# JO: VINCENTII
## LUCCHESINII
PATRITII LUCENSIS

# HISTORIARUM
SUI TEMPORIS

*AB*

NOVIOMAGENSI PACE:

*TOMUS PRIMUS.*

ROMÆ, MDCCXXV.

Ex-Typographia Petri Ferri ſub Bibliotheca Caſanatenſi.
*SUPERIORUM PERMISSU.*

SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO

# BENEDICTO XIII.

## PONTIFICI MAXIMO

JO: VINCENTIUS LUCCHESINIUS

FELICITATEM.

NULLA *est B. P. bonarum artium disciplina, quæ si ornet erudiatque Principum ingenia, quidpiam momenti non afferat ad publicam felicitatem. Una tamen hoc munere Historia cæteris excellit adeo, ut si obruti curarum mole studium illi ad reliquas ediscendas conferre nequeant, ipsarum usum aliena fa-*

cilè industria supplere possint; ab ista evolvenda si abstineant, ope destituantur ad moderandam Rempublicam nescio an dicam omnium maxima. Nam cùm in tanta rerum vicissitudine plura quotidie explicare debeant consilio atque auctoritate; hærerent profectò, aut in incertam se darent aleam, nisi facem iis expediendis præferret præteriti memoria temporis, variique eventus, quibus civilis prudentia ad rectam normam dirigitur, quosque sola ex omni literarum genere ob oculos ponunt exhibentque annalium monumenta. Id enimvero postquam animo agitare cœpi, permolestus ille discessit pudor, quo antea detinebar, veritus, nimiæ ne foret audaciæ, exiguum istud minimique pretii munusculum ad Pontificem maximum deferre, tenuique operi, & pingui, ut ajunt, Minerva lucubrato, e tuo celeberrimo amplissimoque nomine splendorem ac patrocinium quærere. Intellexi enim, licèt incomptum nulloque venustatis decore commendatum; tamen ob argumenti dignitatem non alienum tua majestate videri posse; quandoquidem ingentes referat fortunæ casus, egregia facinora, & quicquid illustre superioribus annis in Europa contigisse cognovimus; unde plurima rerum agendarum scientia, consilii usus, temporum disciplina educi

queat

*queat. Interea commodum mihi accidit, ut, cùm neminem latère vellem, me* Sanctitatis Tuæ *ornatum beneficiis ea prosequi singulari obsequio, tueri obnoxio & grato animo; ad officii propagationem hoc publico documento uti valeam. Quamquam (fatebor enim) id unum propositum mihi fuit; reliqua, ne ab re optatissima prohiberer, in speciem adduxi, cæterùm haud ignarus, nihil Tibi ad civile & sacrum Imperium administrandum extera pervagari exempla opus esse, cùm e tuæ præclarissimæ Gentis historia tot ac tam eximia Domi habeas ad imitandum. Ea siquidem non obscuris, ut plerumque, indiciis, sed apertissimis argumentis jam supra millesimum annum ad nos propagata, per Italiam, Germaniam, Galliam diffusa, perpetua rerum maximarum gloria, opibus, virtute, imperio floruit. Habuit insignes alios vitæ sanctitate ac Divorum honoribus; alios summo Sacrorum dominatu; ultra vicenos, quot nondum ex una Familia, Romana purpura; unum Equitum Hierosolymitanorum præfectura; plurimos Episcopali Sede. Illa Galliæ, Hungariæ, Sarmatiæ, Neapolis, Bojoemi Regibus dedit clarissimas Conjuges; vicissim e regiis Neapolis, Bojoemique Domibus ad se traduxit. Quanto verò militari decore enituit? Satis sit indicasse,*

*complures illinc suprema armorum auctoritate maximis Principibus, Rebusque publicis meruisse; quodque in præcipua hujus laudis parte statuendum est, bellicam virtutem vel ad Patriæ præsidium, vel ad Italiæ salutem, vel ad Sedis Apostolicæ, cui incorrupta fide ac veneratione obstricta fuit, tutelam adhibuisse. Quanto viguit potentiæ robore? Jam octo ante secula e sua stirpe Romæ Præfectos, non ita multo post Spoleti Duces constituit. In uno, ut quæ extra Italiam prætermittam, Neapolitano Regno quadringentis Oppidis, duodequadraginta Urbibus potita est. Hinc medius fidius ad publicæ privatæque vitæ rationem bene ac sapienter instituendam quæ non se offerunt* SANCTITATI TUÆ *virtutum imagines, præclara ad æmulandum exempla? Muniere sibi Majores tui ad honores iter non fortunæ indulgentia, sed doctrinæ cultu, morum gravitate, Republica bene gesta. Opes atque imperium adepti; dignitates, magistratus, beneficia præmia studiorum, industriæ, virtutis esse voluerunt. Si repetantur tuæ Gentis annales, quantus illic in alio aut alio Avorum tuorum se prodit rerum humanarum contemptus, divinarum amor, pascendi Gregis cura, Religionis studium, robur animi invictum, magnificentia in publicis sacrisque rebus*

*bus*

*bus, temperantia in privatis, liberalitas, pietas? Quæ omnia si quis agendo complecteretur, perfectam, opinor, in se transferret summi Sacerdotis maximique Principis imaginem, atque ejusmodi referret Pontificem Maximum, qui mollire temporum difficultates, fovere sacri Ordinis disciplinam, Ecclesiæ majestatem in omnium oculis collocare unus posse bonorum omnium consensu videatur. Ea verò an* SANCTITAS TUA *complexa fuerit, ille facilè judicabit, qui ad admirabile tuæ vitæ institutum, ad res perpetratas, quasque tibi quotidie patrandas proponis, adhibeat animos. Est in omnium sermone, & nulla unquam ætas conticescet, te in medio florentis pueritiæ cursu splendidissimos titulos ditissimumque patrimonium, quod tibi primogeniti jure obvenerat, neglexisse, ut in religiosissimam Dominicanorum Familiam te conjiceres; ineunte adolescentia extremis contendisse viribus, ne in sacrum purpuratorum Patrum Senatum ab ea divulsus cooptareris; dudum denique te diu vehementissimeque obnitentem vidimus, ne Ecclesiæ gubernacula, quò tua te virtus, Senatus suffragia, commune desiderium vocabat, teneres. Tanto enim vel ab initio ætatis exarseras studio pascendi rebus divinis animi, idque ex illo severioris vitæ instituta-*

tu-

*tuto creverat adeo, ut mentem ad hæc minora demittere non patereris. At non erat, cur Tibi solùm viveres, tuoque præsidio Respublica nudaretur. Finxerat te ipsa natura ad gravitatem, justitiam, pietatem, ad omnes denique virtutes dignas Sacrorum Principe non modò ut privatum laudis patrimonium, sed ut publicam augeres felicitatem. Magnæ atque excelsæ indoli accesserat diligens morum & ingenii cultus, dataque non sine ingenti fœnore nobilioribus disciplinis opera. Quæ quidem ad tui potius, quàm ad Ecclesiæ ornamentum adhibita dignitatem habuissent; sed ea caruissent gloria, quæ maximis in Rempublicam meritis comparatur. Itaque a suscepto proposito discedendum, ac vixdum in Senatum vocato cura rerum sacrarum moderandæque Religionis capessenda tibi fuit. Inde verò quot & quàm eximiæ utilitates emerserint, unum præ cæteris testimonium adducerem Beneventanam Ecclesiam, fidei tuæ octo supra tricenos annos commissam, totamque illam Metropolitanam præfecturam, ubi optimis legibus, frequentibus Synodis, sanctissimis exemplis Clero in tuos mores formato, nunquam intermissa Gregis lustratione, restituto rite adhibitis cæremoniis Divinorum decore, populo doctissimis concionibus instructo nul-*

*la*

*la tuarum virtutum non Ovibus saluti, non tibi gloriæ, non cunctis admirationi fuit; nisi eadem ipsæ virtutes in Romana Sede tandem locatæ universum luce sua perfunderent Mortalium genus, beneficiis complecterentur. Hinc enim quàm late manat ad hominum famam, & ad Civium utilitatem munifica illa tua liberalitatis indoles, non uno vectigali remisso, levatisque ingenti corrogata undique pecunia Pauperum calamitatibus? Et cui ad exemplum non patet eximia pietas, qua nullo tibi dato ad respirandum spatio vel diuturnis precibus afflictæ Reipublicæ pacem Superûm petis; vel miserorum domicilia carceres & valetudinaria frequens adis, ope recreas, præsentia illustras; vel inaugurandis minoribus majoribusque Sacerdotibus, ac religionis muneribus obeundis impendis operam. Tuum denique perpetuum studium Ecclesiasticæ disciplinæ retinendæ, ornandæ, augendæ ad quam terrarum partem ex hoc Italiæ exterarumque Nationum conventu jam non pervasit, quos non attulit fructus, aut quos non promittit? Ut de reliquis taceam; Te per hos ipsos dies, revocata longius saluberrimi instituti memoria, Romanum Concilium celebrantem conspeximus, novas æquissimasque condentem leges, veteres a squalore incuriaque vindicantem.*

*Dum*

*Dum verò, habita e superiori loco ad venerabilem Episcoporum Cœtum concione rem tanti momenti expenderes instruereſque animos; quæ tua non fuit dicendi gravitas, non legum sacrarum peritia, non antiquitatis memoria, non Patrum commemoratio, non doctrina, non pietas? Quæ non omnium tuæ virtutis admiratio, eaque non tacito consensu, sed publicis sermonibus ac plurium dierum plausu declarata? Ita quicquid ad rei Catholicæ præsidium, ad conficienda civilis Imperii negotia valet, compendio peragis. Sunt enim Sacerdotum arma scientia ac pietas; quæ solùm vigent animorum cultu, ac florente disciplina. Nihil autem hujus admiratione potentius ad flectendas hominum voluntates; ut nuper maxima in re comperimus, & mox luculentius comperturos, non vana spe ducimur. Erit proinde, ut nostri temporis Historiæ incrementum ac decus afferant* Sanctitatis Tuæ *clarissima egregiaque facinora; quæ vel ego, dummodo vita suppetat, & rerum magnitudo non vincat ingenium, mandare Posterorum memoriæ non dubitabo, si hanc tenuem lucubrationem amplissimo potentissimoque patrocinio complexa, mihi ad audendum animos addere non dedignabitur.*

*IM-*

*IMPRIMATUR*

Si videbitur Reverendiss. Patri Sac. Palatii Apostolici Magistro.

*N. Baccharius Episcopus Bojanen. Vicesgerens.*

JOannis Vincentii Lucchesini Viri Clarissimi sex hosce Libros Historiarum sui temporis legi jussu Reverendiss. Patris Gregorii Selleri Sacri Palatii Apostolici Magistri. Opus singulari prudentia, opportunis gravissimarum sententiarum luminibus, præstanti, & sane Historico digna facundia refertum, ac longè ornatissimum; omni denique ex parte Religioni, atque honestati consentaneum. Itaque illud typis edi non modò rectè posse, sed prorsus oportere arbitror; quippe quod fidem facturum sit, nostram ætatem tum ob res præclare domi, forisque gestas; tum ob ipsius Scriptoris laudem, qui egregia illa facinora illustribus adeo monumentis consignavit, celebrioribus aut Græcorum, aut Romanorum temporibus gloriam minimè invidere. Romæ ex Ædibus meis XII. Kal. Aprilis CIↃ. IↃCCXXIV.

*Anselmus Dandinus Signaturæ Justitiæ Votans, & Sacræ Congregationis Indicis Consultor.*

Juf-

JUssu Reverendissimi P. Gregorii Selleri Sacri Pal. Apostolici Magistri legi Opus inscriptum *Io: Vincentii Lucchesini Patritii Lucensis Historiarum sui temporis ab Noviomagensi Pace Tomus Primus*; & non solum nihil in eo offendi aut Catholicæ Religioni, aut bonis moribus minus consentaneum; sed tantam in rebus seligendis sagacitatem & solertiam, in tractandis prudentiam & consilium, in describendis candorem & venustatem sum admiratus; ut Scriptor clarissimus in aliis ingenii sui monumentis nobilissimos Græci Latinique idiomatis Oratores, in hoc celeberrimos utriusque Historicos æmulatus feliciter videatur. Ex Collegio Romano 29. Septembris 1723.

*Paulus Vanni Soc. Jesu Coll. Romani Rector.*

## IMPRIMATUR

Fr. Gregorius Selleri Ord. Prædic. Sac. Palatii Apost. Magister.

HI-

# HISTORIARUM
## TOMUS PRIMUS
## Liber Primus.

RES ab conciliata Noviomagi pace in Europa geſtas, dira & prope continua bella, Populorum clades, Regum viciſſitudines, maximoſque ludentis fortunæ caſus ſcribere aggredior; ea illuſtres atrocitate, frequentia, magnitudine, ut inſigni documento eſſe debeant, quantis exagitet odiis, invidia, æmulatione Mortalium animos impotens augendi Imperii libido aut retinendi ſolicitudo; ea varietate inſperatoque rerum exitu, ut ipſorum memoriam repetentibus æque putem jucundos fore, ac expertis graves moleſtoſque accidiſſe comperimus. Delectant enim horrido quandoque aſpectu, ſæpius admiratione ac virtutum

exemplis præteritæ calamitates, quas doloris expertes intuemur. Opus haud ſane leve, impeditum, difficile, plenum periculi ac ſalebrarum. Quippe ſcribenti, quæ ſua ætate contigere, ob recentem factorum memoriam nulla errati ſit venia; cùm tamen præjudicata plurimorum opinio, dum quiſque nimium ſtudet ſuæ Gentis laudi, Potentiorum metus aut gratia nonnunquam falſitatem, ſæpius caliginem adeo rebus offuderint, ut non minus armorum viribus pro Imperio, quàm ingenii pro vindicanda ſibi quiſque facinorum gloria certatum fuiſſe videatur. Verùm ſapientiſſimorum hominum judicio cùm nulla præſtantior navari poſſit opera Reipublicæ, quàm rerum actiones, literarum monumentis exceptas, Poſteritati propagare (hinc enim civilis præcepta prudentiæ, atque omnis defluxit moderandæ publicæ privatæque vitæ diſciplina) liberali dignum homine exiſtimavi pro virili parte communi conſulere bono, & quid in hujuſmodi re poſſim, magno atque erecto animo periclitari; Idque eò magis, quòd utcumque reliqua me deficiant, ſit mihi ab omni Partium ſtudio (nam cur alicui obnoxium geram nulla ſuppetit cauſa) liber ac ſolutus animus, cui rerum momenta geſtarum accurate perpendenti facilè occurrit veritas, ſuaque ſe prodit luce. Evolvendis autem noſtrorum temporum Annalibus magnam obventuram Poſteris utilitatem quis dubitet? Nam quæ umquam ætas belli & pacis artibus clarior fuit? quæ virtutum exemplis fœcundior? aſperior communi Populorum

mo-

motu; casu magis & fortuna varia? Nulla propemodum ab tumultu quies; & quamquàm haud semel post diuturnas discordias arma posita; agitante animos metu vel audacia, brevi rursus educta, ut ineunda pace non otii fructus, sed nova pugnandi semina quæsita fuisse videri possint. Bella dirissimis præliis, Mortalium cladibus, Urbium oppugnationibus fœda; Imperatorum militari scientia, militum numero ac strenuitate celeberrima. Nullum fortunæ aut virtutis exemplum, quod hìc non splendeat insigni monumento. Principes retinendis Imperio dubiis Populorum mentibus, hostium solicitandis, jungendis dissolvendisque fœderibus solertes adeo, ut plus ne consilio an armis valuerint, incertum sit. Hinc sane affatim habeas domi militiæque, unde mentem imbuas sagacitate ac rerum prudentia, ipsamque fortunæ levitatem adhibere possis vitæ magistram.

Bello difficili atque exitioso, quo primùm Batavi, mox Belgæ, Hispani, Germanique Rheni atque Oceani accolæ concussi ac labefactati, finem attulerat pax Noviomagi constituta. Hinc tamen discessum potius ab armis, quàm extincta discordiarum semina & partum animis otium. Nam cùm acceptas publice privatimque injurias ulturus Galliæ Rex Ludovicus, hujus nominis quartus decimus, ingenti exercitu signa in Batavos commovisset, atque illico ipsorum Imperio vix non deleto, fatali Rempublicam vulnere confossurus videretur, 1678.

*Batavorum angustia ex Gallico bello*

 fini-

1678. Finitimorum in se oculos ac vires converterat. Hi siquidem ex aliorum periculo de suo moniti, nec rati consilii esse, obitæ a se pacis beneficio æmulum Regem augeri, a quo graviores in posterum sibi forent inimicitiæ, consociatis armis constituerant ejus victoriæ cursum cohibere. Et quamquam hactenus, urgente illos Gallorum virtute ac felicitate, bellum gessissent adverso Marte, durioris tamen fortunæ metu, obduratis ad dolorem animis, renovatoque fœdere, malle videbantur subire diutiùs armorum incommoda, quàm iniquis conditionibus pacisci. Igitur & munire Urbes, & supplendis Legionibus delectum habere, & rem bellicam diligentius instruere atque expedire. Quæ cùm in conspectu forent Ludovico, videretque producto bello in discrimen adduci quos ingentes sibi comparaverat victoriæ fructus, eos compositis rebus studuit obtinere. Itaque (luctuosum fœderibus malum) oblatis conditionibus quempiam hostium ab aliis abducere consilium capit; ratus cœteros aut, distracta virium parte, ad bellum impares; aut, dubia unius exemplo inter eos fide, faciles ad pacem fore. Consilii prudentiam exitus comprobavit. Quod incredibile videri poterat, nisi feliciter successisset, Batavos ipsos pollicitationibus aggressus devicit, pro quibus tanta exarserat belli flamma, quique magnis calamitatibus divexati, præter cœteros vindictæ avidi censebantur. Primùm Hollandiæ Magistratus, clam per internuntios solicitati, Regis dicto faciles præbuerunt aures

*iis plures Principes opitulantur*

*qui, quamquam à Gallis labefactati, bellum urgere statuunt.*

*Ludovicus Galliarú Rex ad pacem inclinat animum*

*ad eam, quibus velit, conditionibus obtinendam, Fœderatos dissociare studet.*

*Batavos in id aggreditur.*

*Quibus artibus.*

vel

vel tædio belli duriſſimi vel implacabili in Arauſionenſium Principem odio, quem, ſe ſe diu ac palam reluctantibus, jampridem adeptum domi militiæque ſupremas Præfecturas ſaltem a Caſtris ad civile otium revocare non minus e privata re ſua, quàm e publica eſſe arbitrabantur. Iis deinde pacem ſuadentibus fœderati Ordines annuère. Pacti cum Rege, ut Trajecto ad Moſam Reipublicæ reſtituto, redactiſque in veterem formam gallicis ſuarum mercium portoriis inter ſe pax conveniret; hanc ſimul ab Hiſpanis redemptum iri Burgundiæ Comitatu, iiſque Belgii Oppidis, quæ recenſebantur, & vi ſubacta in Regis poteſtatem venerant. Renuentibus diſſolutum fœdus, ut periculo & Marte ſuo rem gerant, denuntiaturos. Pacis conditiones ad Noviomagenſem Conventum delatæ varie animos affecere. Batavi aſperas ac duras dicere, ſed nullum eſſe deliberationi locum, ubi duriora timeantur. Non ſe ſe, non Fœderatos alendo inſatiabili bello ſufficere, modò quiete vires inſtaurandas, levique redimendam vulnere totius corporis valetudinem; qua, ut modò res habet, affecta debilitataque nihil non mali metuendum; confirmata, & robur & ſpem fore impellendæ, ſi quando nutet, Gallorum fortunæ, ſuæque erigendæ. Contra Germani eas abjiciendas diſſerere, ſi velint ſuæ gentis more captum ſemel propoſitum retinere. Pro Sociorum ſalute bellum a ſe Gallis indictum, nec finiendum niſi ea penitus reſtituta. Reſtitui verò poſſe producto bello. Nam fœdera initio lan-

1678.

*Annuunt, & quare.*

*In ſuam ſententiam univerſam Rempublicã trahunt.*

*Pacis cum ipſa conditiones.*

*Quæ Hiſpanis oblata.*

*Ad Noviomagenſem Conventum delatas Batavi accipiendas ſuadent.*

*Germani reſpuendas, & quamobrem.*

1678. languida, irritata incalescunt. Nunc demum Fœderatorum vires coaluisse, & ne hostibus ludibrio sint, periclitandas; iis quoque documento futuras, non eos Germanos esse, qui terrore ac minis flecti ad iniqua possint. At verò Hispani clamare, obtestari, cuncta querelis implere. Hanc sibi rependi a Batavis collati beneficii gratiam, quos penè oppressos atque in potestatem redactos, opposito Gallis Belgii clypeo, ab interitu vindicaverint? Finitima illorum Oppida oblata sibi, si quiescerent, recusasse, ac maluisse pro ejus bono Reipublicæ in malorum discrimen se offerre. Reddant modò vicem ac nolint, accepta ab Hispanis pro ipsorum salute vulnera, secessione sua, dilacerare. Quamquam si gravi aliquo repentinoque periculo premerentur, strenue quidem ab iis subeundum, atque in omni fortuna servanda foret amicitiæ fides; esset tamen, qui secus existimaret daretque veniam, si, vincente verecundiam metu, sibi, quo possent, modo caverent. Nunc autem cùm nihil iis timendum sit, longe ab ipsorum finibus furente bello, quid est quòd prodito sociali fœdere hanc sibi ignominiam velint inurere? Quòd si nullam honesti rationem ducant, profectò latère illos non debet, a re sua quàm sit alienum, composita seorsum pace, abalienare Sociorum animos, eorumque præsidio, quo res Batavorum publica adhuc stetit, nudari destituique, ut deinceps excipiendis injuriis idonei atque opportuni reddantur implacabili Regis odio. Animi autem non meticulosi modò, sed sponte se fal-

*Hispani gravissimas sibi fore dicunt.*

*Ut rejiciuntur, preces querelis miscent.*

*Rationes addunt.*

fallentis esse, Fœderatorum vires extenuare dicendo, 1678.
ac veluti bello impares parvipendere: quas hostis, tanta adhibita ad eas dividendas solicitudine, non parvifacere videatur. Magno igitur atque excelso animo sint; & cùm antea maximis ærumnis perculsi, nudatique externis auxiliis non se se abjiecerint, nunc tecti sublevatique amicorum opibus animos ne despondeant; nisi fortè videri velint, casu non virtute magnos olim gessisse. Postremò reputent secum ipsi: utramlibet sequantur partem, iisdem conditionibus pacem sibi non defuturam; at si hostis beneficio, ignobilem atque infidam; si Sociorum, decoram ac diuturnam. Verùm, frustra obnitentibus Germanis, Hispanisque, supremus fœderatarum Provinciarum Senatus, cui credita Reipublicæ potestas est, in sententia permansit. Et quamquam per eos dies Vilhelmus Arausionensium Princeps ad resturbandas manus cum Gallis, qui Montes Hænoviæ Caput arctissima obsidione cinxerant, ancipiti victoria sed lætissimo rerum secundarum omine conseruisset, pax cum inimico Rege convenit; incertum ignaro, non consulto quidem Arausionensi, quamvis ei Reipublicæ instituto, nullo tamen suffragii jure, prærogativa sententiæ foret. Et ne Plebes, quæ dum in commune consulit odio vacua (indito Mortalium animis a natura virtutis semine) honesti ratione ducitur, exempli fœditatem aversaretur, Senatus sparsis in Vulgus literis Ludovici, quibus, si a quietis consiliis abhorrerent, vastitatem illaturum comminabatur, facilè obtinuit,

*nihilo tamen secius Batavorum Respublica pacē init.*

*quamquam Arausionensium Princeps eam turbare conatus.*

*Quibus artibus illam plebi gratā ratāque reddant.*

1678. tinuit, ut Gens tot cladibus jam concussa, commerciis & quieti nata, judicium suum ad ejus auctoritatem accomodaret. Re cum istis composita, Hispani adversæ fortunæ cedere, datasque accipere conditiones pacis nulla mora coacti sunt. Initæ concordiæ leges fuerunt. Burgundiæ Comitatus, Valentiana, Buchainum, Condæum, Cameracum, Lira, Ipra, Sancti Audomari Fanum, aliaq; ignobiliora oppida cum omni circumquaq; Regione, conclusa singularum Urbium finibus, perpetuo jure Gallorum sunto; reliqua ab iisdem hoc bello in deditionem accepta ad Hispanos fide bona redeunto. Ita memorabili documento: rarò beneficiis obligari Principum fidem: æque noxia inimici Regis bellum, Amicorum pacem habuere. Damnum quoque ludibrio cumulatum ex præterita felicitate immoderate gesta. Interea Leopoldus Imperator, quique Germanorum societate cum ipso conjungebantur, magnitudine potius animi, quàm æquis viribus ad bellum incumbere constituerant, veriti imminentem sibi Gallorum prosperitatem occultaque insidiosæ pacis consilia. Nam Ludovicus ea solùm lege ab armis se discessurum profitebatur, si res bello turbatæ eo loco manerent, quo starent modò, Friburgum scilicet Gallico Regno, Cæsari Philippoburgum; & si Lotharingia Regulo suo Carolo restituta, dataque insuper Tullo Urbe, Nancæjum provinciæ Caput sibi retineret, tantamque Regionis partem, qua inde ad oppositos Provinciæ fines latum mille quingentos passus iter aperiretur. Id utique præter

*Hispanis à Batavis deserti ægre & ipsi pacē constituunt.*

*Ejus conditiones.*

*Quid Germanis proponebatur.*

1678.

ter cætera ad compingendam pacem Leopoldo moram iniecerat; cum permotus periculo, si Regi potentissimo Urbem permitteret, quà plurimùm pervia Gallis Germania est; tum rei indignitate, si Carolo, qui Eleonoram, ipsius Germanam, Michaelis Poloniæ Regis Viduam, connubio sibi copulaverat, avitum Imperium tam fœdę discissum ac laceratum reddi non recusaret. Exacta per militum otium æstate, cùm neutri vires suppeterent ad lacessendum, haud parum deferbuerat magnanimus ille Germanorum ardor, atque Hungaria magnis seditionum fluctibus agitata totum jam Cæsarem ad se vocabat. Quare non amplius Lotharingię conditiones moratus (nam reliqua, ut a Gallis proposita fuerant, æqua videbantur) bello finem imposuit. Carolus, spe meliorum retenta, exilium maluit quàm impositas conditiones; Dei numine illum per hujusmodi calamitatem rapiente ad eam gloriam, quam bellica virtute maximisque in Christianam Rempublicam meritis adeptus est. Reliquum erat incendium, quo Germania ad Oceanum conflagrabat. Facem ad conflandum illud admoverat Carolus Svecorum Rex, nominis ordine undecimus, obtentu fœderis, quod sibi & Majoribus suis vetustum cum Gallis intercedebat; re vera Imperii dilatandi spe, fretus Gallorum ope ac fortuna. Infestis armis Octovirum Brandeburgensem invaserat, finitimum atq; opportunum Pomeraniæ parte jam tum summopere conquisita, cum magnus Gustavus, alterius partis potitus, integram Svecię Regno

*Cur ab Cęsare recusatum.*

*Acceptum tandē, & pax constituta.*

*Carolus Lotharingiæ Dux exiliū mavult quam datas sibi pacificandi leges.*

*Carolus Suecorum Rex bellum moverat Pomeraniæ cupiditate.*

1678. Provinciam, veluti patrimonium gloriæ ſuæque virtutis monumentum, animo deſtinaverat. At enimvero conſilium ambitione captum in Caroli perniciem verterat.

*Ab Octoviro Brãdeburgenſi, aliiſque cum eo fœderatis graviter perculſus.*

Nam Octovir ſolicitato Danorum Rege adversùs æmulum, gentis ingenio, Svecum; vocatiſque in prædæ ſocietatem Monaſterienſi Epiſcopo Reguloque Brunſuicenſi, quibus in ſuſpicionem venerat ferox animi Carolus; tantam in eum commoverat tempeſtatem, ut penè obrui videretur. Et ſane ingenti undique exercitu clariſſimiſque Urbium oppugnationibus Pomerania pulſus, nudatâque Sveciâ Fœderatis, de intimo Regno periclitabatur. Suſtentaverat hactenus amicum Regem Ludovicus pecunia ac ſpe; quæ plurimùm valent ad obfirmandos animos; cum milite non poſſet, acerrimo occupatus bello. Nunc vacuus & liber huc omnem intenderat curam, ratus ad Imperii majeſtatem, & ad Socios in fide continendos id quàm maxime pertinere.

*Ab Ludovico Rege ſublevatus.*

Primùm ejus hoſtes diviſit injecto metu, quamquam plerumque vel diffidentium inter ſe animorum conciliatore;

*Conciliatis ei Monaſterienſi Epiſcopo & Duce Brunſvicenſi.*

ſed improvida quadam incuria vel potius Ludovici felicitate tum temporis accidit, ut nihil ad comparandam cumulandamque ei gloriam non conſpiraret. Confeſtim ad illum Monaſterienſis, deinde Brunſuicenſis confugere; ſe ſe ipſi permittere, pacem quibus daret conditionibus habituri. Conventum: ut,

*Quibus conditionibus.*

quæ bello cœpiſſent, Sveco reſtituerent; parum alteri pecuniæ, alteri Regionis conceſſum prope muneris loco; quod tamen gratiſſimum, quia Poſteris Victo-

riæ

riæ ac bellicæ laudis documentum. Brandeburgensi decedere e tot fortissimis oppidis, quæ Victoriæ præmium retulerat, nequaquam e præsenti sua, Svecorumque fortuna visum est. Armis vim depulsuro faciebat animos, quòd nulla, si adverso uti Marte contingeret, durior sibi conditio subeunda foret, quàm quæ modò victori proponeretur; hærebatque menti suorum militum robur, & ex vincendi consuetudine hostium contemptus. Primùm Octoviri depressit animum Gallorum exercitus, ejus Cliviensem atque Juliacensem oram atrociter depopulatus. Deinde ubi ad suas penitiores Provincias iter illum maturare vidit, nec ab intermediis Regulis prohiberi (id enim ab ipsis initæ dudum pacis lege Rex obtinuerat); data fide, facturum quæ grata forent Ludovico, continuit ab Svecis arma. Jussus e captis Pomeraniæ oppidis præsidia deducere, haud abnuit; reputans æque virtutis esse, haud ignaviter fortunæ cedere, haud temere obniti. Pauca, eaque ignobiliora loca, aliqua a Portoriis immunitas, & quidpiam pecuniæ datum; non exiguum victori decus, nisi longe pluribus, quæ subegerat, oppidis cedere cogeretur. Postremò inter Danum Svecumque sedatum bellum nullo invicem incremento, nisi ob recentes injurias, odii atque æmulationis. Hoc rerum statu salutis annus agebatur MDCLXXIX. unde quidquid illustre ac memorabile contigit ætate nostra, consignandi Posteris initium facimus. Nam ea, quæ adhuc retulimus, ideo solùm compen-

1678.

*Deinde Brandeburgensi armis coacto*

*Data huic pacis leges.*

*Denique Danorũ Rege, & quo pacto.*

1679. dio retexere operæ pretium duximus, ne discordiarum, quæ plurimæ deinceps obortæ sunt, quæque hinc profluxerunt, fons & Origo molestâ incommodâque ignoratione in occulto maneant. Pace terra marique parta, quieverant ab esternis hostibus Europę Regna; sed interni ingentesque animorum motus, manifesta ab seditione vix temperantium Angliam exagitabant. In apertum eruperant superiore anno, sed jampridem gravi turbine concitabantur. Horum causas longius repetere nec magni temporis, nec parvę utilitatis erit; jucundum quoque latebras investigare, unde persæpe ferales procellæ nobilissimam Gentem inter se collidunt ac labefactant. Perculsa primùm Henrico VIII., deinde sexto Eduardo Rege profligata penitus Catholica Omnipotentis Dei Religione, jam decem ab Seculis per id locorum sanctè riteque culta; quot quot tum temporis grassabantur novorum Dogmatum Sectæ, velut effractis Claustris Angliam inundaverant. Principiò id gratum, avitas Sacrorum Leges cupientibus abrogare; ratis, quò major daretur Populis opinandi licentia, eò lubentiùs, dum quisque ex ingenio furit, vetera sanctissimaque instituta ex animo divulsuros. Nam Sacerdotiorum præda, cùm vix sufficeret ad illiciendos Proceres, adigendæ in scelus Multitudini haud suppetebat; nec tutus, nisi in paucos, Lictoris metus; ne desperatione in furorem actus, extrema in Principem suaderet. Verùm cùm insolescente, ut plerumque fit,

*Angliæ ingentes motus.*

*Ipsorum causæ veteres, recentesque.*

nullis

nullis coercita legibus libertate, & post exactam communi consilio Romanam Religionem, quippe falsis omnibus inimicam, se se ferarum more discerpentibus diversæ disciplinæ Alumnis, cuncta in tumultus vergerent; ad unam istarum aliquam revocare dissidentes animos Eduardus & Elisabet opus habuere. Præter cætera invaluerant Lutheri, & Calvini Placita; sed hæc avidiùs audita, atque ideo, Petro Martyre Catholicorum desertore in consilium adhibito, frequentius data novæ Religioni; quidpiam e Luthero additum, ne præteritus dissideret; retentus Episcoporum Ordo aliorumque Sacerdotum Collegia. Siquidem e Regis utilitate, ut est prophani cultus auctoribus in more positum, fingenda res erat, ne Posteri, Sacrorum principatu atque Hierarchiâ deletâ, impia hæreditate destituerentur. Divinorum Legibus privato Consilio constitutis publica accessit Comitiorum auctoritas, quibus Proceres nobiliorumque oppidorum Legati jus habent universæ Gentis; prodita tunc ab iis Republica ob nimiam servitutem, qua Regi addicebantur; ut nunc ob nimiam libertatem, in quam se se asseruerunt, imminuta regia Majestate. Attamen Civium animos haudquaquam obnoxios habuere, tantùmque abfuit ut apud illos obtineret opinandi concordia, quin jacta eò magis dirissimarum discordiarum semina. Siquidem ubi falsa animis opinio insederit: documenta rerum divinarum humanæ mentis consiliique rem esse; raró quisquam ex alio- 1679.

1679. aliorum opinionibus moderatur Religioni suæ. Igitur qui prorsus Calvini erroribus imbuti magnifico se nomine Puritanos dicunt, sceleris arguere Socios, quòd Sectæ disciplinam alienis cæremoniis polluerent, proderentque sub Episcoporum durissimo imperio libertatem; simul pertæsi nullam sibi dari partem Reipublicæ, conjurare ac uj adhibita legum patrocinium quærere. Hinc Partes inductæ pietatis specie, nec Duces Partibus defuere; eò facilius inventi, quò ambitioni religio prætendi poterat, ac virtus sceleri. Episcopiani, fulti regia tutela, præsidio invicem Regi esse, quòd utrique ex altero accedat robur atque auctoritas. Presbyteriani Sectæ indole, & quia non immeritò propter Episcopatus odium ab ejus infausto in Anglia Capite sibi timent, regiæ potestati imminere, tantòque solertiùs ad eam compescendam incumbere ac vires augere suas, quantò id semel aggressis nec pedem referre tutum sit, nec Principum auctoritati vulnus inferentibus mediocris fortuna unquam esse possit. Nulla deinde mala in Angliam invecta, quæ huc non referant initium suum. Prout alterius Factionis homines in Concilio, ita cognatæ familiaresque Factioni Partes ad populandam Insulam invaluere. Presbyteriani sæpe non solùm depressi sed fracti ac fere hostiliter divexati. Concussi sæpius Episcopiani, & Jura proinde & Regis Majestas ludibrio habita; atque illud horrendum, paucorum Civium protervia,

via, cunctorum ignominia patratum Avorum memoria primi Caroli Regis paricidium. Unum remedium comprimendæ Partium discordiæ, ne se invicem dilacerarent, inventum, nec frustra aliquando adhibitum: Catholicorum insectatio, qua cunctorum adversùs istos occupatum commune odium domestica dissidia, cum pluribus par non esset persequendis, componeret negligeretve. Sed, quamquam exaturatæ hac fera crudelitate, sæpius Factiones se invicem collisere eò ferocius, quò jam cædibus assuetæ. Quod utique insigni documento (ut ad rem nostram accedam) hoc ipso & superiore anno compertum est. Etenim Presbyteriani; quibus, aliisque frequentioribus Sectis, Catholicum quoque nomen professis, secundus Carolus, vix dum Regno potitus, Religionem, e sua cuique voluntate publice colendam, concesserat; mox otii desiderio deceptus ac timida quadam ingenii facilitate, hujusmodi libertatem, veluti devotam principi Anglicanæ Sectæ victimam, jugulaverat exciderat que penitus; hi, inquam, incensi & pristino in Reges odio & recenti injuria, in regiæ auctoritatis perniciem feroces animos extulere. Quoniam verò superioris seditionis, quæ Cromuele duce commota fuerat, experientia didicerant: Imperii habenas moderante legitimo Rege, ejus concuti majestatem posse, haudquaquam dejici; dominatum ab regnatrice Domo in alienam deducere cogitarunt. Ita novis illum conditionibus e sua ipsorum sententia atque utilitate 1679.

tem-

1679.

*Prima tum temporis conjurationis initia in Regiam Domum.*

temperari posse, quæ nunquam duræ difficilesque videantur Civium liberalitate Regnum amplissimum obtinenti. Scelus meditantibus opportunus aderat Carolus, jamdiu sterili junctus conjugio, effæto pariter languidoque ob nimiam intemperantiam corpore. Nam cùm proximus regnando foret Jacobus frater Eboracensium Dux, qui paulo ante ejurata hæresi in Catholicas partes transgressus, omnium a vera Fide aberrantium animos ictu gravi molestissimoque perculerat; percommode iis ad res novandas non quæsita sed oblata occasio videbatur. Itaque jucundius arreptâ, consociatoque, veluti in communi periculo, cum Episcopianis studio enitendum decrevere, ut omnem Jacobo adimerent spem Regni adeundi. Cuinam verò deferendum esset cogitantibus occurrebant VVilhelmus Arausionensium Princeps, cui nupserat Maria Ducis Eboracensis maior ætate filia; & susceptus Carolo extra matrimonium Monumethiæ Dux; qui, utpote Regi proximi, aliqua juris specie flagitium contegerent, clientelis munirent. Data seorsum utrique spes, ut dum suam quisque fovet, alacriùs in commune consulat. Certior tamen Arausionensi proponebatur, quippe quam aleret speratum ob ejus auctoritatem Batavorum præsidium. Et Monumethium ferunt, opem quoque suam VVilhelmo detulisse, non moderatione animi, quod eventus docuit, sed sagacitate; quærentem scilicet, dum adhuc incerta, quò inclinarent,

*Ejus obtentus.*

*Tunc primum de Arausionēsi creando Rege cogitatum.*

*Propositum quoque Monumethiæ Duci.*

*Sed certior spes in Arausionensi.*

rent,

rent, Populorum ſtudia, aut Æmuli gratiam præoccupare ſi cedendum ſibi foret; aut illum ea fraude incautum reddere, ſi audendum. Quæ tunc ſententia fuerit Arauſionenſi, ignotum. Propius abeſt a vero, ex eventu certius conſilium initurum, nihil modò ſecum animo conſtituiſſe; cùm præſertim ingentia facinora, ſi repentè ſe offerant, magnitudine ſua mentem opprimant. Id nemo dubitare poteſt, tunc primùm obverſatam illi ante oculos fuiſſe Regni potiundi ſpeciem nec difficilem nec remotam; cui deinde omnem adjeciſſe curam; ratum prudentis eſſe, ignotæ fortunæ haud ſe permittere; ignavi, oblatam ac prope certam non tenere. Et ſane Eboracenſis hanc ſibi orituram ex Genero tempeſtatem jam tum longè proſpexerat animo, prædixeratque ſuæ veluti gnarus calamitatis, cùm ſuam, ſe invito ac diu repugnante, majorem filiam Carolus VVilhelmo deſponderat, arbitratus regalium nuptiarum vinculo obligaturum eum ſibi; ejuſque deinceps auctoritate Batavos a Præsbyterianorum conſiliis divulſurum; qui religionis ſimilitudine aucupantes illorum gratiam, parum ſibi, ea freti, ab Rege timendum eſſe arbitrabantur. Quæ dum arcanis ſermonibus agitantur, reique moliendæ omnium princeps navat operam Antonius Ashlius Cooperus Shaftsburii Comes, qui adversùs regiam poteſtatem eò graviores ſuſceperat inimicitias, quò pridem ſummis eam viribus tutatus fuerat; mutave-

1679.

*A quo jam tum timuit Eboracenſis.*

*Invitus proinde majoré natu ſuâ filiam nuptui dedit.*

*Shafsburii Comes turbandæ Reipublicæ auctor.*

1679. ratque sententiam, indignatus, ab ipso Carolo jura deferi & confringi sua; ut olim fidei, nunc iræ immodicus; res accidit, quæ maturandæ conjurationi viam stravit. Titus Oatius Anglus obscuri generis, nec alio quàm hujus infamiæ nomine Posteritati commendatus, ab Hæresi, quam Parentum præjudiciis hauserat, in veram Fidem traductus, ex istaque in errorem postliminio redux, Carolum certiorem reddidit, in vulgus etiam hominum dissipavit, conjurari in Regis Caput, Romanæ devotum Religioni, ut festinata successione ad Imperii gubernaculum accederet Eboracensis; simul verò uno die, unoque tempore quidquid ab eadem Religione discrepantium Anglorum esset, cædendum immolandumque. Imparatos, suique negligentes, a paucioribus neci dari, nec difficile nec novum. Cæterùm reliquiis absumendis illico affuturas biscentum armatorum millium Copias, Pontificis Maximi, Galliarum, Hispaniarumque Regum, Eboracensis, Catholicorum Britanniæ Procerum; ipsius quoque regiæ Conjugis pecunia atque auctoritate undecunque collectas; quibus ad rem strenue gerendam vires audaciamque præbitura esset data ab summo Sacrorum Principe omnium in Deum scelerum venia. Ut autem ad Sancti Audomari Oppidum Titus ab Sodalibus Societatis Jesu pietate ac bonis artibus altus innutritusque fuerat, ex eaque beneficentia (ut morbosis animis usuvenire solet) conce-

*Titus Oatius occasionem prabet.*

*Regi defert, a Catholicis in eum fuisse conjuratum & quare.*

*Qua spe, quo ordine, quibus viribus.*

ceperat odium; ita ex odio molestiam facturus, 1679.
supremum hujusce Societatis Præfectum lepide in Scenam adduxit, eique primas dedit fabulæ partes; a quo nempe atrocissimum facinus excogitatum diceret, datum patrandi consilium, ordinem, normam; creatos misso diplomate, velut jam debellatum foret, Regni splendidiores Magistratus; Arundelum civilium politicorumque negotiorum Præsidem (magnum Cancellarium vocant); Bellasium, atque Petersium Armorum; Povvium Ærarii publici; diplomatum privato Regis nomine obsignandorum Godolphinum; mandataque aliis haud minori liberalitate nobiliora munera. Sponte ne sua an aliorum admonitu hanc Oatius fabulam non minus ineptam, quàm execrabilem contexuerit, non satis constat. Sunt, quibus Galli in suspicionem venerint, quorum vehementer intererat intestinis discordiis implicare Britannorum animos, ne Regem suum ad Gallicum bellum vi raperent; quod paullo ante Noviomagensem Pacem, cùm hæc primùm conjurationis fama vulgata est, deliberatum certumque sibi fuisse, manifestis indiciis ostenderant. Sunt, quibus Shaftsburius, hinc rerum novandarum initium facturus plebemque concitaturus adversus Eboracensem. Ego verò quamquam videam ex Britannico tumultu magnam utrisque accessuram fuisse utilitatem, nunquam inducam animum reputare, solertissimos viros adeo inopes vel ingenii extitisse,

*Iesuitis rei gerendæ consilium tribuitur.*

*Ab iis designati dicuntur majores Regni Magistratus.*

*Oatius ne, an alii hujusce fabulæ auctores.*

1679. ſe, ut nihil a veri ſpecie minus alienum; vel conſilii, ut nihil magis idoneum rebus ſuis potuerint excogitare; nulluſque affirmare vereor, Oatium jam olim apud Cives calumniarum poſtulatum, nunc etiam Marte ſuo totam compegiſſe fabulam; quod haud mirum in Anglia, ubi Phrenetici impunè deblaterant atque audiuntur. Quiſquis ejus auctor fuerit, id profectò non dubium, implevisse eam plebis animos tanta in Catholicos acerbitate, ut, quæ riſum commovere debuiſſet, ſeriò accepta turbas commoverit; ſimul autem Shaftsburianæ Factioni ad periclitandam jam diu meditati ſceleris fortunam iter munierit. Etenim ad Concilium delatâ cęptâque ab Judicibus agitari, plures Romanæ Religionis homines, Sacerdotio aut generis nobilitate clari, carceri, exilio, neci traditi ſunt non alio crimine, quàm ne innocui viderentur; & lege cautum, ne quis Rempublicam adeat, niſi ſacrilego jurejurando, quo plurima vera Dogmata abjudicantur, ſanctiſſimę caſtiſſimęque Fidei nuntium remiſerit; vix ſepoſito Eboracenſi ob Fratris reverentiam, non tamen ſine ingenti animorum conteſtatione, graviora minante. Denique, ut extrema facilè furor audet ſi prima conceſſeris, Legatorum Collegium (nam Britanorum Concilium in duo Collegia dividitur, Procerum, delectorumque, ut antea dictum eſt, e ſuo cujuſque Oppido Legatorum; Aula Superior, inferiorque nuncupantur) cum in eo tum temporis

*Ejus argumento Catholicos Concilium inſectatur.*

*Aula inferior decernendum proponit, nequis Catholicus Regno potiri poſſit.*

ris

ris Præsbyteriani suffragiorum potentes forent, curandum statuendumque proponit, nequis Catholici nominis non ad rem solùm publicam non accedere, sed ne ad Regni quidem gubernacula sedere possit. Carolus, hominum audaciam eò progredi usque demiratus, ut petere Fratris jura, Naturæ ac Gentis legibus constituta non dubitarent; cùm officiis gravissimaque, quam habuit, oratione mulcere aut frangere obstinatos animos non valuisset, Concilium dissolvit. Perculsa hoc vulnere Factiosorum protervitas, non tamen concidit; quin eò ferocius in rem incubuit, quò semel incœperat. Nam pericula nondum adita metu debilitant; vires augent obeuntibus. Dant operam, nec irrito conatu, ut in novum Concilium e sua Secta, quoad ejus fieri possit, delectus habeatur. Regem par cura non tenuit, haud ignarum, quid sua interesset isthuc mentem adjicere, sed negligentem vel nimia honesti securitate; quę tamen nulla est in perturbata Republica; vel occupato juvenilibus curis animo. Ut autem inquietos homines multitudine præstare cęteris vidit, ac viribus audaciam æquare, eos arte blanditiisque regere aggreditur. Fratrem, dum Conventus celebraretur, digredi e Regno ac solvere in Belgium jubet; ratus, illum obtemperandi facilitate aliorum in se commiserationem, aliorum benevolentiam excitaturum. Factiosis deinde se totum dedit; in Senatum (id in publicis negotiis privatum Re-

1679.

*Rex indignatus, ita Fratrem excludi, Concilium dissolvit.*

*Præsbyteriani in novum Conventum eligi e sua secta student.*

*Iis molliēdis Rex Fratrē jubet tantisper in Belgium secedere.*

*Se totum ipsi permittit.*

gi-

1679. gi Consilium est), veteri dimisso, eorum audaciores legit, quorum sententia Rempublicam gesturum spondet; Catholicos conjurationis nomine; quamquam ejus nulla prorsus argumenta reperirentur, & ipse omnium princeps fabulosam crederet; divexandos hortatur; caveant postremò, qua velint lege, Religioni, Reipublicæ, bonis ex sacro patrimonio in privatum adductis, ne horum quidpiam eo moveri loco possit, quo fuerint a superioribus, Regibus constituta; nil se morari; unum petere, ne fraterna sanguinis pervertant jura, neve istud audendo in se convertant Superûm iram, Civium odium, Exterorum inimicitias atque execrationes. Non tamen e sententia dimoti, nec habita Regis ratio; datumque documentum: Principum benignitate, quæ, cùm sit opus aut lubeat, flecti nequeat ad severitatem, non coerceri contumaces animos, sed incendi; vel ita suarum virium admonitos; vel suspicatos insolitam liberalitatem, futuram, si cessent, novi criminis argumentum. Siquidem Legatorum Collegium eò magis regiæ Familiæ infensum, quò id se posse arbitrabatur, Eboracensi interdixit Regni hæreditate; causatum Catholicorum sævitiam, si quis eorum ad gubernaculum consideret. Rex iniquæ legi semel atque iterum promulgatæ, ne trinundino fieret, neve ad Proceres adduceretur, intercessit. Quin etiam, ut quidpiam sibi temporis sumeret ad molliendos pertractandosque fero-

*Nihil, ut sibi caveant, moraturus.*

*Dummodo a Fratre abstineant.*

*Tamen Aula inferior decretum promulgat, quo Eboracensis Regni hæreditate interdicebatur.*

*Quod priusquam ratum foret, Rex Concilium dimitit.*

rociorum animos, primò Concilium procrastinavit; dein cùm nihil remitterent, quod suæ reliquum erat potestatis, rescidit. Interea gravissimo tentatus morbo, cùm prope oppetiturus mortem videretur, causam Monumethio præbuit nudandi consilia sua, quæ nondum aperire ausus fuerat; gnarus, eventuum felicitati nihil adeo inimicum esse, quàm rem suo non tempore commovere. Et sane iis penitus contegendis (nam tunc se prodere inopportunum erat atque immaturum) susceperat paullo ante in Scotiam expeditionem, ubi per eos dies Præsbyteriani Hamiltone duce seditionem concitaverant. Et quamquam in ea Secta præsidium constituisset dignitatis suæ, attamen fusos fugatosque coegerat otium repetere atque arma ponere; nequaquam veritus ipsorum damnum aut odium; quippe illud levè nulliusque momenti ad rerum summam; istud monstrata deinceps non aliter agendi per id temporis necessitate, facilè deleturus. Nunc verò concussam Patris valetudinem suam occasionem ratus, palam in Shaftsburii partes concessit, eique se totum dedit in Regni aleam. Eboracensis, audito Fratrem vitæ, se Regni discrimen obire, nulla mora in Angliam rediit. Jam Regi melius erat, cùm in ejus conspectum venit. Fraternam solicitudinem benevolentiamque obtestatus haud ægre obtinuit, ut imbecillæ affecto corpore adhuc menti se prius offerrent, quæ ingenita natu-

*1679.*

*Rex graviter ægrotat.*

*Hinc Monumethio tumultuandi occasio.*

*Paulo ante in Scotia Seditiosos profligaverat.*

*Nunc Shafsburio res turbanti accessit.*

*Eboracensis in Angliam redit. Rex a morbo confirmatus illum libenter excipit.*

turâ

1679. turâ sunt, quàm quæ consilio indita; vinceretque molestiarum turbarumque ex ejus adventu metum Fratris amor. Quare nihil, quòd se inconsulto rediisset, moratus, læto illum animo complexus est. Confirmatus a morbo certiorque redditus Monumethium, facta sibi a Præsbyterianis Shafsburio interprete Regni spe, urgere vehementer ipsorum turbas, nec audacia & cœptis absistere, præter modum exarsit, aversatus nefarium ambitum præoccupatamque desiderio paternam necem. Spoliatum deinde armorum præfectura, ne quid hujus auctoritate turbare posset, egredi jussit e Regni finibus. Fratri Belgium quoque repetendum statuit, ne dolorem alteri ex æmulatione facesseret, negotium sibi ex invidia; data simul fide, se provisurum, ne cujuspiam insidiis ac machinationibus Regni adeundi spe caderet. Uterque Londino profectus magno suorum desiderio magnisque acclamationibus, ut manifestò apparerent Partium studia, funestaque armorum semina. Proceres magna pars Eboracensi favebant; Monumethio Plebs. Id Regem non latuit; quare delectorum nuper Legatorum animos perscrutatus, compertoque, in Fratris perniciem cunctos propemodum conjuralse; cogendi Concilii diem, qui prope aderat, ampliavit, ingenti Legatorum indignatione, quibus adeo frequenter eludi consilia sua, odio erat. Sed vis nondum aperte leges superaverat. Res tamen ad seditio-

*Monumethium aversatur.*

*Armorum præfectura abire jubet.*

*Utrumque Regno decedere.*

*Concilii diē ampliat.*

1679.

ditionem vergere videbatur. Nam Oppidorum plurima, quibus legandi jus est, deliberabant, precantis in speciem minaces Regi exhibere literas, quibus illum a prolatando Concilio deterrerent. Et jam Procerum aliqui id inita Societate facere preoccupaverant. Qua perversitate commotus Carolus vix tandem collegit animos, ac se Regem professus, ejusmodi Libellis atrociter interdixit, imperavitque Magistratibus, darent operam ne in Oppidis Conventus fierent, neve quid Respublica detrimenti caperet. Deinde Senatu motis Shafsburio & Buchingano, qui turbarum concitandæque multitudinis principes habebantur, revocato pariter Eboracensi, palàm ostendit, nec sibi consilium & auctoritatem, nec se Fratri defuturum. Hæc Monumethio cùm renuntiata forent, illico in Angliam rediit, sibi ex occasione consulturus. Grave id admodum Patri ac suspiciosum, memoria preteriti temporis, futuri periculo. Quapropter abire jussum & recusantem, abrogatis muneribus, quibus illum amplissimis honestaverat, in ordinem coegit, prohibuitque Aula, Regno verò non pepulit; incertum cogendo ne impar, an paterna victus benevolentia; non dubio quidem Majestatis vulnere, sive se ipse Pater sive Rex Civem, cùm adeo Reipublicæ intererat, in potestate non habuit. Quæ dum in Anglia geruntur, Gallia atque Hispania Nuptiarum strepitu lætissimoque plausu personuere, nuptui data Se-

*Ne in hac sententia maneat, Procerum aliqui illũ deterrent; plura Oppida dissuadere, deliberant.*

*Rex arrogantiã retundit.*

*Senatu movet Shafsburium, & Buchinganum.*

*Eboracensem in Angliam revocat.*

*Monumethius quoque eo invito redit. Exauthoratur. Exulare jussus, morem non gerit.*

*Nuptiæ inter Carolum Hisp: Regẽ, & Ducis Aurelian: Filiam.*

1679. ſecundo Carolo Hiſpaniarum Regi Maria Aloyſia Ducis Aurelianenſis filia, veluti dudum reconciliatæ pacis obſide; ſi alio interprete, quàm communi utilitate, Principum concordia copularetur.

*Joannis Auſtriaci mors.*

Ineunte Autumno fato defunctus eſt Joannes Auſtriacus, Philippo quarto Hiſpanienſi extra matrimonium procreatus; Princeps puro legitimoque e Regibus ortu dignus; quem tamen, ultus fortunæ injuriam, claris verèque regiis virtutibus fuerat æmulatus.

*Octovirorum Moguntinenſis, & Bojoari obitus. Ingelheimi Comes Moguntiaco ſufficitur.*

Duo quoque Octoviri Imperatori eligendo mortem obiere, Bojoarius & Moguntinus. Illi ſucceſſit Maximilianus filius hæreditatis jure; in alterius locum Ingelheimi Comes, ejuſdem Eccleſiæ Archipræsbyter, ſuffectus eſt magna animorum concertatione; veritis Germanis ne nimium Gallis obſequeretur. Etenim diſſipatis rumoribus percrebuerat, Ludovicum, longe repetita Galliæ Regum memoria, dignitatem felicitatemque ſuam Imperatoris decore cumulaturum, iſtud in regiam domum traducere, ſedulò ſibi propoſuiſſe; atque iſthuc nervos omnes intendere ut Octoviri Delphinum filium Imperatoriis Comitiis Regem Romanorum dicerent;

*Orta ſuſpicio, Regem Galliæ Ludov. dare operam, ut Cæſaris Dignitas in filium traducatur.*

quamobrem Clientum alteri Moguntinum Sacerdotium committendum curaſſe; alteri Agrippinenſe ſpe quæſitiſque ſuffragiis deſtinare; modò Bojoarium affinitatis vinculo ſibi devinxiſſe; reliquos partim beneficiis partim metu ad ſuam voluntatem adduci poſſe. Quæ cùm in omnium

*Hujus ſuſpicionis argumenta.*

oculis

oculis versarentur, non inanem de hoc Regis consilio suspicionem moverant, augebantque dissipatæ per vulgus hominum, ut fama erat, ad pertentandos Germanorum animos incertis auctoribus conditiones, quibus ille augustam Filio dignitatem pacisci velle profiteretur. Verùm ut nullus ambigam, non defuisse, qui suaderent: magni & fortis animi esse, vocantem fortunam sequi; atque ingentes difficultares, ubi quis audeat, audendo plerumque disjici ac profligari; crediderim tamen Ludovicum, haudquaquam casum temeritatemque in consilium adhibere solitum, isthuc mentem non adjecisse; ratum, Octoviros nec posse, nisi obito rerum suarum discrimine, e sua in æmulam gentem Imperii Caput transferre; nec velle, validiori Principe adscito, eò magis armare adversùm se Legum auctoritatem; at potius reputantem, nihil jam sibi a Finitimorum cæteris metuendum esse, aliis bello aliis pace infra se positis; unam Germaniam, potentem populorum multitudine ferociaque, molestiam exhibere posse; hanc sibi, quibus liceret artibus, obnoxiam reddere in suasque adducere partes constituisse. Quare & exeunte superiore anno in Moguntina Comitia vehementer intenderat animum, & novo ineunte Mariam Annam Bojoarii Ducis germanam, Delphino in matrimonium dederat, susceperatque, cùm Ver appeteret, officiis omnibus, atque illo in primis amplis-

*1679.*

*Refutantur.*

*Ludov. Rex Germaniæ Principes conciliare sibi studet.*

*Maria Anna Bojoarii Ducis soror Ludov. Delphino nubit.*

1679. *Celebri pompa.* ſimo, quòd ei obviam proceſſit cum regia Domo plurium dierum itinere; Octovirum hac luculentiſſima honoris ſignificatione tantò impenſius obſtricturus ſibi, quantò nihil jucundiùs tenujori Principi, quàm a potentiori decus atque ornamentum. Hæc ad Octovirale Collegium, cujus maxima ſecundùm Cæſarem in Germanorum Conventu poteſtas eſt, demerendum conciliandumque ſpectabant. Reliquorum Principum quot poſſet plurimos jure ac beneficiis moderandos addicendoſque ſibi ſtatuit. Cùm enim pacis lege, quæ Monaſterii in VVeſtphaliæ urbe icta fuerat anno MDCXXXXVIII, adiecta jure bono fuiſſet

*Plurium Oppidorum controverſia inter Gallos Germanoſque unde orta.* Galliarum Regno hinc Alſatia, Hagenojæque præfectura; illinc tres nobiliſſimæ Urbes Tullum, Metæ, Verodunum cùm omni circumquaque ipſarum Imperio; Galli, quid ea contineretur, diligenter inquirere, nihil ex antiquo moturi, dummodo quæ in aliorum poteſtatem venerant, ea Regis beneficio detinerentur. Id jam antea volutaverant animo, propoſuerantque Noviomagi,

*Propoſita prius Noviomagi.* cùm de pacis conditionibus diſputaretur, ſed rejectum ád arbitros, ne communi otio conſtabiliendo moleſtum foret. Neglectum deinde, nec ex utriuſque gentis, uti tunc erat, conditione penſi habitum; ipſi, ne quid amplius moræ fieret, in

*Ludovic. Rex ei dijudicando Forù Metis, Briſiacique conſtituit.* rem gerendam incubuere. Juri dicundo Forum indicunt Metis, Briſiacique, citatiſque per præconem Regulorum pluribus, atque inter ceteros

Octo-

Octoviris Trevirensi ac Palatino, cùm adesset nemo, secundùm Regem, uti rogas, pronuntiatum est; Regiique Curatores, nulla mora inducto exercitu, in possessionem missi. Perculit ea res Germanos præsenti ærumna, majorum metu; sed quò se verterent ad amoliendam injuriam, ambigebant. Sua tutarentur, dimisso exercitu? dimitterent, deserto veteri traditoque a Majoribus jure? Quod medium erat, obtinuit.. Cæsarem Conciliumque Ratisponense per Legatos adeunt. Quanta Germaniæ res ageretur, exponunt. Violari sacratas Leges, quibus cautum ut Spiræ Forum quotidie celebretur ad Germanorum Causas. Nunc e Gallorum arbitrio non modò lites intendi, verùm externos dari Judices, Tribunal institui; nec quæri privatum quidpiam, sed ut intersint provincialibus totiusque Germaniæ Cætibus per beneficiarios suos, & publicæ partes habeant authoritatis. Hæc non ignota Cæsari, Concilioque; attamen ingruenti malo quo se opponerent modo, incerti deliberabant. Armis rem gerere, durum ac difficile videbatur, fessis priori bello, exanimatisque ejus inani eventu; nec vires in unum facilè coalituras, distractis in diversas sententias animis, prout ab singulis longiùs aut propiùs aberat periculi ac damni metus. Contra: jus fasque objiciendo parum se profecturos arbitrabantur; invalido plerumque ad continendos in officio Principes inermi jure; rati quoque, majestatis

1680.

*Germani citati non respondent. Quare plura Oppida Gallis adjudicantur, in eorumque potestatē veniunt.*

*Hinc Germanorum iracundia & metus.*

*Cæsaré & Concilium Ratisponense adeunt.*

*Querelas movent*

*Ambigitur, quod remedium afferri possit.*

1680. ſtatis non eſſe, profiteri acceptam injuriam, quam; ſi ab inferenda non abſtineatur, ulciſci nequeas. Vicit Sententia, quæ ab armis abſtinendum cenſebat, quietaque turbolentis conſiliis præhabenda; cùm longum atque arduum fuiſſet, de belli apparatu inter ſe convenire, qui potentia rerumque finibus diverſi, ingenio quoque ac ſententiis diſſiderent; tacite probata illorum calamitate, qui eam declinaturi, utpote Gallis finitimi, paullo ante incommodam cæteris pacem ſolicitaverant, acceperantque, ignari: quàm male caveat Reipublicæ, præſentis providus, futuri negligens.

*Statuitur, argumentis, non armis rem pertractare, & quare.*

Itaque Leopoldus Comitem Mansfeldium Legatum miſit ad Ludovicum (Concilium per literas egit); poſtulatumque, ut decederet occupatis locis, perturbandaque abſiſteret pace tot dudum laboribus parta. Datum ipſi, dicere, in Monaſterienſi Conventu Alſatiæ provinciæ non aliam partem, non aliud jus, quàm quod ab Auſtriaca Domo poſſideretur; permiſſa Metas, Tullum, Verodunum cum circumpoſita ea ſolùm plaga, quæ urbana dominatione contineretur; vetera ac penè oblivione deleta Dominatus nomina, quæ olim cum Oppidorum pluribus diſſipata pretio, permutatione, beneficio, ex hiſce fontibus in aliorum manus profluxiſſent, ne in hominum quidem mentem, nedum in diſputationem veniſſe. Id multarum argumento rerum eoque in primis clariſſimo comprobari, quòd aliquando in Gallorum poteſtatem reda-

*Cæſar Comitem Mansfeldiū legatum idcirco mittit ad Ludovicum.*

*Germanorum rationes exponit.*

redacta, ad veteres Dominos pace sequestra redierint. Noviomagi quoque silentio præterita, ibique solùm iniectus sermo, an quæ decem Urbes in Alsatia liberæ, quæque intra concessam Regi ditionem fiduciaria Oppida reperiebantur, ipsi fide ac sacramento debeant obstringi. Ea de re arbitros constitutos, nec moram fieri, quin quod jus fasque ferant, bonum atque acceptum sit. Verùm ab hujusmodi controversia eam longe distare, quæ modò ageretur; agi siquidem ut jure bono ad Regis Imperium accedant, quæ magno ex intervallo divulsa a prisco dominatu vix ejus memoriam annalibus retinerent. Quòd si repetere liceat vetustatis jura, nullum Imperium esse tam diuturnum, quod aliena manu asseri nequeat. Sed ea qui repetat, ruptorem fœderis existimari; quo nomine nihil magis alienum a regia dignitate, regiaque virtute, quæ magnanimis gestis, non illatis injuriis decora est. Hæc injucunda Regi dicebantur, quippe qui premi nollet iniqua fama, stimulante perpetuò animos ad vindictam. Itaque Legato responsum dedit: nihil in suam potestatem modò redactum, quod non sibi prius Monasteriensi fœdere, præmium vendicatæ propemodum in libertatem Germaniæ, concessum; quodque Noviomagensi post longas ambages acerrimasque disputationes confirmatum non fuerit. Nam quò aliò collineasse Oratorum utriusque partis concertationes, quàm ut alteri integrum acceptis Oppidis vetus patrimo-

1680.

*Legato responsũ datur, quidquid a Gallis captum, Regi ex Fœderis lege deberi.*

*In id argumenta proferuntur.*

1680. monium tuerentur; alteri quidpiam ejus resecandum curarent? Jus tandem obtinuisse, decretumque ut quidquid antea in eorumdem oppidorum ditione fuisset, & modò foret. Ex hujusmodi formula se suis modum recuperandis rebus imposuisse, a qua si discessum fuerit, daturum operam, ut se Germani æque sui cupidum, alieni haud invidum reputent. Dimissa Legatione res in incerto, idem utrisque animus mansit; nec Galli exercendis Judiciis, nec Germani miscendis querelis abstitere. Per eos prope dies in Corteriacensi Congressu, ubi de agro Belgicorum oppidorum, quæ in Gallorum potestatem concesserant, finiendo agebatur, ingens Hispanicæ regionis pars in disputationem venerat, urbanarum ditionum nomine; Et cùm iniquum Hispani dicerent, plura a se peti, quàm quæ, otium sibi facturi, jam tradidissent, rem tamen haud facilè argumentis expedirent necterentque moras, litem Galli immisso milite diremere. Magni sane momenti res erat non oppidorum dumtaxat numero, sed opportunitate. Alia siquidem prope fauces obstringebant clarissimarum Urbium, alia intercludebant aditum ad munitiora oppida, ubi ea recreare milite & commeatibus opus foret. Damno ex subita acerbaque irruptione accedebat injuria, qua nihil gravius prosperam expertis fortunam, adversa utentibus. Itaque Hispani implorata Finitimorum ope admonitisque: Belgii ruina ipsos quoque obrutum iri; cùm parum adhortando proficerent, desperatione in furorem versi,

*Dimissa legatio infecta re.*

*Dum de finibus inter Gallos, Hispanosque Corteriaci disputatur, nec quidquam explicatur, Galli controversam regionem invadunt.*

*Hispani, frustra implorata Finitimorum ope, arma capiunt.*

arma capiunt; firmant præsidiis Oppida; magnosque e suæ gentis more præseferunt animos, si fortè, quod non semel accidit, audendi simulatione sistere Gallorum impetum possent. Verùm impares decertabant, decertandoque augebant victorem gloria manubiisque; flamma verò ac ruinis omnia ubique fœda visebantur. Adhuc tamen eos vigor ac ferox animus non deserebat. At cùm supplendis legionibus, curandæquẽ rei militari nequaquam pecunia sufficeret ob Ærarii difficultatem, insitamque tum temporis Hispanorum Magistratibus Reipublicæ negligentiam; ex altera parte Galli quotidie magis vastitatem inferrent, compertumque foret: nihil æque Civibus perniciosum esse, quàm Principum in repellenda adversitate magnanimos conatus, quos viribus æquare nequeant; rem non amplius armis, sed consilio gerere coacti sunt. Angliæ Regem, Noviomagensis pacis sequestrem, conveniunt, orant atque obtestantur, ut primùm monitis, mox, ea si flocci fierent, ope subsidiisque, quicquid in eo Conventu labore summo conclusum fuerat, tueri vellet, daretque trasgressoribus argumentum: non frustra se vindicem curatoremque pactis ibi legibus constitutum; quibus infractis alios rerum, se dignitatis jacturam facere; qua una Regum opes majestatemque contineri. Illuc etiam Germani detulerant querelas suas. Et Carolus ad rem cognoscendam explicandamque facilè impellebatur; sed ingentibus fractus implicatusque discordiis, quibus

*1680.*

*Infelici eventu.*

*Cum impares forent, ad Brităniæ Regem, pacis sequestrem, confugiunt.*

*Germani quoque apud ipsum de Gallis queruntur.*

*Suas cum Ludovico Rege preces adhibet.*

*Tomo I.* E in

1680. in dies magis Anglia lacerabatur, nonnisi precibus Ludovicum aggredi potuit; quæ tamen irritæ cecidere; cùm præsertim rarò in publicis negotiis magni fiant, nec pluris quàm eorum, qui eas afferunt, Imperii & potentiæ robur. Nunc autem ejus vires atque omne studium civiles contentiones versaque in Fratrem procella penitus occupabant. Huic declinandæ dissipandæque illum sub hyemis initium in Scotiam miserat, ut comitate facilique sermone sibi populos aviti Regni confirmaret, iniretque gratiam; qua conciliata, bene ac sapienter arbitrabatur, haudquaquam timendum, ne se permitterent adulterino peregrinove Regi, Stuardorum obliti, quibus per omnem temporis memoriam mitissimi imperii vicem fide atque obedientia rependerant. Scotis autem in officio manentibus, haud facilè moturos Anglos, cum exempli verecundia, tum copiarum, quæ illinc educi possent, metu; quorum utrumque a turbulentis rerum novarum consiliis plerumque Mortales detinent, dum adhuc incerti & in ambiguo sunt. Hinc iter munitum sibi fuisse ad repetendum Angliæ Diadema, hinc illi ad obeundum fore. Interea clanculum pertentaverat illexeratque Britannorum per provincias Magistratuum plures ad affirmanda publice Fratris jura, reprimendamque Seditiosorum proterviam, quam prolatando sæpius Concilio irritaverat simul ac fatigaverat. Cùm maturum visum est, Londinum extremo Februario

*Sed frustra, cum nihil armis posset, occupatus domesticis turbis.*

*Iis declinandis in Scotiâ mittit Eboracensem fratrem.*

*Utque eam gentem sibi conciliet.*

*Scotia ad retinendam Britanniam quàm opportuna.*

*Inde Caroli Regis in Regnum reditus.*

*Rex iterum Londinum revocat Eboracensem.*

rio revocat Eboracensem, quid hujusmodi curæ vigilantiaque profectum fuisset periclitaturus. Regressum literæ a Scotorum Senatu statim consequutæ sunt, quibus Regi commune suæ gentis testimonium afferunt: nihil sibi gravius Eboracensis discessu, nihil reditu jucundius fore; orare proinde, ut non diu torqueat ipsorum desiderium reddito sibi Regni hærede, æque legibus ac omnium votis constituto, armis si foret opus, post diu superstitem Regem constabiliendo. Affuere pariter a Norfolciæ & Lancastriæ provinciarum Magistratibus epistolæ, Carolo gratulantes Jacobi fratris in Angliam reditum; fidem, opes, arma pollicentes, ut ne umquam regia Domus legitimique Hæredes principe moveantur loco; neve quis audeat cernendæ Imperii hæreditati moræ iisdem, aut impedimento esse. Hæc Shafsburium Præsbyterianosque graviter perculere, dubios an longius pervasisset Britannorum animos ea recti honestique species; cui detegendæ non eos latebat, ægre, qui præeat, unum aliquem reperiri; facilè plurimos qui subsequantur. Ne latius manaret exemplum, indeque penitus evanesceret diu meditatum & jam prope erupturum scelus; rem fingunt, qua velut ad inopinatum gravissimumque casum avocent animos, suspendantque eventus expectatione. Spargunt per vulgus hominum patère tandem, non amplius rumore nuntio, sed publicis tabulis, occultis olim & nuper inventis, Waltenam Mo-

1680.

*Hunc Scotorum officia prosequuntur.*

*Aliquot Britanniæ Provinciæ ejus tutando juri promptas paratasque se produnt.*

*Factiosi ea re perterriti, in vulgus spargunt, Monmethium Regis filium legitimo matrimonio natum.*

1680. numetii matrem Carolo nupsisse. Frustra igitur Eboracensem Regno destinari, quem tametsi diversa ab Anglicis institutis Religio non aversaretur, regno excluderet Monumetius, natura & Civium legibus Patris hæres. Ea de re jam superiore anno dissipatum sermonem compresserat Carolus, Conjugium coram Senatu jure jurando inficiatus. Nunc rursus invalescentem penitus extinxit, jusso, testimonium suum publicis actis consignari, quorum exemplar, ubicumque forum in Regno ageretur, in aperto esset, ne quis amplius hujusmodi commento credulam imperitamque plebem falleret. Et perpetuò quidem evanuit; tenuit autem quoad Shafsburianis spatium daret ad respirandum colligendosque animos. Cùm se confirmassent usurparentque sermonibus, quid rei gerendum; placuit jam non cuniculis sed palàm admotis machinis Eboracensem petere. Astu, dicere, jamdiu elaboratum infectumque adhuc facinus, aperte demum tentandum esse eò ferocius, quò victis nulla salus, gloria in utraque fortuna maxima futura sit. Itaque nonnulli Procerum fœderatorum illius accusationi subscribunt, deferuntque Magistratibus Catholicæ Religionis reum, Anglicanæ desertorem; curandum propterea ut, qui populi consensu, legum interpretatione jam hostis Patriæ renuntiatus fuerit, Concilii sententia pœnam subeat, dejectus Regni potiundi spe. Nec mora Londinenses Prætores aliique Provincia-

*Rex publico testimonio rem inficiatur, eluditque Factiosorum dolos.*

*Itaque hi palam, ut reum Catholicæ Religionis accusant Eboracensem, ut a regnãdo excludatur.*

cialium, ſpecie ſupplicantium, atrociter Regi minitantur: Cives ſibi ac Reipublicæ conſulturos, niſi velit ipſe conſulere, coacto poſt longas ambages moleſtiſſimaſque dilationes Concilio. Idem Senatorum aliqui audacter petunt. Ille tractare Magiſtratuum animos, Prætorum querelas eludere, Senatu movere Procerum pervicaciſſimos, Conventui agendo moram injicere. Et res omnium opinione feliciter cecidiſſet, niſi mutata ſententia prudens ac ſciens in plagas ſe conjeciſſet. Tingim, maritimum fortiſſimumque Mauritaniæ oppidum, Barbari obſederant ſuperiore anno, ſe ſeque receperant accepta clade; nunc iterum arctiſſima obſidione cinctum in diſcrimen adduxerant. Claſſi, quæ ſuppetias iret, ornandæ inſtruendæque pecunia deerat, exhauſto Ærario; nec Regi ex animo erat verſuram facere, quæ ſuæ deinceps liberalitati vitiorumque illecebris incommoda foret; perire autem Municipium illuſtre haudquaquam e tanta Imperii majeſtate videbatur. Reliqua conficiendæ pecuniæ ratio, Concilii auctoritas. Igitur celebrandum ſtatuit, quamquam haud ignarus, quæ ſibi ac Fratri tempeſtas impenderet, conjuratis in ejus perniciem Legatis omnibus, plerumque e Præsbyteriana Secta, nec parva Procerum manu. Ratus tamen declinaturum, eo ſubducto Factioſorum concertationibus juſſoque in Scotiam denuo ſecedere, ut illic præſentia ſua, hic abſentia Popularium animos demulceret. Pridie Kal: Nov: Con-

1680.

*Carolum Regem ad cogendum Concilium urgent.*

*Primum fruſtra.*

*Indictum deinde, & cujus cauſa.*

*Quid ei a Rege agendum proponitur.*

1680. Conventus agitur; Rex adest; monet Aulam utramque, Tingitanæ solvendæ obsidioni curent pecuniam; Sacrorum disciplinam, tot etiamsi legibus constitutam, novis, si e re putent, muniant; *Ejus Oratio.* Catholicos, factamque in se conspirationem coerceant pœnis; reliqua dimittant, discordiarum feracia, noxia Reipublicæ; ac meminerint commissam ipsis Gentis auctoritatem, ut publico non ut privato dolori serviant. Ponant sibi ante oculos Tingim oppidum ingenti gaudio non multos ante annos dotale munus a Lusitanis acceptum, tanta hactenus virtute propugnatum, jam prope in servitutem redigi, nisi confestim opem ferant; quæ autem foret, eo capto, Barbaris gloria, Britannis dedecus? pudeatque tempus intempestivis quæstionibus traducere; Municipium strenuissimosque milites excidio & neci dare. Floruisse Britannicum Imperium non civilibus discordiis agitandis, sed vincendis externis hostibus; ejusque futurum decus sempiternum, si eodem consilio eadem arte uti velint. Id se conari, nec regiæ sollicitudini defuturum, dum ipsi non desint suæ, ac tandem in animum inducant, dispertita esse Reipublicæ munera, datamque Principi custodiam legum, Civibus obedientiam; quæ duo ni teneant locum suum, publicam quoque rem penitus commotum, e suaque sede convulsum iri. Hæc ubi a Rege dicta, silentium primò, deinde subobscurus fremitus, qualis esse timi-

de

de indignantium, aut renuentium solet, est consequutus. Id in omen turbarum acceptum; nec omen fefellit res. Vixdum convenit Legatorum Aula, quæstiones de Catholicorum in Regem conjuratione, quamvis tum maxime falsi manifestis indiciis convinceretur, instaurari urgerique cœptę; mox plurimo ipsorum sanguine furori nean vanis suspicionibus litatum est. Eos inter expresso nomine immortalitati commendandus Wilhelmus Hovvardus Staffordiæ Vicecomes, clarissimo illustris genere, illustrior datis cervicibus pro vera Dei Religione. In Eboracensem deinde se ferunt eò ferocius, quò diutius impediti. Legem proximo anno promulgatam; qua illum, Regni adeundi spoliatum jure in exilium pellebant prohibebantque reditu mortis metu, polliciti præmium eam inferentibus; trinundino legunt, sciscunt, probandamque Proceribus eo tumultu deferunt, ut renuentibus (adeo furor animos occupaverat) vim illaturi viderentur. Diu a Proceribus deliberatum, sed lege vix tandem antiquata jus fasque tenuit; non tamen adeo, ut cum senis tantùm suffragiis tricena confirmantium illam superata fuerint, spem abjecerint obtinendæ. Hinc factum præcipue, ut a violentis consiliis per id temporis se continuerint; præposuerintque, rite atque ordine voti compotes fieri; prosperam multitudinis opinionem aucupantes, cui nunquam persuasum sit, æqui ministram vim esse. Igitur machinis omnibus Regis animum aggrediuntur

1680.

*Concilium in Catholicos sævit.*

*VVilhelmus Hovvardus gladio percutitur.*

*Aula inferior Eboracensem proscribit.*

*Aula superior dissentit.*

*Regi, in conventu, pecunia denegatur.*

1680. tur, gnari, eo victo Procerum plures, eidem penitus addictos, nihil ab eo diversum constituturos. Palàm prædicant, nihil a se pecuniæ Regi fore, nisi ea lege sancita; decernuntque, qui commodaret pignori accepto, ut moris erat, regio patrimonio, facturum contra Rempublicam ac pœnas Magistratibus persoluturum; Quodque vel turpe dictu, fuere qui Pellicum potentissimas officiis, muneribus, promissis adegerint ad Regem, fractum voluptatum blanditiis, solicitandum adversùs Fratrem. Harum una memoriæ traditur, ad ejus pedes abjecta, fusisque lachrymis obtestata per quidquid prava inter ipsos consuetudo illigaverat incensos animos, ne in posterum nimiùm cavendo, præsentis otii fructum perderet atrocibus immixtus curis; certus periculi, si Legatorum Aulam obstinaret se se, victoriæ incertus. Parendum voluptatibus, dum fert ætas; quid sors deinceps latura sit, negligendum. Ut in se olim expertus didicit, mobiles esse Britannorum animos, ita aliquando Eboracensem experturum; cùm eadem sint ingenia; quæ tamen non arte, non vi, sed sponte flecti. Itaque nunc tempori cedendum, nec tanto quietis bonorumque dierum dispendio alienam securitatem comparandam. Nullo vehementiori ariete concuti Regis animus poterat; stetit tamen immotus, ac prope vertit in argumentum gloriæ vitia sua. Factiosi cùm non bene cœptis succederet, tumultus meditabantur. Sed Rex protractum paucos dies Concilium

*Aliis artibus impellitur.*

*A sententia non recedit.*

*Concilium dissolvit.*

cilium extremo Januario dissoluit atque alterum a. d. pridie Kal. April. Oxonium indixit; ratus abdu-ctum ab urbe, ob hominum varietatem rerum novarum cupida, ob multitudinem divitiasque feroci, in officio fore. Atque ista quidem in Anglia. Quo tempore Hispania non uno ærumnarum genere laboravit; primùm siccitate, qua, subducto cælestium aquarum alimento, & cum terra ingenito humore non sufficeret, rivi, putei, fontes exaruere, magna pecorum, aliqua etiam Mortalium, siti morientium, clade; tanta deinde pluviarum frequentia, ut intumescentium fluviorum impetum vel pontes aliquot vetustissimi, egregio munitissimoque opere, haudquaquam tulerint; iique pluribus locis alveo egressi ingentem rerum omnium stragem ediderint. Terremotu Granatense Regnum ita concussum ac labefactum, ut Malacæ & per omnem circumquaque regionem Ædificia frequenter solo fuerint æquata; Cives plurimi ruinis oppressi; cæteri, fatiscente alicubi terra ac sæpius tremoribus repercussa, horrentes metu consternatique. In Germania gravis pestilentia grassata est, quæ Misniam præsertim, Bojemumque tam atrociter divexavit, ut per æstatem Pragæ, Dresdæ, Lipsiæ vix Libitina suffecerit. Verùm Galliam crudelior afflixit lues, non frequenti excidio sed occulti paratique metu; non irâ Superûm adducta, sed humani ingenii malignitate, qua plerumque misero Mortalium generi procrean-

1680.

*Alterum Oxonii celebrandum indicit.*

*Extrema siccitas in Hispania.*

*Immensi deinde imbres.*

*Ingentes ibi terræmotus.*

*Germania pestilentia laborat.*

*Frequens veneni usus in Gallia, indeque plurium neces.*

1680. tur calamitates, aut augentur. Jamdiu mors inopinata, similibus adducta morbis atque eodem fere eventu, funestabat familias & Domos, illustres præsertim rerum opulentia, ademptis iis, quos eripi ad obtinendam hæreditatem, superstitum intererat. Id primò suspicionem, & cùm sæpius eveniret, admirationem fecit, viso nimiùm casu (quod haud frequenter usuvenire solet) consilium imitari. Attamen silentium erat, quum Parentibus, Conjugibus, Fratribus maturare funus, vix cadere in hominum mentem posset; & impium facinus, qui patrassent, contegerent vultu, in lacrymas eò magis effusi quò luculentiùs mœroris sui fidem facerent. Casu denique, ut fit, horrendum scelus apertum est. Mulier quædam patritii generis patrem duosque fratres sustulerat ope consilioque Adulteri, apud quem veneficii expertum venena coquebantur. Is quoque non ita multò post lethifero afflatus vapore moritur, obæratoque res cuncta domestica obsignatur. Mulier secreti conscia sibique metuens, arculam, quam suam affirmaret, adeo vehementer repetere, ut Prætor in suspicionem adductus, dari jusserit resignatam. Inventa dira medicamenta, chartis signoque munita, atque Adulteri literæ, quibus ista ad eam pertinere diceret. Vincta ac paricidium professa gladio punitur. Fama rei atrocissimæ per vulgus hominum lata, initaque aliorum ratione, quos cuique in mentem venerat suspicari, patuit id mortis genus

*Unde atrox crimen detectum.*

nus

nus hæredum fraude innocuos homines abstulisse. 1680.
Creati proinde summa severitate Judices qui de veneficiis inquirerent. Habitis quæstionibus anus sacrilega Parisiis reperta est efferatæ artis magistra; cujus domus; relaxandi a curis animi, curiositatisque obtentu, ab omni Mortalium ordine frequentabatur, vaticinantem (cùm fatidica videri vellet) audituris. Convicta maleficii, nomen detulit nobilissimorum virorum ac fœminarum, quibus præstò se fuisse fateretur arte sua; incertum, astute ne, ut communicata criminis invidia eamdem obiret sortem, quam iis non adeo severam fore arbitraretur; an verè, cùm præsertim congruerent funera, quæ vel falsum commentum aspergerent veri specie. Sed illa, prius ignito ferro persossa obtruncataque infami dextera, viva comburitur, deletoque horribili monstro Natura ipsa lætari visa est. Aliorum necati plures cœteris in posterum terrori atque exemplo fuere. Pauci, iique splendidiores, dimissi vel innocui vel crimine suppliciogue suo Rempublicam perturbaturi. Mortui hoc etiam anno ex Octoviris Imperatoriis duo. Misniensis ac Palatinus; Magnus quoque Hierosolymitanorum Equitum Magister Nicolaus Cotonerus, cui Georgius Carrafa successor datus; quique Principum dignitatem militari gloria æquavit, Comes Raymundus Montecucculus, diu supremus Germanicarum Copiarum Ductor; quem gravem sensere hostem Galli, futurum graviorem, si

*Sceleri coercendo summa severitas adhibita.*

*Præcipua Veneficarum reperta, pœnis & morte afficitur.*

*Plures plectuntur.*

*Inquisitio deinde compressa Reipublicæ causa.*

*Mors Octoviri Misniẽsis, & Palatini.*

*Magni Equitum Hierosolym. Magistri.*

*Huic Carrafa sufficitur.*

*Mors Raymundi Montecuccoli.*

 bel-

1680. bellicam virtutem felicitate æquasset. Sub anni finem ingens Cometes spectaculum sui præbuit, primùm sub Capricorno visus; deinde certo stabilique gradu ea progressum via, qua qui ante centum ac tres annos a Tycone conspectus descriptusque fuerat, periti rerum cœlestium hunc ipsum esse, peracto circulo ad nos regredientem, facilè reputarunt. Vulgus tamen ex Veterum disciplina inscitiaque rerum datum e Cœlo signum futurorum malorum arbitratus, in diversas trahebatur curas, avertebatque desiderio, quò maxime vellet, funestæ cladis augurium. Verùm longe major solicitudo occupabat prudentiorum dubios animos, quò tandem evasura forent ea, quæ prænuntia calamitatum mox contigere. Veris initio Rex Angliæ Oxonium (nam illuc, ut præfati fuimus, Concilium indixerat) iter arripuerat ingenti comitatu decoris specie; præsidium, si tumultuatum foret, daturo. Advenienti provinciæ Prætor urbanique Magistratus obviam iere cum provinciali equitatu peditatuque; gaudebatque Rex, in tanto rerum discrimine genti se commisisse, quam fidissimam ratus, illic propterea fieri Conventum jusserat. Et adeo quidem præteritæ contentiones irritaverant animos, ut in apertam seditionem erupturæ, si parum procederent, viderentur. Interea Factiosorum duces dederant, nec inani successu, diligenter operam, ut eorumdem haberetur Legatorum delectus, quos sibi postremo congressu iisdem consiliis mancipatos, in fide offi-

*Ingens Cometes visus.*

*Carolus Britanniæ Rex Oxonium venit.*

*Cum magno Comitatu.*

cio-

cioque mansuros arbitrabantur. Magnis deinde Clientelis comitati Oxonium Proceres Legatique se contulere. Monumethius neglecto Patris, Aulam prohibentis, imperio, Salysberius, Shafsburius turmas equitum duxerant armis instructas, velut in aciem educturi. Nec in occulto erat, quid mente consiliisque volutarent. Nam singuli, tamquam sublato signo, ceruleas in pileo gestabant fasciolas, his prope literis inscriptas: aversari se Romanam Religionem ac servitutem. Rei summa: Eboracensem excludere avito Regno, lege primùm; & si legi Rex intercederet; vi eo in potestatem redacto coactoque iniquæ Legi subscribere. Id Carolum, ut in tanta multitudine suspiciosissimoque tempore, haudquaquam fugit. Quocirca jubet, selectorum Militum manum accedere propiùs Urbem & castra ponere. Dein Concilium ingreditur vultu ad severitatem composito, ut nemo non intelligeret nudata consilia sua, elusa quoque & præcauta. Paucis exponit quid ipsis gerendum sit: expromenda scilicet pecunia ad Tingim obsidione liberandam; tuendi Anglicani ritus; providendum ne in posterùm convelli possint. Si huc solùm conferant suffragia sua, bene ac prudenter collaturos; sin aliter, & ea persequi velint, quæ superiori Conventu; sciant & boni tunc Principis fuisse, contortum in Patriam telum declinare, suaque mansuetudine moderari alienæ temeritati; & nunc optimi fore, ictu gravi eos petere ac debili-

*1681.*

*Proceres itidem Legatique.*

*Monumethius. Salysberius, Shafsburius cum turmis equitum.*

*Cum seditionis Insignibus.*

*Conjuraverant, Decreto aut vi Eboracensem ab Regni hæreditate excluderet.*

*Carolus clam jubet, Militum manum Oxonium accedere.*

*Ejus ad Concilium oratio.*

bili-

1681. bilitare, quibus, quoad sit facultas, turbandæ publicæ tranquillitatis nunquam sane voluntas deerit. Nihil movit obfirmatos animos Regis concio. Igitur cùm primùm referri de Republica cœptum est, Eboracensem ingenti consensu Legati proscribunt, Regni exhæredem pronuntiant, & ni cedat, aqua & igni interdicunt. Simul rem audent, quę si tenuisset, Regis auctoritati acerbissimum vulnus injectum foret. Eduardum quemdam Fiz-harium Hybernæ nobilitatis virum a rerum capitalium Tribunis, apud quos Majestatis calumniarumque fuerat postulatus, quòd falsò conjurationis in Regem Catholicos insimulasset, ipse re vera compertus esset, ad Procerum Aulam judiciumque traducunt; rati ita negotium implicaturos, ut reo vita, fraudi veri color manere posset. Proceribus, postquam diu multumque diversis opinionibus, prout cuique animus, agitata res est, in suffragium missis, vicit ea pars, quæ Regi auctoritatem suam tueretur, tanta Legatorum indignatione ut illico scitum fecerint: eos, qui ad Tribunos capitales Eduardum rejecissent, contra Rempublicam fecisse videri ac nefarie Aulam utramque inter se commisisse. Carolus cum vidit, præcipites ferri ad omnem audaciam Legatos ac Procerum plures; haud ignarus, ubi publicę auctoritatis nomen intersit, vel ipsas injurias apud imperitum vulgus honestatis speciem induere; Concilium septimo, postquam convenerat, die decedere atque abire jussit. Dein statim conscenso

*Ea neglecta, Aula inferior Eboracensem proscribit.*

*Regis auctoritaté minuere student.*

*Eduardi Fiz-harii causa capitalis in id adhibita.*

*Aula superior stat pro Rege.*

*Aula inferior ægre habet ac duriora decernit.*

*Rex proinde Concilium dimittit.*

*Statim Londinū redit.*

Cur-

curru, ne violentis consiliis tempus daret, Londinum repetit. Anxius, ne falsis rumoribus per hominum ora dissiparetur, Concilii Majestatem a se minutam ludificatamque fuisse eo dimisso vixdum coacto; renuntiat, datis per provincias literis, non se Concilii, sed iniquorum hominum, qui Cœtum perturbent, & Reipublicæ obliti nihil ultra ambitionem audaciamque suam videant, pertæsum, nuper illud semel atque iterum dissociasse, erepturum e furentium manibus publicæ auctoritatis gladium, ne in communem perniciem verterent. Nam quid ab iis timendum non fuisse, qui Britannicæ quietis arcem invadere non dubitarint? Hanc enim tuenda regiæ stirpis successione, regiaque potestate inniti, haud quemquam hominum ignorare posse; cùm Senes experientia, juniores recenti rerum ruina didicerint, quantùm hæc duo, superioribus annis Cromuele duce concussa, vastitatem ac pene interitum Britanniæ attulerint. Et hæc duo ipsa impellere & profligare nuperos Legatos voluisse, manifestis indiciis ea ostendere plebiscita, quorum altero legitimum regni hæredem exautorare conati sunt, altero Majestatis Reum subducere Magistratibus, idque sibi esse juris affirmare ausi; quo quis non videat, Regi nervos imperii supremamque moderandæ Reipublicæ facultatem adimi. Nec aliò ea rursus referri posse: capite nimirum damnasse, qui ad Tingim obsidione solvendam eruendosque e Barbarorum sævitia benemeritos milites Ærarium

1681.

*Dimissi Concilii rationes, datis per Provincias literis, exponit.*

*Eæ describuntur.*

sup-

1681. suppleat; injurioso decreto Procerum Collegium irritasse, quòd inundanti protervіæ aggerem objecerit auctoritatis suæ. Ista qui non doleat, haudquaquam Civem; qui probet, infensum atque inimicum se prodere. Sibi mehercule maximum acerbumque dolorem commovisse publica potius causa, quàm sua; eòque vehementius ulturum; sed ita, ut quisque intelligat, se non propriæ causam injuriæ, sed causam communis otii, causam Anglicæ Religionis suscepisse, quas seditiosi Cives nonnisi prostratis legibus eversaque Republica tueri velint; ipse (id quod omni studio perfecturum spondeat) nonnisi salva atque incolumi. Regis literæ in provincias delatæ recitatæque magnas in illum Populorum inclinationes excitavere; metu an amore variante animos, qui paullo ante nihil nisi hostile ac seditiosum meditabantur. Et, cùm ea Multitudinis natura sit, ut, quò semel inclinare cœperit, extrema petat, inopia consilii sui, alieni contemptu; nullum prope Oppidum fuit, nulla societas, Collegium nullum, quæ datis ad Regem literis non ei invictum adversùs malorum Civium proterviam animi robur gratularentur, ac laudarent quæ nuper gesserat, quæque gesturum pro Reipublicæ ac Religionis bono fidem daret. In id simul pollicita opem suam. Ille ubi vidit in se propensas hominum voluntates, occasionem, cui res humanæ plurimùm famulantur, urgendam ratus, inde cœpit ulcisci dolorem suum, unde maxime fue-

*Ex iis literis magna Populorum erga Regem inclinatio.*

*Publicis undique literarum monumentis testata.*

*Hac fretus, singularum Urbium privilegia expendit.*

fuerat laceſſitus. Edicit de privilegiis ſingularum Urbium ſe cogniturum ea lege, qua Regi delenda aut minuenda traduntur, ſi quis poſitos beneficii fines prætergredi auſus fuerit. Id cunctis grave accidit. Verùm timore jam inductus quietis amor inceſſerat fregeratque animos, ne vi Judicia detrectarent. Quare Urbium plures forum expertæ cauſa cecidere; aliæ ſponte ceſſere, gratiam obſequio aucupantes. Londinum diutiùs obluctatum: ſed ubi ſe impar ac deſertum vidit, compreſſis odiis, haudquaquam extinctis, tempori ſerviens quievit. Carolus obedientia contentus, privilegia reſtituit, ſua ſolùm auctoritate in creandis confirmandiſve Magiſtratibus aut aſſerta aut reſtituta; certus ita ſe Legatorum delectum in poteſtate habiturum, quò præcipue (nimis enim ad amoliendos tumultus intererat) curis omnibus intendebat. Quamquam jam tum in animum induxerat Conventus agendi ſpem oſtentare ſimul ac fallere, ita inquietos animos ludificaturus. Igitur ne quid ſibi eo Conventu opus eſſet, Tingim ære ſuo commeatus ac ſupplementum miſerat, quo refecti milites, factaque eruptione, magnam ediderant hoſtium cædem, retulerántque, victoriæ præmium, quadrimeſtres inducias; hæ deinde in quatuor annos productæ priuſquam exirent, fœdus cum Mauritaniæ Rege ea conditione percuſſum eſt, ut Oppido everſis munitionibus Angli cederent, illud grave ſibi atque inutile pace belloque experti. Secun-

1681.

*Aliæ iis Judicio ſpoliatæ.*

*Aliæ ſponte ceſſere. Londinum diu obluctatum, tandem cedit.*

*Rex privilegia pluribus reſtituit aſſerto ſibi ſolum creandi aut confirmandi Magiſtratus jure.*

*Tingi ære ſuo auxiliatus.*

1681. dùm hæc ad reprimendam Præsbyterianorum audaciam, qui seditionum, turbarumque primas agebant partes, Elisabetæ lege in eos agi, ac magistratu prohiberi jubet quotquot ab Anglicanis ritibus abhorrerent. Ita legum auctoritate honestique specie factionem debilitare, jus fuit; non tamen ita ut sæpius ad arma, quamquam nullo successu, non conclamaverit. Interea Tribunis capitalibus negotium dederat, viderent ne delatorum nequissimi, quorum mendacissimis calumniis concitata primùm fuerat baccandi rabies, impunè ferrent atrocitatem proterviæ malitiæque suæ. Habitis quæstionibus, sponte aut vi tormentorum expressa veritas. Fassi plures, emptos se se subornatosque, factæ in Regem conjurationis Staffordiæ Vicecomitem aliosque Catholicorum, qui neci ficto crimine traditi fuerant, quin & ipsum Eboracensem ac regiam Conjugem falsò insimulasse; se autem in ejusdem patrandi sceleris societatem a Monumethio, Shafsburioque vocatos, nomen dedisse. Horum principes malignitate cœteris excelluere Fitzharius supra memoratus, Collegius quidam obscuri generis, & qui hanc fabulam primus egit, Titus Oatius; quorum nomina posteritati tradere operæ pretium duxi, ut eos immortali execratione ad ipsorum infamiam, sceleratorum terrorem prosequatur. Lege in omnes animadversum, & fractæ laqueo cervices. Unus Oatius perpetuo carceri addictus, ac deinde quater in annum, Jacobo

*Præsbyterianos lege Elizabet Regine prohibet moderanda Republica, simul cum aliis omnibus ritus Anglicanos respuentibus.*

*Anquiri adversus falsos delatores jubet.*

*Compertum, falsò conjurationis insimulatos Eboracensem, Hovvardum, aliosque Catholicos.*

*Verè Monumetium, Shafsburiũ aliosque Factiosorum in Regem conspirasse.*

*Fitzarius, Collegiusque falsi delatores necati.*

*Titus Oatius perpetuo Carcere, aliisque pœnis multatus.*

cobo Rege, publice plebi ludibrio datus, atrociores luit pœnas, infamiæ diu superstes, odio ac sordibus cumulatus. Horum testimoniis, dum mortem quoque subirent (quando nullum mentiendi pretium est) confirmatis, simul adversa fama conflictatus Shafsburius (& congruebant mores, ac promptum nec impar rebus arduis ingenium) in custodiam datur, multo vulgi & Sociorum fremitu, nullo tumultu; ut facilè pateret non suppeditare factiosis vires ad eum eripiendum. Carolus ad ostentandam Imperii majestatem & ad frænandos in posterum animos, cùm id satis duceret, se potuisse; causam silere, nec rem amplius urgere voluit; ratus Shafsburium nihil moturum, ne certo crimine dubiam innocentiam oneraret. Quin etiam non multos post menses Judicum, quos Factio corruperat, auctoritate dimissum tulit; quamquam cerneret, ejus libertatem, incredibili Londinensium plausu exceptam, dare ipsi animos & argumentum posse ad res novandas. Sed mala, irritando, maturare, haudquaquam consilii est; cùm præsertim iis cavendis dissolvendisque magna & saluberrima temporis medicina adhiberi queat. Inter hæc haberi Scotorum Concilium, eique Fratrem moderari jussit. Multa in eo præclara & e Regis voluntate sunt constituta; sed illud inprimis omnium consensu, quòd ipse Eboracensis Regni hæres est renuntiatus; scitumque, hoc dejici jure nulla auctoritate nec nisi violatis legibus posse

1681.

*Shafsburius in custodiam datur.*

*Rex hisce contentus quiescit.*

*Quamquam paulo post Shafsburius corrupto judicio liber dimissus fuerit.*

*Eboracensis Scotorū Cōcilio præest.*

*A quo Regni hæres pronūtiatur.*

1681. posse. Exemplum sequutæ duæ celeberrimæ Anglorum Academiæ, Religionis diversitatem hæreditario adeundo Imperio nullo pacto impedimento esse, prolatis suarum gentium testimoniis pronuntiarunt, in istamque brevi sententiam (sternente Numine leniorem ad regnum Eboracensi viam) undique conclamatum. Per id quoque tempus, quo hæc in Anglia majori ex parte contigere, Casalis arx munitissima, non armis sed auro in potestatem redacta, Gallorum præsidium accepit. Jacet Vrbs Montis Ferrati caput ad dextram Padi ripam, circumspectatque nobilissimam Italiæ oram adeo opportuna, ut Mediolanensi, Pedemontanoque Imperiis imminere videatur. Suis ipsa propugnaculis castelloque circumvallatur, sed arx ei conjuncta præcipuum ad res bellicas momentum habet. Eam amplo circuitu maximisque munitionibus complexi fuerant Mantuani Duces, obliti suarum non esse virium, Copias & belli apparatus, tuendæ idoneos, conficere ac retinere. Quare jam tum rerum periti præsensere animo, futuram Domino suo, atque Italiæ non securitati, quod sibi proposuerat, sed vinculo servitutis. Nec res fefellit. Veriti quippe Galli atque Hispani, ne si alter ornandam servandamque obtineret, gravis inde alteri foret, ac provinciam velut compedibus vinctam retineret, eam sibi studiis omnibus utrique postularunt. Gallis, quibus tunc per Italiam maior fides habebatur, utpote ad eam frangen-

*Britannicæ duæ celebriores Academiæ pronūtiāt, Religionis diversitatem adeundo Regno non impedire.*

*Quæ sententia ubique ab aliis recipitur.*

*Casalis in Gallorum potestatem venit.*

*Describitur.*

*Illum ob loci opportunitatem, & munitionem expetunt Galli atque Hispani.*

gen-

gendam minus validis, primùm credita, haud semel Hispanorum in se arma concitavit, repulitque, tacito Italicorum Principum plausu, qui florentem tum temporis tumidamque istorum prosperitatem simul oderant atque obsequio prosequebantur. Deinde secundo & quinquagesimo hujus seculi anno in Hispaniensium clientelam concessit; qui cùm rebus adversis molliti, faciliores ingenio ac moribus, omnem a se dilatandi Imperii suspicionem amovissent, Carolum Ducem promissis delinitum, nec paria a Gallis, civili per id temporis occupatis bello, sperantem in suas partes traduxerant. Ad rem conciliandam accesserat nuper conjuncta cum Austriaca Domo necessitudo, Eleonora germana sua Ferdinando Cæsari a Carolo in matrimonium data, acceptaque invicem Isabella Cæsaris consanguinea. Itaque vix tolerata paucorum dierum obsidione (cum Gallis, ut compertum erat, prope omnia ad eam sustinendam deficerent) Hispanis in potestatem concesserat, acceperatque præsidium, Ducis nomine, Hispaniensi pecunia auspiciisque meriturum. Dum tenuit eos lætitia dimotæ suspectæ gentis ab ea munitione, stetit Hispanis integra promissi fides. Senescente autem, ut fit, beneficii memoria, haud parum exaruit argenti vena, quæ largiter in Casalenses milites adhuc profluxerat. Id Carolus, qui postremus Gonzagæ stirpis imperitavit, memorati Caroli filius, non solùm moleste ferre; sed minitari, hinc acce-

1681. *Gallis primùm credita.*

*Deinde Hispanis & quare.*

*Brevi obsidione idcirco Gallis eripitur.*

*Mantuæ Dux ab Hispanis irritatur.*

1681. cepturum turbandis rebus occasionem, consiliumque.

*Detentis pensionibus.*

*Curatoque, ut Duci Vastallensi pro Vastalla satisfaceret.*

Acuebant dolorem Hispani, frequentibus nuntiis postulantes, ut aliqua Mantuani tractus parte (sic enim convenerat) redimeret a Vincentio Gonzaga Vastallensis Ducatus jura, cujus auctore Cæsare, post Soceri mortem, Uxoris nomine compos fuerat. Nec minus molestis suspicionibus impleverat ejus animum Eleonora Augusta. Nam cùm de Caroli prole desperatum foret, & Mons Ferratus provincia sanguinis jure ad Eleonoram filiam, nuptam Lotharingio, pertineret, crebrò haud obscuris sermonibus usurpabat, huic certum adeundæ hæreditatis iter dato Oppidi alicujus pignore aperiendum esse.

*Urgente quoque Eleonora Augusta ut Lotharingiæ Duci aliquod Montis Ferrati oppidum pro pignore futuræ hæreditatis daret.*

*Hercules Mattiolus Carolo suadet ut Casalem Gallis concedat.*

*Hic simulat annuere ut Hispanos excitet.*

His ille anxius curis ac saucius animo, cùm sæpius emitteret voces testes doloris sui, excepit ac fovit illas Hercules Mattiolus honesto loco Bononiæ ortus, qui voluptariis artibus in Principis familiaritatem venerat, cupiebatque politicis quoque negotiis adhiberi, unde sibi nomen & divitias faceret. Suadere igitur: Gallis iterum committendam Casalis arcem; Illam Hispanos, quam modò parvipendere simularent, æmulo concessam Regi rectius æstimaturos. Cumularent ut lubet minacibus querimoniis decurtatæ pecuniæ injuriam; utrumque citò vindicaturum Gallorum opibus atque amicitia; clarissimoque futurum exemplo: tenujores Principes haud semper impunè a majoribus despicatui haberi. Carolus annuebat dictis, ratus Hispanos, hujus initi consilii fama experrectos, ad se

redi-

1631.

*Hercules de hac re in Galliam legatus de Casale tradendo pactum cum Rege init, firmatis conditionibus.*

*Hispani rei avertendæ omnia e Caroli sententia faciunt.*

redituros; a re tamen alienus, quam dubiam & magnæ molis & suis incommodam vitæ rationibus arbitraretur. Sed Hercules ad rem excitandam proponendamque Legatus missus in Galliam, ultro de arce tradenda convenerat pepigeratque conditiones; arbitratus, Ducem adhuc ancipitem, negotii territum magnitudine, si confectum ac facilè explicandum intelligeret, (quod ambiguæ menti usuvenire solet) gratum ratumque habiturum. Id ab Hispanis ut auditum est, illico erogata pecunia, remissaque acerbitate mulcere Ducis animum, componere ac retinere, ne præceps in Italiæ, Sociorumque perniciem ageretur. Ille verò Legati perfidiam aut stoliditatem incusare; spondere simul, haudquaquam amplexurum, quod neque mandasset, & longe a sua voluntate abhorreret. At postquam multùm utrinque metu blanditiisque conflictatus in alterutram partem fluctuasset, tenuere illum Galli, datis centum quinquaginta scutatorum millibus, additaque armorum præfectura ac viginti aureorum millium stipendio, si bellum; duodecim, si pax in Italia foret. Turma equitum, duo millia peditum Catinatio præfecto arcem obtinuere, torpentibus Hispanis; adeo capit incautos animos amor præsentis otii, futurorum malorum negligentia. Hæc velut amplissima pacis spolia retulere hoc anno in Italia Galli; aliis autem in Belgio colligendis jus & togæ arma adhibuere. Metense Forum, de quo jam diximus, Virtovium, ac S. Me-

*Hic Herculem perfidiæ incusat.*

*Casalem denique Gallis spondet.*

*Quibus conditionibus.*

*Metense Forum Virtovium aliaque Belgii oppida Gallis adjudicat.*

dardi

1681.

dardi Fanum Gallis adjudicaverat. Negantibus Hiſpanis, ſuaque opponentibus jura, arma illata; nec antea ab apertis oppidis capiendis diripiendiſque ceſſatum, quàm victi malis Virtovio conceſſerint. Flagitantibus deinde, ut ſi quid aliud ad ſe pertinere arbitrarentur, ſemel expromerent; aliquod ſe pacis bono perpeti malum poſſe: intolerandam verò eſſe diuturnam eorumque manſuram arbitrio ſolicitudinem imminentis quotidie mali; anceps reſponſum datum, quòd ſtatim de Chyniaco circumpoſitaque ora tradenda Metenſium Judicum pronuntiatio conſequuta eſt. Et tradidere Hiſpani. Sed Aloſtum cum triginta circùm oppidis deinceps poſtulatum fregit invictum patientiæ robur, quo adhuc ad aſperrimas plagas obduruerant. Illud Galli idcirco repetebant, quòd, cum dudum armis captum in poteſtate habuiſſent, nec ullus ejus reſtituendi fieret ſermo in Noviomagenſibus actis; ſibi dimiſſum fuiſſe interpretabantur. Quamquam reponebant: Hiſpani, cautum ibi, ut immunita oppida (& erant hujuſmodi, quæ petebantur) ad priſtinos redirent Dominos. Anceps Judicium erat, & in alterutram partem difficili verborum ſenſu, hominum favore diſtrahebatur. Interea muſſitare Galli: ſe, dato ſibi Luxemburgo, ea oppida, & quicquid reliquum in controverſiam venerat, dimiſſuros. Id ubi Hiſpanis cognitum, timor ſubiit ne quod deſiderio præceperant, re molirentur. Itaque ad tanti momenti propulſandum periculum con-

*Ab Hiſpanis traduntur.*

*Galli rurſus Chyniacum ſibi adjudicatum petunt, & obtinent.*

*Aloſtum deinde repetunt.*

*Hiſpani negant.*

*Galli ſubobſcure dicunt, dato ſibi Luxemburgo, & hanc & reliquas controverſias dimiſſuros.*

conſcribere milites, curare pecuniam, implorare Sociorum Finitimorumque fidem. Non unam peti urbem, dicere, ſed in hac una quidquid ſibi reliquum Belgii ſit; quod illinc, nemo ignoraret, prope ſpiritum ac vitam ducere. Non enim alium excipiendis ab Italia Germaniaque auxiliaribus Copiis, quibus adhuc extremum provinciæ caſum vitaverant, patère aditum. Proſpicerent animo, communem rem agi; nam Belgio in Gallorum ditionem adducto nullam Finitimis fore ſalutis ſpem. Se ſe, ut videant, eniti ad impediendam regionis olim feliciſſimæ, nunc ad extremum miſeræ profligatæque, ſervitutem; verùm aliena deſtitutos ope tanti non eſſe. Proinde colligerent ſe ſe, ac reputarent: Adverſariorum protervitatem, auctam in dies impunitate violatæ pacis, eò atrociorem in ipſos futuram, quò rerum proſperitas animos & vires addit. Verùm Batavi Britannique, apud quos eæ querelæ deponebantur, ſeu non crederent vel parvi facerent, quæ dicerentur; ſeu omnia bello minora ducerent, nihil movebant; eaque negligentia ab expediendo bellico apparatu retardabant Hiſpanos, gnaros, ſe alienis vacuos auxiliis coercendis Gallis impares fore; ſeu hebeſcentibus animis in adverſa fortuna. Quin & officiis Ludovicum aggreſſi ſegniter audiebantur; quippe qui inique ferret, malle Hiſpanos turbas ciere, quàm rem componere. Itaque legiones aliquot immiſerat, quæ ipſorum agros late popularentur, ac

1681.

*Hinc Hiſpani plurimùm commoventur.*

*Finitimos ad arma concitant.*

*Britanni ac Batavi a bello abhorrent.*

*Quocirca Hiſpani bellicos apparatus negligunt.*

*Galli Belgium populantur.*

1681.

*Luxemburgum commeatibus prohibent.*

Luxemburgo intercluderent iter ad commeatus, quum id se posse, videri vellet. Et jam sæpius elusa paganorum industria, per ignota viarum quidpiam alimenti submittentium, gravior in dies annona efficiebatur, atque Oppidum prope interitum erat; cùm illinc Copias decedere, & quidquid per ea loca ab constituta Noviomagi pace in suam ditionem redegerat Ludovicus, audito a Turcis bellum Cæsari imminere, confestim dimitti jussit (quod in sequenti anno contigit) edixitque: Britannici Regis arbitrio controversiis omnibus cum Hispano se finem impositurum, ne moram, quin Cæsari opem daret, iniecisse videretur. Non defuere tamen qui proni ad omnem virtutis invidiam existimarent: veritum illum publicum odium ea deseruisse; commodè, ubi vellet, repetiturum, cùm flamma Turcici belli, vorando latius debaccata, non facilè extingui potuisset. Interea Germani variis sermonibus agitaverant, quid facto opus foret ad cohibenda Judicia Metis Brisiacique instituta, quorum sententiis tot iam a se se oppida dolebant abjudicata; augebatque dolorem metus, ne novis in posterum ærumnis conficerentur. Multa in iisdem sermonibus de conscribendo exercitu mentio facta; quin ejus inita comparandi ratio ex unaquaque provincia, datæquæ singulis partes. Quippe e suæ gentis dignitate rebantur esse, armis (cum minus verbis valuissent) illatas, ut putabant, injurias ulcisci, atque in posterum prohibere.

*Repente illinc, & ab omnibus, quæ nuper ceperant, discedunt, ut Hispani Cæsari, a Turcis petito, opitulari possint.*

*Cōtroversias Britanniæ Regi dirimēdas dimittūt.*

*Germani de refrænandis Judiciis Metēsi & Brisiacensi deliberāt.*

*Alii armis agendum putant.*

re.

re. Frequentior tamen, eaque vicit, sententia invaluerat de controversiis per Legatos finiendis componendisque. Hanc Ludovicus ea conditione proposuerat, acceperantque alii, si interim manerent quæ gesta forent. Dum Francfurtum ad Menum colloquii sedes eligitur, & post longas ambages inter Germanos convenit, ius Legationis in eo Conventu singulis Octovirorum, reliquorumque suæ gentis Principum, liberarumque Urbium, præter Cæsarem, fore; Rex, mora temporis facta, plures silentio Copias dimiserat per Alsatiæ loca, firmaveratque frequentibus præsidiis atque omni re bellica Munitiones, quas, fallendo Vicinorum incuriam, ornandas instaurandasque diceret suscepisse; simul in eos ex mentione ac spe concordiæ induxerat securitatem, ne quid hostile interim suspicarentur; turpiter oblitos: nihil cuiquam esse a potentioribus tutum, nisi caventi. Ubi maturum visum est, nec posse rem longius traduci, quippe Legationes jam ad colloquium discesserant, ineunte autumno Legiones (duodecim fuere tum militum millia) e circumjacentibus præsidiis in Argentoratensium fines extemplo adducuntur. Duo castella urbi proxima utramque Rheni ripam atque interjacentem pontem complectebantur. Ea ut in pace, rebus pluribus imparata, vixdum oppugnari cœpta, voluntaria deditione in Gallorum potestatem concessere. Deinde milites Argentoratum admoventur, ferrum flammamque minitantes, ni-

1681.

*Sed statuunt omi. ce, & per Legatos.*

*In id cum Galliæ Rege cõveniunt.*

*Germani variis inter se disputationibus distracti, mittere Legationes cunctantur.*

*Interim Ludovicus Rex milites in Alsatiam submittit.*

*Intrant Argẽtoratensium ditionẽ & duo Castella capiunt.*

*Argentorato admoventur.*

1681. ſtatim cedat. Cives improviſo metu perculſi non arma expedire, non machinis inſtruere propugnacula, ſed Legatos oratum mittere, quid ſibi vellet hoſtilis impetus pacis tempore pacato in ſolo. Reſponſum: Urbem Alſatiæ caput, Regi Ludovico Monaſterienſi ac Noviomagenſi fœdere debitam ejus nondum imperio ſubjici, iniquum videri. Quare bonis auſpiciis volentes lubenteſque legitimum imperium facileſque conditiones, regiæ in ipſos liberalitatis benevolentiæque argumentum, accipiant, ac malint periclitari clementiam, quàm iracundiam Principis, cui nihil ſpreto beneficio durius, & æquior inde ſæviendi ratio. Spatium ad deliberandum petentibus triduum datur, quo futuræ potius deploratio ſervitutis, quám conſultatio fuit. Nam cùm ad declinandum fatale vulnus nec ſuæ, nec in præſens alienæ vires improvidis ſuppeterent; pateretque nihil fore medium inter excidium atque obedientiam; pacti ſuas leges ſuamque religionem, portas aperuere. Catholico ſolùm Epiſcopo ſedes ac primarium Templum reſtitutum. Id enim Ludovico ſolemne fuit, aucto Imperio augere ſimul veram Dei Religionem; qua pietate apud æquos rerum æſtimatores lenivit ſæpius adverſam ambitionis nimiæque regnandi cupiditatis famam. Quæ quidem tanta rei obtinendæ ſecuritate geſta ſunt, ut Rex nondum allato deditæ urbis nuntio iter ad obligandos ſacramento cives indixerit, ac ſtatim arripuerit ingenti pompa victoris in ſpeciem; gratulatus ſibi

*Urbs in deditionem vocatur.*

*Cives indefenſi ſe dedunt.*

*Quibus conditionibus.*

*Rex deditionis certus illuc ſe iturum prædicit.*

sibi partam ingenio magni momenti prædam. Germani, postquam ea de re auditum est, variis animorum motibus impellebantur; metu, ne longius grassaretur eadem procella; ira, ob nobilissimam opportunamque urbem nullo negotio sibi ereptam; pudore, quia minores fuerant inflicto vulneri declinando. Et hæc omnia diverso quamvis consilio bellum suadebant. Attamen Gens natura in furorem præceps, & contra aliorum sagacitatem, qua se videat illusam superatamque, eò ferocior quò impar, sustinuit se se, simulatoque pàcis desiderio Legatos Conventui, finiendis controversiis indicto, adesse jussit; eò usque rem disceptando productura, quoad ex Hungarici Concilii eventu consilium caperet, firmaretque dubiam, in quam inclinaret sententiam, mentem. Nam cùm adversùs duos potentissimos Reges duplici simul implicari bello æque grave ac periculosum videretur; ut certa, ab alterutro abstinendum esse; sic utrum, sua magis interesset, gerere, pendebat animi; interim in Pannonicum tumultum intenta, quem demum sedari posse, quamquam Turcæ Dacique ei faces jam manifestò subjicerent, spe adhuc plurima tenebatur. Unde verò atrox seditio, & quibus auctoribus initium duxerit, si longiùs repetam, operæ me pretium facturum puto; quippe quam celeberrima fortunæ vicissitudo consequuta fuerit; & rerum maximarum origo (ibi sæpius aperiente se fato) posteris magna prudentiæ

præ-

*1681.*

*Germania ea de re solicita.*

*Attamè ad quietem spectat, & Legatos ad Conventum mittit.*

*Præstolatura, quid rerum Hungaricarum futurum esset.*

*Ne duplici bello implicaretur.*

*Hungaricarum seditionum origo.*

1681. præbeat documenta. Pannoniæ Reges latissimis olim finibus imperitabant. Hungariæ provinciæ accedebat Dacia (quæ nunc in tres partes dividitur, adscito Moldaviæ, Vallachiæ, Transylvaniæque nomine) Servia, Bossina, Croatia, Sclavonia, Dalmatia; regnumque ab Carpatiis montibus, quibus a Polonia Russiaque dirimitur, ad usque Adriaticum mare; ab Styria, Austria, Moravia ad Thraciam Bulgariamque per amplissima terrarum spatia protendebatur. Gens ingenio, institutis, corporum robore atque exercitatione bello apta & armis læta, fastidit æque libertatem ac servitutem; utriusque artium ignara. Insita enim Procerum ac Potentiorum animis æmulatio æquatam auctoritatem ferre nequit; & unius imperium, si grave, respuunt; si mite, negligunt. Hinc non rara apud eos defectio facilesque motus; ut frequentioribus nulla propemodum Natio fluctuaverit. Reipublicæ forma ad ipsorum mores accommodata. Nobiliores urbes suis legibus suisque Magistratibus parent. Oppidorum plurima in fiduciaria sunt Procerum potestate. Magna Concilii auctoritas; maxima Regis; qui tamen calatis Comitiis prisco gentis more creatus populis moderabatur. Ab decimo reparati Orbis seculo, quo Stephanus vir sanctissimus ac Superûm deinceps honoribus decoratus, regiam dignitatem Apostolicæ Sedis munere in Familiam induxit, uni eidemque Domui per annos trecentos imperium commissum est vel benevolentia vel ob re-

*Veteres Pannoniæ fines.*

*Gentis indoles.*

*Reipublicæ forma.*

*Quibus paruit.*

regnandi consuetudinem extincta aliorum invidia. 1681.
Per duo deinde secula septem alias pervagatum Familias, postremò in augustam Austriorum Domum concessit. Hausto enim altis paludibus Ludovico Rege post acceptam Mohatiensem cladem, qua Hungarorum exercitus occidione deletus est, Ferdinandus, quinti Caroli Imperatoris frater, cui Anna Regis soror ea nupserat conditione, ut exarescente penitus alterius stirpe, regnum in suam suæve gentis ditionem concederet; qua lege inimicitias acerbissimasque pro imperio contentiones deposuerant; cùm hæreditatem adire vellet, obnitentem habuit Joannem Cepusianum Transylvaniæ Regulum, Vaivodam vocant, quem magna Procerum pars Comitiis habitis mortuo Regi suffecerant. Quamobrem itum ad arma; occupatæ invicem urbes ac munitiora loca; divisisque populorum studiis jacta discordiarum semina, quæ nondum post duo fere secula exaruere. Vaivoda, cùm ad refrænandos Germanorum impetus eum vires deficerent, Solymani Turcarum Principis imploravit opem. Ea confirmatus, Hungariæ partem, quæ sibi accesserat, pace sequestra retinuit, pactus tamen, jure bono ad Austriacos redituram se mortuo, etiamsi liberos suscepisset, quos aliquo solùm Comitatu e Regis liberalitate donandos esse. Conjuge vita functo, Isabella, Sigismundi Poloniæ Regis filia, regnum pupillo suo Joanni Sigismundo, Solymano rursus accito, e Procerum sententia

*Quomodo in Austriacam Domum Regnū illud pervenit.*

*Adversus Austriacos Joannes Cepusianus Rex eligitur.*

*Hinc bellū exortum.*

*Et futurarū discordiarum semina.*

*Jo. Vaivoda Solymani Turcarum Regis opem implorat.*

*Pacem cum Ferdinando Austriaco facit; quibus conditionibus.*

*Joanne mortuo Isabella Regnum filio retinere studet, Solymani ope.*

tia

1681. tia servare studuit. Is apertam sibi superioribus annis Pannoniam deseruisse dolens, datam iterum ejus occupandæ occasionem tenuit; fraudem, ut moris Barbarorum est, meditatus. Inducto enim exercitu, præsidioque tutelæ nomine validioribus oppidis imposito, Puerum in Transylvaniam, vix ei fiduciariam concessam, ab Hungaria detrusit; dato barbaricæ fidei documento. Austriaci, dynastarum culpa, regni parte fraudati, severius in istos agere; hi exacuere domestici Regis desiderium. Hinc per intervalla temporum seditiones; relatisque perfidiæ pœnis aucta in Germanos odia, quibus recruduere animi; paratoque a Turcis auxilio, sibi perniciem, Patriæ servitutem, Regi molestias pepererе. Ad reliqua accessit Religionis dissidium; quo nullum avertendis a legitimo imperio mentibus præsentius venenum est. Falsis enim in Hungariam invectis Lutheri, Calvini, aliorumque placitis Cives in partes discissi, repertique partibus duces non tuendæ Religionis causa sed dominandi cupiditate. Ita per varias ambages ad Leopoldum Cæsarem perventum est, alternantibus, seseque invicem provocantibus Germanorum severitate, Hungarorum seditione. In eum conjuravere Procerum potentissimi, clam primùm Popularibus ad tumultus, Barbaris ad eos confovendos solicitatis; quòd cùm isti negarent, suspecta sibi plurium Conjuratorum fide, quorum familias vehementer ad hanc prope diem infestas habuissent; illi

*Is inducto exercitu Pannoniæ partem occupat, quæ Pupillo parebat.*

*Data ipsi Transilvania jure fiduciario.*

*Austriaci ob id in Proceres desæviunt.*

*Unde frequentes seditiones.*

*Fomentum addit Religionis dissidium.*

*Prima in Leopoldum conjuratio.*

illi ad insidias se convertère, ferro, flammis, veneno, quà commodiùs licuisset; mortem Cæsari molituri. Sceleris patrandi causa non eadem omnibus; Petro Sdrino repulsæ dolor, quam tulerat in Carolostadiensis Præfecturæ petitione, quamquam haud vulgaria forent sua suorumque in rempublicam merita; sed regionem Turcis finitimam inquieto audacique homini credere, plenum periculi, manente fœdere, visum fuerat. Francisco Nadastio regni supremo Judici augendæ fortunæ spes. Christophoro Frangipano, & Francisco Ragotio magnæ, quæ ipsis cum Sdrino intercedebant, necessitudines, cujus ille Sororem, hic Filiam matrimonio sibi copulaverant. Unus tamen ab omnibus color obtendebatur, negata scilicet de rebus sacris opinandi libertas; arces externo milite communitæ; sublata creando Regi, qualemcumque vellent, comitia, idque juris deletum; quod vulnus Civium animis alte infixum nunquam profectò cicatricem duxit. Cæsar, patefacta conjuratione, auctores in vincula conjici jussit. Capti Sdrinus, Nadastius, Frangipanus, crimenque fassi, capite pœnas luerunt. Ragotius, aliique Procerum, quorum inter audaciores Stephanus Tehelius Chermachi Comes, ejus Emerici pater, qui mox tantam Hungarici tumultus flammam, qua penè regnum absumptum est, concitavit, fuga sibi consuluere. Singuli in suæ ditionis oppida progressi, desperata venia ferociores, populos ad ar-

1681.

*Sdrinus Nadastius Frangipanus Ragotius ejus capita; & quare.*

*Quas causas conjurandi obtendunt.*

*Sdrinus, Nadastius, Frangipanus securi percussi.*

*Ragotius, Stephanus Tehelius, aliique Proceres suis in oppidis se communiunt.*

1681. ma concitarunt. Simul pluribus locis rebellatum est, expletaque cœdibus & populatione crudelitas atque avaritia. Sed cùm divisi, & suo quique ingenio hæc agerent, facilè a Germanis oppressi dissipatique. Ragotius acceptis conditionibus otium ac veniam impetravit, non ita multò post vita functus. Tehelius dum Arvæ obsidione concluditur, diuturnis laboribus confectus fato cessit, clam prius emisso subductoque hostibus Emerico; lætus, eo superstite mortis vindicem se se habiturum, cùm indole, quamvis puerum, nosset rerum novarum avidum & capacem. Cœteri metu fracti quievere; cùm Turca, magnis quamquam promissis magnisque obsecrationibus tentatus, nihil moveret, Cretico bello intestinisque discordiis occupatus. Leopoldus, nefarii criminis occasionem nactus, regno fere in provinciam redacto, Germanicis Legionibus urbes tenuit, abrogavitque duos potentissimos magistratus; quorum alteri, Palatini nomine, Domi militiæque; alteri juri dicundo supremum secundùm Regem imperium erat; publicam tranquillitatem extra turbarum aleam collocasse ratus, reliquias seditionis, quæ animis potius, quàm armis retinebantur, contempsit; infausto consilio: nam pristinum manet odium, & pœnæ timor diligentiùs acuit animos ad res miscendas, cùm nulla sit alia salutis spes. Nec secus accidit. Orto enim Gallico bello cùm legiones ad Rhenum deductæ prope vacuam Germano milite

*Seditionē inflammant.*

*Victi a Germanis plures quiescunt, Ragotius præcipue.*

*Tehelius Arvæ obsessus moritur, clam prius emisso Emerico filio.*

*Turcæ tumultuantibus, quamvis vocati non adhæsere, Cretico bello & intestinis discordiis occupati.*

*Hungaria privilegiis prope nudatur.*

*Palatinus & magnus Judex potentes Magistratus abolentur.*

*Seditio instauratur.*

Hun-

Hungariam fecissent, perduelles ex intervallo refectis viribus ac re bellica instaurata, confestim ad arma conclamarunt. Ne verò ut pridem in diversa distracti minus possent, in unum coalescere corpus, unumque sibi summo cum imperio ducem imponere statuunt. Paulo Verseleno avita nobilitate magnoque animo, sed inexperto atque impari, munus datur. Is auctus ingenti Sarmatarum manu (quam Gallicis præfectis instructam, prædæque inhiantem, conscripserat ducebatque Bohani Dominus, Regem suum, revocando in Pannoniam militum Cæsarianorum partem, belli mole sublevaturus) Eperias invasit. Pulsus mœnibus profligatusque, Germano, qui concursu e præsidiis facto suppetias venerat, terga fugientium cædente, in Transylvaniam se abdidit. Ipso infelici eventu, qui aqud tumultuarios milites, ducis virtutem sola pensantes fortuna, inexpiabilis est, exauthoratus deseritur, supremaque rerum potestas committitur Emerico Tehelio; quem æque magna vitia magnæque virtutes, ut maxime perduellium Imperatori consentaneum est, commendabant. Nulla in eo fides; nulla certi honestique ratio; fraus plusquam punica; & obtento pacis desiderio, stragium & belli amor. Cæterùm consilii potens, idemque strenuus agendo quæ consilio explicasset; tanta verò solertia, ut dum quidpiam ageret, alia moliretur, nulli fidens fortunæ; qua prospera sic uteretur, ut adversæ meminisset; sic

1681.

*Ab Seditiosis dux creatur rebus agèdis Paulus Verselenus.*

*Sarmatarum manum conscribit.*

*Eperias invadit.*

*A Germanis fugatur in Transylvaniam se recipit.*

*Ab seditiosis exautoratur.*

*Emericus Tehelius dux eligitur.*

*Ejus indoles & mores.*

1681. aduersa, ut prosperæ se reservaret & crederet non defuturam. Hunc noverat regendis eorum animis idoneum, & magnæ indolis adolescentem Michael Abaffius Transylvaniæ Regulus, apud quem exulabat; proposueratque festivo suscipientibus plausu ducem, tum religionis similitudine (nam utrique e Calvini Secta) tum pari in Cæsarem odio gratum ei Principi, a quo benevolentiæ argumenta retulerant, auxilium præstolabantur. Coactis eo adnitente septem equitum millibus, superiorem Pannoniam longe lateque depopulatus, primum posuit delati muneris tyrocinium. Successu, recreatisque præda militibus; se pecunia, qua plerique vastitatem redemerant, aucto, lętus & audacior dum majora minitabatur in omnem fortunam intentus, Legatos simul ad Turcarum Regem Mehemetem, simul ad Leopoldum Imperatorem mittit, oratum ab altero exercitum & patrocinium, ab altero veniam & conditiones. Lentiæ a Cæsare, ubi tum fortè diversabatur, auditi. Oratio fuit querentium potius, quàm supplicantium. Gentem suam, dixere, tot jam calamitatibus labefactatam, tandem iis ultra sustinendis imparem redditam. Aucta non modò innutriendis Legionibus tributa, sed cumulata Tribunorum militum asperitate, qui rapinam stipendii loco sibi esse ducant. Verùm ut ut parsimonia desperatoque Majorum suorum splendore nitantur rerum angustias explicare; an spoliari pristina dignitate, ac prope in servitutem redigi, æquo animo

*A Michaele Abaffio Transylvaniæ Principe propositus.*

*Pannoniam populatur.*

*Legatos ad Leopoldum Imperatorem, & ad Mehementem Turcarum Regem mittit.*

*Cesar Lentiæ legatos audit.*

*Ipsorum oratio.*

animo ferre possint? sublata creando Regi comitia se præterire; nam Regno hæreditatis jure in Austriacam Domum traducto, non sibi esse liberum expostulare tantam felicitatem, quamvis ærumna partam. Gratum tamen & jucundum fuisset, ferendis in eam libere suffragiis ac populorum voluntate, beneficii rependere vicem potuisse. Palatinum quidem splendidioresque magistratus fuisse restitutos; at iis tantùm deferri, qui popularis excidii vel negligentes vel auctores; non, ut olim, populo apud Regem patroni sint. Ea verò quis non altiùs impressa dicat vestigia servitutis: direptiones, publicationesque bonorum, exilia, carceres, mortem, atque undique externis militibus circumsideri, qui quamvis juratis legibus Hungaria prohibeantur, nihilo tamen secius ante Gallicum bellum provinciam inundaverint, nunc arces & præcipuas urbes obtineant; Idque non hostium metu, florente pace, sed Civium, quos hostili esse animo putent; quibusque in hanc suspicionem adductis nihil idcirco metuendum non sit; & metus, præsentia periculi, malorum expectatione, omni supplicio durior habeatur. Quòd si hæc quoque Cives patientia vincerent, ac tantis sufficerent calamitatibus; illud videri penitus intolerandum, quòd colendi, qua velint, Deum religione libertas eripiatur. Non se se abjectos adeo, nec ita meritos, ut qua finitimæ pluresque aliæ Nationes perfruantur, careant ipsi, ac tanto imposito vulnere contabescant. Neminem fugere, cultum 1681.

re-

1681. rerum sanctissimarum aut liberum esse aut nullum. Non enim externis cœremoniis, sed mentis, quæ vi non flectitur, obsequio contineri. His tot tantisque malis orare se se a Cæsare levamentum, implorare fidem, clementiam obtestari; idque eò fidentiùs, quò se ad arma contulerint non scelere, sed ut vitæ, fortunis, religioni providerent; & miseriis, ne dicant injuriis, læsi doluerint, pugnaverint lacessiti; cùm dolor auferat mentem, & sit natura moderatis animis consilioque inimicus. Modò cùm quidpiam ab æstu ægritudinis se receperint, libenter confugere in sinum Principis, dare se in tutelam. Si velit Hungaros esse, meliori esse conditione jubeat. Ut modò sunt; nec vitam reputare, quam tot molestiis affectam vivant; nec Patriam agnoscere, tot vulneribus fœdam & sordidatam. Quæ olim suæ Gentis magnitudo animi ac bellica virtus fuerit, neminem ignorare; eamdem vigere adhuc, ingeniis natura insitam, altam Majorum gloria & exemplis. Utatur igitur adversùs hostes, nec sinat, generosa indole viris in omnem miseriam detrusis aut cadere animos, aut odio iraque efferari. Utrumque incommodum Principi. Nam populorum inertia debilitantur publicæ vires, feritate dubiaque fide occupantur. Superba & ferox oratio Cæsari visa est, injecitque solicitudinem, qui hæc loquerentur, habere unde sibi tantam arrogantiam ac tantos spiritus

*Cæsaris responsu.* audacter sumerent. Attamen compositus animo & vultu, tempori serviens, utque erat mitissimo inge-

ge-

genio, benigne Legatis acceptis responsum dedit. 1681.
Renuntiarent, res Hungaricas, & Civium querelas curæ sibi fore. Totius Gentis Concilium mox habiturum, ubi quisque remedia proponat, quæ sibi componendis rebus salubriora videantur. Se quoque affuturum ea mente, ut in omnium oculis ponat, cultam se velle regiam majestatem non suorum incommodis sed obsequio. Dein petentibus, inducias & locum hibernis concessit; monuit quietem agere ac meminisse: cœtera placabiliora; illud inexorabile, clementiam Principis in ejus perniciem vertere. Vere adulto iter in Hungariam arripuit. Edimburgi eo coacto Concilio, unde hactenus digressi fuimus, Cives illico demereri cœpit, jusso Jaurini Antistite, cùm populo non satisfaceret, Palatinatu se abdicare, suffectoque Paulo Estherasio; quem flectendi mulcendique animos potentem, magnæ clientelæ; amor Patriæ dexteritasque ingenii gratum omnibus; studium recuperandæ Reipublicæ ac rerum peritia, opportunum fore, spem dabant. Nec defuit illi animus & industria. Nam cum Tehelio statim per literas egit: quid sui vellent, convento Concilio, postularet. Missi qui dicerent: Regni jura sarcta tecta servatum iri, nec ademptum Sacrorum libertatem: Thraci provinciam vectigalem fieri; non enim sibi liberum esse repetere datam fidem. Iniqua postulata, miti quamvis responso, Cæsar repudiavit. Ratus autem plura peti, ut quidpiam daret, Concilio deliberandum pro-

*Concilium promittit.*

*Dat inducias, & locum hibernis.*

*Edimburgum ad Concilium pergit.*

*Jaurini Antistes ejus jussu Palatini magistratu se abdicat.*

*Paulus Estherasius sufficitur.*

*Tehelium factiososque ad Concilium vocat.*

*Legatos mittunt, eorumque postulata.*

*Repudiantur.*

*De permittenda Religionum libertate in Concilio agitur.*

1681. proponit, an falsis religionibus aliquid remittere, pacis bono, e republica existimaret. Magnis disputationibus res in longum producta communi Partium studio, non tamen eadem meditantium. Cæsar in animum induxerat fatigare perduelles, ut demum tædio victi æqui bonique ducerent minoribus conditionibus acquiescere. Emericus a Bizantio literas expectabat, quæ sibi ex Legationis eventu ad moderanda consilia facem præferrent. Illuc interea Legati pervenerant conveneruntque Purpuratorum Principem (Visirium patria dicunt voce) Caram Mustaphum, ad quem literis nuntiisque Abaffius Transylvanus aditum aperuerat. Summa dicendi fuit: Pannonios potentissimo Turcarum Imperatori commendare se in clientelam; cui conciliandæ perpetuò in annum quadraginta aureorum millium tributum persoluturos; quodque tributo majus, stabile obsequium & fidem. Regem quoque vetusto Gentis more constituendum, Patroni dicto audientem fore, ex ejusque voluntate imperium suscepturum. Si cogitet secum ipse, imminere Germaniæ Italiæque tantam Hungariæ partem, quæ nunc acerbam Austriæ Dominis servitutem servit; simul profectò cogitaturum illam societate cum Turcico Imperio conjunctam magnum ipsi ornamentum, majorem utilitatem allaturam. Hinc enim ad opulentissimas provincias latam patère viam, ad æmulas infensissimasque Nationes subigendas certam recludi spem. Non se latère, bellicam Turcarum

*Tebelii Legati Visirium adeunt.*

*Abaffio viam aperiente.*

*Ipsorum ad Visirium oratio.*

carum vim difficultatibus acui, & quantum ei certaminis, tantum ſplendoris gloriæque dari. Nunquam tamen fortiſſimos viros mollitum ſubactumque ſibi ad triumphum iter declinaſſe; nam fortitudinis eſſe, obire pericula; temeritatis, contemnere. Et illud pariter exploratum habere: rejectas pridem ſuorum Legationes, nec mentem promiſſis adhibitam; proinde ſibi timendum eſſe, ne nunc etiam (ut facilè exemplis movemur) irrita & vana ſit. At multùm intereſſe, per quos promiſſa ferantur, fœdus percutiatur. Hungarorum Nobiliſſimos, quos inter Emericum Tehelium gentis ſuæ facilè principem, fœdus petere, ipſorum arbitrio ſe permittere; qui nec peterent, niſi utile exiſtimarent; nec offerrent, niſi quidpiam Turcis emolumenti daturum crederent. Non enim adeo imperitos ac rerum ignaros eſſe, qui neſciant: unum haberi apud omnes fidei vinculum, utilitatem. Quòd ſi velit expendere vires Conjuratorum, nequeat profectò parvipendere: cùm eæ ſolùm, quæ modò ſunt, valeant non minus decem millibus armatorum. Vix dum autem Turcarum patrocinio fultos ſe viderint, nullum fore oppidum, nullum vicum, domum nullam, quæ milites non effundat, raptos ad arma Germanorum odio, Patriæ charitate. Si robur excutere ac militarem diſciplinam? rumore nuntio intelligere potuiſſe, quo nuper impetu, nulla detenti locorum aſperitate, provinciam pervagati, terrorem, cędem, vaſtita- 1681.

1681. tem fecerint. Cum igitur efferat ſe ſe ab omni parte bene ac feliciter gerendæ rei occaſio, arripiat atque annitatur, ut ſuæ gentis virtus reliquis nationibus ſaluti ſit, fortuna felicitati. Datas ipſi præcipuas partes ampliſſimi Imperii adminiſtrandi, non ut illud otio corrumpat, ſed ut gloriam fama rerum geſtarum, fines armis amplificet. Hanc de ſe commotam expectationem magnificis factis ſuſtinendam ſibi eſſe ac reputandum: nihil iniquius in rebus humanis hominum opinione; quippe quæ ſerò diuturnis laboribus concilietur; inertiâ, aut ſi ſemel fallat, extemplo concidat. Tenuere Legatorum dicta Muſtaphi animum, jamdiu cogitantem: domi lubricum dubiumque magiſtratum gerere, patentem Aulæ inſidiis, obnoxium ſpadonum ac mulierum gregi, qui quò minus vi pollet, eò ferociùs ingenio ſævit. In caſtris, dum adhuc in ancipiti bellum eſt, nonniſi magno reipublicæ periculo impelli poſſe; triumphali autem ornatum laurea (metu an amore) facilè deinceps tenere poſſe locum ſuum. Meminerat hac arte uſum Chiuperlium ingens Othomanicæ potentiæ lumen; quem diu multùmque æmulorum jactatum fluctibus Cretenſi bello victoriaque ſe confirmaſſe. Incerto, quò bellum admovendum eſſet, occurrebant Sarmatæ, ob diſſolutam fortiſſimæ gentis diſciplinam, tardoſque, obedientiæ neglectu, militares apparatus, non adeo difficiles ad expugnandum. Sed provincia, frequentibus Scytharum populationibus, incuriaque

*Legatorum oratio movet Muſtaphi Viſirii animum.*

*Occaſionem belli arripit utilem ſibi, & quamobrem.*

*Apud ſe deliberat quò bellum inferri poſſet.*

*excludit Sarmatas & qua ratione.*

Ci-

Civium plerumque opum modica, non explendæ Regis avaritiæ, non Aulæ Procerum ( quibus ni partes dederis, omni præda cedendum sit ), non suæ satis esse videbatur. Persæ in mentem veniebant, divitiarum potentes, ac mutato gentis more diffluentes otio desidiaque. Verùm commune religionis nomen, quod nihil apud Nostros lacrymabili errore, plurimùm apud Barbaros adhuc valet, ab sociali bello deterrebat. Moschorum inopiam, horridaque, prope ibi deficiente natura, loca impar consulari exercitui præmium arbitrabatur. Unum erat Germanicum Austriorum Imperium, quod labefactandum enervandumque placeret. At obstabant vicennales induciæ, postquam prospero Germanis successu pugnatum ad Arrabonem fuerat, initæ, quæ adhuc per triennium manebant; ejusque cladis memoria non parum illi ardorem animi restinguebat. Huic adimendæ solicitudini explicandæque difficultati in tempore advenerat Hungarorum Legatio. Qua audita intellexit, discissi fœderis culpam in Germanos, qui atrociter divexare socios vulgabantur, conferri posse; & eorum vires adulta jam & confirmata hujusmodi seditione fractum iri. Itaque re secum ipse commodùm expedita, Mehemeti renuntiat: suam fore Pannoniam universam, dummodo paullum det operam. Nam Procerum potentissimos dejecto servitutis jugo factaque ingenti popularium manu liberos arma circumferre, haudquaquam victoriæ ambiguos, si commotus ipse mi-

*1681.*

*Et Persas.*

*Et Moschos.*

*Nihil Turcis utilius Germanico bello statuit, & quare.*

*At obstabant vicennales induciæ adhuc manentes.*

*Eas solvendi occasionem dari ex Hũgarico tumultu, & quo argumento.*

*Mehemeti Regi bellum istud suadet.*

*Movẽdi rationes, utilitatem, facilitatem addit.*

1681. ferrimæ gentis calamitate inducat animum ſuppetias ire. In id Legatos miſiſſe, qui dicant, ex uno ejus arbitrio Hungariæ fatum pendere. Miſeram fore, ipſe ſi neget opem; & ſi ſtatuat labantem ſuſtentare, jacentem erigere; moveat exercitum, in ejuſque propulſando periculo ponat operam. In hanc partem, ſi conſulatur, ſe conſilium dare; cùm putet, magnanimi Regis eſſe, perniciem ab aliorum cervicibus, ubicumque inferatur, depellere; ſtrenui, dominandi fines amplificare; ſolertis, in rem incumbere, dum fert occaſio. Repetat Majorum ſuorum memoriam; tenebit profectò, non aliis artibus tantam illos Imperii molem conſtruxiſſe; natura verò comparatum eſſe, ut quibus parta ſunt artibus, iiſdem Imperia retineantur.

*Reſpuit Mehemetes.*

Trux oculis, aſpectuque horridus audierat illum Mehemetes, graviter ferens incommodam voluptatum illecebris, in quas penitus ſe immerſerat, orationem. Jam enim apud ſe tacitus conſtituerat, mollem otio ac ſenſuum blanditiis ætatem agere; percellebatque mentem recordatio Creticæ expeditionis, quæ tantas abſtracto ſibi e Regiæ ſinu, ac prope ſub pellibus hyemare coacto, moleſtias exhibuerat.

*Ejus ad Viſirium reſponſum.*

Nihil moratus, reſponſum dedit: Sua ſibi tuenda; aliena curent, qui velint.

*Muphtius de bello propoſito objurgare pergit, & quibus argumentis*

Dictum excepit ſupremus prophanæ ſuperſtitionis Antiſtes (Muphtium appellant) qui plurimùm religione moderatur animis; cuique Turcæ primas deferunt legum cognoſcendarum. Is acri Muſtaphum ſermone

ne infectatus est, bellum manentibus induciis suadentem. Hujus enim, quem, inquit, exitum fore putas, cujus initium a violata fide? Qua mente milites affuturos, perjurii conscientia territos? Quam opem laturum Dei Numen, sacrilegis armis consceleratum? At infandum augurium in Germanos, quos primò fœdus neglexisse contendis, arbitraberis conjiciendum? Verùm quo id auctore, quo præde contendis? Legatis ne; incorruptum quidem testimonium exulcerato in veteres Dominos animo pro se causam orantium. An provinciarum Præfectis? qui scilicet nihil adhuc hostile, nullam, qua læsi fuerint, injuriam renuntiaverint. Nostræ principem sectæ bello atque armis favere quidem, sed quæ non sint ab honestate, a suorumve utilitate sejuncta. Quæ autem honestas, qui fructus utilitatis, ea capere pro nefaria Christianorum gente, pro fœce rebellantium, pro hujusmodi Mortalium stirpe, unde nobis discrimina, clades, ærumnæ sæpius, & gravissimæ quidem, obvenere. Demum ne prohibe, ut tandem aliquando pacis quiete perfruamur; quam diu militaribus laboribus quæsitam, si statim pereat, acerbiùs doleat periisse, quàm si nunquam exorta fuerit; siquidem boni spes desiderium, jactura dolorem facit. Hæc Regem, ne se Hungarorum defectionibus implicaret, confirmasse videbantur. Verùm Mustaphus, cui multùm ea res pensi erat, haudquaquam despondit animum. Muphtio donis blanditiisque ad suam voluntatem adducto, Mehe- 1681.

metem

1681. metem, cùm primùm remotis arbitris licuit, aggreditur; supplex orat, ut se arcana reclusurum Imperii cum bona venia pacatus audiat. Facta dicendi potestate. Non me, inquit, Imperator, tot jam fortunæ muneribus tua liberalitate locupletatum pacis unquam tædere potest, quæ una amplissimum è tuis beneficiis reddere potis est mihi fructum. Nam bello corporis animique fatigatio felicitatem corrumpit. Esset tamen, cur me ipsius felicitatis pœniteret, nisi illam pro tua sustinenda, propositis armis, vellem profundere. Hungarorum calamitas, quibuscum nulla mihi vel publica vel privata necessitudo est, non me sane solicitum habet; sed quæ tibi atrox impendet, cui duo potentissimi civium Ordines imminent, atq; otio tuo graviter insidiantur: Prætoriani scilicet, ac rerum sacrarum Judiciorumque moderatores (Effendios istos, illos Janizaros patria nuncupant voce) Hi enimvero inter se occultis sermonibus jamdiu conjurarunt, ut Rege vix non penitus in ordinem coacto, arbitrium Imperii obtineant vi ac religione; nam utraque apud alterutros manet; nec iis seclusis quidpiam est, quod Mortalium animos regat. Vident suam eò potentiam adductam, ut reliquis metum, ipsis invidiam faciat. Viribus enim ac numero Prætoriani; immensis divitiis (quibus istorum Ordinem cumulavit inconsulta quædam Regum Procerumque de criminum expiatione opinio) Legum insuper auctoritate Effendii omnia infra se putant. Quare sibi ex omni parte præsidia comparant,

*Visirius clam Muphtium in suá sententiam adducit. Deinde Regem iterum aggreditur.*

*Ejus Oratio quæ plura detegit arcana Imperii.*

rant, atque illud in primis tutissimum, quòd arma & leges ad sui tutelam conspirare faciant. Modò quietem agunt, quippe nihil non e sua cadit sententia. Ipsi honores, divitias, præfecturas in manu habent; conjunctaque cum iis, qui te circumstant, familiaritate, ipsam videntur Regiam obsidere. At si quidpiam subtraxeris vel honoris vel liberalitatis, intueberis profectò cuncta armis, strepitu, tumultu impleri. Jam sibi ad hujusmodi facinus execrabili exemplo strauere viam, solutisque duobus fortissimis animorum vinculis jure ac pudore, libere perbaccari, & id sibi licere putant, quod lubet. Horror me capit in memoriam tibi revocantem, quæ in Ibraimum patrem tuum infando nimiùm paricidio ausi sunt. Verùm & horrida, cùm documentum afferunt, nullo fastidio versari animo debent. Cùm ille seu populorum beneficio seu ad retinendam Principis majestatem modum imponeret ipsorum cupiditati, parceret ærario, nec Signa præire vellet, veritus jam se se efferentem audaciam, furiis exagitati ea perpetrarunt, quibus Othomanicum Imperium eversum foret, nisi tuis auspiciis constitisset, sedassentque Civium animos nefarii criminis auctores cladium metu, ipsiusque religione Legis, quam id etiam sceleris, data occasione, suadere dicerent. In tantam iterum rabiem prolapsuros, nunc mihi in mentem non venit. Hoc tamen æque miserum, prolabi posse, nec facilè refrænari; & parum a- 1681.

fer-

1681. servitute distat imperium, quod meticulose atque ex aliorum exerceas voluntate; timor enim libertatem opprimit, libertate viget auctoritas. Igitur fessis rebus quod sit remedium? Illud profectò, quod in omni civili & naturali contagione unum est ac saluberrimum: dissociatio; quæ modò nonnisi commoto bello haberi potest, Prætorianis e regia aliisque urbibus in castra abductis militiæ sacramento. Ne verò aut otium aut fraudem cogitent, quæ illos ab expediendis armis dimoveret; opportunus adest Hungaricus tumultus, unde expeditionis color, prædæ incitamentum. In aciem eductos contra ferocissimos Germanos, nulla Principis querela, ferrum absumet, unàque concidet Effendiorum potentia; cùm nulla apud Nostros Sacrorum vis,nisi armis freta. Tunc eos quoque tibi liberum erit invidiosis opibus denudare, imbelli ipsorum conatu ad reluctandum, præclaro tibi ad eripiendas obtentu; ut scilicet inutili eorum opulentia ærarium ad bellum suppleas. Quæ cùm ita se habeant, quærenda tibi esset, Imperator, studiis omnibus pugnandi occasio; & cùm se offerat, repudiabis? Quod esset summis precibus Deus orandus, ultro afferentem remittes? Non istud utique e tua prudentia, tuaque mentis magnitudine. At prohibent induciæ? Nihil inducias moror, vanamque hominum superstitionem; quam publicæ utilitatis pedissequam voluit Mehemetes, deditque populis ad obedientiæ; Regi ad imperii tutelam. At im-

ſmmenſum auri pondus in rem fuerit erogandum? 1681.
Primò, id gratum ſortem uſuraſque maximas relaturo; deinde exilis jejunique animi foret, ſe ſe a rebus ampliſſimis cohibere pecuniæ tenacitate. Quamquam nec magno auri pondere opus erit; nam bellum ſe ipſum alet; victoria inexhauſtas e feliciſſimis regionibus opes in Regiam adducet. Fortaſſe incertos belli exitus, Martemque times communem? Id autem, ſi cœteris, tibi profectò non licet reputanti florentiſſimas Imperii tui vires, Auſtriorum vel aliò diſtentas vel Hungarica ſeditione labefactatas. Unum verè potes objicere, otii ſcilicet, Aulæ, Urbis amœnitatem, quam cum militiæ fatigatione, clamoribus, aſperitate durum eſt commutare. Verùm (ſi tibi ſententia ita fuerit) & hoc prçſtabo. Bellum ego tuis auſpiciis, tuo numine ſuſcipiam; tua gloria profligabo. E Principe ſit, ut mihi adſit Imperii fortuna; e me ut tibi fides, vigilantia, ſolicitudo. Hæc Rex diu ſecum tacitus volutavit, ingenti in alterutram partem jactatus curarum æſtu. Vicit poſtremò abſtulitque ejus animum periculi, quod ſe obiturum intellexerat, metus; cùm præſertim Muphtium, tot rationibus a priſtina ſententia dimotum, huic adſtipulari intelligeret. Muſtaphum complexus: bene, inquit, habet; fauſto Numine bellum geramus. Tu macte virtute ſis, eumque agendo curandoque negotio te præſta, quem tui cives egregiis laudibus, ego beneficiis cumulare debeam.

*Muſtaphi dictis Mehemetes commotus bellum in Cæſarem decernit.*

1681. Dein quotquot Purpuratorum ab dissolvendis induciis abhorrerent, abire magistratu jussit; numquam non suspecta illorum fide, quibus publicæ adversitates, cùm melius consuluisse videantur, decoræ sunt. Hungarorum Legatis responsum datum. Referant Suis, in fide & clientela esse Turcarum Regis, a quo prestò sibi opem futuram. Quare bono animo sint, citò re percepturi, bene ac prudenter spem suam in eo collocasse, nec spem fefellisse. Ita Bizantii decretum bellum adversùs Cæsarem, quo nullum a nostri nominis gente majori periculo in Barbaros, majori gloria ac triumpho pugnatum est.

*Hungaris Legatis promissum auxilium, & in Cæsarem bellum.*

# *Finis Libri Primi.*

Li-

1681.

# Liber Secundus.

DUm longa difficilique deliberatione Edimburgi consulitur, reditus Legatorum fuerat a Byzantio. Renuntiata Legatione datoque Diplomate, quo Tehelius aliique suarum partium a Mehemete socii clientesque appellabantur; hi certa subsidiorum spe confirmati; cùm exiissent induciæ, ad arma se contulere. Transylvanus, Valachus, Moldavus de hac Regis voluntate certiores facti, iisdem illico submisere copias; prætento turbarum prædæque cupiditati suo erga Thracem obsequio. Junctis viribus ad quinquaginta hominum millia superiorem Pannoniam adorti, Bezerminum ignobile oppidum capiunt. Calum deinde aggressi, urbe potiuntur; arx eos tenuit fecitque moram, quoad Æneas Caprara, qui regionem cum modico exercitu obtinebat, castra movit, acie, quamquam numero longe impar, dimicaturus, si faceret Hostis pugnandi copiam. Sed is maturato itinere in

*Hungari Legationem renuntiát.*

*Tehelius adjunctis sibi Transylvani Valachi, Moldavique Copiis, bellum Austriacis infert.*

*Calum capit. Arx a præsidiariis defenditur.*

*Æneas Caprara auxiliatum pergit.*

1681. Transylvaniam, cùm & hyems appeteret, se recepit, nulla præda, magno tamen proventu ob factam popularibus sui spem, erectosque dubiorum animos ad rebellandum. Quæ ubi in Concilio cognita sunt, Cæsar ab asperis lenibusque remediis æque timendum, si non suo tempore adhibeantur, ratus, nunc suavioribus utendum statuit; admonuitque, qui falsa imbutis religione nihil remittere se se hactenus obfirmaverant, ut quidpiam darent pacis bono, ac meminissent: quem civem nollent, hostem habituros; nec prudentis esse irritare, qui se possent ulcisci. Igitur Concilii lege interdictum quæstionibus est, quæ de rerum divinarum opinionibus fuerant institutæ; permissumque Augustanæ Helvetiæque, ut vocant, Confessionis alumnis, ut more suo Sacra facerent, ac singula per id locorum excitarent Templa, ubi frequentes degerent; designato tamen oppidorum nomine, ne pluribus construendis licentia & fraus obreperet. Hæc non invito Cæsare; illud nonnisi magnis precibus exoratum, ut præconis hasta refrigesceret; quæque perduellium bona publicata fuerant, ad eos demerendos, in privatum redirent. Etenim effusam adeo in eos beneficentiam qui talia ac tam multa peccassent, perfidiæ incitamentum arbitrabatur. Indulsit tamen, ne unquam opinio foret, severitate spem otii se corrupisse. Perduelles auditis conditionibus, quibus ad sanam mentem revocabantur, superbe detrectavere. Tehelius, ingenii calliditate usus, repulsæ asperitatem lenire stu-

*Tehelius in Transylvaniam redit.*

*Cæsar Concilium admonet, ut sedandæ seditioni quidpiam tumultuantibus concedat.*

*Quid ipsis permissum circa Religionem.*

*Restituta Perduellibus bona pridem publicata.*

*Id Cæsar, quamquam ægre, annuit, ne pacem impedire videretur.*

ſtuduit; non pacis deſiderio, quam penitus averſabatur, ſed in utramque intentus fortunam; quod ei nunquam non ſolenne & familiare fuit; quamquam tamen inani eventu, & falſus animi. Suos, dicere, dolere quidem circumſcriptam anguſtis finibus religionum libertatem, eamque nullo firmatam præſidio adversùs æmulos atque implacabiles juſtiſſimæ rei detrectatores. Attamen ſi ſpatium tractandi animos ſibi detur, nullo pacto deſperare, quin aliquò traduci poſſint, quò res conveniat. Plura enim primo aſpectu veluti monſtra refugere mentes hominum, quæ ſi apta flexanimique oratione propiùs admoveantur, non rarò ſui deſiderium pariant. Aliquid etiam de reficienda inopi ſeditioſorum conditione ſermonis intulit, nec de ſe tacuit. Ad hæc datæ per hyemis tempus induciæ. Quibus Cæſar ita compoſitis, ingentique apparatu ad excitandam regiæ majeſtatis ſpeciem inaugurata Pannoniæ diademate auguſta Conjuge, Concilium dimiſit, juſſo Eſtheraſio negotium cum Tehelio conficere, quantùm commode, habita dignitatis ratione, fieri poſſet. Id actum egregia fide. Monuit enim per literas atque amicorum officia; oravit etiam non Tehelium modò, ſed ſingillatim Procerum, qui defeciſſent, illuſtriores familia, clientelis, auctoritate, ut ne regnum tumultu involverent, ſe periculo, cunctos calamitatibus, quas bellum affert. Aliis a Cæſare præmia polliceri. Aliis generoſam indolem atque avitam

1681.

*Perduelles oblatas cōditiones reſpuunt.*

*Tehelius verſute repulſam Cæſari lenire ſtudet, ac mollire ſuorum animos pollicetur.*

*Proponit aliquod ſedandis tumultibus dari ſeditioſis præmium, nec de ſe tacuit.*

*Ipſis dantur per hjemem induciæ.*

*Imperatrix Hungarico diademate coronatur.*

*Concilium dimittitur.*

*Eſteraſius Palatinus Cæſaris juſſu quietem cōciliare ſtudet.*

*Quibus artibus.*

tam

1681. tam nobilitatem ob oculos ponere, quibuscum neutiquam consentire, ut pro clarissimo legitimoque Rege civem dignitate parem imponere sibi velint. Falli verò, si putent arrogantiam & crudelitatem, quas Tehelius modò vix comprimat anceps sui, si paullum se confirmarit, immodice non erupturas; nutriculam quippe vitiorum esse felicitatem. Aliis, quos in re familiari vulnus, aut effrenata divitiarum cupiditas ad seditiosos adduxerat, ostendere; quam cœpissent, via non eò duci, quò sibi in animo constituissent. Nam quid sperare liceat a Prædone, qui nunc inopia laboret sua; & si alienis unquam ditescat, illa vel sibi retinere vel in Thracem erogare sit opus? Quid verò non liceat a Rege potentissimo, cujus liberalitatem æquet fortuna, superet fortunam clementia? Fuere, qui Palatini monitis reconciliata gratia ab armis se retulere. Plures suspensa ex eventu fide taciti, abdentesque animum quiescere simularunt. Sed rerum summa in Tehelio erat, apud quem, factionis ducem, auctoritatis sequestrem, de dissipandis finiendisque discordiis luculentiùs agebatur. Et ille modò spem facere, modò eludere; simul datas accipere conditiones pacis, simul alias exquirere; ut facilè vulgus crederet, magno illum pretio venalem fore; sed ambigi an tanti esset, quanti se cuperet venditare. Hanc versuti hominis fluctuationem ut primùm Leopoldus cognovit, quid e re sua foret, pendebat animi. Reum perduellionis horrebat præmiis

*Procerum aliqui Cæsari reconciliati.*

*Plures dubii, & ex evětu rerum in alterutram partem prodituri.*

*Tehelius in ancipiti stare simulat.*

*Cæsar illum præmiis lucrari, turpe ac periculosum putat.*

miis afficere, tanquam vulnus majestatis & famæ detrimentum, quo maxime uno concidunt Regum opes. Ejus autem postulata rejicere belli tesseram arbitrabatur. Durum erat non repetere seditionis pœnas, durius illam beneficiis ornare. Talia versantem animo, ad comparandum vel iniquis conditionibus Hungaricum otium impulit eum Burgomaineri Marchio, Hispaniensis Legatus. Quippe sui præcipue Regis intererat, curis solutum reliquis Cæsarem ad Germaniæ Belgiique tutelam revocare. Quamobrem non modò parvipendere Pannonicos tumultus, angustæque mentis arguere captos barbarici metu belli; sed urgere vehementer, ne ille Corpus Imperii finitimumque Belgium desereret, discissum a Gallis & consternatum. Cogitaret levis esse momenti, alpinæ Pannoniæ partem Tehelio fiduciariam permittere, laute perduelles, ut resipiscant, accipere; maximi verò, æmulam gentem in earumdem provinciarum viscera penetrare; unde, si semel fixerit pedem, nonnisi extremo discrimine detrudi possit. Cur igitur vires occupet suas ubi nihil aut parum sit opus; ubi sit ingens, non occupet? & sane ut corporis eæ primùm ad sanitatem partes restituendæ, quibus extinctis abire vitam necesse sit; ita & regnorum. Si pereant cœtera, nullo perire vitæ periculo. At si mors opprimat nobiliora illa, frustra quæsita est reliquis salus. Non se fugere, plures esse, qui dicant, flocci fortasse Hungaricam defectionem fieri posse; imminens a Tur-

1681.

*Sed æque detrimentosum irritare.*

*Burgomainerius Hispanus Legatus Cæsarem movet, ut seditionem vel iniquis conditionibus componat.*

*Quibus argumentis id obtinuerit.*

1681. a Turcis bellum non posse; ac satius existimari, Barbaros a Christianorum provinciis propulsare, quàm inani aut certe nimis anxio terreri Gallorum metu. Sed hæc qui dicunt, aperte ostendere, quàm livido in Germanorum Austriæque Domus felicitatem sint animo. Nam si re vera a Turcis metuunt, cur nos a metu non liberant, omnemque timendi adimunt occasionem; sedatis, quacumque re possit, Hungaris; quorum illi, seu fictas seu veras calamitates ulturi, bellum minitantur? & si nulla hujusmodi formido tenet eos; certantque, Cæsarem, neglectis tumultuantium postulatis, incendere adversùs Thracem, ut in utramque Germaniam Gallorum populationibus ac triumphis iter explicent; an non eodem se obstringunt proditionis crimine, quo tam ferociter Hungaros insectantur? Si repetantur annalium monumenta, palàm fore, Nostros nullo non tempore ingenti pretio redemisse a Barbaris pacem; & sit qui bellum modò censeat provocandum? aut, mitigato perduellium dolore, non restinguendum? Mittere se Gallorum asperitatem, prędas mittere, violataque pace in suam potestatem redactas urbes. Fingatur (liberæ quippe sunt hominum cogitationes) non esse de alterutro bello deliberandum; & Cæsarem Pannoniis Germanisque libertatem dare dicendi, sibi ne magis conferat, ad reprimendam furentium civium temeritatem cum Turcis manus conserere; an aliqua, molesta quamvis, cum ipsis civibus ini-

ta

ta conditione ab utrisque pacem mercari. Nemo profectò erit, qui commemoratis veteribus recentibusque ærumnis, vel indecoram pacem honesto bello non præferat. Rara enim mirabilis illa magnitudo animi, cui nihil supra decus & gloriam sit. Quare si pertinet ad bonum Principem, cuncta ad communem felicitatem referre; & si quibus ista concluditur, sapientissimum populi judicium est; quî tempus disputando ambigendoque traducitur, cùm nihil hac pace fore utilius & ipsa res doceat, & nemo dubitet hanc unam, si quæras, missuros homines vocem? Quòd si Tehelii Sociorumque perfidia provocat animos ad vindictam; hæc reipublicæ donanda est, injuriæque dolor intra secretum mentis comprimendus. Una siquidem Principi agendi norma salus publica. Accepit Burgomaineri sententiam Leopoldus, in eamque Legationes decretæ, Saponaræ Domino ad Tehelium, Comiti Alberto Capraræ ad Mehemetem. Ille statim arrepto itinere ac blande exceptus, cùm incautus pateret Veteratoris fraudi, spem illico sibi fecit, deditque negotii ex animo conficiendi. Quod ut celerius componeret, auctor Cæsari fuit: Tehelio concederet, ut Sdrini Filiam, Ragotii Viduam, quam illectus superba indole, parique suos ulciscendi cupiditate atque in Germanos odio, summis expetebat votis, matrimonio sibi conjungeret. Ita domesticam inopiam Conjugis patrimonio, quod erat amplissimum, suble-

1681.

*Cæsar Saponaræ Comitem ad Tehelium mittit; Albertum Capraræ ad Mehemetem Turcarum Regé.*

*Tehelius astute Saponaræ Comiti spé facit rei componendæ.*

*Saponaræ Comes dat Cæsari consilium, ut Tehelio permittat nubere cum Ragotia ditissima fœmina, & quare.*

1681. vaturum eum; idque, rursus non temere in turbarum aleam deducendum, certissimum fore obsidem fidei suæ. Non enim audaces animos, ut reliquos, comprimit, sed in scelus impellit paupertas. Ea depulsa, facilè ingenitam sibi gloriæ ac virtutis indolem persequuntur. Consensit Cæsar, & quidem infausto consilio. Verùm quis possit præcipitantem fortunam retinere? Quippe Tehelio, turbandis miscendisque rebus intento, accessere Conjugis incitamenta; quodque illa instigante majus; tot oppidorum, Mohatiique præsertim munitissimæ arcis ad Pannoniæ fines dotale munus, quam faceret belli sedem tutissimumque receptum pugnantibus adverso Marte. Ex fama legationis clarissimisque nuptiis præter modum crevere Tehelio nomen & auctoritas. Hungari illum omnes respicere; illum tacitis cogitationibus destinare patriæ liberatorem, amovendoque Exterorum dominatui cœlo traditum ducem; mirari felicitatem, cùm Cæsarem æquata propemodum fortuna ad transigendum adegerit; reputare demum: si parva militum manu vastitatem ac terrorem intulerit, quid non sperandum, cùm fecerit animos popularium consensus, atque arma consociaverint? Igitur ad eum magnos concursus fieri, alii clam nuntios submittere, qui darent fidem in ejus partes se transituros occasionem nactos, nec diu abfuturam. Turcæ etiam illum, tanto ad se studio ab hostibus revocatum, magnipendere, celebrare, implere promissis, audire

*Cæsar pessimo cõsilio annuit.*

*Quæ inde mala sunt consequuta.*

*Tehelius augetur fama & auctoritate.*

*Vel apud Turcas.*

dire. Adeo ancipitis consilii est, armare beneficiis hostem, ne impotentius noceat. Interea Bizantium venerat Albertus adulto Vere. Convento Mustapho Purpuratorum principe petit renovari fœdus, absisti ab Hungarica seditione dictis factisque confovenda. Pacem utrique Imperio utilem esse divitiarum feracitate, populorum frequentia; seditiones molestas damno aut exemplo. Damnum modò ad Cæsarem pertinere, exemplum ad omnes; quod nec Turcis ignotum, expertis: domestici tumultus quàm facilè serpant, & quantas invehant calamitates. Suum prçcavere malum, sapientis esse; alienum odisse, benevoli. Utramque adepturum laudem Mehemetem, si tandiu constitutam cum Cæsare amicitiam fœdusque servare malit ac renovare, quàm cum scelesto prædonum duce conjungere. Vafrum atque anceps responsum retulit: Mehemeti placere, Hungaros erga Regem suum in officio esse, sed ita ut non referant officii pœnas; & hactenus quidem retulisse, misere perditos laceratosque, dum quieti & moribus antiquis viverent. Fœdus illum non abnuere, si jus fasque maneant; si perniciem afflictæ genti pariturum sit, recusare; quippe continuò dissolvendum; cùm nihil diuturnum quod inhonestum. Hinc Cæsarem, qui Mehemeti sit animus, conjectare posse; qui Cæsari, ex Hungaricis rebus se conjecturos. Hæc Albertus cùm accepisset, plura intellexit quàm dicerentur. Dein conspicatus bellicos ap-

1681.

*Albertus Capràra Byzantiú pervenit.*

*Ejus Oratio & postulata apud Visirium.*

*Anceps responsú refert.*

*Hinc, & ex bellico apparatu Cæsarem monet ut arma paret,*

1681. paratus, atque ingenti conatu fervere Martis opus, Leopoldum per literas monuit: nihil esse de instaurando fœdere cogitandum; arma caperet, instrueret bellum; sæpius apud Barbaros minaci armatoque juri, nunquam inermi locum fuisse. Per id prope tempus affuerunt a Saponara literæ, de Tehelio Pannoniisque reconciliandis jam desperatum esse, renuntiantes. Illum hactenus verbis fallacibus involutum, se tandem missis ambagibus explicuisse. Abripi se, dicere, a suis, nec tenere se posse adversùs impetum multitudinis, desidiam ducis & se sua spe deceptam expostulantis; quare vires periclitandas, exhibendumque Germanis argumentum, Hungaros non esse ludibrio & servituti, sed gloriæ ac moderatis imperiis natos. Quæ cùm Viennæ audita sunt, incessit animos pudor tanto dignitatis dispendio quæsitæ pacis, consiliumque aut subdolum aut ineptum auctoribus exprobatum. Sed periculi, in quod Hungaria venerat, magnitudo querelas compressit, intentis omnium curis ad bellicos apparatus, quos adhuc neglexerant, comparandos. Nam cùm Burgomainerius aliique Hispano aut Tehelio supra modum faventes, quos plures donis captos tum temporis habuit Viennensis Aula, frequenti sermone usurparent exaggerarentque, non defuturum a Turcis & perduellibus otium; negligenter novi conscripti milites; ac veterum legionum pars Rheni Germanicas ripas & Coloniensem oram insederant, unde Gal-

*Saponara idem scribit, diu a Tehelio ludificatus.*

*Viennæ omnium pudor quæsita a Perduelle pacis.*

*Cujus spe bellici apparatus adhuc neglecti.*

Gallorum ferociam reprimerent, Hispanisque in Belgio periclitantibus opem ferrent. Aliquot etiam in Hungariam deductæ, quæ tamen per tot urbes divisæ nec satis erant firmandis præsidiis, nec facilè, ut in acie consisterent, colligi poterant. Quod ubi Tehelio cognitum, media æstate contractis copiis (fuere Turcarum sex, duodecim suorum millia) exercitum in superiorem provinciam induxit. Cùm ab exploratoribus accepisset, Cassoviæ arcem, præsidiariis nihil hostile metuentibus, negligenter custodiri; clam mille delectos misit, qui tertia vigilia scalis admotis in muros egressi, milites octoginta, somno ciboque graves, occidione delerunt. Dein dubia adhuc luce infrequentes descendere ex arce, oppidum errore vigilum subituri. At non fefellere; conclamatum ad arma; pauci, qui extemplo subrepserant, obtruncati, clausæque portæ. Tehelius præmissum agmen citato gradu cum legionibus subsequutus, jam prope oppidum erat. Audito quid gestum foret, parum substitit reputans secum ipse, quid e re nata gerendum. Rem nulla mora tentandam armis, & quæ astu fuerat inchoata, vi absolvendam ratus: nostra est inquit, Commilitones, Cassoviæ arx; oppidum casu e manibus fugit; sed quamquam præsidio ac propugnaculis validum, si paullum annitamur, citò habituros non dubito. Id enim prope unum in rebus arduis difficile, ad eas aggredi; aggressos raró fallit fortuna. Verùm & hostes repentina oppugnatione obitoque jam periculo atto-

*1681.*
*Distractis alibi Legionibus.*
*Et quæ in Hungaria erant, non facilè colligi poterant.*
*Tehelius exercitum in superiorẽ Pannoniam inducit.*
*Cassoviæ arcem astu occupat.*
*Ab oppido excluditur.*
*Statuit palam oppugnandum.*
*In id Milites cohortatur.*

1681. attoniti extrema non expectabunt, nulla præsertim auxilii spe, quam circumpositæ Germanorum legiones numero nobis impares, dare nequeunt. Quòd si obnitantur, gratum sit militari robore viris, egregium facinus non hostium desidiæ sed virtuti suæ acceptum referre. Nimiùm quoque nostra interest, præoccupare mentes hominum opinione strenuitatis; nam bellum haud minus armis, quàm prospera viget fama. Hac urbe in potestatem redacta, deinde licebit nobis in umbra & otio considentibus, tot circùm reliquarum, propagante victoriam inflicto metu, potiri. Quæ inde præda? quæ gloria? Igitur, si me audiatis, audendum. Sequar tamen judicium vestrum, ut quorum auctoritate pium istud pro patria munus accepi, eorum consilio geram. Responsum primò a Tribunis, mox ubi res patuit, ab universo exercitu clamor sublatus est: inferret signa, admoveret legiones, experiretur quid posset miles carus fidensque Imperatori suo. Confestim ducuntur, maturant ire, urbem corona cingunt, militari aggere iter ad fossam munitur, verberantur majoribus tormentis propugnacula; idque tanta oppugnantium festinatione, ut quamquam duci vehementer, sibi tamen obeundis laboribus periculisque nunquam satisfacere viderentur. Præerat oppido Lambus Strasoldianæ legionis pro Tribuno, qui omni telorum genere hostem propellere, æquare ipsorum opera conabatur, quamquam tardo milite ac repugnante; quippe cui dejecerat animos aggredientium fero-

*Cōsilio plauditur.*

*Cassovia oppugnatur.*

*Defenditur.*

*Sed tardo ac repugnante præsidio.*

cia,

cia, vehementior in dies prosperо successu atque arridente cœptis fortuna. Igitur suorum haud minus vocibus quàm metu inertiaque victus, unum dumtaxat ac vigesimum diem tolerata obsidione, urbe cessit adeo meticulose, ut legionariis vix cum singulis vestimentis, positisque armis per Sarmatiæ oram in Silesiam abire permissum fuerit. Quamquam abeuntibus violata fides. Centum quippe simulatis querelis fœde obtruncati; reliqui, præter centum quinquaginta, qui cum Lambo præfecto eò deducti sunt, quò convenerat, supplendis hostium cohortibus vitam redemere. Cæsar, ubi audivit Cassoviam obsideri, & in discrimen adductam, vehementer animo commotus est, reputans quantum sibi momenti esset in ea retinenda. Quare Strasoldum pro legato, qui tunc in Hungariam supremum armorum imperium obtinebat, ut periclitanti urbi suppetias iret, contrahere legiones jusserat, quæ partim in Cituorum insula sub Ludovico Badensium Principe, partim sub Ænea Caprara diversa in parte castra locaverant. Verùm Tehelius id facilè ab inita oppugnatione suspicatus, anteverterat præciderat que viam, misso qui Budensi Prætori, (Bassam Turcæ dicunt) nuntiaret adesse tempus, quo sibi vel potius communi bono egregiam navaret operam. Nam si cum exercitu potentissimo, quem secum habebat, transgressus Danubium prærriperet iter Germanis opitulatum venientibus, suam mehercule Cassoviam fore

1681.

*Quibus conditionibus in hostium potestatem venit.*

*Quæ non servata.*

*Cæsar oppugnata Cassovia nuntio vehementer commotus.*

*Strasoldum jubet collectis copiis opitulatum ire.*

*Tehelius Budensē pratorem rogat ut opem laturis se opponat.*

1681. fore. Ille confestim signa movit, citatoque progressus agmine prope Fillecum, Cæsarianorum munitionem, castra posuit, unde opem laturis iter ad Cassovienses habendum erat. Illinc emissa militum manu, quæ Capraræ agmen carperet retardaretque, ne cum Strasoldo in tempore se conjungeret; elusit hostium consilia, quoad urbs in Tehelii potestatem venit. Ea capta illico Eperiæ pluraque circùm oppida in Victoris fidem se tradidere. Prætor cùm eò jam conspiceret rem processisse, ut quamquam Cæsari nondum verbis, re tamen indictum a Turcis bellum pateret; rupti a se primùm fœderis ignominiam aliqua utilitate sublevaturus, Onethum, Fillecumque oppida, unde iter sibi Cassoviam, ad aliaque loca nuper dedita perduellibus, aperiretur, statuit oppugnanda. Nec mora, divisis copiis, quæ cum Transylvani auxiliariis (& ipse aderat Abaffius) ad triginta hominum millia conficiebant, utramque invadit. Onetho Hieronymus Strasoldus Centurio cum trecentis militibus imperitabat, qui pensato suorum non numero sed virtute, haud incruentam daturum hostibus victoriam apud se constituit. Quamobrem libratis majoribus minoribusque tormentis iterum ac sæpius jaculando multa cæde repressit ferocitatem nimis audacter mœnia subeuntium. Sed propugnacula ictu frequenti vehementissimoque labefactata cùm fossam ruinis implessent, præberentque aditum ausuris; cœptum agi de conditionibus, quæ dedituris oppidum

*Prætor educto exercitu prope Filleců castra ponit, viam intercepturus.*

*Carpit, retardatque hostiů agmē.*

*Qui Cassoviæ auxiliari nequeunt.*

*Eperię aliaque circum oppida Tehelio se dedunt.*

*Prætor Budensis Onethů invadit.*

*Ab Hieronymo Strasoldo ejus Præfecto defenditur.*

*Pactis conditionibus in hostium potestatem traditur.*

dum imponerentur. Pactum, honestissimis abituros. Vixdum tamen digressi, Zendriam abducuntur nudati re ac libertate. Ea calamitas Fillechiorium animos jam inclinatos ad deditionem in proposito confirmavit. Res primùm tacitis sermonibus agitata; latiùs deinde serpens ad Coharium, Erceriumque pervenerat, qui suis quique popularibus (nam Hungari Germanique præsidio erant) urbem strenue ferociterque tuebantur. Ne malum cunctando radices ageret, difficiliusque fieret ad evellendum, Coharius, cui majus imperium erat, advocata concione, in hunc fere modum est allocutus. Cùm vultus atque ora vestra intueor, Commilitones, ii mihi ante oculos obversantur, qui adhuc egregiam fidem, sacramento Cæsari obstrictam, rebus gestis probatam, cultam obsequio retinuerunt. Cùm, quos agitatis de prodenda urbe, sermones ad me afferuntur, eos audio, quibus legitima imperia, militiæ decus, virtus, fama nullo profectò sint loco. Aurium an oculorum judicium sequar, incertus hæreo. Sed cùm in alterutram partem errare mihi sit opus, facit vestra virtus perpetuusque meus in vos amor, ut potius in pristina sententia manere vos, quàm unquam de mutanda cogitasse, inclinet animus. Nec verba, qualiacumque demum dicta fuerint, quicquam moror; cùm militare Judicium factis non verbis inniti debeat; & me non lateat, plura inter vinum & epulas excidere, quæ non sunt ex ingenio; eaque paucorum malignitate, velut seriò emissa,

N vul-

*1682.*

*Præsidiariis violata fide vincula iniciuntur.*

*Prætor Fillechiū invadit, & Præsidiarii inclinant ad deditionem.*

*Coharius Erceriusque Præfecti eos a proposito dimovere conantur.*

*Coharii ad eos Concio.*

1682. vulgari, ut qui protulere, si non re, fama scelesti habeantur, declinentque deinceps vero crimine falsi molestam solicitamque disquisitionem. Hujus tamen si quidpiam vobis accidit, non alias repeto pœnas, quàm ut, ad prodendam istorum protervitatem, in repellendo a mœnibus hostium impetu ii modò sitis, qui hactenus esse consuevistis; & unde in scelus vos induere pertentarunt, hinc maxime eniteat fides ac virtus vestra. Sit hoc piaculi, si quidpiam peccastis; sit pulcherrimum vindictæ genus, si iniquus de vobis rumor elatus est: urbem strenue tuendo aut vestram innocentiam aut aliorum malignitatem asserere. Itaque favete dictis, Commilitones, arma capessite, cumulate celeberrima propugnatione decus, quod nobili cœterarum legionum invidia, cùm munitissimum istud tot urbium propugnaculum creditum vobis est, suscepistis. Cur inertes torpetis demisso vultu, dimotis mentibus? Terret periculum? quod tamen gratum esse deberet gloriam meditantibus. Sed modò quænam timendi ratio se offert, vix inita oppugnatione, aggere nondum ad fossam promoto, non actis cuniculis, non dispositis machinis, integris munitionibus? & si discrimen adesset ingens, eò alacriùs suscipiendum, quò jam devitari nequit; & quò minuitur, fortiter obeundo. Nam si celeri deditione depulsum iri induxistis animum, mehercule erratis. Palàm est quid cum Onothensibus militibus gestum fuerit. Nec vos subeat cogitatio, eos idcirco in servitutem adductos, quia

quia obstinaverint animis dimicare. Censendum 1682.
potius, mitiùs cum iis actum, quòd se gesserint for-
titer strenueque. Nam Barbari strenuitatem vel in ho-
stibus admirantur ac præmio afficiunt, ut suos eò
magis ad ipsam provocent. Virtus enim honoribus
alitur, hebet depressa. Quamquam si vobis, ut lu-
bet, ignaviæ pretium libertatem concederent, co-
gitastis ne, quò hinc digressi abituri sitis? Ad Impe-
ratores vestros? ubi vobis prompta parataque sint
ignominia, carcer, mors præpropere contra militiæ
leges arcem fortissimam dedituris. Ad Barbaros? sci-
licet in exilium, longe a Patria, Conjugibus, Li-
beris, precariò calamitoseque vitam acturi. Quantò
igitur satius est, honestos labores infami otio, vitæ
turpissimæ decoram mortem præferre? Cùm præser-
tim nec diuturni labores futuri sint, nec certa mors
obeunda. Jam enim legiones coaluisse puto, quæ
vobis opitulatum veniant. Et sedulò quidem res
agitur, cùm nimiùm conferat reipublicæ, non ire
Fillechum in hostium potestatem. Quòd si quid iis
ad illustre facinus impedimento fuerit, & vos mune-
re prius vestro defunctos defecerint vires, admotus-
que agger vineæque ad fracta propugnacula viam
straverint aggressuris; tunc cedere gloriosum erit, ut
nunc obniti. Nam honos apud belli prudentes non
ex victoria, sed ex animi ac virium robore. Hæc ha-
bui, quæ vos monerem, & si vultis, orarem ut ci-
ves. Verùm si monita precesque contemnantur,
adest imperium. Dux ego vester, milites, jubeo

1682. pro sancto militiæ jure ut arma expediatis, agatis excubias, præstò sitis ad murorum custodiam. Qui

*Milites magnis clamoribus Præfectis adversantur.*

secus faxit, lictori cervices dabit. Hæc dicentem, ira torporem excutiente, clamoribus obruerunt, minitantes necem aut vincula, ni statim paciscendo ipsorum consuleret rebus ac libertati. Cum ille, Er-

*Obnitētibus Præfectis portas Turcis aperiunt. Milites liberè dimissi; Præfecti in servitutem adducti.*

ceriusque negarent admissuros unquam in se tantum scelus, portas milites effractis claustris aperuere. Turcæ potiti oppido, præsidium cum omni re sua dimittunt; ducibus injuncta servitus. Fillecho in

*Fillechum diruitur.*

hostium ditionem redacto, dirutisque munitionibus,

*Strasoldus a montanis Urbibus trans Vagum se recipit.*

Strasoldus pro legato, qui adhuc propinquas montanas urbes insederat in omnem occasionem intentus, pedem retulit; transgressusque Vagum flumen

*Quò etiam Caprara cum suis Copiis advenerat & Palatinus Estherasius cum Hungaris.*

ripam pro vallo habuit. Illuc etiam cum suis legionibus Æneas Caprara, cum subitario Hungarorum delectu Palatinus advenerat, jussus a Cæsare ne sibi ac patriæ deesset in tanta rerum perturbatione. Stra-

*Strasoldus in Judicium vocatus Viennam pergit.*

soldus ubi Capraram successorem sibi datum audivit, Viennam se contulit, de armorum infelicitate, cujus reus agebatur & diem dixerant, causam oraturus.

*Qua de causa.*

Etenim adversa fama conflictabatur, potuisse aut nobiliora loca frequentioribus præsidiis communire, aut saltem prope Fillechum acie consistere; cùm se non lateret, eo capto patefieri hostibus auri argentique venas, maximamque Austriacæ Pannoniæ partem. Ille suas copias tantæ moli impares, nec

*Quibus argumentis se tuetur.*

in tempore adductas quæ ab se distabant, causatus; cùm ægre recentem acceptæ cladis invidiam sustine-

ret

ret, Judicio, quoad illam extingueret minueretve dies, se subtraxit; veritus ne qui Hungaricam seditionem contempserant, culpam in ejus negligentiam translatam ab se se amolirentur. Interea Tehelius percepto, Fillechum Turcarum esse, apertamque ad montanas, quas vocant, urbes viam, nullaque ipsas custodia detineri; magnis itineribus eò contendit. Regio aspera, oppidaque situ & squalore obsita parvi quidem pretii erant, sed natura emendato soli vitio, suppletaque auri argentique venis montium sterilitate, fecit maximi. Iis nulla mora potitus, exercitum deduxit in apertiora loca, hybernis (nam incœperat autumnus) prospiciens. Ibi cum frequentes populorum, superiorem Pannoniam incolentium, legationes convenere, victoriam gratulantes pollicentesque fidem atque obedientiam. Comiter exceptos suis denuntiare jussit: se non sibi vicisse, sed civibus, quorum commotus ærumnis, depellendas pro virili parte susceperit. Ipsi capiant victricium armorum fructum priscis vivendo legibus, temperandaque ex Majorum sententia institutisque republica. Sibi nil aliud petere, quàm beneficii memoriam suorumque civium benevolentiam; nec aliud utriusque argumentum, quàm ut sibi ad profligandum pro patria, pro legibus, pro libertate bellum, quacumque re possint, opitulentur. Modò locum hybernis concedant, referantque hospitio liberatoribus suis exantlati laboris gratiam. Accepti laute milites

1682.

*Judicio demum se sponte subducit.*

*Tehelius suas Legiones ad montanas Vrbes ducit.*

*Auri argentique fodinis potitur.*

*In apertiora loca digressus, Legationes finitimarum Vrbium audit, quæ in ejus tutelam se tradunt.*

*Quid ipsis renuntiet.*

*Petit hibernis locum, & laute tribuitur.*

1682. tes atque alti liberaliter. Aucta dein colloquendo familiaritas rebellandi pestem propagavit. Caprara, cùm ei par non esset refrenandæ, citra Vagum se tenuit, divisis legionibus, quæ hostes ab populanda Silesia, Moraviaque, si tanta subiret animum audacia, detinerent; dimisso pariter cum Hungaricis copiis Palatino, quæ primo quoque tempore ad signa se restituerent, ne per hyemem graviorem cœteris annonam facerent. Tehelius ubi Germanos in hyberna se abdidisse & nihil moturos vidit, ad Ibraimum Budensem prætorem, qui adhuc in stativis exercitum prope Fillechum habebat, gratiam obsequio sibi conciliaturus, redditurusque pro meritis, iter cępit. Advenienti prætor obviam processit. Complexu eximiisque laudibus se se invicem honestantes, gratulatique armorum felicitatem ac pene domitam una æstate Pannoniam, in castra se redegere. Postero die prætor, advocata concione instructoque ad rei majestatem sub signis milite, in tribunal ascendit. Præfatus, quæ adhuc Tehelius strenue ac fortiter gesserat, consilii sagacitatem, militarem scientiam, partamque sibi egregiis meritis popularium benevolentiam; illum Mehemetis nomine regem appellat, scythico cingit gladio, toga purpurea & talari tunica donat. Addit verbis honorem. Nec aliud apud Turcas præclarius esse, quàm perdomitis bello populis victorem in Aulam regredi; nec regresso quidquam illustrius, quàm ab potentissimo Imperatore magnificis hisce exornari donis. Id autem per

*Capraram Perduelles ab populando cohibet.*

*Domum dimittit Hungarorum copias, Vere primo rediturас.*

*Tehelius ad Ibraimum Budensem Prætorem officii gratia se confert.*

*Ab ipso Mehemetis nomine Rex appellatur.*

*Quibus cæremoniis.*

1682.

per omnem temporis memoriam rarum homini externo, eique solùm ætate nostra contigisse. Regnum Hungariæ iis circumscriptum finibus dari, quibus nunc habuit Austriæ Dominus. Hæc ipsi a Mehemete; istud a se: ut meminerit non aliud a Potentioribus immortale beneficium esse, quàm quod comparet virtus, fides tueatur. Deinde barbaro cultu convivium celebravere, lætique duxere diem, ignari quid tempus laturum esset, & quantò sit acerbius detrudi ex alto dignitatis culmine, quàm illuc non pervenisse. Quæ postquam solemnibus cœremoniis gesta sunt, prætor Budam cum exercitu, Tehelius ad suos rediit. Proceribus suarum partium ad se vocatis, regem se a prætore inauguratum dixit, nihil hujusmodi cogitantem; nec obsistendum graviter laturo, Mehemetis liberalitati modum imponi, e republica existimasse. Nam ex contemptu beneficii, odium; quasi alienam potentiam vincere virtute tua velis. Cœterùm se nec regium nomen usurpaturum, nec aliam honoris auctoritatisque partem, quàm cujus ipsi auctores sint. Pulcherrime regnaturum, si depulsam ex ipsorum cervicibus servitutem; satis habiturum felicitatis, si suis per se civibus partam videat. Ingenti plausu auditus est, jussusque, ex arbitrio, quidquid in suam communemque rem esse arbitraretur, agere. Ille solo Principis adscito nomine (quod etiam percussis nummis memoriæ hominum consignavit) imperium tenuit; gnarus: externa moderatione animi augeri gratiam, potentiam non imminui

*Prætor Budam regreditur, Tehelius ad suos.*

*Convocatis, qui erant suarum partium, Proceribus narrat, quid secum actum fuerit.*

*Ipsos sententiam rogat.*

*Datur, quid velit agendi facultas.*

*Hungariæ duntaxat Principis nomen usurpat.*

*Eoque nummos cudit.*

1682. nui. Deinde ancipitis fortunæ memor ad ſuas artes converſus, Caprаræ permiſſu legatos ad Cæſarem miſit, quæ acta fuerant, excuſatum, petitumque diſcordiis componendis inducias & conditiones. Induciæ datæ, quippe quæ utiles parando bello. Et de conditionibus cœptum agi inſtitutique ſermones, quamquam Cæſare haudquaquam ignaro, fallendo proponi; quin eò jam rem proceſſiſſe, unde non poſſet incruenta pace revocari; ſed ut eventus expectatione detineret perduellium animos, ſibique delectui habendo inſtruendiſque legionibus moram caperet. Et quidem per induciarum tempus novæ ſcriptæ legiones, veteres ſuppletæ, miſſi qui provinciam obirent, poſtularentque a Regulis liberiſque civitatibus non lege ſolùm indictos ſubſidiarios milites, ſed quot quiſque præterea poſſet, Cæſaris ſtipendio merituros. Aditi præſertim Octovirorum potentiſſimi Brandeburgenſis, Miſnienſis, Bojoarius; admonitique omnes: non Hungaricam amplius ſeditionem, Sed Turcicum agi bellum; non latrociniis infeſtas Auſtriorum plagas, ſed petitam atrociſſimis armis Germaniam; ſingulis impendere diram tempeſtatem; quamobrem ſingulos ad eam compeſcendam incumbere operamque dare, æquum eſſe. Dictis præbuerunt aures alii aliis faciliores, privata cujuſque rerum ratione moderante animos. At ubi propiùs ingenti fragore inſonuit feralis procella, excidium minitata; unuſquiſque certatim in publicam ſe dedit cauſam; factumque documentum: reliquos plerumque

*Legatos ad Cæſarem mittit, vafrè rem excuſatum, petitumque inducias, & pacis cōſtabiliendæ conditiones.*

*Dantur induciæ, de conditionibus agitari cœptum.*

*Cæſar militū delectum haberi, ac bellum parari juſſit.*

*Legatos circumdimittit opē oratum.*

*Quid renuntiaverunt.*

*Principes cuncta pollicentur.*

que

que animi affectus timori cedere: Præcipue tamen Germaniæ Hungariæque salus in eo verti videbatur, si ferox ac strenua Sarmatarum gens in Barbaros concitaretur, susciperetque in se belli periculique partem. Itaque Leopoldus huc omnibus intentus curis Comitem Carolum Valdestainum ad Joannem Sobjescum illorum regem legavit, mandataque singillatim ad ipsum, ad Senatum, ad universam Rempublicam dedit, quibus alios aliis pelliceret ad rem gerendam. Citatis itineribus, nam res urgebat, regem adit; privatis colloquiis admonet: eam senescere diuturno infensissimoque otio militarem gloriam, qua partum sibi suæ gentis imperium in posteros transmitti posset, si novo facinorum decore cumulata perstringeret civium oculos, iniretque gratiam. Id unum apud liberos populos ad obtinendos honores valere plurimùm, recentem scilicet fortunatamque famam; nam munera, necessitudines, beneficia paucorum, ad quos perveniant; hæc omnium capit animos. Quæ verò splendidior augendi nominis afferri possit occasio, quàm bello Turcis indicto hostes perpetuos molestissimosque armis conterere atque insectari? Enimvero si commune Mortalium studium reputare velit, quo faustis acclamationibus per omnium ora feratur, nihil magis optatum; si civium utilitatem, ob quam sempiternis vocibus celebretur, nihil præstantius; si proprium decus, quod revocet in omnium oculos rerum a se gestarum splendorem, nihil præclarius obire queat:

*1682.*

*Comes Carolus Valdestainus Legatus in Sarmatiam mittitur.*

*Ejus ad Regem privatim sermo ac promissa.*

1682. Hinc tanta ſua fore in rempublicam merita, ut nemo deinceps contendere ſit auſurus, quin Jacobo ejus filio lectiſſimo adoleſcenti regius honor communi gentis conſenſu deferatur. Et olim quidem bellicæ virtutis commendatione, ut annalibus traditum eſt, fortiſſima Jagellonum ſtirps tandiu tenuit Polonorum Imperium, quoad ipſa exaruit. Nec ita multos ante annos eadem arte plures e martiali Svecorum regum domo hoc ipſo diademate nobilitati. Amat quippe Gens bellicoſa regum ſuorum militarem gloriam, eamque non immerito quærit, ubi videt Majorum exemplo atque inſtitutis feliciter adoleſcere. Famæ ſuffragio tot acceſſuras, ſi bello ipſe mentem adjiciat, Auſtriacæ Familiæ clientelas, quas iſta maximas ac potentiſſimas, liberalitate officiiſque cultas, prçſtò ſibi in Comitiis habitura ſit. In id Cæſarem dare fidem, pignus quoque daturum, prius tamen conſociatis armis pronuboque fœdere. Legati verba Regi placuere, jam ſua ſponte belli, propagandique in Familiam imperii cupido. Spondet, quantùm apud ſuos gratia & auctoritate valeat, adnixurum ut reſpublica bellum capiat, feriatque fœdus. Captum ita a ſe geſtum iri, ut Turcis in memoriam redigat, quam olim ab ipſo acceperint funeſtam cladem; Cæſari perſuadeat, eam ſe tenuiſſe promiſſorum fidem, quam modò ſpondeat. Dato deinde Senatu, Valdeſtainum in Curiam ingreſſum hanc habuiſſe orationem ferunt. Niſi, Rex maxime, Patreſque

*Regis reſponſum.*

*Valdeſtaini Concio ad Senatum.*

con-

conscripti, compertum mihi esset ad quos verba facturus sim, vererer profectò, ne vix proposita causa, pro qua dicere aggredior, taciti reputaretis abuti me potius orando patientia vestra, quàm quicquam posse ad eam obtinendam proficere. Sed cùm ad magnanimum Regem, ad generosum fortissimæ gentis Senatum dicam, facit ipsius rei periculum ac magnitudo, ut unde cœteris terrorem, vobis alacritatem arbitrer affuturam. Bellum igitur adversùs Thracem suscipiendum vobis propono, quamquam huic bello plures deterrimam pacem anteferant, plures servitutem. Sarmatas autem, ignominiam ac servitutem nunquam non aversatos veluti malorum extrema, illud nec metuere pro sua bellandi strenuitate, nec horrere pro militari animo, satis teneo. Quòd cùm ita se habeat, ut neque metu, neque desidia a capessendis armis alienos feratis animos, reliqua facilè expediam, grataque vobis accidet oratio meà. Nihil enim adduco, quod non ad vestram fidem, securitatem, utilitatemque pertineat; quodque neglectum maximis rempublicam damnis, periculis, contumeliis obrueret. Puto jam ad vos rumore nuntio pervenisse, Turcas bellum in Cæsarem incredibili apparatu militum, machinarum, commeatuum diligenter instruere atque adornare; & Cæsarem haud impari curà ad refrenandam illorum audaciam confringendasque vires se comparare. Verùm tot jam defunctus Gallicis bellis ac debilitatus, inquie- 1682.

1682. taque modò pace ab iisdem haud leviter divexatus, cùm non sibi par animo robur adesse videat, ut solus cum potentissimo rege dimicet, qui diuturna quiete recreatus, nulloque alibi distractus metu huc integer tota incumbat florentissimi Imperii mole; ad socios confugere, implorare opem necesse habet. At quorum magis imploret, quàm Polonorum, quibus tantæ sunt vires ac belli scientiæ ut ferre possint; tanta grati animi virtus ut ferendam suadeat? Non enim memoria vobis excidisse putat, qua benevolentia, quo studio Germanica Austriorum Domus salutem afflictis fessisque rebus vestris attulerit, cùm undique regionem concuteret prosterneretque ferox Turcarum Svecorumque turbo. Siquidem avorum ætate, ut nunc de reliquis taceam, Sigismundo regi vestro Ferdinandus viginti selectorum militum millia suppetias misit, cùm Turcarum Princeps Osmanus quadringentis millibus Sarmatiam inundasset; barbaroque dira cœdes illata. Nostra verò Leopoldus Casimiro decem prope millibus auxiliatus, res vestras ab interitu revoçavit, cùm arva atque urbes longe lateque Svecus depopulatus, extremum reipublicæ vulnus minitaretur. Rependite nunc beneficii vicem atque in omnium oculis collocate: Sarmatas haud minus acquirendæ, quàm referendæ gratiæ potentes esse; nec magis bellicis artibus, quàm virtutibus valere. Enimvero nihil æque Mortalium animos decorat, ut servata amicitiæ fides; &

mar-

martialis vigor, quo præstatis, odium aut invidiam parit, nisi vel ad sui tutelam, vel ad socios amicosque sublevandos adhibeatur. Quamquam quid ego vestram fidem obtestor, quid Cæsaris nomine causam oro? Vestra, vestra, inquam, res agitur; salus vestræ reipublicæ in apertum discrimen adducitur, nisi statim percusso fœdere nobiscum ad confodiendum communem hostem arma atque animos conjungatis. Non enim, si vos modò ad bellum non provocat, si pacem simulat, si spondet quoque (nam & hoc audio) se fœdus vobiscum jampridem ictum sancte riteque servaturum; ideo fallacibus dictis fidendum est. Verba faciat, ut lubet; blandiatur, mulceat; nunquam in prudentium animis obliterabit, se implacabiles adversùs vos inimicitias & gerere & profiteri. Falsi quidem redarguitur, si ad quam in vos a priscis usque temporibus feritatem exercuit, cogitationes atque animos vestros conferatis. Circumspicite amplissimas lætissimasque olim provincias, quibus imperatis. Est ne ager, civitas, vicus, ubi altiùs non pateant ejus crudelitatis impressa vestigia? Non ea profectò sunt hostis pro gloria atque Imperio dimicantis, sed cujus odium exaturari nequeat, nisi aut deleta universa gente, aut probris, dolore, vastitatibus cumulata. Et quem ferum dirissimumque Inimicum acerbissimæ res vestræ declarant, hunc inanis verborum sonus fidum ac reconciliatum suadebit? Desiderarem utique prudentiam vestram,

1682.

1682. ſtram, iſtud ſi in animum induceretis. Raró ſiquidem, præſertim in Barbaro, imago ſunt mentis verba. Modò non quieſcit ille, at Sarmaticum bellum, quoad Hungarico ſe ſe exolvat, moratur. Satis ſua ac Majorum experientia compertum habet: Turcas, potius quàm pugnandi ſtrenuitati, debere Chriſtianorum Principum ſocordiæ diffidentiæque victorias ſuas; qui varietate conſiliorum inter ſe diverſi, Finitimorum ærumnas læti aut otioſi proſpiciunt, putantque ſibi addi, quidquid aliis Imperii detrahitur; nec vident, hac deſidia ſe ſe Inimico triumphum parere, cum illoque reddito potentiore non ita multò poſt incertius decertaturos. Adeo conſilium adimit æmulatio; nec ſibi conſulit, ut aliis noceat. Ne Mediusfidius capiat animos veſtros brevis iſthæc uſura pacis, quam callide vobis offert; quin ſtatuite apud vos ipſi, gravius inde bellum, graviora damna eruptura civibus veſtris; velut quibus argentum commodant fęneratores; ſtatim ii quidem accepta gaudent pecunia, immemores mox ſibi fœnore trucidatis ſortem uſuraſque reſtituendas. Itaque ſi ſalvam rempublicam vultis, ſi regnum inexuperabili cuſtodiæ tradere, perpetuum inter nos fœdus feriendum eſt; & ubi alteruter diſcrimen adeat, ſuppetiæ invicem afferendæ. Sarmatas Germanoſque fœdere atque armis conjunctos Barbari nunquam vicere; disjunctos haud ſemel. Certa proinde victoria nobis proponitur, ſi armorum ſocietas ineatur; & non inibimus?

bimus? præsertim in communi causa, In communi periculo, adversùs communem hostem? Quòd si vos nulla manet Austriorum cura, & regni securitatem in manibus ac virtute vestra positam arbitramini; saltem dignitas reipublicæ privatæque omnium vestrum fortunæ, si probe rem expendatis, manifestò postulant, ut ne manus a ferro, ne ferrum ab hostium cœde segniter abstineatis. Delenda quippe vobis est illa macula superiori bello suscepta, cum reportata victoriæ laurea, veluti datæ cladis præmium, Camænecum Podoliamque victo cessistis. Quæ tum omnium gentium admiratio fuit, qui risus Inimicorum, quibus lucro fuere pernicies ac damna sua? Repetenda proinde vobis est urbs munitissima, propugnaculum Imperii, provincia prætermodum læta pascuis ac rerum omnium feracitate. Quot inde tanquam postliminio redibunt ad veteres dominos amplissima prædia, quantus reliquis accedet fructus, ea munitione tanquam aggere objecta Scytharum eruptionibus, quibus id prope unum, acta scilicet a vobis præda, patrimonium est. Igitur cùm hujusmodi suscipiendo bello vestri agatur populi gloria, quam magnam in rebus omnibus, in re verò militari summam a Majoribus accepistis; agatur sociorum salus, qui haud semel pro vestra se se ac fortunas suas in discrimen dederunt; agatur bona multorum civium, quorum decus constitutaque res domestica ad reipublicæ splendorem spectat: quid est, quòd

1682.

1682 quòd ab eo fortiter capessendo vos teneat? suscepto bello, Hungaros, Germanosque amicissimas nationes calamitate prohibebitis, vos metu calamitatis, quæ a nostra sejuncta quidem esse non potest, quæque vos etiam per nostrum latus certissima transverberaret. Denique de hac tanta re deliberantes, cogitate: bene gerendæ reipublicæ occasionem non ex hominum voluntate, sed ex rerum conditione pendere; semel amissam frustra quæri; contemptam verò, cùm alicui se daret, plerumque ad ejus hostes accedere. Hæc cùm dixisset, ingenti plausu annuit cum Rege Senatus frequens. Confestim indicto celebratoque gentis Concilio, cui suprema pacis bellique potestas est, auctore Senatu de Turcico bello agitari cœptum. Raiò in magna populi multitudine salubriora consilia ad exitum perducuntur, discordibus plerumque animis ad ea complectenda, ubi Mortalium plurimi decernendo intersunt; vel reipublicæ ignaris, quam nonnisi pauci attingunt, vel ejus oblitis, dum quisque in rem suam intentus, publicam negligit felicitatem aut damnum; quæ ab civium universitate vix ad se perventura, aut longo remota intervallo putat. Id enimvero in unaqualibet Natione, sed in Polonorum maxime conspicuum est, apud quos & cœtus aguntur summa Procerum Legatorumque frequentia, & horum quilibet, si a cœteris dissentiat, dissensumque in acta referri jubeat, Conventum solvit. Quamobrem mirum videri debet, si quid unquam

*Concilium indicitur.*

*Ejus forma, instituta, difficultas in rebus agendis, & quare.*

quam publica auctoritate sciscunt. Et nunc etiam, ut iis moris est, turbulentum Concilium habuere, non suopte solùm ingenio, sed alii Gallorum clientela, ad quorum tranquillitatem pertinere putabant, Cæsarem ab Rheno Belgioque divertere, totaque impedire Turcici belli mole; alii veteribus cum ipso Cęsare inimicitiis. In id præoccupaverat Clientum animos, quos obstinatis clamoribus obluctantes in reliquorum sententiam deduci posse jam prope nulla effulgebat spes, ac tempus deliberando a legibus constitutum in exitu erat; cùm victi Romani Pontificis studio bellum insperatò atque arma unanimes decrevere. Innocentius, nominis ordine undecimus, Ecclesiæ tum principatum tenebat. Ad eum, vix dum barbarici tumultus increbuerat rumor, legatum miserat Leopoldus Comitem Georgium Adamum Martinitium, qui diceret: in repellenda Turcarum ferocitate non Hungariæ tantùm Germaniæque, sed Christianæ Religionis rem agi; quippe gens victa ut leges, ita & sacrilegos Tyranni ritus facilè subit, domesticis rebus utiles, nec insuaves quibus nil sapit præter vivendi commoda atque divitias. Ille periculo vehementer commotus, depellendoque pollicitus opem suam, egregia fide summaque benevolentia per omne belli tempus promissum fecit. Nunc autem, cùm præsertim in eo versari salus publica videretur, ut Sarmatico fœdere constituto Turcarum impetus non una ex parte retunderetur; in id quàm maxime

1682.

*Concilii circa bellum suscipiēdum divisio.*

*Quare diversa partium studia.*

*Denique bellum decernunt, Innocentii Summi Pōtificis desiderio obsequnti.*

*Leopoldus Imper. ad Inn. Legatum miserat Co: Martinitium, ut illū ad Turcicum bellum incenderet.*

*Martinitii ad Pōtificem verba.*

*Innoc. Leopoldo opem spondet, ac præbet.*

1682. dedit operam nec vano successu. Non enim supremæ solùm Dignitatis auctoritate, sed privata gratia, qua plurimùm apud eam gentem valebat, donis etiam, quibus ea maxime delectatur, obtinuit ut qui adhuc restiterant, in belli sententiam irent. Decreto bello, hæ scriptæ fœderis conditiones sunt. Quod felix faustumque sit Cæsari, Poloniæ Regi, Posterisque eorum, fœdus adversùs Turcas perpetuum apud ipsos fuat. Alter ad alterius provincias, hostiliter ab iis petitas, defendendas accurrito. Illos nunc Cæsar sexagenis armatorum millibus, Polonus quadragenis aggreditor. Vterque sua, quæque suæ olim ditionis fuisse norit, Camenæcum præcipue, Ukraniam, Podoliamque Polonus; Hungariam Cæsar recuperato. Si cujus primariæ urbes Vienna, Cracoviaque a barbaris in discrimen veniant, alter invicem cum exercitu ad liberandas eas adesto. Pacem altero invito ne constituito. Polonorum reipublicæ Cæsar pecuniam, quæ sibi ad vicena centena florenorum millia debetur ob susceptam in Svecos expeditionem, remittito. Jure cedito, quo Cæsares hactenus diuque ratos habuere Sarmaticos reges, cum primùm calatis Comitiis crearentur; Diploma restituito. Poloni si quid unquam Austriacis expensum tulere, obliteranto. Cæsar extemplo quinquaginta hungaricorum aureorum millia ad conscribendos instruendosque milites Sarmatis commodato; ea redimito e decimis, quas e Poloniæ Sacerdotiis Regi daturum Innocentius spon-

*Curat jungendũ Sarmaticum fœdus.*

*Atque obtinet.*

*Ejus conditiones.*

ſpondet. Chriſtiani Principes, magni præſertim Moſchorum Duces in fœderis ſocietatem vocantor; adſcribantor, ſi velint. Pontifex Maximus fœderis patronus, ſequeſter eſto. Apud ipſum, quæ nunc paciſcimini, jurantor. Juravere poſt paucos dies Romæ in Cætu purpuratorum Patrum Cardinales Pius Cæſaris nomine, Carolus Barberinus Poloniæ Regis, ſummo Innocentii gaudio, ac læta ſpe rerum ſecundarum. Hæc tamen nonniſi inſequenti aprile exitum habuere. Jam tum verò, cum ſuperiori anno agerentur, Gallia in non magni momenti rem, ſed acerrimis diſputationibus & partium ſtudio omnium ſermone celebratam, plurimis intendit curis. Regaliam dicunt indigenæ jus Regi ſuo datum Eccleſiarum in Galliis patrimonia, dum vacant Epiſcopo, in ſuam utilitatem convertendi, minoraque Sacerdotia, quibus nulla paſcendi gregis ſolicitudo eſt, pro ſua tunc voluntate diribendi. Hujus origo Juris in occulto manet præ nimia vetuſtate, & quia levibus ortum initiis tamdiu eluſit mentes hominum, quoad ſe prodidit ingentibus auctum incrementis; duos autem habuiſſe fontes, regium ſcilicet patrocinium ac beneficentiam, nemo dubitat. Viduæ ſiquidem Eccleſiæ confugiebant in Regis tutelam, ut viam occluderent potentiorum rapacitati, ex eaque tutela quidpiam aderat aut Cuſtodibus præmii, aut Principi ex delato beneficio muneris. Aliæ, cùm munificos habuiſſent erga ſe Reges, in ipſos, cùm domino carerent ſuo,

1682.

*Fœdus Romæ apud Pontif. max. juratum.*

*Quid ſit in Gallia regaliæ jus.*

*Ejus origo obſcura.*

*Unde manaverit.*

1682. aliquando refluere datas opes, non iniquo ferebant animo. Dum res modica fuit, neglecta facilè aut lata; sed gliscenti quotidie magis modum imponere necesse fuit. Quamobrem anno post duodecimum seculum quarto & septuagesimo secundum Lugdunense Concilium statuit, ne ultra regalia serperet, quàm quò adhuc invaluisset. Huic verò obnoxiæ consuetudini quæ tunc forent urbes, silentio præteritum; atque inde plures in posterum controversiæ ex obscuro facilè obortæ. Eò denique res adducta ut seculo exeunte sextodecimo cœperint Magistratus, quibus id pensi erat, contendere: iisdem regaliam ac regnum finibus contineri; in eorumque sententiam quartus etiam Henricus edita sanctione descenderit. Verùm cùm Ecclesiarum Præsules, quæ adhuc ab regalia liberæ atque immunes, ad rem, quam nondum ipsi experti fuerant, se commovissent implerentque omnia querelis; nec ejus temporis esset, quæstionem instituere; sexto post mille sexcentos anno edixit Rex sagacissimus: regaliam se vivo, eo quo acceperat statu mansuram; nec quicquam se additurum tertius decimus Ludovicus post alios tres & viginti annos promulgavit. At secus Quartodecimo persuasum. Cùm enim ab internis dissidiis nihil timeret; juri, quod sibi esse dicebatur, repetendo sanxit superiori anno tertio ac septuagesimo: cunctas in Gallia Episcoporum Sedes regaliæ obnoxias esse. Id iis acerbum accidit, quorum nondum Ecclesiæ in hujusmodi venerant consuetudinem; tan-

*Concilium Lugdunense secundùm ei modum imponit, & illinc obscuritas, quò tunc progressa.*

*Disputatur, an iisdem, quibus Regnum finibus, contineatur.*

*Variæ Regum sententiæ.*

*Quid de illa decreverit Henricus quartus.*

*Quid Ludovicus XIII.*

*Quid Ludovicus XIV.*

tantòque vehementius dolorem fecit, quantò sibi diligenter cautum duorum proxime Regum voluntate videbatur. Et primò quidem obstitere plurimi, rati in diversam illum sententiam abiturum, cùm sedulò reputasset regaliam non aliò pervagari posse, quàm quò secundi Lugdunensis Concilii ætate vestigia fecisse compertum fuerat. Tunc verò non ultra Gallici Regni, qui tum fuere, fines pervasisse; quibus deinceps amplificatis, regaliam tamen in pristino stetisse gradu, Concilii Ecclesiæque interdicto longiùs prohibitam penetrare. Non enim, ut Magistratus dicerent, eam esse regiæ potestati natura insitam, non comparatam effusa in singulas Episcopales Sedes liberalitate; sed aut datam Ecclesiæ beneficio, aut consensu probatam; cujus prætergredi impositos fines quatuor seculorum usu monstratos, tot monumentis descriptos, iniquum foret. Cùm Rex suorum monitu, qui rem aliter se habere dicerent, nihil de sententia mutaret, ei lubentes aliqui, taciti plures, vel sibi verborum ambiguitate consulere arbitrati, gessere morem. Duo solùm obfirmatis animis restitere Nicolaus Pavillonus Electensium, Franciscus Cauletus Apamensium Antistites, quos consecuta a Magistratibus sacri patrimonii obsignatio a suscepto proposito non dejecit. Et quamquam Cauletus Tolosani Archiepiscopi, Pavillonus Narbonensis decreto, ad quos, Metropolitanos suos, de vindiciis secundùm Ecclesiarum suarum libertatem provocaverant, causa cecidissent; rem ad supremum

Ro-

*1682.*

*Querelæ aliquot Episcoporum de dilatanda in suas diœceses Regalia.*

*Ipsorū rationes.*

*Magistratuum responsiones.*

*Episcoporū major pars cedit, aut simulat.*

*Electēsis & Apamiensis obsistunt.*

*Provocant ad Metropolitanos, & causa cadunt.*

1682.

*Causam ad Summum Pontificem deferunt, & quo animo.*

*Innocentius ea de re ter scribit ad Ludovicum, monetque, ne quid novi jubeat.*

Romani Pontificis Judicium detulerunt. Anceps tum fama fuit, quo illi studio in eam rem acriter sustinendam acti fuerint; tuendi ne suorum Pontificatuum jura, an exulcerato in Regem animo indulgendi; quem sibi, quin Jansenii placita foverent suspectis, infensum & gravem senserant. Innocentius causam complexus, ter Ludovicum suis literis monuit injecitque timorem, ne si pergeret exilibus Sacerdotiorum spoliis ditescere, ea sibi Deo vindice aliquando detraherentur, quæ opulenta ab hostibus

*Ludovicus Romam mittit Card. Estræum qui hujusmodi negotiũ curet, & quibus argumentis.*

retulisset. Ille ne monita sperneret, Romam legavit Cardinalem Cæsarem Estræum, qui diceret: Si Majorum exemplis constitutoque jure id explicandum negotium esset, utraque Regi suppetere; si beneficii nomine, tot ejus in Catholicam Religionem esse merita, ut hanc levis momenti rem in contentionem venire, vix ab injuria distet. Quamobrem illam, si dubiam, dono; si debitam, Judicio concederet, sineretque argumentis aut obsecratione animum vinci suum. Cùm Pontifex Maximus nullis expugnaretur machinis, Rex consilium iniit, acci-

*Innocentius sententiam non mutat.*

*Rex Conventum Gallicanorum Antistitum Parisiis agit, a quo pronuntiatur regaliam Regi debitam per omne suum Regnum.*

piendi Episcoporum sententia aut liberalitate, quod Romæ denegabatur. Igitur initio hujus anni Lutetiæ Parisiorum congregati præfatique: sanctissimam Dei religionem Ludovici armis studiisque propagatam aliquod ab se exigere grati erga illum animi testimonium, de regalia pronuntiant, Regi per omne late regnum deberi vel a priscis temporibus traditam, vel nunc se auctoribus amplificatam.

Quin

Quin & capta inde occasione Placita quædam, nonnumquam probata Majoribus suis, publice ubicumque per Galliam rerum divinarum scientia percipitur, docenda jubent. Ea sunt: Regum & Principum Imperia, ne indirecte quidem, ut vocant, Romano Pontifici obnoxia esse; a quo proinde nullam ob causam regno quempiam detrudi posse, nec solvi obstrictam Dominis populorum fidem. Pontifici Maximo Concilium Æcumenicum antecellere potestate. Ei ex Cathedra docenti non ut divino oraculo assentiendum, nisi dicto consentiat Ecclesia. Ipsius denique auctoritatem sacris Canonibus, vetustis probatisque gentium institutis coerceri. Quæ posteaquam in eo Conventu prolata sunt, Regis etiam decreto in publicum prodiere. Edixit enim ne quis ab iis diversa doceat in Gallia, ne quis illa in scholis non doceat, neu theologica donetur laurea, qui tyrocinium haud ponat iisdem in palestra tutandis exponendisque. Re cognita indoluit Pontifex Maximus, rescripsitque ad Parisiensem Episcoporum Cœtum (cujus de præjudicata ab ipsis regaliæ causa literas acceperat) mirari se quid esset, quòd pro tanta Episcopatus dignitate nequaquam ipsorum unus inventus esset, qui auderet turbolentas opiniones contundere, ac se se in discrimen offerre pro tot Ecclesiarum juribus vindicandis. Errare si crederent, Romani Antistitis majestatem, quæ staret Christi Domini legibus atque institutis, imminui posse; & si posset, hinc reliquos Episcopos elatum iri

1682.

*Jubet quatuor Propositiones in omnibus Regni Scholis doceri. Quæ illæ sint.*

*Rex idem edicit, quodque ubique publice disputando asserantur.*

*Pontifex Max ad Cœtum Episcoporum rescribit, dolet, improbatque ea, quæ ibi gesta sunt.*

*Ejus literarum tenor.*

1682. iri. Quippe ex uno Capitis robore vigere membra;eo affecto languescere. Revocent Majorum suorum memoriam (non aliis enim quàm domesticis exemplis pro suæ splendore gentis instrui eos velle); certum erit atque exploratum, tunc maxime Gallicanos Præsules statum suum tenuisse adversùs quantumvis horribilem tempestatem, cùm pro Christi in terris Vicarii auctoritate magnis animis dimicaverint; prædæ verò ac despicatui habitos a potentioribus, si quando ab eo discesserint voluntate consiliisque. Meminerint denique: se, jura prodigendo sua, brevem inituros benevolentiam, perpetua incommoda, quæ deinceps nec solvi nec ferri possint. Deinde neminem Sacerdotiis præficere, qui palam acta illa Parisiensis Conventus probasset, obfirmavit animum; ratus, ita ingruenti malo medicinam facere. Ei demortuo suffectus Alexander non modò propositum tenuit, sed eadem acta, cùm postremos obiret dies, rejecit abrogavitque. Erat ea Sedium Episcopalium orbitas regno gravis (nam plures vacabant), molesta Regi, Candidatis incommoda;&clamitabant Galli,eas prisco a se more impletum iri, si Pontifex cunctaretur; iste verò nullam in se moram fore, si qui pauci adversis Romanæ Sedi opinionibus adhæserant, e Candidatorum numero seponerentur. Hinc autem veteres pactiones auctoritatemque violari suam, Regi opinio erat, abnuebatque. Res ab altero Innocentio his tandem conditionibus composita, ut qui a Rege postulati ad

*Pontifex negat Sacerdotiis præficere, qui acta illa Parisiensis Conventus probaverit.*

*Alex. VIII. in eadem sententia mansit.*

*Gallorum querelæ ac sermones.*

*Romanorum ad eas responsum.*

*Res tandem sub Innoc. XII componitur, & quibus conditionibus.*

ad Ecclesias fuerant, Conventus Parisiensis acta abjudicarent; regaliam, donec a Romana Sede causa finiretur, ubi nondum fuisset, non agnoscerent. Rex datis ad Sacrorum Principem literis, promitteret abrogatum a se iri legem, qua nuper assertæ in Parisiensi Cœtu propositiones, cunctis per Galliam publice propugnandæ indicebantur. Pontifex abolita præteritorum memoria, Præsulibus a Rege nuncupatis infulas ac diploma daret. Cuncti lubentes volentesque promissi fidem persolverunt, nec quidquam Regis aut Episcoporum erga Innocentium obsequii, Innocentii erga utrosque benevolentiæ desideratum est. Regalia tamen ubique invaluit. Placita modò silent, modò in publicum revocantur, prout quisque pacem aut discordias amat, ex alterutro sibi consulens. Hoc anno per hyemis tempus oceanus ad boream se se extulit præter modum; ulturusque Hollandorum Zelandorumque audaciam, qui loca undis humiliora incolunt aggeribus freti, his alibi confractis alibi superatis, longe lateque inundavit, maxima urbium, pecudum, populorum strage. Æstas gravis brutis animantibus fuit per omnem Germaniam, Helvetiam, Burgundiamque, miserè nulloque diu remedio, quod vim morbi extingueret, pestilentia absumptis. Eo non ita multos post menses reperto, clades cessavit. Tripolitanis, qui piraticam fecerant adversùs Gallos, multo prius damno perdomitis, pax a Ludovico Rege petentibus

.1682

*Quæ invicem pacti fuerant, persoluta.*

*Regalia ubique invaluit.*

*Propositiones modò tacent, modò invalescunt.*

*Oceanus Hollandiam, Zelandiamque inundat ingenti damno.*

*Brutorum alicubi pestilentia.*

1682. data. Illos, Chii portum cum septem prædatoriis navibus quamquam ingressos, contriverat superiori anno Quesnæus Gallicæ classis pro prætore, tribus earum tormentorum vi prope demersis, reliquis armamentorum laceratione multaque cæde debilitatis. Urbem quoque ruinis impleverat, ausam fœderis contra leges jaculando prohibere portu Gallicas naves, piratarum excipere. Suis, qui Byzantium miserant renuntiatum quassata mœnia, domos, Templa, sociorumque discrimen, supremus maris præfectus suppetias venerat cum sex ac triginta quinqueremibus, spe fretus, discessuros Gallos, cùm se vidissent. At ubi patuit in anchoris stare, piratarum classem, cùm illac transmitteret, oppressuros; urgeretque navigandi tempus; nec Turcis, ut sociis mare tutum redderent, adessent vires, aut foret animus dirimendi fœderis, quod vetustum cùm illis intercedebat; Tripolitani, eodem præfecto interprete, pacem erratique veniam petere coacti fuerant. Pacti, quos Gallorum captivos in navibus habebant, illico; quos domi, intra duos menses restituturos; abire permissi sunt. Re cum Tripolitanis composita, Quesnæus ad Hellesponti fauces se contulerat, impedieratque aditu naves, quæ ad regiam urbem commearent. Quippe secum ipse constituerat, posse hoc adigi incommodo Visiriorum principem ad Gallicos excipiendos legatos ampliori sede atque honoribus, quàm reliquos Christianorum regum, prout Ludovi-

*Quesnæus Gallicæ Classis Præfectus Tripolitanos Piratas in Chii portu atrociter contundit. Verberat ipsam urbé.*

*Turcarum classis eò pergit ad opem ferendam.*

*Immotis Gallis.*

*A quibus Tripolitani pacem obtinent.*

*Quibus conditionibus.*

*Quesnæus Gallicæ Classis Præfectus Hellesponti fauces obsidet.*

*Qua de causa.*

dovicus ad Imperii sui majestatem jamdiu postulabat. Recens injuria superiorem alteram cumulavit, irritavitque adeo Mehemetis animum, ut Visirio negotium dederit: videret ne utraque Gallis impunis foret. Luendam igitur trecentis aureorum millibus legato indictum. Renuenti carcer objectus, cunctisque suæ gentis, qui per Othomanica emporia mercaturam facerent, hasta atque ærumnæ. Et quamquam non ita multò post Quesnæus cum classe Algeriam trajecisset, urbem piratica infamem omni telorum genere conscissurus, ille tamen nihil ideo remiserat, urgebatque vehementiùs atroces minas. Verùm cùm nihil aut parum proficeret, & in Hungaricam expeditionem intentus, aliò distrahi aversaretur; simul verò legatus, si quid ipse ac populares detrimenti injuriæque a Turcis acciperent, implacabiles sui Regis inimicitias minitaretur; querimonia hoc demum tempore quatuor aureorum millibus exiguaque gaza compressa est. Novus annus erit insignis extremo Germaniæ Italiæque a Turcis periculo; insignior eo depulso cum tanta Barbarorum clade, ut qui ad id temporis immani potentia creverant, nunc tandem prostrati abjectique in dies magis magisque ingenti nostrorum temporum felicitate non amplius terrorem afferant. Hyemem Leopoldus ac Mehemetes traduxerant scribendis instruendisque legionibus, comparandis commeatibus ac reliquo belli apparatu. Viennæ

1682.

*Excanduit Mehemetes Rex, ejusque jussa ad Visirium.*

*Ingens pecunia a Gallis petitur, minæque addun-tur.*

*Nullo proventu.*

*Negotium tandè facilè cōponitur.*

1683. quoque munitiones, quæ, ut in pace, neglectæ fuerant, instaurari cœptæ, erigi super muros lorica, purgari fossa, & via circa fossam tecta muniri vallo. Rumor quippe haud obscurus incesserat, ipsam Imperii sedem petitum iri. Et quamquam Hispaniensis Legatus hanc opinionem mendacii argueret, ne Cæsar, permotus discrimine regiæ urbis, huc ab Rheno milites revocaret, quos ibi hyemare jusserat, Gallis, si quid in Hispanos audere vellent, retinendis; cavere tamen in tanta belli vicinitate consilii erat. Mitescente hyeme ex hibernis educto militi Possonii ad conveniendum dies indictus. Eò quoque sub aprilis finem se contulit Carolus Lotharingiæ Dux, qui supremus armorum præfectus creatus fuerat, nec ita multò post Leopoldus cum tota augusta Domo ac magno Principum comitatu. In Kitzeri aperta planitie, quæ prope eam urbem se late pandit, lustrato exercitu, datoque unius mensis stipendio, Germani milites ad triginta millia (nam adhuc aliqui in superiori Pannonia, plures in præsidiis detinebantur) sub signis affuere. Strigonii Archiepiscopus ineffabili Divini Filii Sacrificio Deum veneratus, ut placabilis propitiusque Christianæ genti esse vellet, Romani Pontificis nomine eos deinde lætis ominibus castissimaque præcatione prosequutus est. Nihilo tamen secius trepidi fluctuantesque celebravere diem. Nam fama Turcici exercitus numero ac viribus potentissimi præoccupaverat omnium animos, in-

*Vienna munitur.*

*Metus ne illam Turcæ invadant.*

*Cæsar Possonium pergit.*

*Carolus Lothar. Dux supremus Præfectus.*

*Ibi Cæsar lustrat exercitum.*

*Quo numero.*

*Quibus cæremoniis.*

injeceratque solicitudinem, hostilem impetum se- 1683.
tanti non esse ad repellendum. Cæsar multa volutans animo, Viennæque metuens, illuc postridie cum suis regressus, extemplo quæ muniendæ urbi reliqua erant, ad omnem obsidionis casum absolvi jubet, ac cives parare sibi in annum commeatus. Lotharingius missis speculatoribus, qui aliqua de Turcarum exercitu renuntiarent; audito, illum militi, Asiatico præsertim, ex longa molestissimaque via reficiendo in stativis ad Albam Græcam adhuc esse, Strigonium haud parvi momenti urbem, quæ parùm aberat & modico tenebatur præsidio, aggredi statuit; ratus eam, antequam Barbarus adventaret, in ditione sua fore, & se prospero eventu confirmaturum militum suorum animos, præda inopiam sublevaturum. Dum eò signa movet, urbis præfectus re comperta confestim ab Neoselio, quod haud longe distat, subsidium advocat. Missi ad sex homines millia cum ingenti bellico apparatu Strigonium extra discriminis aleam posuisse videbantur. Quod ubi Lotharingio cognitum est, iter illico ad sinistram flectit, transgressusque Danubium Vagumque flumina, Neoselium ipsum obsidione cingit adeo opportune, ut ad hujus præfectum ludificandum, attenuandumque præsidium, quod utpote arcis ad fines Imperii positæ validissimum erat, reputaretur Strigonium invadere simulasse. Nunc tria peditum millia, octingentos equites habebat. Præfectus haud minus oppido, quàm sibi

*Viennam redit.*

*Cives jubet in annum commeatus sibi comparare.*

*Lotharingius Strigonium tentare statuit.*

*Auctum ibi ab Neoselio Præsidium.*

*Quare Lotharingius Neoselium petit.*

*Prætor Neoselii suadere Lotharingium nititur, ne oppido oppugnãdo fœdus rumpat.*

1683. ex improvido subducendi tot milites consilio vehementer timens, blande Lotharingio suadere studet, ne adorienda urbe in rupti a se primùm fœderis invidiam ruat, neve hostem lacessendo, ferociorem implacabilemque reddat. Cùm vidit fraudem ac dicta sua ludibrio esse, nulla mora se vertit ad belli artes, instruit machinamentis muros, firmat milite, atque omnium primùm suburbiis flammam injicit, ne hostibus commodo & munimento forent. Fumus ac pulveris atra nubes ex incendio ruinisque adeo invicem conspectum hostium ademerat, ut Germani propius ad munitiones accesserint nullo fere periculo minimaque cæde; nam Barbari ex incerto jaculabantur. Posito vallo raptim aggerem ad fossam ducunt, tria ex intervallo communiunt loca, unde majoribus tormentis mœnia, ollis incendiariis domos confringerent. Oppidani intra loricam se continebant propellebantq; hostem jaculis. At cùm noctu agger procederet, & duobus propugnaculis, interdiu quassatis, ab interiore latere haud levis ruina impenderet, septimo die in hostem erupere, haud segniter a Germanis excepti repulsique post diuturnum certamen, pluribus utrinque cæsis. Dura erat oppugnatio, cum præsertim libratorum unus ad Barbaros transfugisset docuissetque ex opportuniore loco telis Christianos milites confodere, perfringere machinamenta. Patebat tamen, Germanis denique cessuram urbem ope destitutam, nec ferendæ tempus suppetere. Cum postri-

*Sed frustra.*

*Oppugnatio describitur.*

*Præsidiarii erumpunt.*

*Repelluntur.*

*Oppugnatio progreditur.*

ſtridie a Cæſare afferuntur literæ, quibus Lotharingius jubetur referre pedem, omnemque exercitum ad fines tuendos, prout ſibi e ſententia videretur, adducere. Nam Viſirium, audito Neoſelium diſcrimen adire, accelerato itinere jam prope adeſſe, neque e republica exiſtimari, uni oppugnandæ urbi conteri vires, quibus Hungariæ Germaniæque ſalus contineretur. Quare confeſtim vaſa colligunt, tantaque, ut in ſubitis rebus, negligentia carpunt iter, ut qui non pauci lignatum prædatumque jerant, præda hoſtium manſerint. Trecenti quoque Croatorum equitum, qui a caſtris ſpeculatum diſceſſerant, interceptis itineribus cæſi a præſidiariis, captive ſunt. Deſiderati in ea obſidione mille quingenti, plures laboribus & Cœli gravitate conflictati. Lotharingius, traducto in Cituorum inſulam exercitu, deliberandum ſuſcepit, ubi & qua ratione frænando retinendoque hoſti, legionibus collocatis, poneret caſtra. Quippe varius percrebuerat rumor, quò ille bellum ac ſigna ferret; variantibus perfugis, aliis renuntiantibus per ſuperiorem Pannoniam, Moraviam & Sileſiam petere; per inferiorem aliis, Croatiam Stiriamque; Jaurinum aliis per Danubii ripas. Placuit ipſa monſtrante loci natura, ad Arrabonem Vagumque amnes conſiſtere, qui aditum in eas provincias fertilioremque Auſtriacæ Hungariæ partem claudebant. Vagus Eſtheraſio Palatino cum ſexdecim Hungarorum millibus, quos tumultuario delectu collegerat, cuſtodiendus, petenti datur. Arrabo, quà

1683.

*Lotharingio renuntiatur, ut ab oppido diſcedat.*

*Quid hujus cauſa fuerit.*

*Recedit cum aliqua ſuorum ſtrage.*

*Quot in ea obſidione deſiderati.*

*Deliberat ubi collocandus exercitus, ac Turcis obnitendum.*

*Quod captum cōſilium, ubi & quomodo locatæ legiones.*

*Eſtheraſius ad Vagum.*

1683. quà Stiriam respicit, Comiti Christophoro Budiano cum sex pariter Hungarorum millibus. Turmæ aliquot Germanorum equitum utrique adjectæ ad fidelitatis exemplum, virtutis æmulationem. Lotharingius cum legionum robore ad Arrabonis confluentem se tenuit, ubi amnis per aliquot passuum millia vadosus est, & quà ante annos undeviginti a Barbaris superatus fuerat. Reliqua vada facilioresque ascensu ripæ castellis ubique præsidiisque firmatæ. Turcæ Vere jam medio ex omnibus partibus ad Albam Græcam convenerant; quò se pariter contulerat Rex Mehemetes, præmisso Mustapho Purpuratorum principe. Illic ad se vocatis provinciarum prætoribus tribunisque militum, Mustaphum ad genua provolutum his prope verbis alloquitur. Fortunam ac dignitatem Imperii nostri scias a me tibi committi. Utrique tuendæ quot copias, quantosque belli apparatus instruxerim, vides. Verùm ut corpora, quantumvis procera validissimaque, nonnisi spiritu; ita una ducis mente exercitus viget. Is igitur formari debet tua virtute ac strenuitate; nec alios geret animos, quàm quos fortiter agendo tu dederis. Magnos autem & robustos dabis, si me tibi velut præsentem constitues. Nam virtus conspecta fervet, ab eo præsertim, cujus testimonium præmia aut pœna sequuntur. Et adero quidem in his legatis tribunisque militum, quos tibi ut rerum gerendarum socios, ita & testes attribuo. Pugnam capessito istorum, mei, tuique memor, & vinces. Numero enim

*Budianus ad Arrabonem prope S.Gottardi Fanū.*

*Lotharingius ad confluentem Arrabonis.*

*Mehemetes Albæ Græcæ Visirio Vexillum tradit.*

*Quibus verbis & cæremoniis.*

enim ac viribus præstamus hosti; & nihil ad victoriam deest, dummodo non desit animus. Hæc cùm dixisset, Vexillum falsi Profetæ in ejus manibus posuit, quòd in gravissimis expeditionibus, maximisque solùm rerum periculis prolatum Turcæ velut fatale signum prosequuntur. Mustaphus illud venerabundus accepit; fatusque: Regis dicta & sacrum Prophetæ pignus æque sibi ad magnanima facinora vires addere; nec illud deserturum, nisi vita se prius deserat; in castra se restituit. Postero die signa movit; Tehelium Mursæ obviam habuit; paucis ibi de re gerenda consultant, decernuntque, acie prius cum hoste congredi; eo perculso, reliquorum ex occasione consilium capere. Ipse Albam regalem pergit ire cum omnibus copiis. Tehelium jubet, quos popularium in armis habeat, illuc adducere, ad seditionem cœteros excitare. Dicto paruit; propositoque in vulgus, ac data fide, nullam perniciem a Turcarum exercitu iis fore, qui abjudicato Cæsare secum starent; illico Papa, Vesprimium, omnisque regio trans Arrabonem ac Vagum in ejus tutelam se commisere. Nitria quoque ex altera Danubii parte a præsidiariis, æneis prius tormentis atque omni belli apparatu spoliata, deserta est. Mustaphus recensito exercitu numeratisque Turcarum peditum septuaginta millibus, equitum triginta, sociorum Scytici nominis quadraginta, cum his copiis ad Arrabonem successit. Hungaros Dacosque, quo-

1683.

*Tehelius Mursæ Visirium convenit, simul de re gerenda consultát.*

*Tehelius Hungaros ad sedition. sollicitat felici successu.*

*Turcarum militũ numerus.*

1683. rum ingens aderat manus, seorsum, quàcamque possent, terrorem molestiamque hostibus inferre jubet. Fluvius agmina dirimebat; & quamquam Germanos Turcæ longe multitudine superarent, attamen plenum erat periculi eniti in adversam ripam, milite ac machinis permunitam. Lotharingius enim castra tutissimo in loco posuerat, ubi Arrabo, amne diviso, haud exiguum tractum ambit; nec alibi in propinquo vadum erat. Id posteaquam Mustapho compertum est, ipsa incensus rei difficultate; cùm propter insitam animo ferocitatem nihil non sibi cedere pateretur; Jaurinum, arcem ad fluminis ostium validissimam, tentare simulat, ut Lotharingius ad illam majori militum numero confirmandam riparum præsidium debilitaret. Nihilo tamen secius, quamquam illuc traductis sex armatorum millibus, Mustaphum fefellit res. Cùm enim instructo exercitu, velut trajecturus, hostem ex adversa ripa jaculari cepisset, si fortè submoveretur daretque aditum transeunti, turmæ quoque duplici in loco aquam intrassent; illas haud segniter retudere Germani omni missilium genere, tantaque enituit istorum virtus, ut Visirius de traducendo desperaverit. Tristem infelici eventu, incertumque quid ageret, Tehelius convenit, vadum pollicitus aperturum se consilio industriaque sua. Daret proinde milites, fideretque promissa, ut non semel antea, nunc pariter soluturo. Data decem Turcarum, viginti Scytarum millia, huic gerendæ rei

*Ad Arrabonem succedit, illum transgressurus.*

*Germani se opponunt.*

*Musthaphus simulat Jaurinum invadere.*

*Deinde acie instructa tentat vadum, & repellitur.*

*Tehelius spondet se alibi vadum aperturum.*

*In id quot milites acceperit.*

rei opportunum ob equorum velocitatem copiarum genus; iis plures Hungarorum cohortes adjectæ. Ille prima vigilia noctis adverso flumine signa ducit, præmisso, qui Comiti Christophoro Budiano, cui ut jam memoratum est, vadi custodia ad S. Gottardi Fanum commissa fuerat, brevì se cum ingenti exercitu affuturum diceret; proinde præstaret promissi fidem, quam occulte solicitatus dederat, se defecturum; tenuitque prodito loco, eò detestabiliori perfidia, quò ad incredibilem Barbarorum crudelitatem reclusit aditum, Cæsari magnis antea beneficiis obstrictus. Barbari trasgressi flumen, auctique hungaricis Budiani cohortibus, quæ omnes ad unum ejus perduellionem sunt imitatæ, illico ferrum flammamque agris injecere. Fumus longe conspectus Germanis suspicionem movit, superasse amnem hostes; postmodum rem certam fecere Germanorum turmæ, quæ Budiano submissæ fuerant, ab eoque, postquam defecerat, Barbarorum telis oblatæ vix fuga se subripuerant. Quod ubi innotuit, veritus Lotharingius, ne simul a tergo a fronte interceptis itineribus milites suos commeatus deficeret, cujus jam prope inopia conflictabatur, peditatum extemplo in Cituorum Insulam transire jubet, atque inde ex altera Danubii parte tutis itineribus Viennam petere; quam certum videbatur Barbaros obsessuros; Equitatum, iter peditibus muniendo, tandiu in acie consistere, quoad illi cum bellicis machinis ulteriorem obtinuissent ripam; deinde & ipsum

1683.

*Mittit ad Comitem Budianū, quem antea corruperat, ut ad S. Gottardi Fanum, ubi excubabat, vadū permittat.*

*Budianus ejusque Hungarorum Copiæ cum eo se conjungunt, ac Regionem late populantur.*

*Germanorū turmæ fuga ab illo dilapsæ rei nuntium afferunt Lotharingio.*

*Lotharingius peditatum transire illico Danubium imperat ac Viennam ire.*

*Equitatum deinde eis idem flumē illuc pergere.*

1683. ad regiam urbem viam capere; populationes prohibiturum. Re gesta, Aldemburgum pervenerant equites; cùm, quos Tehelius traduxerat, efferri in se vident effuso cursu. Substitit postremum agmen, atque atrox exorta pugna; quam ægre Germani sustinebant, tarde ad signa se colligentes; quippe qui solutis ordinibus iter fecissent. Dux Lavemburgi e regnatrice Saxonum Familia, qui agmen ducebat, suorum trepidationem intuitus ad prima signa concitat equum, submissisque recentibus aliquot turmis instaurat aciem, hostem deturbat. Pars tamen impedimentorum in hujus potestatem venit cum magna cæde Sabaudicæ legionis, iis custodiendis præpositæ; cujus Tribunus Ludovicus e suprema Allobrogum Domo, lethaliter ictus, paulo post moritur. Reliquorum plures gregarii cecidere, necatusque Arembergæ Dux, qui nullo stipendio exercitum prosequebatur. Inter hæc Visirius nudatum hoste Arrabonem transgressus, quò signa verteret, deliberabat. Placuit (Jaurino Komaraque a tergo relictis, quæ magnis impositis dudum præsidiis tenebantur; spretoque, inde sibi commeatus intercipi aut retardari posse) Viennam Cæsaris sedem adoriri. Et quamvis hanc unam non ignoraret Solymani, Othomanorum Principum maximi, fregisse vires, nec amplius Turcicis armis tentatam; modò verò ad suam defensionem Germanos excitaturam; attamen ad tantum facinus obfirmaverat animum, fretus suorum nu-

*Equestre agmen, dum iret, Perduelles mixtiTurcis aggrediuntur.*

*Initur pugna cũ aliqua legionis Sabaudicę strage, & parte impedimẽtorum amissa.*

*Ludovicus Sabaudius sauciatur, & moritur.*

*Et Dux Arembergæ.*

*Visirius cũ exercitu Arrabonem traiicit.*

*Viennam oppugnare statuit.*

numero atque audacia. Id illa pariter suadebant, 1683.

*Quare in hanc sẽtentiam venerit.*

quòd Hungari perduelles pro certo exploratoque affirmarent, imparatis se affuturum; quòdque eximiis referta divitiis, cæsareaque gaza, quibus convehendis jam tempus haudquaquam suppeteret, opulentissimam dignamque ingenti periculo prædam exhiberet. Illuc igitur parvis itineribus ne milites fatigaret, copias ducit; Scythis qui viam fugamque obsæpirent, præire jussis. Hi confestim iter ingressi, brevi temporis momento regionem cis transque Lutim, quo fluvio Austria áb Hungaria dividitur, lætissimam cultu atque hominum frequentia, omni ærumnarum genere impleuere.

*Ejus iter populationibus, ingentique mortalium præda acerbissimum.*

Nulla ætas captivitati subducta (prævenerant enim equorum pernicitate adventus sui famam) non prędæ armenta, non ædes incendio. Abstractæ a viris conjuges, a parentibus filii, prout casu militibus occurrebant, adeo mærore abalienaverant animos, ut distractam rem familiarem, aut igne corruptam vix aliquo doloris sensu perciperent. Flamma longe visa monuit Viennenses, Turcarum exercitum adventare. Pavor illico, ut in subita trepidaque re, defixit illorum mentes, & in diversa distracti consilia, quid agerent, ignorabant.

*Flamma lõge visa nunciat Viennensibus, Turcas adventare.*

Occurrebant oculis impeditæ adhuc suburbanis ædificiis munitiones, nec alio urbem detineri præsidio, quàm duûm armatorum millium, idoneo exacuendæ hostium audaciæ, non retinendæ. Et quamquam nulla mora æquandis solo suburbiis, armandisque vallorum lori-

*Metu Civitas impletur, & quare.*

1683. lorica iisdem munitionibus dari cœpta sit opera; attamen hæc nequaquam tanti videbantur, ut ad urbis salutem quidpiam addere momenti possent. Quare plebs in desperationem versa gregatim per vicos plorabant alii patriæ calamitatem, alii carpebant Magistratuum incuriam, quòd tam male civitati consuluissent; nec deerat tumultuandi voluntas, ni præsens periculum omnium in se animum convertisset. Matres ad Templa confugere, orare Superos, ut saluum servatumque vellent Germanum nomen; Sacerdotes multa prece indictisque supplicationibus Dei pacem exorare. Plena omnia luctu, clamoribus, gemitu; ut urbs captæ similis videretur, impediretque mali inconsultus pavor mali remedium. Quod ubi cognitum, Cæsar omni cives conventu ac de republica sermonibus interdixit. Deinde commissa rei militaris cura Ernesto Rogerio Starembergio, civilis Joanni Gasparo Oderchio, missisque, qui legionibus imperarent maturare gradum, celeriter ad tuendos muros accurrere; ipse, ne obsidione conclusus Imperii fortunam in discrimen adduceret, primo vespere tacitus occultusque discessit cum Conjuge augusta, quamvis uterum gestaret, Patris secunda Conjuge, ac parvis Natis, tot tantisque malis haud impar, & in summa rerum adversitate nequaquam infractus animo. Quinto die Lentiam tenuere, adeo gravissimis incommodis periculisque conflictati, ut facilè præsentis conditionis, divinæque opis

*Ploratu & querelis.*

*Cæsar tumultus præcavet.*

*Ernestum Starembergium urbi tutandæ præficit.*

*Jubet quæ necessaria ad tutelam sunt.*

*Tacitus cũ omni augusta Familia discedit.*

*Magnis incom. modis periculisq; Lentiam pervenit.*

opis admonerentur. Etenim cùm iter die continuarent, quantum plurimum possent, æstuosa ac pulverulenta via, prope fuit ut tantis ærumnis non sufficerent: & nocte incerto nec opinato hospitio corpora ignobili cibo, & aliquando stramentis incubantes, somno refecere. Sed longe major solicitudo ipsorum percellebat animos, dum tenui comitatu, exiguaque prætorianorum custodia vjam facerent. Nam cùm innumeræ Scytharum turmæ jam Austriam inundassent, prędæ ac ruinarum avidæ; nec procul incendia conspicerentur, nunquam non timor erat, ne a Barbaris opprimerentur. Et cùm ad omnem strepitum admoverent aures, atque attoniti circumspectarent, ubique suspicionem metu augente, illos horrentes curæ conficiebant. Nec periculum sane abfuit. Hungaro duce a Tehelio dato ala octonûm Scytharum equitum millium ad certum locum pervenerat, jussa Comitem Sdrinum, Emerici levirum, præstolari, ejusque imperata facere. Sdrinus obsequii officiique gratia (quippe incredibili humanitate, non imitabili exemplo in aulam adscriptus, quamvis Pater, ac Sororis Vir Ragotius, Teheliusque in Cæsarem conjurassent) Cæsarem ipsum prosequutus; cùm, quantum itineris satis ad rem esset, confecisset; sumpto commeatu, dataque fide, annisurum ut levir moderatis conditionibus turbas sedaret; ad eas copias diverterat, ne se duce augustam Familiam in servitutem abducturas via falleret. Fortè equitum tur-

1683.

*Ab Scytharum incursionibus timet.*

*A Comite Sdrino insidiis petitus.*

1683. turma, quæ ut fit, exploratum ierat, datas ad Sdrinum a Tehelio literas interceperat, quæ Dunevaldo pro legato redditæ rei ordinem, & ubinam Scythæ in insidiis forent, aperuere. Confestim movit cum omni, quem secum attulerat, equitatu adeo opportune, ut cunctis Dei Numen præsens immani avertendo facinori fuisse, in mentem venerit. Nam Scythas improvisò oppressit nihil hujusmodi metuentes; dissipavitque primo incursu cum aliqua cæde fugacissimum istud genus hominum, quamvis longe numero superarent. Iis profligatis, haud longe Sdrinus, ignorans quid actum foret, occurrit. In custodiam traditum, habitisque quæstionibus, fama est, perfidiam non inficiatum. Non aliam tamen quàm perpetui carceris pœnam subiit; Tehelio minitante: si morte penderet, eamdem obiturum fortunam Comitem Albertum Capraram, qui Cæsaris legatus adhuc apud Mustaphum detinebatur. Cæsar cum suis Lentiæ biduum commoratus, Passaviam ad Bojoariæ fines se contulit; an longius Pragæ aut OEneponti se abderet, ex occasione deliberaturus. Inde Sarmatiæ regem, universamque Germaniam ad sublevandam ope sua, nullo temporis intervallo, periclitantem Urbem per nuncios, atque hemerodromos solicitavit. At Viennæ vixdum compertum, Cæsarem abiisse, consternati præter modum cives, atque omnia tumultu impleta. Principum Legati, atque Aulæ Proceres fugam illico arripuere. Hos haud pauci popula-

*Quomodo detectę.*

*Dunevaldus Scythas in insidiis locatos, aggreditur fugatque.*

*Sdrinum intercipit.*

*Fama est, perfidiam suam non negasse.*

*Non alia quàm perpetui carceris multatus pœna, & quare.*

*Cæsar Passaviã iter prosequitur.*

*Inde Legatos in Sarmatiam, Germaniamque ad opem orandam mittit.*

*Vienna Principũ Legati, Aulæque Proceres discedunt.*

pularium cum conjugibus & liberis sunt prosequuti, incerti quò fugerent; sed obstinaverant animos ab obsidionis periculo se dimovere, cętera in casum dare. Digredientibus familiares, notique cum lacrymis occursabant, spem alii tuendæ patriæ ostentantes, ne in tanto discrimine eam desererent; alii victi commotique exemplo, ut se adjungerent profecturis. Species visu ac strepitu miserabilis erat. Nam undique concursabant mulieres puerique, patres ac viros cum multo gemitu rogitantes, ut se abducerent; & illi seu precibus cederent, seu adversarentur, non se consilio expediebant; ibantque modò viam, modò redibant, prout externi internive periculi fortior eos subierat cogitatio. E portis effusi, suam quique sequentes spem, sua consilia, per agros dilabebantur, alii ad alia finitima progredientes loca, quæ hospitis alicujus aut victus quærendi opportunitas cogitantibus subjiciebat. Verùm cùm imbellis multitudo longo & celeri itineri par non esset, plurimi constitere deplorata salute stupidi, Scytharum præda mox futuri, ni continuò cum omni equitatu Lotharingius supervenisset. Etenim dissipatos colligi; exanimatos jam prope fame ac metu, firmari cibo, præsidioque tectos duci, quò vellent, jussit. Gratum quippe Magistratibus fuerat, sponte plebem (ne ipsi duriores visi forent cogendo suadendoque) aliqua sui parte, fœminarum præsertim, eorumque, quibus ad arma ferenda

*1683.*

*Civium quoque multi cum conjugibus ac filiis.*

*Tumultus, strepitus, pavor discedentium & universæ Civitatis.*

*Plures, dum fugiunt lassitudine subsistunt, mox futuri Scytharũ præda.*

*Lotharingius adveniens cũ omni equitatu iisdem saluti fuit.*

1683. non ætas, non vires sufficerent, urbem exonerasse, ne graviorem cæteris annonam facerent. Ejus adventu respiravit a metu civitas, atque adeo collegere animos cives, ut de tutanda patria cogitarent. Incendia ac populationes jam non terrorem sed iracundiam excitabant ulturis hostium acerbitatem, injurias agrorum. Interea peditatus accelerato itinere per insulas, quas e regione Danubius facit, ponte conjunctas, ingreditur urbem. Ad quindecim fuere militum millia cum bellicis machinis, atque omni missilium genere undique convecto. Ad has copias adiecti urbanorum plurimi, qui sponte e literarum aut artium ludis dedere militiæ nomen; in cohortesque e suo quique ordine digesti sub belli expertis ducibus egregiam navarunt operam. Quatuor & hæc fuisse millia proditum est. Cùm virium satis foret ad repellendos hostes, ne animus deesset, quo uno viget robur, Starembergius in tribunal, quod ad sanctissimæ Trinitatis columnam erigi jusserat, ascendit. Ibi convocatos majores duces, tribunos, centuriones paucis militari more alloquitur. Non ego vos, Duces, vestra causa convenire apud me volui, quos propria virtus, non Imperatoris monita ad bene strenueque gerendum agunt; sed militum, quorum multitudo & nonnisi per ora vestra meæ particeps voluntatis fieri potest, & quibus non adeo fervet animus gloria, ut ad eam sponte feratur. Igitur quamquam eorum neminem esse putem, qui

*Peditatus Viennam ingreditur, & quo militum numero.*

*Delecti milites aliqui e Civium numero, & qui.*

*Starembergius milites jurejurando firmat ad urbem tutandam; ejusq; ad militiæ Duces verba.*

cùm

cùm in hac urbe propugnanda Cæſaris Germaniæque res maxima peragatur, non ipſam ad extremum ſpiritum propugnare velit; attamen quia quos pecunia ſolùm ad bellum ciet, plerumque verum decus ignorant, aut una metiuntur utilitate; curandum mihi eſt, ne his vitæ amor turpia meticuloſaque ſubdat conſilia. Quod ne unquam accidat, unuſquiſque militum apud tribunos; tribuni & reliqui duces apud me ſacramento ſpondeant, neminem vivum, niſi ſalvà urbe, a mœnibus diſceſſurum. Qui ſecus dicat aut faxit capite luat. Profectò ad vincendum vires addet, augebitque corporis atque animi robur ex una victoria ſalutis ſpes. Primus ego in hanc ſententiam per quidquid ſanctum religio habet, caſte riteque juro. Læti Imperatorem duces audierunt; dataque jurejurando fide, ejus ſe conſtantiam atque invictam magnanimitatem non tantùm admirationi ſed exemplo habituros, ad ſuas quique legiones diſceſſere; juſſique milites, elata dextera ad unum omnes obligarunt ſe ſacramento, facturos quod petebatur. Dein Starembergius ad cives converſus, qui frequentiſſimi ad rei novitatem convenerant: nos, inquit, pro ſalute veſtra vitam oppigneravimus; & gratum eſt, impigre labores & ipſam, ſi ſuperis lubet, mortem oppetentes propulſare a cervicibus veſtris jugum ſervitutis. Hanc mercedem unam, quæ vobis lucro cedet, pro ejuſmodi, nec parvo quidem, munere paciſcor: quieti atque otioſi per domos

1683.

*Ejuſde m ad Cives oratio.*

1683. & Templa sitis. Nulla prodeat a vobis vox, quæ aliquam publicarum ædium privatarumque ruinam ploret; nullam metus exprimat, quæ hosti urbem dedendam, & paucorum dierum calamitatem perpetua redimendam flagitet. Parietes ac tecta, si vitium faciant vi tormentorum, facilè reficiuntur; libertas si semel periit, rarò & difficile instauratur. Qualiscumque demum pro Sacris, pro Patria, pro Conjugibus ac Liberis accipienda sit a vobis ærumna, levem modò, si ad hæc animum conferatis, utilem in posterum judicabitis; & illam pertulisse gratum erit, narrare jucundum. Quòd si aliquos diversa manet sententia, hos ego uno die impunitos cedere timori sino. Patet meo jussu ad Danubium porta. Illac se eripiant, suoque exonerent urbem metu. Postmodum vel unum trepidi consilii verbum capite damnabitur. Vos autem, quibus patriæ amor, & publica salus omni pernicie potiora sunt, sistite libenter gradum, magno atque erecto animo estote. Nec vos terreat hostium multitudo, qui natura imbelles, militiæ inexperti, fessi longo itineris labore, nostrorum mox audacia conterriti, temeritatis suæ pœnas dabunt; cùm præsertim universa Germania atque Sarmatia excitæ e sedibus suis huc advolent opem laturæ. Interim vobis adest præsidium, numero validissimum, animi robore invictum. Deus adest ultor violati fœderis. Illius custodia tectos metuere, nefas est; scelus, hoc vindice. De me, si quid mihi facere verborum

*Data per diem unum facultas abeundi, aperta que in id porta ad Danubium.*

rum

rum licet, promitto in meque recipio daturum operam, ne frustra meæ fidei vigilantiæque commissa a Cæsare tutela urbis fuisse videatur. Hæc dicentem faustæ acclamationes lætumque murmur, quale solet esse invicem se adhortantium, excepit. Pauci se foras proripuerunt. Cæteri impavidi ad omnes belli ac reipublicæ usus fidem atque operam exhibuere suam. Quæ dum intra mœnia geruntur Turcæ agmine instructo (idus tunc erant Quintiles) circumpositam Viennæ planitiem operuere. Lotharingius cùm par non esset ad eos repellendos, quatuor jam pontibus ad hujusmodi occasionem constructis, in insulam, quam Taborem dicunt Indigenæ, finitimasque alias, urbi oppositas, equitatum traduxit, postremis cohortibus, commeatibusque, qui nondum pervenerant, aditum explicaturus. Ibi paucos commoratus dies, relictoque valido præsidio trans amnem castra posuit, in omnem opportunitatem intentus, legiones aliquot, sociorumque auxilia præstolaturus. Et jam Germanorum tria millia, quinque Polonorum, Lubomischio tribuno Cæsari stipendia merentium, supplementum acceperat; quos, comperto belli molem ad Vagum, ubi præsidii causa diversabantur, haudquaquam fore, Schultium pro legato jusserat quàm celerrime ad se adducere. Sed aliquam proficiscentibus moram fecerant Hungarorum legiones, quæ ad inferiora ipsius vada fluminis tutanda, ut jam retulimus, datæ fuerant Estherasio Palatino; quæque audi-

1683.

*Pauci discessere, reliqui Cives magnis animis operam suam exhibent ad urbis tutelam.*

*Turcæ Viennæ se circumfundunt.*

*Lotharingius equitatum in Danubii insulas traducit.*

*Deinde in ulteriorem ripam.*

*Schultius ei primum adducit Legiones, quæ ad Vagum excubaverant.*

*Iis morâ facit Hungarorũ manus, quæ ab Palatino discesserat, ac rebellaverat.*

1683. audito Turcis arridere fortunam, fidem tanto consensu mutaverant, ut vix ea defectio ad Palatinum aliosque sexdecim non pertinuerit. Adeo sicut in affectis corporibus lues, ita & in dubiis animis facilè perfidia serpit. Ii siquidem Turcis documentum daturi, ex animo se rebellasse, Schultiano agmini infestum iter reddiderant, moratique fuerant. Mustaphus posteaquam vidit Lotharingium se retulisse; ratus urbem terrore ac minis expugnari posse, literas ad Starembergium misit, quibus necem omniumque malorum extrema, si vim expectarent; honestas conditiones, si confestim se darent in potestatem, pollicitus, ejus & militum animos solicitare ac vincere conatus est. Ubi cognovit minas blanditiasque ludibrio esse, negligenter circumvallato exercitu adversùs externos impetus, quos ex hostium contemptu aut nullos aut leves fore arbitrabatur, urbem oppugnare aggreditur. Ea sita est ad dexteram Danubii ripam, quo ad Boream alluitur, plano apertoque solo. Duodecim habet in orbem ducta majora propugnacula; totidem triangulares munitiones iisdem interjacentes, quæ a muris divisæ velut parmæ ad hos protegendos opponuntur. Intus aggere communitur conspicua latitudine ad tormentorum usum; foris & fossa & via tecta, & hujus aggere leniter in subjectam planitiem descendente. Ad hæc Starembergius, qua parte vidit hostem mœnibus successurum, antemurales vineas circumduxerat, frequentibus fene-

*Mustaphus Visirius bláditiis minisque tētat Præsidiarios ad deditionem.*

*Quæ nihili fiunt.*

*Viennæ munitio describitur.*

ne-

nestellis apertas; unde si in fossam descenderet, plumbea grandine peteretur. Igitur admotis legionibus oppidum ab omni parte ad excitandos plebis tumultus, ingentibus saxis, ollisque incendiariis lacerari cœptum. At quamquam ab ejusmodi jaculatione nullo obsidionis tempore cessatum fuerit, tanta fuit Magistratuum vigilantia, ut ignis vixdum succensus comprimeretur; tanta populi fortitudo animi, ut domorum excidium moderate ferret. Magnum tamen incendium statim ab inita oppugnatione in extremum discrimen civitatem adduxit. Exarserat ad Scotorum vicum, consumptisque brevi momento circùm ædibus, ad publicum armamentarium accesserat; jamque flamma lambebat turrim, ubi sulphuratus pulvis concludebatur. Cives, qui frustra ignis voracitatem retundere conati fuerant, præsenti periculo, & quia male cœptis successerat, exanimati, quid ultra facerent ignorabant. Ad rei nuntium eò se contulerat Starembergius cum aliquot majorum ducum selectaque militum manu. Conspecto periculo: non hic, inquit, deliberandum, sed audendum; aut removendus ignis, aut inter disjectæ urbis ruinas ignobili morte pereundum. Vix fatus erat, cùm plures fortissimorum militum prosilvere in tecta domorum, quæ intus prope turrim ardebant; atque illinc, aqua frequentius subministrata (nam civibus redierant animi ex istorum audacia) diruendisque muris ac tecto flammam ruinis suffocavere. Ea verò dolo ne

*1683.*

*Undique verberatur.*

*Nullus inde Civium terror ac tumultus.*

*Magnum incendium, maximique periculi ab ollis excitatur.*

*Starembergius eò se confert.*

*Audaciori strenuitate extinguitur.*

in

1683. an casu excitata fuerit, incertum. Fama tenuit, Hungarorum perfidiâ, quorum aliqui in urbe manserant; & locus faciebat fidem. Quod cum ita sibi persuasum foret, plebs, ut fit, ex obito periculo in furorem versa, quotquot ipsorum obviam habuit, veluti in comperto crimine, trucidavit. Urbem penè ab interitu vindicatam acrior subinde incessit hostium vis, quasi hactenus quid cives excidii metu, perduelles insidiis agerent, expectassent. Itaque tertio postquam advenerant die, aggerem militarem instituunt ad mœnia ducere, primò adversùs Lovelum propugnaculum, quippe quod cœteris angustius noverant interioribus vix posse recessibus locum dare. Simul duodecim expediunt majora tormenta ad ejus feriendam faciem evertendamque. Aggere deinceps latiùs explicando, alterum Lovelo proximum propugnaculum, quod ab Aula nomen habet; atque utrique interjectam promuralem parmam, qua lorica murorum protegitur, adeo celeriter complexi sunt, ut octiduo ab ducentesimo passu ad oram viæ tectæ per obliquos tutissimosque anfractus illum adduxerint; quamquam perpetuò missilibus submoverentur; & bis erumpentibus oppidanis, haud semel cessissent loco multa suorum cæde. Illic diversa in parte dispositis muralibus machinis quatere incipiunt dexteram parmæ faciem atque utriusque latera frontesque propugnaculi. Distrahendis verò fatigandisque hostium viribus urbem tripartito aggredi statuunt.

*Fama fuit ab Hungaris excitatum.*

*Quorum Plebs, quotquot obvios habuit, trucidavit.*

*Turcæ aggerem ad mœnia ducere incipiunt, & ad quam urbis partem.*

*Bis in illum oppidani erumpunt.*

*Parmæ dextera facies laceratur, & utriusque latus propugnaculi.*

Lo-

Lovelúm prætori Mesopotamiæ, cui deinde ictu gravi debilitato præses Damasci suffectus est; alterum ab Aula dictum propugnaculum Temesuarii præfecto traditur expugnandum; parmam Visirius invadit. Ductis jam antea cuniculis ad aggeris latera, frontibus propugnaculorum opposita, suppositoque nitrato pulvere, is ubi concepit ignem, tanto impetu erupit flammæ vis, ut terra longius ejecta, discissoque labro, utrinque patuerit aditus ad viam tectam. Illico Barbari, qui in acie stabant, irrupere. Sed contra nitentibus Germanis atrox exorta pugna. Erat illud primum bellicæ virtutis specimen, quod ab utraque gente dabatur. Quare velut in omnem oppugnationis eventum omen capturi, obsistebant alii, alii urgebant incitabantque se se, ut perumperent hostium aciem & finem periculis facerent; rati locum occupaturos si paullulum adniterentur. Telis primùm pugnatum est, quæ ab omni parte mittebantur; dein strictis gladiis & collato pede, strage eò longe majore, quò irrito nunquam ictu certissimoque vulnere. Turcæ, ter quamvis repulsi, pugnam instaurarunt, fessis integri subeuntes; donec desperata victoria abjecere animos, suisque se munitionibus abdidere. Bidui intervallo renovatum certamen est ad aliud viæ tectæ latus, ubi triquetrum consurgit opus. Ibi ingentem pariter caveam bellico pulvere oppleverant, qui concepta flamma, horribili fragore aggerem complanavit. Affuere magnis animis, maximisque

1683.

*Trifariam instituitur oppugnatio & quibus quælibet pars attributa.*

*Ignis e cuniculo erumpens viam tectam labefactat*

*Turcæ locū aggrediuntur.*

*Atrox ibi pugna describitur.*

*Turcæ repulsi.*

*Iterū propè ignis e cavea educitur.*

1683. clamoribus Turcæ, quos acceptæ cladis pudor & Visirii metus acuebant. Ferociter irruentes excepit fortissima oppidanorum cohors, prætentisque hastis, hàc progrediendum esse, vociferabatur. Illi velut furore capti in discrimen se præcipites dabant, vibrantesque recurvos gladios haud inulti conficiebantur. Prælium erat tumultuario simile, nec illud regebat ars; quippe mixtus cum morientium gemitu clamor pugnantium obtundebat aures, ne audirentur imperantium voces; visum uno consilio dimicaturis eripiebat atra nubes, quam micantes e bellicis tormentis ignes effundebant. Una militum cura tenere locum, ne darent hostibus. Diu obstinati manus conseruere; sed vicit temeritatem virtus, Barbaris in fugam conjectis, primisque eorum munitionibus occupatis. Stetit tamen Germanis victoria plurimo suorum sanguine, vulneratusque Comes Vido Starembergius, qui strenue agmen duxerat. Turcæ longe majori numero desiderati. Biduum latiùs explicandis amplificandisque munitionibus morati, rursus inflammant sulphuratum pulverem, ea parte humi demersum, qua viæ tectæ lorica ad dexteram propugnaculi, ab Aula nuncupati, frontem dirigitur. Confestim ruunt quò ignis erumpens patefecerat aditum; sed acriter a præsidiariis repulsi, ad primum telorum jactum retulere gradum. Quod posteaquam Visirius accepit, exarsit adeo, ut cohortibus, quæ rem aggredi jussæ fuerant, occidione delendis vix temperaverit; mi-

*Iterum Turcæ irruunt.*

*Pugna expenitur.*

*Barbari dejiciuntur.*

*Quæ ibi strages.*

*Vido Starembergius vulneratus.*

*Tertiò subterraneus pulvis furit.*

*Et nova initur pugna.*

*Quam Visirius exacuit, sed frustra suis recedentibus.*

1683.

minatus tamen promptam paratamque mortem fœda iterum fuga se recepturis. Post paucos dies flamma subtus excussa e tormentorum pulvere vallos opertæque viæ tumulum dissipavit, ubi in angulum flexus excipit parmæ rostrum. Quamquam autem ingens hiatus invitaret ad occupandum locum, tunc Mustaphus nihil movit, intentus operibus illuc promovendis; quibus non inconsultò rebatur & rem commodiùs tentari, & confirmari milites posse. Id ubi quatriduo factum, in prælium misit Janizerorum legionem, quam tres aliæ, opem laturæ, subsequebantur. Nocte concubia ad augendum terrorem dimicari cœptum; continuumque certamen a secunda ad tertiam vigiliam tenuit; cum ab una parte conscia rerum haud semel feliciter gestarum virtus obstinaret animos; ab altera furor vitæque desperatio, nisi hostes loco summoverentur. Ter inclinavit Turcarum acies, mota præsertim manualium ignescentium ollarum vi; ter novis inductis legionibus se restituit; donec Barbari cuneo facto, nulloque detenti periculo, quod etiam tenebræ contegebant, Germanos multitudine obrutos ea munitione protruserunt, illata pluribus nece, interque nobiliores Ketelinshio tribuno militum. Prospero eventu omnibus, ut fit, lætitiis incessere, quamquam ea dimicatio mille suorum consumpserit. Illic præsidiarii, quippe locus jam antea labefactatus periculi admonebat, duas suffoderant caveas nitrato pulveri continendo; quo succen-

*Quartò ignis vi tellus alibi discessit.*

*Quò munimenta admoventur.*

*Post quatriduum Turcæ noctu magna vi locum invadunt, & quo ordine.*

*Prælium atrocissimum describitur.*

*Germani protruduntur.*

*Ketelinschii mors.*

*Præsidiarii ibi duas caveas suffoderant, inclusumque pulverē inflammant.*

1683. censo dissiluit humus, & quidquid superstabat hostium exhausit. Alii tamen citò subeuntes ac tumultuariis operibus se contegentes, locum retinuere. Inde brevi mora fossæ scamnum, qua parte apicem propugnaculi prope Aulam complectitur, adoriuntur, sed inani successu. At postridie quod erat sinistræ Loveli fronti oppositum obtinuerunt; unde ac simul e regione triquetræ munitionis, viam sternente igne e cuniculis educto, sub vesperam ingenti numero maximoque ululatu in fossam descendere, protectique vimineis corbibus egestaque terra pedem figere conati sunt. Vixdum ab excubiis dato signo stationarii milites, qui ut in summo discrimine frequentiores ad erumpendum collocati fuerant, e promuralibus vineis, ex abditaque propugnaculorum porta hostibus illico se se obtulerunt. Flamma ferroque pugna committitur; ac primùm oppidani haud ferre Turcarum impetum, ac trepidare visi; postmodum centurionum hortatu collectis animis in eos non modò invadere, sed turbare ordines, in fugam vertere, & quidquid ad se se muniendos adduxerant, amoliri. Utrinque gregarii plurimi cecidere, nam diu & contentis viribus dimicatum. Inter Germanos Comes Alexander Leslæus pro tribuno militum lethali perculsus vulnere paullo post fato cessit. Patebat magnæ rem fore difficultatis hàc muros conscendere, tot munitionibus circumsæptos, cùm prioribus expugnandis adhuc hærerent. Quare Mustaphus inde quoque

*Magna exinde Turcarum cædes, sed locum retinēt.*

*Scamnum alibi Turcæ invadunt, sed frustra.*

*Aggerem ad Loveli frontem obtinent.*

*Incenso prius cuniculi pulvere in fossam tentant descendere.*

*Dirum ibi prælium, quod enarratur.*

*Magna utrinque clades. Leslæus occiditur. Turcæ recedunt.*

*Visirius urbem ab Danubii parte oppugnare instituit.*

que tentare urbem consilium cœpit, quà profluente Danubio (ut ibi flumen satis dare præsidii videbatur) nec externis erat operibus, nec amplis propugnaculis emunita; ratus etiam, oppidanos ad plura simul tuenda non suffecturos: Initiò Thaborem insulam, quæ mœnibus ad Boream versis objicitur, neglexerant Turcæ superba ex suis viribus negligentia, qua una stetisse urbem nemo dubitat; acceptis illinc, dum reliqui aditus occluderentur, machinis, milite, commeatu, quibus non parum antea destituebatur. Re admonitus, illam Mustaphus quarto post initam oppugnationem die peti jusserat infestis armis; dederatque negotium quatuor Janizerorum millibus selectisque Asianorum militum cohortibus. Hi pontem navigiis impositum in adversam ripam injicere simul student, simul cymbis oram prætexunt, si quà facilis aut vacua daret viam. Stabant ex adverso Germani aperto corpore; nam ripam continuis munimentis firmare, immensi operis; & aliquot seorsum erigere, supervacanei esse reputaverant; hoste subituro quò nulla forent. Minoribus tormentis e medio flumine capessitur pugna, quorum par utrisque discrimen, & multi lacerabantur. Sed Barbari, ipso periculo audaciores facti, citatis remis appellunt ad ulteriorem ripam. Desilientibus occursant Cæsarianorum turmæ, & sagittarii eminus jaculabantur. Illi tamen, etsi constratum suorum cadaveribus amnem intuerentur, nihilo secius transmittunt fatigantque

1683.

*Idcirco Thaborē insulam invadunt primis diebus neglectam. Vnde plurima salus Vrbi.*

*Quomodo Thabor insula occupata.*

*Germanorum virtus in ea tuēda.*

*Pugna describitur.*

*Et in Insulam descensus.*

adeo

1683. adeo Germanos vulneribus ac multitudine, ut inclinaverit acies & loco cesserit invadentibus. Quo renuntiato, Lotharingius suppetias misit e superiori quam insederat, ripa turmas aliquot, quæ lassitudine ac sudore diffluentibus robur atque animos refecere. Hinc acriùs repetitum certamen; protrusique iterum Turcæ, ferro aut aquis absumebantur. Cædes autem longe major ad pontem sævìt, quem Barbari ingenti conatu ripæ tandem illigatum confertissimi trajiciebant, aciem quam citissime poterant, adversus hostes collocaturi. Hi contra tria majora tormenta plumbeis referta glandibus laxabant frequenter, quibus plurimi uno ictu dilaniati cœteros a tergo inhærentes vacillante gradu ac mole sua remorabantur. Hinc postremis impellentibus, cum plus nimio constiparentur ordines, & quisque dilatando tumultuaretur, in profluentem cadebant; alii statim absorpti gurgite; alii nando ad propiores lembos appulsi exclusique simul, ne aucto pondere navigium demergerent; si parum obsisterent obtruncabantur. Verùm alii super alios ponte, dum intermitterent machinæ, superato, unàque e tanta vi navium egressi aciem instruunt, nullaque mora in Germanos concurrunt adeo strenue, ut isti numero impares diu impetum non sustinuerint, se seque receperint in posteriores insulas, trecentis suorum desideratis, vulneratoque Schultio prolegato, cujus tunc in eas copias imperium erat. Turcarum plus mille ferro absumptum, aut haustum flumine. Thabore

*Lotharingius pugnantibus suppetias mittit.*

*Instauratur atrocius pugna.*

*Magna cæde, & ubi.*

*Ubi & quomodo illata.*

*Insulæ tandem Turcæ potiuntur.*

*Quæ utriusque partis cædes.*

boré insula in potestatem redacta, prope ripam longiora expediunt tormenta, dilacerantque opposita, interjacente amne, duo propugnacula; quæ utpote in tuto natura loco, tenuioribus compacta muris cessere primis machinarum ictibus, nudaveruntque frontem. At verò ut facilis inde in urbem ascensus, ita illuc trajecto fluvio longe impeditus; quippe qui undique telis obnoxius; nec foret, illabentibus undis, ubi armati consistere conglobarique possent. Ad hæc Starembergius, animadverso, quod novum oppido periculum crearetur, promuralibus vineis occupaverat quidquid flumen non inundaret. Id ubi Visirio compertum fuit, consilium capit egregii struendi operis, & nomen daturi, exitus si magnanimis cœptis respondisset. Statuit aquas a muris divertere, amnemque opposita mole in suos reliquos alveos totum deducere. Igitur, ubi caput est insulæ, vallum in adversam ripam ducere aggreditur. Pali ingentis magnitudinis, facto inter duplicem ordinem intervallo, in ipso alveo figebantur, longuriis directi confirmatique. Ordines tigna nectebant in transversum ducta, æquo spatio distincta. Tignis summum caput prolixæ trabes, postremum fundo inserebant ad fluctuum vim sustinendam, ac velut in illos arietarent. In medio agger incondita saxorum strue omnique materia consurgebat. Trepida civitate ad fatale opus, Starembergius quoque magno fluctuabat curarum æstu, inops consilii, cum nec naves suppeterent ad erumpendum in operas;

nec

*1683.*

*Ab insula Turcæ tormenta in danubiana propugnacula disigunt, eaque lacerant.*

*Aliquæ ibi additæ a Starembergio munitiones.*

*Visirius avertere illinc flumen instituit.*

*Moles describitur.*

*Anxios tenet oppidanos.*

1683. nec milites eò possent pedibus ire, interlabentibus undis, nec hostes jaculis deturbare. Etenim cum se abderet locus a vicinis insulis; tuti a minoribus tormentis, catapultas in propugnaculis & in continentis ripa dispositas, utpote rara ipsarum incertaque jaculatione, aspernabantur. Quoad vada fuerunt, & leniter depressus alveus, processit opus. At ubi altus & rapido cursu ferebatur amnis, molis impatiens ægre sinebat injici vallos, injectosque dispergebat brevi momento; adeo ut Barbari re sæpius tentata desperataque absistere coacti fuerint. Interea, quam alibi cœperant oppugnationem, non intermiserant, illamque nunc eò ferociùs urgere instituunt, quò non in diversas partes distractis viribus, & reliqua spe dejecti. Quater jam in fossam irruerant, modò ab una, modò ab altera parte, connixi eam fascibus & tumultuariis operibus occupare. Sed undique majoribus tormentis e propugnaculorum latere; scorpionibus e vinearum ostiolis, atque egrediente milite transverberati, in pedes se conjecerant repetierantque abditiora loca. Hinc modò crebris incursionibus hostem lacessunt, illum molestia, si non virtute superaturi. Sæpius victi insultant victoribus, pulsi redeunt ad pugnam; aliqua demum parte potiuntur, primò ad triangulare munimentum, mox ad Lovelum, nec ita multò post ad Aulæ propugnaculum. Vix fossam ingressi, interiora opera suspendere caveis; iisdem subjicere nitratum pulverem adlaborant; qui ad Lovelum suc-

*Et quare.*

*Operis difficultas.*

*Describitur.*

*Sæpius Turcæ fossa potiri conantur.*

*Sæpius dejecti.*

*Aliquam ejus tãdem partem obtinent.*

*Suspendunt caveis interiora munimenta.*

*Loveli rostrum subterraneo igne dissipatur.*

succensus rostrum abstulit ingenti strepitu, fecitque aditum aggressuris. Confestim quadrato agmine (quippe rem expectabant) ruinas ascendunt; simul procurrunt oppidani atque iter obsæpiunt, objecto corpore. Urgent alii, & pedem conferunt, ne igneis telis spatium darent. Gladiis hastilibusque res agebatur, & in promiscua cæde Germanus, cui ex improviso haud satis confirmatus animus, nutare visus. Instabant Turcæ, quorum ea legio expertæ strenuitatis erat; & milites prætor Epiri, ductor agminis, obtestabatur, ut paullum adniterentur; facilè inclinatos impelli ac dejici loco posse. Quòd si restituant ordines, dubio se iterum prælio incertaque victoria dimicaturos. Et annixi quidem non solùm in munitionem evadunt, sed etiam in extremo loricæ tumulo signa statuunt. Ad strepitum armorum proximæ Germanorum cohortes accurrunt, atque atrociùs instaurant pugnam; cumulatur ex utroque milite cadaveribus solum; ipse prætor, dum strenue inter primos ordines præliatur, occiditur. Quo viso Turcæ audaciam comprimere & sustinere gradum, cogi denique redire viam. In ipsius tamen ruderibus medioque ascensu stationem ponunt; sed citò flamma a Germanis exclusa ex sulfurato pulvere, quem ibi cavata humo ad rerum dubios eventus collocaverant, dehiscente solo, propemodum omnes tumulati sunt. Visirius casu non virtute ereptam sibi victoriam arbitratus, parmam postridie tentare aggreditur. Ut illuxit, ad ejus an-

1683.

*Illud Turcæ aggrediuntur.*

*Pugnatur eo loci vehementer, ea pugna describitur*

*Nutant Germani.*

*Turcæ annituntur.*

*Signa in propugnaculo statuunt.*

*Germani subsidiū accipiunt.*

*Prætor Epiri necatur.*

*Ejus nece Turcæ deterriti pedem referunt.*

*In medio clivo se muniunt.*

*Sed omnes absulit erumpens illic subterraneus ignis.*

1683. gulum terra movit, confractoque apice fossam ruinis implevit. Illac extemplo facili ascensu Barbari in altum tendunt. Vixdum autem in aream egressos tanta incessit jaculorum procella, ut illico se proripuerint. Præsidiarii terga dantium vestigiis (ignaviane an consilio) cùm non insisterent, hi fugam sistunt ad declivitatis radices. Dum verò lanæ saccis occultare se student, illi sub noctem erumpentes ab altera parte in eos proruunt; & quamquam interfecto Dupino tribuno militum, qui præerat rei gerendæ, non antea finem pugnandi faciunt, quàm penitus disjectis hostibus fugatisque. Hi tamen, illis digressis, prima vigilia munitionem repetunt, ordine primùm auditoque ducum imperio, postmodum adeo tumultuose, ut non acie confligerent, sed velut lymphati in medios hostes se immitterent & caperent, quacumque possent, pugnandi locum. Cum alii super alios continuò ingredientes densassent agmen, aut in globos, circumfusis hostibus, coissent; impediebant se se, atque inulti offerebant vulneribus corpora. Quare brevi momento tertia prope legionis pars (mille fuerunt) igne ferroque absumpta; reliquos angulum in extremum conjectos absorbuit humus divulsa e sedibus suis urgente pulvere, quem subtus per cuniculos prius inductum oppidani in tempore inflammant. Nihil ea res Mustaphi animum, militaris viri & multos experti casus, imminuit; quin contra frequenti aggressione solicitandos enervandosque hostes consti-

*Parmam Visirius invadit, erepto coniculario igne ejus apice. Sed citi recedunt.*

*Sistunt fugam ad declivitatis radices.*

*Unde protruduntur erumpentibus Germanis.*

*Dupinius occiditur.*

*Turca redeunt.*

*Magnum ibi prælium.*

*Turca demũ expelluntur hastis, & ignis subterranei vi.*

ſtituit; ratus, id quod res erat, ſi quidpiam quotidie ex eorum numero auferret mors; continuiſque moleſtiis reliqui fatigarentur (cum ipſe legiones ſupplere, alii non item poſſent) tædio tandem ac labore victos oppidum dedituros. Luce prima legionem alteram per ſtratum ſuorum cadaveribus & ruinis iter immittit in ipſam munitionem; cujus angulum obfirmatis viribus ſuperatum adeo fortiter milites tenuere, ut præſidiarii ad eum recuperandum fruſtra ſummos conatus adhibuerint. Quapropter ſe referunt ád medium vallum; quo, anteriori foſſa munito, parmam Starembergius diviſerat, victoriam hoſtibus moraturus. Illic inter decem, qui ſucceſſere, dies ſepties, ſub terram furente nitrato pulvere, diſciſſus agger; quinquies armis petitus, ſed inani ſucceſſu; quamquam Turcæ pugnando Cæſarianorum virtutem æquaverint. Plurimi hinc inde cæſi vulneratique; magnumque diſcrimen adiit Comes Fridericus Sigiſmundus Scharſembergius tribunus militum, qui manu & conſilio ſtrenuus hoſtem repulit, eximia proinde laude condecoratus. Turcæ, etſi vallum haudquaquam tranſgreſſi, ad ejus tamen foſſam admoverant ſe ſe, cavatis per diverſos anfractus itineribus, impigri & præter modum laborum patientes. Inde, quod ejus reliquum erat munimenti, ſex locis ſuffodiunt, complentque caveas nitrato ſulfure. Tres, a præſidiariis aperto flammis aditu, evanuerunt. Totidem, uno inter ſingulas interjecto die, vomuere ignem primò ad dexteram

1683.

*Rurſus in parmæ apicem irruunt.*

*Ac retinent*

*Præſidiarii intra medium ejus vallum ſe referunt.*

*Illic ſepties diſciſſa tellus igne cuniculario, ac totidem per aliquot dies Turcarum aggreſſiones. Barbaris ſemper repulſis.*

*Comes Scharſembergius magnum ibi diſcrimen adit*

*Cuniculis ab utraque parte locus diſcinditur.*

1683. faciem, divulso muro concisoque tumulo. Nulla mora Thraces procurrunt, missilibus instant, impellunt hastis. Magnam illuc oppidani attulerant bellicarum ollarum vim, quæ ingentis magnitudinis; quippe quæ plura & minuta continent jacula; pharetræ dicuntur, exploduntque, dum intus baccatur martialis pulvis, quidquid letiferum pro sagittis est. Hæ statim in constipatos hostes conjectæ, illos ustione & acuto morsu ab incepto desistere coegerunt. Postridie agger in medio subsedit, hiatu (dum terra excandescente pulvere discederet) absorptus. Turcæ sub noctem irrumpentes ac bis repulsi, tertiò redeunt ad certamen, adeo immemores sui & paratæ necis, ut nisi par oblivio Germanos cepisset, impares ad resistendum fore viderentur. At loco ferociter se tenuere, anxia interim urbe ad incertam pugnam horrendumque strepitum machinarum. Rursus dextera facies ab eadem peste labefactata præbuit ingressuris latum iter. Attamen stetere Barbari, seu pavidi experientia periculi, seu rati, metus simulatione negligentiam hostibus injecturos, qua deinde incauti opprimerentur. Hi contra, fraudem suspicati, vigilias diligentiùs agunt nec arma ponunt. Quin aliquid ex adverso molituri, cum dudum per duplicem cuniculum sub illorum stationem penetrassent, excitata ex supposito pulvere flammæ vi, reddunt ruinarum vicem; haud parum operibus solo æquatis & multa cęde. Sed & Germani tum pariter quieverunt exhausti viribus, diu-

que

*Barbari illuc rursus atrociter irruunt.*

*Quid armis astiis describitur.*

*Dejectis Turcis.*

*Agger ibidem ignis vi aufertur.*

*Dirissimum oritur denuo prælium.*

*Repulsis Barbaris.*

*Parmæ facies discerpitur.*

*Immotis utriusque partis militibus.*

*Germani subtus Turcarum locum duos cuniculos incendunt, non sine Barbarorũ cęde.*

que vincendo fessi. Quin tandem Starembergio annuente, cùm Barbari undique subeuntes instaurandis aggeribus darent operam, tota iis triangulari munitione concedunt; quæ ab omni parte divulsa nulli amplius usui esse poterat, & quam duos & quadraginta dies extremo & fere supra fidem conatu, inflictaque ibi decem Turcarum millibus nece, defenderant. Interea haud segnior oppugnatio fuerat ad utrumque propugnaculum. Nam Thraces quotidie fossæ quidpiam decerpere, vineasque proferre; illam Germani expedire &, quantum possent, retinere sibi. Dum ita modicis præliis invicem se dispellunt variantque vices, at postremi in locum Turcæ se restituunt, paulatim mœnibus succedentes; placuit Starembergio, graviori conflictu rei aleam periclitari. Vittembergiæ Duci & Comiti Joanni Serenio instructori exercitus ad se vocatis, paucis renuntiat, quid sibi facto opus sit. Hostem continuò promovere gradum, & si muros subeat prosternatque, ubi tantæ sint vires quibus possit ab urbis excidio retineri? Ejus proinde longius arcendi ipsi negotium capiant, faciantque quod sibi e fide ac strenuitate sua esse videatur. Repentè jussa peragunt. Eductas e cœca Loveli porta sex peditum centurias hostium operibus circumducunt, atque inde per diversos aditus jubent continuato agmine penetrare flexus tortuosi valli, ut simul plures dimicare possent. Dictis obtemperant. Verùm ferociter obstitere Barbari, quibus etiam loci notitia adiumento erat,

*1683.*

*Parmâ deserunt.*

*Quot dies tenuit, & quâta ibi Turcarum strages.*

*Vittêbergæ Dux & Comes Serenius cum valida militū manu erūpunt.*

*Quæ pugnæ sors.*

1683. erat, ut ingressos undique circumvenirent. Quod ubi patuit, apertumque discrimen in conspectu fuit, Vittembergius stricto gladio convolat ad primos ordines, monet, hortatur suos, ut in tanto periculo vitam virtute redimant. Temeritatem, si citò contundas eam, confestim cadere; semel si bene cęptis succedat, invictam esse. Cuneo facto vehementiùs urgent. Adnitentibus Turcæ gradatim cedere, quousque ad scamni labrum perventum est. Ibi in pedes celeriter se projicere; Germanus insequi, illos fugam non insidias fecisse arbitratus. Cum extemplo tonuit nitratus pulvis, atque his terram subduxit. Contrucidati laceratique plures; Dux in extremum discrimen venit. Thraces successu læti repetunt pugnam, consternatis insultant. Suis Vittembergius voce & exemplo animos addit; nihilo tamen secius trepidi certant dubio Marte; & pulsi cęsique forent, ni statim Serenius alteram centuriam summisisset, quæ pugnam restituit detrusitque hostem in ulteriora sua munimenta; ea verò, quibus illic fossam tenuerat, penitus diruta. In hoc prælio Germanorum ducenti cecidere; Vittembergio leviter sagitta genu alterum percussum. Turcarum incertus numerus; sed ex prima simulata, veraque altera fuga, & pugnandi obstinatione, longe major. Biduò post oppidani rursus erumpunt ad Aulæ propugnaculum. Strenue dimidia & una hora dimicatum est. Siquidem Turcæ ex superiori damno cautiores facti, duplicaverant in fossa stationarios milites, plurimaque ibi

*Turcæ simulant cedere.*

*Germanos super cuniculum attrahunt, magna ipsorum cæde.*

*Instaurant pugnā*

*Dirimitur, utrisque in sua munimenta redeuntibus.*

*Quæ ibi cædes.*

*Præsidiarii iterum erumpunt.*

ibi omnis generis tela congesserant. Alternis utrique moti fluctuavere; utrique postmodum æquavere pugnam, mori potius quàm moveri gradu obfirmantes animum. Cum diu stetissent mutuis obnoxii vulneribus, nullamque in partem inclinasset victoria; Purpuratorum unus, qui Barbaris, certamini immixtus, faciebat animos, glande ictus plumbea in terram cadit. Ea res prælium finivit. Dum enim corpus student abducere, inferias laturi, desertisque ordinibus circa illud frequentes tumultuantur; Cæsariani in aliud intentos eos facilè detruserunt. Mox celeriter dissipatis impedimentis expeditaque fossa intra muros se condunt; brevi tamen victoriæ fructu; quippe hostes, undique patente via, non ita multò post sub ipsis mœnibus se restituunt, interſæpiuntque aggeribus adeo locum, ut pateret, nullo amplius impetu repelli posse; cùm præsertim ab hac una parte centum prope murales machinæ tantos fecissent ruinarum cumulos, ut qui ad præliandum exirent, gradu consistere ac servare ordines prohiberentur. Acuit ea difficultas oppidanorum ingenium. Stuppæ globos ingentes, pice illitos, admoto igne in fossam projiciunt; qui, motu ipso flammam dilatante, penitus inflammati, nec facilè extingui nec dissipari poterant. Super hoc congesti lignorum fasces incendium excitabant, quo longiùs hostes summovebantur. Id aliquantum dubios quid agerent Turcas habuit. Rati denique, si mœnia evellant, ruinis illud compressum iri; ex primo fossæ limine, quo

1683.
*Fit prælium.*
*Quomodo dirimitur.*
*Germani fossam purgant.*
*Redeunt Turcæ, iis eaque se muniunt.*
*Oppidani igne arcere hostem illinc statuunt.*
*Qua id ratione conficiunt, & quo successu.*

1683. quo se reduxerant ( nam propiùs incendium vetabat) in id rei cuniculos deprimunt ducuntque ad utriusque facies propugnaculi. Huc jam antea mentem adverterat Starembergius, fodique secundùm eas jusserat puteos aliquot, unde, solo admotis auribus, certius exciperetur ubi hostes suffoderent, & promptior occursus foret. At semel tantùm ad Aulæ propugnaculum rei bene successit. Dum terram egerunt ex adverso, operæ patefacto aditu colliduntur. Tunc obversis invicem ferramentis, quibus opus molitæ fuerant, pugnam committunt. Mugiebat inconditis vocibus ostium cuniculi; quo boatu, quid istud rei esset, cives admoniti illic in armis consistunt, veriti ne fortè oppressis cunicularis Turcæ in oppidum se se effunderent. Verùm utrique, ubi primus resedit impetus, velut e composito se retulerunt, prætentisque asseribus objectaque humo altrinsecus occlusere viam. Cęterùm ad dexteram ejusdem propugnaculi faciem disrupta cavea, sic vehementer exarsit sulfuratus pulvis, ut continentibus ruinis tertiam fere partem nudaverit. Utrinque velut signo dato statim in prælium decursum est; quo non aliud in ea obsidione dubium magis atque anceps', aut majori atrocitate pugnatum. Aderant, ut in extremo periculo, ipse supremus urbis præfectus, majoresque alii duces Daunus, Serenius, Scharfembergius, qui dudum venerant ad propugnaculi fauces, dum recentes collocarentur excubiæ, afflictis rebus consulturi. Per loca

*Turcæ pluribus cuniculis suspendere mœnia nitūtur.*

*Germani eos aperire conantur.*

*Res semel succedit.*

*Quid ibi evenerit.*

*Aulæ propugnaculi facies fœde labefactata.*

*Atrocissimum illic præliū, ejusque descriptio.*

loca dispositi, hortabantur milites, & quid e re nata gerendum esset, imperabant; quodque ad excitandam illorum alacritatem supra modum confert, percepturi erant oculis, quid cuique virtutis aut inertiæ foret. Omne illuc armamentorum genus jampridem ad inopinatos rerum eventus convectum fuerat, eoque summa industria e militari scientia utebantur. Principiò ad aggeris labrum, ubi utraque ex adverso stabat acies, teretes crassasque trabes, infixis rotæ capitibus, armatasque frequenti cuspide convolvunt, pro vallo statuunt, fulciuntque pedamentis. Deinde maximas incendiarias ollas (nam manuales nimio usu defecerant eos) igne ad foramen apposito in medios hostes projiciunt; quæ, diffractis compagibus, flamma ac missilibus turbas ciebant. Turcæ imperterriti ac lento ad servandos ordines gressu; quibus turbatis, rem feliciter incoatam sæpius corruperant; conscendere tumulum, gladio aperire sibi aditum nitebantur. Medio in ascensu non unum aut alterum, sed catervatim eos propemodum conficiebant jacula a bombardis festinanter conjecta e vicini latere propugnaculi; quem locum unice aggressuris infestum cùm antea prosternere debuissent, contemptu an imperitia, ingenti quidem suo malo neglexerant. Magna erat occidio, sed longe major turba subeuntium, quam Mustaphus in ipso conspectu pugnæ quà blandis quà minacibus verbis ad strenue certandum accendebat. Urgente

1683.

*Machinamenta adhibita.*

1683. multitudine, mota demum oppidanorum acies, primumque aggeris spatium superatum. Tunc enimvero postremæ undique exertæ vires; palàmque fuit, quid rebus in dubiis spes, quid desperatio possit. Turcæ, si paullum insistant, urbem cœpisse opinati, in vulnera ac tela ruunt; dummodo promoveant aciem, reliqua haud pensi esse. Germani suorum & oppidi excidium, si cedant, volutantes animo, stare loco intenti hostium jugulo, ferociores deliberata morte aut victoria. Interim a duobus tumulis, quos utrinque in aggere interjacentis muri ad collum propugnaculi erexerat Starembergius, confertam Barbarorum multitudinem murales machinæ transfodiebant minutis telis atrociter adeo, ut primùm in iis tepesceret ardor pugnæ; mox tristes segnioresque subire cadentium locum; denique in apertum discrimen se dare nolle. Oppidani ex ipsorum fluctuatione, & quia non amplius inferre signa contuerentur, rati eos, quod erat demisisse animos, augent suos, recreatisque vincendi spe viribus clamorem tollunt, hostem propellunt ad aggeris labrum; inde in ruinas protrudunt, labantemque telis ab omni parte conficiunt; quousque se primis operibus pauci reduces occuluere, plus mille humi relictis, haud incruenta præsidiariis victoria. Mustaphus apud se reputans & adventare ingentes copias ad obsidionem solvendam, & urbem prope interitum esse (delatores enim ex ipsis civibus; quorum unus

*Turcæ in primũ aggerem evadũt*

*Extremæ utrinque adhibitæ vires.*

*Turcæ cedunt.*

*Quanta ibi strages.*

vix

vix sexdecim annos natus ultra citroque remeans, dum clam per ruinas descenderet, deprehensus securi percussus est; id renuntiabant ) statuit vel magna militum suorum internecione opem laturos antevertere, conarique omni vi, ut oppidum tandem in suam redigat potestatem. Quocirca eodem, quo ab Aulæ munitione dejecti fuerant, die rursum illos ad oppugnandam immisit; & pari quidem successu. Etenim qua parte spoliata mœnibus fuerat, celeriter palis vallata, lanæ saccis terraque adiectis, obstruebat iter. Agmen verò, dum in ascensu penderet animi, quid sibi facto opus esset, catapultis a latere, a fronte hastilibus feriebatur; horrebatque aer gemitu, solum cadaveribus plurimoque sanguine. Re cognita signum receptui datum. Hinc Visirius hærentem menti, ob rei difficultatem, solicitudinem verborum ferocia & vultu contegens, Loveli sinistrum latus, unde suis tanta ac tam sæva pernicies extiterat, dejici jussit. Biduo suspensum cavea, elatumque nitrati vi pulveris corruit. Adortus inferiorem ejus partem, ter repetito certamine; & cùm parum tormentorum jaculationi pateret locus, angustusque vix paucos præsidiarios exciperet ad dimicandum; obninuit. Mox læva pariter ipsius munitionis facies, muro sex passus nudata; sed ita coacervatis ruderibus, ut hæc transitum servatis ordinibus impedirent. Quamobrem vix conscendere aggressi retulere pedem. Demum, furore extrema consilia ministrante,

1683.

*Turcæ postridie in pugnam redeunt.*

*Qua pugnæ forma.*

*Recedunt Barbari.*

*Loveli sinistrum latus evertitur.*

*Eo Turcæ potiuntur.*

1683. te, cunicularіis negotium dedit, ut quàm citissime fieri posset, penitus utrumque propugnaculum, interjectumque murum subverterent. Dicto audiunt; novem locis excavant humum, tardiùs tamen quàm ipsa res postulasset. Nam oppidani ingentem maximarum ignescentium ollarum vim ex alto in fossam projiciunt, quæ pondere suo in terram defixæ, cùm, expandente se flamma, dissilirent, longe lateque dispergebant humum, claudebantque magno fossorum incommodo cuniculorum ora, illic, ut in propinquo, aperta custoditaque negligenter. Attamen quà ad duo illa propugnacula, quà ad interjacentem loricam novem per subterranea loca penetrarunt. Suspensa ibi caveis mœnia, cavatæque vasto hiatu speluncæ martiali pulveri continendo. Quòd si tempus inferendo inflammandoque suppeditasset, verendum fuerat, ne civitas suis oppressa ruinis hinc postremum vulnus acciperet. Quamquam & isthuc mentem adverterat Starembergius. Nam, moram aliquam extremum, si res ita ferret, ducenti spiritum oppido injecturus, concussa propugnacula intermedio vallo fossaque intersepserat; aditusque viarum, qui ferebant ad oppugnatam oram, operibus, catenis, excubiis circummunierat. Et sane ultimo jam in discrimine versabatur, laceris munimentis, imminutoque præter modum præsidio non ferro solùm, sed dyssenteria; qui morbus salsamentis, quibus vescebantur, æstuque con-

*Novem caveis suspendunt duum propugnaculorũ muros.*

*Quomodo Præsidiarii id opus retardant.*

*Caveæ perficiuntur, sed injiciendo pulveri tempus deest.*

*Interiores ad ea propugnacula, & Urbis parte aggeres excitati.*

*Urbs dyssenteria laboravit aliquot dies ingenti clade*

contractus ad sexagenos quotidie milites per aliquod tempus absumpserat; eoque vel urbis praefectus conflictatus fuerat. Haec igitur in tantis aerumnis una propemodum sustentabatur armatorum fide, quam & ducum inexsuperabilis virtus, & proxima auxilii spes confovebant. Nam per hos dies, elusis deceptisque Barbarorum custodiis in urbem regressus Georgius Michalovitius, qui Turcarum more tunicatus per medios illos felici ausu ad Lotharingium cum Starembergii mandatis pervenerat (pari successu id pridem haud semel fecerat Georgius Franciscus Koschinischius; quorum navatam operam reipublicae, obitumque audacter periculum aliqua posteritatis memoria donare ęquum est) ejus literas ad istum retulerat, quibus & jam coactas in unum copias, & nulla interjecta mora opitulatum obsessis venturas pro certo affirmabat. Initio haud levis negotii fuerat Germaniae regulos in eam voluntatem adducere, ut valido Viennae exercitu (nam modico nihil profecturos patebat) auxiliatum irent. Siquidem, petendis conditionibus, alii sibi multùm; alii parum Caesari timere simulabant. Et Sarmatam, quamquam non studium aut animus, pecunia certe colligendis legionibus deducendisque deficiebat. Verùm cùm in dies graviori Turcarum metu percellerentur Germani, ad hunc repellendum positis tantisper reliquis curis incubuere; cùm praesertim Ludovicum regem intelligerent eximia moderatione animi Chri-

*1683.*

*Ei auxilii spes affertur.*

*Unde colligendis auxiliaribus Copiis injecta mora.*

*Galliae Rex spondet Pontif. max. nihil adversus Germanos moturum manente Viennae periculo.*

1683. Christianæ potiùs reipublicæ quàm sibi consulentem, fidem dedisse Pontifici maximo, nihil in ejus tanto periculo adversùs Germanos se commoturum. Pecuniam quoque in rem militarem Cæsari & Polono Innocentius curaverat, trecenta singulis scutatorum millia partim ex ærario deprompta, partim a Purpuratis Patribus, aliisque Proceribus dono data. Quapropter ubique solerti studio fervebat Martis opus, totique in eo erant, ut obsessis, & periclitanti Germaniæ opem ferrent. Dum verò cogendis expediendisque militibus tempus datur; iique ad conveniendum in Austriam iter faciunt; Lotharingius per exploratores certior redditus, Tehelium Hussaimumque Paphlagoniæ prætorem cum quatuordecim perduellium, Turcarum sex millibus, a civibus evocatos, Possonium petere (quod unum Hungariæ oppidum in Cæsaris fide adhuc manserat) cum expedito exercitu illuc movit. Hanc enim Mustaphus Danubio superstantem arcem, quacumque posset ratione, redigi in potestatem jusserat, ut illinc seu cymbis adverso flumine, seu curribus eo trajecto, via commeatibus bellicoque apparatui, quorum haud parum inopia tenebatur, aperiretur. Nam quæ a Buda per ipsum Danubium & per inferiorem Hungariam mittebantur, frequenti excursione præsidiarii Komaræ, atque Arrabonis arcium intercipiebant. Cùm maximi utrinque momenti foret, Possonium tenere; Lotharingius, ne ante-

*Innoc. Cæsarem & Sarmatiæ Regem pecunia juvat.*

*Lotharingius Possonium a Turcarū periculo liberat.*

*Quomodo res gesta.*

teverterent hostes, præmisit Ludovicum Badensium Principem cum equestribus Palfiæ Sthyrumiaque legionibus & aliquot Sarmatarum equitum, qui Lubomischio præfecto stipendia Cęsari merebant. Ipse haud longe cum reliquo exercitu prosequebatur. Vixdum ad oppidum Badensis pervenerat, cum comperit hostes in propinquo esse, ac duces inter se altercari: Tehelium, ut referret signa; Hussaimum, ut inferret; veritum illum funestam pugnam; hunc detrectatæ pudorem atque ignominiam. Vicit Hungari consilium Prætoris auctoritas. Itaque acies instruitur. Primi Sarmatæ adversùs Turcas certamen provocant, quorum cum ferociam non sustinerent, ad Germanos se recipiunt, æquatoque agmine pugnam conferunt. Citò cum perduellibus prælium finitum est, qui ubi primùm telis petiti, in fugam se conjecerunt. Hussaimus quamquam a sociis desertus, acriter dimicavit haud impar militum numero ac strenuitate. Verùm conspecto, adventare peditum legiones, quæ a Lotharingio maturato itinere ducebantur, equis dari frænos jubet. Pulsos fugatosque fœderati insequuti, septingentos trucidavere; paucos perduellium, qui pedibus cædem præverterant. Capta mille commeatuum plaustra, incensa navigia ad pontem construendum parata, oppidum præsidio sexcentorum militum confirmatum. Tehelius excusata suæ gentis apud Visirium fuga, culpam in Hussaimum vertit acceptæ cladis; quòd prælium falso consilio & præter militarem scientiam commisisset;

1683.

*Initur cum Turcis & Perduellibus pugna.*

*Perduelles statim fugiunt. Turcæ ferociter dimicāt.*

*Et isti fugantur; quanta ipsorum cæde.*

*Quantaque præda.*

*Tehelius in Turcas adversæ pugnæ culpam confert.*

1683. ſet; ſe verò maluiſſe Hungaros ſuos melioribus Othomanici Imperii uſibus reſervare, quàm Germanorum objicere gladiis & certæ neci. Accepta a Muſtapho excuſatio, non ut vera, ſed quia ſua minime intererat, oppoſita ignavia, ejus a ſe fidem ac voluntatem abalienare. Exercitu enim haud parvam partem ferro, laſſitudine, morbo (nam & ipſi ex inteſtinis laboraverant) conſumpto, ſupplementum ab ipſis Pannoniis & undecumque poſſet accipere conſtituerat. Quin etiam ut ſimulata opinione ſtrenuitatis ejus animum ſibi vehementius obſtringeret, dat ei rurſus expeditionem in ſuperiorem Auſtriam; ratus ad delendam priorem ignominiam, & ne factam ſui ſpem corrumperet (qua una accepti Principatus beneficium innitebatur) illum pudore atque utilitate, ſi non virtute, ſtrenue ſe geſturum. Addidit tamen Varadini Agriæque præfectos cum militum parte, qui hactenus Ibraimo Budenſi prætore duce prope Arrabonem oppidum ad ejus coercendum præſidium ſe continuerant. Quippe explicando Viſirii conſilio valida nec exigua militum manu opus erat. Etenim ſibi ille propoſuerat, vaſtando populandoque provinciam, Lotharingii exercitum ab coeundo cum auxiliaribus illuc adducere; per occaſionem Sarmatas invadere aut remorari, ſi fortè, prout ab exploratoribus acceperat, turmatim irent diviſis copiis. Itaque Tehelius, Turcarumque duces conflato ſexdecim millium agmine, ſuperatoque ad Stri-

*Viſirius ſimulat & quare.*

*Dat ei aliam expeditionem in ſuperiorem Auſtriam.*

*Illû firmat Turcarum globo.*

*Quod ejus expeditionis conſilium Viſirio fuerit.*

*Provinciam vaſtant.*

Strigonium Danubio, Vagum quoque & Moravum transgressi flumina, imperata faciunt. Lotharingius igne fumoque admonitus adesse hostem, confestim legiones, quibus dudum ad Possonium conflixerat, in illum ducit. Circa Bissembergum haud longe a Danubii ripa tunc prædabatur. Carolus ubi prope in conspectu fuit, nunc etiam Lubomischios equites, nam pernicitate valebant, præire jubet cum duabus equestribus Germanorum legionibus, qui & locum & hostium numerum explorarent, pugna abstinerent. At Sarmatæ vix dum Barbaros, qui jam a speculatoribus admoniti aciem direxerant, conspicati, jussa negligentes, admittunt equos. Accepti ferociter, multis vulneribus detruduntur. Illinc celeri cursu per latum flectentes gyrum se colligunt, junctique Germanis, quibus pro sociali fœdere haud liberum erat declinare pugnam, quamvis temere ac præter imperium susceptam, ad certamen redeunt. Iterum pulsi (nam longe pauciores erant), iterum circumactis equis se inferunt. Non tulere tantam audaciam Turcæ, Perduellesque. Ira & ignominia, quòd ex præterita fuga penè ludibrio haberentur, stimulantibus ad vindictam animos, non modò in eos ruunt, fugantque, sed tergo insistunt. Lotharingius audito dimicantium strepitu, haud dubius præmissum agmen dissipatum fuisse, & illud hostes persequuturos; ád hos repellendos, muniendumque suis tutum receptum continet gradum, jubet arma ex-

1683.

*Iis Lotharingius occurrit.*

*Sarmatarum Lubomisfchi turmas præmittit.*

*Qui in fugam cōjiciuntur.*

*Lotharingius cū reliquis copiis occurrit.*

1683. pediri. Statim contigit, quod opinione præceperat. Adſunt; & quamvis inſtructam paratamque ad decertandum aciem contuerentur, in loricatos equites, qui ſtabant in prima fronte, admotis calcaribus ſe ſe effundunt. Hi equorum impetu ferociaque moti, cum nequirent ordines reſtituere, ad ſecundam aciem ſe recipiunt. Illi cuneo pugnare inſiſtunt, rati, id quod evenit, ipſam quoque inordinato equitum receptu confuſam impeditamque, facilê inclinaturam. Quam ubi laborare Lotharingius vidit; miſit, qui ſagittariis equitibus (hos pedibus & ex equo certantes, Dracones vocant) renuntiaret, ut a latere in hoſtium cuneum ſe immittant; prælii fortunam eſſe in ipſorum manibus ac virtute. Confeſtim effuſis equis elatoque ingenti clamore procurrunt. Ex inopinato incurſu cecidere perduellibus animi; & cum ſagittarii ab una parte fatigarent eos; ab altera continuò ſubſidiarios mitteret Lotharingius, ipſi receptui canunt. Turca laxato cuneo, datoque novis legionibus loco, frontem ab omni parte dirigit adverſùs hoſtes. Diu anceps prælium fuit; ſed cùm, digreſſis perduellibus, Cæſariani jam Thracem numero ſuperarent; factaque ſibi vincendi ſpes augeret corporis animìque vires; demum Barbari in pedes ſe conjiciunt. Horum ad tria millia in prælio cæſi, totidem vulnerati, in his Varadini Agriæque prætores, Scytharumque reguli (Kanem appellant) filius, qui prima in acie ſtrenue decertarunt

*Initur pugna.*

*Ejus ordo.*

*Perduelles fugiunt.*

*Turca obnititur.*

*Fugantur. Quanta utriuſque partis cædes.*

runt. Cæsarianorum quamquam invaluit rumor 1683.
haud plus trecentos occidisse, non ita pauci ex obstinatione pugnæ reputari possunt. Signa capta vigintiduo, tympana sex, equi sexcenti. Ad Moravum Danubiumque fugientes eos turmæ equitum insequutæ, cædem cumulavere; plures etiam in captivitatem adducti. Tranantium haud parvam manum absorbuere gurgites. Nox & amnium ripæ Germanis persequendi finem fecerunt. Carolus victoria lætus Corneuburgum primò, Cremisium deinde se retulit, quò undique auxiliares confluebant, & jam Bojoarii cum Franconibus advenerant; Saxones maturato itinere parum distabant; & illuc Dunevaldus adduxerat sex equitum millia, queis hactenus per superiorem Austriam Scytharum excursiones represserat multa prædonum cæde, abstracta sæpius ab ipsorum manibus hominum pecorumque præda. Nec longe aberat Joannes Polonorum rex, qui percepto, Viennam dira obsidione conclusam vehementissime oppugnari; & a Cæsare frequentibus nuntiis auxilium ex fœderis lege rogatus, sacro Deiparæ in cælum assumptæ die solemnibus ceremoniis expiato exercitu, obitisque humili pompa ad iram Numinis deprecandam Cracoviensibus Templis, postridie cum quinque equitum millibus, dum cæteri in viam se comparant, iter præceperat. Ad eum salutandi causa Lotharingius venit cum magno præfectorum tribunorumque militum comitatu. Certatum illic officiis ac beni-

*Undique auxiliares copiæ conveniunt Cremisiũ.*

*Joannes Poloniæ Rex ad iter cum exercitu se comparat.*

*Lotharingius ad illum venit salutandi causa.*

1683.

*Certatum inter ipsos officiis.*

*Facta invicem verba quæ fuerint.*

*Rex Lotharingium aliosque Duces convivio excepit.*

*Comitas Regis, ablatæque honoris æmulationes.*

benignitate, cùm Carolus omnem Regi deferret armorum auctoritatem; ille sic accepturum diceret, ut ambo agendo & imperando unam adversùs hostes gererent voluntatem. Cæterum se tanti ejus bellicam virtutem facere ut ipsi in disciplinam traderet Jacobum, qui præsens aderat, primogenitum suum, a quo sciret militiæ tyrocinium non alibi melius collocari posse. Duces deinde reliquos amplexatus, comiter omnes convivio excepit, quod præcipue ea regis pronunciatio exhilaravit: se regno suo discedentem posuisse regiam majestatem, animum retinuisse, qui non splendet purpura ac diademate, sed rerum gestarum gloria. Proinde æquum censere, ut quotquot modò clarissimorum Principum rei gerendæ affuturi sint, eamdem afferant mentem, studeantque se invicem non dignitate, sed bellica laude superare. Regis dicto Principes annuere seu communis odii metu, si vanis de honoris prærogativa contentionibus publicam rem perditum irent; seu placabili ambitione, ubi communi tantùm bono cessisse videatur. Ita prudenti regis consilio socialibus discordiis, quæ multæ erupturæ prænoscebantur, cautum est. Cæsar quoque ad eas avertendas Lentiæ continuit se, quo Passavio, iturus ad exercitum, venerat. Eos enim, quos ad intima adhibebat consilia, timor incesserat, nè congredientibus lis aliqua ex reddendo accipiendoque invicem honore oriretur; qui regi negatus benevolentiam, concessus

*Cæsar ad Regem salutandum iter suscepit, sed Lentiæ moratur, & quare.*

cessus

1683.

cessus Romani Imperii majestatem minueret. Nam major præsentium æmulatio, & facilè vel levi causa non solùm in occulta dissidia, sed etiam in apertas discordias eruptura. Carolus a Rege profectus, Cremisium repetit; inde celeriter cum omnibus copiis transgressus Danubium, ad Castra Catulina venit. Illuc, vixdum collectis suorum legionibus, quæ magnis itineribus primum agmen sequutæ fuerant, Rex quoque se contulit; & uno interjecto die Saxones advenere. Brandeburgenses (millibus haud minus duodecim constitisse vulgatum est) cum fecissent aliquot jam dierum viam, repentè ad Silesiæ fines consistere, mox gradum referre jussi. Quippe Octovirum deceperat spes, Cæsarem in tanto rerum discrimine auxilium quibuscumque daretur conditionibus, accepturum; & cum spe sententiam mutaverat. Postulabat autem ut suæ sectæ hominibus Hungarica & Silesiana templa restituerentur, quæ dolo usurpata, aut fraude erecta, dimittere jamdudum coacti fuerant. Abnuit Cæsar comparandam sibi prodita religione infaustam opem; bene ac sapienter arbitratus: nihil ad evertendos hostes pietate validius esse. Recensito exercitu, ad unum & septuaginta homines millia, quamquam dissipato rumore habiti longe plures, reperti sunt. Erant, qui Austriaca signa prosequebantur, sexdecim equitum, peditum novem millia. Horum septem millia adduxerant Bojoarii, equitum tria millia & quingentos. Saxonibus

*Ad Castra Catulina fit exercitus lustratio.*

*Brandeburgenses in via morati sunt, & qua de causa.*

*Quo militum numero cōstaret exercitus.*

*A quo missi quique recensentur.*

nibus

1683. nibus par prope numerus. Francones Suevique, peditatus omnis, octo millibus constabant; octodecim pariter millibus, quippe qui equis tantùm merebant, Polonorum turmæ. Iis decus ac robur addebat ingens nobilium virorum copia, quos ex omni Germania, Italia, Gallia adversùs communem hostem gloriæ & religionis amor ad arma excitaverat. Quodque militibus præter modum faciebat animos, sua quique signa præibant Rex, Octoviri Misniensis & Bojoarius, Carolus Lotharingiæ Dux, Valdechii Princeps, qui provincialium, quos Circulos vocant, auxiliares ductabat; quatuor e regnatrice Saxonum Familia, duo e Neoburgica, totidem e Vittembergica Holsatianaque, ex Allobrogum Princeps Eugenius, qui tunc adolescens ad eam gloriam se comparabat, qua hoc uno & altero Turcico bello, aliisque debellatis nomen suum posteritati commendavit. Rex nihil moratus, cum iisdem Regulis præfectisque militum, tribunis etiam, ut in re tanti momenti, adhibitis, consilio habito, quà Viennam exercitus traducendus foret, agitare cępit. Duo erant itinera, planum & æquum alterum, ubi ab dextera Danubii ripa modico spatio Cesii montes recedunt. Arduum alterum & confragosum, quà ad hibernum solis occasum leniter primùm colles assurgunt; mox aspera & saltuosa juga; eaque deinceps ad ortum æstivum in colles vinetis consitos, atque inde in apertam planitiem se demittunt. Rex paucis

*Maxima nobiliũ virorum copia.*

*Quot Principes aderant, & qui.*

*Rex Consilium advocat.*

*Proponit, qua via Viennã eundum.*

cis

cis præfatus: se regionis ignarum de alterutro capessendo nihil dicturum; facturum dixit ut, quod sibi in rem præsentem magis idoneum monstratum fuerit, militibus tutum, hostibus meticulosum, sibi non ignotum fuisse videatur. Par de ipsa re Lotharingio silentium fuit, ne reliqui ex ejus prejudicio minus libere loquerentur. Præfecti, sententiam rogati, in diversas abiere. Suadebant alii, ut, admonente ipsa loci natura, per æquatos campos ingrederentur, equiti simul ac pediti expeditissimos, nec minus convehendis machinis opportunos; cum præsertim suppeditandis commeatibus Danubius agmen prosequeretur. Ita verò, si nihil aliud, explicato amne, languentem urbem, summisso identidem milite & victu, recreari posse. His omnibus non modò carere montanum iter, sed ex locorum iniquitate maximas & forsitan inopinatas accedere posse difficultates, quibuscum graviùs quàm cum hoste pugnandum sit. At contra Valdechii Princeps montes, quantumvis editos ac saltuosos, peragrandos censuit. Nam per planitiem angustum, inquiebat, patère aditum, citò ad flumen succedentibus tumulis & ipso jugo imminente. Quare nec ibi nostros aciem ad dimicandum explicare posse; & Barbaros posse copiarum parte, equitatu præcipue, quo maxime pollebat, fauces intercludere; cæteris interea legionibus urbem jam prope intermortuam celeriter oppressuris. Nec tamen præsidiariis supplendis amnem expeditum iri, Turcis

1683.

*Variæ sententiæ & quales.*

*Valdechii Principis sententia.*

1683. cis occupantibus utramque ripam. Quamquam & urbis salutem in eo non esse, ut militem & commeatum accipiat; quippe quæ ab una parte nudata mœnibus laceratisque propugnaculis, hosti repellendo, si oppugnare pergat, suffectura non esse videatur. Collatis signis, dataque pugna opus esse; qua ille victus fugatusque obsidionem solvat. Quòd si exercitus montes subeat, difficiles quidem, at pervios ut quotidie indigenis, ita & militi nihil secum præter arma gerenti & bellicos apparatus; nullo discrimine occupari posse imminentes Closterneuburgo tumulos cæteris editiores, nondum ab hostibus aditos, nec, ut sua fert opinio, adeundos, utpote iisdem ignotos & longiùs sitos. Inde liberum fore, copias per continua juga eò circumducere, ubi, nullis obsitus munitionibus, terrenus ac mollior descensus pateat. Commeatuum verò nullam sane habendam esse solicitudinem, qui facilè ubique paucorum dierum succurrant; & modò, ni brevi res agatur, desperandam fore. Plena militaris scientiæ visa Regi & Lotharingiæ Ducis Valdechii sententia, eaque vicit. Trifariam diviso exercitu, peditatus omnis, triplici distinctus agmine, uno alteri subsidiario, mediam aciem constituit. Ab læva Cæsariani, mox Saxones, dein Francones, & Bojoarii, quibus omnibus Valdechius duoque Octoviri præficiuntur. Sinistrum cornu, cui Lotharingius imperabat, Cæsariani equites; dexterum, cui Rex, Sarmatæ claude-

*Valdechii sententia probatur.*

*Exercitus & progrediendi ordo.*

debant. Illis hærebant Saxonum Bojoariorumque turmæ; his aliqui provincialium Germanorum ad utramque æquandam. Hoc ordine ab Castris Catulinis profecti campestri maxime itinere, sub collium radicibus primo die castra ponunt. Postridie erigentibus in clivos agmen; cùm sępius occurrerent confragosa præruptaque loca, ad quæ superanda manibus pedibusque eniti milites debuissent; edictum præfectis, ut obliquo monte ac per eos, qui suppeterent, flexuosos calles in altum tenderent. Vix peditum primum agmen cum aliquot Polonorum equitum turmis prope solis occasum, diversis itineribus in Closterneuburgo imminentium tumulorum verticem evasit. Reliqui in propinquis vallibus constitere. Rex cum Lotharingio aliisque majorum ducum in sublimiorem collem ascendit regionem circumquaque speculaturus. Sciscitanti: quà progrediendum foret, una omnium responsio fuit: per Kalembergium, quem vocant, tumulum. Nam alia itinera majoribus obnoxia difficultatibus videbantur; & istud vel brevitate commendabatur (Vienna ab eo distat sex passuum millia). Prima luce exploratum missi, an aliquo Turcarum munimento præsidioque teneretur, vacuum & liberum esse renunciarunt; illos autem ubi primùm se deprimunt colles, in acie stare. Læti nec opinato successu (dudum quippe ab iisdem insessum speculatores attulerant) confestim jubent, expeditiores cohortes ad eum præ-

1683.

*Itineris difficultates.*

*Quibus superandis quæ data jussa.*

*Itineris prosequutio.*

*Præmittuntur aliquæ legiones ad præoccupanda loca, ubi prior Barbari stabant.*

1683. occupandum maturare viam; veriti, ne fortè erroris admoniti repeterent locum, vallo ac machinis impedirent. Illuc tamen non ante meridiem perventum est. Nam Closterneuburgi mons, quà ad occasum vergit, plerumque arduus, ac fere præcipitem descensum habet. Igitur per crepidines longo & tortuoso itinere obeundum fuit; quin etiam angusti aliquando saltus agmen extenuantes faciebant moram. Peragrata, quæ interjacebat, valle apparuerunt imminentes prope vertici Kalembergii tumuli, adeo ut milites tot jam subacti laboribus desponderent animos, ni tribuni, centurionesque iis, in mentem revocato augustæ urbis & commilitonum periculo, vires hortando refecissent. Primæ cacumina tenuere cohortes aliquot Cæsarianæ Saxonicæque. Sed cum diversæ, ubi cuilibet datum fuerat, iter fecissent, divisæ quoque prærupto saltu, quò biceps Kalembergum est, signa statuerunt; hæ ad Camaldulensium Cœnobium a Turcis dirutum; illæ ad S. Leopoldi Fanum. Reliquus peditatus equitatusque monstratam mollitamque priorum exemplo viam, vix ullo dato ad cibum tempore, per totum continuavere diem, secum animo cogitantes: si Turcæ eum tumulum tenuissent, aut illinc sibi recedendum fuisse, aut magna clade, majori periculo, dubioque Marte præliandum. Sub noctem exercitus omnis accelerato itinere illuc advenit. Jussi milites curare corpora atque arma expedire, eò ferociùs ad pugnandum

*Novæ itineris difficultates visæ.*

dum postero die se comparabant, quò urbs in conspectu posita incendebat ad misericordiam animos, jactisque frequenter in aerem ex altiori turre igneis tubulis, veluti una omnium voce, orare opem videbatur. Hanc Visirius ubi intellexit ingentibus copiis allatum iri, nec longe abesse quin adventaret, jubet illico, Dacorum regulos, Tehelium, atque Ibraimum Budæ prætorem, qui hactenus circa Arrabonem oppidum excubaverat, cum suis legionibus ad se convenire. Confestim dicto paruere. Tehelius tamen, non plus mille perduellium missis, reliquorum & suam cunctationem ementitis causis excusavit; re vera aversatus cum Germanis congredi, & se, dum pugnatur, in dubiorum eventuum aleam dare. Vocati quoque hisce postremis diebus e Thabore insula quotquot ibi Turcarum aderant, eò traductis ad agendas excubias aliquot Dacorum cohortibus, cęterùm inutili prope turba. Mustaphus concilio prætorum habito sententias perrogavit; præfatus non se commissurum, ut præda summis laboribus vigiliisque conquisita, dente atque unguibus comprehensa, jam jam enecta, sibi e faucibus eripiatur; de cęteris, quid ipsi in hoc rerum statu gerendum censeant, auditurum. Fuere qui suam ad ejus sententiam accomodantes, ut moris est captantibus potentiorum gratiam, dicerent simul obsidionem urgendam, simul intra vallum opperiendum hostem repellendumque; si ferre suppetias per-

*1683.*

*Vienna dato signo celeré opem implorat.*

*Visirius ad eam repellendam colligit dispersas copias.*

*Tehelius venire timuit.*

*Visirius advocato Concilio sententias suorũ rogat.*

*Alii intra vallũ manendũ dicunt.*

*Quibus argumentis.*

1683. pergat. Sibi validissimas ad utrumque vires suppetere. Nam tabulis ( eæ postmodum cum reliqua præda inter Visirii schedas repertæ sunt ) recensiti nudius tertius exercitus excepta videri ad centies sexagies armatorum millia; quibus & frangere externorum hostium impetum, & non solùm spirantem urbem, ut nunc res est, sed fortem valentemque citò expugnari posse. Tantis circumvallatos copiis non audere, abjecti exilisque; incertos belli eventus metuere, non cauti, sed suæ ignari fortunæ, eaque abutentis animi esse. Placebat aliis, quos, ut fit, præsens periculum ab assentando retrahebat, soluta obsidione Viennam deserere atque in tuto exercitum collocare. Nam si utrinque a vallo, ab urbe, quæ strenuos habet cives, experientia malorum vitæ prodigos, & frequens adhuc præsidium, ineatur pugna, nosque medios excipiat; verendum, ajebant, ne nostra clades ad internecionem vergat; quippe qui diuturnis incommodis afflictati cum integris advenientium hostium legionibus conserturi, atque eminus ex altera parte muralium tormentorum, cominus erumpentium oppidanorum procellam subituri simus. Quòd si hominum multitudinem, quæ modò e tabulis nuncupata est, seriò, ut arcanum militaris gentis Consilium decet, ad examen quis revocet, verbo, non re constare certum fore. Quî enim relata inibi esse quindecim Hungarorum millia, quorum vix decem adsint centuriæ? Quî duo-

*Alii solvendam obsidionem atque abeundũ suadent.*

*ipsorũ argumenta.*

*Extenuatur Turcarum militum numerus.*

duodecim pariter Dacorum millia, gens militiæ inexperta, & a nobis ut religione ita forsitan voluntate aliena? quî Scytharum viginti millia, genus hominum vehemens quidem ac pugnax, sed statario bello insuetum? quî denique ad triginta calonum, lixarum, cunicularîorum millia, qui ubi agatur legionarius miles, nullo profectò in numero haberi possint? Hi omnes si subducantur, ut verè subduci debent, comperturos haud parum ab nonaginta millibus distare summam. Neque verò, ubi vita in discrimen veniat, de sinistro vulgi rumore, qui relicta Vienna erupturus timeatur, cogitandum. Nam nemo sapiens, qui non famæ in tempore contemptor sit; & decoris damna, quæ temere infligantur, dies sarcit. Hujusmodi inconsultis vocibus non sane detentum fuisse Solymanum, inclytum Othomanorum Principum decus, quin cum ducentis armatorum millibus ab hac ipsa, quam obsidebat, urbe se reciperet, refugeretque cum sexagenis dumtaxat Germanorum millibus, quos Fratri Carolus Austriacus suppetias duxerat, conferre signa; nec nos profectò detinendos esse; nisi fortè, quod maximus Imperatorum nostrorum gloriæ duxit, probro ipsi nobis ducamus. At mediam Ibraimus Budæ præfectus sententiam pronuntiavit. Constat enim hunc multis sermonibus agitasse, ut abductis ab obsidione, cunctisque in unum coactis copiis validissimum corpus conficeretur; præmissisque

1683.

*Solymani exemplum adducitur*

*Ibraimi Budensis Prætoris sententia inter duas alias media.*

1683. que illico, qui juga montium, quà transitus ad hostes erat, præoccuparent, ad ipsorum castra
*Ejusque rationes.* cum omni exercitu maturarent ire, cierentque pugnam; quam illi si vallo inclusi detrectarent, fame perituri essent, impedita circùm ad commeatus via; si capesserent, se non temere ominari, victoriam suis non defuturam, qui superiores sint numero & strenuitate, audacia etiam ob ditissimæ cupiditatem prędæ; nec minus disciplina (quòd omnes ab uno unius Imperatoris jussu pendeant) longe hostibus antecellant. Profligatis auxiliaribus cui dubium sit, Viennam extemplo se dedituram, laceram, exanimem, atque una stantem auxilii spe? Timere autem ne nobis proficiscentibus cives, urbanique milites a tergo insistant, ejus esse, qui militiæ ignarus non intelligat, longa obsidione contritos eos vix spiritum ad respirandum habere, nedum ad insultandum provocandumque! Et si habeant, se se facilè obversa fronte cum iis dimicaturos, inhærentesque fugientium vestigiis (quî enim impari numero ut reliqua silentio prætereantur, obniti possint?) cum ipsis urbem, tanta jam parte nudatam mœnibus, ingressuros. Cęterùm si, ut plerique ferociores professi sunt, copiæ ad vallum ad urbem dividantur, profectò in animum inducant, ita sibi hostes adauctum iri, vires utrobique imminutum. Patuit Ibraimi consilium prudentia ac magnanimitate, quidquid ab aliis dictum fuerat, post se relinquere. A Visirio tamen negle-

gleƈtum; verito, ne cum æmulo prætore rei bene gerendæ gloriam, quam ſibi certam ſpondebat, communicaret; cui ob bellicæ virtutis famam, & quia ipſe hominum opinione eo minor reputabatur, metu an invidia, inimicus erat. Itaque, Superis illum ad deteriora ducentibus, obſidionem oƈtodecim armatorum millibus urgere ſtatuit, reliquum exercitum in primos colles extra vallum duci, ac ſe communire ad excipiendos hoſtes, ſi aditum ſibi armis recludere pertentarent. Quod ubi fœderati e Kalembergi tumulis conſpicantur, in quos, ut enarratum eſt, ſub noƈtem aſcenderant, ſe parant ad pugnam, ad eamque poſtridie pugnandam ſuum quique locum atque ordines repetunt. Deſcenſus ad hoſtes terrenus ac placide acclivis erat, non æquo tamen dorſo, ut frons continenti agmine dilatari poſſet. Sed illud plures profundo alveo torrentes diffindebant. Quocirca per quatuor millia paſſuum diſtentæ legiones, ſervato, quem diximus, ordine catervatim progredi coaƈtæ ſunt. Ducibus imperatum ut, cùm loci natura pateretur, ad alios obliquo monte agmen declinarent, conjugerentque; ſimul ut intenti, quid ubique geratur, circumferant oculos, atque alternis opitulatum ire, quò ſit opus, approperent. Collocatis apud Camaldulenſium Cœnobium tribus æneis tormentis, cùm primùm illuxit, tela jacere ac ſe undique in clivum demittere incipiunt. Turcæ in adverſis collibus legiones partiti, æquabant inſeſſum a federatis ſpatium.

*1683.*

*Viſirius quot copias in vallo relinquit, quot obviã auxilium ferentibus educit.*

*Fœderati e montibus deſcendunt.*

*Quo ordine ac via.*

*Quomodo, ubi, & quibus Ducibus Turcæ ſe collocãt*

Dextrum

1683. Dextrum cornu, Cęfarianis oppofitum, ut in fufpecto magis loco, præcipuas habebat Janizerorum copias. Ei Vifirius Ibraimum Budenfem prætorem præfecerat; feu in extremo difcrimine, dum animum tenent majores curæ, æmulationis oblitus, uniufque ejus memor virtutis; feu, fi prælium adverfum foret, in eum culpam traducturus. Mediam aciem ac lævum cornu inter prætores divifit. Ipfe intra vallum ftetit, ut ubique pugnæ præeffet imperio, atque ex occafione moderaretur. Primi Cæfariani pedites ad extremum clivum progreffi, nec ita multò poft Saxones, haud longe pofiti, e regione Barbaros habuere. Media interjacebat angufta valles, quæ multam latiffimi collis partem complexa, ubi Thraces cornu dexterum fub fignis inftruxerant, ab læva in circumpofitam Viennæ planitiem definebat. In eam cohortes aliquot fe abdiderant bombardarum jaculis declinandis, quibus e fummo ac declivi monte, dum ftarent in ipfo colle, fęde lacerabantur. Has Ibraimus, pofteaquam vidit Cæfarianos ponè macerias, ibi fortè dividundis agris conftructas, aliquot figere tormenta bellica, certiffimamque ftragem minitari; jubet a fronte, alias a latere circumacto itinere pugnam dare, ratus, id quod res erat, ni hoftes eo loco deturbarentur, fuos vi machinarum ex omni colle depulfum iri. Confeftim effufo curfu in adverfos ruunt. Atrox conferitur prælium, & a fronte neutri impellebantur, Cæfarianos loco adjuvante, Turcas multitudine; quippe

*Ubi primùm & quomodo initur pugna.*

*Locus pugnæ & ipfa pugna defcribitur.*

pe

pe alii super alios inferebant se. Verùm illis a latere magni res erat negotii periculique. Quamquam enim interioribus subductis cohortibus illuc quoque ordines obvertissent; attamen, cùm Barbari recentibus continuò auxiliis accrescerent, vix jam Cæsariano agmine æquari poterant, ne a tergo circumvenirent. Cùm ibi obstinatis animis dimicatur, repentè propiores Saxonum legiones; strepitu admonitæ, auxiliatum, ut condictum fuerat, venerunt; nec ita multò post citato quàm maxime gradu Cæsarianorum manus, quæ diversum iter ingressa ab aliis diverterat. Tunc ferociùs instauratur certamen, & cùm Germani frequentiores ex alto jaculari possent, plumbea grandine repressus primò Turcarum ardor; mox, frustra novis subsidiis roborata, inclinavit ipsorum acies; in convallem denique integro adhuc agmine se recepit. Torrens eam vallem secabat lato alveo, per æstatem sicco, sed hieme collectis undique pluvialibus aquis tumido ac redundanti. Ne erumpens vastaret agros, aggestæ in ripis maceriæ cohibebant. Has pro vallo, e re nata an ex condicto, dum pedem referunt, tenuere Turcæ, tectique in patentes hostes intorquebant tela. Quamobrem Germanis haud parva cædes, & major animorum motus; pigebat enim prope inultos occumbere. Lotharingius præsenti commotus periculo, fretus ira ferociaque militum, qui pugnam poscebant, explorato prius loco, pyrochytrophoros immisit, qui ma-

1683.

*Cæsariani periclitantur.*

*Saxones illis auxiliantur, aliæque subinde Cohortes.*

*Turcæ se referunt in convallem.*

*Et illinc repelluntur.*

1683. nualium ignescentium ollarum vi dimotum a prima saxorum congerie, in secundam hostem detrusere. Pugna ibi acrior ac diuturna. Nam Thraces nullum inde tutum receptum sibi fore arbitrati, pro vita ac libertate; Germani aliud nullum ad solvendam obsidionem impedimentum, pro suorum salute pro fine laborum postremas exerebant vires. Dum illic neutri quicquam promovent; ab læva circumducta Austriacorum manus, ab dextera objectæ Saxonum legiones, utrumque latus adortæ, improviso tumultu perculsos hostes, nec satis, dum moliuntur, flectendis ordinibus quoquoversum intentos impellunt. Ubi motos sensere, superata maceria victores undique se invehunt, turbatis inhærent, nec spatium præbent se colligendi; quamquam Ibraimus cedentes obtestaretur, ut saltem compositi referrent pedem; ab tergo esse collem, tutumque receptum; ut modò irent, in cædem ac perniciem ire. Attamen (nihil præter se audiente metu) cùm non reprimerent fugam, prætor selectam militum manum, quam in subsidiis habebat, citò ex adversa parte descendere, structoque agmine excipere pulsos jubet, iisque, ni gradum sistant, infestos gladios objicere. Ita metu ancipiti in hostem versi, aciem restituunt. Tunc novum exoritur prælium; sed jam, inclinante se ad Germanos victoria, brevì conficitur. Duo isti in summum collem adduxerant majora tormenta, quæ frequenter in Thraces laxata, cladem edebant;

*In colle pugna instauratur.*

*Turcæ cedunt.*

*Ibraimus conatur eos retinere.*

*Renovatur prælium.*

bant ; & cùm jàm sinistra equitum ala explicato sibi per varios anfractus itinere adventare cæpisset, Ludovico Badensium Principi negotium datur, ut cum Misnniensibus sagittariis equitibus pedestri pugna hostem invadat . Dicto audientes desiliunt ex equis, provolant ad primos ordines, urgent, insistunt, movent agmen. Ibraimus illud incassum retinere conatus, in propinquum vallum reduxit. Ibi aliquot a Visirio acceptis subsidiariis legionibus fortissimam instaurat aciem, firmat equitatu, quem hactenus in prælium ire prohibuerant loca palis ac vitibus impedita; prætentisque muralibus machinis, quibus jam antea vallum munitum fuerat, hosti, si audeat subire, haud impunè cessuram audaciam, ferociter minitatur. Simul suos monet, ut præteriti recordatione temporis, præsentis verecundia se ad bellicam virtutem exacuant. Non alia ipsos corpora atque arma, quàm quæ pridem; non alia Inimicos gerere . Variatis tantùm animis variasse fortunam . Itaque priscos repetant, nec dubitent victoriam reportaturos. Quid autem turpius, quàm ignavia fallere spem suam, & vinci, quia velint? Lotharingius , Turcas in vallo stare conspicatus, sistit agmen; jubet militem parumper conquiescere ac respirare . Interea circùm se vocatos majores duces interrogat : satin rerum hoc die ? Responsum: nihil morandum ; majoris quippe difficultatis esse, inchoare victoriam, quàm absolvere; nec raró illam , si datur hostibus consilii tempus,

1683.

*Cæsariani equites in hosté irruunt.*

*Turcæ fuga capta intra vallum se condunt.*

*Ibi Ibraimus instaurat aciem ac se munit.*

*Suos ad pugnam, si hostis irruat, adhortatur.*

*Lotharingius cū majoribus Ducibus deliberat, an hostis intra vallū petendus sit.*

1683. perîisse. Et id quidem in animo, subdit, sibi esse, at vereri ut legiones tot jam defunctæ laboribus novo prælio sufficiant. Cùm dicerent, hoc eas alacriter postulare; equites illico, qui jam in planum descenderant, ad utrumque latus deducit, nec mora dat signum, quod ingenti plausu milites accepere. Sol ad octavam horam processerat, cùm agmen consurgit, magno incedit gressu, vallum subit. Micabant contra e flammiferis scorpionibus catapultisque tela. At Germanus neglecta paucorum nece, ne secundis ictibus spatium daret, prosilit confestim in aggerem haud satis editum. Hinc alii vibrare e balistis jacula, alii munitionem suffodere, alii in campum se projicientes inire pugnam. Æquato vallo utraque ex adverso apparuit acies, concurritur, dimicatur. Equestre prælium haud diu tenuit. Nam cum Germani adversa fronte densatisque ordinibus, non circumactis equis, cum hoste congrediantur; prævaleant autem eorumdem equorum mole ac ferocitate; Turcæ haudquaquam ferunt ipsorum impetum. Et modò prima deterriti cæde fugam arripuere. At pedites, velut feræ post longam inediam e claustris eductæ, vix primis emissis telis signa conferunt, gladiis atrociter se discerpunt. Stant loco, ordine, pede immoti; manu instant & corpore; nulla cadentium cura, maxima subeuntium. Ira atque ardor animi, quamquam in extremo tumultu, disciplinam servat. Duces ad omnia intenti arte artem eludunt;

*Statuunt urgendam victoriam.*

*Germani aggerē transgrediuntur.*

*Atrox prælium conseritur.*

*Turcarum equitatus citò cedit.*

*Peditum dira obstinatio.*

&,

&, si quod alter in alterius perniciem consilium capit, extemplo evertunt. Anceps pugna quem foret exitum habitura non apparebat. Cùm Germani equites, haud longe Barbarorum turmas insequuti, in prælium redeunt. Sublato ingenti clamore petunt nudata suis equitibus barbarici agminis latera, obvios proculcant, telis obruunt. Tum demum turbata hostium acies, ac fluctuanti similis visa est. Mox dum primi cæduntur, reliqui terga vertunt. Pulsis fugatisque hærent Victores, nec vitæ parcunt; adeo iracundia ac laboris tædium animos efferaverat. Levior tamen opinione hominum cedes fuit. Nam Lotharigius, subitos veritus belli casus, non per globos, ut fit, sed instructis ordinibus fugientes est persequutus. Data deinde Ludovico Badensium Principi valida equitum peditumque manu, qua, unà cum erumpentibus oppidanis, ab aggere obsidionali hostem dejiceret, ipse cum reliquis copiis, præda prohibitis, rectà ire pergit ad sinistrum Turcarum cornu, adhuc incertus quid ibi actum foret. Verùm & illic post diuturnam pugnam accesserat ad Fœderatos victoria. Rex alam dexteram longiore itinere, sed equo solo, ne frontem divideret, ad extremos colles deduxerat; jussa peditatus parte secum ire. Franconum, Bojoariorumque legionibus, cohortibus aliquot Saxonum & Cæsarianorum constabat agmen. Ubi eò perventum est, Turcæ in Sarmatas permiserunt equos. Steterunt isti, retuderuntque vim. At illi,

*1683.*

*Unde Cæsarianis victoria.*

*Turcæ demum in fugam conjiciuntur.*

*Germanus eos insequitur; & quo ordine.*

*Quanta cædes utriusque partis.*

*Ludovicus Badensis cum militum manu mittitur ad expediendum obsidionalem aggerem.*

*Lotharingius cũ suis copiis pergit ad sinistrũ Turcornu.*

*Dexterum cornu Fœderatorum descendit ad hostes; quo ordine, & qua vi.*

*Ibi Turcarum equitatus prior hostem invadit.*

li,

1683. li, fræno moderante cursum, per gyrum acti, vehementiùs se se intulere. Impetu consternati Polonorum equi, quassantes cervicem tenacesque, equitem in fugam trahunt. Tunc pedites admoti, displosis tormentis, moram insequentibus injiciunt. Cùm ponè agmen, qui fugerant equites se recepissent, in pedites Barbari convertunt signa. Laborabat acies strata equorum incursu, nec poterat ordines retinere. Quo Rex animadverso, ab extrema fronte subductos velitares equites (Hussaros vocant) e transverso irruere in hostem jubet. Hi citissimo feruntur cursu, seseque ordinibus immiscentes, quà gladiis quà manualibus tormentis stragem faciunt, cuncta vulneribus implent. Dirempta pugna, quilibet ad suos regressi capiunt locum, dirigunt aciem. Ac primò majoribus utrinque tormentis ingenti boatu, quam repercussi colles augebant, lacessunt pugnam; statim deinde æquo Marte concurrunt, ac prælium conserunt. Magna erat Turcarum ferocia, equitum præsertim, qui collato equo non armis tantùm, sed ipsa mole corporis decertabant. In eo tumultu Poloni, hostium numero atque obstinatione pressi, de spatio deflectere atque inclinare. Hoc viso Rex, qui ubique præsens magnum suis momentum erat, actus in mediam turbam, ubi confertissima vacillabat, aperta casside: an igitur Commilitones, vociferatur, tantum iter emensi huc advenimus, ut in sociorum oculis, accepta clade, minores, quàm fama adhuc tulerit, strenuitate comperia-

*Poloni cedunt.*

*Turcæ peditatum aggrediuntur.*

*Rex Hussaros immittit ad opem ferendam.*

*Dirimitur pugna.*

*Equites iterum utrinque concurrunt.*

*Poloni iterum inclinant.*

*Rex illuc fertur.*

*Ejus abortatio.*

periamur? Satius erat domi desides incertam ignaviç opinionem subire, quàm certam ignominiam suscepto bello. At non puto tantum in vos dedecus admissuros. Novi meæ gentis indolem. Ad prædam, ad gloriam, ad religionis tutelam vos duxi; & prædæ, & gloriæ, & assertæ religionis reddam vos compotes, si mecum paullum adnitamini, memores virtutis & regis vestri. Hæc loquutum, exequentemque dicta magnis clamoribus prosequuntur, restituunt pugnam, utque populator agrorum turbo, tantam vibratis gladiis procellam inferunt, ut hostes, cùm ab impetu respirare non possent ac passim obtruncarentur, primò cedere, mox interscindi, denique dare terga. Pedites, qui eminus levi adhuc certamine dimicaverant, equestri pugna suspensi, hujus fortunam illico persensere. Nam Turcæ trepidi suorum equitum fuga, vitæque, ni sibi consulant, desperantes, in pedes se conjiciunt. Equitatum peditatumque intra vallum se abdituros Fœderati, simul cum ipsis transgressi aggerem, vulneribus conficiunt, nec sinunt se colligere. Pulsis Visirius cum ingenti armatorum globo, sublatoque Mehemetis vexillo venerat opitulatum. Ubi palatos videt, sistit agmen, progreditur ante signa, ratus voce ac majestate sua fugientes retentum iri. Cùm prope, ut audiri posset, eos habuit: quò inulti, indefensi ruitis? inquit. An Deum aliquem ignavis laturum opem putatis? Dei numen segnes odit; nulla socordibus salus. Hìc solùm apud venerabi-

1683.

*Qua & ejus exéplo pugnam instaurant.*

*Turcas in fugam impellunt.*

*Et Peditatus Turcarum fugam arripit.*

*Visirius eos sistere nititur.*

1683. phi manibus ereptum. Id autem cùm ejus tacuerint literæ, cæſum fugatumque hoſtem Pontifici maximo renuntiantes; ſiluerit nuntius, qui præcipuum iſtud victoriæ monumentum, tanto quoque Innocentii ſtudio ope conſilio partæ, illuſtre futurum poſteris teſtimonium, Romam detulit (quæ duo aptiſſima erant loca pervulgandæ exornandæque rei) non eſt cur ullo pigmento aſpergamus invicti regis gloriam, quæ tum clariſſima fuit, atque omne fortiſſimi ducis decus complexa. Captus & ingens belli apparatus, qui totus in Cæſaris poteſtatem venit; unde viciſſim querelarum ſemina, exprobrante Rege, non ſibi datam tormentorum partem. Fuerunt catapultæ majores centum undecim, ſcorpionum quinque millia, duo ſariſſarum, mille maximæ ollæ pyrophoræ, manualium octodecim millia, par globorum ad bombardarum uſum numerus, ſulfurati pulveris pondo quadrigenties millies, totidem plumbeæ glandis, magna ligonum, palarum, cæterique militaris inſtrumenti vis. Ita memorabili oppugnatione, qua nulla, noſtra ætate, major ac perículoſior, Vienna ſexageſimo poſtquam inceperat die, pridie Idus Septembris ſoluta eſt. Opinio tunc apud multos graves quoque rerum æſtimatores invaluit, Viſirii avaritia ſtetiſſe urbem. Nam cùm intactam vellet a militum præda, non vi eam capere, ſed lenta obſidione in deditionem adducere, ſibique integram, ſpoliandam opibus, reſervare ſtuduiſſe; datum proinde auxilii ferendi tem-

*Quot tormenta, quantuſque belli apparatus captus.*

*Viennæ obſidio ſoluta.*

*Opinio refutatur potuiſſe urbem in poteſtatē redigi ſi Viſirius prædam militi permittere voluiſſet.*

tempus, præteritamque absolvendæ rei occasionem. 1683.
Verùm quisquis animo reputabit, tricies septies dilaceratas a Barbaris nitrati vi pulveris, conclusi caveis, munitiones; in eas semel ac tricies acie instructa illatum impetum; ferro aut morbo absumptos (sic enim inita paullo ante postremam pugnam ratione inter Visirii schedas repertum est) tres provinciarum præfectos, sexdecim Janizerorum chiliarcos, septem ac viginti militum millia, sex millia machinalium libratorum; cunicularioru, calonum, fossorumque sexdecim millia. Contra verò quindecies facto agmine Germanorum milites erupisse; horum ad undecies mille plerumque ferro, dyssenteria quoque ac morbo cecidisse; totidem, qui arma gestassent, oppidanorum; existimabit profectò nec vehementius oppugnari urbem, nec diligentius defendi potuisse; eamque opinionem falsi redarguet. Quòd si tempus novis conatibus suffecisset, iis repellendis adhuc urbi vires suppetebant. Nam oppidanorum, qui tuendæ patriæ, delectu habito, nomen dedissent, ad quinquaginta millia supererant, militum quatuor millia. Subitariis etiam operibus ad aliquot dies fultæ munitiones. Cùm Turcis interea validiores milites occubuissent; reliqui ex inani successu demisissent animos, Germani extulissent, Cæsar a Lotharingio per Comitem Franciscum Carolum Aversbergium quàm citissime certior factus, Viennam ab hostibus gravi depulsis cæde liberatam esse, cymba vectus postridie Idus ad eam venit. In ri-

*Refutandi rationes.*

*Per totum obsidionis tẽpus quot Turcarum intercempti.*

*Quot Christianorum.*

*Cæsar accepto discessisse Turcas nuncio Viennam illico per danubiũ pergit.*

1683. ripam descendenti Octoviri, Lotharingius, Starembergius cum præfectis militum, effusaque civium multitudine obviam fuere. Rei bene gestæ sua cuique data laude, Starembergio vultu atque amantissimis verbis servatæ vel vitæ discrimine, (bis enim dum se periculo offerret, leviter telo ictus) urbis gloriam gratulatus, medius inter Octoviros portam ingreditur. Adito majori Templo Deum Opt. Max., qua venerat pompa, solemni prece veneratus, actæque publice gratiæ. Postridie specie lustrandi exercitum in equum conscendit. Peragrato suorum, & Germanici nominis sociorum agmine, celebrataque omnium fide ac strenuitate, ad Polonorum castra progreditur. Intranti directam aciem Rex militari insignis habitu equum admovit. Utrique aperto capite se consalutant, dextramque porrigunt. Prior Leopoldus sermonem habuit. Nec se, inquit, ignarum esse, ejus adventum perniciem hostibus, Viennæ salutem attulisse; nec unquam immemorem fore. Tanta verò in se merita, quæ dicendo nequeat, orare Superos, ut referenda gratia, salvis tamen ejus rebus atque incolumi regno, æquare possit. Rex officiis contendere, cumulare cæteros laude, sibi postremas actæ rei partes, primas lætitiæ dare. Postmodum jubere, Jacobum filium honoris causa Cæsari, diu ac modeste renuenti, manus exosculari. Ille adolescentem complexus, ornatissimisque verbis prosequutus, non ei tamen (quod Rex suæ soboli recentibusque meritis concedi

*Quomodo exceptus.*

*Exercitũ lustrat honoris causa.*

*Rex ad primos suorũ ordines illi occurrit.*

*Quæ utriusque oratio.*

*Jacobum Regis filiũ comiter excipit, sed ei caput Cæsar non aperit.*

cedi posse arbitrabatur) detexit caput. Negati honoris diu mansit vulnus exulcerato animo. Adeo vel parvis rebus, ubi Principum majestas agitur, magnum momentum est; factaque fides, quod sæpius antea: privatorum congressus nectendis amicitiis idoneos esse, Principum dissociandis. Accepto victoriæ nuntio Germania, Italia, Sarmatia, ut recenseam quarum maxime intererat, omnibus lætitiis incessere. Ubique publica auctoritate reserata Templa, supplicationes indictæ; faustusque eventus incredibili plausu, nulla non exultantis animi significatione celebratus; quippe qui ex præterito metu jucundior.

1683. *Id Regi doluit.*

*Ingens ubique ob Viennam obsidione liberatâ lætitia.*

## *Finis Libri Secundi.*

Liber

1683.

# Liber Tertius.

*Cæsar Lentiam regreditur.*

CÆsar biduum Viennæ commoratus, ne fœdo ruinarum aspectu & cæli gravitate ob insepulta cadavera conflictaretur, Lentiam regreditur. Quatriduum victoribus quies data; in quo plures erratum existimarunt. Nam tergo subitò inhærentes omnem prope Turcarum exercitum delere potuisse. Et quidem seu duces adeo mentem occupaverant liberatæ urbis gaudio, ut illam ad reliqua non adverterint; seu (quod a vero minus abest) legionibus diuturno labore debilitatis defuerint ad prosequendum vires; hostis magnæ cladi subductus est. Quippe cui spatium fuit pontibus, qui custoditi fuerant, Arrabonem superandi; quamquam plures, impellente metu, moræ impatientes tentato vado, gurgite exhausti sunt. Visirius in ulteriorem ripam traductus, suis recipiendis, qui continuò per globos ingenti numero ventitabant, tri-

*An erratum fuerit, dato Turcis ad fugiendū tempore.*

*Visirius suos trās Arrabonem colligit.*

triduum stetit. Copiis ad justi exercitus speciem recuperatis Neoselium, nobilem in Imperii finibus arcem, belli apparatu validissimoque præsidio firmavit. Deinde sex Janizerorum, septem equitum millia suæ robur militiæ, in oppositam Danubii ripam ad hostes aditu & ponte prope Strigonium excludendos tranare jussit. Ipse cum reliquis legionibus, deductis ex Papa, Vesprimio, Deodato, quà iter progrediebatur, majoribus tormentis, ut reducis non fugati exercitus opinionem in vulgus induceret, Budam petiit. Ibi cum primùm se colligit, Ibraimum prætorem capite plectit, causatus ignaviam, utpote ab ejus parte initium fugiendi factum; re vera hominis maximæ apud Aulam auctoritatis testimonium ac virtutem veritus; ab quorum altero vita sibi eripi, ab altera magistratus posset. Eo sublato, Mehemeti per literas renuntiavit: Viennam suis armis prope deletam & vix non captam; ab ea tamen paulisper milites abduxisse, ne illos hostium desperationi objiceret, qui collectis undique auxiliis excitoque omni Germanico Polonoque nomine sic pugnatum venissent, ut occumbere in acie, dummodo ingenti Turcarum cæde sua mors constitisset, efferatis animis obfirmaverant. Se autem e republica existimasse, exigui jactura temporis tot strenuorum militum vitam incruentamque victoriam redimere. Mox, ubi primùm Auxiliares se dissipaverint vel pecuniæ & commeatuum inopia, vel sententiarum diversitate, quæ sen-

1683.

*Neoseliũ valido præsidio firmat.*

*Pontem prope Strigonium munit ingenti militum globo.*

*Budam regreditur.*

*Ibraimum Budæ prætorem capite plectit.*

*Mehemeti Regi mollire literis cladem studet.*

1683. ſemper inter varias mentes fœderatorum gliſcit, iterum quaſſatis mœnibus ſucceſſurum, daturumque argumentum militaris artis, cùm palam fuerit, hoſtem tutiùs cedendo quàm præliando ſe profligaſſe. Mehemetes, quid actum eſſet, ignarus (Muſtaphus enim metu ac muneribus ſibi jamdudum obſtrinxerat, quibus patebat rex, obſepſeratque ejus aures) conſilium probavit, miſitque duci tunicæ donum, pignus apud eam gentem pacati animi benevolentiſque. Ille doli ſucceſſu lætus, elatuſque rei occultandæ ſpe, quotquot in exercitu prætorum tribunorumque ab Ibraimi ſententia ſteterant, excellebantque prudentia ac ſtrenuitate, lictori objecit; ratus illos ut pœna, ita & crimine, oneraturum, ſi clades unquam in aperto foret; vel cujuſque animos ad prodendam ſuffocaturum. Fuere viri, barbarici Imperii lumina, unus & quadraginta; magnum adeo Germanis incrementum victoriæ, ut plus fere huic Viſirii crudelitati, quàm propriæ virtuti debuerint. Attamen ex ipſorum haſta ærarium locupletatum; ſed in omni civili ac militari re pluris hominum ingenia ac virtus, quàm pecunia ſunt. Scytharum quoque Regulum, fide belloque egregium, quem neci deſtinaverat, cùm fuga ſe ſubripuiſſet, exauthoravit. Inter hæc Fœderati ſuſceperant in Hungariam iter, præter Saxones domum confeſtim ab Octoviro ſuo dimiſſos, irato, ut fama tenuit, quòd ipſis Viennenſi prælio primas diſcriminis, poſtremas prædæ partes dediſſent. Duobus caſtris prope Altem-

*Mehemetes Viſirii factum probat eique dona mittit.*

*Viſirius ducum plures necat, & quare.*

*Scytharum Regulum in ordinē cogit, cum fugiētem neci dare non potuiſſet.*

*Saxones domum redeunt irati, & quamobrem.*

temburgum progressi, quinque illic Janizerorum millia, lectissimum agmen, plaustris circumvallatum, objectisque majoribus machinis, quas secum advexerant, invenere. Hi enim, dum ob ingenitam virtutis indolem non fuga, sed militari gradu, pedem referunt, in itinere comprehensi, statim ac hostium agmina conspexere, sarcinis in medium collatis, per gyrum plaustris, ad pugnam se compararunt. In deditionem invitati, cum se mortem servituti prælaturos dicerent, post atrox certamen, non incruenta Germanis victoria, ad unum omnes trucidati sunt. Cæsaris catapultæ, præda militum fuit. Exercitus decem Lithuanorum millibus, quos ad Joannem regem supremus illorum præfectus Lubomischius adduxerat, & duabus Cæsarianorum peditum legionibus suppletus in Cituorum Insulam processit. Ibi cùm de re gerenda deliberarent, placuit Regis sententia, ut posthabito Neoselio, quod validis munitionibus, novemque armatorum millibus tectum, inexsuperabile jam medio autumno videbatur; sinistra, Pesthum usque, Danubii ripa ab hostibus expediretur; sibique in superiori provincia munirent hibernis locum, simul Neoselium interclusis commeatibus lenta obsidione domituri. Amnem iniecto ponte milites traducuntur. Sarmatæ negligenter ex hostium contemptu præcerpunt viam. Cùm palati longiùs prædarentur, plures ab Neoselii præsidio intercepti inconsultæ audaciæ pœnas luerunt. Et quamquam

1683.

*Fœderati Janizerorum in unum trucidant.*

*Quæ strenue pugnavit, nec se dedere induxit animum.*

*Non incruenta Germanis victoria.*

*Decē Lithuanorum millia, aliquot Germanorū Cohortes Fœderatis junguntur.*

*Statuitur a Fœderatis Strigonii oppugnatio.*

*Sarmatæ ab Neoselii præsidio cæduntur.*

1683. rabile signum Mehemetes adest. Istud sequimini, & quà me tendentem videritis, ite mecum, ferro contendite. Non hìc Viennæ mœnia, non subterraneus ignis, non agger præruptus. Armati armatis obstant, armis ac viribus pares; necessitate, quod inexsuperabile telum est, validiores estis. Hæc dicentem surdis excipiunt auribus, turba impellunt. Ille obnitebatur, invocabatque prætorianorum, qui circum se erant, fidem. Instabant Victores, vitamque occursantibus adimebant. Simul dissoni clamores haud longe abesse Lotharingium, dextrum cædentem cornu, renuntiabant. Tot anxius curis, inops animi consiliique, tandem equum in fugam concitat. Fugientem prosequuti qui adhuc steterant, effuso cursu per agros dissipantur. Germanorum in eo prælio cecidere ad duo millia, Sarmatarum septingenti, Thracum ad decem millia; vulnerati major utrinque numerus. Reliquum erat illorum agmen, qui ad urbem manserant. Hi obsidionem urgere jussi, initio pugnæ lacera propugnacula ingenti tormentorum strepitu verberabant; distinendisque oppidanis ne erumperent, acie directa, velut quolibet momento temporis aggressuri, minitabantur. Posteaquam subeuntem mœnia Badensem vident, audiuntque intra vallum hostem, & suos disjectos; se taciti per operum anfractus subripuere, præoccupato Staremb ergio, qui ab omni parte unà cum Ludovico Badæ Principe, impetum in hostes facturus, agmen civium simul ac militum intra munitiones instruxerat. Pulsos

*Sed frustra.*

*Adventante Lotharingi oipse, & ejus sinistrû cornu fugit.*

*Quæ Christianorum strages in eo prælio quæ Turcarum.*

*Turcarum ab obsidionali vallo fuga.*

1683.

ſos fugatoſque haud magna cædes eſt conſequuta. Nam Sarmatæ citò ad prædam diſcurrunt; & Germanis, cùm parum ſupereſſet diei, breve inſequendi ſpatium fuit. Poſtridie equitum turmæ longius progreſſæ, complures laſſitudine aut vulneribus debilitatos, viæque impares trucidarunt; ulti Barbarorum ſævitiem, qui captivos remorantes fugam, in his pleraſque lactantes matres, gladio ad necem percuſſerant. Infantibus tamen, ingenti numero pia collectis cura, aliena ſervarunt ubera. Præda longe major ac luculenta, non æqua tamen parte; ditior Polonis, qui primi & diutiùs prædati ſunt. Regi Viſirii tentorium obtigit, amplitudine atque ornamentis magnificum; militari ærario & gaza, ut hujuſmodi potentia viri, opulentiſſimum; & ibi maximi momenti, quæ ad rem præſentem facerent, literarum monumenta. Illa ad invidiam, hæc ad alienandos animos plurimùm valuere. Siquidem negata Cæſari avidiùs petenti, cujus ſummopere intererat illinc pernoſcere Tehelii atque Hungarorum cum civibus, exteriſque conjurationes. At Rex ſeu pacis reſtituendæ ſpe, quam patefacta plurimorum crimina retardare potuiſſent; ſeu, ut alii interpretabantur, ad aliquam ſibi, arcani conſcientia, captandam utilitatem, ſpecie negligentis detinuit ea. Regio quoque Mehemetis vexillo potitus eſt. Addita huic loco fabula, ad ſcenæ pompam inter vulgi acclamationes incerto rumore diſſipata: illud ſcilicet ab ipſo rege ex ſigniferi, vel etiam ex Muſta-

*Ingens præda relicta, præcipue a Polonis.*

*Arcanæ Perduellium literæ a Sarmatis intra prædam reperiuntur. Ab Cæſare petitæ ſed fruſtra, & quare.*

*Rex Mehemetis vexillo potitur.*

1683. phi manibus ereptum. Id autem cùm ejus tacuerint literæ, cæsum fugatumque hostem Pontifici maximo renuntiantes; siluerit nuntius, qui præcipuum istud victoriæ monumentum, tanto quoque Innocentii studio ope consilio partæ, illustre futurum posteris testimonium, Romam detulit (quæ duo aptissima erant loca pervulgandæ exornandæque rei) non est cur ullo pigmento aspergamus invicti regis gloriam, quæ tum clarissima fuit, atque omne fortissimi ducis decus complexa. Captus & ingens belli apparatus, qui totus in Cæsaris potestatem venit; unde vicissim querelarum semina, exprobrante Rege, non sibi datam tormentorum partem. Fuerunt catapultæ majores centum undecim, scorpionum quinque millia, duo sarissarum, mille maximæ ollæ pyrophoræ, manualium octodecim millia, par globorum ad bombardarum usum numerus, sulfurati pulveris pondo quadrigenties millies, totidem plumbeæ glandis, magna ligonum, palarum, cæterique militaris instrumenti vis. Ita memorabili oppugnatione, qua nulla, nostra ætate, major ac periculosior, Vienna sexagesimo postquam inceperat die, pridie Idus Septembris soluta est. Opinio tunc apud multos graves quoque rerum æstimatores invaluit, Visirii avaritia stetisse urbem. Nam cùm intactam vellet a militum præda, non vi eam capere, sed lenta obsidione in deditionem adducere, sibique integram, spoliandam opibus, reservare studuisse; datum proinde auxilii ferendi tem-

*Quot tormenta, quantusque belli apparatus captus.*

*Viennæ obsidio soluta.*

*Opinio refutatur potuisse urbem in potestatē redigi si Visirius prædam militi permittere voluisset.*

tempus, præteritamque absolvendæ rei occasionem. 1683.
Verùm quisquis animo reputabit, tricies septies dilaceratas a Barbaris nitrati vi pulveris, conclusi caveis, munitiones; in eas semel ac tricies acie instructa illatum impetum; ferro aut morbo absumptos (sic enim inita paullo ante postremam pugnam ratione inter Visirii schedas repertum est) tres provinciarum præfectos, sexdecim Janizerorum chiliarcos, septem ac viginti militum millia, sex millia machinalium libratorum; cunicularioum, calonum, fossorumque sexdecim millia. Contra verò quindecies facto agmine Germanorum milites erupisse; horum ad undecies mille plerumque ferro, dyssenteria quoque ac morbo cecidisse; totidem, qui arma gestassent, oppidanorum; existimabit profectò nec vehementius oppugnari urbem, nec diligentius defendi potuisse; eamque opinionem falsi redarguet. Quòd si tempus novis conatibus suffecisset, iis repellendis adhuc urbi vires suppetebant. Nam oppidanorum, qui tuendæ patriæ, delectu habito, nomen dedissent, ad quinquaginta millia supererant, militum quatuor millia. Subitariis etiam operibus ad aliquot dies fultæ munitiones. Cùm Turcis interea validiores milites occubuissent; reliqui ex inani successu demisissent animos, Germani extulissent, Cæsar a Lotharingio per Comitem Franciscum Carolum Averspergium quàm citissime certior factus, Viennam ab hostibus gravi depulsis cæde liberatam esse, cymba vectus postridie Idus ad eam venit. In ri-

*Refutandi rationes.*

*Per totum obsidionis tẽpus quot Turcarum intercempti.*

*Quot Christianorum.*

*Cæsar accepto discessisse Turcas nuncio Viennam illico per danubiũ pergit.*

1683. ripam descendenti Octoviri, Lotharingius, Starembergius cum præfectis militum, effusaque civium multitudine obviam fuere. Rei bene gestæ sua cuique data laude, Starembergio vultu atque amantissimis verbis servatæ vel vitæ discrimine, (bis enim dum se periculo offerret, leviter telo ictus) urbis gloriam gratulatus, medius inter Octoviros portam ingreditur. Adito majori Templo Deum Opt. Max., qua venerat pompa, solemni prece veneratus, actæque publice gratiæ. Postridie specie lustrandi exercitum in equum conscendit. Peragrato suorum, & Germanici nominis sociorum agmine, celebrataque omnium fide ac strenuitate, ad Polonorum castra progreditur. Intranti directam aciem Rex militari insignis habitu equum admovit. Utrique aperto capite se consalutant, dextramque porrigunt. Prior Leopoldus sermonem habuit. Nec se, inquit, ignarum esse, ejus adventum perniciem hostibus, Viennæ salutem attulisse; nec unquam immemorem fore. Tanta verò in se merita, quæ dicendo nequeat, orare Superos, ut referenda gratia, salvis tamen ejus rebus atque incolumi regno, æquare possit. Rex officiis contendere, cumulare cæteros laude, sibi postremas actæ rei partes, primas lætitiæ dare. Postmodum jubere, Jacobum filium honoris causa Cæsari, diu ac modeste renuenti, manus exosculari. Ille adolescentem complexus, ornatissimisque verbis prosequutus, non ei tamen (quod Rex suæ soboli recentibusque meritis concedi

*Quomodo exceptus.*

*Exercitū lustrat honoris causa.*

*Rex ad primos suorū ordines illi occurrit.*

*Quæ utriusque oratio.*

*Jacobum Regis filiū comiter excipit, sed ei caput Cæsar non aperit.*

cedi posse arbitrabatur) detexit caput. Negati honoris diu mansit vulnus exulcerato animo. Adeò vel parvis rebus, ubi Principum majestas agitur, magnum momentum est; factaque fides, quod sæpius antea: privatorum congressus nectendis amicitiis idoneos esse, Principum dissociandis. Accepto victoriæ nuntio Germania, Italia, Sarmatia, ut recenseam quarum maxime intererat, omnibus lætitiis incessere. Ubique publica auctoritate reserata Templa, supplicationes indictæ; faustusque eventus incredibili plausu, nulla non exultantis animi significatione celebratus; quippe qui ex præterito metu jucundior.

1683.

*Id Regi doluit.*

*Ingens ubique ob Viennam obsidione liberatâ lætitia.*

## *Finis Libri Secundi.*

Liber

1683.

# Liber Tertius.

*Cæsar Lentiam regreditur.*

CÆsar biduum Viennæ commoratus, ne fœdo ruinarum aspectu & cæli gravitate ob insepulta cadavera conflictaretur, Lentiam regreditur. Quatriduum victoribus quies data; in quo plures erratum existimarunt. Nam tergo subitò inhærentes omnem prope Turcarum exercitum delere potuisse. Et quidem seu duces adeo mentem occupaverant liberatæ urbis gaudio, ut illam ad reliqua non adverterint; seu (quod a vero minus abest) legionibus diuturno labore debilitatis defuerint ad prosequendum vires; hostis magnæ cladi subductus est. Quippe cui spatium fuit pontibus, qui custoditi fuerant, Arrabonem superandi; quamquam plures, impellente metu, moræ impatientes tentato vado, gurgite exhausti sunt. Visirius in ulteriorem ripam traductus, suis recipiendis, qui continuò per globos ingenti numero ventitabant, tri-

*An erratum fuerit, dato Turcis ad fugiendũ tempore.*

*Visirius suos trãs Arrabonem colligit.*

triduum stetit. Copiis ad justi exercitus speciem recuperatis Neoselium, nobilem in Imperii finibus arcem, belli apparatu validissimoque præsidio firmavit. Deinde sex Janizerorum, septem equitum millia suæ robur militiæ, in oppositam Danubii ripam ad hostes aditu & ponte prope Strigonium excludendos tranare jussit. Ipse cum reliquis legionibus, deductis ex Papa, Vesprimio, Deodato, quà iter progrediebatur, majoribus tormentis, ut reducis non fugati exercitus opinionem in vulgus induceret, Budam petiit. Ibi cum primùm se collegit, Ibraimum prætorem capite plectit, causatus ignaviam, utpote ab ejus parte initium fugiendi factum; re vera hominis maximæ apud Aulam auctoritatis testimonium ac virtutem veritus; ab quorum altero vita sibi eripi, ab altera magistratus posset. Eo sublato, Mehemeti per literas renuntiavit: Viennam suis armis prope deletam & vix non captam; ab ea tamen paulisper milites abduxisse, ne illos hostium desperationi objiceret, qui collectis undique auxiliis excitoque omni Germanico Polonoque nomine sic pugnatum venissent, ut occumbere in acie, dummodo ingenti Turcarum cæde sua mors constitisset, efferatis animis obfirmaverant. Se autem e republica existimasse, exigui jacturæ temporis tot strenuorum militum vitam incruentamque victoriam redimere. Mox, ubi primùm Auxiliares se dissipaverint vel pecuniæ & commeatuum inopia, vel sententiarum diversitate, quæ sem-

1683.

*Neoseliū valido præsidio firmat.*

*Pontem prope Strigonium munit ingenti militum globo.*

*Budam regreditur.*

*Ibraimum Budæ prætorem capite plectit.*

*Mehemeti Regi mollire literis cladem studet.*

1683. ſemper inter varias mentes fœderatorum gliſcit, iterum quaſſatis mœnibus ſucceſſurum, daturumque argumentum militaris artis, cùm palam fuerit, hoſtem tutiùs cedendo quàm prœliando ſe profligaſſe. Mehemetes, quid actum eſſet, ignarus (Muſtaphus enim metu ac muneribus ſibi jamdudum obſtrinxerat, quibus patebat rex, obſepſeratque ejus aures) conſilium probavit, miſitque duci tunicæ donum, pignus apud eam gentem pacati animi benevolentiſque. Ille doli ſucceſſu lætus, elatuſque rei occultandæ ſpe, quotquot in exercitu prætorum tribunorumque ab Ibraimi ſententia ſteterant, excellebantque prudentia ac ſtrenuitate, lictori objecit; ratus illos ut pœna, ita & crimine, oneraturum, ſi clades unquam in aperto foret; vel cujuſque animos ad prodendam ſuffocaturum. Fuere viri, barbarici Imperii lumina, unus & quadraginta; magnum adeo Germanis incrementum victoriæ, ut plus fere huic Viſirii crudelitati, quàm propriæ virtuti debuerint. Attamen ex ipſorum haſta ærarium locupletatum; ſed in omni civili ac militari re pluris hominum ingenia ac virtus, quàm pecunia ſunt. Scytharum quoque Regulum, fide belloque egregium, quem neci deſtinaverat, cùm fuga ſe ſubripuiſſet, exauthoravit. Inter hæc Fœderati ſuſceperant in Hungariam iter, præter Saxones domum confeſtim ab Octoviro ſuo dimiſſos, irato, ut fama tenuit, quòd ipſis Viennenſi prælio primas diſcriminis, poſtremas prædæ partes dediſſent. Duobus caſtris prope Altem-

*Mehemetes Viſirii factum probat eique dona mittit.*

*Viſirius ducum plures necat, & quare.*

*Scytharum Regulum in ordinē cogit, cum fugiētem neci dare non potuiſſet.*

*Saxones domum redeunt irati, & quamobrem.*

1683.

temburgum progressi, quinque illic Janizerorum millia, lectissimum agmen, plaustris circumvallatum, objectisque majoribus machinis, quas secum advexerant, invenere. Hi enim, dum ob ingenitam virtutis indolem non fuga, sed militari gradu, pedem referunt, in itinere comprehensi, statim ac hostium agmina conspexere, sarcinis in medium collatis, per gyrum plaustris, ad pugnam se compararunt. In deditionem invitati, cum se mortem servituti prælaturos dicerent, post atrox certamen, non incruenta Germanis victoria, ad unum omnes trucidati sunt. Cæsaris catapultæ, præda militum fuit. Exercitus decem Lithuanorum millibus, quos ad Joannem regem supremus illorum præfectus Lubomischius adduxerat, & duabus Cæsarianorum peditum legionibus suppletus in Cituorum Insulam processit. Ibi cùm de re gerenda deliberarent, placuit Regis sententia, ut posthabito Neoselio, quod validis munitionibus, novemque armatorum millibus tectum, inexsuperabile jam medio autumno videbatur; sinistra, Pesthum usque, Danubii ripa ab hostibus expediretur; sibique in superiori provincia munirent hibernis locum, simul Neoselium interclusis commeatibus lenta obsidione domituri. Amnem iniecto ponte milites traducuntur. Sarmatæ negligenter ex hostium contemptu præcerpunt viam. Cùm palati longiùs prædarentur, plures ab Neoselii prælidio intercepti inconsultæ audaciæ pœnas luerunt. Et quamquam

*Fœderati Janizerorum in unum trucidant.*

*Quæ strenue pugnavit, nec se dedere induxit animum.*

*Non incruenta Germanis victoria.*

*Decē Lithuanorum millia, aliquot Germanorū Cohortes Fœderatis junguntur.*

*Statuitur a Fœderatis Strigonii oppugnatio.*

*Sarmatę ab Neoselii præsidio cæduntur.*

1683. Lotharingius moneret eos, ne procul ab reliquo exercitu, neve inexplorato maturarent iter: hostes ingenti numero se collegisse, & nihil non ab eorum timendum fraude, si non virtute; illi gloriæ & prædæ avidi gressum non sustinere; veriti ne utriusque sibi comparandæ occasio præriperetur. Digressi trecentos equites obviam habuerunt. Rati ab Neoselio profectos, invadunt; fugientibus hærent infestis mucronibus. Collis erat sinuoso flexu prope ripam succedens, ubi quinque barbarorum equitum millia in insidiis manserant. Hi vixdum agmen processerat, a latere a tergo insurgunt. Sarmatæ improviso incursu & rei novitate perculsi, ad primum telorum jactum circumactis equis arrripiunt fugam. Aderat inter alios Jacobus Regis filius, quem equi pernicitate sibi consulentem excepit Pater, cum altera suorum acie ad pugnæ strepitum concitatis equis adveniens; submovitque periculo, insistente ejus vestigiis Turcarum uno. Cæteris ignaviam increpans, intentisque in jugulum armis, ut fugam sisterent, imperabat. Verùm nec primi restituebant ordines; & subsidiarii, tumultu ablati, suos non retinebant. Tunc ipse impavidus hostes gladio retundere, ut suo saltem discrimine excitaret militum animos. At cùm ne ita quidem revocaret eos, magno strenuitatis argumento postremus clausit fugientium agmen, gloriæ, non vitæ cupidus. Germanorum occursus Polonis finis fugiendi fuit, Turcis persequendi; facta tamen supra mille Sarmatarum cęde. Rex ob suæ gen-

*Insidiis excepti, & quomodo.*

*Jacobus Regis filius discrimen adit.*

*Rex accurrens filium, & agmen periculo eximit; & qua ratione id gestum.*

*Magna Regis tenacitas.*

*Germani Polonis opem afferunt.*

gentis ignominiam iræ & pudoris plenus ardebat oculis, fremebat ore; & cum acceptam pati injuriam non posset inquietus animus, Lotharingio suadere, secum illico in pugnam rediret, haud diffisus Polonorum virtuti, qui tyrones haud mirum si dolo cessissent; cæterùm ita natura bellicosæ genti comparatum esse, ut vindictę stimulo adversis acuatur. Carolus favere dictis; sed parum, dicere, superesse diei, & nondum pedites advenisse; quare cibo & somno curarent corpora, postridie dimicaturi. Luce prima instructo agmine, nam hostis non longe aberat, viam capiunt; & iste in aciem copias eduxerat ad collis radicem, cui impositum est Parchamum oppidum. Tredecim erant hominum millia, lectissimi quique suæ gentis, ferociores etiam, quòd pridie vicissent, quòdque Visirius, moram illaturus hosti, eos promissis oneraverat, si strenue decertarent; & locus quamquam paucioribus faciebat animos. Nam a tergo clivus, a læva Danubius, a dextra palus. Janizeri aciem mediam, cui Halius præerat Budæ prætor in Ibraimi locum suffectus, constituebant. Utrinque alæ equitum circumductæ. Silistriæ prætor dextro lateri; prætor itidem Cholibonis, quem nunc Aleppum dicimus, lævo moderabantur. Fęderati peditatum & ipsi in medium acceperant, præfecerantque Ernestum Starembergium legatum. In cornibus, lævo Polonos, dextro Cæsarianos collocaverant. Illos Jablanouschius supremus ejus mili-

1683.

*Rex cupit iterum suos in pugnam reducere.*

*Lotharingius rē differt.*

*Turcæ Fęderatis occurrunt.*

*Locus pugnæ, & ordo.*

matæ, cùm æquata fronte ſtare non potuiſſent, per globos, protento corpore atque armis, hoſtem impellere adnitebantur. Sed equi in eo tumultu graviter ab omni parte colliſi, non amplius audiebant frænos, verſique in latera, inſeſſorem objiciebant telis, cogebantque abducere ſe periculo. Jablanouſchius, ubi primùm nutare ſuos vidit, cum duabus levis armaturæ equitum centuriis venerat ad prælii locum, ſtudebatque, retuſis pauliſper hoſtibus, pugnam inſtaurare. Verùm & ipſe, quamquam obverſa fronte, adverſo impetu ferebatur. Quod Rex, Lotharingiuſque conſpicati, duas equeſtres Capraræ, Caſtellique legiones ex ſubſidiis eductas illicò ſuppetias mittunt. Stetere diviſis lato intervallo manipulis ad poſtremos turbati agminis ordines; intraque relictum ſpatium nullo excipiebant tumultu incompoſitas prope fugientium turmas. Turcæ ſequebantur; rati, ſemel commotos nullo negotio diſſipatum iri. Poſtquam verò novum agmen, ſibi non ſecus ac pro vallo oppoſitum vident, fluctuavere animo, incerti an ultra tenderent. Vicit tamen ingenita virtus, ſuaſitque pugnam. Pertinaciter dimicabatur; ob ereptam victoriam aliis ira, aliis gaudio ferocientibus. Interim Poloni tutum nacti receptum, ſe reſtituerant, ad ſua quique ſigna regreſſi; implenteſque agmine intermedia ſpatia continuaverant cum Germanis aciem. Integrato certamine non ii, qui dudum, viſi ſunt. Stimulabat eos ad gloriam pudor, ad 1683.

æmu-

1683. æmulationem præsens sociorum virtus; ad vindictam odium recenti damno exasperatum. Turcæ fęderatorum vim, & audaciam mirati, velut prodigio capti (quod in re nec opinata usuvenire solet) torpere primùm; dein laxatis ordinibus procellam vitare; mox referre pedem, accelerare gradum; fugæ denique se permittere. Hæc in dextero ipsorum cornu; in altero durius ambiguumque diu certamen fuit, non minus utriusque partis virtute quàm obstinatione. Par erat in fronte militum numerus (nam definiente locum Danubio Cæsariani dilatari non poterant), par robur ac disciplina. Cædebantur invicem, sed immoti; integri fessis subibant, replebantque morientium locum qui proximi astabant. Quo viso Badensium Princeps aliquot ex subsidiariis turmis ad se vocatis: in vestra, inquit, manu equites victoria est. Stant Barbari freti loco, eòque tametsi pauciores insultant. Perrumpite aciem facto cuneo; date succedentibus viam; palàm fit, nihil uspiam tutum a vobis esse. Ego non voce, non consilio solùm, sed manu & ferro præibo. Hæc fatus, cuneum citatis equis in prælium ducit. Impetum hostes non pertulerunt, quamquam & fractis ordinibus acerrime dimicarent. Facto aditu promptissimus quisque Germanus subit; dividitur in globos pugna; Barbari circumventi cient primùm inter se turbas, hinc turmatim recedunt; & cùm magis magisque comprimerentur, signa deserunt, apertam

*Pugnæ exitus in dextro cornu.*

*Pugnæ exitus in sinistro cornu.*

tam in fugam effunduntur. Seriùs pugna pervenerat ad medias acies. Nam cum Turcarum cornua proceſſiſſent; Cæſariani pedites continuere gradum, veriti ſinum ingredi. At ubi cedentibus illis æquata frons, hi ſigna movent; miſſilibus primùm, mox ſtrictis gladiis, collatoque pede confligunt. Prælium tamen non diu tenuit. Quippe Janizari paullo poſt equitum alis nudati, queſtique: ſe ſe, ut munirent illorum fugam, occupandis hoſtibus oblatos: agmen nihil confuſis ordinibus in cliv detrahunt; ſpe ducti hoſtem, telis ſubjectum um territumque loci difficultate, non aſcenſurum; ſe ſe Parchamum, quod duo non amplius millia diſtabat, per otium abituros. At falſa ſpe; quippe Germani haudquaquam morati, ſigna intulerunt, ira vires atque animos ſuggerente; Turcaſque facilè pepulerunt, jam ſuo metu, hoſtiumque audacia trepidos conſternatoſque. Hinc undique cædes & fuga, dum iſti ferociter inſequuntur, & illi Parchamum repetunt. Una erat illuc obverſa oppidi porta, quam dum pro ſe fugientium quiſque præoccupare ſtudet, ipſo obſtruebatur tumultu; conſtipatique Barbari longe majori numero præbebant victoribus jugulum. Dum ita inter ſe luctantur, pars equitum, dimiſſis equis, in proxima vada paludis ſe immergunt, contecti calamis virgultiſque; pars equo tranare Danubium pergit. Hi gurgitibus hauſti; illi ab Cæſarianorum equitatu aquam ingreſſo aut telis confoſſi aut in ſervitutem ad-

1683.

*Pugnæ exitus in media acie, & ubique Christianorum victoria.*

*Turcarum nova clades ad Parchamum.*

1683. adducti. Turba in oppidum acervatim per portam effusa, diversis itineribus pontem, quo Strigonium Parchamo conjungitur, petit. Ille immensum non tulit pondus, laxatisque compagibus medius rumpitur. Plures in aquam prolapsi, nandi rudes, vitam deseruerunt. Qui pontem hostili adnexum ripæ adhuc tenebant, magnis clamoribus Strigoniensium fidem atque opem obtestabantur. Et Fœderati illuc progressi facto impetu urgebant eos; rati, ne in flumen detruderentur, se dedituros. Horum unus armis & corpore, sed magis virtute insignis, clausit intento gladio irruentibus aditum. Constitit parumper agmen, audaciam veritum an admiratum. Dein aliqui, spreta hominis temeritate, vim persensere, strati ense, quem ille, circumferens truces oculos, magnoque pontem occupans gradu, quàcumque se offerebat hostis, atrociter objiciebat. Pugnanti (nam & hoc traditum est) educitur manubrio gladius; sed impavido, vaginaque se contegenti alius subjicitur; quo rursus edita plurium strage tandiu locum obtinuit, quoad socii lintribus excepti periculo subducti sunt. Et ipse conscendere nitebatur; verùm vulneribus debilitatus, cùm tardis ingrederetur pedibus, occiditur; egregio facinore immortalitatem consequuturus, ni ejus nomen & genus in occulto forent. Capto Parchamo, Sarmatæ vindictæ avidi ignem subdunt, brevì tamen a Germanis extinctum; quorum, integrum servare sibi oppidum, intererat. Arx illicò

*Alia Turcarum clades rupto ponte.*

*Magna unius Barbari strenuitas.*

*Fœderati Parchamum in potestaté recipiunt. Sarmatæ ei ignē injiciunt. Germani extingunt.*

illico in deditionem venit, quingentis præsidiariis pro vita servitutem pactis. In eos quoque a Polonis sævitum foret, nisi Germanus intervenisset. Adeo militaribus viris acrior ad vindictam pudor acceptæ cladis, quam ira. Desiderata in eo conflictu, quà cęsa, quà undis hausta, ad septem Turcarum millia, in his Halius Budæ prætor. Capti Silistriæ & Colibonis prætores, duo pariter gregariorum millia. Fœderatorum occubuere ad duo millia, & ducum nemo. Bis millies equorum, aliquot catapultæ, & militaria signa in Germanorum potestatem venerunt. Præda militibus concessa, & ea quidem opulentissima. Victores, ne metu perculsis spatium darent ad resipiscendum, postero die, injecto ponte, Danubium trajiciunt, Strigonium oppugnaturi. Urbs prisco more propugnaculis cincta plus habet nominis, quam munimenti. Sedet ad prærupti collis radices, in quo arx eminet triangularis, tuta loco. Intra teli a majoribus tormentis jactum mons D. Thomæ sacer, æquato arci jugo, extollitur. Ex altera parte suburbia prætexunt ripam. Traductis legionibus & belli apparatu, Scarfembergii Comes cum quinque peditum cohortibus, ac mille equitibus sagittariis montem ipsum præmittitur occupatum; quem Turcæ si vel modico tenuissent præsidio, nemini dubium, longiùs processuram & deserendam ab hostibus oppugnationem, senescente jam autumno, humili cęnosoque solo. Sed urgente calamitate perit consilium. Illinc fre-

*1683.*

*Quot in omni eo conflictu desiderati Barbari, & aliqui insignes.*

*Quot Christianorum.*

*Quanta præda.*

*Fęderati Strigonium invadunt.*

*Urbs describitur.*

*S. Thomæ mons occupatur a Fęderatis.*

1683. frequenti jaculatione subjectum oppidum lacerari cęptum; & jam non sine immenso labore adductis muralibus machinis, mœnia tribus in locis verberabantur. Aperto aditu legiones ad irrumpendum se comparabant; cùm oppidani declinantes impetum in arcem se retulerunt. Fęderati in urbem recepti catapultas expediunt adversùs arcem, quæ pariter ex adverso monte proscindebatur. Quamobrem Turcæ veriti, ne si vim expectarent, conditionibus excluderentur, vix octiduo tolerata obsidione, libertatem, & quidquid secum humeris ferre possent, pacti, Budam traducuntur. Fuere duo armatorum millia, quatuor incolarum, qui solum vertere maluerunt. Mustaphus audita primùm suorum cæde, Strigoniique discrimine, validam instruxerat manum ad coercendos hostes, afflictisque rebus opem aliquam afferendam. Mox percepta urbis deditione, nihil modò cum Fœderatorum prosperitate contendendum arbitratus, ingenti Budæ aliisque circùm munitionibus præsidio imposito, cum reliquis copiis Albam Græcam regreditur; & jam ad hiberna vocabat anni tempus. Ad ea Fęderati quoque circumspectabant, sed ancipites qua parte constitui possent, facta longe lateque a Barbaris vastitate. Post difficiles consultationes Moravia Germanis sociis auxiliaribus decreta; sed hi longo quamvis itinere domum redierunt. Cæsariani, Strigonii relictis decem militum centuriis, circa Vagum amnem locati; Sarmatis ad regni sui fines intra Ti-

*Oppidani in arcem se recipiunt.*

*Arcem dedunt, & quibus conditionibus.*

*Visirius ad spem Strigonio ferendam se comparaverat.*

*Audita ejus deditione, firmat pręsidiis Budá aliaque oppida, & Albam gracam pergit.*

*Fęderati in hiberna discedunt.*

1683.

Tibiſcum & Carpatias alpes, regio populationibus adhuc vacua, ſed aliquot occupata perduellium præſidiis, datur. Ea dejicere, ut facilè ob præſentem metum, ſic utile videbatur haud minus Cæſari recuperatis oppidis, quàm Polonis per otium atque opulentiam hibernaturis. Itaque illuc Rex cum ſuorum equitatu, adjectis ad eum fulciendum quatuor Germanorum peditum legionibus Dunevaldo præfecto, viam carpit. Sed una tantùm Rentzeno arce, dum iret, in poteſtatem redacta, reliqua ſpem fefellerunt. Solicitatis enim Eperiis Caſſovianiſque, cùm ferociter reſpondiſſent, vi abſtinuit, conſilio an voluntate; cùm alii ad inferendam minus potentem crediderint, alii a Tehelio non abhorrentem. Auxit hanc famam cum locus palàm huic datus ad hyemandum, quamquam obtentu, ne in anguſtias actus, vehementius extrema quæreret; tum Sarmatarum, accepta ab Incolis peçunia, in patriam diſceſſus, deſertis non parvi momenti oppidis, quæ partim munita, partim idonea ad proſequendum bellum, extemplo veluti ex compoſito in perduellium poteſtatem conceſſerunt. Hinc obſcuræ invicem querelæ; & muſſitare Cæſar, ita ſibi durius factum perduellionis negotium; Rex, ſuos ſuſpecto in loco hibernorum tempore collocatos expoſitoſque, dum otio perfrui debuiſſent, inimicorum gladiis inſidiiſque. Quæ tamen (quippe nimis utriuſque intererat) ſimulando compreſſa. Quin Cæſar diſcedentem Regem officiis

*Poloni prope Carpatios montes*

*Caſſoviam Eperiaſque ad deditionem ſolicitant, ſed fruſtra.*

*Rex ut Tehelio nõ inimicus traducitur.*

*Cui locum permittit, ubi cum ſuis hiemare poſſit.*

*Sarmatæ accepta ab Incolis pecunia in patriã redeunt.*

*Relictis aliquot munitis Oppidis, a Perduellibus ſtatim occupatis.*

*Querelæ invicem Cæſaris, ac Regis.*

*Quæ tamen compreſſa.*

1683. omnibus est prosequutus, dataque eximia dona, documentum obstricti beneficiis animi, duraturæ pignus benevolentiæ. Cæterùm per hyemis tempus quieverunt arma, sed maximi rerum atque animorum motus apparuerunt. Jam enim ab dissoluta Viennæ obsidione profligatisque Barbaris plures Hungarorum proceres, fidem variante fortuna, in his Christophorus Budianus remigraverant in Cæsaris partes; rati probaturos, necessitate se rebellasse, qui statim ac liberi suique potentes ad se redierint. Et plerique facinus addiderunt, quo si perfidiæ redarguti fuerant, expiarent culpam; si mobilitatis & inconstantiæ, perpetuo vinculo suam Cæsari obstringerent voluntatem. Facta siquidem suorum manu alii alia castella invadunt, trucidatoque Turcarum aut Perduellium præsidio redigunt in Cæsaris potestatem. Hos quotidie magis plebeii patriciique subsequuti, Tehelio injecerant curam, suas partes dissolutum iri. Nam quis non refugit horretque crimen, cum malè cadit? Et venia, præter paucos turbarum authores, proposita per eos dies resipiscentibus, eò vehementiùs alliciebat, quò liberaliter oblata secundis rebus. Novemdecim Comitatus, atque omnis fere ora eis transque Danubium, quam dudum sub imperio habuerat, in jus ac ditionem Cæsaris rediere. Igitur Tehelius anxius animi, quò res evasura foret, ad suas reversus artes, legatos misit, alterum ad Poloniæ regem, ut rerum cum Cæsare componendarum author fieret;

*Cæsar redeuntem Regem officiis, & donis prosequitur*

*Budianus, ac plures Hungarorum Procerum Cæsari reconciliantur.*

*Aliquot oppida suorum industria in Cæsaris potestatem veniunt.*

*Oblata a Cæsare præteritorum venia Perduellibus.*

*Novēdecim Comitatus in Cæsaris ditionem redeunt.*

*Tehelius legatos ad Poloniæ Regē misit, ut ipsi cum Cæsare reconciliando navet operam.*

Al-

alterum ad Karam Mustaphum, qui renuntiaret: se suosque ex adversis rebus nec vires nec animos defecisse; quin etiam auxisse erga Turcas fidem, erga Germanos odium. Utrisque uteretur ad persequendum bellum; nec consilium ex fortuna, quæ facilè mutatur, sed ex animi sui magnitudine, ex Imperii majestate caperet. Id jampridem Mustapho deliberatum erat; veritus autem ne Mehemetes ad quieta consilia pronum in avaritiam animum converteret ob ærarii difficultatem, privato suo patrimonio refectum iri spoponderat quidquid superiori expeditione consumptum fuerat; spe, ita ejus ad se benevolentiam, si fortè præteritæ calamitates alienassent, revocaturum; & continuato bello nil sibi ab æmulis pertimescendum, vel sartis aliqua prosperitate prioribus ærumnis vel ostentata quotidie sarciendi spe. Verùm inclinata semel fortuna cuncta in deterius trahit. Jam tota personabat Aula gemitu ac luctu querentium, ejus crudelitate ereptos sibi conjuges, parentes, liberos non alio crimine, quàm quòd ipse reus; orbatas capite tot familias, rempublicam magistratibus, cunctos exanimatos, dum prospicerent, eximias virtutes vitio verti ac pœnis affici. Atrocior increbrescebat in dies rumor, miscebatque tumultus, libera in extremis malis, cum nihil acerbius timeri potest, omnium voce. Neque verò sævitiæ tantùm arguebatur, sed rapinarum sordidissimæque avaritiæ. quam nec puderet in omnium oculis exhibere

1683.

*Simul ad Visirium, ut animos addat ad bellum prosequendum.*

*Visirius Mustaphus Mehemeti Regi pecuniam ad bellum offert.*

*Hinc æmuli ejus mortem urgent apud Regem.*

*Ipsorum querelæ.*

1683. bere. Nam quid aliud sibi velle immensum auri pondus, quo se damna patrati belli dissoluturum dicat? Unde tantas illi divitias septenni magistratu, per infamem luxum omnesque indulgentis fortunæ illecebras acto; nisi malis artibus? Eas propterea Mehemeti non dono sed pœna repetendas esse, piandoque nefario sceleri vertendum in publicum bonum, quicquid malo publico congestum sit. Cùm minaciter obloquentium ira longiùs progressura videretur, Rex, quamquam invitus, decreta Mustaphi morte delinivit. Missum Albam Græcam, qui dirum nuntium afferret, pacato animo excepit; impetratoque brevi spatio ad se colligendum, sponte ipse laqueo collum intulit; leniter obtestatus: prosperam fortunam in hominum non esse potestate, sed ejus solùm comparandæ fidem industriamque. In his si errasset, facti conscientia dolenter mortem oppetiturum; nunc autem cum fortunæ delicto pereat, humanæ memorem vicissitudinis libenter mori. Eo sublato Turcicum Imperium damnum fecit. Iis enim vitiis virtutibusque, quibus Barbarorum viget dominatus, excoluerat ingenium in illa sagacissima Chiuperliorum domo, ubi primùm inter ephebos, mox inter primos rei domesticæ curatores adscitus, a duobus ejus gentis supremis Visiriis patre ac filio, qui decus Othomano Imperio restituerant, parendi ac dominandi artes didicerat; obsequium scilicet & largitionem in Principes, in cœteros supercilium ac rapacitatem; time-

*Rex quamquam invitus ejus mortem decernit.*

*Visirius accepto nuntio quid egerit, & quomodo mortem obierit.*

*Ejus vitia & virtutes.*

*Plura de iisdem, ejusque vita.*

timeri cupidus, haud diligi; & dum bene succedat, æqui honestique negligens; bellum paci præferre seu occupandis animis, seu deterrendis; ipse gnarus militiæ, patiens laborum. Ita severitatis opinione ac bellicæ strenuitatis fama seditiones, quæ diu fœdissimeque regnum dilaceraverant, compescuit; hostes in officio ac metu detinuit; Chiuperliorum æmulator, quorum solertiam æquasse, prosperitatem vicisse videretur; & ni postremus actus cætera corrupisset, patebat eam gloriam consequutum, ut optimis suffectus, splendidissima comparatione clarior fieret. Hæc sane multis, ut de privato viro, ad posteros transmittere haud ab re duximus, avide percepturos: cujusmodi fuerit, quo duce tantum discrimen adiit Christiana res, & unde formidabile Imperium non mole sua, ut aliis contigit, sed Christianorum impulsu inclinare cœpit. In ejus locum Ibraimus, alter ab Visiriorum principe curandæ præses reipublicæ (Caimecamum vocant) cooptatus est; vir imbecillis animo & corpore, nec aliter dignus, quàm quòd sui metuens magistratum ingredi recusabat. Coactus adire, confestim appulit mentem ad belli curas, quò communi suæ gentis voluntate protrahebatur. Igitur per omnes provincias tributum & delectum jussit; quæ tum, vindictæ spe, facilè tolerata. Tehelio rescripsit: non eas esse Turcarum vires, ut uno ictu prosterni possint. Mox validiores eos, quia dudum perculsos, ad rem acriùs agendam, exstimulante ira.

1683.

*Ibraimus in ejus locũ suffectus quã quam invitus.*

*Ejus in bellum studium.*

*Tehelium ad arma incitat.*

1683. ira, redituros. Ipse quoque diligentiùs se compararet, cogitaretque: nihil jam sibi medium inter imperium & servitutem. Hæc illum, ne a tumultu discederet, confirmarunt. Itaque ad arma intentus, ne pacem petendo ludificatus fuisse videretur, eas reconciliandæ gratiæ conditiones proposuit, quæ certò rejiciendæ bellum darent pacem postulanti. Petitum autem, ut ad se tredecim Comitatus, quorum antea suo & uxoris nomine potiebatur, jure fideque bona redirent; socii patrimonia, quæ sub hasta venierant, recuperarent; res Hungarorum publica, religioque in eum locum restituerentur, quo stetisse, dum Leopoldus Pannoniæ rex inauguraretur, pervulgabat. Quæ quidem iniqua nec hujus temporis, iniquiora Cæsari visa sunt, quòd ea Joannes rex detulisset, addidissetque: Civiles discordias, annalium memoriæ si repetantur, sæpius lenitate quàm armis sedatas esse. Hinc autem Germanis suspicio, bene ipsi cum Tehelio esse; minutaque exoranti fides. Verùm Rex, ut ut hominem in tutelam tacite recepisset, impense tamen Turcas oderat, cupiebatque iis faciliùs profligandis Hungarorum seditionem, quacumque demum ratione posset, extingui, ne ad reliquam belli molem, quæ tanta futura esset, accederet. Quod cum vel Cæsar animo versaretur, multùm in causa fuit, cur compressa ægritudine, quam ex ea perduellium arrogantia conceperat, hos diu pertentari haud abnuerit, an æquis conditionibus secum tandem in gra-

*Itaque Cæsari intolerabiles conditiones constabiliendę pacis proponit, ut eas respuat.*

*Quæ ipsæ fuerint.*

*Cæsar dolet, ea sibi Sarmatiæ Rege internuntio, delata.*

*Tentat an Perduelles æquioribus conditionibus quiescere velint.*

tiam

tiam redire vellent. Comperto, frustra re agitanda tempus teri, & morbum medicina, ut in affectis corporibus, ingravescere, totum se ad belli curas convertit. Igitur novas conscribi legiones, veteres suppleri jussit; actumque cum Auxiliaribus, ut accepta pecunia frequentiores vere primo ad exercitum veniant. His omnibus magnum momentum accessit fędus per eos dies cum Venetis conjunctum tanto animorum consensu, ut sponte prope sua coaluisse visum fuerit. Bellum a Turcis indictum Cæsari, priusquam exiissent induciæ, adeo nostrarum gentium nullo fere discrimine irritaverat animos, ut una esset omnium vox: implacabilem hostem consociatis viribus contundendum. Exceperat illam Pontifex maximus, detuleratque ad omnes Christianæ Religionis Principes, obtestatus, Dei numen sequerentur. Hanc enim cunctorum hominum voluntatem nonnisi divinitus inditam videri posse. Poloni, ut retulimus, dicto audientes fuerant; reliqui in diversa distracti consilia, pudori consulentes, spem saltem, cui tamen nemo crederet, ostentaverant. Una Venetorum Respublica, ut prudentis multitudinis natura est, ab re oculos haudquaquam demittens, consilium ex occasione captura esse videbatur. Hæc modò aderat. Nam Barbari post Viennensem cladem adeo viribus animoque defecerant, ut veteribus Inimicis, cùm præsenti opportunitate tum præteritorum memoria, vindictæ desiderium exacuerent. Quamobrem in Senatu de

1683.

*Cum frustra id fieret, bellicos apparatus urget.*

*Fœdus inter Venetos ac Cæsarem Sarmatiæque Regem ictum.*

*Cur Veneti illud usque adhuc distulerint.*

1683. Turcico bello, ineundoque cum Cæsare, Polonisque fœdere agitari cœptum. Duæ dicebantur sententiæ. Placebat aliis, instaurandas otio Reipublicæ vires Cretico bello debilitatas; aliis, quæ supererant, periclitandas, ne novis in dies injuriis labefactatæ aliquando prorsus conciderent. Erant, quos a bello retraheret repetita longiùs memoria fœderis cum secundo Philippo Hispaniarum rege percussi, quod quamvis clarissima ad Echinadas victoria nobilitatum, attamen Venetis male cessit, coactis pacem aliquot etiam jactura urbium a Selymo redimere. Plures arbitrabantur: angusti nec longe prospicientis animi esse, nova consilia veteribus exemplis dirigere. Nam ex præteritis consultatio; judicium ex præsentibus. Et olim prudentis Senatus fuisse, ajebant, armorum societatem disjungere ad finiendum bellum ob suspectum sibi Auriam Hispanæ classis præfectum, remissamque a sociis jam metu vacuis pugnandi curam; & nunc ad suscipiendum conjungere, haud minus fore. Si enim ex pari periculo fœdera conciliantur, si vigent communi odio, si communi servantur utilitate; neminem dubitare posse, istud perpetuò mansurum, quod modò cum Cæsare, Sarmatisque ineatur; ac finem bello prosperis Fœderatorum rebus, fractis ac devictis hostibus imponendum. Nam si de periculo agatur; cui trium majus impendeat, difficile dictu esse; reputantibus aliis dudum obitam Viennensem obsidionem, aliis apertam per Camenæcum Sar-

*In Senatu alii otium suadent, & quare.*

*Plures bellum, eorumque rationes.*

Sarmatiam Scytharum incursionibus, aliis per Cretam inimicis classibus Adriaticum sinum. Hinc ex pari discrimine haud dispar odium. Et armorum fructum nemini defuturum, superabili ubique Thrace post tantam cladem. Hæc satis per se comperta atque explicata esse. Sed utcumque difficultatibus involverentur; an Venetis liberum esse, utrum velint, deliberare; cum tacito, sed æque ac si indictum foret, atrocissimo jampridem bello absumantur? Quid enim ab hoc distat pax, quam modò gerimus? Bello occupantur oppida, eripitur ager. Quid horum post Cretensem pacem non abstulit nobis Turca; in eas angustias redactis Dalmatiæ urbibus, ut jam convecto vivere debeant? Bello prædæ ex hostibus aguntur. Quæ non hisce postremis annis, & quàm luctuosæ de nobis exactæ sunt; frequenter Barbaro ærarium nostrum simulatis querelis depopulato? Ita ne verò inultam Rempublicam sensim spoliari pecuniis & imperio, ut modico inquietoque otio perfruatur; mox illorum ope, quorum nunc fœdus abnuat, destituta, dirissimo implicanda bello? Non enim reputandum, Turcas, tametsi paullum conterantur, diu quieturos adversus nos, quos & idoneos ad prædam, & impares, quacumque ipsi fortuna sint, sibi credant. Tunc, otiosis vice sua Germanis Polonisque, bellum nobis gerendum erit nulla vincendi spe; quæ nunc maxima, si conjungamus arma, se offert. Quin & illud vehementer animo cogitandum: nobis hactenus fuisse 1683.

1683. Turcico bello, ineundoque cum Cæsare, Polonisque fędere agitari cęptum. Duæ dicebantur sententiæ. Placebat aliis, instaurandas otio Reipublicæ vires Cretico bello debilitatas; aliis, quæ supererant, periclitandas, ne novis in dies injuriis labefactatæ aliquando prorsus conciderent. Erant, quos a bello retraheret repetita longiùs memoria fęderis cum secundo Philippo Hispaniarum rege percussi, quod quamvis clarissima ad Echinadas victoria nobilitatum, attamen Venetis male cessit, coactis pacem aliquot etiam jactura urbium a Selymo redimere. Plures arbitrabantur: angusti nec longe prospicientis animi esse, nova consilia veteribus exemplis dirigere. Nam ex præteritis consultatio; judicium ex præsentibus. Et olim prudentis Senatus fuisse, ajebant, armorum societatem disjungere ad finiendum bellum ob suspectum sibi Auriam Hispanæ classis præfectum, remissamque a sociis jam metu vacuis pugnandi curam; & nunc ad suscipiendum conjungere, haud minus fore. Si enim ex pari periculo fœdera conciliantur, si vigent communi odio, si communi servantur utilitate; neminem dubitare posse, istud perpetuò mansurum, quod modò cum Cæsare, Sarmatisque ineatur; ac finem bello prosperis Fęderatorum rebus, fractis ac devictis hostibus imponendum. Nam si de periculo agatur; cui trium majus impendeat, difficile dictu esse; reputantibus aliis dudum obitam Viennensem obsidionem, aliis apertam per Camenæcum Sar-

*In Senatu alii otium suadent, & quare.*

*Plures bellum, eorumque rationes.*

Sarmatiam Scytharum incursionibus, aliis per Cretam inimicis classibus Adriaticum sinum. Hinc ex pari discrimine haud dispar odium. Et armorum fructum nemini defuturum, superabili ubique Thrace post tantam cladem. Hæc satis per se comperta atque explicata esse. Sed utcumque difficultatibus involverentur; an Venetis liberum esse, utrum velint, deliberare; cum tacito, sed æque ac si indictum foret, atrocissimo jampridem bello absumantur? Quid enim ab hoc distat pax, quam modò gerimus? Bello occupantur oppida, eripitur ager. Quid horum post Cretensem pacem non abstulit nobis Turca; in eas angustias redactis Dalmatiæ urbibus, ut jam convecto vivere debeant? Bello prædæ ex hostibus aguntur. Quæ non hisce postremis annis, & quàm luctuosæ de nobis exactæ sunt; frequenter Barbaro ærarium nostrum simulatis querelis depopulato? Ita ne verò inultam Rempublicam sensim spoliari pecuniis & imperio, ut modico inquietoque otio perfruatur; mox illorum ope, quorum nunc fœdus abnuat, destituta, dirissimo implicanda bello? Non enim reputandum, Turcas, tametsi paullum conterantur, diu quieturos adversus nos, quos & idoneos ad prædam, & impares, quacumque ipsi fortuna sint, sibi credant. Tunc, otiosis vice sua Germanis Polonisque, bellum nobis gerendum erit nulla vincendi spe; quæ nunc maxima, si conjungamus arma, se offert. Quin & illud vehementer animo cogitandum: nobis hactenus fuisse 1683.

1683. se remotas Insulas, quibus hostis immanissimi voracitatem saturaremus. Nunc autem quid reliquum esset, nisi de vivo resecaretur? Quòd si ærarium in mentem veniat; pro certo quidem existimandum, hanc unam tutissimamque ejus augendi rationem esse, si penitus paranda classe delectuque habendo exhauriatur. Sic enim ingenti statim exercitu comparato, Græciam, Illiriumque implebimus terrore nominis nostri, unde certa nobis victoria, & ex victoria quantum pecuniæ sit opus; suppleturis ærarium vel hostium manubiis vel civium liberalitate, quæ lętitiâ rerum secundarum, explorataque spe facilè provocatur. Hæc cum e republica dicerentur, fœdus ac bellum jussit senatus frequens. Illud his conditionibus compactum, insequenti Februario apud Innocentium Pontificem maximum juratum est: ut scilicet Cæsar Polonique terra, Veneti mari, quantis possent viribus, Turcas adorirentur; sibi invicem in maximis periculis præsto essent; quicquid sibi olim a Barbaro ereptum fuerat, unusquisque recuperandum curaret retineretque; pax nonnisi salvis omnium rebus, & altero invito ne fieret. Quæ dum in Germania, Hungariaque geruntur, ingentes iterum in Regem ejusque fratrem conjurationes ultima exerta vi Britanniam conturbarunt. Shaftsburius in libertatem eductus, tantoque, ut retulimus, exceptus Londinensium plausu, posito idcirco metu, ad ingenium rediit. Quocirca cum Monumethio aliisque proceribus per occultos sermo-

*Senatus bellum decernit, ac fœdus init.*

*Fœderis conditiones.*

*Britannia novis in regem atque Eboracensē conjurationibus perturbatur.*

*Monmmetius ac Shafsburius illas moliuntur, & quo pacto.*

mones egit, ut, nullo Sectarum discrimine, in diu meditati a se facinoris societatem adscriberent, quotquot (qualiscumque cuilibet foret causa) rerum novarum cupido incesseret. Re constituta, acceptisque invicem partibus simul veteres in Scotia tumultus renovandi, simul ubique tentandi animos; incredibile videri possit, quot quantique ex omni conditione patrando sceleri nomen dederint, seu in Romanam religionem odio, seu privatis in regnatricem domum simultatibus, seu æris alieni præsentisque fortunæ tædio. Quare nec eadem omnium erat, quò res perducenda foret, sententia. Alii Stuardorum familiam inflicta nece, inductaque republica regiam auctoritatem delendam; alii hanc retinendam, Carolum solùm regem, Eboracensemque fratrem in ordinem cogendos arbitrabantur. Shafsburius dicere: unum modò inter omnes conveniat, ne Catholica religione prædito imperium unquam in Anglia sit (quod periculum nunc impendeat a Stuardorum gente); id unusquisque ex ingenio curet; de reliquis, cùm tempus & occasio ferat, consulendum. Cuncti annuerunt, sumptumque moliendæ seditioni spatium. Quod cum longiùs, ut in suspectis rebus, procederet; ille moram inimicam taciturnitati, qua res arduæ sceleratæque nimis indigent, aversatus, orare socios atque obtestari, omnem abrumperent; maxima facinora audendo potius quàm consultando geri; semel inchoata suum ipsa exitum expedire; torpentibus animis, ne impediant

1683.

*Maxima Conjuratorum turba, & quibus quæ conjurandi causa & finis.*

*Conveniunt omnes in Catholico rege excludendo.*

*Shafsburius rem urget.*

1683. diant, ad rei novitatem; &, quò magis temeraria res agitur, eò consiliis bene subactam reputantibus. In hujusmodi negotiis aliqua providenda; pro cæteris spondere ingenium atque audaciam. Adesse diem, quo Londinenses nuntium, Elisabetha duce, a Britannis remissum Romanæ superstitioni tripudiis celebrant; quo die nullum magis idoneum ad commovendam plebem memoria exosæ religionis, opprimendamque Aulam, intentis ad spectacula prætorianis. Tenerent occasionem, nec dubitarent, quin urbe regni capite tumultuante non ubique ad arma conclamaretur; vulgus enim majorum plerumque trahitur exemplis, rarò consiliis capitur. Monumethius & Regiam stipatam custodiis, & rem adhuc immaturam dictitans, sententiam repudiavit. Quæ cum paullo post iterata, rursus negligeretur; Shafstburius sibi, & rei haud prospere gerendæ metuens, solum vertit, Amstelodamum progressus, ubi post paucos dies ira & dolore absumptus fato cessit. Ejus morte factiosis haud parum consilii, nihil ardoris periit ad rem patrandam. Sex moderandæ multitudini inter ipsos creati, quibus tanta moles incumberet. Dum quisque suas partes agit & fervet opus, Rambolдus quidam pyrochytrophorus, sociis secum undequadraginta adductis, pari robore ac temeritate, ad occidendum cum ejus Germano Regem, dum condicta die Neomarchia, quò rusticandi causa secesserant, Londinum regrederentur, se comparat. Hu-

*Præsentem esse occasionem ostendit, & quam.*

*Monumethius rē amplius cōcoquēdam putat.*

*Shafsburius in Hollandiam secedit, ibique moritur.*

*Conjurati sex Viros moderādo sceleri creant.*

*Quomodo & ubi patrandum.*

Hujus ædes, quà Rex iter facturus erat, viæ imminebant prope Hudesdonum. Illic conclusi statuerant, alii pyrobalistis aurigam jugalesque confodere, alii Eboracensem ac Regem. Si falleret ictus, haud longè alii adesse, rusticano habitu plaustrum, quo rhedæ viam intersæpirent, præ se agentes, certiùs utrumque secundis telis interempturos. Interea sexvirûm aliqui Londini starent, populum, accepto paricidii nuntio, ad arma concitaturi religionis obtentu, spe libertatis. Fortè per eos dies Neomarchiæ regiæ pars domus conflagravit, præbuitque accelerandi reditus opportunitatem, præventis sicariis. Hi amissam infandæ rei occasionem dum alibi atque alibi integrare student, & sæpius eluduntur, ad Regem tandem cum cæteris conjuratis delati sunt; indicio ab uno ipsorum facto, territo, ut fit, (nihil enim scelere meticulosius) conscientià criminis aut magnitudine. Plures, qui in noxa erant, comprehensi; pars major subripuit se fuga. Quæstione habita nemo, ne dum lictori quidem cervices daret, conjurationem est inficiatus. Aliqui, non tamen procerum, de suprema extinguenda Familia se conspirasse confirmarunt. Nocentiores poenas morte luerunt, in his Vilhielmus Russelius, Sydneusque tribunus militum ex optimatibus. Arturus Essexiæ Comes injectis sibi manibus supplicium antevertit. Plurimis aqua & igni interdictum. Reliquis data venia, inter quos Monumethio, qui abjectus ad parentis pedes, crimenque fassus.

1683.

*Rex atque Eboracensis casu Londinum redire antevertunt.*

*Deinde Conjuratio Regi renuntiatur.*

*Conjuratorum, alii fugiunt alii capti, fassique scelus, morte ac diversis pœnis plectuntur.*

*Qui inter ipsos nobiliores.*

*Monumethio Eboracense interprete data venia.*

1683. ſus magna cum doloris ſignificatione, ejus clementiam Eboracenſe interprete facilè exoravit; incertum, patria lenitate, an quia timeretur; inauſpicatò quidem; nam paullo poſt, cùm factio recrudeſceret, atque irritare ſeditioſis ſermonibus plebem niteretur, veluti ſimulata conjuratione ſævitum foret, nequivit ab eo Rex obtinere, ut ad inſanas voces comprimendas, de qua privatim ordinem ac teſtimonium dixerat, eamdem conjurationem palam proferret, obſtrueretque hominum ora. Quod ratus, ingenii perfidia, non levitate, fieri, penitus exauthoratum in exilium miſit. Hic ſtatus rerum Britanniæ erat. Quo tempore majores curæ Hiſpanos exagitabant. Dimiſerat, ut dictum eſt, ſuperiore anno Galliæ rex Ludovicus quicquid in Belgio occupaverat poſt Noviomagenſem pacem; & in Germania retentis Argentorato urbe, aliiſque oppidis, quæ ſibi ſuæ gentis judicio data, in poteſtatem redegerat; de reliquis, quæ petebantur, nonnihil ſilere juſſerat Metenſe ac Briſacenſe forum; ſed itaut dirimendis litibus arbitrium foret Angliæ regi. Id Hiſpani, Germanique abnuebant; rati, illum propter domeſticos tumultus ſuſpectoſque Batavos, ad omnem rerum eventum gallicæ indigentem opis ſecundùm Gallos judicaturum. Dum conſulitur, magniſque res contentionibus agitatur, moritur principio æſtatis Maria Thereſia, Caroli Hiſpaniarum regis germana, Ludovici uxor; quæ ob egregias virtutes conjugi, vel cum alienis amoribus im-

*Sed quia ſeditioſis faveret, in exilium mittitur.*

*Hiſpani Germanique arbitrium Britanniæ Regis ſe ſe inter & Gallos rejiciunt, & quare.*

*Galliarum Regina moritur.*

implicaretur, chariſſima ſummoque in honore habita, haud parum repreſſerat ejus adversùs Hiſpanos ardorem animi, continueratque meditantem armis eripere, quæ ſua eſſe contenderet, ac diſputando negarentur. Rex itaque liber officio, iratuſque tergiverſantibus Hiſpanis, nullamque dirimendæ rei viam ſuſcipientibus, Humiereſum legatum (Galli Mareſchallum dicunt) ſigna in Belgium inferre juſſit. Primùm inducto exercitu ora circumquaque vaſtata, incenſi vici atque direpti, remotioribus Incolis ingenti pretio ærumnas redimentibus. Dein Corteriacum oppugnari cœptum. Urbs parum tenuit; arx nonniſi biduo tormentis quaſſata, dimiſſo honeſtis conditionibus præſidio, in deditionem venit. Huic Dixmuda, clarum ſed immunitum oppidum, adjecta. Nec per hyemem, glacie duratis amnibus, quo facilè in ulteriorem provinciam aditus aperiebatur, ab incendiis, & populationibus ceſſatum. Atrox injuria, tot tantiſque referta damnis, gravior Hiſpanis viſa eſt, quòd impunè & prope ad ludibrium inurebatur. Satius igitur illam repellendo augere, quippe non æquis viribus, quàm minuere diſſimulando; & potius inſito natura ſuæ genti decori, quàm utilitati conſulere decreverunt. Granæ Marchio Belgii prætor, præſidiis per eos dies auctis ad Galliæ fines, edixit, parem quòcumque poſſent, inferrent cladem; & acerbiſſima quidem illata. Quod ægre ferens Humiereſus, ſuperbeque, jactans potentiorem non in-

1683.

*Rex Ludovicus cur iterum in Hiſpanos Copias immittit.*

*Humiereſius Belgium populatur.*

*Corteriacu, Dixmudam in poteſtatem redigit.*

*Hiſpani ob acceptas injurias iracundia efferuntur.*

*Granæ Marchio Belgii PrætorGallicas regiones invicem vaſtari jubet.*

1683. citandum; quasi patientia (intolerabili magnanimis viris piaculo) placari vellet; tanta sævitia damnum perniciemque renovavit, ut Hispanos intempestivæ strenuitatis pœnitere debuisset. Adhuc tamen ad apertas inimicitias deerat belli nomen. Quocirca finitimos aliqua manebat spes, posse tandem, priusquam in altum evaderet, ignem comprimi. Id summo studio Britanni curabant. Verùm Hispani, quæ proponebantur, conditiones respuere; Galli ne punctum quidem ab iis recedere. Non enim aliter se quieturos ajebant, quàm sibi vel quicquid per eos dies in Belgio subegerant armis; vel hujus loco aut Luxemburgum; aut in Hispania ea Ceretaniæ pars, quæ sua nondum esset; aut Pompejopolis, Fonsue rapidus, sanctique Sebastiani Fanum, si non perpetuò, saltem per tricennales inducias concederetur. Interim Belgium fœdis populationibus conterebatur; quibus refrænandis cum a Sociis auxilia ex fœdere obtestarentur Hispani, nec impetrarent; arbitrati spem reconciliandæ pacis in mora esse, ne mitterentur, extemplo Gallis bellum indicunt. Et sane hinc maxima Cæsari, Batavis, propioribusque Germanis injecta cura, veritis ne Belgium, quo tegebantur, cuique tuendo aberant ab Hispanis vires, Gallorum fieret. Igitur fœderatorum Ordinum Senatus omni discussa mora supplendis Hispaniensium arcium præsidiis militum octo millia cum bellico apparatu suppetias mittit, promulgatque sexdecim millium delectum augendis suis copiis se se habiturum.

*Humieresus atrocius vicem rependit.*

*De componendis inter eos rebus agitur.*

*Galli quas conditiones petunt.*

*Ea ab Hispanis rejiciuntur.*

*Qui auxilia a Sociis orant, nec impetrant.*

*Nihilominus Gallis bellum indicunt.*

*Batavi se communiunt delectu militum habito, & opem ferre Hispanis decernunt.*

Et

Et in Germania Cæsar, quique propinquiori metu percellebantur, in Gallos intenderant oculos, atque arma cogitabant. Batavos tamen, ne majori numero; Germanos, ne quidpiam opitulatum irent, domesticæ inter se discordiæ diversissimæque sententiæ, haud parum Ludovici solertia excitatæ, detinuerunt. Amstelodami, cujus in Hollandorum Conventu potiores partes sunt; Frisiorum & aliquot Zelandicarum urbium Magistratus, quorum ille opera superiori bello a sociis abstraxerat fœderatos Ordines; nunc etiam seu capti regis amicitia, seu pristino & nunquam extincto in Arausionensem odio; quem exercitu instructum fieri potentiorem, molestum erat; delectum impediebant, suadebantque ut ne pax, vixdum coalita, Hispanorum causa discinderetur. Eos otium levi jactura, si velint, servare posse; at si malint exitium, ipsi capiant, nec studeant in malorum societatem reliquos advocare. Quòd ad se attinet, satis reipublicæ viribus, & regis moderatione, cujus fidem daturum spondeat, tutos esse. Nec minus per Germaniam Coloniensis & Brandeburgensis Octoviri, nonnullique Regulorum (quos tanti Imperii majestate illectos Rex traduxerat in suas partes) quà minis quà obtestationibus contendebant, ne turbandis rebus arma decernerentur. Unum suæ genti barbaricum bellum sufficere; alterum si addatur, succubituram. Quòd si alterutrum sit declinandum, quis Gallicum non arbitretur? quod paucorum oppidorum dispendio,

1683.

*Germani quoque in id mentem adjiciunt.*

*Sed inter se sententiis dissidentes nihil movent.*

*Aliquæ Batavorum Urbium delectum impediunt & quam ob rem.*

*Suadentque servandam cum Gallis pacem.*

*Et istud pariter Coloniēsis & Brandeburgensis Octoviri aliique Reguli.*

*Quibus argumentis, & qua de causa.*

gere lorica triangulari forma ad excipiendos milites contuendumque latus. Præerat oppido Chimæi Princeps cum valido præsidio; sed collecto ex omni hominum colluvione ei parum fidebat; veritus ne cum hoste extra septum congressi, ad eum transfugerent. Tuendæ urbis fiducia in aliquot cohortibus turmisque Hispanorum sita erat. Crequius, nequaquam exercitu circumvallato, haud longe a munitionibus militem castra locare jubet. Hinc duplici aggere ad duo castella, ex utraque parte propiora flumini, iter munit. Oppidani, priusquam hostes vallo se contegerent, ingenti jaculorum vi, factaque omnium prope equitum eruptione, deturbare eos conati, ad primum incursum conjectumque telorum aversi, intra vallorum loricam compelluntur. Quatriduo Galli ad prioris fossæ labrum tecti aggere pervenerunt. Illic repentè orribili strepitu, subtus ignescente nitrato pulvere, quem præsidiarii intra caveam concluserant, terra discenditur, majori tamen hostium metu, quàm damno. Quin & ignis e transverso loricæ erumpens, aditum in viam tectam aperuit, quà Galli se se immittentes duo simul castella aggrediuntur. Nullo prope impedimento in fossam descenderant; quippe illinc dudum se subduxerant oppidani, moniti, flammam tunc erupturam. At in adversum aggerem, qui nondum apertus fuerat, enixi Galli multa truduntur cæde. Eo deinde majoribus tormentis lacerato, factoque ad conscendendum itinere, biduo post ibi

1684.

*Ejus Præfectus Chimæi Princeps cum valido præsidio, sed incertæ fidei.*

*Oppugnatio, & defensio describitur.*

pu-

1684. pugnam instaurant. Accurrunt Hispani; parum sed acriter dimicatur; hinc addente animos superiori loco, illinc multitudine. Gallis tandem in altum egressis, presidiarii ad interiora munimenta se recipiunt; nec ita multò post, ne interciperentur, duo reliqua intermedia castella deserunt. Ibi dispositis muralibus machinis, frequenti ab hostibus verberatione semilunares triquetræque munitiones propius discinduntur. In medio jacebat cornutum opus, quo in potestatem redacto urbs peritura illico videbatur; quippe quod ad intima propugnacula daret iter. Eò vires ac studium converterant Galli; quamquam, avertendis hostium animis, in alteram partem ingenti fragore jacularentur ac viam pararent. Huc autem per cuniculos subeunt, duasque suffodiunt caveas ad utrumque operis cornu, sulphurato pulveri continendo. Et hic quidem, statim ac ejus inflammandi signum apparuit, concepit ignem, excussitque apices munitiunculæ, mollito simul ad ascensum tumulo. Oppidani, dum Galli agmen instruunt, periculo admoniti, & quia in tanti momenti loco summa res agebatur, robur illic legionum sistunt, magnoque animo se se objiciunt. Iniere certamen pyrochytrophori, jactisque invicem incendiariis ollis tumultum excitarunt, immotis tamen ordinibus; siquidem veterani milites huic telo assueti. Dein repentè districtis gladiis concurrunt. Atrox ibi certamen ac diuturnum, cum irritaret animos vetusta gentis æmulatio, sibique ambo proposuissent,

agi

agi potius in ea pugna de gloria & nominis fama, quàm de ipsa munitione acquirenda retinendave. Vivida Gallorum ingenia vincendi moram vix tolerabant; movebantque præcipiti jactatione frequenterque vibratis gladiis, in certamen corpora. Hispanis contra sedata quædam gravitas, nec ictum fallente ira, addebat robur ac disciplinam. Cædebantur utrinque magna clade dubiaque victoria; cùm Hispani velut impetu abrepti sensim referre pedem, & Galli eò magis urgere ac vim acuere. Vixdum medium areæ spatium insequentes hostes acceperat; cùm erupit, secum ferens egestam humum, ignis vapor, ex duobus suppositis cuniculis militaris furore pulveris excitatus, corripuitque ingentem Gallorum numerum. Reliqui attoniti suorum strage, sibique haud minora metuentes, effuso cursu ad oram munimenti se recipiunt. Nec fugam retinuissent, nisi majores duces, illuc progressi, suo periculo timorem gregariis eripuissent. Confestim instauratis ordinibus (quod nonnisi veteranum militem usus docet) cum ipsis ducibus integrant pugnam; recentibus manipulis suppleto agmine, cæco impetu irrumpunt; prætentisque gladiis viam ad recuperandum locum sibi faciunt. Tum demum victa Hispanorum vis; depulsisque propugnatoribus munimentum captum. Tres horas tenuit dimicatio, utrique parti multo funesta sanguine; quamquam longe plures Gallorum occubuerunt. Cumulavit istorum stragem disjectum illic ingenti ruina, 1684.

sa-

1684. saxisque longe lateque projectis, armamentarium, quod majoribus minoribusque incendiariis ollis sulphuratoque refertum pulvere hostes, dum recederent, flammæ ac ruinis dederant. Ex altera parte tentatum semilunare opus citò cessit; & aliud vacuum ab oppidanis relictum in hostium potestatem venit. Prospero successu crescere, ut fit, Gallis animi, expugnandæque urbis moram propemodum ponere damni loco. Igitur, vix sumpto bidui spatio ad respirandum, pleno agmine tripartitò in interiorem fossam descendunt. Aderat ibi tumultuariis contectum operibus, quicquid reliquum Hispanorum erat. Cum iis pugna cœpta adeò pertinaciter, ut quamquam ex propugnaculis exterioribusque munitionibus bellica utrinque tormenta minutis glandibus jacularentur; nemo tamen gradu moveretur, occuparetque moriendo locum, quem certando tenuerat. Verùm subeuntibus continuò Gallorum copiis; cùm pugna Hispanorum internecione finienda videretur; eos Chimæi Princeps, dato receptui signo, strenue laudatos intra mœnia recepit. Hic finis pugnandi fuit. Nam cùm frustra Valsassinæ Comes cum quadringentis pyrochytrophoris, trecentisque emerito stipendio militibus, in oppidum penetrare conatus fuisset; & Aurasionensium Princeps, re cum Hispaniensi prætore deliberata, de ferenda obsessis spe cum iis, quas propere collegerat, Batavorum copiis, funditus desperasset, retulissetque gradum; Chimæus re cognita urbem

*Arausionēsis veluti impar abstinet ab ope obsessis ferenda.*

*Luxemburgum Gallis deditur.*

*Deditionis conditiones.*

bem honestis conditionibus, adductisque secum præsidiariis (fuere mille octingenti) Crequio dimisit. At non ita prospere a Gallis in Hispania res gestæ. Humieresus intra Navarræ fines adductis legionibus, arces valido præsidio firmatas, Hispanos tuto idoneoque loco ad repellendas agrorum populationes castra metatos reperit. Et cum per eos dies Pyrenæos montes, quà sibi ex Gallia commeatus suppetebant, alta obruisset nix; veritus ne si, ut erat anni tempus, extemplò liquesceret, via jumentis impediretur; celeriter per Galliam traductis legionibus in maritimam Catalauniæ oram contendit, se se cum Bellefontæo conjuncturus, ut quidpiam justo exercitu pertentarent. Consilio habito, Gerundam oppugnare statuunt. Iter illuc ingressi, non longe ab oppido ad Sambrocam amnem Hispanos vident, pontem ulterioremque ripam occupantes, transitum intercluſuros. Ubi signa in conspectu fuere, acies utrinque dirigitur intermedio amne, crebraque jaculatione se proscindebant. Durius autem ad pontis aditum, quippe collato pede, certamen erat. Inde repulsi trecentorum cęde, in oppidum Hispani se recipiunt. Galli fluvium transgressi, prope sub ipsis moenibus constituunt castra; nec ita multò post majoribus tormentis urbem lacerant. Brevi duo propugnacula interjacensque lorica aliqua ex parte ruunt; muri enim interiori aggere non fulciebantur. In patentes ruinas Galli triplex inducunt agmen. Superstabant

1684.

*Res ab Gallis in Hispania improspere gestæ.*

*Galli Gerundam obsident.*

1684. bant maceriæ Hispani intentis pyrobalistis; quibus invicem laxatis, inclinatisque hastis comminus urgent prælium. Gravior accidebat Gallorum cædes; nam plures erant, & aperto corpore. Primùm pulsi ad ruinarum radices; mox recenti ubique agmine subeunte, redeunt ferociores ad pugnam. Ad duo propugnacula ægre oppidani se sustinebant; quia, continuò impellentibus hostibus, cùm hi novi fessis succederent, illi arcto in loco vix dare subeuntibus viam possent; nec ita multò post detruduntur. In urbem tamen se demittere Galli haudquaquam ausi, difficili descensu, destinatoque ex propinquis domibus ad certum ictum. Contra verò, quà ex interiacente propugnaculi muro transitum ruinæ patefecerant, Mars præsidiariis favebat; quorum impetu pulsi dejectique hostes confusis ordinibus extra balistarum jactum decesserant. Quod ubi cognitum ab Hispanis, adeo ad victoriæ spem animos extulere, ut alii ad recuperanda propugnacula raptim accedere, alii undecumque possent, missilibus petere constipatos Gallos; hique mortem declinaturi, loco cedere. In Castra ab legatis reducti, eadem nocte silentio abiere, trecentis suorum desideratis. Non enim tutum erat, paucis fessisque legionibus obsidionem strenue repressam urgere, cùm præsertim circumquaque ad arma conclamatum foret. Deliberantibus quò iter faciendum, placuit maritima subire loca ad Ruscinonensis Comitatus fines; classem, quæ supplemen-

*Ruinas aggrediuntur.*

*Sæpius instaurãt pugnam.*

*Detrudunt intra mœnia oppidanos.*

*Sed nequeunt in Urbem descendere, & qua re impediti.*

*Alibi repelluntur.*

*Ab oppido discedunt.*

*Ad mare versus Ruscinonensem oram pergunt.*

mentum allatura erat, præstolaturis. Itaque prope Rhodas stativa collocant. Classem expeditio per eos dies adversùs Genuam suscepta morabatur. Ludovicus enim infensum huic Reipublicæ gerebat animum, causatus ejus nimis propensam in Hispaniæ regem voluntatem, quæsitamque ab illo tutelam, qua sibi nihil ab Gallorum armis timendum arbitrabatur. Objiciebat quoque auctam superiori anno quatuor quinqueremibus, datamque mari suam classem; quasi vires ostentare, Gallicæque potentiæ illudere voluisset. Altiùs tamen hærebat menti cogitatio, posse urbem opulentissimam, ni ab æmulo rege abduceretur, illum pecuniâ, qua tum maxime indigebat, juvare, idoneumque reddere ad gerendum bellum. Igitur questus negatam novarum quinqueremium dimissionem, & Gallorum aliquos ea in urbe injuriis affectos, quos tectos Imperii sui majestate, inviolatos ubique vellet; Quesnæum præfectum illuc classem, valida instructam militum manu, ducere jussit. Prætoriam Segnalæi Marchio conscenderat, cui supremum rei gerendæ imperium erat. Hic in urbis conspectu jactis anchoris, Senatui misit, qui renuntiaret alienatum ab ea republica regis animum, nec aliam reconciliandæ amicitiæ rationem esse, quàm si in ejus potestatem dimitteret quatuor recenter additas classi quinqueremes, unam instructam, reliquas inermes, nec novas construeret; quatuor præterea Senatores ad eum legaret oratum, quæ in ipsum adhuc

1684.

*Prope Rhodas stativa locant.*

*Ludovicus Rex cur Genuensibus iratus.*

*Quesnæus infestâ Classe Genuæ admovet.*

*Segnalæi Marchio quid ab Senatu postulaverit.*

1684. huc peccasset, veniam. Tacite deinde postulatum, ut, cum satis pateret, quid ab Gallis timere posset, quid ab Hispanis non posset, potentioris patrocinio uti vellet. Cum Senatus, nihil a se suisque civibus erratum, respondisset; nec suæ potentissimique regis dignitatis fore: si veniam petendo aliquid in eum peccasse fateretur; cætera silentio prætermitteret; Segnalæjus pyrolmophoras, decem biremes (Palandras dicunt) propius succedere, majoribusque incendiariis ollis urbem ferociter verberare jussit. Biduo ad sex millia tanta ædium Templorumque clade conjectæ sunt, ut qua parte civitas ad litus deprimitur, nihil non quidpiam ruinarum fecerit; Civium tamen nulla cęde, qui interius se retulerant, ubi illa sensim in collem extra telorum conjectum erigitur. Dein, paullum intermissa jaculatione, oblata iterum Senatui pax, dummodo ad cæteras conditiones adjiceret alteram quinqueremem instructam, trecentaque talenta argenti; quibus absumpta in eam expeditionem pecunia regi integrasceret. Additum: si renuat, damnum duplicatum iri. Ei, qui mandata pertulerat, magnanimum a Senatu responsum datum: Rempublicam non ita sibi meritam videri, ut in urbem innocuam tanta severitatis exempla ederentur. Cæterùm minoris se ducere domorum jacturam, quàm libertatis; hanc verò deperditum iri, si sua consilia, agendique rationes moderari ex aliena voluntate debeat. Obsequio erga maximum regem

*Senatus responsũ.*

*Galli urbem incendiariis ollis verberant.*

*Quo successu.*

*Intermissa verberatione duriores cõditiones postulantur.*

*Senatus negat, ejusque responsũ.*

gem se nec defuisse adhuc, nec defuturum; cujus ille si satis habeat, spondere ultro, nec esse cur armis petat. Si majora velit, quæratque inflictis ærumnis; videat, ne plus suæ gloriæ, quàm urbi noceat. Se modò portum ac mœnia tutaturum; reliqua Superis curæ fore. Segnalæjus audito, Senatum nec damno nec metu quidpiam moveri, experturus an ille aucta clade minueret animos, urbem iterum e pyrolmophoris lacerari edixit. Immissa decem igniferarum ollarum millia. Parum tamen ad pristinas ruinas additum. Biremes enim ad longiùs ejaculandum propius urbem accedere vetabantur muralium tormentorum jaculis; quin &, ubi in anchoris stabant, inquietam stationem reddebat una & altera quinqueremium, ad eas jaculis submovendas identidem e portu emissa. Interea prædandis inflammandisque suburbanis ædificiis, quæ magnifica & sumptuosa litus prætexunt, factus ad utramque urbis partem militum descensus. Ad lævam, quà Feritor amnis mare intrat, citò naves repetiere, incolarum, qui ad repellendum cojerant, vi pulsi. Durius erat negotium ad alteram partem. Decem ibi péditum centuriæ nobiliorum domorum fores moliebantur; cùm aliquot ex oppido milites illuc per posticum submissi, conjectis undecumque possent telis, periculum submoverunt. Is tamen cives ex inopinato descensu timor incessit, ut ipso tumultu ad agendum impedirentur; & fama fuit, urbem Gallos ingredi potuisse, si statim ad molien- dam

1684.

*Urbs iterum laceratur.*

*Galli in litus descendunt.*

*Uno in loco ab incolis repelluntur.*

*In altero obnituntur.*

*Et si portam tentassent, fama fuit ingredi potuisse.*

1684. dam proximam portam, negligentiùs custoditam, se convertissent. Nunc undique ex obliquis domibus & ex laternæ munitione telis appetiti, ad naves rediere. Classis consumptis missilibus decimo postquam advenerat die, in Catalaüniam discedens, Aphrodisium promontorium tenuit. Plures cohortes cum bellico apparatu in terram expositæ ad Bellefontæi copias, quæ in propinquo stabant, se adjunxerunt. Ille auctum exercitum ad promontorii oppidum admovit, quod illicò, dum coronam invadere maturaret, in deditionem accepit. Inde Rhodam petiit, arcem operibus validoque præsidio circummunitam. Lente procedebat militaris agger, deturbatis militibus frequenti oppidanorum eruptione, telorumque vi. Quare legatus, cùm rem geri multo sanguine, & quamquam bene cœptis succederet, nullam inde suo regi utilitatem fore conspiceret, oppugnationem dimisit; gnarus, de induciis propediem conventum iri. Has Hispani hactenus repudiaverant, socios obtestati: rem secum aversarentur, utilem hosti, sibi ultraquam dici posset infaustam ac detestabilem. Sic enim in Gallorum potestatem plura dari, quàm postulassent. Quin (ut est effrænata secundis rebus cupiditas) ipsorum desiderium ad reliqua nanciscenda exacutum iri; se contra non modò viribus sed animo debilitari; quem vigentem rerum præteritarum gloria difficile sit adversis impellere; facilè, impulsum præcipitare. Capto Luxemburgo, harum momenta

*Tandem in naves detruduntur.*

*Classis in Catalauniam navigat.*

*Militem exponit, qui aliis Copiis jungitur.*

*Iis Aphrodisium portas aperit.*

*Rhodam obsidet.*

*Obsidionem solvunt, ne frustra imminuerent suas Copias bellando, cum pax immineret, aut induciæ.*

*Inducias Hispani detestabantur.*

*Idque Fœderatis suadere nituntur.*

ratio-

rationum eò vehementius urgebant, quò erant ex hujus oppidi munitione opportunitateque validiora. Nihilo tamen secius Batavi, sententiarum inter se animorumque varietate distracti, præsens otium, præcavendamque, dum quies ab externis foret, imminentem reipublicæ Arausicani Principis potentiam præ incerto in posterum bello dubiisque periculis habuere. Quare cum Ludovico rege de accipiendis induciis agunt. Ab iis Cæsar quoque non abhorrebat. Nam cùm altiùs hæreret infixum animo Viennæ ipsiusque Imperii discrimen dudum obitum; satiùs ducebat, longiùs illud continuato barbarico bello dimovere; & cùm ad istud profligandum benigne se daret, quæ modò esset, temporis ratio, partisque victoriis eblandiretur; hanc potius vocantem sequi, quàm cum Thracibus reconciliata pace totum se ad Gallicanum alterum (nam duo simul capessere arduum & periculosum) convertere. Adversùs Turcas consentiebat Germania, spondebatque suas vires; arma in illum communi Christianæ gentis desiderio ac plausu poscebantur. Et palàm ab Gallico bello Octoviri Brandeburgensis, & Coloniensis, aliique ipsius Germaniæ Reguli dissentiebant; quorum ob oculos versabatur aut armorum incendium suas primùm regiones populaturum; aut mutuis comparata officiis clarissimi regis necessitudo, haudquaquam sibi ex aliorum utilitate leviter dissolvenda. Rex quoque inducias, tametsi fastidientis in speciem avide

1684.

*Illas tamen Batavi cupiunt, & quibus inducti rationibus.*

*Cæsar itidem, & quare.*

*Germania Turcicum bellū optat.*

*Germanorm plures otium cum Gallis.*

*Galliæ Rex induciis favet, & qua de causa.*

1684. avide concupiebat. Nam cùm duas urbes Argentoratum, & Luxemburgum, alteram ad occludendum Belgio, alteram ad aperiendum sibi Germaniæ aditum, studiis omnibus deperiisset; nunc facto ipsarum compoti incerta belli displicebant; rato ex communi motu magnam in se procellam concitari posse, cui subeundæ multum laboris, nihil emolumenti (quippe neminem dilatari longius Gallici Imperii fines toleraturum), non parum fortasse damni referendum sibi foret. Æque verò tacito desiderio huc ferebatur. Jam tum enim in animum induxerat, Calvinianam Sectam ex omni suo Imperio dimittere; nec nisi, parta ab externis bellis ubique pace, tantam domi ciere tempestatem, quanta exoritura videbatur, tutum erat. Cum una esset reliquorum sententia; quin hæc vinceret, nil potuere Hispanorum questus. Primùm Batavi de vicennalibus induciis conveniunt, quas spondent Hispanos non repudiaturos. Leges fuerunt: ut Ludovicus per induciarum tempus Luxemburgum, Bellomontium, Boviniacum, Chimæum sibi habeat; Corteriacum, Dixmudam, suis utramque nudatam propugnaculis, & quidquid amplius hoc tumultu in Belgio cœperit, restituat; exercitum intra fines reducat; ab Hispania discedat; arma ponantur. Dein Cæsar Hispanorum nomine, iis, quas Batavi pepigerant, quibusque ipsi denique astipulati sunt, conditionibus, inducias accipit. Ipse & Germanorum Imperium paciscuntur: ut Rex per eosdem vicenos annos Argen-

*Batavi priores de vicennalibus induciis cōveniūt & spondent, eas Hispanos non repudiaturos.*

*Ipsarum leges.*

*Hispani assentiūtur.*

*Germani cū Cæsare induciis adhærent.*

Argentoratum cum finitimis ad Rhenum munitionibus, & quæ hactenus oppida ab Metensi Brisiacensique Foris data judicio sibi fuerant, obtineat. Interim arma sileant; & si quid Germanis, Hispanisque ob ea, quæ nunc aguntur, cum Gallis in controversiam veniat, Britannici Regis arbitrio dirimatur. Unum præter cætera Hispanos ex sociali fide retardaverat ad complectendas inducias, quòd iisdem Genuensium Rempublicam contineri cuperent. Et istuc Britannus officiis omnibus adnitebatur; sed inaniter. Ludovicus enim Innocentio Pontifici maximo data fide, se nihil ex eorum Imperio in suam ditionem adducturum, rem cæterùm ex sua voluntate pendere voluit. Quod ubi Genuensibus cognitum, & nihil in duorum regum auctoritate præsidii sibi esse; ad Sacrorum Principis opem se converterunt, illum rati apud magnanimum regem plus religionis, quàm cæteros Imperii sui majestate, valiturum. Nec spes defecit; quippe ejus officiis delinitus pacem petentibus dedit, pactus supremi ad se Magistratus legationem, quæ amicitiam veniamque deprecaretur; & classem ad pristinum quinqueremium numerum redigendam. Itaque principio insequentis anni Dux ipse caput Reipublicæ, eique adsidentes quatuor Senatores illum Versalias adiere. In Aulam admissis, Dux Regem, ita ut convenerat, his prope verbis est alloquutus. Genuensium Senatus, Rex amplissime, nihil unquam acerbius habuit, quàm quid-

1684.

*Quibus conditionibus.*

*Hispaniæ, Britanniæque Reges student iisdem induciis Genuenses cõtinere.*

*Ludovicus abnuit.*

*Innocentius Genuenses in regis gratiam reducit.*

*Quibus conditionibus.*

*Ducis Reipublicæ, & quatuor Senatorum solemnis legatio ad regem.*

*Ducis oratio.*

1684. piam culpæ adversùs amicum potentissimumque Regem in se admisisse, reputari; nihil jucundius, quàm hunc dari sibi locum funestæ opinionis officiis omnibus obliterandæ. Id te in animum inducere, adeo e re sua esse putat, ut sibi non molestum (quod aliqui fortasse arbitrentur) sed plane gratissimum fuerit, te voluisse per Reipublicæ Principem tibi, hoc se animo esse, renuntiari. Non enim tanta res, in qua plurimum suæ collocat felicitatis, cuicumque credenda erat; sed cui, utpote suæ gentis Duci, omnium voluntatis apprime gnaro, fides a te maxime habenda foret. Hoc nunc ego defungor munere, testorque, ut a suo capite divelli nequit Respublica, hìc ipsam stare mecum, te præsentem intueri, tantique facere in tuam rediisse gratiam, ut sibi convalescere ex præteritis ærumnis, quasi reddita valetudine, videatur. Unum orat; ut perpetuum sit beneficium; & perpetuum fore ominatur, si uti partum obsequio est, ita obsequio liceat retinere. Responsum a Rege: bene ac prudenter Rempublicam fecisse, quòd tam illustri legatione propensam erga se voluntatem, quam antea dubiam reddiderat, patefecerit. Ex hac, non ex iis, quæ acciderunt, se velle argumentum capere, gratum ei esse, amicitia secum conjungi. Quare amicam ultro appellare; cupere simul, ut illud nomen, cultum fide officiisque, jucundum sibi, utile illi perpetuò sit. Dein comiter Ducem, Legatosque omni honoris bene-

*Regis responsum.*

*Munifice accepti donatique, & comiter dimissi.*

ne-

nevolentiæque significatione complexus; liberaliter munificeque donatos dimisit. Per id prope tempus, quo superiora illa gesta sunt, Cæsariani educto ex hibernis milite, de urgendo adversus Turcas bello deliberabant. Erant qui Neoselium ad oppugnandum proponerent, quod per hyemis tempus commeatibus interclusum languere omnium rerum inopia facilè arbitrabantur. Ad istud præ cæteris occupandum faciebat militaris ars, cujus præcepto arx a tergo relinquenda non erat in finibus validissima, unde crebris eruptionibus intercipi ad exercitum via posset. Satis superiori anno experientiâ compertum, quot inde mala Strigonium euntibus obvenissent. Prudentis esse, incognitas ærumnas præcavere; miseri, in eas incurrere; at quid nisi stulti, monstratas patentesque obire? Erant qui ad Budam regni caput periclitandas vires contenderent. Ea capta, universam Hungariam se dedituram, exemplo aut metu victam; prout unumquodque oppidum ejus auctoritatem aut vires æstimet. Et captum iri, ex depressis Viennensi clade Barbarorum animis, suorum elatis in spem rerum maximarum, facilè sibi spondere posse. Tanto facinori adesse parem exercitum. Nec aliquid a Neoselio timendum, si convehendis militaribus instrumentis commeatibusque Danubius (quod levi negotio fieri possit) expediatur. Audendum propterea, ac reputandum: arridente fortuna, uti nunc sibi res est, audaciora consilia salubriora esse. Cæsar in hanc

1684.

*Cæsariani de belli ratione delibe- rant.*

*Alii Neoselii obsidionē proponūt, & quibus argumentis.*

*Alii Budam petēdam infestis armis; eorumque rationes.*

*Cæsari, Lotharingii auctoritate moto, hæc placuit sententia.*

1684. hanc sententiam, Lotharingii maxime auctoritate, & rei aggrediendæ plausu, inclinavit. Igitur trifariam diviso exercitu, robur legionum (constabat agmen viginti peditum, duodecim equitum Germanorum, quatuor Sarmatarum Lubomischio duce, totidem Hungarorum millibus) ad Budam oppugnandam Lotharingio; decem armatorum millia, magna ex parte Croati nominis, Leslæo legato ad hostem circa Danubium retinendum; Capraræ itidem legato validam manum ad Perduelles in superiori provincia coercendos conterendosque assignavit. Lotharingius adulto vere castra movit. Datis Mercio Instructori exercitus equitum duobus millibus, qui occupatis circa Neoselium itineribus præsidium intra munitionem retineret, prohiberetque accipiendo militum supplemento & commeatibus; ipse cum exercitu Danubium transvectus, relictis prope Strigonium impedimentis cum tenui præsidio, Vissegradiam, quæ amni superstat, progressus, primo impetu cępit. Arcem antiqui operis Bechium tribunum cum sua legione tentare jussit. Hæc in edita satis rupe custodiebat olim, utpote tum temporis munitissima, regium diadema, quod ab ipso sui nominis auctore S. Stephano posteris transmissum Hungarici Reges summa diligentia ut Imperii pignus tuentur. Nunc tuta loco eludebat aggredientium vim, qui nec saxum ascendere, nec supponendo nitrato pulveri cavare possent. Semel atque iterum repulsi, qua-

*Quæ erant numero Cæsarianorum Copiæ.*

*Quomodo in tres partes divisæ, & quibus Ducibus attributæ.*

*Datus Mercio militum globus ad Neoselii præsidiū coercendum.*

*Vissegradia arx oppugnatur.*

*Oppugnatio destituitur.*

tuor

tuor in adverso proximoque jugo mortaria constituunt; rati ignescentes globos in confertissimum præ loci angustiis præsidium (septingenti & quinquaginta milites erant) conjectos, facturos stragem ac metum. Nec vana spe. Nam cum denique libratores, fallente prius ictu, collineassent, inde verò certissima infligerentur vulnera; Præsidiarii sibi a flamma teloque metuentes, cum biduo se tenuissent, portas aperuerunt; permissi abire cum armis ac re domestica. Quæ dum aguntur, transfugæ Mehemeti Budæ prætori attulerunt, exercitus impedimenta prope Strigonium levi præsidio, quia nullus in propinquo hostium metus, ac negligenter servari. In spem adductus aut sibi aut igni ea prædæ futura, quinque Turcarum Scytharumque equitum millia per occulta viarum misit, qui silentio insequentis noctis remotiorem a Vissegradia saltum (regio ibi plurimùm saltuosa est) superantes, prima luce sarcinas bellicumque apparatum derepente invaderent. Profecti ac vix montium fauces egressi, ab excubitoribus deteguntur. Dato adesse hostem signo, Hallevillus Instructor exercitus, qui præerat impedimentorum præsidio, præmisso cum quingentis equitibus Norchermæ Barone, ut collem in via haud longe positum occuparet, moramque advenientibus faceret; ipse ad convocandas instruendasque copias tubâ classicum cani jussit. Facto promptiorum turmarum agmine, imperatoque, ut reliquæ vix dum col-

1684.

*Præsidium discedit & quibus cõditionibus.*

*Mehemetes Budæ Prætor clam ad subripienda Cæsarianorum impedimēta, quæ prope Strigonium erant, mittit.*

*Iis Cæsarianorũ globus occurrit.*

1684. collectæ subsequerentur, inexploratò processit; ratus cum prædatoribus, qui rari negligentesque discurrerent, rem sibi fore. Barbari citatis equis, servatisque ordinibus iter accelerabant; quorum ubi tantam multitudinem Norchermius longe conspexit, extemplo ad Hallevillum misit, qui sibi suisque peterent recedendi veniam. Stare & obniti jussos paullo post Thraces adorti, illico pepulere. Insequentibus Hallevillus cum exigua circùm se conglobatorum ala strenue occurrit. Turcæ dilatato agmine a fronte a latere irrumpunt; & Germani quamquam longe pauciores acerrime decertabant; sed cùm undique cæderentur, in fugam se conjicere coacti sunt. Hallevillus adversum femur lancea transfixus paullo post moritur. Nec suorum quisquam superfuisset, nisi cum equestri Rabatta legione Carolus Paces pro tribuno militum pulsis opem in tempore attulisset. Is enim ad auxilii speciem augendam magno tubarum tympanorumque strepitu legionem concrepare, extenuatoque latere latissima diductam fronte eminenti in loco sistere gradum jubet. Thraces ea deterriti specie, suspicatique ingentem supervenisse militum globum, quibuscum sibi fessis manus conferendas esse, sustinuere cursum. Facta persequendi mora, qui inordinati fugiebant, conversis equis ad ordines rediere. Simul structa cum reliquis acie, vice sua Barbaros referentes pedem telis confodiunt. Saltus fugientibus tutum receptum dedit. In eo tumultu re-

*Fugatur.*

*Hallevillus cum altero globo suppetias fert, & funditur.*

*Ipse vulneratur & moritur.*

*Carolus Paces rem militari sagacitate restituit.*

*Turcæ recedunt.*

recuperati captivorum aliquot, in his Rabatta adolescens, prima capti pugna consternatique. Lotharingius, quàm citissimè poterat, de impedimentorum præsidiique discrimine certior factus, Ludovico Badensium Principi cum sagittariis equitibus suppetias eundi negotium dederat. Verùm, dum se in viam comparant, renuntiato: rem salvam esse, & hostes paucis utrinque desideratis se recepisse: restitere. Vissegradia in deditionem accepta, explicatoque illic Danubii cursu, Vaccia e regione sese objiciebat, sinistro hærens brachio fluminis, ubi ad insulam D. Andreæ nomine celebratam dividitur. Eò confestim, injecto ponte, legiones traducuntur. Quod ubi prætori Budæ compertum est, ex Germanorum occupandi oppidi studio rationem ducens, quanti sua interesset illud retinere, quindecim armatorum millia (quot licuit ex omni parte colligere) illuc adduxit. Moenia nec munitionibus nec loci natura spem dabant, diu multumque hostem remoratura. Quare iter potius obsidendum statuit; & collis admonebat ab urbe remotus haud amplius quingentos passus, arduus ascensu, difficilis aditu ob oppositam non longe paludem, Danubiumque ad lævam interfluentem. Ibi in summo clivo castra locat, & quinque majores machinas in editiori tumulo ad eminus jaculandum. Lotharingius conspecta superandæ paludis collisque difficultate parumper substitit, secum ipse perpendens, an temerarium foret, exercitum in

1684.

*Exercitus Vacciam petit.*

*Turcæ illuc accurrunt.*

*Ubi se locant ad impediendum hostibus iter.*

eas

1684. eas angustias conjicere, unde non facilè expediri posset. Sed, cum magnum in bello momentum habeat præoccupata quædam strenuitatis fama; & sæpe cauta consilia timiditatis arguantur; militum alacritatam magnanimo incœpto confirmare voluit. In rem incumbens, cohortes lignatum ire, singulosque pedites fascem sibi parare jubet. Ipse, explorato loco, in hunc modum iter muniendum conficiendumque statuit. Ad oram paludis majora tormenta in hostem intendit, si, quod erat maxime pertimescendum, ad obsepiendam viam in adversum limen procederet. Bipartitò exercitum dividit. Dextro agmini Ludovicum Badensium Principem, lævo Neoburgensem Ludovicum alterum præficit. Duo paludem itinera persecabant, nonnumquam angusto peditibus tramite; nondum alicubi recedentibus hyemalibus aquis, quæ & interdum viam intercipiebant. Sagittarios equites præmittit densatis ordinibus, &, quantum vada permitterent, explicata fronte hostem aggressuros, si vim pararet; si quiesceret, locum succedentibus munituros. Dein loricatos subsequi; hos peditatum, qui ubi superstaret aqua, fascibus siccaret solum, firmaretque machinis sustinendis; paucæ demum turmæ agmen clauderent. Prima luce hoc ordine viæ se committunt. Cernunt hostem ad signa concurrere, instruere aciem, arma expedire. Cogitantibus, eos descensuros, prodigii simile videbatur, quòd cùm ad pugnam se comparassent, immobiles starent. Et quidem

*Quomodo Lotharingius rem disponat ad exercitum illuc traducendum.*

*Quomodo Turcæ se ad pugnã comparant.*

dem, nemine prohibente, in subjectam colli planitiem accelerato gressu transmittunt. Id non Turcarum incuria factum, sed Budæ prætorem Mehemetem, qui summo cum imperio præerat, haud vana incesserat cogitatio: se, ubi pateret in collis dorso hostium acies, facilè repulsurum eam, minutis jaculis, quæ tum declinari non possent, acerrime laceratam. Quod ad paludis marginem non licuisset, aperiente ibi se agmine angusta fronte; cæteris, si agmen progredi impediretur, ad primam antesignanorum cædem impune se recepturis. Læti prospero successu, eòque ferociores, Germani confestim e duplici agmine in unum coeunt, se seque, peditatu in medium accepto firmatoque alis equitum, in clivum erigunt; citò subducturi se missilibus, quæ ab alto murales machinæ jaculabantur. Plus prope Turcas hostium animi tam prompte succedentium, quàm arma terruere; nec se loco tenuissent, nì Mehemetes cum aliis decem urbium militiæque præfectis, qui omnes ad rem tanti momenti accurrerant, hac illac discurrens quà minis quà precibus Gregarios ad pugnam exacuisset. Nam quid vobis, vociferabatur, terrorem infert? quid ingenitam virtutem in animis vestris restinguit? Alacritas hostium? Hæc enimvero pari alacritate retundenda est. Numerus? Hic profectò non vires sed impedimentum affert angustum, ut modò est, asperrimumque locum subituris. An Mars communis incertaque dimicandi alea? & istud, militiæ rudium esset, in

1684.

*Oritur pugna, eaque describitur.*

*Mehemetes Prætor milites ad prælium inflammat.*

1684. præſens cogitare. Pugnat pro vobis ingenium loci, quem vix expeditum, nedum inſeſſum machinis militibuſque, viator gravem labore animam reciprocando, ſuperaret. Saxa ſi pro telis hìc fœminæ contorquerent, tutum ab aſcenſu redderent, & tanti non erunt arma, non erunt viri, non erunt milites? Hoſtes, credo, ſuis male Superis litaſſe, cùm hanc ab iis, ut huc venirent, accepere mentem; niſi fortè vindici noſtræ gentis Mehemeti tribuendum ſit, qui tandem eos ſcelerum, vos voti damnare velit. Ite, percutite aciem ferro; nec de victoria timendum eſt, tantùm ut vobis eam certam animo proponatis. Hæc ubi dicta, Budæ prætor juſſit eos inſtructo agmine ad medium clivum decurrere ſtatim, ac illuc aſcendiſſe hoſtem contuerentur; ratus eo curſu motum quoque lætitiamque animorum facilè, ut in re nova, excitatum iri; nec factum ex alto impetum Cæſarianos ſuſtinere poſſe. Hi tardo greſſu progrediebantur; cùm repentè Barbari citato pede in clivum ſe demittunt. Verùm priuſquam ad medium, quò tendebant, pervenirent, obruti telis & multa cæde, ſe tenuere. Incitati ducum ſtimulis paullo poſt rurſus irrumpunt; & rurſus e regione laxatis pyrobaliſtis confodiuntur. Strages morabatur eos; nec ipſi, imperite ſua vibrantes jacula, parem faciebant. Adhuc tamen prætorum, qui primis ordinibus ſe immiſcuerant, conſpectu territi, obfirmatis animis inceptum intendunt iter. At cùm tertia ingruiſſet procella, nec

in-

intermitteret, (quippe Germani per vices armabant alii ſcorpiones, alii diſcutiebant) victa metu verecundia eſt. Primi equites terga vertunt, mox pedites in ſummum recedunt clivum. Hoſtis intra vallum ingreſſos conſequitur. Ibi cædes potius quàm pugna. Interea pedites, qui longiùs diſtabant, explicata fuga (nam equites effuſo curſu Peſthum contenderant) pars Vacciam repetunt, clauduntque portas; pars per Danubii ripas diſtracti, quàcumque datum fuit, Budam retrogrediuntur. Nox enim & diururnus labor Germanos ab inſequendi ſtudio revocaverat. Caſtra capta ac direpta. Plura militaria ſigna, quina majora tormenta in ipſorum poteſtatem venerunt. Cæſa Turcarum ad duo millia; Cæſarianorum, quod ſane admirationi fuit, vix centum. Poſtridie Vaccia, adducto exercitu, victoribus ceſſit; mille & quingenti pedites in deditionem accepti. Illi, biduo curandis corporibus dato, binis Caſtris Peſthum perveniunt. Oppidum a Turcis deſertum conflagrare vident. Rati, uſui ſibi fore, flammam comprimunt, quæ unum jam diem graſſata vix quidpiam reliquiarum fecerat. Etenim Mehemetes prætor ſtatim ac iſthuc advenerat, deductis majoribus tormentis, igni ædes quàm celeriter tradi juſſerat. Ipſe cum militibus, qui ſecum ex prælio fugerant, Budam, quæ trans flumen e regione ſurgit, transgreſſus, pontem rupit. Lotharingius tamdiu ibi commoratus, quoad ripæ, adductis ſecum lintribus, conjugerentur, exercitum pri-

*1684.*

*Turcæ terga vertunt.*

*Quæ in utraque parte cædes.*

*Vaccia in Germanorum poteſtatẽ venit.*

*Turcæ Peſthum incendunt.*

*Flamma a Germanis extinguitur.*

1684. mò in D. Andreæ insulam, quæ in Budæ conspectu jacet; mox otiose in dexteram Danubii ripam, cùm nemo se opponeret, traduxit. Paullum hinc abest tumulus, fluvio, postquam in unum confluxit alveum, superbe imminens. Eum haud longo intervallo mitissimi circumdant colles. Ab ortu mons D. Gherardo sacer angusta valle ab arce dividitur, æquato jugo. Hinc, & ex opposita parte ascensum præbet; ab Austro Boreaque prohibet, abrupta rupe. In summitate planitiem habet triangulari forma, lateribus nonnihil in arcum flexis. Occupat illam Hungarici regni caput Buda, circumducto per crepidinem muro, tantùm ut cedat fossæ locum, septemdecim latæ passus, vallorum sepe circummunitæ. Is prisci operis, mole structuraque firmissimus, interno aggere ad machinarum usum innititur, distinctus rotundis propugnaculis, quæ in lateribus exiliora, in angulis ad reliquorum tutelam satis ampla. Quà vergit ad occidentem solem, ubi faciliori ascensu pervius est, duplici murorum lorica cingitur; interior ab exteriori brevi spatio distinguitur; utraque propugnaculis, aggere, fossa, vallisque tuta. Ex adverso, ubi tumulus in angulum extenuatur, haud dissimili munimento arcem habet, exigua utrinque portendentem brachia ad aream penitus complectendam. Tenet eam æquatque propemodum, regia olim, nunc prætoria domus; quæ contra veterum machinas sua mole firmabat locum, modò impedit.

*Lotharingius exercitum Budæ admovet.*

*Budæ situs & munitio.*

Il-

Illinc murus orbiculatis turribus interfectus ad ripam descendit; qui brevi circuitu ad superiora mœnia reflexus, ambit aliquam rupis partem, eo loci non adeo confragosam; simul suburbia, ad collis radices posita, ab ea parte claudit. Hæc tanta sunt latitudine, ut usurpent urbium appellationem. Quæ ad fluvii marginem pertingunt, ab aqua nomen obtinent. Quæ ad occasum spectant (nam alibi desunt) ex humilis natura loci inferior civitas nuncupatur. Utraque concludit murus ab ripa fere in gyrum ductus ad superioris urbis meridianum latus, nullo aggere aut fossa, quadratis solùm per intervalla turribus interjectus. Præerat civibus militiæque prætoria dignitate Mehemetes, ut jam retulimus, Purpuratorum unus; vicariamque gerebat auctoritatem Saytanus; ambo rerum militarium usu spectatissimi inter suos; quippe arduum munus ingenio, strenuitate fidem æquabant. Machinarum, omnisque bellici apparatus, commeatuum quoque tanta aderat copia, quantam ipsi adesse exoptaverant. Præsidium fama fuit, quindecim armatorum millia superasse. Nam comparandis, quæ opus erant, non defuerat tempus, non facultas, non cura. Patebat enim, in ea urbe tuenda belli prope summam, potentissimique Imperii existimationem verti. Præsidiariis Ibraimus supremus militiæ dux (Seraskerium Turcæ vocant) augebat animos, locato in proximis collibus triginta hominum millium exercitu, factoque ferendæ opis promisso, cùm postulas-

1684.

*Mehemetes Budæ Prætor.*

*Saytanus proprætore qui qualesque essent.*

*Quantum in urbe præsidium, quantique apparatus.*

*Ibraimus Serascherius quẽ exercitum in proximo haberet.*

1684. lassent. Quæ dum ad Budæ propugnationem parata forent, Lotharingius castra movit. Progredienti ab speculatoribus renuntiatur, Ibraimum adventare citato agmine, & mox affuturum. Hic enim haud imperite, ut aliqui existimabant, occasionem dimiserat Germanos ab Danubii transitu prohibendi; sed opinatus (ut uno aliquo se opponeret loco) Vissegradiam, quæ in proximo erat, haudquaquam vetari posse; maluerat propius urbem se continere, certiorem hostibus ex locorum notitia & collium anfractibus perniciem illaturus. Ibat in duas partes, unam prope alteri continentem, diviso exercitu, mixtis equitum peditumque legionibus, prout inæquales colles aditum aperiebant. Quo viso, duplicem & Lotharingius aciem constituit; alteram præbet Æneæ Capraræ legato, quem ex superiori Hungaria, Schultio in ejus locum suffecto, ad se revocaverat; sumit sibi alteram dirigendam. In editiori tumulo machinas cum impedimentis, quasi expeditus pugnare vellet, sed in hostem directas, relinquit. Prima Capraræ acies, quæ composito longiùs processerat, ad manus venit, ingruentibus in eam Barbaris ingenti æque strepitu ac vi. Ipsa, velut impetu non sustineret, sensim cedebat, & Turcæ sequebantur, incuriose bombardarum jaculis se subjicientes. Quę, ubi tempus fuit, atrociter jaculatæ stragem ediderunt. Hinc primò nutare hostium signa, mox acies turbari visa. Germani successu alacres, laxatis illico manualibus tormentis cædem cumulantes, gladiis

*Cur Ibraimus transgredientibus, Danubium Germanis non se opposuerit.*

*Exercitũ adversus Cæsarianos ducit.*

*Lotharingius exadversum movet & quo ordine. Ipse dextrũ cornu, Caprara sinistrum ducit.*

*Capraræ acies prælium init.*

*Simulat cedere.*

*Turcæ insequuti se se machinarũ ictibus subjiciunt magna suorum cæde.*

diis deinde eductis vice sua impetum faciunt. Thraces ea tempestate abrepti dissipabantur. Verùm Ibraimus cum sinistro agmine accurrens, ordines restituit; & dubiam fecisset pugnam, nisi catapultæ, ingenti laceratione frequentissima vibrantes jacula, eos loco nimis infesto excedere coegissent. Instructi recedebant, quum veriti Lotharingii aciem, quæ a latere propinquabat, vix non fugam capessunt. Fanum erat in edito colle haud longe situm, & circa ipsum murus ad tutandam loci religionem. Ibi pedites majora tormenta, quæ secum, referentes pedem, adduxerant, constituunt; & equites templo se circumfundunt. Magnis utrinque animis quamquam inclinato jam die instauratur prælium, quod incerta victoria nox diremit. Turcæ tamen silentio noctis continuato itinere cedentes loco, longiùs se subduxerunt, cùm octingentos milites amisissent, Germani dimidiam partem. Ubi illuxit, & hostem discessisse Lotharingius cognovit; haudquaquam in rem esse arbitratus, iis persequendis tempus terere, Budam rectà iter aggreditur; & cùm parum abesset, eodem, quo moverat die (is fuit postridie Idus Quintiles) in ejus conspectu castra posuit. Legionibus circùm ipsam dispositis, aliquot in gyrum castella excitari jussit, quæ fossa & aggere inter se conjuncta arcerent ab moenibus nova subsidia, atque adversùs externos hostes castra munirent. Aggere demum vallari urbem, nec mora vineas admo-

1684.

*Inclinant.*

*Ibraimus eos inpugnare restituit. Sed iterum cedũt ac se muniunt.*

*Instauratũ prælium nox diremit.*

*Turcæ nocte recedunt.*

*Quanta utrinque cædes.*

*Lotharingius Budã obsidione cingit.*

1684. moveri. His cœteriſquè operibus, moderandæque oppugnationi Erneſtum Rogerium Starembergium legatum præfecit, qui ſuperiori anno Viennam defenderat. Non enim aliter vulgi opinioni ſatisfieri poterat, portendentis æque illum tuendarum expugnandarumque arcium potentem ac peritum eſſe. Ducitur ad utrumque angulum inferioris oppidi vallum, & mœnium lorica majoribus tormentis die ac nocte verberabatur, quæ non ſatis mole & compage firma haud difficulter ruinam dedit. Sed ut ipſa facilè decuſſa, ita inexpugnabiles erant oppidanorum animi, qui & vallis armare disjecta murorum & quotidie magno numero, majori audacia erumpentes e munitionibus, deturbare ab operibus hoſtem, nec ſinere ſtare loco. Hujus tamen obſtinatione procedebat agger. Interea Ibraimus infeſtam facturus Germanis oppugnationem, & ſi res tuliſſet, ſoluturus, ſuas iterum legiones propius hoſtem admovit. Quo per exploratores comperto, Lotharingius omni fère equitatu ac mille peditibus ſecum eductis obviam proceſſit. Parum progreſſus, Turcas in conſpectu habuit, qui ſtatim ad arma conclamantes, ſub ipſis caſtris aciem inſtruxere, non pugnandi ſtudio, ſed in ſe ſe avertendi Cæſarianorum animos, quoad ſubmiſſa clam militum manus objectum arci obſidionalem aggerem, ac ſimul Budenſes (quod condictum fuerat) vineas, ex oppoſito ad inferiorem vrbem adductas, convellendas aggrederentur. In id Ibraimus per occulta vallium mi-

*Erneſtus Starébergius moderádæ oppugnationis curá accipit.*

*Oppugnatio deſcribitur.*

*Ibraimus iterum exercitum admovet.*

*Lotharingius extra vallum ei obviam procedit.*

miserat duo millia equitum; qui non ante, quàm ad montis D. Gherardo sacri fauces pervenissent, nudato agmine; repentino incursu adorti Germanos, cuncta metu & tumultu implerunt. Acriùs tamen ex adversa parte res agebatur. Nam præsidiarii e portis effusi non stationarios modò cęde ac vulneribus affectos in fugam consternaverant; sed duobus, quæ in primo medioque aggere erant, munitionibus occupatis, interiorem alteram pertentabant. In tanto rerum discrimine Starembergius, facto quotquot potuit armatorum globo, illam ingressus, hastis pyroscorpionibusque Turcas detrudere, ipsorumque plures jam in altum progressos, præcipites dare. Deinde ubi primùm fractus eorum impetus, datumque a periculo spatium, ille paucis milites cohortatus, ut Viennæ, egregia secum virtute propugnatæ, meminissent; e castello egressus, hostem strage multisque plagis debilitatum intra mœnia conjecit. Ex alia quoque parte post longam dimicationem equites a vallo depulsi in castra ad Ibraimum rediere. Stetit Germanis ea pugna trecentis militibus, vicenis minorum ducum; multum quoque aggeris solo æquatum, corruptæque munitiones. Turcæ minori clade præliati sunt. Lotharingius postquam a suis prospero successu hostem a vallo propulsatum cognovit, ea non amplius suspensus cura, quæ inter ferendam opem conferendasque cum Ibraimi exercitu manus medium tenuerat, hunc postridie (nam tum

*1684.*

*Dū acies exadversò stāt, Ibraimus submittit aliquas legiones, quæ superato vallo urbem ingrediātur.*

*Simul oppidani erumpunt.*

*Et ipsi, & qui auxiliatū advenerant, repellūtur.*

1684. nox propinquabat ) aggredi ſtatuit. Verùm Turcę haudquaquam e re ſua rati eſſe, univerſi certaminis aleam jacere, prima vigilia taciti longius ſe receperunt. Germani intra vallum regreſſi, præſidiariis ſolicitatis, ut, cum nihil armis potuiſſent, honeſtis conditionibus ab occidione ſe redimerent, extremaque expectare ac pati nollent; accepto feroci reſponſo vim parant. Jam Catapultæ duplici in loco dejecerant lato aditu muros inferioris urbis non arduo aſcenſu, quippe aggere deſtitutos. Igitur quadrato agmine illuc irrumpunt. Turcæ quadrato pariter agmine obnituntur; commiſſaque campeſtri ſimilis dimicatio. Nam ex æquo pugnabant; & moenia majoribus propugnaculis tormentiſque nudata nullam irruentibus objiciebant moram. Vtrique immobiles inferebant accipiebantque cladem; nec qui loco conceſſuri forent, apparebat. Quum invicta ducentorum, qui uno gloriæ ſtipendio merebant, adoleſcentium cohors ad dexterum pugnæ latus ante alios progreſſa palam fecit, corporum robur animi viribus par non eſſe. Etenim ſic obfirmati prætentiſque gladiis per lapidum ſtragem continuavere iter, ut Barbari vi & audacia moti dederint locum, agmen ſuccedentibus aperuerint. Tunc undique Germani ſublato clamore, exprobranteſque ſibi moram, præcipiti incurſu fluctuantem hoſtem ſecum abripiunt. Ille vacillante gradu retruſus, incertuſque unde ſibi conſuleret, præbebat jugulum. Plures vicinas domos ingreſ-

*Ibraimus cum exercitu longius recedit pugnam detrectans.*

*Germani inferiorem urbē aggrediuntur, eaque potiuntur.*

ſi,

si, ignem, saxa, tela e tectis fenestrisque projicientes, impediebant hostes, ne in penitiora oppidi penetrarent. Quocirca consilium e re nata a Germanis captum incensis ædibus eos depellendi. Flamma citò serpens, (nam lignea ibi plerumque ædificia sunt,) paucis absumptis reliquos in apertum traxit. Hi cùm per contiguam Danubio urbem in arcem se reducerent, a suis exclusi, veritis hostem, qui vestigiis hærebat, simul admissum iri, cervices aut manus dederunt. Turcarum eo die ceciderunt ad duo millia quingenti; Cæsarianorum plus mille; major utrinque vulneratorum numerus; suburbia in potestatem redacta. Nec ex aduersa Budæ parte Germanis vacua præmio victoria fuit, deserentibus oppidanis castellum in D. Gherardi tumulo, vixdum illuc adduci signa conspexerant. Læti Germani quòd bene cęptis succederet, hinc ad arcem, illinc ad oppidi latus in occasum vergens per tortuosos calles vineas extemplo agere incipiunt; constitutæque murales machinæ ad evertenda tria majora propugnacula in angulis sita; quibus dejectis, satis constabat parum in reliquis, utpote exiguæ molis, præsidii esse. At quamquam inibi declive collis, ut retulimus, terrenum esset, operique facile; vallum tamen ægre protendebatur, crebris eruptionibus impeditum. Augebat enim oppidanorum ferociam Ibraimi exercitus, quem ab urbis conspectu non discedentem, suppetias, cum tempus foret, venturum non dubitabant. Interim ille tuto lo-

1684.

*Præsidium, quod ibi erat capitur, aut trucidatur.*

*Ducendi aggeris difficultas.*

1684. co stativis habitis haud parum cis Danubium Germanos pabulatione prohibebat, coegeratque injecto ad D. Margheritæ insulam ponte, trans fluvium incommodo & longo circuitu victum jumentis quærere. Lotharingius expediendæ pabulationi, & quia, sublata auxilii spe, Budenses illico se dedituros arbitrabatur, omnem prope, ut antea, equitatum, unamque peditum legionem rursus in hostem ducit; omni studio, ut prælio confligeret, provocaturus. Cum his copiis duo millia passuum profectus, in aperta latissimi collis planitie eum instructo agmine occurrentem vidit. Nam Ibraimo Visiriorum princeps, ejus exercitu aliquot Janizerorum cohortibus suppleto, mandaverat, ut procul mora urbi, cui tot jam dies oppugnatæ vehementer timebat, opitulatum iret. Quare ubi Lotharingium contra se movisse, & cum parte copiarum æquo loco, non ad valli munitiones cum universo exercitu, decertandum sibi esse cognovit; ferox oblata occasione certaque victoriæ spe, quippe qui numero superaret, adversùs illum maturabat iter. Sexdecim erant equitum millia, peditum quatuor. Hos in medium accepit, illos in cornua diduxit. Rem quoque novam ad incutiendum terrorem excogitavit. Bis centum Camelos longo ordine digerit ante signa, qui ab agasonibus, sarissa, qua ex alto ferire possent, armatis regebantur; & addebant speciem versicolores lemnisci hastis præfixi; ratus hac illusione & insolito bruti aspectu

*Germanorum incommodo, & unde.*

*Lotharingius tertio milites in Ibraimi exercitū e vallo educit.*

*Ei Ibraimus obviam procedit.*

*Quam rem ad incutiendum terrorem excogitaverit.*

pectu tetroque odore equos Cæsarianorum facilè consternatum iri. Quod ubi Lotharingio patuit, sistit agmen. Deinde & ipse peditibus in medio locatis alas Germanorum equitum circumducit. In prima acie sagittarios, quia longiùs jaculantur; in subsidiis Lubomischios equites, quingentosque Hungaros statuit; jussis omnibus, hostium impetum telis tantùm retundere, nec antea irruere quàm accepto signo. Camelis tardo gressu adventantibus sagittarios admovit, qui eminus certoque ictu insessorem belluasque transfigerent; simul periculum facerent, an equus ad insuetam speciem præstigiasque illas tumultuaretur. Hi, postquam intra missilium jactum perventum est, laxatis pyrobalistis dromadas rectoresque eorum tanta procella incessere, ut pars strati solo, pars vulneribus in fugam conjecti terrorem in Turcas verterint; quamquam isti data, quà Cameli fugerent, via facilè agmen restituerunt. Nec facta mora permittunt equos. Stabant densatis ordinibus Germani, excipiebantque telis hostem ferociter obversantem. Ille circumequitans, sumpto spatio rursus præcipiti cursu aciem impegit, si fortè distraheretur. At immobilis contorquens jacula, ipsorum vim ludificabatur. Turcarum enim si primos incursus fregeris, certa victoria est. Tertiò ad pugnam per suorum stragem rediere, equis tamen tardius lassitudine pedes glomerantibus. Tunc Lotharingio vice sua invadendi tempus visum est. Dato signo ab utroque cornu equi-

1684.

*Sed facilè eluditur.*

*Prælium committitur, atque enarratur.*

tes

1684. tes immissi adversas turmas ineluctabili vi adoriuntur. Nam nec fessi recentium equorum ferociam, nec Thrax Germanum equitem, frequentius certiusque manualibus tormentis jaculantem, sustinere poterat. Verumtamen pedites victoriam retardabant; qui, cùm tantò essent plures, Cæsarianos circumvenerant; non sine ingenti periculo, hos tandem oppressum iri, si equites, longiùs urgentes hostem, ab ipsorum conspectu discessissent. Dum ita in ancipiti prælium est, Lotharingius Hungaros Sarmatasque e subsidiis advocat, jubetque, datis frænis impetum a latere in equestre Turcarum agmen facere. Res prospero successu evenit. Jam enim istud a fronte motum nec servans ordines, nunc e transverso telis primùm, mox gladiis percussum, cùm nulla esset a procella quies, fugam arripuit. Levis armatura & pars loricatorum, fugientes persequuta cladem auxit. Loricati, haud plus mille passus progressi, ad peditum pugnam rediere, quid illic ageretur, soliciti. Ea ingenti strenuitate pugnata fuerat. Quippe Janizeros a tergo a latere turbo equester circumvenerat. Igitur quaquaversum interclusi, cùm mortem aut servitutem subeundam sibi esse conspicarentur, magno pretio vitam profundere, inter se constituto, obversa per gyrum fronte atrociter dimicaverant. Nondum cum iis penitus debellatum fuerat; cùm altera equitum pars, ab insequendo regressa, conficiendis reliquiis supervenit. Pauci Janizerorum per tumultum deviis cal-

*Turcarum equitatus in fugam conjicitur.*

*Peditatus egregie dimicat.*

*Sed tandem pellitur.*

callibus elapsi sunt; equitum plus mille interfe-ẞi. Reliqui Mursam magnis itineribus cum Ibraimo se retulere. Cæsariani quingentos desideraruntr. Castra capta ac direpta; octo murales machinæ in potestatem redactæ. Præda omnis opulentissima, in eaque sex jumentorum millia, militi data. Missa Cæsari, insignis victoriæ documentum, Ibraimi tabernaculum, amplitudine ornamentisque magnificum ac sumptuosum; consularis quoque exercitus signum, equinæ tres caudæ. Hæc ubi gesta, Lotharingius in vallum rediit. Duos captivorum ad Budæ prætorem jubet, quid actum foret, renunciatum ire. Adderent: se de conditionibus auditurum, si statim oppido abire velint; renuentibus, ope jam penitus desperata, nullum fore amplius clementiæ locum. Responsum: Prætorem majoresque duces inter se conjurasse, non priusquam vitam, oppidum deserturos. Id suam in Regem fidem, id anteactæ vitæ militare decus, quod tot laboribus partum nulla unquam ignaviæ nota obscurari sinent, a se postulare. Præterea nihil non sibi ad tutandum locum suppetere, copias, arma, commeatus; quæ si deficerent, veterano militi arte ac strenuitate supplenda forent; modò cum affluant, quid non sibi sperandum, non hostibus metuendum esse? Ipsi potius temerario oppugnandæ fortissimæ urbis incepto desistant, ac meminerint: plaudente fortuna facilè in rerum maximarum spem animos erigi; æque tamen, vixdum

1684.

*Turcæ Mursam redeunt.*

*Oppidani ad deditionem invitantur, sed frustra.*

1684. dum obstat solida & vera virtus, ingenti ruina spe cadere. Hinc ad belli opus audacter discessum.

*Oppugnatio urgetur.*

Tria confestim in angulis propugnacula verberari cępta; sed cùm partim rotunditate, partim muri compage ictus eluderent, Germani ad promovendum aggerem adnitebantur; quo tecti in fossam evaderent, atque illinc injecto nitrato pulvere murum subverterent. Quamquam enim ab ipsa collis radice cuniculos inducere conarentur; ingentium saxorum occursu, fossorumque imperitia, qua tunc maxima Germani laborarunt, rarò e sententia res succedebat.

*Sed infelici conatu.*

Id oppidanis augebat animos, tantaque accesserat audacia, ut quotidie erumpentes nunquam intra męnia redirent, nisi quidpiam obsidionalis aggeris deletum foret. Multa quoque Germani cæde afficiebantur non tam hostium incursu, quàm quòd vineæ incaute ductæ nonnunquam missilibus se se aperiebant; & Turcæ, quamquam jaculandi haud leviter inexperti, adhibitis Gallis Belgisque libratoribus, quos ingenti pecunia conduxerant, hoc etiam armorum genere valebant plurimùm. Vicit tamen Cæsarianorum pertinacia, summisque demum laboribus trigesimo die in fossam descendentes, mœnia, quà solem occidentem respiciunt, subiere.

*Germani tandem in fossam ab una parte descendunt.*

Illic biduum, crebris quamquam eruptionibus tentati, se tenuere. Quo tempore cavata humo subtus propioris Danubio anguli munitionem inductus nitratus pulvis exarsit, abstulitque secum viginti passuum

suum

suum loricam. Magnum hinc urbi discrimen aderat. Quare Mehemeti prætori dignum se facinus visum, illinc hostes dejicere. Mille delecti Janizeri ex omni numero, bifariamque divisi, a dextra lævaque e portis se se effudere. Ipse ductor unius agminis, alterius supremus prætorianorum præfectus. Germani ut in suspecto loco frequentes excubabant; quocirca pares viribus prælium ingressi conserebant manus. Nullus ibi telorum usus erat, Turcis illico tumultuaria exiliaque opera transgressi, collatoque pede; strictis gladiis hostis hostem retundebat, & quasi corporibus adnitebantur. Promiscua mors, promiscuusque gemitus efferaverat pugnam, & quisque vindictæ non vitæ avidus. Diu res in ancipiti manserat; & Barbari ipsa difficultate fracti jam animos remittebant. Quod ubi Mehemetes animadvertit, elata voce: Budæ, inquit, fortuna & Turcici decus nominis hoc uno prælio agitur, Commilitones. Id cogitantibus mors aut victoria nobis quærenda est. Accipio verborum omen. Mortem inferamus hostibus; stabit a nobis victoria. Agite dum mecum, & qua consuestis virtute, sequimini Imperatorem vestrum. Dixit, in mediumque se projiciens Germanorum agmen, digladiabatur. Turcæ partim prætori suo metuentes (charus enim jucundusque militibus erat) partim pudore capti, cæco impetu irruerunt. Hæc procella turbavit primùm, mox inclinavit Germanorum aciem; & dissipasset, ni duces a tergo insistentes du-

1684.

*Strenua oppidanorũ eruptio, atque atrox praliũ.*

*Mehemetes Prætor suos ad pugnã incendit.*

*Germani impelluntur.*

1684. dubiam, intentis gladiis fecissent trepidantium vitam. Reintegrantes pugnam nova atrociorque tempestas incessit. Thraces e mœnibus ingentem majorum, manualiumque pyrogloborum vim in eos demittunt; quo telo, dum rupta compage vulnera & stragem facit, vehementer concussos nulla vox, nullum amplius imperium Germanos retinere potuit, quin in pedes illico se conjicerent. Hos Barbari ad collis radices insequuti cladem cumularunt, operibus eò usque dejectis; & longius penetrassent, nisi cum strenua recentium militum manu in tempore occursum foret. Magnus ex eo conflictu metus Cæsarianis accessit, Turcis alacritas. Minuit tamen istorum gaudium Mehemetis mors; qui dum ferociter dimicat, adversam faciem graviter ictus, duos post dies occubuit. Luctus inde oppidanis, non damnum fuit, Seytano imperium adepto, cui par Mehemeti bellica virtus; sedulitas, seu indole seu præsenti occasione, fortè major. Nullum enim decedere diem tulit, quo non semel, ac bis quandoque præsidiarios in hostem immitteret vario successu, sæpius tamen infausto Cæsarianis, ignaviter ad primum Turcarum incursum terga vertentibus. Et his angustæ ad aggerem munitiones, quæ non tantum militum continere possent, quantum ad arcendos hostes satis foret, minuebant animos. Quocirca Sextili nondum exacto jam ferrum absumpserat Germani exercitus peditum novem millia, equitum quinque. Stragem deinde auxere mor-

*Magna suorum clade.*

*In ea pugna Prætor occiditur.*

*Seytanus ei succedit.*

*Qui Germanos nunquã finit quiescere, ac plerumque damno cumulat.*

*Obsidionalis aggeris vitia.*

*Ingruentes morbi Germanos labefactant.*

morbi, æstu primùm contracti, mox ineunte autumno magnis imbribus. Et annona defecerat, 1684.

*Insuper annonæ angustiæ; hujus quæ causa.*

non minus præfectorum incuria, quam ærarii difficultate; graviorem que reddebant eam Agriæ Canisiæque præsidia, viam cis transque Danubium convehendis terra commeatibus intercipientia. Ad reliquas ærumnas accedebat Lotharingius, febris vi a belli curis distractus; unde in militarem disciplinam, qua una Mars viget, licentia irrepserat, præcipue inter duces, qui non obscure abnuebant, Starembergio oppugnationis moderatori, æmulatione aut meritis, morem p[illegible]erere. Alea quoque conviviaque, ingenti pec[illegible] perpetuò celebrata, a bellico studio auferebant ipsorum animos; militum, fame atque inopia laborantium, non sine liberis querelis dejiciebant. De solvenda igitur obsidione agitari cęptum. Sed cùm in mentem veniret externus hostis pulsus fugatusque, præsidium (quod & transfugę renuntiabant) tot cladibus imminutum, angusta huic pariter res frumentaria, sublataque auxilii spes; nemo liberandæ urbis author fieri audebat. Quin aliqui strenuitatis in speciem audaciora ferre consilia: Quod arduum erat, dicere, militum virtute jam superatum, deletas scilicet auxiliares copias; reliquum esse, mœnia transilire, exiguis propugnaculis & modico nunc præsidio parum tuta. Quæ qui neget ab ea parte penetrari posse, qua per ruinas patet aditus; negabit simul paucis multos potiores esse. Nam, utcumque nostrorum mili-

*Lotharingius in febrim incidit.*

*Militaris licentiæ, quæ in Germanos irrepserat damna.*

*De solvenda obsidione deliberatur.*

*Quæ utrinque rationes afferantur.*

 tum

1684. tum plures telis abripiantur, dum clivum ſcandunt aperto corpore atque obſeſſos propulſant, credo equidem inultos non morituros; & tantùm ut quiſque hoſtem feriat, prius iſti quàm nos conficiemur. Noſtrûm autem qui numerus lenta obſidione conſumeretur, uno die in diſcrimen datus certam nobis victoriam pareret. Quæ itaque hujuſmodi conſultatio eſt? Dum ab una parte, ſi referamus pedem, intoleranda bellicoſis viris ignominia proponitur, nec ſine cæde; ab altera præda, triumphus, gloria, & quidem minori pretio. At militi deceſſit animus? Mriore fidius redibit, ſi urbem divitiis affluentem, accef quamvis & diuturno certamine capiendam diripiendamque intelligant. Quin etiam negata præda, ſi audiant uno prælio nanciſci poſſe tot ærumnarum finem, nemo hac mercede prælium detrectabit. Id tandem præter cætera cogitandum: ingentia facta ſi non aggrediaris, cauti plerumque, tardi quoque ſi velis, opinionem inducere; quæ tamen opinio gerendo bello profuit aliquando, nunquam obfuit; inchoata verò ſi deſerantur, redargui duces aut rei male geſtæ aut male cogitatæ; hinc minui apud milites ipſorum fiduciam, quo nullam cladem nocentiorem eſſe.

*Lotharingius rē ad Cæsarem reicit.*

Lotharingius quamquam intelligeret: cauta conſilia nunquam noxia; audacia non ſemel; & ad illa inclinaret animum; rem tamen ex Cæſaris voluntate pendere voluit. Pactæ initæque per eos dies induciæ Gallorum metu Germaniam liberaverant. Du-

rio-

1684.

rioribus etiam conditionibus acceptæ fuerant, ne illuc a Turcico bello vires abſtraherentur. Parum proinde Cæſari de retinenda Budæ obſidione deliberandum fuit. Quies enim ad Rhenum parta proſequendæ admonebat; cùm præſertim Maximilianus Octovir, Bojoariæ Dux, gloriæ demerendique Cæſaris appetens, octo ſuorum militum millia eò ſe adducturum fidem dediſſet. Hæc ſubſidia cum aliquot Cæſarianis legionibus ineunte Septembri exercitum ſupplevere. Siquidem Leslæo legato, qui ad inferioris Pannoniæ fines commorabatur; & nuper Brebim, munitum prope dextram Dravi ripam in Sclavonia oppidum, armis ſubegerat; ut Budam cum quotquot ſecum haberet copiis iret, mandatum fuerat. Quod conſilium (ut omnia quando adverſis impellimur,) male ceſſit. Nam frequentes apud ipſum, huic genti gratiſſimum, Croati convenerant; junctique paucis Germanorum cohortibus juſti exercitus ſpeciem exhibebant, poteruantque nunc levioribus præliis, nunc oppugnationem vicinis oppidis minitando, Ibraimum retinere ne iterum carperet ad Budam iter, quod cogitabat. Huic Viſirius in ſupplementum miſerat octo Scytharum, duo Janizerorum millia, quibus inſtructum adversùs Polonos exercitum extenuaverat, certior redditus, ſerò illos & cum nihil ab ipſis amplius metuendum eſſet, moturos. Igitur Leslæum Croati vixdum ab Dravo profectum deſeruere. Quippe gens ſtrenua quidem, ſed impatiens.

*Qui, jam conſtitutis cum Galliæ Rege induciis, Budæ oppugnationem proſequendam ſtatuit.*

*Bojoarius cum octo armatorum millibus Budam pergit.*

*Leslæus quoque cum aliquot Cæſarianis Legionibus.*

*Sed infauſto conſilio, & quare.*

1684. tiens disciplinæ militaris, & prædæ non gloriæ avida, oppugnanda Buda nihil sibi ex hujusmodi ingenio affore arbitrabatur. Illuc proinde omni solutus hostium cura Ibraimus percommodum pacatumque iter habuit. Ubi in proximis collium, quà in urbem patet aspectus, posuit castra, oppidani clamore & plausu ejus adventus dedere signum. Germani quid hoc rei esset mirati; nam primos tantùm Barbarorum ordines conspiciebant, quorum parvam aliquam manum prædatum speculatumve progressam existimabant; nondum enim suppleti Ibraimi exercitus quidpiam ad eos pervenerat; missis exploratoribus audierunt, illic Turcas majoribus quàm antea copiis (millia quinque & viginti sub signis erant) castra metatos. Opportune paullo ante advenerant cum Octoviro suo Bojoarii Cæsarianique, quos antea diximus. Visum proinde, satis adesse militum ad obsidionalia opera retinenda, simul ad externum hostem prælio lacessendum. Re constituta Lotharingius, qui tum fortè convaluerat, secum educto quindecim millium agmine signa conferre statuit. Nam præterquamquod non alia erat difficultatis expediendæ ratio, fidebat equestribus copiis, quamquam paucioribus, adversùs fugacissimas Scytharum turmas. Paullum Ibraimus processerat, peritusque loci occupaverat tumulum ab ea parte confragosum, qua non ita multò longe arcem spectabat. Adventantibus Germanis aciem instruit; ac veluti ad pugnam se compararet, ipsorum in se-

*Ibraimus exercitum Budam reducit.*

*Ejus adventu Budenses edunt lætitiæ signa.*

*Inde Germani, quid istud rei esset certiores facti.*

*Lotharingius cũ valida manu quartò Turcis obviá e vallo procedit.*

*Utrinque instruitur acies.*

ocu-

oculos mentesque avertit. Dum uterque exercitus levi armatura proludebat; duo equitum millia, quos in interiori valle continuerat, ponè D. Gherardi montem subire Danubii ripam, atque illinc in urbem penetrare, jubet. Per infrequentes stationes primum transgressi vallum, effuso cursu accelerabant iter; cùm ex vicinis munitionibus Cæsariani agmine facto a tergo a latere eos invadunt. Nihilo tamen secius plus mille, qui viam præceperant lætis clamoribus ab oppidanis recepti sunt. Reliqui paucis desideratis, quà venerant, se retulere. Ibraimus successu alacer, cùm cęterùm se in pugnæ aleam dare nollet, militibus in castra receptui canit. Illinc per insequentes dies infestis procursationibus pabulatores lignatoresque, quin & commeatuum transvectiones adortus, hostem crebris incommodis divexabat. Interea Cæsariani muros iterum subire aggressi, datoque Bojoariis superandæ arcis negotio, ipsi ex adverso latere moliebantur. Magnis utrique animis insistebant operi; & vires nonnihil Germanis instauraverat laxata paullum annona, frumento per id tempus transvecto ab Croatia, eique finitima Hungariæ parte, protecta Haislero duce cum valido præsidio ab Turcarum incursionibus vehiculatione. Et cuniculis aperiebatur humus subtus tria in angulis majora propugnacula. Etenim consilium erat, caveas ibi fodere ea magnitudine, ut non minus caperent sulphurati pulveris, quàm qui ad ipsum prope oppidum subvertendum satis foret

*1684.*

*Clam Turcæ auxiliatum pergunt & quomodo.*

*Partim a Cæsarianis repelluntur, partim in urbem penetrant.*

*Ibraimus in castra redit, unde frequentes procursationes.*

*Oppugnationem urgent Cæsariani. Turcæ strenue se defendunt.*

1684. ret. Verùm, casu an imperitia, collis indoles resistebat operi, objecto modò silice, modò salientibus aquis; ut parum inde ad rei summam profectum fuerit. Aliò tamen inducti cuniculi, ex iisque erumpens ignitus pulvis quidpiam demum ruinarum fecit. Sed non in eo deditionis occupandæve urbis spes maxime versabatur. Perdomanda erat oppidanorum ferocia, qui continuò prodeuntes, opera & stationarios milites prosternebant. Tentatum an, cùm armis parum e sententia succederet, id consilio obtineri posset. Nam ut ut Germanorum quotidie plures obtruncarentur, hoc non impunè præsidiariis contingebat; & istos recentibus copiis suppletum iri, exigua manebat spes, diligentiùs custodito obsidionali aggere. Illis identidem nova auxilia undecunque collecta, Hungarorum præsertim cohortes submittebantur. Igitur Octovir ad Saytanum misit, qui adductas nuper ab se legiones ostentaret, prædicaretque funestam civium præsidiique occidionem, nisi vim deditione anteverteret. Admoneret quoque: satis milites virtuti suæ, satis gloriæ fideique adhuc fecisse; & Saytano, cæteros ut imperio sic strenuitate solertiaque antegresso, cùm nihil addere ad splendidam famam posset, videndum, ne se, milites, innocuos cives devovendo, nominis decus crudelitatis opinione, bellicæ fructum laudis morte perderet. Prætor comiter acceptum auditumque legatum Imperatori suo renunciare jussit: se nec spernere ejus monita, nec modò fa-

*Budenses iterum ad deditionem solicitantur.*

*Sed Frustra, & quod ab Prætore redditum responsum.*

facere. Tametsi Turcæ non ament literas, ac solùm armorum studiis excolantur; scire tamen, æque ignaviam ac temeritatem militari homini vitio verti. Cùm ab utralibet vereatur, amice familiariterque ab eo petere, utra ille obsolesceret, qui hac, quæ modò est, urbis conditione ipsam hostibus in potestatem traderet. Ne verò incomperta re judicium faceret, velle, ut ab ipso legato suo, quæ præsens viderit, commonefieret. Itaque datis custodibus illum per forum, stationesque circumduci jubet; horrea, bellique apparatus circumspectare. Dimisso, renuntiataque legatione, magnam Germanis injecit curam non tam apparata res militaris & frumentaria, quàm prætoris animus, cui non frustra tantam inesse fiduciam suspicabantur. Et sane id, quod mente præceperant, re didicere. Nam instantibus oppidanis agger vixdum promotus dejiciebatur; nec stationariis tutus in propinquas munitiones receptus erat. In hoc rerum statu Lotharingius, quem iterum ab re militari febris abstraxerat, Octoviro mandavit, ut de reducendo exercitu cogitaret. Is fervens floridis annis gloriæque cupiditate, dictum aversabatur. Sed nimiùm prosperis eventis creverat Budensibus sui fiducia, hostium contemptus; & jam per ludibrium majora opera adoriebantur, vix tuentibus ea Germanis. Id vulgò dabatur non labentibus metu animis, sed munitionum vitio; culpaque in Starembergium conferebatur; incertum meritò an prona 1684.

1684. ad accusandum æmulatione. Quod ille ægre ferens, questusque hominum malignitatem, obliteratamque servatæ Viennæ memoriam, cum Vidone fratre, accepto commeatu, rumori & invidiæ cessit. Hæc negotium Cæsari facessebant, anxio, quò belli fortuna in tanta rerum perturbatione inclinatura esset. Quare auctoritate sua, ne illa in Turcas penderet, providendum ratus, ad exercitum misit Ermannum e regnatrice Badensium Principum Domo, bellicis negotiis præfectum; qui, ex ipso magistratu censor castrensium morum, metu aut spe restitueret militum animos, ducum disciplinam. Simul habito cum Octoviro, Lotharingioque consilio, ex eorum sententia, quid e præsenti re foret, pronuntiaret. Statim ut in castra pervenit, omnium primum (quod erat sui muneris) promulgavit, in utraque Pannonia exercitum, quò locorum fertilitas invitaret, hybernaturum; sic arbitratus, illum quicquid reliquum circa Budam laboris ferendum esset, æquiori laturum animo, quòd quies commodaque hyematio in proximo habenda foret. Verùm id fessis rebus non levamentum, sed perniciem attulit. Nam Hungari, quorum ingentes in diem globi in supplementum venerant, & nunc debilitatis Germanorum legionibus ad omnia oppugnationis munera adhibebantur, indignati hanc sibi socialis fidei mercedem reddi, clam sine commeatu abiere; Turcæ transfugarum monitu quotidie edocti, quibus hostes difficultatibus obruerentur, suarum

*Starembergius indignatus jactas in se querelas ab obsidione discedit.*

*Cæsar ad exercitum mittit Ermannum Badensem, ut afflictis rebus consulat.*

*Abalienati Hungarorum, qui circa Budam erant, animi, & quare.*

*Ab obsidione discedunt.*

im.

1684.

immemores, aut patientes invicto robore & nihil sibi parcentes, continuis eruptionibus hostem fatigabant. Parum igitur, quid in rem foret, Germanis deliberandum fuit; nec amplius Turcarum desertores, urbem prope interitum esse affirmantes, audiebantur. Aderat hyems, ingravescebat annona, nec erat unde vitam jumenta retinerent. Quocirca postridie Kal. Novembres post centum ac decem dies subductis muralibus machinis, incensis Pestho, suburbiisque, vasa colligunt; Danubiumque ponte transvecti nullo Turcarum impedimento, & nemine agmen carpente discessere; oppidanis quoque ad extrema redactis, & verito Ibraimo irritare hostem, tædio atque infortuniis exasperatum. Magna tamen accessit clades Germanis ab ipsa plurimarum rerum necessitate. Lintrium & vehiculorum inopia quamplurimi ægroti pedibus iter ingressi ad quatuor millia miserandum in modum occubuere. Alii biscentum, deserti hostium crudelitati in D. Margheritæ insula, ab iisdem illico interempti. Stetit Germanis obsidio quà ferro quà morbo ærumnaque sublatis, sexdecim millibus peditum, octo equitum, equis cum bellatoribus tum clitellariis vectariisque quadraginta fere millibus. Budæ præsidium ex tanto numero ad mille quingentos redactum. Principio æstatis, quo hæc gesta sunt Tehelius, distrahendis a Budæ obsidione in plures partes Germanis, cum decem perduellium millibus Ungariam munitum oppidum aggressus, septimo die, dedentibus se-

*Obsidio Budæ solvitur.*

*Magna abeuntiū Germanorū clades, non a Turcis illata, sed ipsorū incuria.*

*Quantum utrinque absumptū hominum, aliarūque rerum in ea obsidione.*

*Tehelius Ungariam capit.*

1684. præsidiariis in potestate habuit. Pactis vitam & libertatem, servata Polonis, Germanis fides violata; quos omnes vallis transfigi jussit. Illinc in propinquum semlyniensem Comitatum profectus prope Puthanochum oppidum castra posuit. Oppidani rerum suarum trepidi legatos mittunt, qui Emerico nunciarent: ei se suaque omnia permissuros, dummodo integris corporibus & salvis rebus. Data fide, portas aperuerunt. Urbs tamen, nulla promissi verecundia, militibus diripienda traditur; eademque perfidia plura circùm oppida fœdis populationibus vastata. Sed inops tumultuariusque exercitus nonnisi præda retineri poterat. Dilatatis in ea superioris Pannoniæ parte ad Carpathios montes, ubi sedes rebellionis erat, imperii finibus, turmas aliquot variis itineribus terrorem ac vastitatem, quò longius possent, Hungaris, qui nondum fidem mutaverant, inferre jussit, Ipse cum septem equitum millibus stativa ad Eperias habuit, dum interim de Germanorum exercitu exploratum mitteret. Palfius ab una parte, facta duum millium Austriacorum Hungarorum manu, populatores ex improviso aggressus, trecentos solo stravit, reliquis dissipatis. Ab alia quinque Rabatiæ legionis equitum centuriæ globum alterum pari pœna multarunt. Dum ita regio a prædatoribus vendicatur, Schultius pro legato adversùs Tehelium per Sepusiensem Comitatum exercitum duxit. Ab Ezcheno cum parum abesset, præmisit, qui Adamo Raiso, ma-

*Ejus erga Germanos præsidiarios sævitia, & violata fides.*

*Puthanochum in potestatē redigit.*

*Et rupta fide diripit.*

*Superiorem Pannoniā depopulatur.*

*Germani in populatores irruunt, contrucidantque.*

*Scultius adversus Teheliū movet.*

gnæ

gnæ inter perduelles auctoritatis, præsidii præfecto, veniam polliceretur, si extemplò arcem dederet. Cùm nihil pacati responderet, Schultius milites cohortatus, ne moram in ea capienda facerent, corona cinctam subegit; Adamo, pluribusque præsidiariis, dum strenue præliantur, occisis; cæteri quamquam abiectis armis omnes ad unum obtruncati sunt. Castrum direptum incensumque. Tehelius audito Germanorum adventu ac suorum clade, sub ipsis Eperiarum mœnibus castra locat, imminens occasioni, si qua carpendi conterendique hostis daret se. Schultius certior ab exploratoribus factus, rebelles, ut in tuto loco, cibo somnoque indulgentes noctu vallum negligenter custodire; clam eos invadere consilium capit. Signa sub occasum solis efferri jubet; secunda vigilia tacito itinere (septem distabant passuum millia) ad hostes perventum. Simul ingens tubarum tympanorumque clangor ipsorum aures, corpora simul ferrum percussit. Nam cęsis excubiis, superatoque aggere, confestim Germani per tabernacula discurrentes partim sopitos, partim semisomnes transfodiunt. Tehelius quid rei esset incertus, ubi adesse Germanos cognovit, primis tantùm indutus vestibus ac semiermis præcipiti cursu periculo se subripuit. Nox tumultum, clamor inter cędem & vulnera metum augebant. Hæc oppidanos, ne sociis intra mœnia tutum receptum darent, detinebant. Portas denique victi precibus aperuerunt. Sed illi ruentes alii

super

1684.

*Ezchenum in itinere armis obtinet.*

*Tehelius sub Eperiarum mœnibus castra locat.*

*Ejus Copias clam Schultius invadit.*

*Improvisò oppressi cæduntur magna clade.*

*Tehelius seminudus fugit.*

1684. super alios obstruebant eas, impediebantque se invicem; & periculum erat, ne superveniens hostis urgeret ac simul ingrederetur. Quare paucis acceptis valvæ iterum objectæ, occlususque aditus. Jam reliqui sumptis armis equos conscenderant, conglobatique, prout turma, hostium an suorum esset, occurrebat (nox enim visum ademerat) conserebant manus. Pugna diu tenuit, quousque per diversa erumpentes loca, sibi, quà licuit, consuluerunt. Horum quingenti necati non incruentis Germanis. Sex captæ murales machinæ, signa triginta, tympana quatuor, omniaque impedimenta; quodque Tehelio præter cætera molestiam fecit, castrense tabularium, ubi suæ & conjuratorum arcanæ literæ asservabantur; cùm perfidia, si pateat, parum velut infractis viribus nocere possit. Schultius victor Eperiarum præsidium, si fortè metu vacillaret, ad deditionem solicitavit. Cùm ferociter responderent, & ipse oppugnando non esset, retro ad Carpathios montes adductis legionibus collegit haud modicum victoriæ fructum; recuperatis, paucorum dierum obsidione, Marchovitia non ignobili munitione, unde in Sarmatiam iter, Barafaldo, Stropho, Donavetio, aliisque castellis. Inde Eperias regressus, oppidum incendiariis ollis atrociter laceravit. Et cùm jam hiberna cogitaret adulta hyeme, audito, Tehelium quatuor Hungarorum, sex Turcarum equitum millium agmen collegisse; veritus ne vix illinc deductis Germanis recepta dudum

*Quæ deinde strages.*

*Arcanum Tehelii Tabularium a Germanis capitur.*

*Schultius Eperias ad deditionē vocat, sed frustra.*

*Plura ad Carpathios montes oppida recuperat.*

*Eperias redit, verberatque incendiariis ollis.*

*Iterum ad Tehelium pergit, qui novas Copias collegerat.*

dum in fidem oppida invaderet, ad eum profectus prope Neodorfum invenit. Instructa acie (erant Germanæ, Pannoniæque gentis equitum octo millia) pugnam non detrectantem adoritur. Turcæ diu, perduelles vix restitere, omnes demum quadringentis humi relictis pulsi fugatique in proxima suorum loca se retulerunt. Hæc secundo sacri belli anno in Hungaria gesta. Sarmatas haud diversa mansit fortuna. Rex quamquam nihil, quo mature convenirent milites, prætermisisset; tamen ut ea gens ad exequendum imperium tarda est, vix medio Sextili cum quadraginta armatorum millibus, equitatu fere omni, exercitum in hostem movit. Ad Naparim amnem accedens, Camenæcum arcem validissimam, probe ornatam præsidio ac machinamentis, tentare, quia peditatu majoribusque tormentis carebat, non est ausus. Ripam legens, Zialvechum oppidum tenuit; jussisque Cosacis equo, in id assueto, tranare flumen, Coccinum e regione, dimisso, quod inerat, paucorum præsidio, in deditionem perpulit. Ibi ponte ripas conjungere aggreditur. Verùm Fabrûm ignorantia primùm nec rates tabulatis nectendi, nec in ordinem digerendi usus erat. Dein labore supplente ingenium, moles nonnihil provecta; quam tamen flumen abstulit, pluvialibus aquis per eos dies auctum. Rex moræ impatiens, descendere cymbas, & pontem, ubi amnis placidius flueret, injici jubet. Quippe instabat autumnus, & prope erat, quin tempus deficeret ad

1684.

*Praliũ init, illũque vincit ac fugat.*

*Sarmatæ serò ad signa cõveniunt.*

*Rex cum exercitu Naparim trãsgredi statuit.*

*Coccinũ occupat.*

*Pontem ibi amni injicere studet, inani successu.*

*Sed alibi tandem imponit.*

1684. ad perficienda, quæ ſecum mente volutabat. Conſtituerat autem longo quamvis itinere ad Naparis oſtium ſuccedere, captiſque Bialogroda aliiſque ad utramque ripam oppidis, aditum Coſacis recludere; quo in Beſſarabiam irrumpentes, Scytham Polonis adeo infeſtum contererent; Moldaviam Turcis intercluderent; ſibi vere primo cum exercitu redeunti viam ad Byzantium ſternerent. Hujus enim Regis animum nunquam niſi magnanima extremaque facinora implevere, quæ continuò, non impar belli ſcientia ſed viribus, meditabatur; ſimul autem exitioſa quadam incuria minora, quæ poſſet aſſequi, negligebat. In hujuſmodi expeditionem ab inito in Turcas bello Coſacos ad arma conciverat; iique dicto audientes cum finitimaScytharum gente jam non ſemel prælio conflixerant, eximia iſtorum cæde, ut per hominum ora vulgabatur; Fama, ubi redargui nequit, facilè ad captandam admirationem facinus augente. Nam non ita multò poſt tanta multitudine Scythæ in militiam profecti ſunt, ut vix eorum quiſpiam defuiſſe videretur. Coſaci Uchraniam, quæ ponto alluitur Euxino, cis tranſque Boriſtenem incolunt. Portendunt Ruthena voce, quæ vagum militem ſonat, militiæ genus, quod amant ac proſequuntur. Siquidem Scytharum more prædabundi quaquaverſum diſcurrunt, inutiles ſtatariæ pugnæ, patientes laborum non diſciplinæ. Principem habent ab Polonorum Rege ſponte potius acceptum, quàm imperio datum. Nam vix in Regis po-

*Quod Regi conſilium erat.*

*Coſachos Rex ad arma ſecum juncta vocaverat.*

*An Coſachi Scythas profligaverint tanto ſucceſſu quantum fama vulgavit.*

*Coſachi qui, ubi degant, quibus pareant, eorum mores, aliaque.*

potestate sunt; seu quòd neglecti ob rerum omnium inopiam, seu quòd indomiti; quippe qui pernicissimis utentes equis, ad certamen, ni velint, cogi nequeant. Olim Sarmatas, quos tantùm colebant; nunc etiam Moschos, quorum omnes religionem sequuntur, ad bellum juvant; distincto populorum studio, prout alterutris adjacent. Æque verò ab utrisque ex ingenio deficiunt, plerumque non rebellandi occasione, sed utilitate; qua una, haudquaquam legibus, obstringuntur. Solymanus, ut ad propositum redeam, per ea loca supremus copiarum ductor cum decem Turcarum millibus, Scytharum viginti advenit ad coercendos Sarmatas. Missi statim, qui ad expediendam citeriorem ripam Coccinum infestis armis tentarent, non sine cæde repulsi sunt. Deinde stativis positis adversùs hostes intermedio flumine, quasi transgressuros impedire vellet; subductis decem Scytharum millibus, qui clam longiùs progressi, nantibus equis amnem trajicerent; ipse ubi accepit rem e sententia successisse, reliquum eorumdem agmen tranare, & quantum liceret molestiam Sarmatis inferre jussit. Ea res ancipitem Regi curam injecit, reputanti: si exercitum, perfecto ponte, Naparim traduceret, commeatus a tergo interclusum iri; nec esse, unde aliunde suppeterent in hostili solo, & Turca vestigiis inhærente. Si maneret, quid iis optatius posse, quid sibi turpius contingere, quàm se levi negotio probe ludificatum omni susceptæ expeditionis excidisse spe, omnique

1684.

*Solymanus Seraskerius adversus Sarmatas exercitum ducit.*

*Coccinum aggreditur & repellitur.*

*Naparim trajicere Scythas jubet & quo consilio.*

*Rex Naparim non amplius tranare statuit, & quo consilio.*

1684. tanti exercitus fructu penitus caruisse? Hæc secum agitans, consilium capit fallendi hostem cogendique ad pugnam; certus victoriæ, si acie, confligeret, nullamque sibi amplius fore moram, quin pergeret, quò statuisset. Quocirca abductum a ripa exercitum Camenæcum admovit; ratus, urbis periculo, Turcas Naparim trajecturos ad opem ferendam. Nec sua eum fefellit opinio, quamquam infelici eventu. Transgressi enim, haud longe a Sarmatis vallo se munierunt. Inde tutius alia dimissa Scytharum agmina ad procul intercipiendos commeatus; alia noctu hostium stationem negligenter carris conclusam, hac illac continuò divexabant non sine cæde; quam sibi, vixdum Sarmatæ infrænaverant equos, effusissimis habenis facilè prævertebant. Arx interim ingenti tormentorum boatu multaque succedentium strage, quid in se virium contineret, non sinebat hostes latère. Quare post aliquot dies, cùm nullo proventu jaculis objicerentur, castra illinc dimota. Quin & redire viam coacti sunt. Nam & plus nimio ingravescebat annona, Sarmatis ad rei frumentariæ apparatum non rarò improvidis; & gregarii milites ex victus inopia injuriisque cœli, quas sub dio agentes excipiebant, affecta valetudine conflictabantur. Nec minus equi, frequentibus excursionibus impedita pabulatione, plurimùm lassescebant. Nulla quoque spes erat, extra munitiones Turcas elicere. Suscepto itinere, Scythæ infestis signis agmini hærebant, leviaque præ-

*Studet hostem ad pugnam cogere.*

*Quocirca exercitũ Camæneco admovet.*

*Scythæ nocturnis incursionibus fatigant Sarmatarum exercitum.*

*Poloni a Cameneco discedunt.*

*Maxima incommoda Sarmatas affligunt, & cujus generis.*

*Se recipientibus Polonis Scythæ infesti.*

prælia committebantur; quę non minimum negotium Sarmatis facessebant, non armorum periculo, quod ab instabili hoste nullum erat; sed quia longius vagari ad laxandam annonam vetabantur. Sępius autem sistere gradum coacti, tardiùs incedebant. Hac mora consumptis frugibus, equina carne plures vesci dies opus habuere; tantaque equos equitesque lassitudo incesserat, ut Barbari, qui, tametsi aucti Camenæci præsidio, caute agmen prosequebantur, nec nisi tuto loco metatis castris nocte quietem sumebant; nunc propiùs accederent, instructaque acie auderent ad pugnam provocare. Sobieschus militaris artis apprime gnarus nihil hanc vanam jactantiam fecit, clausoque agmine iter continuavit; bene ac sapienter arbitratus, in eo strenuitatem bellicamque laudem versari, si geras, quod hostis nolit. Sarmatis intra regni fines adductis, Turcæ recesserunt. Eos tamen hominum & jumentorum clades, parta plerumque fame ac laboribus, afflictavit; proditumque documentum, quod, a Cyro Persarum maximo Rege datum, adeo veteres commendarunt: prius Imperatoribus de tuenda exercitus valetudine curandaque annona quàm de profligandis hostibus cogitandum. Rex improsperam expeditionem doluit adeo, ut frequenter de ipso auditum fuerit: utinam me Vienna redeuntem mors oppressisset, ne quis unquam casus ullaque adversitas comparatam mihi eo facinore gloriam potuisset corrumpere. Magnificum sane dictum, clarissimo-

1684.

*Polonorũ damno, & quare.*

*Atque ingenti clade.*

*Rex iter nullo metu progreditur.*

*Illis inter Regni sui fines ingressis, Turcæ recedunt.*

*Rex ob improsperam expeditioně æger animo.*

1684. moque rege dignum; quod tamen posteritas elatura foret majori laude, si æque deinceps egregiis factis (ut potis erat) & pristinum retinere decus & præsentem obliterare ærumnam voluisset. Quæ dum in Sarmatia Hungariaque geruntur, principio æstatis Franciscus Maurocenus Venetæ classis præfectus cum ingenti navium apparatu Venetiis solvens, Corcyram petit, quò classem omnem convenire jusserat; eòque dudum appulerant septem Melitenses quinqueremes, quinquæ Romanæ, quatuor Hætruscæ, studio Innocentii Pontificis Maximi adversùs communem hostem collectæ. Illic recensita classe atque exercitu, septem & triginta quinqueremes, hexeris una, hepteres sex, illam quinqueremem notham, has Galeatias dicunt (nam bellicarum majorum navium classis, cui Alexander Molinus præerat, vela jam antea in Ægæum dederat) ornatæ instructæqne numeratæ sunt; cymbarum vis ingens. Armatorum fuere sub signis præter navigiorum custodias ad decem millia. Horum Italici nominis sex millia peditum, Græci mille quingenti, equites centum & quinquaginta Venetis merebant; Romana classis ductabat trecentos pedites, Hętrusca sexcentos, Melitensis mille, quibus robur ac decus addebant Equites centum alba signati Cruce. Habito consilio, cùm alii alia proferrent, placuit Mauroceni sententia, qui tertiùm Venetam maris præfecturam gerebat, insignis Cretico bello quamquam funesto. Hic difficilem expe-

*Ejus magnanimum dictum.*

*Franciscus Maurocenus cū Classe Corcyram petit.*

*Auxiliares ei junguntur, & quo numero.*

*Navium & militum numerus.*

peditionem haudquaquam tentandam suasit; quæ adulta jam æstate recentique milite, verendum, ne male cederet, demitteretque in posterum animos; cùm plerumque belli initia in omen cadant. Satis in præsens esse, nautas militesque armis armamentisque assuescere; & parto qualiscumque victoriæ fructu majora deinceps mente ac desiderio præcipere. Quippe arma tractando unusquisque tantùm potest, quantùm se posse credit. In id consilii opportunam Leucadem insulam se offerre, non longe a Venetis insulis; unde & commode oppugnari, & levi negocio retineri possit. Oppidum, ejus & circumpositæ regionis caput, tenui muro, priscis propugnaculis circumvallatum illicere ad invadendum. Hinc prædam militibus; non modicum Reipublicæ imperium in circumjacentem oram; ducibus ingens & immortale decus, ea infami piratarum arce in ditionem redacta, unde hactenus Italis infestum litus; navigantibus mare. Re deliberata classis e portu in altum provecta explicuit aciem, ut in id assuesceret, suumque digesta in ordinem progrederetur. Media hexeris, Imperatoria navis, excipiebat a dextro latere Melitensem prætoriam, cui succedebat prima Romanæ classis cæteræque auxiliares, & Venetorum aliquot claudebant cornu; ab sinistro hærebat hexeri quæstoria quinqueremis, ac plures deinde Venetæ æquato agmine. Hætruscæ modico intervallo præibant, ne Melitensibus honore cederent. Cunctis præsidio erant hepteres ve-

1684.

*Mauroceni de qua suscipienda expeditione sermo, & quibus innixus rationibus.*

*Leucadem expugnandam suadet, & quare.*

*Quo ordine classis navigaret.*

1684. veluti majora propugnacula, ex acie prominentes. Hoc ordine Demadæ portum tria non longius ab oppido passuum millia, postridie tenuerunt. Leucadem ab Acarnania dividit angustum fretum, quo in medio est insula, ubi olim cænobium D. Mauræ sacrum; nunc, quod diximus, oppidum ejusdem nominis. Istud diversæ habet magnitudinis quinque latera, totidem in angulis turres orbiculata forma; duæque aliæ, duo majora latera protegentes, interiacent. Fossa duodecim pedum circumit. Extra fossam duplex suburbium, Græcorum sedes. Alterum ponti jungitur prisci & sumptuosi operis, eaque latitudine ut peditibus iter præbeat; quo per trecentos sexagenosque fornices a Leucade in oppidum aqua fluit. Alterum lingulæ, canalibus intersectæ, quæ per duo passuum millia, quà spectat ad Cæsiam, procurrens continenti jungitur. Præerat arci Bechir prætor, muniebantque illam octingenti oppidanorum piratica experti, qui arma susceperant ad tutandam patriam. Ubi classis in conspectu fuit, Maurocenus primò tentandum censuit prætoris animum, an in deditionem inclinaret. Accepto feroci responso, ad vim se convertit. Lembis a dextra lævaque milites in terram expositi, nullo prohibente (nam hostis intra mœnia se continebat) suburbiis potiuntur. Illuc murales machinæ ingenti labore adductæ, rotis alte in arenosum litus se demergentibus; nec longo intervallo vineæ ad muros admoveri cœptæ. Mode-

*S. Mauræ oppidum describitur.*

*Quantū in oppido præsidium.*

*Oppidi oppugnatio narratur.*

derabatur oppugnationi Comes Carolus Strasoldus, cui a Senatu terrestrium expeditionum cura summo cum imperio data fuerat. Is utrinque mœnia catapultis verberari jussit; ollis incendiariis lacerari tecta. Jam bombardæ nudaverant urbis partem; & agger utcumque posset ex arena compactus ad fossæ labrum pervenerat; cùm, quid oppidanis animorum ac virium esset, periclitari statuit. Exercitu in aciem educto, a dextra sinistraque duas emittit Græcorum cohortes, quæ per patentem aditum inferre se in oppidum conarentur; civium ignaviam, quia nunquam eruperant, & una tantùm jaculatione se defenderant, suspicatus. Verùm armati instructique, ruinis superstantes, pro mœnibus se se objiciunt. Primo concursu atrociter dimicatum; pugna tamen non diu tenuit; quippe Græci debilitata penetrandi spe, citò, ut fit, remisere animos ac se recepere, aliquot suorum desideratis; quos inter Bissichius centurio, agminis ductor. Et Strasoldus, submissis recentibus copiis instaurare certamen, conspecta ascensus asperitate, alienum duxit. Dum ad eum ariete molliendum complendamque fossam se comparat, Bechir novam pugnam deditione prævenit, commotus mulierum gemitu, quę cum puerorum turba in interiori urbe constipatę, ædium ruinis igneisque ollis proscindebantur; & pręliando ferociores milites occubuerant, nullaque aderat auxilii spes. Itaque pactus omnium vitam & libertatem, tantumque rei domesticæ, quantum quisque ferre hu-

1684. *Comes Carolus Strasoldus terrestrium expeditionum Imperator.*

*Oppidum Venetis se dedit, & quibus cōditionibus.*

me-

1684. meris posset, cum septingentis armatorum, duobus millibus sexu atque ætate imbellium postridie nonas Sextiles, sexdecim dies tolerata obsidione, discessit. Venetorum cecidere ducenti milites, minus oppidanorum. In libertatem asserti centum triginta Italici nominis, jussique supplendæ classi annuum stipendium facere. Oppido sub ditionem redacto, Leucas, & Acarnania, quæ sub ejus imperio erant, Venetis accessere. Quamquam Acarnaniæ tuendæ collecta e vicinis pagis Turcarum juventus in armis steterit. Sed vixdum Strasoldus, cum quatuor millium & quingentorum agmine ad eos profectus, certamen iniit, illi paucis interemptis signa retulerunt, cæteram Ambracii sinus oram tutaturi. Maurocenus datis Laurentio Venerio decem militum centuriis, qui D. Mauræ Fano præsidio essent, cum quatuor armatorum millibus quinqueremium classem Nicopolim duxit. Reliquas copias, quas militiæ desuetudine cœlique gravitate concussas lenta corripuerat febris, Corcyram, ut darent operam valetudini, hepteribus apertisque navigiis transvehi jussit. Ipse Nicopolim, quam nunc Prèvesam dicunt, ad expediendum, quantùm fieri posset, continentis litus, oppositum Venetorum insulis, oppugnare aggreditur. Jacet oppidum ad lævam Ambracii sinus, quà mare per quinquaginta passuuum millia terram intrat; insigne olim Actiacæ victoriæ monumentum, ab Augusto in proximo pelagi promontorio, ubi triumviratus collegam

*Leucas & Acarnania in Venetorum ditionem venit.*

*Maurocenus Nicopolim navigat. Oppidum describitur.*

Mar-

Marcum Antonium de Imperio contendentem classe devicerat, excitatum. In tumulo situm est, firmoque vallatur muro, patente in circuitu paullo amplius trecentos sexagenosque passus, vix prominentibus turribus. Coni apicem castrum tenet exigui operis, sed bellicis tormentis armatum circumposito mari terræque minitatur. Ab occasu intra majorum machinarum jactum supereminet collis, angusta valle discissus. Ad loci tutelam Bechir in eam oram advectus cum aliqua Maurianæ juventutis parte se contulerat; vocatisque ad signa paganis oppidanisque validam coegerat manum; qua, parum fidens oppidi munitioni, prohibere Venetos litore, quacumque se circumegisset classis, constituerat. Hujus consilium, postquam ex ipso copiarum discursu compertum fuit, Maurocenus elusit; simulato ex aperto mari ad lævam descensu, quò sub vesperam quinqueremes admovere cœpit; jusso Strasoldo tacite & concubia nocte cum majori militum parte, lembis excepta, sinum ingredi, ac suburbium, quod mari alluitur, capere. Re perfecta, clamor a tergo exortus admonuit Turcas, qui pleno agmine, quò cursum dirigebat classis, accurrerant, descendisse hostem, ac se oppido interdici posse. Igitur nulla mora effuso cursu intra mœnia se conclusere; ancipites, armis ne, an celeri deditione consulerent vitæ ac libertati. Nam & paucitas hostium ad subeundam obsidionem faciebat animos; & pertenue oppidi munimentum demittebat.

1684.

*Veneti qua utuntur arte ad oppidanos eludendos, ne descensum impediant.*

*Oppidani deliberant an se opponant.*

1684. Dum hæc diu multumque variis intro sententiis agitantur, Veneti, expeditis bombardis, e suburbanis ædibus vicinoque jugo, in quod statim ascenderant, quatere muros incipiunt. Quos ubi cives frustra concuti ac præter spem stare vident, collectis animis arma parant, expediuntque tormenta ad submovendos hostes. Hi contra, cùm mœnia arieti non cederent, ad ea nitrato pulvere subvertenda propius accedunt, cuniculosque inducunt. Terruit ea res oppidanos; cujus expediendæ, avertendique periculi cùm nulla iis suppeteret ars, nullum consilium, accepta abeundi fide, cum conjugibus ac liberis & pauca re domestica octavo die urbem reliquerunt. Nicopoli in deditionem acceptâ præsidioque imposito, Maurocenus, ut quid possit in prosperis rebus animorum alacritas, quid in adversis metus, experiretur, victoriam urgere statuit. Quatuor quinqueremibus & quantum militum licuit secum acceptis, sinum invehitur, Ambraciam cogitans in extrema positam ora, nudatam moenibus atque opulentam; quæ Regia olim Pyrri, nunc etiam loci opportunitate circumquaque dominatur. Præmissa speculatoria navis cùm citò retulisset, Turcarum strepitu, qui e vicinis pagis ad signa convenerant, personare litus; mutato consilio, proras ad dextram convertens, Amphilochiam Acarnaniæ finitimam petit, quò maritimi græci nominis incolæ sumptis armis concitoque tumultu vocabant. Iis, qui ad litus accurrerant, dedit illico trecentos milites

*Sustinendam oppugnationem statuunt.*

*Mox se dedunt, & quibus conditionibus.*

*Maurocenus tentare Ambraciã decernit.*

*Sed mutat consilium & quarè.*

*Amphilochiam tentat Popularium fide fretus.*

tes, jussitque peragrata provincia populares in idem novandarum rerum consilium inducere. Hoc animo progressis occurrit Turcarum agmen, quod eò ad classis conspectum se circumduxerat. Ægre in aciem directi; quippe qui militiæ rudes imperitique; primo impetu fusi non sine cæde, incompositi litus repetunt, quo Turcæ quinqueremium jaculatione submovebantur. Parum in ea gente præsidii ac roboris esse ad belli summam re doctus Maurocenus, quotquot ipsorum defectionis conscientia solum vertere maluerunt, actuariis impositos cum conjugibus ac liberis Leucadem traduxit, datis ad colendum agris diu inibi desertis colonorum inopiâ (insula enim non plus novem millibus utriusque sexus omnisque ætatis incolebatur). Ipse in hiberna cum omni classe Corcyram navigavit. Quò priusquam appelleret, duos menses prope Nicopolim in anchoris stare coactus fuit, ne ad invaletudinem accedens labor nautas conficeret. Eadem æstate, qua hæc gesta sunt, percrepuit Dalmatia populationum potiùs quàm belli strepitu. Præerat Venetæ ditionis oræ summo cum imperio Dominicus Mocenigus, qui cùm præter præsidia paucos militum stipendia merentium haberet, nullum munitum oppidum tentare ausus, sustinebat Senatus querelas, eludebatque promissis. Monebatur enim quotidie literis, ut Turcicæ juventutis ex omni suo Imperio in Hungariam profectæ, atque incolarum strenuitatis memor, otiari per id anni tempus arma non sineret.

*1684.*

*Sed a Turcis repellitur.*

*Corcyrā repetit.*

*Dominicus Mocenigus. Dalmatiæ Prætor.*

*Male apud Senatum audit, velutì incuriosus.*

1684. Sed ille, tametsi sciret Venetiis suam cunctationem infamem esse, ratus non fidendum tumultuario militi etsi feroci, huic exercendo, ut assuesceret signis ordinibusque, æstatem extraxit. Quod ubi Senatui compertum fuit, ei statim, & nondum peracto magistratus tempore, successorem dedit Petrum Valerium, qui pridem ejus provinciæ præfecturam gesserat, & nunc, ambitu an credulitate, disseruerat in Senatu, oppugnandum fuisse Castrum novum, infestissimum per ea loca Venetæ regioni oppidum, atque illinc per amicissimos populos Epirum, quam nunc dicunt Albaniam, sibi aperiendam. Diu præteritam quidem tantæ rei occasionem; adhuc tamen, si sedulò detur opera, posse autumno vixdum inito reviviscere. Nec sane prætermittendam esse, cùm pro Republica militet fama rerum prospere in Epiro atque Acarnania gestarum, & fama plerumque dimidium vincendi sit. Comparatis extemplo quæ ad expeditionem opus erant, cum octingentis militibus, qui tum fortè ad navigandum Venetias convenerant, bellicoque apparatu solvit in Phariam insulam. Ibi ad colligendas majores minoresque naves circumquaque excubantes aliquot moratus dies; ne interim, quod in aliis reprehenderat, otio indulgeret; jussit Ludovicum Marcellum cum paucis legionariis & sex Dalmatarum millibus, qui equitem Janchum, magnæ inter eos authoritatis, sequebantur, Singum in Clissæ finibus oppidum pertentare, nullis tormentis ad evertenda mœnia secum adductis; tanta Vale-

*Consultò ab militaribus expeditionibus abstinet, & quare.*

*Successor ei ante tempus datur Petrus Valerius.*

*Petrus Valerius quid Senatui spondeat.*

*In Provinciam cū aliquot Copiis mittitur.*

*Ludovicū Marcellum Singum mittit ad oppugnandum.*

rium

rium ex hostium contemtu incesserat ea superandi spes. Illuc vixdum pervenit, ac Dalmatæ pars scalas afferre, pars discedere ad populandum. Quos ubi oppidani palatos occupatosque vident, tacite e portis effusi in subeuntes irruunt; pulsos fugatosque insequuntur ac tergo insistunt. Illi ordinum insueti nec se colligere nec agmen componere, sed pedibus se committere; quoad multa cęde ac vulneribus castigati tutum ad Clissam receptum habuere. Jam quicquid longarum navium contrahi undecunque potuerat, & quatuor quinqueremes subductæ ex Mauroceni classe ad Phariam cojerant; cùm Valerius Dalmatis, quorum ingentem numerum in expeditionem illexerat, jussis terra Castrum novum adire, vela exeunte autumno illuc dedit. Rhizonicum sinum ingressus, cujus in dextro latere sedet oppidum, ad lævam flexit, tenuitque Venetæ ditionis Cattari portum. Ibi in conspectu oppugnandæ arcis consilio habito statim patuit: homines non alia re magis decipi quàm desiderio, quod nihil in rebus agendis præter se videt. Nam ad eam obsidendam nec anni tempus idoneum, nec satis legionum, nec indigenis disciplina erat. Quamobrem, irritæ rei pudorem superante majoris ignominiæ metu, Jaderam cum omni classe in hiberna regreditur; eò magis ad repetendam expeditiònem intentus, quò nunc fefellerat. Prima ejus cura supplendarum legionum fuit; dein provincialium (quod sibi Mocenigus proposuerat) instruendorum, ut assuescerent ser-

1684.

*Repellitur non sine clade.*

*Valerius cū classe Neocastrum petit.*

*Ejus oppugnandi difficultate deterritus Jaderam ad hjemandum petit.*

*In eamdē se cōparans expeditionē, ubi Ver redeat.*

1684. servare ordines, vallum erigere, signa sequi. Etenim Dalmatæ, præsertim qui ad Orientem incolunt, durum & agreste genus hominum, corporum & animorum strenuitate valent plurimùm; militarem disciplinam parum aut ne parum quidem patiuntur; prædandi cupidi, non bellandi; sed prædam armis quærere non abnuentes. Cæterùm si, ut fert militiæ usus, stipendia facerent, pares in bellica virtute Majoribus suis fore viderentur; quibus refrænandis octo per ea loca Romanæ legiones, dum in amplioribus provinciis, frequentioribusque populis duo aut quatuor non amplius, excubarent. Nunc tumultuario delectu ab aratro ad arma concurrunt, eorum suæ gentis, prout lubet, auspicia sequuti, qui plus opibus aut audacia pollent. Per vicos dispersi, ex agrorum opportunitate sub Venetorum, Turcarumve ditione degunt; iisque parent, si parum imperent.

*Dalmatarum indoles, disciplina, strenuitas.*

*Quam bello feroces olim fuerint.*

1685. At majus Venetiis augendæ classis supplendique exercitus studium erat. Delectus magna pecunia per Italiam Germaniamque habitus; conductæ illinc legiones aliquot, hinc quatuor millia quingenti Saxones ac Brunsuicenses; Comes Claudius Poliacensis in demortui Strasoldi locum supremus ductor terrestrium expeditionum suffectus. Novis etiam ornandis instruendisque navibus celeberrimum Navale fervebat ingenti studio. Nunquam Reipublicæ tantus belli amor; ad omnem conatum incensis animis cum præteritarum memoria cladium, tum facta ex præsenti prosperitate vincendi spe.

*Venetorũ ad bellum apparatus.*

ſpe. Verùm bellicos apparatus non æquabant ærarii vires, abſumpti prius Cretico bello, nec parum poſt occupatam ab aliis nationibus mercaturam, atque a Turcis ejus Imperii opulentiores inſulas pluresque maritimas Græciæ urbes, vectigalibus imminutis. Indictum igitur curandæ pecuniæ ex agris tributum; pretio data exulibus redeundi venia; quidpiam a civibus ſponte ſua; aliquid a Pontifice maximo, imperatis per reipublicæ provincias Sacerdotiorum Decumis, collatum. Hæc facilè impetrata; illud non niſi maximis contentionibus; ut ſcilicet in patriciorum ordinem cooptarentur, qui in publicum attuliſſent centies ducatorum millia, quorum tamen ex quadragenis millibus perpetuo fœnore viceſima redderetur; & qui vicena quina millia erogaſſent, Marcii Procuratoris decore cohoneſtarentur. Plura in utramque ſententiam dicebantur, quæ etiam in vulgus edita. Alii negare: honores, unicum in bene moratis Rebuſpublicis recte factorum præmium, vulgandos eſſe; ne, ſi multis darentur, omnes contemnerent; atque alia deinceps diſpendio Reipublicæ quærenda eſſet virtuti merces. Sic enim quæ modò pecunia coacervari poſſet, ingenti uſura redhibenda foret. Multò minus unumquempiam cum ſuffragii jure civitate donandum. Nam ſi quod in Republicæ ſupremum eſt, præconis haſtæ ſubjiciatur; & ut quiſque fortunæ benignitate ſit dives, in hoc clariſſimarum ſtirpium patrimonio partes habere poſſit, vile iſtud & vulgare fiet; nec

1685.

*Supplendi ærarii ſtudium, & unde.*

*De novis Familiis in Patriciorum ordinem pretio cooptandis, & Patriciis in Procuratorum Collegio agitur.*

*Rationes contra id rei adducta.*

1685. nec amplius fore, ut qui modò tot magistratuum labores, gerendique dominatus onera hac una ostentandi generis gloria libenter ferunt, ea deinceps tolerare velint. Datam nonnumquam a Majoribus suis civitatem; sed aut benemeritis civibus, qui extremo reipublicæ tempore se suaque omnia pro ea tuenda devovissent, quosque si honoribus atque imperio excluderentur, timor esset tumultuaturos, veluti tricenis familiis Clodiano bello; aut potentissimis in Italia viris, qui oppressa patria rerum potiti, magno Venetis usui esse poterant, faciebantque spem tradendarum urbium, si suis demum viribus eas retinere haud potis essent. Et sane amplificandi Imperii propositum, publicamve salutem dignum tanti decoris pretium fuisse; pecuniam verò quis credat? cùm præsertim aliunde confici queat; nec tanta, ut alendo bello sufficiat, illinc futura sit. Quòd si dum vorago Cretici belli publicas per viginti amplius annos exhausit opes, iis instaurandis datum fuit ut splendore patritii nominis fulgeant octoginta novi lares; id ut fortasse vitandum eo tempore, ita modò non reprehendendum; sed cogitandum: nullum infirmius esse argumenti genus exemplo. Quippe variatis temporibus variari consilia & momenta rerum. Alii contra suadere legem. Non enim timendum, ajebant, ne paucis in imperii societatem adlectis minori habeatur pretio jus imperandi; cui pondus non accedit opinione hominum, sed auctoritate; neve aucto Marciorum Curatorum numero,

*Alii rem suadebant, & quibus argumentis.*

gra-

gratia huic decedat atque amplitudo; qua pellecti 1685.
vel nobiliores cives libenter hactenus laboriosum Magistratuum cursum tenuerunt. Quippe splendeat Collegium amplissimum luce sua, traditaque a majoribus potestate; non quia rari illum accipiant. Errare deinde qui putant, suprema hæc civitatis decora pecunia, ut impari, non addicenda. Nam si prudenter concessa olim in spem augendæ alienis viribus reipublicæ; cur modò eadem spes alienis opibus non confovenda? Hinc enim majores copiæ majoresque belli apparatus, certissima (dum insolito metu stupet hostis) dilatandi fines Imperii, vincendique pignora. Neque verò, ut aliqui arbitrantur, facilè e diverso fonte derivare in ærarium tantundem pecuniæ posse. Nullum siquidem vectigalium genus, quod hactenus ad ornandam constituendamque rem militarem vel auctum vel institutum non fuerit; quibus tamen hæc nondum satura & contenta est. Præterquamquod ad Reipublicæ lenitatem interest, tributum sponte ne detur, an imperes; plus quoque ad exemplum. Nam si præeuntes patritii venalem pro explicanda Reipublicæ majestate proponant generis excellentiam, summum traditum sibi a Majoribus suis patrimonium; quis in tanti momenti rem deinde neget facultates suas, eorumque liberalitatem non æmuletur? Denique utcumque ista negligantur; an non in mentem venit, eamdem esse civilium ac naturalium rerum conditionem; quarum, nisi identidem se novis stirpibus instaurarent, peri-

1685. turum esset nomen & species. Si ab septimo & nonagesimo tertiidecimi seculi anno, quo a populo ad optimates reipublicæ auctoritas adducta est, memoria temporum repetatur; palàm esse, illustrium familiarum non minus dimidium interiisse. Cur igitur non eas suppleri novo delectu? cur ad acuendam virtutis æmulationem, qua una viget salus publica, non augeri candidatorum numerum, auctis, qui petere honores possint. Creandis Magistratibus, ut modò res est, nihil æque officere ac solitudinem postulantium. Nisi enim liberum sit, quos velis, eligere aut prætcrire, neminem esse solicitum, quid de se judicent cives sui; quo fracto pudoris vinculo efferri statim atque irrumpere vitiorum monstra. Hæc in speciem proferebantur; sed illud re vera dividebat animos, quòd ab una parte, qui afflictæ rei familiaris incommodum nobilitatis decore sustentabant, gravi cura detinebantur; veriti, ab opulentioribus, quos nunc infra se conspicerent ac superbe tractarent, si semel in supremum ordinem cooptarentur, se se invicem despectum iri. Et qui, ut splendore atque origine, ita usque dum præcipuis honoribus cæteros antecellerent, metuebant, ne, cùm divitiæ extollant mortalium mentes percellantque ambitu, novi homines, multitudine suorum freti, de adipiscendis iisdem honoribus conspirarent. Ab altera parte tenujores Patritii versabant animo, se se ab gerendis sumptuosis exilibusque Magistratibus per nuper conscriptos, quibus, ut insuetis

*Quæ essent arcana legem dissuadentium argumenta.*

*Quæ suadentium.*

tis, honores supra pecuniam sunt, relevatum iri. Proceres etiam nihil sibi metuendum inter se mussitabant, exiguo adhuc recentiorum numero, & plurium annorum experientia, quibus (seu vetustatis reverentia, seu in bene constitutis civitatibus rara adversùs probabiles mores humiliorum audacia) nunquam se loco dejectos contuebantur. Itaque vicit hæc sententia, dataque per hujusce belli spatium cum suffragii jure civitas tricenis octo familiis; non enim plures tanto dispendio petierunt. Viennæ eadem pecuniæ ac delectus cura detinebat animos. Illa ingenti opus erat ad sarcienda præteritæ æstatis detrimenta; quam tamen partim suppeditarunt extraordinaria tributa versuræque factæ; partim Pontificis maximi liberalitas, eaque in primis fructuosissima, ad Cæsarem pretium ferens tertiæ bonorum partis, quibus in sua ditione per sexagenos ante annos Ecclesiarum patrimonia non primò constituta, sed aucta fuerant, dummodo Episcopatibus Paræciisque caveretur, & Cæsar hortanti Pontifici non abnueret, se quantum accepisset, cùm commodum foret, redditurum. Ex hoc fonte brevi tempore ad belli usus contracta tresdecies centum scutatorum Romanorum millia. Intento pariter studio per Cæsarianas provincias juventus ad arma conquisita, conscriptaque peditum duodecim millia, equitum quindecim. Magna accessere sociorum Germanici nominis auxilia; a Bojoario quinquaginta peditum centuriæ, equestres octodecim; par quoque numerus ab Octòviro

*Lex sancitur, & quot Familiis hoc bello data civitas cum suffragii jure.*

*Viennense ærariú a Pontifice maximo suppletum & unde.*

*Tú quoque aliúnde.*

*Cæsar supplet exercitú, & quáto delectu, & unde.*

*Socialia auxilia quo numero.*

1685. Coloniensi ejus fratre. Luneburgi, Brunopolisque Duces submisere septem millia quingentos pedites, equites quinque millia. Ab cæteris Regulis liberisque Civitatibus ex sociali formula sexcenti, qui equo, tria millia trecenti, qui pedibus mererent, dati. Centuriata quoque Hungarorum ad octo millia. Bellicis rebus ita compositis comparatisque, præcipua Cæsaris cura in Sarmatas conversa est. Nisi enim & ipsi ut foedere condictum fuerat, tempestive Turcas lacesserent detinerentque bello, metus erat ne Germani tota oppressi mole fatigarentur. Enimvero susceptam superiore anno ab Joanne rege improvide ne magis an infeliciter expeditionem solicito volutabat animo, audiebatque, qui tantam illam movendi exercitus tarditatem suspectam redderent. Curas augebat Tehelii Orator dudum in eam Aulam progressus, quamquam specie implorandæ regio patrocinio veniæ anteacti temporis; & culta nimis familiariter a pluribus Polonorum cum eo perduellionis principe necessitudo, ut ex ipsorum literis compertum fuerat. Præter cætera in suspicionem venerat Bethuniæ Marchio Reginæ Ludovicæ Mariæ levir, quem legatum a Galliæ Rege Ludovico illuc missum, fama erat, suæ gentis, non Barbarorum utilitati consulentem Sarmatas a Turcico bello remorari, ut hoc penitus in Hungariam versum Cæsari necessitatem imponeret isthuc omnem appellendi animum, abducendique ab Germaniæ rebus; quæ per initas cum Gallis inducias vehementer labefa-

*Cæsaris de Sarmatis minus ad belli propensis suspicio.*

*Unde orta.*

*Quibus argumentis fulta.*

fa-

factatæ non diu ſtare, quo nunc eſſent; loco poſſe videbantur. Nec a ſuſpicione res abhorrebat. Nam vix ulla rei militaris cura tenebat eos, & deferbuerat inſigne illud Regis in Turcas odium ac martialis ardor, conjugis arte vividi ingenii, ad eumque flectendum blanditiarum potentis fœminæ. Hanc iniquo pridem ferentem animo, Jacobo filio, ut impari, quæſitam e Neoburgica Domo uxorem, Auſtriacamque affinitatem adhuc negari, Bethunius a Cæſare prorſus abalienaverat, non oſtentato ſolùm Gallicæ ſuæ gentis beneficio, ſi Rex ab urgendo adversùs Barbaros bello abſtineret; ſed facta fide insidiis, ni caveat, regiam Filio dignitatem ereptum iri. Nam cum ſæpius arcanis ſermonibus inter ſe agitarent, quiſnam poſt Regis obitum principem locum adepturus foret: Lotharingio ſummo ſtudio a Cæſare conquiſitum, dixiſſe ferunt. In iis ſolicitari veteres clientelas, novis innecti; atque ideo præ[illegible] mandatum illi barbaricum bellum, ut, ejus geſti profligatique gloria, ineat gratiam bellicoſæ gentis, ſtudiaque in ſe vertat. Itaque Rex, ubi de ſupplendo exercitu parandiſque commeatibus ſermo fieret, extemplo objiciebat: prius de Valachia Moldaviaque cum Cæſare convenire opus eſſe; quas provincias, modò Hungariæ modò Poloniæ olim adſcriptas, nunc non eſſet e Sarmatarum re alteri cedere. Nec de Tranſylvania, quæ in Auſtriacorum ditionem redacta finitimis creare periculum potuiſſet, ſilentium erat. Neoburgenſes quoque nuptiæ nondum

1685.

*Rex animum a belli curis remiſerat.*

*Regina arte, & quamobrem.*

*Ipſi a Bethu. quæ ab ipſa regi dicerentur.*

*Rex belli negligentiam quo obtentu excuſet.*

dum

1685. dum constitutæ, quæsitusque Lotharingio Comitiorum favor obliquis sermonibus obtrudebantur. Quæ omnia cùm Cæsar apud se reputaret, cogitaretque, parum sibi a Sarmatis præsidii fore, abducto domesticis consiliis, quæ non facilè vinci possent, ab armis Rege; de reconcilianda cum Turcis pace sermonem cum interioribus amicis conferre cœpit. Ad hanc aditum aperiebat non solùm Armenius quidam, sine literis a Budensi prætore missus, specie captivos permutandi, re vera, ut mota componendarum rerum mentione tentaret Purpuratorum animos, ex iisque de Cæsare conjecturam faceret; sed legatus, qui non ita multò post a Michaele Abaffio Transylvaniæ Principe advenerat nonnullis Hungarorum mutatæ fidei veniam rogatum (quod Legationi dedisse causam dicebatur); addiderat autem, se mandatum de conditionibus a Regulo habere, quibus ille non difficulter dirimi discordias posse arbitraretur. Nam etsi Turcæ ob res superiore æstate prospere gestas, propugnatamque strenue Budam collegissent animos, se seque ad bellum acuerent; eos tamen nondum oblivio cœperat Viennensis cladis; quam tot tantæque aliæ subsequutæ, luctuosam plagam injecerant Imperio suo; & Visirius, natura atque usu ad moderandam rempublicam pace potiùs quàm bello aptus, ab tumultu abhorrebat; prudenter ratus: in meliori fortuna magnificentiùs æquioribusque conditionibus finiri bellum, & Germanos ex accepta nuper calamitate molliores ad paci-

*Cæsar proinde ad sanciendam cũ Turcis pacem advertit animum.*

*Quæ sibi [illegible] batur, & [illegible] bus.*

ciſcendum ſe præbituros. At Leopoldum ea cogitatio pacis non diu tenuit, ad arma incitatum cùm fiducia inſtaurati exercitus ſeverioriſque diſciplinæ, tum prope communi Chriſtianæ gentis, quæ fauſta portenderet, præjudicio. Itaque ad demerendos Sarmatas, Moldaviam Valachiamque, ſi eas armis in poteſtatem ſuam adducerent, remiſſurum promittere; ad excitandum Regem, de nuptiis ſpem dare; nihilque a ſe de turbandis Jacobo Principi, conciliandiſque Lotharingio Comitiis, quæ pro futuro creando Rege indicenda forent, dicere, cogitatum. Denique ad prævavendas rei frumentariæ difficultates, cui, pluſquam hoſti, accepta exercitus poſtrema clades referebatur, ei expediendæ Comitem Rodulphum Rabattam præficere. Nec diſtabant a belli ſtudio celebratæ per eos dies nuptiæ inter Mariam Antoniam, unicam ſobolem a priore conjuge Margherita Leopoldo partam, Octovirumque Maximilianum Bojoariæ Ducem. Has enim ut magnanimus adoleſcens non tantùm avorum meritis ac ſplendore, ſed ſua rerum geſtarum gloria ſubmittendiſque Cæſari frequentibus copiarum auxiliis conciliare voluerat; ita ſpes erat, illas adeptum, novis officiis, quàm ſibi eſſent gratæ, confirmaturum. Quamquam, ut ut ad gnatam Octoviro deſpondendam hæc quoque Cæſarem permoviſſent; patuit tamen, data opera eum ſibi generum delegiſſe, qui ſtirpis & nominis claritate auguſti majeſtatem connubii ſuſtinere poſſet; viribus molem maximæ hæreditatis, quæ

non

1685.

*Verùm ad arma Ceſar ſe vertit, & qua de cauſa.*

*Sarmatiæ Regē mulcet, incenditque ad bellum, & quomodo.*

*Rabattam militari annonæ præficit.*

*Octovir Bojoarius nubit Leopoldi majori natu filiæ ex priori Auſtriaca Conjuge.*

*Quæ rationes ad eas nuptias Cæſarem illexerint.*

1685. non longe abfutura videbatur, nequaquam poſſet. Cùm enim ſecundus Carolus Hiſpaniarum Rex nullos jam per aliquot annorum ſpatium liberos, ſterili junctus matrimonio, ſuſcepiſſet, nec ſuſcepturum ex corporis habitu adverſaque valetudine omen fieret; Maria Antonia ex hiſpanis legibus ab ampliſſimo tot Regnorum obeundo patrimonio propius aberat. Siquidem germanas duas ſorores habuerat Carolus, Thereſiam majorem natu, a Philippo patre Galliæ regi Ludovico nuptui datam, ſed ita ut prius cernendæ hæreditatis jure, ſi eò unquam res perveniſſet, ſe abdicaſſet; ipſique univerſus provinciarum Conventus non modò abdicandi feciſſet poteſtatem, ſed lege caviſſet, ut, qui ab ea liberi procrearentur, iis jus nullum Hiſpanici adeundi Imperii unquam eſſet. Filiam alteram Margheritam Philippus eo conſilio uxorem Leopoldo conjunxerat, ut Germanicæ Auſtriacorum Domui accepta jampridem ab quinto Carolo Auguſto ſuccedendi jura ſuo firmaret cumularetque jure. Verùm; Mortalium voluntates, utcumque caveas, impediente caſu; jampridem mortua Margherita, nulla Cæſar ex iiſdem nuptiis auctus virili prole, non parum timebat prognatis e poſteriori conjugio filiis, ne quid iis periculi offerrent materna ſororis jura, dubiamque facerent opulentiſſimi regni ſpem. Ad hanc firmius retinendam Cæſar, Thereſiæ Galliarum Reginæ exemplo monitus, eamdem a Maria Antonia jurium ſuorum abdicationem fieri, ratamque ab Hiſpanienſibus Comi-

*Quomodo Leopoldi filia Bojoario nupta propius abeſſet ab hiſpaniæ hæreditate.*

1685.

*Cæsar ab filia solemnem ejusdem hæreditatis abdicaioné præmitti vult ac ratam ab Hispanis haberi. Occulte de re agit cum Rege Hispaniarum.*

*Ludovicus Rex in Hispaniá mittit ad asserẽda Delphini jura ejusdẽ hæreditatis.*

mitiis & ipso rege publice haberi; quin & eorum asseri auctoritate Germanæ Austriacæ Domus jura percupiebat. Quocirca de re occulte cum Carolo sermonem instituerat; qui tamen Ludovicum non latuit; gavisusque dari sibi occasionem infensa Delphino filio matris acta comitiorumque præjudicium respuendi, Fochieræ Marchionem in Hispaniam legavit, qui Regi diceret: agi in hoc Cæsaris postulato Delphini causam, quem una tantùm Caroli proles ab Hispaniæ obeunda hæreditate posset excludere; & cui, pro certo haberet, aliquam inferri injuriam, non se laturum. Intempestivum arduæ rei sermonem declinavere Hispani, veriti simul atque indignati dari sibi negotium, suo tantùm incommodo, nulla in præsens aliorum utilitate diluendum. Igitur comiter responsum Regi: non eam Caroli ætatem esse, (quartum & vigesimum annum vix attigerat) non illud conjuncti matrimonii exactum tempus, ut eum non integra suscipiendi liberos maneret spes. Pertinere ad cognatum amicumque Regem, petitum e domo sua connubium fœcunditatis potius, quàm sterilitatis ominibus prosequi; ipsamque prolis, optando, augere spem, quàm timendo debilitare. Cæsari quoque renuntiatum: non providi, sed laboriosi hominis esse, in longe remotos rerum humanarum casus cogitationem ferre; quasi injicere ancipiti spei frænos valeas; ac veluti occupandis animis præsentia non satis sint. Quievit Ludovicus, contentus indicasse,

*Hispaniæ Regis responsum.*

*Ludovico satis fuit, rem indicasse,*

1685. *Leopoldus privatim a filia abdicationem exigit.*

in tempore non se quieturum. Leopoldus adacta Filia privatim cedere Hispaniensis dominatus jure, satis in posterum providisse arbitratus est; nondum aperto Numinis arcano, aliò, quàm mens humana crederet destinaretque opinione, contendentis.

# *Finis Libri Tertii.*

Liber

# Liber Quartus.

*Cæsar de ratione gerendi belli militares majores Duces consulit.*

PRrincipio veris, cùm undique ex hibernis auxiliares, Cæsarianæque legiones ad conveniendum movissent, Leopoldus rationem gerendi belli, ne postmodum incertis variisque sententiis fluctuaret, statui apud se voluit. Convocato militari Consilio, ejus præfectum Hermannum Badensem omnium primum sententiam rogavit. Is præfatus: nunquam rerum consilia in ambiguo esse, si e nudo expromantur ipsarum rerum aspectu, non ex abstrusa quadam mentis vi; exercitum in duo valida corpora partiendum censuit. Id enim armatorum numerum, qui parum ab septuaginta millibus aberat, pati posse; hostium infrequentiam suadere, quibus tot copias objicere supervacaneum foret; postulare Cæsaris Germanorumque bellicam dignitatem, quæ superioribus ærumnis haud parum infracta, majori, quantùm, liceat cona-

*Quæ fuerit Hermanni Badēsis sētentia, quibusque freta rationibus.*

1685. tu restitui debeat. Bipartitò distributis legionibus; duplici expeditione impellendum hostem, ut vehementius pressus consternatusque cogatur pacem vel duris conditionibus petere; non enim longiùs eam differri posse, nisi quis velit Germaniam Gallorum arbitrio prorsus permittere, in aleamque dare. Quò verò hi duo exercitus inducendi sint, ipsam Pannoniam, quæ in duas partes interfluente Danubio dividitur, ipsamque hujusce belli naturam digito commostrare. Esse quippe in superiori Hungaria perduellionis sedem; in inferiori, ubi Turcarum bellum viget, perduellionis fomentum. Utrobique igitur aggrediendam; facilè, si mutuo auxiliorum commercio prohibeatur, perituram. Adversùs hæc Lotharingium, vice sua dicere jussum, ita loquutum ferunt. Timeo, Cæsar, ne quæ pro tua gloria utilitateque dicturus sum, pro mea dicere videar; neve tuum beneficium, quod fidem conciliare accipientibus solet, mihi adimat. Credo enim, exercitum nullo pacto dispertiendum esse; & cum in eum tuo munere imperium habeam, fortè reputabitur ita me credere, quòd cum aliis auctoritatem partiri nolim. Peto igitur, ne quis meæ sententiæ præjudicium faciat, priusquam intellexerit rationum momenta; quibus auditis, nisi causam tenuero, subire non recuso eam opinionem, ut mihi potiùs quàm tibi consuluisse voluerim; quo nihil turpius homini publicum gerenti munus. Tria in medium adducuntur ab iis, qui contra, quàm ego, sentiunt:

*Quæ Lotharingii, ejusque rationes ad confutandam alteram Badensis sententiam.*

no-

noſtrorum militum multitudo, Turcarum paucitas, militare decus. Ego verò neque elevo noſtras copias, neque hoſtium augeo; tametſi non ignarus, famam plerumque ſequi hominum deſiderium. Dico tamen, hæc eadem ſuadere, bellum uno ſolùm validiori exercitu adminiſtrandum. Nam ſi tanto, ut ajunt, hoſtem numero ac ſtrenuitate ſuperamus, ultro ille petendus eſt, non expectandus. Si in acie conſiſtat, faciatque præliandi copiam; an non lubeat plures cum paucioribus victoriæ certos pugnare, quàm æquatis viribus incertos fortunæ caſus communemque Martem periclitari? Si ſubeat arces, ſeque contegat murorum lorica; an non ad eas obtinendas contrahendæ illic nobis forent vires, ſi diſtractas haberemus; non, ſi colligere eas poſſumus, diſſipandæ? Puto equidem, ſi ad Turcas afferretur nuntius, Germanos in duas longe poſitas partes arma intuliſſe, omnibus lætitiis inceſſuros; & qui antea nobis infrequentiores de ſe timerent, animum recepturos; memores: optimum vincendi auſpicium eſſe, hoſtis fatuitatem, id, quo ſuperior eſt, dimittentis. Quò igitur hæc disjungendi copias noſtras opinio vergit? Eò nempe, ut debilitatis viribus concidamus; & quibus nunc (ſi vera ſunt, quæ de exigua Turcarum manu afferuntur) reſiſti nequit; tunc & vinci & profligari poſſimus. Non ita ſane armorum gloriæ conſulitur, ſi quæ certa manet, in diſcrimen adducitur. Quòd ſi hos duos exercitus non multùm diſtare inter ſe velint; quæſo 1685.

lu-

1685. lubens, quid modò ſentiant de duplici illa perduellionis ſede, quam, ſi evertenda foret, ſimul evertere opus eſſe arbitrabantur. Quamquam iſtud ego non moror; mox enim oſtendam, Hungaros levi negotio refrænari primùm, deinde proſterni poſſe. Id urgeo; ſi in proximo ſint, cur duobus Imperatoribus ſubjiciantur? An ut virtutem acuat æmulatio? Sæpius profectò invidiam atque odium peperit; & dum quiſque rei ſuæ peragendæ ſtudet, alterius negligit; utraque verò mutuo auxilio deſtituta, plerumque perit. Aut me longus fallit rerum militarium uſus, aut duplici ſupremo duce non bene magni momenti cęptis ominari licet. Natura documento ſit, quæ uno capite corpus; ars, quæ uno gubernaculo navem regit. Alterum ſi foret additum, non præſidio ſed damno eſſet. Nam concordia inter æquales difficilis; diſcordia ruinam adduceret. Si mei pœnitet ducis; alium, Cæſar, aſſumito. Me exauthorato potes vincere; imminutum habente imperium non potes. Si utrum velim, interroges; & mea fides & tua beneficia reſponſum referent. Hæc de agendi belli ratione. Nunc paucis, quam in expeditionem milites educendi. Audio Budam aut Neoſelium præcipuis nuncupari omnium votis. Budæ oppugnatio plus, fateor, dignitatis haberet, ſarciretque præteritæ ærumnæ dedecus. Verùm ſemel ſatis ſit, fallenti potius fortunæ benignitati, quàm militari ſcientiæ credidiſſe. Non ignoro, illud in rebus agendis primum eſſe: ne

quid

quid temere; alterum: oblata casu in consilium vertere; tertium: si quid erratum fuerit, metu famæ errori non adhærescere. Hoc postremo documento Neoselium propono, unde tantum re vera nobis Budam obsidentibus detrimentum fuit, arce munitissima a tergo relicta. Illic sistendum omne prope legionum robur. Cohortes Germanorum aliquæ, paucæque turmæ firmandis Croatorum auxiliis, distrahendisque Barbaris circa Dravum locandæ. Aliquæ in superiori Hungaria ad retinendam sociorum fidem, munitaque tuenda loca adversùs perduelles; quorum nihil timendum præter populationes. Cęterùm aut quiescent mutuæ cladis metu, aut citò rependemus vices. Ne ad nostrum vallum accèdant molestiam exhibituri, cautio nobis erit globus ille, qui iisdem a tergo insistet, occupabitque insidiosa itinera. Ne augeant Turcarum agmen in acie dimicaturi, facit ipsorum perspecta sępius in statariis præliis ignavia; quamobrem, utpote periculosi, gravesque sociis dum pugna conseritur, repudiabuntur. Devictis Thracibus, quorum nunc patrocinio consistunt; & illi corruent; unaque victoria duplicem triumphum dabit. Puto, Cæsar, ea dixisse, quæ sint e re tua, fideque mea. Vincat autem ea sententia, quæ melius tuæ gloriæ faveat, & commoda Reipublicæ tueatur. Lotharingii dicto plausit major Consilii pars, movitque Cæsarem tum ejus oratio bellicæ artis & prudentiæ plena, tum summa viri auctoritas; cùm

1685.

*Placet majori Consilii parti Lotharingii sentētia de Neoselio oppugnando, & non partiendo exercitu.*

1685. cùm præsertim suspicio esset, Badensem ex adverso loquutum, ejus decori ob veteres contentiones inimico animo insidiantem; & quia non dubitaret, alterum exercitum in speciem Bojoariæ Duci, re ipsa Ludovico fratris sui filio commissum iri; quem jam tum Lotharingio gravem virtute ac meritis æmulum destinabat. Re de non partiendo exercitu deliberata, Lotharingius Strigonium ad colligendas copias se contulit, incerto adhuc Cæsare, quò signa ducenda forent. Dum ea tardant auxilia, quibus longius iter faciendum erat; placuit, ne miles assuesceret otio, Noviogradum haud procul situm pertentare. Modico tenebatur præsidio, quod humili sitæ loco urbi non fidens, in arcem, abrupto impositam saxo, adventantibus Germanis se recepit. Lotharingius conspecta ejus expugnandæ difficultate illico viam rediit. Novissimos ordines oppidani ex arce erumpentes carpebant, consilio irritandi hostem pertrahendique in insidias, quas in hortorum prope urbem maceriis celeriter collocaverant. Nec res ab consilio abfuit. Ala Germanorum equitum, quæ agmen claudebat, circumactis equis primò retudit aggredientium vim; mox illos, fugam simulantes insequitur. Ad pugnæ strepitum Rupis ad Jonam, Continiacique Principes e regia Gallorum stirpe cum Turonio, Commerciique Dynastis accurrerant, acti vivido gentis ingenio gloriæque cupiditate, quæ pro tutela Religionis dudum illos in castra adduxerat. Quod ubi cognitum Lotharingio, veritus (id quod res

*Cum præsertim Badensem privata cum Lotharingio æmulatione suam sententiam moderatum fuisse suspicio foret.*

*Lotharingius Novigradum tentari jubet.*

*Sed rem difficilem deserit.*

*Turcarum insidiæ aliquot t rmis se recipientibus posita.*

*Aliquot clarissimorum virorum periculum.*

res

res erat) Turcarum fraudem, tantique nominis Adolescentium periculum, actutum levem armaturam misit, quæ iter periclitantibus expediret. Jam Thraces a tergo a fronte insidias ingressos impellebant; & Germanis, ut in subita re, non satis ad pugnam constabant animi; pauciores quoque circumventique dimicabant; cùm Barbari audito insequentium strepitu, fuga in oppidum se proripiunt. Rem, cæteroquin parvi momenti, Principum haud leve discrimen nobilitavit. Interea Cæsar Neoselio oppugnando mandata Comiti Palfio ad Lotharingium dederat. Anceps consilium diu fecerat non ipsa rei, cui nulla præferebatur, deliberatio; sed quia invaluerat rumor, illud fame prope interitum aut deditionem esse. Nec temere credebatur. Quippe Haislerus tribunus militum, cui negotium datum fuerat, diligenter per hyemem illud commeatibus interdixerat, non impedita solùm agrestium vehiculatione, sed bis sub ipsis Novigradi Vacciæque mœnibus ingentem frumenti vim carrosque ad vecturam congestos incenderat. Ipse ostentata inopia rei frumentariæ augebat ingravescentis annonæ famam Mehemetes prætor, ratus ita Germanos aliò deductum iri, facta spe, oppidum, fame victum, brevi sibi per otium habituros; aut si vellent armis uti, lenta obsidione, ut in re certa, tempus traducturos. Cæterùm, ubi primùm per id locorum hiberna cęperant, ab una parte Bojoariorum auxilia Comite Serenio duce, ab altera Cæsarianorum manus Schultio pro

*1685.*

*Lotharingius suppetias mittit.*

*Quomodo discrimen explicatur.*

*Cæsar Neoselium oppugnandum decernit.*

*Quamobrem in ancipiti fuerat.*

*Mehemetis præfecti astutia ad vitandam oppugnationem.*

1685. legato; dum invicem de regionis imperio excubiisque agendis contendunt; & eæ, ut fit, ne alter alteri morem gerere videatur, negliguntur; prætor, paganis ingenti pecunia illectis, tantam præsidiariis fecerat frugum copiam, ut per duos menses captæ post non brevem obsidionem urbi superfuerint. Illuc igitur septimis castris Lotharingius legiones ducit. Jacet in plano apertoque solo arx munitissima non longiùs ab dextra Nitriæ amnis ripa, quàm majores machinæ jaculari possint. Hexagonum refert æquis lateribus ac propugnaculis; quæ in unoquolibet angulo amplissima rostrataque prominent invicem intra minoris teli conjectum. Mœnia intus firmat robustus agger, foris fossa centum lata pedes, quam rivus ab ipso adductus flumine ad septemdecim altitudinem pedum inundat. Non multos ante annos adversùs Barbarorum irruptiones ab Austriæ Dominis excitata, Moraviæ Silesiæque munimento fuerat; nunc posteaquam tertio ac sexagesimo hujus seculi anno in eorum venerat potestatem, terrori erat. Duo peditum millia, ducenti equites tenebant eam; addebatque momentum Mehemetes prætor, quem longa ætas emeritaque stipendia illustrem militia fecerant; charum æque militibus comitas, dum pax; severitas, dum bellum foret. Hic ubi appropinquare Germanos vidit, ut moram necteret, geminum pontem rupit, quo ripæ conjungebantur; non tamen ausus aperta vi se opponere transeuntibus. In ædibus tantùm ac maceriis, quibus

*Neoselium describitur.*

*Quàntum ibi præsidium.*

bus ripa ad aquariarum molarum usum prætexitur, insidias posuit; eæque ab hostibus, vixdum jactis ad trajiciendum pontibus, detectæ, nulla mora dissipatæ sunt. Superato amne, legiones per gyrum castra metari, castellis opportuno loco munire jussæ; nam perpetuo aggere supervacaneum erat, tutam stationem præbentibus Nitria, Danubioque, octo illinc haud longiùs passuum millia præterlabente. Vallis erat ad Boream Corumque vergens, parum demissa, tecta tamen ab oppidanorum jaculatione, hinc amnis ripa, illinc paludis margine leniter assurgentibus. Hanc agmen insedit Cæsarianorum Bojoariorumque, quibus vallum ad duo opposita propugnacula ducendum erat, urgendaque oppugnatio. Hannoveriani, duce ipso Reguli filio majori natu, Viennensem portam; Suevi Strigoniensem, castellis oppositis, obsederunt. Octiduo, cum nemo vetaret, vineæ ad fossam perducuntur; præsidiariis intra mœnia conclusis partim erumpendi difficultate (nam & pontes ad utramque portam illico incensi fuerant) partim fiducia stagnantium aquarum, quæ, utcumque succederent hostes, aditum impediebant. Machinæ solùm micabant, unde noctu in opus intentis rara cædes. Per otium conjuncta quoque transverso aggere utriusque partis opera, firmataque munitionibus; quarum quæ media erat, amplissima, octodecim instructa majoribus tormentis, utriusque propugnaculi interiorem frontem; duæ in angulis erectæ, senis unaquælibet machinis, verberabat opposita eorum-

1685.

*Turcæ in insidiis locantur.*

*Detecti fugantur.*

*Oppugnatio describitur.*

1685. dem latera. Magna ex iis mœnium ſtrages; & ex vicenis mortariis tanta vi ædes incenſæ ac labefactæ, ut horribili ſtrepitu continuoque incendio ruere, & ardere oppidum videretur. Puerorum ac mulierum comploratione, quæ longius audiebatur; domorum ruina, corruptaque igne re familiari territos mollitoſque oppidanos Lotharingius ratus, compellari voluit, an æquis conditionibus urbem traderent. Miſſus ad foſſę labrumNuntius ne reſponſum quidem tulit, ſubmotus telis convitiiſque: adeò ex ærumnis dolor animos efferaverat. Poſtquam vidit rem armis gerendam eſſe, cunicularios ſcaphis impoſitos ad utrumque propugnaculum adduci juſſit, qui perforatis męnibus, illatoque nitrato pulvere, ejus vi ſubuerterent ſubſtructiones, completaque ruinis foſſa viam ſterneret aggreſſuris. Quod ubi fieri cœptum, ſtabant tecti aggere milites intentis in præſidiarios ſcorpionibus tormentiſque, ne ſe ſe aperirent opus deturbaturi. Nihilo tamen ſecius repercuſſo ictu, quid rei ageretur, admoniti, in ſummam loricam proſiluere ferociores ambiguo metu. Illinc trabibus, & quicquid magni ponderis ad manus fuit, in ſubjectas cymbas præcipitatis, alteram mergunt, reliquę vulneratis foſſoribus confeſtim periculo ſe ſubducunt. Germani cùm hac non ſuccederet, alia rem aggrediuntur via. Promuralem aquam derivare inſtituunt; hoc enim præcipue munimento arx nitebatur. Alveum occludunt, quà Ni-

*Lotharingius Prætorem ad deditionem invitat.*

*Sed fruſtra.*

Nitriâ muros alluebat; contra, duos excavant, qua parte ad meridiem non nihil amnis deprimitur, illuc rati fossam ad octonum altitudinem pedum (quod libella compererant) exhauriri posse. Jam aqua manabat non sine ingenti oppidanorum terrore, cùm certum instaret exitium breviori stagno. Itaque nulla mora ex occulta propioris propugnaculi porta, clam cymbis eò devecti, obtruncatisque custodiis, prę nimia securitate somno indulgentibus, aggesta humo rivos clausere. Purgatis alveis, jussi Suevi, quibus ea obsidionis pars data fuerat, diligentius frequentioribusque stationibus excubare. Sed hostibus majori numero paulo post erumpentibus rursum loco cedere coacti sunt. Atrox ea pugna, multoque sanguine perpetrata; fructus tamen Turcarum fuit, altiùs quàm dudum obstructis canalium faucibus. Facti pudor ad sarciendam injuriam Suevis animos ac vires addidit; nec quievere, nisi datâ iterum aquæ via, impeditaque hostibus ad occludendum. Verùm & jam quantùm posset, nec tamen satis ad agendas vineas, stagnum resederat. Quocirca illud ingesta mole superare ex adversum laceris frontibus propugnaculorum Cæsariani Bojoariique, e sua quique parte, demum aggressi sunt. Ducendo aggeri lato tricenos pedes, primùm dolia humo ingesta e fossæ margine demittebant. Super hæc in longum dirdidectę cylindraceę corbes, gleba & ipsæ graves, ut se se immergerent. Dein per transversum prolixi fasces, quoad aquæ superficiem

1685.

*Aquam a fossa derivari jubet, & quomodo.*

*Oppidani bis erūpentes opus impediunt.*

*Aqua deducta, sed non quantum satis.*

*Agger per fossam ducitur, qua mole atque arte.*

1685. ciem æquarent; hique terra ad pedis altitudinem sternebantur. In solo secundùm aggerem duæ trabes jacebant, distantes inter se pedes vicenos; quibus identidem e regione infixi semipedales cervi capreolos excipiebant, crebris longuriis conjunctos; iisque imponebantur vimineæ crates, recentibus boum coriis protectæ. Latera tegebant loricæ, saccis gleba infartis constructæ, quibus pariter cervi fulcimento erant. Præsidiarii arduum opus ubi strenue progredi conspicantur, primùm missilibus submovere hostem; deinde lembis undique erumpere, operasque cominus deterrere; quod tumultuarium certamen mutuam nec raram cædem afferebat. Nihil tamen Germanos, laboris periculique patientes, ab opere dimovebat; & jam utraque moles prope mœnia pervenerat. Quum oppidani prima vigilia noctis, frequentes conscenso promurali tumulo, qua parte Bojoariorum aggeri imminebat, igniti bituminis ingentem vim in proxima effundunt; remotiora sagittis inflammant. Stuppam pice, ac sulfure illitam arundini circumligabant; quæ media accensa cùm mitteretur, ipso motu conceptam flammam eò inferebat, ubi configebatur. Magnum inde ac velox ortum incendium, torridis æstivo sole virgultis, aridaque materia; brevique momento plurium dierum opus absumpsit. Quin & scintillæ, ut fit, longius volitantes quidpiam corripuere nitrati pulveris, ad tormentorum usum non procul in apertum educti; quo quadrageni, qui astabant, milites su-

*Ligneis congestus ab oppidanis uno primum in loco inceditur.*

ſublati ſunt. Turcæ ſucceſſu læti eamdem peſtem proxima nocte in compoſitam ab Cæſarianis ſtruem intulere. Et illic vehementior exarſit ignis, vento auctus; quo ferente non modò celerrime, quicquid ibi lignorum erat, voravit, ſed in vicinam munitionem baccatus, machinas arripuerat, quaternis earum combuſto carro, reliquis parem perniciem minitando. Jam jamque diſcrimen aderat, ſulfureum pulverem, qui non longe diſtabat, ingenti fragore ac ruina incenſum iri. Hoc metu, & quia tela, frequentius iſthuc conjecta ad eos arcendos, intutum faciebant locum, ſtationarii diffugerant; & flamma, nemine coercente graſſabatur. Quum Lotharingium fumus ac flamma primùm, mox inconditus tumultuantium clamor, quid illic rei eſſet, admonuit. Affuere deinde alius ſuper alium trepidi Nuncii, qui diram incendii voracitatem dicendo augebant. Dignum proinde facinus ſibi viſum, in quod operam conferret ſuam. Facto, qui circum ſe erant, militum globo, pluribus quacumque incederet perſequutis, eò convolavit. Primum illud fuit, cados abducere tormentarii pulveris; & cùm ingens rei gerendæ periculum tardaret militibus greſſum, ipſe prior incredibili auſu manum operi injecit, infuditque cæteris audaciam. Eo periculo amoto, ad eripiendas igni machinas globum duxit; factoque ab ipſis intervallo, deſedit flamma. Magnum hujuſce operæ pretium retulit eximius Imperator, famam ſcilicet invictæ

er-

*1685.*

*Mox alio in loco.*

*Incêdium ad machinas dilatatur maximo cum periculo.*

*Illuc Lotharingius accurrit.*

*Ingenti auſu manum ipſe admovit, torpentibus aliis, quibus ita animos addidit.*

1685. erga Cæsarem fidei, martialis animi bellicæque virtutis admirationem. Cùm tamen diu steterit objectus nudatusque hostium telis, quæ tum temporis duodecim in ejus conspectu milites confecere, major visus, quàm qui pro non summi momenti re se se, ac totius prope exercitus fortunam in discrimen offerret. Verùm non eadem belli, ac pacis prudentia est; & ubi plura ex improviso accidunt, tutior audacia, quàm consilium. Interea dum iisdem restituendis operibus ligna e propinquo nemore colliguntur, & rursus agger per fossam lentiùs producitur, quippe quem majori molimine tutum, ad suppetias ferendas obsessæ urbi tempus datur. Cojerant ad Albam græcam sexaginta haud minus armatorum millia, iisque summo cum imperio præerat Ibraimus prætor. Nam tandem Mehemetis animum Selymus Visiriorum princeps Muphtio interprete expugnaverat, ut sibi fas esset, ab moderando exercitu abstinere; causato, tot reliquas belli curas nonnisi ex Aula explicari posse; verito re vera aut se imparem, aut Aulicorum insidias, si iis tantùm paterent Regis aures. Itaque Ibraimus audita Neoselii oppugnatione, magnis itineribus Budam progressus, copias bifariam disjunctas cis transque Danubium adverso flumine ire jubet. Animus erat, hostem ancipiti metu dubiaque mente detinere; se deinde e re nata consilium capere. Rebatur enim, si Germani dividere & ipsi exer-

*De quo ausu male audiit.*

*Et laudandus.*

*Turcæ Albagræcæ collecti quo numero.*

*Cum hoc exercitu Ibraimus Serascherius movet ad ferendam Neoselio opem.*

*Quod ejus in hac re consilium.*

exercitum statuissent, utrobique moram atque impedimentum hostibus allaturi; non tanto esse numero, ut divisi urgere oppugnationem possent; & si ad alterutram partem se conferrent, tunc sibi liberum fore vel ultra Danubium opem obsessis immittere, vel citra infestis armis Strigonium, quod occupatum rependeret Neoselii damnum, invadere. Lotharingius cùm primùm Thraces Alba græca movisse comperit, quantus eorum exercitus esset speculatum misit. Nam usquedum prætoris arte ad consopiendos hostes injiciendamque socordiam disseminatis rumoribus extenuatus, nunc vulgò (incertum metu, an quod ita exploratum foret) validissimus hominum robore ac multitudine dissipabatur. Certior factus rem non aliter ac fama ferebat, se habere; & ex ipsa agendi ratione Turcarum assequutus mentem, Consilium vocavit, quid sibi in hoc rerum discrimine faciendum esset, deliberaturus. Cùm alii alia dicerent, placuit trans Nitriam amnem capere castris locum, circumvallare munitionibus, quæ ripam complexæ, hostibus aditum intercluderent, suis in omni fortuna tutum receptum darent; longiùs, ubi vada admonebant, collocare Hungarorum stationes, si qua turma illac transmittere conaretur. Statutum quoque, partito exercitu, comitem Æneam Capraram legatum cum undecim peditum, quinque equitum millibus in oppidum vi subigendum incumbere; cum reliquis (quinque ac triginta erant armatorum millia, suppleto per eos 1685.

*Lotharingius statuit ei cum exercitus parte obviã procedere: partẽ circa Neoselium relinquere.*

1685. dies exercitu Agrippinensibus copiis ) hosti occurrendum, quàcumque progrederetur. Satis omnibus in hunc modum compositis, Nuncius advenit a Galle pro tribuno Mansfeldiæ legionis, quæ Strigonio cum mille quingentis militibus præsidio erat, urbem pridie Kal: Sextil: Turcas hostiliter conclusisse. Quippe Ibraimus pugnam cum Germanis ineundam, si Neoselium ad ferendam opem penetrare vellet, aversatus, in animum induxerat, eos, tentato Strigonio, ab illa oppugnatione facilè abductum iri. Propterea jussa copiarum parte, quæ trans Danubium prope Vacciam diversabatur, ad se traduci, tenui solùm agmine ad fallendos hostes ibi relicto, veluti opitulatum Neoselianis ituro, castra movit. Superato saltu, quo intermedii montes iter præbent, aliquas legiones Vissegradiam, quæ in proximo erat, oppugnatum misit; ipse cum reliquo exercitu Strigonium petit. Vissegradiæ Gallenfeldius Diapenthalæ Instructor legionis cum quingentis armatis imperitabat; qui ad Turcarum adventum ex oppido, vallo solum fossaque protecto, in arcem altæ, ut jam narratum est, impositam rupi, & loco magis quàm tribus, quæ habet, propugnaculis tutam se retulere. Ad ejus radices agger obsidionalis erigi in clivum cœptus, & biduò ad superiorem fossam impigro labore adducitur. Nihil enim, fasces corbesque pro vallo dirigentes, milites arcebat præter missilia, quibus impavidi ferocesque sese offerebant. Ubi in altum perventum est, cuniculus agitur

*Ibraimus Strigonium obsidet.*

*Et antea ad oppugnandum Vissegradiam globum militum miserat.*

*Vissegradiæ oppugnatio describitur.*

tur ad propugnaculum in occasum vergens, impleturque martiali pulvere. Eo ignescente ruptis compagibus cavea exarsit, abripuitque ingenti ruina frontis mœnia. Illico ad arma concursum, collatique pedes, ac diu atrociter dimicatum, cùm pro Germanis faceret difficilis ascensu locus, pro Turcis succedentium invicem multitudo; unde labor non interruptus in pluresque divisus, tolerabilior. Nox pugnam diremit, promiscua nec parva cæde. Triduum, refectis interim viribus mollitoque clivo, quievere Barbari; dein prælium instaurant. Accepti ferociter ab oppidanis, qui per eos dies ad oram propugnaculi subitarium objecerant vallum; quo tecti balistas impunè ac frequenter laxabant. Turcæ tamen non modò pedem sustinebant, sed effuso cursu erigentes agmen, locum subjerant, sarissis tanto impetu submoventes hostem, ut eo nonnihil impulso jam ipsi in aggerem prosilirent; cum Gallenfeldius suos paucis hortatus, hastile inter primos ordines vibrans, reintegrat pugnam. Exemplum ducis partim pudore, partim ne inulti caderent, imitati omnes tanto conatu irruerunt, ut se tenere hostes nequiverint. Recedentes, pyrobalistis confossi, operuere cadaveribus solum. Nec præsidiariis incruenta fuit ea ferocia, pluresque cecidere. Quapropter dum in unum collecti aspiciunt, accepto ad respirandum spatio, paucos integro adesse corpore, reliquos & ipsum præfectum vulneribus debilitatos; quin & subterranei motu ignis, unicum 1685.

1685. extinguendæ siti subsidium, cisternæ aquam (nam jugis deest) limo corruptam, de paciscendo cum hostibus decrevere. Accepta fide, cum omni militari decore sese abituros; postridie centum triginta, quot solùm supererant sextodecimo oppugnationis die illæsi ad suos deducti sunt. Turcæ, præsidio arci imposito, cum reliquo & ipsi exercitu se conjungunt. Percrebrescebat enim, Germanos appropinquare. Quæ dum isthic geruntur, Ibraimus Strigonio admoverat signa, nulloque milites protectos militari vallo (una enim celeritas prosperi eventus faciebat spem) succedere jusserat ad fossæ labrum, qua parte mons D. Thomæ sacer imminet inferiori oppido. Nam illuc ex arce, ex ipsoque monte, utpote prætalto vertice, incerta ac difficilis jaculatio. Cùm oppidani intra mœnia se continerent, vix ad tuendas munitiones idonei, nullo impedimento quatuor cuniculi aguntur ad eas subruendas; nudataque per id locorum urbe, Turcæ accelerato gressu sese in fossam dejiciunt, patentes aditus occupaturi. Stetere ex adverso Germani histricem atque arma objicientes, & cùm e transverso majoribus tormentis nequirent vibrare jacula, angustis ad id propugnaculis, sæviebat solùm in fronte pugna minori cæde ac periculo; unde hosti majores animi, obstinatiorque vincendi spes. Hæc demum fracta incendiariis ollis, quæ in confertum agmen projectæ e pinnis murorum, primùm frequenti morsu ciere turbas, mox illud confusis ordi-

*Oppidum Præsidiarii hosti cedūt, & quibus conditionibus.*

*Strigonii oppugnatio describitur.*

di-

dinibus dissiparunt. Hora erat octava diei, & oppidani rei periculo distracti, corpora nondum cibo curaverant. In id per domos dispersi, citò e mensa ad aggerem revocantur. Nam cùm Turcæ instructo iterum agmine repeterent aperta loca, e stationibus datum signum, ad armaque conclamatum. Ferox ac diuturna ea quoque pugna, recentibus Barbaris; ira, tædio molestiarum exasperata, fessis præsidiariis augente vires. Et hæc manualibus incendiariis ollis dirempta; quo telo nullum tunc melius urbem tutatum est. Noctu tumultuario vallo obstructæ murorum fauces; sed eas oborta luce murales iterum machinæ aperuerunt. Nec mora irruere Thraces, obstinati, aut transgrediendo mœnia, aut prodigendo vitam, ducum, qui aderant, insanam rabiem exaturare. Verùm quò major impetus, eò plures obtruncabantur. Fœda, quæ in conspectu erat, stratorum corporum species restinxit tandem Barbarorum ardorem, deditque mentem, ut se referrent; non ita tamen ut, fremente Ibraimo mortemque regressis minitante, non se se rursus in discrimen obtulerint; &, quantum furoris conferre solent irritati ex iniquo imperio in desperationem animi, non exeruerint. Pari tamen successu cumulataque cæde, quamquam & præsidiariis nece, vulneribus, assiduoque labore vehementer consumptis ac debilitatis. Itaque frequentibus nunciis Lotharingium obtestabantur, ne se diutiùs ope orbatos in incerta Martis permitteret. Is VII. Id. Sextiles ab Neoselio cum

1685.

*Præsidiarii a Lotharingio auxiliū implorant.*

1685. cum ea, quam constituerat, exercitus parte in viam se dederat. Fuerunt quinque & triginta, ut diximus, armatorum millia, præter equestres quadragenas centurias Hungarorum Croatorumque. Ire militari ordine, ut in suspecto loco, exercitum jussit. Duo agmina fecit; in duas agmen acies divisit, mixtis utrobique Cæsarianis sociisque. Equitatu exteriora agminum latera protexit; interiora, modico spatio disjuncta, peditum alternis auxiliis patere voluit. Ipse dextrum agmen ducebat, magistro ibi equitum Ludovico Badensium Principe, majoribusque præfectis Comite Dunevaldo pro legato, Comitibus Taffio, Stirhaimoque Instructoribus; peditum ductore Valdechiæ Principe, Fontano Instructore. Sinistro agmini præerat Maximilianus Octovir, Bojoariæ Dux, quem vividum & gloriæ cupidum ingenium ab augusta conjuge in castra dudum adduxerat, testatum, eas acturum se partes, quas Lotharingius dedisset; cum ipsoque officiis & benevolentia, non de imperio atque auctoritate decertaturum. Tenuit promissum, illustrior hac moderatione animi, quàm suprema exercitus potestate; adeo in omni fortuna nihil virtute majus. Ei ad regendum equitatum dati majores duces Rabatta, Palfius, Mercius; ad peditatum Comes Serenius, quem missis ab se auxiliis præfecerat, aliique sociorum præfecti, ea in exercitus parte agmen augentium. Hoc ordine binis castris Danubii ripam subiere; quo, duobus injectis pontibus, ad Comaram superato, quinto die, qua-

*Lotharingius iter in id aggreditur.*

*Quo ordine procederet exercitus*

*Ipse dextrum agmen ducit.*

*Bojoarius, qui ad exercitum venerat, sinistrum.*

*Nulla cum Lotharingio de imperio contētione.*

quatuor ab Strigonio passuum millia, castra ponunt. 1685.
Ibi Lotharingius a Galle præfecto certior factus, Turcas ad Germanorum adventum obsidionem solvisse, missisque Budam impedimentis iter ad proximæ vada paludis arripuisse, primùm omnium, quingentis militibus bellicoque apparatu ex adversa ripa ac Barchami deinde ponte in oppidum transvectis, illud, si fortè hostis rediret, confirmari jussit. Explorato, ubi castra metati forent, auditoque illa ab fronte stagnum, ab dextra Danubium, ab læva sylvosos montes, ab tergo tumulum, ubi majora tormenta ad longiùs jaculandum locaverant, habere; timuit, ne loci munimento tutus majorem exercitus partem traducto flumine ad liberandum Neoselium mitteret. Anxium quid consilii caperet, Sarmata quidam, desertor jamdudum Christianæ Religionis, nunc etiam Barbarorum militiæ, ab fluctuatione animi ad certum egregiumque propositum revocavit. Retulerat enim, Ibraimum Imperatorem, per exploratores admonitum, non amplius viginti millibus constare Germanorum exercitum, statuisse, modico præsidio in castris relicto, cæterisque legionibus brevi itinere per occulta vallium circumductis, illum a tergo invadere; nec dubitare, quin levi negotio deleri posset; quippe qui ex eadem loci natura (nam & ipse ad paludem constiterat, Danubioque & saltibus contegebat latera) nulla parte evasurus esset, a tergo inclusus. Falsam opinionem in ejus perniciem vertere Lotharingius statuit; ratus, si

*Turcæ Strigonium deserunt, & obviam Germanis procedunt.*

*Lotharingius novo milite Strigonium primò firmat.*

*Turcæ loco munitissimo castra locaverant.*

*Lotharingius simulādo recedere, hostem fallere decrevit, & quomodo id gestum.*

1685. si pedem referret, metu id fieri, hostem reputaturum; traducturumque cis paludem extraque inexpugnabile vallum legiones, ut carperet recedentium agmen; eliceretque ad pugnam; aut si in fugam se daret, occidione occideret. Res in Consilio proposita cunctis e militari sagacitate visa est; quamquam initio Bojoarius horreret cedendi nomen. Consensit tamen, certior redditus, bellicam virtutem exitu judicari. Primo vespere milites curare corpora, secunda vigilia noctis vasa colligere, eodemque, quo venerant, ordine lento gradu redire jussi. Id ubi Thracibus cognitum (in proximo quippe stabant brevi æstuario intercedente) prætor e concepta imbellicitatis hostium opinione rem arbitratus, extemplo signa convelli, &, quà palus per angustas semitas aditum aperiebat, omnem exercitum Germanos insequi, hærere vestigiis, ne se se illi e conspectu eriperent, imperavit. Tria Lotharingius processerat passuum millia, quum ab excubitoribus, quos in id frequentes reliquerat, haud procul inde abesse Barbaros comperit. Illico sistit agmen, obvertit legionum frontem, per easque discurrens hortatur ut, cùm educendo in apertum hoste bene sibi res cesserit, videant, ne ipsi pugnando virtuti desint. Fortè nebula campis sederat e stagnis orta, adeo densá ut conspectum vel prope adimeret. Ea fecit, ne prius errorem ponerent Turcæ de hostium numero, quàm sibi transgressis paludem nullus foret amplius receptui locus. Ubi Sol caliginem dissipavit, facilè di-

*Turcæ, rati Germanos pugnam detrectare, e munitissimo loco egressi, illos persequuntur.*

*Lotharingius sistit agmen, ad pugnã se comparat.*

di-

dicere, quam in aleam se dedissent; non tamen animos desponderunt; sed extimulante ferociam necessitate, sublato ingenti clamore præcipites in dextrum cornu permiserunt equos. Germani stare jussi ac densare ordines, vesanum impetum excepturi; nec prius laxare pyrobalistas, quàm dato signo. Vix ad telorum conjectum perventum erat, cùm sua Thraces immittunt; sed ictus ab hoste, errante, dum currerent, manu, procul abiit. Illi paullum cunctati, quoad Turcæ interiores fierent, tantam e scorpionibus majoribusque tormentis minutæ glandis procellam effundunt, ut, stratis humi, qui se priores obtulerant, reliqui, priusquam recrudesceret nimbus, circumflectentes cursum periculo se proripuerint. Recedentes immissa levis armatura jaculis carpebat; qua molestia Thraces irritati circumagunt frænos; & cùm illa in gyrum citatis equis protinus se subduxisset, Barbari rursus dextrum cornu, simulque alii ex altera parte lævum adoriuntur. Utrinque missilibus submovebantur; quorum nullum incassum cadebat, diligenter ac stante acie vibratum. Interea Turcæ, casu an consilio, ubi vacuus inter duas Germanorum acies patebat campus, in unum coeunt, miscent turmas; & dum peditatus inferret se lento gradu; pars adversi, pars obliqui unum invadunt dextrum cornu, ubi Lotharingius aderat. Is, barbaricum equitatum conglobari viso, & quid in animo haberet, suspicatus, frontem pyrobalistis duplicat; Dunevaldum legiones e subsidiis

1685.

*Pugna initur, eaque describitur*

1685. actutum educere, peditatu extenuatum a tergo agmen quadrare, equitatu interius latus armare jubet. Irruère Barbari abalienatis ab horrore periculi animis; & cùm in unam aciem tota incumberent copiarum mole, vix erat, ut ferox impetus cohiberi posset; nisi frequentissima jaculatione dum primi quilibet conficiuntur, alteri ingenito naturæ motu paullum restitissent inhibuissentque frænos. Conabantur tamen, ut ad gladios venirent; quo pugnandi genere ut peritia ita & viribus plus valebant. Magnum sane dextro Germanorum agmini discrimen aderat; quum Bojoarius lævum cornu transversum movit. Clamor a tergo auditus Barbaros consternavit, ratos ad utramque pugnam minores esse; quum præsertim in ipso tumultu dissolvissent ordines; & prætor brachium telo ictus, dolore an lassitudine, haud parum averterat animum a re præsenti. Itaque misso prælio arreptaque fuga per paludem, quâ venerant, prima repetunt castra. Palus fugientibus saluti fuit; non ausis Germanis, hostem insequendo, ignotam ingredi. Stetit Thracibus ea pugna cæsis duobus non amplius armatorum millibus, quadringentis captis; quippe eminus tantùm, nec diu pugnata, proximo quoque in tutum receptu. Venerunt in Cæsarianorum potestatem tres ac viginti majores machinæ, militaria signa quadraginta, non parum bellici commeatus, vix quinquagenûm suorum cæde. Turcæ ea nocte in castris morati, postridie incompositi Budam se retulere; verito prætore

*Turcæ fugæ se subripiunt.*

*Quanta in ea pugna utriusque partis cædes.*

tore

tore, ne hostis per adversam Danubii ripam, trajecto deinde ad Parchamum ponte, Strigonium traductus (quod oppidum sibi a tergo erat), reditu intercluso, castra obsideret. Dum iret, Vissegradiæ præsidium secum abduxit, deletis munitionibus, ne sibi negotium facesseret, si in hostium, quibus in propinquo erat, potestatem concederet. Inter hæc Æneas Caprara duxerat vineas ad Neoselii mœnia, nudaveratque aditum ad duo propugnacula ascensu leni magnaque murorum strage. Re ipsius literis Lotharingius comperta, ne quid, si præsens adesset, legato gloriæ præriperet (ut qui suæ satis habent, moris est) jussit uno ejus auspicio impetum in arcem fieri; renuntiata prius tamen Mehemeti prætori suorum clade, si fortè ea motus, incruenta deditione præsidiariis cautum mallet. Misso, qui de re sermonem faceret, superbe respondit: Urbem ferro ac vi, non vanis terroribus capiendam esse. Dein paucis oppidanos, vultu & sermone ad spem conformato, est adhortatus, ut suæ virtutis, non objecti periculi meminissent. Stare ante ipsorum oculos Budam, superiore anno atrociter concussam, feliciter propugnatam. Quæ non illic intentatæ præsidiariis minæ, quæ non proposita, si obniti pergerent, vincula, tormenta, mors? Hæc si auscultassent invicto animo viri, corruisset Othomanici Imperii propugnaculum, nec tanta eos gloria tantaque præmia consequuta forent. Cæterùm se non reputare subituros hostes, & ad extrema venturos. Quippe longa

1685.

*Budam repetunt.*

*Neoselii oppugnatio ab Caprara urgetur.*

*Præfectus ad deditionem invitatus ferociter respondit.*

*Ejus ad Præsidiarios oratio.*

1685. expertum ætate didicisse, non ita propere cum iis conseri pugnam, quibus rerum desperatio ferociam ac vires addit. Quamquam ipsis non desperatione, sed certa vincendi spe ad certamen & ad vindictam obdurandos animos esse. Mille & ducenti, ajebat, adhuc sumus, satis pro numero, nedum pro strenuitate ad repellendos hostes; & fracta propugnacula interiori vallo ac fossa circummuniuntur; quò, si fortè impellamur ab extremo aggere, pedem tutò referre possumus. Interim ferendis auxiliis tempus dabitur; quæ brevi negotio per tot jam fessos laboribus huc appellent. Quòd si fata sequi humanæ mentis consilium negent, magno ac forti animo fata impleamus. Illa quin strenue oppetamus mortem, vetare nequeunt. Itaque si moriendum, gloriosum nobis erit pro religione mori, gratum pro libertate, jucundum in hostium interitu & patriæ funere. Dictis tenui submissoque murmure annuere milites; manifesto indicio, ingratum sibi esse in ultimum discrimen adduci, sed pudore victos morem gerere. Germani ad obtinendam vi urbem se compararunt. Duas instruunt acies, utrumque propugnaculum, quà arietando viam fecerant, subituras. In utraque mille quingentos locant, subsidiarios mille. Dexteram ducebat Baro Astius pro tribuno, sinistram tribunus Kalletetus; Comes Scaffembergius pro legato summo cum imperio præerat rei gerendæ. Ubi illuxit, majoribus tormentis dissipant vallorum sæpem, qua noctu paten-

*Ordo ultimæ aggressionis a Germanis institutus.*

ten-

tentes hiatus occluserant; & rudera ad faciliorem ascensum densaverat imber per plures horas continuò effusus. Dato signo, quicquid muralium machinarum pro vallo erat, laxatum, ut fumus aerem occuparet eriperetque hostibus lucis usum. Fortè caliginem levis aura ad urbem ducebat, qua Cæsariani in tempore tecti in summum clivum incolumes evasere. Illinc, vixdum telis petiti; quæ in incertum, & trepidis (nam pavor oppidanos incesserat) contorta manibus, paucorum corporibus adhæsere; in altum prosiliunt, collato pede pugnam inituri. Sed jam Turcæ se subripuerant conscendebantque interiorem aggerem, vitam sublato deditionis vexillo, si nihil aliud obtinere possent, orantes. Frustra obtestabantur, & Germani tergo inhærebant, prociter exprobrantes monstratam dudum superbiam rejectasque conditiones. Vallum transgressis occurrit Mehemetes prætor raro comitatu. Hunc, animo potius quàm senili obluctantem corpore, statim obtruncant, tumulantque oppidanorum strage. Inde in urbem decurrunt, nulloque inermium armatorumque discrimine, obviis promiscue jugulum hauriunt; & patuit quidem, intempestiva Turcarum ferocia irritatos animos una tantùm cæde exaturari velle. Non sexui, non ætati parcunt; igne ac sanguine prædam corrumpunt. Quadringenti Janizari in ultimum propugnaculum se receperant, obtentisque armis vitam, quam cariùs sibi eripiendam ostentabant, deprecabantur. Surdus ad hæc Germa-

1685. *Ejus progressio.* *Exitus.* *Prætor occiditur.* *Oppidum vi a Germanis in potestatē redigitur.* *In victos sævitū.*

ma-

1685. manus undique ruit; compulsosque in ulteriorem angulum ferro ad unum omnes trucidat. Pauci, qui nihil morati præcipites e mœnibus se dederant, immisso equitatu pariter confossi. Ducenti, in iisque pro prætor, falsæque religionis Antistes, reliqui plerumque fœminæ ac pueri, qui latebris effugerant victoris iram, cùm ea deferbuisset, servati sunt. Ad sex millia corporum neci data. Cæsarianorum in eo conflictu superandisque mœnibus desiderati haud plus quinquaginta; per totam oppugnationem pauci præter mille. Undecim supra centum repertæ murales machinæ; satis ad duos menses frumenti; bellici haud minus apparatus ad omnem vim propulsandam. Lotharingius biduo post captam urbem ad Capraræ laudem Neoselium venit; jussoque, purgandis ruderibus instaurandisque munitionibus dari operam, ad exercitum rediit. Ibi comperto, per Budæ pontem in superiorem Hungariam Turcas ad triginta millia Danubium transgressos prope Vacciam posuisse castra, eò movit, acie conflicturus. Nam Budam Ibraimus Imperator fuga transvectus, qui ducum primi deseruerant Strigoniense prælium, securi percusserat. Mox ad colligendas undecunqne dispersas legiones, quotquot, ut fit, non dissipaverat inconsultus pavor, intenderat animum; collectasque sacramento adegerat, secum Neoselio nullis detentas difficultatibus opitulatum ire. Et jam Novigradum præmiserat, qui arcem dudum incendio labefactatam restituerent, mu-

*Pauci captivi.*

*Quanta Cæsarianorum strages.*

*Quæ præda.*

*Lotharingius iterum contra Turcas movet.*

*Qui prope Vacciam castra locaverant.*

*Ut Neoselio opitularentur.*

munirentque locum, ab Neoſelio non longe ſitum & in itinere. At certior factas Neoſelii potitos hoſtes, victoremque exercitum ad ſe perduci, mutato conſilio Noviogradi mœnia, egeſtis commeatibus atque omni re bellica, ſolo æquari; Vacciam flammis deleri juſſit, ne copias vix ſatis nobilioribus tuendis oppidis, diſtraheret abſumeretque. Ipſe præmiſſis impedimentis, ubi hoſtem propinquare intellexit, cum omni exercitu, ſuperato rurſus amne, Budam trajecit. Inde vitæ ſuæ, nec temere, metuens ex armorum infelicitate, Achmetem quemdam, cui ſervitus, pretio dudum exuta, Germanorum aliquam notitiam fecerat, cum literis ad Lotharingium miſit; ratus, ſi pacem æquis conditionibus ſuadere poſſet, bene ſibi ac Turcicis rebus conſulturum. Rejecta ad Cæſarem pacis mentio; nullo reſponſo Nuntius dimiſſus; quem deinde uno aliove obtentu paucos intra dies quartùm regreſſum, quum continuò de reintegrandis induciis ſermonem inferret, Lotharingius abire juſſum monuit, ſuo tantùm periculo rediturum. Ita e re viſum, ne per iterati colloquii ſpeciem Turcæ, metu jam prope tumultuantes, ſpe reconciliandæ cum Germanis gratiæ ſedarent animos; ejus Cæſar Fœderatis ſuſpicionem faceret. Ibraimus, cum parum in rem ſuam conſilio proficeret, videretque, Germanis jam Vacciam progreſſis non eum bellicum apparatum eſſe, quo Budam tentare auderent; hac, Albaque regali (quæ non longe poſita, ſi viribus deſtitueretur, facile ad op-

*1685.*

*Audita Neoſelii deditione Budam repetit prætor.*

*Ad Lotharingiũ mittit de pace ſermonem inſtituturus.*

*Nuncius rejectus & quare.*

*Ibraimus firmatis præſidio oppidis.*

*Murſam cum exercitu ſe recepit.*

1685. oppugnationem hostes illexisset) validissimo firmatis præsidio, cum cæteris copiis Mursam discessit. Illuc enim Leslæus Brebi, quam nunc Uranitiam vocant, discedens, cum tribus Croatorum millibus, Germanorum peditum septingentis, octo sagittariorum equitum centuriis, loricatorum decem, Michaelopoli, dum iret, in deditionem accepta, magnis itineribus venerat. Hic prope Mursam Posegæ præfectum cum valida manu obviam habuit. Trifariam diviso agmine, latissima quàm potuit fronte hostem invasit; qui primo impetu fusus fugatusque, parva tamen cæde, (quippe ex itinere fessis ad insequendum Germanis) terga dedit. Ipse admotis ad Mursam legionibus oppidum, vacuum milite, obtinuit incenditque; ab arce, in quam plures a pugna se conjecerant, utpote non suarum virium, abstinuit. Verùm ad insignis expeditionis, & facinoris laudem accessit igne haud modica ex parte absumptus sublicius pons; quem illic ad traducendas commodius copias & commeatus Solymanus Turcarum Principum maximus, dum propinquum obsideret Sighetum, Dravo atque alluentibus prope stagnis per quingentos sexaginta supra octo passuum millia, quindecim haud amplius dierum spatio, imposuerat magnifico sumptuosque opere, potentiæ atque animi sui, nunquam non excelsa meditantis, monumentum. Agros deinde late depopulatus, gravem præda militem, cùm iter Ibraimus accelerraret, Brebim reduxit. Per eos quoque dies Herbe-

*Leslæus in inferiorē Pannoniā exercitum ducit.*

*Turcarum globū cædit ac fugat.*

*Mursam occupat. arce dimissa.*

*Celeberrimum pontem incendit.*

*Cum magna præda Brebim redit.*

besteinus Carolopolis præses expedito agmine ad vastandos hostium fines perrexit: Prædæ undique actæ, cuicumque felici arbori segetibusque ferrum ac flamma illata. Simul ex alia parte Comes Erdodius Croatiæ proprætor popularium cohortes in Bosniam trajecto Savo prædatum duxit. Secus Unnam fluvium progressus, Dubitzam castellum vi captam igne delevit. Agrestes oppressi malis, gravissimisque ærumnis exagitati ad provinciæ præsidem confugiunt atque arma capiunt. Eos in aciem eductos Croati fortissima gens primo impetu fugant; fugam cædes insequitur. Ingentes manubias victores domum retulere. Interea Lotharingius postquam cognovit, nobiliora trans Danubium Turcarum oppida egregie instructa suis viribus satis confidere, & hostem, eam plagam tutaturum, ad Dravum successisse; ne tantus exercitus, quem secum habebat, reliquum æstatis otio transigeret, illum dividendum, bellumque per plures acuendum Hungariæ partes proposuit. Placuit Cæsari non minus animus, quàm consilium Ducis, non privatum sed publicum decus atque utilitatem cogitantis. Itaque Æneæ Capraræ legato decem armatorum millium datum agmen, quo sitam in superiori provincia, ubi Schultius parva manu, quamquam strenue, rem gerebat, perduellionis sedem everteret. Legiones aliquot Palfii auspiciis, nam Leslæus morbo detinebatur, ad veteres copias contra Ibraimum adjectæ. Aliæ duce Mercio pro legato Agriensem prætorem, ne vi-

1685.

*Ingentes a Germanis ex Sclavonia & Croatia præda acta.*

*Lotharingius exercitum divisum in diversas partes dimittit.*

1685. cinis perduellibus auxilia submitteret, cohibere, & circa Tibiscum vagari jussæ. Mercius infesto agmine iter ingressus, Onothum primò a Turcis desertum, mox Eschiedum cum ducentis præsidiariis in potestatem acceptum, statim deinde Zolnochum in Tibisci ripa ad Zagivæ confluentem tenuit. Hinc prætor metu captus abierat cum quingentis militibus, quamquam arx muro, oppidum vallo sæptum plures dies (& hyems jam appetebat) remorari exercitum valuisset. Ponti, decedens, ignem injecerat, ne hostis tardum impeditumque re familiari agmen præciperet. Se se jam jam inferentibus Germanis oppidani portas aperuerunt, simulque ad extinguendum pontis incendium, illumque novis asseribus insternendum materiam atque operam contulere. Quo facto immissi equites citato cursu hostem assequuti, ducentorum hominum, qui fugiendo bellandoque impares, posuerant arma, omniumque sarcinarum prædam adepti sunt. Cùm obsecundaret fortuna, ad S. Nicolai Fanum, Seravatiumque progressi, Turcis ignaviter recedentibus, utrumque stationibus ad muniendam hibernis oram occuparunt. Zolnochum, Onothi, Eschedique tormentis bellicoque apparatu instructum, omnemque circùm regionem peditatus insedit. Hatuanum, unde Buda Agriensibus aperiebatur, paullo ante validiore confirmatum præsidio, incassum tentarunt. Schultius non multò hinc longe Eperias per eos dies coegerat ad deditionem. Oppidum cohortes aliquot Hungarorum

*Mercius plura in potestatê redigit oppida circa Tibiscum.*

*Ibi legionibus suis Hiberna dedit.*

*Schultio Eperiæ deduntur.*

rum Germanorumque Tehelio tutabantur. Cives Cæsari præter modum infensi, quos magnam partem e Lutheri secta suorum Sacrorum Antistites acuebant, in omne armorum discrimen sese offerentes augebant præsidii robur. Sæpius, ut clementiam quàm iram Cæsaris experiri mallent, invitati adeo iracunde responderant, ut impuniti, plusquam armis, exemplo nocuissent. Quamobrem Schultius castellis stationibusque aditu ad urbem obstructo (quippe non aliter exigua suorum militum manus patiebatur) vineas ad fossam agere instituit. Ea superata, ac muralibus machinis aperto latere triquetræ munitionis, qua interiores muri protegebantur, illuc Germani facto impetu, repulsi sunt. Non minuit ingens & promiscua cædes utriusque partis animos. Postridie ferociores ad pugnam redeunt; quæ cùm diu alternis vicibus fluctuasset, deseruere tandem oppidani locum, intra mœnia compulsi. Et hæc veteri structura, vixdum verberari cœpta, ingenti strage corruerunt. Anxii cives, ne illinc patriæ malorum extrema impenderent, inducias ad consulendum, facta simul deditionis spe, obtestabantur; rati tempus ad opem ab Tehelio accipiendam lucraturos. Jussis actutum transigere, pactisque sibi veniam, prioraque jura, & immunitates; Germanis eosdem a Cæsare militiæ ordines, menstruique stipendii congiarium; Hungarorum cohortibus, quò vellent, abire; dum præcavendis injuriis aperiendisque portis quidpiam cunctantur, præsidiaria

1685.

*Acriter prius oppugnata ac defensa.*

1685. Germanorum cohors alteram illarum occupavit. Vocatis, qui foris erant, utrique ad diripiendam urbem se contulere. At Schultius sedato tumultu compressaque militum licentia fidem tenuit. Civibus arma solùm ademit, ne possent iterum rebellando in patriæ perniciem ruere. Reliqua in tuto e fœderis lege esse voluit. Interim Æneas Caprara cum eo, quod diximus, decem millium agmine Cassoviam venerat. Spe ducebatur, territam præsenti Cæsarianorum felicitate sponte cessuram, uti dudum Tochæum, Kalumque. At falsus animi. Præerat oppido Bathnasius Tehelio fidissimus, recensebatque sub signis longa expertos militia ducentos Germanici nominis, Hungarici quadringentos. Arx ibi rebellionis erat civium potervitate, oppidi claritudine, ac munimentis. Cùm in eo retinendo summa perduellium res ageretur, affluebat re militari & commeatuum copia. Præsidiariis quoque faciebat animos anni tempus ad hjemem vergens, certaque auxilii a Tehelio spes. Solicitati ad deditionem nihil pacati responderunt; quare vi tentandam Æneas censuit. Ad fossæ labrum legiones nullo tectas militari aggere, illico admovit, expeditisque tormentis mœnia concuti, saxis ollisque incendiariis tecta lacerari jussit. Verùm frequenti jaculatione & sæpius erumpentibus oppidanis infestum locum aggere & castellis munire, Germanis opus fuit. Operibus intenti omni missilium genere divexabantur; patebatque, oppugnationem aspe-

*Urbs aliquorum fraude partim diripitur.*

*Caprara Cassoviã obsidet.*

*Probe munitam, instructamque re militari, quippe magni momenti.*

*Oppugnatio parũ procedit.*

peram & diuturnam fore. Quum repentè nuntius affertur, Tehelium Adrianopolim duci catenis vinctum. Nam audita Eperiarum deditione, Cassoviæque periculo, subjerat illum atrox cura: si hanc quoque auxilio destitueret, æque se a Turcis & popularibus contemptum iri inopia virium consiliique. Quocirca ad opem ferendam collegerat, unde in promptu fuerat, suorum turmas; sed gravi armatura ac peditatu, quibus instabilem ipsorum aciem firmaret, opus erat. His exorandis Agriam perrexerat. Vocato in colloquium prætore (nam arci ob improsperam fortunam, quæ apud Barbaros criminis loco est, non se permittebat) paucis exposuit: si Cassovia in hostium potestatem redigatur, penitus concidere Hungarorum conjuratorum fœdus, quod præcipue hujus oppidi exemplo, munitionibus, opportunitate foveatur. Soluto fœdere & compressa conjuratione, quæ tantam Pannoniæ partem pervaserit, in seque intentas occupaverit haud modicas Cæsarianorum copias; quis non videat, totum armorum pondus in Turcas traductum iri, & horum quantum intersit, hostem circumquaque molestiis obruere; ne, cui distracto vix pares sint, omnes colligenti suas vires promptius cedant. Non esse autem cur, in hujusmodi expeditionem leviter attenuando præsidio, metuat Agriæ, quam instans anni tempus, & quæ reliqua ibi maneret militum multitudo, facilè tuerentur. Ut ut verò discrimen aditura foret, quis non æqui bonique duceret, levi ja-

1685.

*Tehelius milites cogit ad opem illi afferendam.*

*Milites ab Agriæ Prætore petit, nec obtinet.*

*Tehelii rationes ad eas exorandos.*

1685. jactura cohibere ingentem ruinam, & lucrum ex damno facere. Hæc tametsi vera diceret, repulsam tulit. Nam Visiriorum princeps Selimus ex Ibraimi sententia jam antea constituerat, desertis Hungaris ac Tehelii victima piare culpam violatæ adversus Cæsarem fidei, pacemque aut fœdus reconciliare. Mandaverat proinde majoribus per ea loca urbium præfectis, ut illum nullo strepitu in plagas ductum retinerent. Eas Agriæ, casu an astu cùm evitasset, Varadinum profectus, sibi non satis cavit. Prætor enim libenter & sæpius ex arce in apertum progressus loquendi causa, quantumque exoptaret militum pollicitus, ea facilitate incautum reddidit. Sub ipsum expeditionis tempus ad convivium intra mœnia invitatum, &, ægre licet, ingressum, ne diffidentia aut rusticitate ejus a se animum, quem benevolum arbitrabatur, abalienaret, in vincula conjecit; frustraque hospitii jura sanctasque amicitiæ leges obtestantem ad Visiriorum maximum duci jussit. Id ubi perduellibus cognitum, cunctis illico cecidere animi, ac veluti atrocissima correpti clade (cùm in Tehelio tota verteret perduellionis machina), metu etiam, ut fit, saniora suadente consilia, quisque sibi privatim consulere aggressus est. Itaque Cassovienses, quamquam & hjeme & suo robore prope tecti, iisdem, quibus Eperiæ, conditionibus Capraræ se dediderunt. Statim deinde Patachum, nonaginta Æneis tormentis ornatum, Regotium, Ungaria munita oppida, totaque regio ad Carpatios montes in

*Visirius mandaverat, ut ad pacem cum Cæsare conciliádum Tehelius in vincula conjiceretur.*

*Id ab Varadini Præfecto perficitur, & quomodo.*

*Ea Res Perduelles consternavit.*

*Atque ideo Cassovia deditur.*

*Totaque regio prope Carpatios montes in Cæsaris potestatem venit.*

in fidem & ditionem Cæsaris redierunt. Illinc enim Tehelii uxor, virilis & obfirmati animi fœmina, quicquid militum conjugi merebat, Monchatium adduxerat; ubi, ut in fortissimo natura & operibus loco, tabulario, pretiosaque re domestica collocatis, ipsa cum ingenti præsidio rerumque omnium copia se se, Ragotiumque Principem, prioris conjugii filium, concluserat; tempus variandis rebus, & si adversæ manerent, sibi ad commodiùs paciscendum aucupatura. Nobilitas quoque major pars, & ut quisque genere aut perfidia clarior, eò promptius delicti veniam oravit impetravitque mitissimi Principis benignitate, & quia non facilè puniri poterant. Singuli in bellum ingentes clientium globos polliciti, validum robur, si æque fidum. Quæ dum terra in Hungaria geruntur; non minus Turcas, communem hostem, in Græcia Veneti contudere. Principio æstatis Maurocenus Imperator Aeniadas classem convenire jusserat, ubi & quatuor Ætruscæ quinqueremes cum trecentis militibus, quinque Romanæ cum totidem auxiliaribus, octo Melitenses cum decem centuriis, Venetis se conjunxerant. Inde brevi cursu Peloponesum petit. Hanc primùm tentare armis sagaciter constituerat, Jonicis, quæ Reipublicæ parent, insulis proximam, unde invicem munimentum; prohibendis ab Italia Byzantiorum navibus opportunam, nec adeò difficilem ad occupandum ob paucas & prisci plerumque operis munitiones; ob rerum omnium feracitatem, Turcarumque infrequen-

1685.

*Præter Monchatium, ubi Tehelii uxor cum Ragotio, & re domestica se abdidit.*

*Plures Perduellium a Cæsare veniã orãt, atque impetrant.*

*Maurocenus classem colligit; quo navium & militum numero.*

*Peloponesum tentare statuit, & quare.*

1685. quentiam minus quoque arduam ad retinendum. Subigendæ augebant ſpem indigenæ græci nominis, quorum gentem Reſpublica perpetuis beneficiis excoluerat; nec vanum videbatur, ut in ejus concederet poteſtatem, anniſuram. Quin & Laconici tractus incolæ in id juventutem ad arma promiſerant.

*Coronem aggreditur, oppidum deſcribitur.*

Illuc igitur obverſis proris Coronem initiò aggredi ſtatuit. Eſt in Meſſeniæ litore prope Thermatium montem promontorium, nonnihil in altum prominens anguſto collo. Dorſum mari eminet, leniterque aſſurgens in ſaxum deſinit, quo continenti conjungitur; ab dextra lævaque in litus deſcendit. Hujus tenet editam partem Corone, infimam a ſiniſtra Græcorum ſuburbium. Oppidum triquetra forma lateribus mare proſpicit. Interior angulus in terram vergit, protectus amplo & rotundo propugnacolo in ipſa rupe. Reliquum firma ſed nuda mœnia circumdant. Mare undique navium patiens; & in utroque, anguſto licèt, promontorii receſſu tutum.

*Quot ibi militum præſidium.*

Nongenti cives armorum periti ſtationes excubiaſque agebant, iiſque patriæ conſpectus ad ultima audenda faciebat animos. Non tamen auſi deſcendentibus in terram Venetis ſe ſe objicere. Itaque nullo impedimento novem millia quingenti

*Veneti nullo impedimento in terram deſcendunt, & quo numero.*

milites e claſſe educti; quibus & rei gerendæ præerat Comes Claudius Polanus, terreſtrium expeditionum ductor. Statim ſuburbium incolis vacuum occupatur; ductuſque per mille paſſus agger, obſtructiſque

*Oppugnatio deſcribitur.*

promontorii faucibus, oppidum a continenti excluſit.

ſit. Datum ſiniſtrum latus Melitenſibus cum aliquot 1685.
Brunſuicenſium cohortibus, ſiniſtrum Italis, interior angulus Illyricis ad oppugnandum. Diſpoſitis machinis mœnia undique feriebantur cedebantque arieti; non tamen ita, ut latum irrupturis iter factura viderentur. Juſſum proinde militari vallo ad ea ſuccedere, cuniculoſque inducere. Itali ſuburbio tecti primi ſubjere; conniſoſque, adverſam portam pyloclaſtro frangere, tanta vis ignis, pice, oleo, ſarmentiſque excita inceſſit, ut aliquot deſideratis illico ſe ſubducere coacti fuerint. Ea dein ſtatio deſerta, ne plus æquo diſtracti milites, ad tutandum obſidionale vallum non ſatis eſſent. Etenim Turcæ, habito per omnem provinciam ſuorum delectu, ad opem ferendam magnis itineribus in viam ſe dederant. Ad quatuor millia primi advenere Muſtapho prætore duce, & horum quingenti inſedere collem, hoſtium ſtativis imminentem. Illinc propinquum vallum aggreſſi tentandi cauſa, acriter repulſi ſunt. Res tamen Venetos admonuit, caſtra quieta numquam ſibi fore, niſi occupato colle; quem proinde, pulſis hoſtibus, caſtello muniunt. Hæc dum aguntur, Illyrii, Melitenſeſque vineas ad mœnia duxerant ingenti labore, quippe ſæpius erumpentibus oppidanis, continuiſque machinarum telis (octo enim ſupra centum viginti undique jaculabantur) divexati. Caveæ quoque ad utrumque latus effoſſæ. Viſum igitur, ſupremam vim pertentare; nam hoſtes in dies copiis augebantur, nuper ab Calile armo-

*Turcę oppido auxiliatum veniūt.*

*Repulſi.*

1685. rum præfecto duobus millibus quingentis adductis; & altera ad traducendum manus in Eubæa insula præsto erat. Dato signo circumducta classis oppidum, ad avertendos præsidiarios, per gyrum missilibus exagitavit. Simul ad Melitensium cuniculum exarsit sulfuratus pulvis; sed vix rupta cavea parum abstulit muri, impedivitque potiùs ruderibus clivum, quàm emollierit. Stabant in acie nongenti milites, mixti Dalmatæ ac Melitenses; quos ducturus in oppidanos erat Turrius, alba cruce signatorum sodalis, idemque sociorum suæ gentis præfectus. Hic ubi vidit insuperabilem ascensum, agmen cohibuit, ne se nullo proventu objiceret certæ neci. Dein dum hæret suspensus animo, quid rei gerendum, quidque consilii ineundum sit, saluberrimum ex occasione capit. Turcæ ex horribili terræ mugitu caligineque aeris discussas nitrati vi pulveris oppidi munitiones, in easque impetum fieri suspicati, castellum ante aggerem invadunt, hostem illinc ad sua tuenda revocaturi. Centum in eo milites excubabant, præeratque Antonius Balbius Venetus, legionis instructor; qui ad primum scandentium Turcarum aspectum infamem corripuere fugam, ad unum tamen omnes, priusquam evaderent, contrucidati. Barbari successu læti ad vallum descendunt. Raræ ibi infrequentesque stationes; quippe exercitus ferro morbisque haud parum extenuatus, validius armare non poterat prolixum aggerem. Magnis tamen animis dimicabant, sed op-

*Turcæ qui auxiliatum venerât,*

*Felici primum successu.*

oppressæ multitudine, prope erant, ut darent locum recederentque. Turrius conspecto rei discrimine, agmen illico ad vallum ducit; ratus ibi potius quàm circa mœnia de Corones fortuna decretum iri. Ubi ad telorum conjectum perventum est, in confertos hostes ejaculati, plurimos occiderunt. Dein strictis gladiis succedunt ad primos ordines. Tenuit nonnihil pugna, quoad Thracum ferociores cæsi dejective sunt. Cæteri, etsi adhuc longe numero superarent, in pedes se conjiciunt. Fugientium vestigiis inhærent Veneti, nec sinunt castello consistere, ad castra usque prosequuti, factoque ibi solùm cædis fine. Periere Turcarum centuriones septem, magister equitum, gregarii trecenti; par prope numerus vulnerati. Clades haud longe minor cruentam Venetis victoriam fecit; funestam Turrii mors; quem ab insequendis hostibus, glande & ferro ictum, redeuntem, dum prope tormentarii pulveris cadum sedet, is casu ignescens abripuit; virum ab Cretensi usque bello factis clarum, manu & consilio egregium. Pauci abjere dies, quum Turcæ tumultuario delectu atque Euboica legione refectis viribus ad collis munitionem redeunt Mustapho duce; nam Calilus mortem oppetierat. Illam validiori præsidio Veneti, ex præterito periculo cautiores, tutabantur. Prælium non anceps, sed atrox ac diuturnum. Nam Turcæ, tyrones magna pars, nullo ruebant ordine, incitatique centurionum a tergo insistentium ferro ac minis, cæco impetu in aggerem manibus pedi-

1685.

*Tandem repelluntur.*

*Quot utrinque necati.*

*Turrius eques Hierosolymitanus occumbit.*

*Turci auxiliares tertiò vallum invadunt.*

1685. busque enitebantur. Turmatim proinde conficiebantur jaculis, cumulabantque fossam cadaveribus. Hæc alii, ut se se in altum erigerent, magno morientium ejulatu horridoque spectaculo proterebant, crebris & ipsi telis dilacerati. Tandem fracti labore, strage, vulneribus se retulere. Oppidani, audita quamvis suorum clade, cùm ad deditionem vel honestis conditionibus invitarentur, non minus quàm antea ferociter responderunt. Fidebant loricæ parum adhuc hjanti & arduo ad conscensum loco. Rebantur quoque, suos citò suppletis legionibus redituros. Sed nihil ut lurida patriæ ollis incendiariis consciffæ species, & vitæ, ut solet, extremis inductum malis tædium obstinaverat animos, ciebatque lætos ad pugnam, qua odium in hostes explerent suum. Contra Veneti murorum compagem solvere majoribus tormentis, mortem flammamque in oppidum mortariis immittere conabantur. Et jam omnia dejecerant præter civium mentes ferociamque. Ad eos vi subigendos moram faciebat metus, ne, inito ad mœnia certamine, Turcarum exercitus, qui rursus collectis viribus haud longe in stativis erat, a tergo, ut dudum, irrumperet superato vallo. Huic periculo alii occurrendum arbitrabantur, oppido interius circumvallato; ut, quæ supererant copiæ, adversus oppidanorum eruptiones externumque impetum satis essent. At Polanus, seu ex militari scientia, seu, ut aliqui interpretabantur, ne se, latius ducto aggere, errasse fateretur

*Post atrox prælium propulsi.*

tur

tur, negabat usquam breviori munimento, quàm ad fauces promontorii, concludi posse. Alii, & ea placuit sententia, contendebant, improvisò aggrediendà Barbarorum castra, quippe qui comperta hostium paucitate nihil caverent. Maximas difficultates, quæ quidem nunc essent, explicari audendo potiùs quàm consulendo. Re constituta, dimidia fere militum pars vineas atque opera custodire jussa. Tria millia in hostem educta, & mille navales socii. Silentio noctis progressi, dubia adhuc luce legionarii castrorum frontem, classiarii utrumque latus adoriuntur. Turcæ clamore experrecti, somno metuque oppressi, non arma capere non ad signa concurrere, sed inermes pedibus se committere. Palatos hostis parum est insequutus, prædæ avidus; cui colligendæ in castris moratus, opulentam cœpit. Equi trecenti, multa militaria signa, in his Imperatorium, sex majores machinæ, ingens bellicus apparatus, omniaque impedimenta in quæstorum potestatem concessere; incruenta Venetis victoria, quamquam plus dimidio superantibus eos Turcis. Post bidui quietem, cùm nullis infracta malis staret adhuc oppidanorum ferocia, Itali, Melitensesque immissi, qui apertos utrobique murorum hjatus in oppidum penetrarent. Sed Turcis ultima exerta vi depugnantibus, pellitur ad extremas radices Melitensium acies, Italorum ad medium clivum; ubi oppositis lanæ terræque saccis se confirmarunt, postero die in pugnam redituri. Antervertère illum oppida-

1685.

*Veneti auxiliares Turcarum copias improviso adoriuntur. Quo ordine.*

*Felici eventu.*

1685. dani facto tradendæ urbis signo. Quamvis enim diu ac strenue dimicantes hostem ingenti strage ac vulneribus affecissent, pervenissetque clades ad illustria nomina, cæsis tribus alba signatis cruce, aliis septem ac viginti cum Philippo e regnatrice Allobrogum domo, Curbonioque sagittariorum equitum tribuno glande ac ferro ictis; sibi tamen pari calamitate perculsis nulla affulgebat amplius obnitendi spes. Dum, quibus pactis conveniant, sermo est; per induciarum tempus nonnulli Venetorum militum curiose e vineis egressi, obambulare muris negligenter, in ipsoque stare aditu ruinarum. Excubiæ fraudem suspicatæ, laxata murali machina (sponte an imperio, incertum) & in subjecto ad loci tutelam specu nitrato pulvere incenso, magnam circumvagantium stragem edidere. Veneti rei indignitate fractaque fide vehementer commoti, nullo expectato ducum signo in hostem manipulatim effundunt se. Cæsis vigilibus, per vias, per domos discurrunt, infandaque omnia in cives agunt. Non ætas, non sexus a ferro immunis. Necatis ad tria millia, vix sub noctem quievit victoris ira lassitudine potiùs quàm placabilitate. Capti mille ac ducenti. Venetorum per longum obsidionis tempus omni lethi genere absumptum ad quinque millia; immodicum rei pretium, nisi hinc populorum inclinationes, factaque sibi via ad reliquam Peloponnesum. Urbe capta ac direpta Maurocenus, tempestive trium Saxonum millium accepto Venetiis supple-

*Coronenses Venetis se dedere statuunt.*

*Dum de conditionibus agunt, oppidum vi expugnatur.*

*Unde hæc agendi variatio exorta.*

*Quanta edita strages.*

*Quanta Venetis ea oppugnatio steterit.*

ple-

plemento, in oppositum litus proras obvertit, quò illum vocabant Lacones, græca gens, agrestis, & duris moribus, quæque severissimis Lycurgi legibus gloriatur vivere, ut inclyti quondam Lacedæmonii; quos suæ stirpis auctores dicunt, sed eorum nihil habent præter indolem, armorum ac libertatis cupidam; nam virtus cultu animorum paritur, non terræ cælique situ. His Turcæ mitiùs quàm reliquis Peloponnensium imperitabant, seu veriti militares animos asperrimaque loca, seu quia nullum ex severiori imperio majus emolumentum. Cujuscumque tamen facilitatis pertæsi, jamdiu ad Venetos inclinabant, miserantque, qui sibi arma poscerent, milites ad bellum pollicerentur, darentque fidem, quicquid esset suarum virium, suaque oppida in Reipublicæ tutelam se commissuros. Maurocenus, quamquam aliàs promissa non persolvissent ingenii levitate an Turcarum metu, factam rursus ab iis spem non deserendam statuit, præsenti fortuna eorum fidem metitus. Sex armatorum millibus in terram expositis, Lacones suæ juventutis mille quingentos adjunxere; queis Zernatam, voluntatem suam certo pignore novis sociis confirmaturi, pridem obsessum ierant. Ea verò statim ac Venetorum signa vidit, portas aperuit. Cum his copiis Annibal Deghenfeldus supremus militiæ ductor (nam Polanus discesserat ingravescentem ætatem causatus, sed tacite infensus, quod parvi fieret) ad hostem, qui prope Thuriam haud longe distantem diversabatur,

*1685.*

*Laconum indoles & mores.*

*Lacones Venetos vocant, ut secu regionem a Turcis expediant.*

*Maurocenus aliquot Legiones ipsis submittit.*

*Zernata Venetis deditur.*

cum

1685. cum eo dimicaturus progreditur. Etenim Thraciæ classis præfectus mare a Venetis navibus aliò vagantibus liberum nactus, Naupliam appulerat, suos ope, incolas metu in officio retenturus. Is ubi novit, Calilem Peloponnesi prætorem e vita cessisse, nec esse, qui satis consilio auctoritateque posset, capta Corone, ulcus sistere, hanc ipse gerendam provinciam susceperat. Eductis classiariis exercitum auxerat ad octo peditum, duo equitum millia; manebatque (Thuria hinc non longe abest) ad Messeniaci sinus caput, æque in Messeniam, Laconiamque intentus; quò se converterent hostes, agmen ducturus. Ubi ad se venientes conspexit, paullum promoto exercitu, insedit equitatu brevem in ipsa via planitiem; peditatu leves tumulos, qui circumquaque assurgebant. Acie utrinque directa primi Turcæ equestri procella turbare dextrum Venetorum cornu conati sunt; sed effuso ruentes cursu tanta plumbea excepit grando, ut confestim equos deflexerint ad sinistrum cornu; unde non minus petiti sæva jaculatione, cohibitis nonnihil frænis mox Thuriam compositi repetiere. Equitum vestigia peditatus, priusquam congrederetur, est prosequutus; nec ita multò post incenso oppido & corruptis, obstruso ignis canaliculo, machinis in interiorem provinciam se abdidit, tectus equite, quo Veneti ad insequendum carebant. His tamen ea victoria omnem Laconiam in potestatem dedit, sponte aliquot non magni momenti loca deserentibus Turcis; quorum pas-

*Turca adversus Venetos exercitum cogunt.*

*Quo numero.*

*Quo loco castra metantur.*

*Acie instructa cum Venetis pugnant.*

*Prælium describitur.*

*Turca in fugam se conjiciunt.*

*Laconia in Venetorum ditionem venit.*

Passava, Thuriaque nudata mœnibus; Zernata Chielafaque, etsi loco parum tutæ, tumultuariis operibus munitæ præsidioque retentę sunt, munimentum adversùs hostem, civibus fidei vinculum. Hæc per æstatem atque autumnum Veneti in Græcia. Dalmatia quoque ipsorum armis concrepuit, minori tamen strepitu, nec pari rerum successu. Primo vere Valerius prætor mille quingentos legionarios, provincialium sex millia, quotquot expeditos habebat, ad signa convenire jussit. Angebat illum commota superiori anno, ac simul irrita sui, & rerum strenue agendarum spes; cupiebatque aliquo facinore probare Senatui, sibi tunc tempus, non virtutem defuisse ad rem gerendam. In id Singum opportunum visum, oppidum ad Imperii fines & lato agro, communi opinione superatu difficile loci natura, non operibus. Quocirca ejus oppugnatio plus nominis, quàm difficultatis habitura videbatur. Modicum habebat præsidium, sed impavidum, cui nihil pensi erant quassata duobus æneis tormentis mœnia, totidem mortariis tecta. Quin Dalmatas, utpote insuetos militaribus operibus, incaute promoventes vallum, crebra eruptione carpebant ac remorabantur. Bosniæ, ejusque vicinalis oræ, quam Herzegovinam vocant, prætores auditaSingi obsidione ex condicto copias, quas ad bellum in Hungariam ituri collegerant, ad liberandum oppidum extemplo ducunt. Prope Cetinam amnem, qui ad ejus tumuli radices fluit, castra ponunt in rem intenti. Valerio,

1685.

*Quæ oppida Veneti muniunt.*

*Valerius in Dalmatia exercitum colligit.*

*Singum invadit.*

*Turcæ ad opem ferendam se comparant.*

1685. priusquam vallo se communirent, eos aggredi & procul inde, ne graves oppugnatoribus fierent, propulsare placuit. Valida proinde provincialium manus cum altero e suis ducibus equite Janco flumen trajicere, Turcarumque vires atque animos levi certamine pertentare jussa. At ferociter accepta, vixdum congressa, fugam arripuit, implevitque suos metu. Igitur hi cum reliquo exercitu, statim ac hostes postridie mane agmine quadrato ad se venientem conspiciunt, terga vertunt, trecentis legionariis in ipsa fuga desideratis. Dalmatarum, quia pedum pernicitate valent, minore numero. Machinæ cum bellico apparatu cunctisque impedimentis præda hostium fuere. Parta victoria, Herzegovinæ prætor, dum circum reliqui populantur, cum quinque armatorum millibus ad Tragurii castella signa promovet, ratus primo impetu captum iri. Verùm civibus egregia fide ac strenue tutantibus muros, iter Duarium flexit; nullo, dum iret, detentus impedimento, quod duæ turres viam intercludentes, vacuæque repertæ provincialium fuga, facere potuissent. Oppidum corona aggressus, cùm non cessisset, obsidione cinxit, spe citò ejus potiundi ob aquæ præsidiique inopiam. Nec sua eum spes fefellisset, ni Joseph Usius Dalmata, Duariensis præfecti levir, hujus pietate, ac Valerii jussu, qui per eos dies cum aliquot navigiis ad eam oram appulerat in hostem intentus, cum sexcentis popularibus per occultam semitam in adversam Turcarum stationem, quæ

*Eos Veneti aggrediuntur.*

*Repulsi fugiunt, & quanta cæde.*

*Turcæ ad Tragurii castella procedunt, & repelluntur.*

*Duarium petunt.*

*Obsident.*

*Veneti opitulatũ eunt.*

*Turcas cædunt fugantque.*

quæ plurium prima se obtulit, irrupisset. Nam consternata repentino incursu, cæteras in fugam traxit, ignaras, qua hostium vi pellerentur; omnia, ut fit, in deterius augente metu. Par ipsis trecentorum clades restituta, ereptaque duo mortaria e priori præda. Reliqui in suos fines regressi, iter in Hungariam, Visirio minacibus literis moram increpante, continuarunt. Horum discessu Dalmatæ vacuam defensoribus provinciam semel atque iterum diripuerunt, ulti illatam nuper sibi cladem. Id tamen ad obliterandam Singi ignominiam Senatui parum visum; datusque Valerio ante obiti magistratus tempus successor eques Hieronymus Cornelius nullam ob noxiam, sed odio erat facta ab eo pridem haud dubia spes, statimque decepta, rerum secundarum. Polonis infeliciter hoc quoque anno belli res evenere. Rex, ubi Cæsaris dicto fideque fretus vanas abjecerat suspiciones, quibus antea fuerat ab sacro fœdere abalienatus, se revocaverat ad belli curas, indixeratque suæ gentis Concilium delectui habendo, curandæque in stipendium pecuniæ. At procerum, legatorumque complures bellum aversabantur seu tædio armorum seu iisdem artibus, quæ dudum Regem continuerant. Hinc primùm lites de Conventus loco; cùm lege, quæ alternatim jubet, Lithuani apud se fieri poscerent; negarent Poloni, dum periculum atque arma impenderent, longo & incommodo itinere nunc protrahendum. Ubi deinde Senatus ac Regis auctoritate Varsaviæ con-

1685.

*Quanta ipsorum strages.*

*Inde Turcæ in Hungariam pergunt.*

*Dalmatæ Turcarum regionē vapiant.*

*Valerio successor datur Hieronymus Cornelius.*

*Poloniæ Rex bellum urgendum statuit adversus Turcas.*

*Consilium convocare decernit.*

*Sed plures qui bellum aversantur, impediunt.*

1685. convenere, altercando tempus traductum; quoad Scytharum incursionibus excitati rempublicam respexere, statueruntque, quæ ad bellum opus erant; sed ita ut satis pateret: cessante metu, parum, quæ decrevissent, curæ fore. Id Rex animo conspicatus, abnuit signa ducere; ea lætis abdicatione supremis, copiarum præfectis, delatumque sibi imperium avidè suscipientibus; quòd sperarent, nihil sibi a sua gente defuturum, ut re bene gesta, ipsius Regis gloriam jam senescentem obtererent. Hac opinione, veritique ne si cum illo communicassent rerum agendarum consilia, partem assumeret boni eventus, taciti ad exercitum abiere. Sextilis in exitu erat, nec ad signa convenerant plusquam equitum decem, peditum octo millia. Cum his copiis, licèt sua spe tenujoribus, Potoschius, Jablonouschiusque supremi duces altius, quàm Rex superiori anno, Napari pontem injiciunt, in Moldaviam ituri, quò ille prohibitus fuerat; cupidi ex ejus improspera, nedum e sua felici, ut ominabantur, expeditione decus & nomen capere. Nullo impedimento superato amne per incultos montes, qui illic ad ripam succedunt, viam arripiunt, vacui ab hostium incursu, quos consilio, aut loci natura elusisse arbitrabantur; ipsi tamen decepti vice sua. Etenim Turcarum ductor Solymanus, belli ac regionis peritus, ubi ex adverso montes in planitiem descendunt ad Poratam amnem, castra posuerat, Sarmatas intra deserta ea loca asperrimosque saltus cohibiturus; haud falsò opinatus, ju-

*Tandem cogitur.*

*Decernit ad bellũ quę opus erát, sed lanto, deinde irrito molimine.*

*Itaque Rex exercitũ male instructum ducere negat.*

*Supremi Gentis Duces ejus imperium suscipiunt.*

*Quam in expeditionem illum duxerint.*

*Naparim transgrediuntur.*

*Turcas obviam habent, & ubi.*

jumenta pabuli inopia, ipsos vehendi commeatus difficultate consumptum iri. Postquam postremi colles planitiem, Turcasque munitionibus conclusos, & viam obsidentes, qua progrediendum erat, aperuerunt; tum demum periculi, in quod temere se se induerant, admonentur; & quo pacto expediri posset, cogitari cœptum. Ferro ac virtute visum. Nam Turcæ pauciores erant (fuisse traduntur duodecim non amplius millia) & Scythæ quamquam, ut fama fuit, triginta armatorum millia explerent, pro statataria pugna contemnebantur. Itaque in aciem educti per plures dies, ad hostium munitiones subeunt exprobrantque, ipsis tandem excidisse martios animos, renuentibus æquo Marte prælium committere. Attamen vallum aggredi non audebant, gravissimis interea incommodis afflictati. Nam & pascendis equis jam prope alimenta defecerant, & iis lassescentibus haud tutum erat, inhærente vestigiis hoste, pedem referre. Cùm simul vectariis bellatoribusque per temporis spatium, quod oporteret, ea, palam esset, non suffectura; magnæ vectariorum parti succidunt nervos; commeatusque bigis impositos, quæ deferendæ erant, igni tradunt. Remeantibus Thraces a tergo insistunt, quieti primùm ac veriti seu bellicam virtutem, seu exasperatam adversis rebus ferocitatem, seu quòd Jablonouschius (recesserat Potoschius febri captus) iter militari arte muniebat progredientibus. Ubi ad Naparim perventum est, Sarmatæ eo, quo venerant ponte, haud procul

1685.

*Quo consilio Turcæ vallo se muniunt.*

*Intra quod se cōtinent magno Polonorum incōmodo.*

*Alimenti inopia Sarmatæ jumenta plurima occidunt.*

*Ac pedem referunt.*

ah

1685. ab iis Turcæ; utrique per otium traducuntur. Non diu tamen quies mansit. Turcæ moniti, annonam Polonis duriorem in dies fieri, aucti Camenæci præsidio, crebris procursationibus, ne maturarent iter, exagitabant eos. Quin & concubia nocte, dum negligenter excubias agunt, parum abfuit ut ne incauti ac semisomnes opprimerentur. Viæ quoque, autumnalibus pluviis corruptæ, sarcinarios equos, inedia jam prope enectos, detinebant adeo, ut plerique tardius accelerantes, cum impedimentis in hostium potestatem venerint. Accessisset ad malorum cumulum extrema fames, ni Pontificis maximi apud Regem Legatus romana pecunia comparatis atque obviam missis commeatibus laxasset annonam, laborantemque exercitum recreasset. Hoc statim ad instaurandas vires in hiberna dimisso, Scythæ, dum redeunt, Volimniam Podoliamque fœdis populationibus divexarunt. Supremi Sarmatarum duces in Aulam profecti, magis silentio quàm verbis infelicem expeditionem renuntiarunt; mæsto omnium procerum vultu in speciem dolentium acceptam cladem, re vera exprobantium. Eodem anno quo hæc gesta sunt, a. d. XIV. Kal: Martias postremum diem obiit secundus Carolus magnæ Britanniæ rex. Exulem ob paternas calamitates revocaverant in avitam sedem regni Ordines, seu tædio servitutis a Cromuele inductæ, libertatis nomine; seu legitimi regis desiderio; exceperantque eò majori plausu, quò peccaverant. Initia ejus regni læ-

*Thraces eos insequuntur, & ob annonę difficultatem graviter affligunt.*

*Pontificis maximi ære illis subventum.*

*Sarmatæ in hiberna discedunt.*

*Scythæ regionem depopulantur.*

*Carolus Angliæ Rex moritur.*

*Aliqua de ipso compendio narrantur.*

læta, cultaque eximiis honoribus ac reverentia. Reliquum tempus asperum ac turbulentum, per assiduas contentiones conjurationesque, alienis potius vitiis quàm suis virtutibus obsequendo, magis quàm imperando, traductum. Non sui quippe ingenii fuisse videri debet dira insectatio Catholicæ Religionis, dum moriens illam ut unice veram professus est; nec mobilitas animi, nam in tuendo Fratris jure, quod sibi esset robur, ostendit. Cæterùm sibi plus nimio indulgens, aliis vicissim indulgere coactus est; suæ genti felicius imperaturus, sibi si melius imperasset. Eo mortuo Imperii clavum suscepit Jacobus frater, Eboracensium Dux tanto omnium Ordinum studio officiisque, ut, nisi præterita suspicionem facerent, hæc ex animi sententia peragi viderentur. Prima ejus cura fuit, dare fidem se, licèt imbutum Catholica Religione, nihil tamen de constituta Anglicis legibus commoturum. Jus quoque regium non ultra ipsas leges atque inveteratos suæ gentis mores se producturum. Id statim vocato interiore Senatu palàm disseruit; mox deinde in supremis regnorum suorum comitiis promulgari voluit; adversam opinionem, qua plurimum adhuc laboraverat, adempturus e plebis animis, qui, ut eos formes, perinde sunt. Regis dictum summa populorum lætitia acceptum, eòque alacrius, quia sibi ab novandis rebus metuerant. Illum vicissim supremus regni Conventus summa liberalitate, Magistratus urbani provincialesque obsequio officiisque sunt pro-

1685.

*Moriens Catholicam religionem profitetur.*

*Iacobus Eboracensis ejus frater rex inauguratur ingenti omnium consensu, & plausu.*

*Quæ primù gesserit ad quietè regnandum.*

*Eaque omnium lætitiâ accepta.*

1685. *Comitiorum in regem obsequium ac liberalitas.* prosequuti. Tanta animorum in Jacobum propensio prodigii similis videbatur reputantibus præteritas potiùs fluctuationes, quàm plebis morem, otium, utcumque veniat, quærentis. Et otium fuisset, si aliorum ambitio, aliorum odium quiescere potuisset. Manebant Shafsburianæ factionis reliquiæ; *Primæ in eum turba, & unde.* seseque fuga aut Principis clementia lictori subtractos in Batavia collegerant Monumethiæ Dux, Archibaldusque Campselus Argatheliæ Comes cum aliis pluribus, ad ingenium ex occasione redituri. Hi audita Caroli morte Willelmum Arausionensem *Monumethiæ Dux aliique in eum infensi, Arausionensem conveniunt, & quid cum illo egerint.* clam conveniunt, jampridem secreti gnarum, adhibitumque consiliis in regni spem. Argathelius Scotiam, ubi magnis clientelis florebat, Monumethius Angliam tumultu miscendas spondet; ipsi dari partes, inquiunt, subministrandæ pecuniæ, connivendique in rerum apparatu per ea litora conficiendo. Argumentum expeditionis cuncti prætexunt suarum gentium libertatem ac religionem, a Catholico rege in discrimen adductas; *Qui singulis agendi finis.* finem, ut singulis diversum, occultant. Quippe Willelmus, Monumethiusque regnum affectabant; Argathelio propositum erat, deleto Rege imperium administrare communi gentis consilio, atque inducere formam reipublicæ. Hi duo tamen Arausionensi *Arausionensi spe regni objiciunt.* regium nomen atque auctoritatem, ad eum demerendum, se a regni comitiis petituros, ajebant; ille, *Quæ bujus artes.* specie recusantis, acuebat utriusque animos ad rem gerendam, objecta unicuique singillatim spe se se

ipso-

ipsorum voluntatem, conceptumque mente proposi- 1685.
tum prosequuturum. Dum consulitur, Jacobus clam in Bataviam miserat, qui Monumethium surriperent traherentque in Angliam, ubi custoditus, ab turbanda republica prohiberetur. Intellexerat enim legati apud fœderatos Ordines sui literis: virum inquieto seditiosoque ingenio quidpiam moliri. Præmonitus Arausionensis (quorumdam enim e regiis famulis fidem ad prodendum secretum argento corruperat) ictum elusit, misso Brussellas Monumethio; unde tamen haud ita multò post (Jacobo preces apud Hispanos querelis miscente) abire jussus, tacitus in Bataviam rediit; ibi, Arausionensis fretus potentia, quoad maturum foret, commoraturus. Interea socii parandis, ornandisque in expeditionem navibus dabant operam. Rex Batavis injuriam expostulare; petere, ni rei meditati sceleris traduci velint, ut bellum struentibus amico & fœderato ipsis Principi portu ac navibus interdicerent; totque Anglorum in seditionem intentis, ex Imperio suo penitus dissipatis, conscientiæ suspicionem a se dimoverent. Imperatum in speciem præfectis portuum maritimæque oræ, caverent, ne qua turbandis Angliæ rebus nova inde consilia orirentur. Re vera, cùm Regem, diversæ religionis diffidentia, suspectum haberent, ejus incommodis lætabantur; & apud se constituerant, nullam ipsis moram injicere, si bene ad eventum festinare viderentur; rati, adhibitæ negligentiæ invidiam, utilitatis fructu redem-

*Rex clam surripere Monumethium studet.*

*Arausionensis illum Brussellas missum periculo subducit.*

*Unde ab Hispanis expellitur.*

*Conjurati classem in Batavia clam parant.*

*Rex cum Batavorum republica de hac re conqueritur.*

*Batavi quidpiam in speciem agunt ad removendum regi discrimen.*

*Re vera bellum molientibus non aversabantur, & quare.*

1685. ptam, ſuſtineri facilè ac libenter poſſe. Igitur conniventibus cuſtodiis ſex naves, milite atque omni telorum genere inſtructæ ad armandos conjurationis ſocios, clam e diverſis ſtationibus in altum progreſſæ, tres Monumetium excepere, totidem Argatelium. Hic prior exeunte Majo vela in Scotiam fecit. Vetitus ab Orcadum Antiſtite, qui validam popularium manum contraxerat, ad Septentriones deſcendere, in Occidentem flexit. Dunſtafnæ portum (is in Lornia provincia eſt) appulſus, miſſis illinc circumquaque libellis ſolicitare ad defectionem populos cœpit obtentu ſuæ religionis ab Catholico Rege numquam tutę, & metu ſæviſſimi eo dominante imperii. Clam quoque per literas clientes, familiareſque in prædæ rerumque novandarum ſpem ſtuduit adducere. Factam trium millium armatorum manum in propinquam Bootiam inſulam traduxit; tutam ibi ſtationem, dum ad ſe plures convenirent, habiturus. Etenim ad extinguendum vix ortum incendium procerum fidiſſimi collegerant copias, adveniebantque citato gradu Dumbartono legato duce. Ab his interclusam commeatibus inſulam (nam & mare clauſerat fama ipſa propinquantis Hamiltone præfecto regiæ claſſis) coactus deſerere, milites in oppoſitam Argatheliæ provinciæ oram tranſvexit. Ibi Ellengrei oppido tumultuariis operibus prope litus munito, excitatoque, tegendis ab regia claſſe ſuis navibus, caſtello ad proximum æſtuarium, aliquot dies ſe tenuit; quoad

*Argatelius cum tribus navibus in Scotiam navigat.*

*Ubi deſcenderit.*

*Solicitat ad defectionem Scotos.*

*Milites ad eum expellendum parantur.*

*Argatelius eorũ metu ſe refert, & quam in partem.*

quoad qui fierent in Scotia tumultus; quas in Anglia cieret turbas Monumethius, audiret. Interea divisis militum globis, prædæ undique agebantur, sibi levamentum inopiæ, dubiis animis illecebra ad rebellandum. Prædantibus occurrit cum valida militum manu Atholiæ Comes, initaque pugna in fugam eos conjecit, quadringentis necatis ereptaque præda. Perculit Argathelium consternavitque tanta suorum clades, haud minus extenuatis viribus, quàm vetita populatione; unde corpora victu, animi spe manubiarum sustentabantur. Auxere curam ejus naves ab regia classe nullo certamine, in ipsaque statione, per eos dies captæ. In ea rerum difficultate desperationem, ut fit, in consilium adhibuit, copias in interiores provincias ducere aggressus; spe, si præsens adesset, suos paternosque amicos ad seditionem pudore atque exemplo concitaturum. Iter in Lenoxiam provinciam faciebat, quum Dumbartonus maturato gressu illum ad Clydam amnem assequitur. Argathelius in ulteriorem ripam transgressus silentio noctis, transitu hostem prohibere constituerat. At ubi illuxit, se seque a suis prope desertum vidit; qui, utpote ignoti, periculum magis quàm culpam verebantur, vix exigua coacta circum se turma, viam sibi, quà posset, aperire studuit. In æstuosa loca persequentibus Regiis ingressi, intercempti plures, alii se dedidere. Ipse solus penetrata altiùs palude, cùm ultra vadum non præberet, paullum moratus, quoad hostes recessissent, iter rediit

1685.

*Suos ad prædandum immittit.*

*Atholiæ Comes illos aggreditur fugatque.*

*Argatelii naves ab regiis capiuntur.*

*Ipse desperatione actus in interiores provincias cũ suis copiis ingreditur.*

*Dumbartonus illum assequitur.*

*Argatelius cum paucis clam se refert.*

*Solus deinde per palustria loca errat.*

1685\. diit, ignoto militibus vultu eos haud difficulter elusurum, arbitratus.

*Cum iter non darent, redit.*

Prope fluvium duos, qui fortè per ea loca palatos venabantur, obviam habuit.

*Quomodo detegitur.*

Vocatus in deditionem, pedes (nam equus lassitudine vacillabat) in aquam temere, ut quem major urgebat metus, se immisit.

*Capitur.*

Ea tamen insequentium unum, conscium vadum illic esse, nequaquam cohibuit. In hunc, jam prope subeuntem, telum intendit, sed manuale tormentum ictu erravit; ipse vicissim gravi læditur vulnere, quo dum dolet, ac se suo nomine miserum vocat (natura in subitis rebus rarò dissimulante) agnoscitur.

*Agnoscitur.*

Ductus Edimburgum, paullo post perduellionis crimen capite luit; patrem ut culpa ita & genere mortis, fato quodam familiæ, imitatus.

*Capite plectitur.*

Interea in Angliam descenderat Monumethius, Lymæ portum in Somersethia provincia ad australem oram appulsus.

*Monumethius in Angliam descendit, & ubi.*

Vocati ad signa clientes rerumque novarum avidi, ad sex millia convenere.

*Quot ad illũ conveniunt.*

Quamquam spem accepisset, plures statim ac insulam tenuisset, ad se adituros; nec qui advenerant, audendo facinori pares forent; attamen opinatus, agendo moliendoque, aliis torporem, aliis metum, quo adhuc detinebantur, excussurum, cum his copiis iter Londinum cœpit.

*Cum iis quamquã minori, quàm speraverat numero, iter Londinum arripit.*

Proficiscenti Duratius Feversami Comes cum exercitu regio ad Vestonum oppidum occurrit.

*Duratius cum exercitu regio ei obviam fit.*

Nulla Monumethio erat arx, qua se contegeret, nec ibi locus tutus ad castra munienda. Itaque in aperta planitie aciem instruere necesse habuit, suos antea cohortatus:

*Uterque exercitum in aciẽ educit.*

æqua-

æquarent animi robore hostium numerum, qui longe superabat; multos vivendi necessitate, si vitam retinere vellent, vicisse; quippe nullum desperatione telum vehementius, nec quod hostis plus metuat. Peditatum in medio locat, utrinque alis equitum firmat; his Græiæ dynastam præfecit; ipse peditibus, queis præcipua, quantulacunque ea foret, spes innitebatur in prælium inducere, exemplo atque audacia præire statuit. Duratius pari ordine suos instruit; campestres aliquot murales machinas, quas secum adduxerat, in fronte locat. Primi equites concurrunt, hinc Ogletropho tribuno, illinc Græjo ducibus. Vixdum autem congressi Monumethiani cessere loco, non vi pulsi, sed mutata a Græjo fide, ut fama tenuit, increbuitque latiùs post datam ei confestim defectionis a Rege veniam. Monumethius ab equitibus desertus, animum non despondit; sed augente iram periculo, ante signa progressus pugnam inivit. Diu & supra vires certatum a suis est, ipso voce ac manu suos acuente, illis stolida ferocitate in prælium ruentibus. Discissi muralibus tormentis circumventique, cùm pars major occubuisset, pauci quoquoversum dispersi fuga salutem quæsierunt. Monumethius, vix facto quinquagenum cuneo, postquam in propinquum nemus evasit, unusquisque in diversa pervagatus, cuncti veprium virgultorumque latibulis se abdidere. Quæsiti venaticis canibus, & eorum unus latratu proditus, Monumethii, cui venando molossos laxaverant, la-

te-

*1685.*

*Utriusque agminis ordo describitur.*

*Græiі Dux cum ala equitum ad regios se confert mutata fide, ut increbuit.*

*Monumethius tametsi ab equitibus desertus, strenue pugnat.*

*Superatur.*

*Fugit.*

*Capitur, ubi, & quomodo.*

1685.

*Dat ad regem literas, rogatque ad ipsum traduci.*

*Causam suam apud Iudices capitales jubetur dicere.*

*Capite damnatur.*

*Ejus indoles & agendi ratio.*

tebras detexit. Captum defecit animus; quo revocato, Regem per literas obtestatus, ut a se conveniri pateretur, obtinuit; ratus vitam lachrymis se redempturum. At spes fefellit. Nam Rex inveterata repetitaque perfidia irritatus, exprobansque inexpugnabilem ipsi beneficiis animum, dicere apud Judices causam jussit. Qua orata cùm cecidisset, Londini in medio foro cervices lictori dedit; vir manu strenuus, consilii ambiguus, ambitu immodicus; qua ducum indole nihil ineptius ad ingentes conatus ac res moliendas. Id non ignotum Arausionensi.

*Arausionensis in Angliam cum militū manu ire statuit, specie socero opitulandi.*

Quocirca audito, illum in Anglia, vixdum a paucis exceptum, regem se proclamasse; veritus ne imperitia everteret incœptum opus; simul indignatus, factam sibi regni spem decepisse; statuit eò cum aliquot auxiliaribus copiis transmittere, specie extinguendæ socero seditionis; re vera, ut consilii militiæque expertus factiosis moderaretur, ac se proponeret. Misso qui Regi nuntiaret ejus adventum, eximeretque suspicionem; responsum retulit: sisteret gradum; satis sibi ad comprimendos perduelles virium esse, nec alienis onerari velle. Non enim fallebat eum, quo spectaret oblatum auxilium, factaque ultro pollicitatio. Ita ab internis externisque insidiis parta Regi quies videbatur; cùm tamen hinc ei turbarum initia, nec minus tutus, quàm cùm vicisset.

*A rege ire prohibitus.*

*Quo obtentu, & quare.*

*Hinc solicitati Anglorū tumultus.*

*Arausionense annitente.*

Arausionensis enim, ubi se in suspicionem venisse comperit, diligentius rebellandi cupidos audire, suadere quoque ne socero tempus darent commo-

motos semel civium animos placandi refrænandive; & qui procerum adhuc ancipites fluctuabant, in deteriorem partem inclinarunt, existimantes, tutiùs sibi apud factiosos fore, quàm apud Regem. Nam crimen suspecto tempore faciliùs creditur, quàm purgatur. Auxit metum Monumethii mors, quæ data post conventum patruum, crudelitatis arguebatur, quasi misero non satis habuisset vitam eripere, sed insultare, implacabili exaturando odio, voluisset. In hujus pariter argumentum & quæstiones de perduellione durius habitæ trahebantur. Plures quippe, negligenti judicio, ferro aut laqueo absumpti, quàm qui defectionis comperti; ut delictum inuri potius, quàm perquiri, visum fuerit. Quod ubi Regi patuit, rem graviter doluisse ferunt; detestatus autem aliorum avaritiam, qui, nullo veri falsive discrimine, una tantùm coemptam pecunia vitam concessissent; aliorum privatum odium, cui plus æquo indulserant, finem inquirendo imposuit. Nulla tamen ob nimiam Regis lenitatem affecti pœna Judices, quamquam meriti, quin & aliqui præmiis, id ex ejus voluntate gessisse, famam apud vulgus hominum subjerunt. Verùm nihil ad alienandos cujusque generis animos adeo valuit, ut pervulgatus ubique rumor, Catholicam religionem adversùs leges caput illic tandem erigere, Anglicanam demittere, & nullum regiæ potestatis modum fieri. Falsum id quidem, sed præteritæ suspiciones aspergebant aliqua apud rerum ignaros veri specie. Hærebat tot

*1685.*

*Procerum pluribus in suspicioné adductis.*

*Monumethii misericordia.*

*Iudiciorum, quæ de perduellione vitio habita fuerant, indignatione.*

*Quod Rex ægre tulit direptis Iudiciis, sed nulla judicum pœna: qua de re male apud vulgus audiit.*

*Objectum ipsi immodicum proferendæ Catholicæ Religionis, & Regiæ potestatis studium, sed falsò. Unde hæc suspicio.*

1685. tot jam annos infixus timor Anglorum mentibus; inducta semel in Regem prisca Majorum suorum ac popularium religione, reliquas ab hac errantes abjectum iri. Eam quippe, si a se se vim propulsare posset, haud difficile, veritatis indicio, vetustatis commendatione, pristinam in regno sedem repetituram. Huic in primis amovendæ solicitudini (nam pauci regis nomen & auctoritatem, aut Jacobum mitissimi ingenii Principem aversabantur) sæpius, ut retulimus, conjuratum fuerat, visque & dolus adhibiti expugnando Carolo, ut alienæ invidiæ proderet Fratris jura. Is itaque, vixdum Imperium adeptus, liberaverat hoc ansios metu, data fide se nihil adversùs Anglicanos ritus, quo periculum adeant, commoturum. Et stetit promissis; quæ tamen non eò pertingebant, ut Catholicos patrocinio excluderet. Quamobrem deleta seditione, cùm nihil sibi ultra timendum ab domesticis hostibus videretur, illis in rempublicam magistratusque restituendis dare operam cœpit. Obstabat lex, quæ horribilem Romanorum dogmatum execrationem publica adeuntibus munera præscribebat. Hanc sibi & regno incommodam, quippe quæ cives clarissimos a gerenda republica prohiberet, se abrogaturum, & aliquot Catholicorum, militiæ pridem præfecturis donatos, in exercitu retenturum, monuit Anglicanum legatorum Conventum, ratus officio delinitum rem probaturum, quæ ab reliquis legibus non discreparet. Undique exortum murmur, & apertæ quorumdam vo-

*Ex ea suspicione sæpius in regem conjuratum fuit.*

*Qui tamen vix regnum adeptus dedit fidem, nihil adversus leges se moturum.*

*Quò quæ pauca Catholicis concessit, non pertinebant.*

*Catholicos in republicæ militiæque munera inducturus, concilium monet, jusjurandum, quo illorum dogmata rejiciuntur, se deleturum.*

*Concilium rem aversatur.*

voces, ita leges promissaque perfractum iri, objicientium, Regem haud quaquam latère passæ sunt, quantùm unusquisque ab eo proposito abhorreret. Ne falsa opinio in vulgus manaret, clam equitem Halesium, qui publico simul quopiam honestabatur munere, colebatque simul Romana Sacra, ea lege ad tribunos capitales deferri jubet, quæ nonnisi jurejurando assertis Anglicanis placitis adire magistratus vetat, ut cùm se ille supremo Regis imperio solutum ea lege diceret, an solvi licuisset, judicio dirimeretur. Omnium sententiis obtinuit causam, acerbis contentionibus agitatam; assertaque Regis facultas remittendi cui vellet legum pœnas. Quod judicium non ita multò post confirmatum a Duodecemvirùm, obscuri interprete juris, Collegio, utpote more Majorum perpetuisque exemplis commendatûm, Regi, ut hac sua potestate liberaliùs uteretur, ademit curam. Aliquos proinde secum religione conjunctos in senatum adlegit, magistratu militiæque muneribus decoravit, eo tamen delectu, ut non pietatis, sed reipublicæ habita fuisse ratio videretur. Id primò sermones dedit; mox privatis querimoniis, publicis demum concionibus, quæ pro re sacra ad populum habebantur, exagitatum. Rex, ne licentia, ut fit, impunita excresceret, in turbasque tandem evaderet, adjecit animum ad eam comprimendam, jussis præcipue rerum Anglicanæ sectæ sacrarum moderatoribus ab turbulentis concionibus temperare. Iis quippe Ordinis auctoritas faciebat fi-

1685.

*Rex id sibi licere, probari curat.*

*Quomodo.*

*Eaque potestate modice utitur.*

*Hinc rumor ingens, sacrorum Ministris turbas cientibus.*

*Iique ab seditionis côcionibus absistere jussi.*

1685. dem, pietatis color audaciam, iram ex adversa religione damni metus. Lex erat severe interdicens, iisdem concionibus contumeliosas seditiosasque voces interserere. Ex ea Judices dedit, qui de tumultu in Pontifices, minoresque Ministros inquirerent; turbandi autem clamitandique immoderatos detinerent inflictis pœnis. Et inflixere quidem; sed præter cæteros omnium oculos in se convertit Londini Antistes, suo munere prohibitus obeundo, quòd cuidam Londinensi Parocho atrociter concionanti plus æquo indulsisset, dedissetque animos concitanti insanis sermonibus plebem. Hæc fuere turbarum semina, quæ non ita multò post in ingentes ærumnas eruperunt. Fama est, media consilia Regem perdidisse, quæ plerumque neque amicos fovent, neque inimicos opprimunt. Creditum: si tacitus, priusquam quidpiam novaret, se corroborasset; sibi adeo cives temperantia conciliaturum, ut nemo ejus non obsequi voluntati ausus fuisset; vel si victoris in morem suæ religionis alumnis legiones, senatum, magistratus implesset, frænos reluctantibus, ne se commoverent, impositurum. Dum verò mitius agit, nec metu nec gratia sibi consuluisse. Adeo rerum maximarum eventus a consiliorum diversitate, quæ idcirco diligenter versare oportet, in alterutrum pendet. Ejusmodi solertia usus Galliarum Rex Ludovicus, rem difficillimam, Patri quamquam vehementer optanti inexuperabilem, sibi jam diu propositam, per id prope temporis obtinuit. Anno post quin-

*Magistratum in id creat.*

*A quo plures multati, ac præsertim Londini Antistes.*

*Quid præcipue regi nocuisse, creditum fuerit.*

*Rex Christianissimus delere Nannetense decretum in animum induxit.*

*1685.*

*Quando illud Calvinianis concessum.*

*Quid in eo contineretur.*

*Quare.*

quintumdecimum seculum octavo ac nonagesimo celeberrimo illo Nannetensi Diplomate Calvini sectatoribus a magno Henrico hujus nominis quarto concessum fuerant, impunè apud Gallos in ea hæresi esse. Hanc iis dederat veniam, simul metu ne in desperationem acti (& poterant virium robore) ad arma confugerent, dissidiaque tot jam annos florentissimum regnum depopulata, recrudescerent; simul spe, eos facto resipiscendi spatio, aliquando in Catholicorum castra redituros; malo quoque pudore; si navatæ sibi, in ipsorum tunc sectam adscripto, summa fide maximisque calamitatibus operæ nullam retulisse gratiam videretur. Itaque edixit, fas iis esse, Deum suo ritu venerari; extruere ibi templa, ubi frequentes habitarent; suæ superstitionis libros in vulgus edere; erudiendæ juventuti literarum ludos aperire; quin & suffragia in Judiciis data; permissum causas orare; humiles nobilioresque artes excolere; partem denique esse reipublicæ. Id acerbum tenacibus avitę religionis Gallis adeo visum, ut, cùm paullo post successerit Henrici mors, ubique Diplomati contradixerint. Quamobrem Calviniani ei asserendo agitare tumultus, obortis iterum intestinis discordiis sese immiscere. Nec inani successu. Quippe post unum & trigesimum annum ab Nannetensi decreto Nemausiense alterum ejus sequestre ab tertiodecimo Ludovico, si ad quieta consilia traducere eos vellet, dari oportuit. Occupantibus deinde regum curam externis hostibus, extra præscriptos fines haud

*Sed re infecta, mortuo interim Henrico quarto.*

*Decretū illud ab Lud. XIII. renovatum, quando, & cur.*

1685. semel prosiluere. Quos a magno Ludovico, ut repeterent, jussis anno post mille sexcentos sexagesimo sexto; triennio post sedandis jam jam fluctuantibus animis promulgatam ea de re sanctionem abrogare satius habuit. Nunquam tamen ab ejus mente avulsa cogitatio piandæ reliquarum sacrificio, dum occasio ita ferret, veræ religionis. Quò cùm ingenita pietate duceretur, hanc tamen acuebat monitum, a Cardinali Mazzarino (& is ab Richelio altero Cardinali acceperat) sibi adolescenti altiùs insculptum, dum illum de recte administrando Imperio disserentem supremis prope mortem sermonibus audierat: nunquam scilicet civiles tumultus Galliæ defuturos, manente ibi Calvini secta, unde paratæ vires turbare cupientibus, ipsa invicem istorum patrocinio atque auctoritate se munitura. Itaque furente finitimorum bello, quum asperiora consilia parum tuta videbantur, satis duxit, Potentiores proposita veritate ac præmiis ab ea deducere. Mox ubi victor nihil sibi ab domesticis seditionibus timendum vidit, licentiam conventus de re sacra, ubi non licuerat agendi, Fanis solo æquatis, compescuit; iniquiores deinde conditiones civilibus turbis præcavendis factas abrupit, fatus: metum haud diuturnum pactionum custodem esse. Quare interdictum, ne quis diversæ religionis artium ediscendarum nomine apud alterutros diversaretur; Calviniani suæ doctrinæ libros vulgare non possent; nec suos impuberes, si doceri vellent vera dogmata, retinere. Foro etiam & Magistratu litibus judicandis

*Ab Lud. XIV. imminutum.*

*Rursus integrum restituitur, & quare.*

*Ei tamen semper in animo fuit, illud abolere.*

*Quibus incitamentis.*

*Ac rationibus.*

*Quibus artibus id perfecerit.*

*Paulatim progreditur, & quo gressu.*

dis abducti sunt. Quum nihil in se virium ad repellendum vulnus, & socios religione Principes majoribus implicatos curis animadverterent, quod eis curandum alterum erat, ad Regis clementiam confugere, objicere suorum merita, datam haud semel fidem pactasque leges implorare. Publico ipsorum nomine causam egit Henricus Rovignii Marchio, idem postmodum Gallovidiæ Dynasta, dum in Anglia exularet. Sed incassum constanti Rege præteriti recordatione temporis, præsentis opportunitate, futuri providentia. Demum, dato prius Episcopis negotio, ut, diffusa circumquaque diligentiùs veri dogmatis luce, errantium mentes ad eam pellicerent, hoc anno a. d. XV. Kal. Nov. Nannetense diploma, Nemausiense, & quæ alia inde profluxerant, penitus abrogavit, jussitque, ubi Gallicum Imperium esset, prophana deleri Templa, nec nisi Romanis cæremoniis Dei majestatem coli; Illinc Calvinianorum sacrorum præsides, si obstinarent ea sequi, nulla mora solum vertere; si dimitterent, stipendio augeri, quod dimidium ipsorum viduas sequeretur; Juris quoque laurea minori quàm cæteros discendi spatio pecuniaque donari, si periti forensibus negotiis vacare vellent; reliquos regno abire prohibitos, sed extorres foro, arte medica, magistratu, republica; privatim sibi excolendis artibus victuros nullo suæ religionis cultu, nullo suorum dogmatum gymnasio; tradituros que, quos suscepturi forent, liberos Catholicis Parochis Baptismate initiandos, imbuendosque

*1685.*

*Calviniani regis clementiam implorant.*

*Sed incassum.*

*Demum penitus Nannetense Decretum, aliaque hujusmodi abrogata.*

*Quid Calvinianis interdictum fuerit.*

*Quid concessum.*

que

1685. que rerum divinarum scientia ac bonis moribus.

*Ipsorum consternatio.* Cuncti ad rei famam consternati, ut in subitis malis, obtorpuere primùm. Mox dolore ipso revocante animos, cùm nullum remedium prospicerent, attoniti se respiciebant. Demum vix mentis compotes, nunc diris execrationibus se devovebant, simul conjuges liberosque obtestati, ne sibi traditos ab incunabulis ritus unquam desererent; nunc gemitu ac lacrymis se se incusabant, quòd otii spe degenerassent a Majoribus suis, quibus una religionis tutela, arma & seditio fuerant. At ubi parumper desedit ira, deditque consilio locum, pars Divino afflati numine Hæresi nuntium remiserunt; pars remittere simularunt; aliqui obstinarunt animis, retinere. Interea cùm ab iratis haud levis turbarum adesset metus, & magni ubique fierent animorum motus, iis præcavendis in provincias discesserant sagittarii equites, qui per urbes & domos divisi, cuncta extra tumultus aleam posuerunt. Hos, adversùs obfirmatiores ad retinenda placita menti altius infixa, non unum crudelitatis exemplum èdidisse, ad eaque ejuranda ipsorum plures adactos a Magistratibus, imperando minitandoque, ejus gentis scriptores literis consignarunt. Quin & adhibita nocendi genera, ad augendam fidem, singillatim memoriæ hominum prodiderunt. In aliquos sævitum fuisse, fama fuit, & famam suo more mentitam nemo tunc arguit. Nam plurimorum vexata militum contubernio patrimonia in omnium oculis constitere. Verùm ut negare non ausim, non adeo

*Plures hæresim ejurant, alii vere alii simulate.*

*Alii retinent.*

*Sagittarii equites per provincias dimissi ad sedados tumultus.*

*Ejus sectæ Scriptores acerbe ab illis sævitum memorant.*

*Nec falso, sed ob aliquod crimen.*

adeo a militari licentia cautum fuisse, 'ut huic singuli se subripuerint; æque affirmare possim, apud rerum prudentes percrebuisse, publicæ severitati non diffidentium religionem, sed protervitatem multis expressam modis, occasionem præbuisse; & privatas injurias non Regis voluntati adscriptas, sed obortis, ut in tanta rerum perturbatione, altercando contentionibus, insitoque Mortalibus ingenio, ubi ad ulciscendum valeas, irritandi quos oderis. Ita in Gallia ad decies octo capitum centena millia priscæ veræque religioni restituta, amotaque lues, tandiu illic sacram civilemque rem atrociter depopulata. Quòd si ejus alicubi occulta manserunt semina; profectò si stirpem emittere prohibeantur; nemo dubitare possit, sua sponte celeriter peritura. Huc adeo studiis omnibus intendebat animum Rex, ut quoad hæc tot iratæ ambiguæque mentis hominum tempestas resedisset, se aliò distrahi nollet. Quare cùm sub hoc tempus sine liberis decessisset Carolus Octovir Palatinus, obvenissetque jure institutoque Majorum Octoviralis dignitas cum nobili ad Rhenum provincia ejus consanguineo Philippo Wilhelmo Neoburgensi; inde verò huic plura in controversiam venissent cum germano Regis Philippo Aurelianensi, cui unica Palatini soror enupta erat; maluit ille quieta consilia; Pontificemque maximum rei dirimendæ arbitrum postulavit. Lis erat non de privato Caroli patrimonio, fiduciariisque extra Germaniam oppidis, quæ ad Elisabetham Carlottam sororem pertine- re

1685.

*Aut privatas simultates.*

*Quo numero ad veram illic religionē redierint.*

*Moritur Carolus Octovir Palatinus.*

*Oborta hinc controversia inter Wilhelmū Neoburgensem, & Philippum Aurelianensem Ludovici regis fratrem.*

*Rex illarum arbitrum Pontificem maximum petit.*

*Controversiæ capita.*

1685. re nemo ambigebat; verùm de fiduciariis itidem pluribus in ipsa Germania, queis licèt in conjugii tabulis se abdicasset; an abdicando, susceptæ proli officere potuisset, illaque ne omnia ejus nominis essent, cujus ab Octoviro asserebantur, haud satis compertum erat. Is, ejusque gener Leopoldus Imperator conditionem eò lubentius accipiebant, quò Ludovicus per hos ipsos dies legiones ad Rhenum promoveri jusserat, minitatus vim illaturum, si Octovir detinendis dubiis oppidis obfirmasset animum. Et obfirmaverat quidem, fretus Generi viribus, ac spe, Germanos omni studio, ne cis rhenum Gallicum Imperium dilataretur, daturos operam. Id Regi Principum obsequiis assueto, admovebat ignem ut exardesceret. Quievit tamen, pudore Cæsarem a Turcico bello removendi, & metu domesticæ seditionis, quæ, se ad regni fines occupato, facilè ex illis Calvinianorum fluctibus excitari poterat; temperansque sibi, in ea de capiendo contentionis arbitro Romano Pontifice sententia mansit; ratus: fortis & magni animi esse, non indiscriminatim audaciora sequi consilia, sed in tempore, & ubi quidpiam fortunæ dubitans, isque rerum eventibus non dare nequeas. Quamquam deinde pacificatoris, non arbitri munus Pontifici delatum est; Octoviro Brandeburgensi, quem Cæsar a Palatino scriptum supremæ suæ voluntatis curatorem consuluerat, admonente: provincialia negotia Germanici Imperii legibus haudquaquam externorum judicio, pacificationi tantùm subjici posse; nec Roma-

*Cæsar & Octovir Palatinus arbitrio Pontificis rem permisissent.*

*Sed pacificator tantù assumptus.*

*Quippe Octovir Brandeburgensis eos monuit, Germanorum jure arbitrum extra provinciam assumi non posse.*

manam ſententiam ſubituros, qui ab ea religione diſſidentes ſupremis iiſdem tabulis in ſpem ſecundam hæreditatis vocati fuerant. Interea majori cura fluctuaverat Viennenſis Aula, conſilii anceps, an pax cum Turcis inſtauranda foret, cujus tunc ſe maxima occaſio obtulerat. Nam poſt Tehelium carceri mancipatum, uti victimam placando Cæſari deſtinatam, Budæ prætor cum hujſmodi mandatis Viennam miſerat: ſi Cæſar Mortalium miſertus, finiendum bellum arbitraretur, ſibi aliquem Byzantium legaret, qui de conditionibus conveniret. Enimvero ut ad pacem reconciliandam Cæſaris voluntas, Aulicorum ſententiæ inclinarent, Octovir omnem commorat lapidem, metuens ſibi a Gallis, impedito Genero ad auxiliandum. Itaque & ipſe palam, & clam per interiores amicos illum monuerat: ſatius duceret, in meliori ſua fortuna æquis conditionibus diſcordias componere, quàm fortunæ iterum ſe ſe objicere, amplioribus obtinendis. Hanc enim perpetuò obſequentem quis ſibi ſpondere queat? Et ſi mutaret; an non ruere quoque poſſet; inutili tunc dolore cuncta & fortè non ſine uſuris reſtituendi, cùm retinere plura licuiſſet? Satis proinde haberet, non parvum hactenus retuliſſe victoriæ præmium; nec ſpem ſequeretur, quæ ſæpius decipit; & ſi crederet non decepturam, ſimul perpenderet, inhoneſtam pacem potenti inimico (ira ac pudore ad vindictam extimulantibus) belli incitamentum, non finem eſſe. Quæ ſi pro ſua magnanimitate parvi faceret, fideretque præbenti ſe modo felicitati; illud pro-

*1685.*

*Viennenſis aula anceps an pacem cum Turcis inſtaurari, Cæſari conducat.*

*Budæ Prætor ejus mentionem fieri curat.*

*Octovir Palatinus illam ſuadet.*

*Quibus argumentis.*

1685. profectò non contemnendum: Germaniam, barbarico persequendo bello, in discrimen adduci, cujus tamen vel unum oppidum pro gentis cognatione, pro Imperii dignitate, pro periculi magnitudine Hungaricis provinciis præponendum esse. Hæc Cæsarem solicitabant, quum præsertim Tehelii uxor per conjugis legatos nondum Vienna digressos Monkatio se discessuram, daret fidem; dummodo certior fieret, repetituram cum ipso conjuge avitum decus ac patrimonium. Sic enim prorsus domitis pacatisque alpinis Hungaris, nihil in præsens ad extinguendam perduellionem superfuturum, parum in posterum ad præcavendam. Accedebat rei nummariæ difficultas, quæ militum delectum, commeatuum, reique militaris apparatum impediebat. Nam provinciæ, diu vexatæ, alendo bello non sufficiebant; & Innocentius Pontifex maximus, qui adhuc ingentem submiserat argenti vim, se contraxerat, causatus ærarii angustias, violataque alicubi in Cæsaris Imperio, & nondum restituta quædam Ecclesiæ jura. Tantummodo faciebat spem, aliquid ab Hispanis sacerdotiis, decumarum nomine, pecuniæ; militum a Gallis corrogaturum. Ludovicum enim regem ad opem ferendam illexerat suo & Majorum exemplo, qui non semel arma cœperant adversùs Barbaros; & ipse ante duos & viginti annos cum decem legionibus Leopoldo Turcicum in Hungaria patranti bellum, fuerat opitulatus. Nec abnuebat Rex, si tamen sibi Lotharingiæ retinendæ potestas fieret,

*Tehelii Uxor tradendi Monkatiū Cæsari sermonem infert.*

*Quibus conditionibus.*

*Aliæ rationes pro sancienda pace.*

*Præcipuæ Ærarii angustiæ.*

*Innoc. Pontifex opem mittere recusabat, & quare.*

*Decumas Hispanis Sacerdotiis indicere spondebat.*

*Et militum quidpiam a Gallis.*

*Ludovicus Rex opem submittere Cæsari non recusabat.*

*Dummodo conditionibus acceptis.*

eret, farcireturque Duci Carolo damnum, aliqua Turcarum provincia in ejus potestatem socialibus armis redacta; & Transylvania præcipue recensebatur. Quæ tamen, tantùm abfuit, ut Cæsari suaderent ducendum bellum; quin ut illud sedaret, momentum faciebant; verito, ut res fuit, vanam sacræ Hispaniensis pecuniæ spem (quippe pauca ab uno alterove ejus gentis Episcopo aureorum millia obvenere), ac vehementer adeo propositam Gallicæ opis conditionem aversato, ut ei Pontifex maximus, quòd rem proposuisset, de captanda Regis gratia suspicionem moverit. Dum ita Cæsar deliberat, duo illum ad respuendam pacem impulere: data scilicet per eos dies Innocentio a Ludovico fides, nihil se fraternæ cum Philippo Octoviro Palatino contentionis causa adversùs Germaniam commoturum; & promissa ad militum supplementum apparandamque rem militarem pecunia, quantacumque curanda foret, a Francisco Cardinali Bonvisio; qui apud ipsum Romani Legati munere fungebatur, Colonitioque Antistite. Hanc verò illi pecuniam corrogaverant, divenditis ex triente, ut diximus, plurimorum sacerdotiorum fundis, unde simul ad duodecies scutatorum centena millia Pontificis maximi auctoritate in sacrum bellum erogata sunt. Quem ego Cardinalem Bonvisium, mentis magnitudine obitisque legationibus clarissimum, nomino honoris non modò causa, sed grati animi; quippe qui ex ejus literarum voluminibus aliisque monumentis multùm ad hæc conscribenda

1685.

*Quæ illæ forent.*

*Cæsar militum auxilium respuit ab Gallis.*

*Delet illud a Pontifice propositum.*

*Turcicum bellum persequendū statuit.*

*Et quare.*

*Ludovicus Rex dat Pontifici fidem nihil adversus Palatinum armis commoturum.*

*Cæsari ingens pecunia ipsius Pōtificis beneficio obvenit, & unde.*

 pro-

1685. profecerim. Itaque Cæsar Budæ prætoris legatum nullo dato responso dimitti, supplendis legionibus milites conscribi, a sociis validiora subsidia exorari jussit. Nec minus Turcæ, desperata honestis conditionibus pace, ad bellum terra marique gerendum sese expediebant. Ibraimo successerat in supremi Visirii locum Solymanus, qui re prospere gesta adversus Polonos, bene apud suam gentem audiebat, augebantque ejus nomen susceptæ aliis ducibus calamitates. Illum rex Mehemetes, fama atque omnium desiderio commendatum, in Aulam evocaverat, admoveratque ad Imperii clavum, Ibraimo in Rhodum insulam relegato. Vitæ pepercerat, iniquum ratus, morte multare eventuum infelicitatem, qua una reus erat. Quamquam non ita multò post, placando Solymano, qui sibi, vivo æmulo, suspicabatur, necari jusserit; nunquam non vacua metu dominandi cupiditate. Is audito, Germanos ab moderatæ pacis consiliis abhorrere, & Mehemetem regem præteritis cladibus ferociorem (ut iis, quibus longa felicitate blandita fuerit fortuna, non facilè eam variare posse intelligunt) detestari Ibraimi facilitatem, qua vel ærumnosam pacem conquisierat; se totum verterat ad belli curas. Primum ejus studium, debilitare hostium vires, suorum amplificare. In id Mehemeti proposuit, sibi Sarmatas reconciliaret, Camæneco deletis munitionibus in pristinam ipsorum potestatem restituto; Hungaros, reddito iis Tehelio, acriùs in Cæsarem exacueret. Noverat illos

*Dimittitur infecta pace Budensis Prætoris Legatus.*

*Germani & Barbari ad bellum se comparant.*

*Solymanus Visiriorum princeps Ibraimo sufficitur.*

*Quibus rebus Mehemeti Regi commendatus.*

*Ibraimus Rhodi relegatus.*

*Paullo post necatur.*

*Solymanus Mehemetē adhortatur, ut restituto Cameneco, mœnibus nudato, pacem cum Polonis constituat.*

los variis inter se opinionibus collisos, belloque fessos, facilè ab armis abduci posse; hos acerrimo orbatos duce propemodum concidisse. Mehemetes ferociter execratus qualecumque fœdus instaurandum Camæneci pretio; quam arcem munitissimam, suis domitam auspiciis, ad Sarmatas regredi, partumque sibi deleri decus, odio erat; de Tehelio annuit. Hic delinitus alterius Ibraimi copiarum præfecti morte, quem Solymanus, veluti illatæ injuriæ auctorem, re vera privatim sibi inimicum suffocari mandaverat; milite pecuniaque accepta in superiorem Pannoniam progressus, veteres clientes ad arma revocare cœpit, Germanos inflammata iterum seditione, quæ prope elanguerat, occupaturus. Ea enim plurimùm consopita, ipsorum legiones, quæ circa Tybiscum hyemabant, non unam susceperant infestam Barbaris expeditionem. Duo equitum millia duce Mercio pro legato Aradum arcem, Temesuariam inter Juliamque prope Marisum flumen sitam, tentare ausa. Magnam ibi commeatuum copiam Turcæ in militum usum collegerant; quingenti Janizeri præsidio erant. Præmissa cum Haislero instructore exercitus valida Hungarorum manu, qui obequitantes mœnibus præsidium provocarent, in insidiasque perducerent; Mercius occulto loco agmen texit. Fortè pridie ejus diei Sophiæ prætor quindecim equitum centuriis præsidium auxerat; qui ad primum Hungarorum conspectum e portis effusi veluti ad certam prędam, dum hostem circumire student, in-

*1685.*

*Utque Tehelium perduellibus restituat.*

*Mehemetes Camenecũ restituẽdum aversatur.*

*De Tehelio annuit.*

*Hic in libertatem Restitutus, delinitur Serascherii morte.*

*Inflammat seditionem.*

*Prospera aliquot Germanorum per hyemem expeditiones.*

1686. inhærentque fugienti, incaute in plagas sese induerunt. A tergo a latere infensis armis petiti, paullum dimicando tenuere pedem, quoad extincto Sophiæ prætore, qui strenue inter primos ordines præliabatur, victi metu fugam arripuerunt. Fit aliqua in itinere fugientium strages; major in ipsa arce, quam Germani, simul cum hoste ingressi, diripiunt incensis commeatibus, facta mille quingenum clade, quingenum præda, suorum paucis desideratis. Mercius ad castra reversus, certiorque per exploratores factus, aliquot Scytharum turmas prope Segedunum incuriose diversari in prædam intentas, illuc movit. Prima luce semisomnes, nec quidquam tale metuentes, adortus confestim fudit. Fusos excepit ala Turcarum equitum, quæ stativa in proximo collocaverat, quæque strepitu admonita ad opem ferendam surrexerat. Cum hac durius certamen Germanis fuit; & pari erant numero, duo utrinque fere millia. Pulsa tamen, nec sine cæde, sub ipsa Segeduni mœnia se abdidit, amissa boum pecorumque præda, quam paullo ante eduxerant ex hostium agris. Interea Tehelius Varadinum processerat cum quatuor Turcarum millibus, classicumque suis colligendis canebat. Convenere ad tria millia, & fama erat, plures conscriptum iri. Quamquam proceres, partim simulata partim reconciliata gratia, fidem suam eò accuratius Cæsari testarentur, quò vehementius impellebantur. At semel rebellando effecerant, ne non timeri sine aliquo timore non possent.

*Aratū capiunt cum ingenti præda.*

*Turcæ prope Segedunum funduntur.*

*Tehelius Perduellium copias colligit.*

sent. Itaque Leopoldus, ne recrudesceret defectionis vulnus, quod cicatricem prope obduxerat, contrahi copias, quæ circa Tybiscum amnem hjemabant, earumque partem Æneæ Capraræ ad Monkatium oppugnandum dari jussit, partem Antonio Carrafæ ad Tehelium Turcasque detinendos, ne illuc suppetias irent. Hic, quia minori bellico apparatu ornandus erat, antevertit legiones prope Varadinum ducere, quò Tehelius suos milites convenire jusserat. Eas ad D. Jobi Fanum (sex passuum millia a Varadino distat) admovit, ratus, ita se hostes ad removendum ab eo periculum avocaturum. Fortè, dum paucis incendiariis ollis verberatur arx, una sulfurati pulveris caveam, quæ in ima turre latebat, fregit, immisitque in pulverem flammam, ipsa turri cæterisque munitionibus labefactatis. Qua re deterriti quingenti milites, qui locum tuebantur, pacti vitam, libertatem, ac rem domesticam, se dedidere tanta apud suos infamia, ut sexdecim, qui ordines ductabant, capite pœnas dederint. Hæc dum aguntur, Monkatium difficili impeditoque itinere Æneas processerat. Vocata in deditionem Ragotia cùm ferociter respondisset, oppidum machinis lacerari cœptum. Est in Beregensi tractu prope Carpatios montes palustre solum, in eoque brevis tumulus, quem munitionibus cinctum Monkatium occupat. Spem illic ultimam instaurandæ rebellionis, ejusque spei pignus, Ragotiam valida fidissimorum militum manus, omni bellico apparatu commeatibus-

1686.

*Cæsar Mõkatium oppugnari jubet.*

*Ant. Carrafæ D. Iobi Fanum in potestatem venit, & quo casu.*

*Monkatium oppugnatur & describitur.*

buſ-

1686. busque instructa custodiebat. Dura proinde oppugnatio fuit, nec nisi missilibus res gesta. Aliquid murorum ariete decussum, tecta pyrolmis quassata plurimum ruinæ fecerunt. Nihil tamen præsidiarii movebant, addebatque in tanto telorum turbine animos Ragotia, imperterrita vel dum ei olla incendiaria propius effracta mortem objecit. Capraræ, excitatis opportuno loco adversùs externam vim munitionibus, vineas ad mœnia promovere, qua vada sinebant, studium erat. Et ingenti quidem labore ad fossam perduxerat; quæ tamen neque exiccari, cùm perpetuæ scaterent aquæ; nec terra ac fascibus, quæ solum non suppeditat, æquari poterat. Jam plura quoque exercitum deficiebant, tardæ ac maligne subministrata; & Tehelium ad opem abducendam propediem in viam se daturum rumor erat. Quocirca si non vincere, quod primum in bello est; non vinci saltem, neque ærumnis affici, quod est boni Imperatoris alterum, apud se statuens, pedem retulit. Id ubi Tehelio cognitum, collectum agmen in Cæsarianas legiones vertit, quæ Hungaricam in Transylvani ditione oram, eo invito, hyemem tracturæ insederant. Aliquot ex improviso adortus Hungarorum stationes, in fugam conjecit. Sed adventante in auxilium Croatorum legione, & ad signa Germanis se conferentibus, iter continuavit vastando deprædandoque, quoad Segedunum progressus, ea munitione agmen ac se contexit; veritus ne ab hostibus, qui ad insequendum surrexerant, circum-

*Oppugnationis difficultas.*

*Ragotiæ discrimen.*

*Capraræ cum tot difficultates superare nō posset, illinc recedit.*

*Tehelius Germanos prope Transylvaniam hiemantes adoritur. Quo successu.*

*Segedunum se confert cum suis copiis.*

cumvento sibi in acie dimicandum foret. Ibi tamen non tutum receptum habuit. Mercius, Haisleriusque Zolnochio digressi cum valida equitum ala & novem campestribus machinis, in eos irruerunt, nullo muralium telorum, quæ continuò micabant, metu. Turcæ vix inito prælio in arcem se recepere. Perduelles, quibus eò pervadendi, præoccupato ab iis aditu, non fuit copia, partim equis Tybisco superato, quos inter Tehelius; partim per agros dissipati, fuga se subripuerunt, mille suorum flumine aut ferro absumptis. Hæc tanti non erant, ut Cæsari reviviscentis perduellionis curam eximerent; & augebat Abaffius solicitudinem, clam illam fovendo, ingenio in Thraces inclinato, Cæsari occultus hostis. Id hunc non latebat; speraverat autem dissimulata injuria, Abaffium periculo suo admonitum ab hoc tandem proposito abductum iri. Idcirco ejus legatos acceperat audiebatque, & suos ad ipsum miserat, qui mitissimis conditionibus in clientelam deducerent, obstringerentque fidem. At caussatus finitimum Turcis Imperium suum, eludebat spem, quæ sæpe oblata, sæpius decepta, desiderium falleret inflammaretque. Itaque longa ludificatione irritatus Cæsar moram abrumpi jussit, misso in Transylvaniam Comite Friderico Scarffembergio pro legato cum septem Germanorum millibus, aliquot Hungarorum cohortibus, qui Regulum vi aut metu ad suas partes adigeret. Spes erat, discordes inter se civium animos ad rei eventum viam aperturos.

1686.

*Eas illic Germani aggrediuntur, funduntque fugántque.*

*Quanta strage.*

*Abaffius Hungarorum seditionem fovet.*

*Illum Cæsar, in suas partes ut verè ingrediatur, allicit.*

*Sed frustra.*

*Quocirca in Transylvaniam Scarffembergium cum aliquot legionibus mittit.*

*Qui eam regionẽ incolant.*

1686. Nam Transſylvania in quatuor populorum ſectas dividitur. Catholicorum, qui prope ſunt aborigenes, & Siculi nuncupantur; Lutheranorum, qua in hæreſi qui Saſones dicuntur degunt; & Calvinianorum Arianorumque. Cæteris auctoritate excellebant Calviniani; quippe Vaivoda ex ipſorum ſecta, Othomanorum decreto, creandus erat. Hi Arianos clientes habebant, odioſum cunctis genus hominum, atque indigens patrocinio; reliquos invidos æmuloſque, & ſi occaſio daretur, apertos hoſtes. Qua freti ſpe Germani in eam oram agmen inducunt. Sed Abaffius in extremæ provinciæ oppidum arte & natura tutum proceſſerat, vim a ſe depulſurus. Illi prope Claudiopolim poſitis caſtris, cùm neque vocati ad ſe populares quicquam moverent, inutili expeditione prædando ſolùm minitandoque tempus trivere; facto nunc etiam documento: in communi periculo concidere civium inter ſe odia, & ſponte ſua diſcordes animos reconciliari. At rerum ſumma in Hungarico bello verſabatur. Ei ex Germanici Imperii dignitate gerendo ſuas Cæſar legiones ſuppleverat, contraxeratque undique auxilia, partim lege conquiſita. Præſtantiora Octoviri Brandeburgenſis, Bojoariuſque detulere, octo utrinque armatorum millia. Prope Parchamum luſtrato exercitu, triginta duo peditum, viginti equitum millia reperta ſunt. Honorarii milites augebant robur, quos undique, nobiliſſimos adoleſcentes, adduxerat Religionis ſtudium & belli amor. Fertur, cum ingenti famulorum

*Calviniani ibi potentiores. Ex quorum Secta Regulus creandus erat.*

*Abaffius in munitiſſimam arcem ſe confert.*

*Germani populationibus tempus terunt.*

*Cæſariani quibus auxiliis, & quo numero in Hungaria.*

rum comitatu ad ſex hominum millia fuiſſe. Præter has copias Croatia Schultio cum quinque millibus; cum totidem Antonio Carrafæ Tybiſcus amnis; Scarffembergio cum octo millibus Tranſylvania cuſtodienda traditur. Plures Hungarorum velitares turmæ expediendis itineribus circumcurſare juſſæ. Quibus ita diſpoſitis de rei agendæ ratione conſilium inter duces in caſtris habitum. Nam Leopoldus Bojoario, Lotharingioque, quid e re foret, de Conſilii ſententia ſtatuendum permiſerat; gnarus in diverſa eos tendere, leviores autem contentiones eſſe remoto judicio Principis, quod quiſque, ut melius vidiſſe videatur, ad ſuam flectere opinionem vehementer ſtudet; cæterùm exorabili æmulatione, ubi parvum æmulandi præmium eſt. Pares, in ſuam quiſque exercitus partem, imperio erant. Hac enim conditione Octovir ſuas legiones auxilio adduxerat, cupidus ſuis tantùm auſpiciis aliquod patrandi facinus, quod nomen faceret; muſſabatque interdum, non ſibi alieno ſemper decori ſubſerviendum, nec æquum cenſeri, alios, per longam ætatem egregie actam jam gloriæ ſaturos, ſibi præ adoleſcentia adhuc exaturando, occaſionem amplificandi nominis invidere. Subjiciebat facem Adoleſcenti Badenſium Princeps, ut non ſemel antea; ratus, id quod res erat: diviſis copiis Lotharingio nervos ad ſplendidiora facinora inciſum iri; ſe verò ex humiliori ejus fama, auctaque Octoviri gloria, apud quem primas agebat partes, luculentius per hominum ora prodi-

*1686.*

*Militare Conſilium de regerenda in Caſtris habetur.*

*Bojoarius ac Lotharingius, partito imperio, copiis præſunt.*

*Inter ſe opinionibus diffident.*

*Lud. Badenſium Princeps Lotharingio æmulus.*

1686. turum. Itaque Octovir Albam regalem suo milite subigendam sibi poscere. Lotharingio Budam, quam sciret illum volutare animo, superandam relinquere; dignum facinus majori exercitu, majori duce. Id esse anni tempus, quod facilè ad utramque ex ordine perdomandam spatium præberet; nec dubiam ipsarum expugnationem fore, sibi si invicem subsidio ab externis hostibus ac munimento sint. Prius tamen Albam invadendam videri, nisi fortè quis oblivisci velit, quantum inde nuper negotii accesserit Budam obsidentibus. Natura quoque comparatum esse, ut primùm in quæ minus ardua irrumpamus; sic enim prospero successu ad majora pericula virtutem acui; & hostium debilitari vires, debilitata infelici aliquo eventu vincendi opinione. Octoviro ita sentienti hærebant ducum plurimi, experti, quanta res esset fortissimum illud regni caput armis conterere. Proinde opportunum, ajebant, quicquid rei difficultatem adderet, prius expedire. At secus Lotharingio sententia erat. Is præmisso: Imperatoris in eo versari laudem, non si solus, sed si bene rem gerat; & militare decus non ejus auspicio, sed virtute consilioque celebrari; hæc autem eò referre, ut inclytus Adolescens haudquaquam dubitet, gloriæ desiderium, quo maxime fertur, non expleturum, sibi si rerum gerendarum socium asciscat; sic dicere exorsus est. Duæ simul fortissimarum urbium oppugnationes non sunt profectò nostrarum virium. Buda enim & regalis Alba, loco, ope-

*Bojoarius sibi Albam regalem oppugnandam petit.*

*Quibus rationibus.*

*Lotharingius Budam prius petendam contendit.*

*Ejus oratio.*

operibus, præsidio munitissimæ, vix harum una non æquat nostrarum legionum robur. Primam illam experti sumus; quid valeat altera, ex his quæ diximus, conjectari licet. Idque suo tantùm Marte. Quid si animos & opem addat externus miles, qui strenuo duce suppetias laturus vallo succedat? Quid, si res sit ejusmodi, in qua sine maximo detrimento errari nequeat? Nam si divisis copiis cum hoste ferocissimo nobis, duplici obsidione jam fessis, pugnandum fuerit, an non periculum aderit, concussum iri? & si concutiamur, nonne tota pateret Hungaria populationibus? & quibus aliis legionibus Germanicum Imperium staret? Hæc igitur consilii pars deliberatione non indiget. Nec altera illa quidem, an utrique ordine oppugnandæ tempus & bellici apparatus suppetant. Ambas enim validissimum præsidium obtinet; aut mox, priusquam exercitum admoveamus, obtinebit, rei militaris copia, animis & ferocia potens; diu proinde recenti Budæ exemplo oppugnatores moraturum; & jam æstas incepit. Superest igitur, ut, cùm de alterutra statuendum sit, utram malis, ratio ineatur. Ego Budam opportuniorem dicere, nullus dubito. Quid enim in unoquoque pertentando facinore pensari debet? Decus scilicet, utilitas, vires. Primum ad splendorem nominis & famam pertinet, qua plurimùm virtus excitatur. Alterum ad ipsam virtutem fovendam, quæ præmiis destituta hebescit. Tertium, ne, cùm illa quidpiam aggreditur, impar concidat. Si 1686.

de

1686. de rei dignitate dissseratur, quis Budam cum Albaregali conferre audeat? Illa jampridem regum, nunc prætorum sedes, operibus tutior, frequentior civibus, superba invictæ adhuc nomine. Hanc inter minores urbes, quarum tot recenset Hungaria, nemo abnuat collocare. Si de utilitate; & hæc quidem unde major obventura sit, satis cuique maxime patet. Taceo prædam, Buda capta, opulentiorem; quæ tamen ad augendam militum alacritatem valet plurimùm. Id urgeo: ea in potestatem redacta, prope debellatum iri. Nam quod oppidum, munitissimæ hujus urbis expugnatione territum, tantas intra se vires continere arbitrabitur, ut Budæ expugnatoribus obniti se posse credat? nolit autem spontanea deditione excidium maximasque calamitates prævertere? Est quotidie in omnium oculis: maximarum urbium fatum minores sequi, & uno eodemque tempore unam armis excindi, plures metu. Jam verò quantùm Cæsaris intersit, citò Hungaricum profligare bellum, ille solùm ignorat, qui nesciat, accelerari apud Rhenum Germaniæ pericula, quæ nostris hisce legionibus propulsare oporteat. Quòd si Pannonicæ arces singillatim atque ordine capiendæ sint, nullus propemodum foret belli finis, nulla fessis legionibus quies, modus ærumnarum nullus, & nullum unquam Cæsari ab perduellibus otium. Hæc quidem omnibus comperta atque explorata esse puto. Nunc de viribus dicendum est; in quo aliquibus hærere mea posse oratio videatur.

Vi-

Video enim, sic apud se animo præoccupasse: eas nobis adesse vires, quæ possint certissimo eventu Albam opprimere, Budam incerto; & boni esse Imperatoris, idque maxime ad bellicam spectare dignitatem utilitatemque: splendidioribus consiliis tutiora præferre. Satis videri, semel erratum fuisse hac ipsa immodicæ laudis cupiditate; quæ, nisi intra fines cohibeatur, ut reliqui effrænati animi affectus, in præceps ducit. Vera ista quidem, sed puto, falsa opinione periculosiorem Budæ, quàm Albæ obsidionem existimari. Plures illic ob validiora mœnia ferrum absumet; hìc ob circumpositas paludes cœli gravitas. Altera latiori gyro majores ad circumsidendum copias exquirit; altera ad expediendos commeatus; quos illuc facili explicatoque cursu Danubius afferret; hìc difficili vehiculatione subministratos, ni caveatur, a tergo Budense præsidium, a fronte Visirius interciperet. Præterea, hebescere animorum vim, qua bellum viget, si militi non virtute cum hostibus, sed patientia cum morbo ac fame pugnandum sit. Itaque in pari discrimine, quò arma conferenda sunt? Illuc profectò, quò major nos advocet rei dignitas atque emolumentum. Quæ cùm Buda oppugnanda luculentius affutura & fateantur omnes, & argumentis evicerim, & in aperto sit; non esse videtur, cur diutius deliberantes ambigamus. Nec nos deterreat accepta illic dudum calamitas. Non enim vi pulsi discessimus, quin urbem in eas angustias conjecera- 1686.

ra-

1686. ramus, ut, nobis parum cunctantibus, diu quidem stare non potuisset. Fame, inquam, fame inflictisque, nostrorum incuria ne an invidia, ærumnis domiti, civium odio, non hostium furori cessimus. Sed iisdem ærumnis, ne denuo ingruant, Cæsaris providentia, novorum Quæstorum sedulitas diligenter occurrit. Quæ autem nocuere mala, si præcautum sit, non metum præteriti recordatione periculi, sed non redituri securitate alacritatem atque animos afferunt. Denique præsensio quædam, non fallax illa quidem rerum expertis, adeo me tenet, ut futuram Cæsaris Budam, si in ipsam arma inferamus, pro certo affirmare non dubitem. Quamquam silentio auditus Lotharingius, tamen Bojoarii, & qui cum eo faciebant, plurium non movit animos, obfirmato Adolescente, divisis auspiciis bellum gerere. Quod ubi Cæsari innotuit, veritus ne disputando tempus distraheretur, legavit sibi ad utrumque supremum ducem Comitem Theodorum Stratmanum a privatis epistolis, qui eos componeret. Cum eo Lotharingius Bojoarium convenit, multaque dixit de non dividendo exercitu; quibus Octovir assensus, placatusque ea honoris significatione; comperto simul partem sibi summo cum imperio dari Budæ oppugnandæ, rejecto ad Cæsarem negotio, se ait in ejus potestate fore. Leopoldus Lotharingii auctoritate fretus, in hujus sententiam animum inclinavit. Id uti lateret hostem, tunc perpetuò fatali quadam Viennensis Aulæ incuria

*Bojoarius tamen ab Lotharingii sententia dissentit.*

*Cæsar ad eos inter se componendos Stratmanum mittit.*

*Bojoarius dicit in Cæsaris potestate se fore.*

*Buda oppugnanda decernitur.*

ria

1686.

ria secreti conscium, de Alba regali oppugnanda promulgari ac dari literas jussit. Quæ tamen dum obsignarentur, clam alios sua manu Budam invadendam adscripsit. Callide quidem, nam Turcæ falso decepti nuntio, subductis quatuor armatorum millibus ad Albam firmandam, Budæ præsidium debilitarunt. At miserum, sibi si Princeps una tantùm astutia cavere queat. Re deliberata, Bojoarius Lotharingiusque in eam unanimes studium atque operam intenderunt. Iter ingressi, primus a læva Danubii ripa, alter ab dextra, sunt prosequuti. Postridie Idus Junias Cæsariani in Budæ conspectum, Bojoarii Pesthum in adversa ripa a Turcis desertum ardentemque injecta ab iis flamma, ea sedata, occuparunt munieruntque. Facto deinde infra oppidum ponte, flumen transmittunt. Positis ubi jam duos ante annos castris, eadem pariter, quæ tunc, loca (ut plerumque horum notitia facit animos) ad oppugnandum suscipiunt, Bojoarius ad ortum Solis adversùs arcem; Lotharingius ad exteriorem angulum, quà oppidi facies ad occidentem vergit; Brandeburgenses, qui non multò post advenere, ad eamdem faciem propiùs Danubium. Vigebat Buda integris mœnibus, quæ Turcæ superiori obsidione labefactata diligenter instauraverant, fulciverantque latiori aggere, & circa fossam duplicaverant vallos, addiderantque munitionum quicquid loci natura patiebatur. Præsidio ibi adhuc erant, præter quatuor Albam abductos, octo selectorum militum

*Id quomodo Turcis occulitur.*

*Exercitus Budam progreditur.*

*Quo ordine copiæ digeruntur.*

*Budæ status describitur.*

*Quantum in ea præsidium & quo Prætore.*

1686. millia, quos habito civium delectu, sex millibus suppleverat prætor Abdius, purpuratorum unus, fide, manu, consilio strenuus; qui & illam inter præsidii majores duces antea tutatus, superato semel periculo, fidentiùs, quod nunc instabat, aspernabatur. Omni bellico apparatu, machinis, commeatu supra modum instructa ostentabat ingentes vires, & robur addebat prætoris vigor adeo intrepidus obfirmatusque, ut quatuor Janizaris, qui inter suos familiari sermone Germanos ut belli peritos extulerant, laqueo cervices fregerit, ne cui metus per alienam laudem irreperet. Is ubi ante mœnia hostem vidit, militiæ duces in forum vocatos his paucis alloquitur. Adeste animis, commilitones, & quæ nunc dico, memoria retinete. Budæ fatum in vestris manibus est, quæ celsa loco, cincta munitionibus, tormentis ac machinis circummunita perire nequit, ni vobis fides & virtus pereat. His freta, dudum elusit hostiles impetus; & modò eludet, si eosdem geratis animos, quos tunc gessistis. Nam paret, si ferociter inferantur, armis fortuna, nec unquam deserit fortes viros. Strenuitate proinde, quin, uti in extremis malis, ferocia opus est; qua una clarissimæ hujus urbis imperium, opes, vita retineri possunt. Ignavo mortem inferet hostis aut lictor. Hanc mihi & vobis multam impono, juroque in meum caput, nihil de hac me sententia dimoturum. Quamquam fœdum omen avertat Mehemetes, Non enim vereor, quin strenue dimicaturi sitis.

*Hujus indoles, virtus atque animus.*

*Oratio ad milites*

tis. Illud potiùs utrique addamus: si nec nostro nec hostium sanguine Superi placari possint, quominus hanc nobis Hungarici Imperii sedem eripiant; hac prius nostris manibus incendio consumpta, destructa præda, civibus simul cum patria deletis, exaturemus Superûm crudelitatem; & hostis nudo ambustoque solo, Buda nequaquam potiatur. In id facinus, Muphtio execrabile carmen præeunte, cuncti impavide se devoverunt. Interea Cæsariani adversùs præsidiarios externasque vires circumjaciebant vallum, firmabantque castellis per opportuna loca dispositis. Eorum unum, quò plurima adducta fuerant commeatuum plaustra, oppidani (trecenti equites peditesque, pari utrique numero) nondum absolutum ingenti strepitu adoriuntur, ac vix abfuit quin superarent. Miles enim operi implicitus ægre arma expediebat, locabatque sese. Et primò fuga; mox, supervenientibus aliis, versa fronte hostem usque ad teli e muris jactum repellunt. Circumvallato exercitu, obvertunt illico majora tormenta, Bojoarius e S. Gotardi tumulo, unde se tempestive receperant Turcæ ne intercluderentur, ex interpositaque valle in arcis rostrum; Lotharingius in suburbanam loricam, quæ nullo suffulta aggere, confestim strata ruinis, latum aperuit aditum transgressuris. Subeuntibus murales tantùm machinæ molestiam attulerunt, Turcis, illic attenuare inutili pugna vires, supervacaneum ratis. Quievere quoque, dum se prope ruinas muniret hostis-

1686.

*Turcæ se devovêt, prius deleturos urbem quam dedituros.*

*Prima, & ferocissima Oppidanorum eruptio, quo successu.*

*Oppugnatio describitur.*

*Turcę ab inferiori urbe cito recedút.*

1686. At ubi sub noctem per anfractus viarum promovere gradum ac succedere colli cœpit, clam domibus egressi, a fronte a latere, quà nota ducebant itineta, prælium conserunt. Grave istud Germanis erat, cùm nec aciem explicare possent, & unde sibi nova subinde orirentur pericula, in incerto esset. Post longam ancipitemque dimicationem Turcæ tandem cessere loco, intra munitiones compulsi. Nox dilatando muniendoque ædium ruinis obsidionali vallo absumpta; nec ita multò post expedita duodecim majora tormenta loricam ex adverso ferire incipiunt. Et Bojoarii aggerem producebant, quatiebantque septem arietibus oppositum rotundo opere arcis caput; cùm facto oppidanorum impetu, nece ac vulneribus territi protruduntur; & timor incesserat, ne tumultus ad machinas progrederetur. Octovir levi tentatus febre in castris jacebat, ad eumque salutandi causa Lotharingius venerat; cùm strepitus illum & supervenientes nuntii, quid rei esset, admonuerunt. Extemplo, amicis & ipso Lotharingio frustra obnitentibus, equum & arma poscit; factoque prætorianorum cuneo, memorabili audacia suis animos & pugnam restituit. Affuit in eo prælio Princeps Eugenius e regnatrice Allobrogum Domo, quem ingenita virtus adeo in hostem abripuit, ut equo telis confosso vitam in discrimen dederit. Turcę recesserunt, inflicta acceptaque plurium nece. Germani, quid roboris atque animorum foret hostibus, experti, cautius

*Iterũ erumpunt.* *Cruenta pugna.* *Repelluntur.* *Bojoarii discrimen adeunt. Et quomodo.* *Octoviri ingens audacia & virtus suos restituit.* *Princeps Eugenius Sabaudius in eo prælio periculum obit.* *Turcæ recedunt.*

tius

tius deinde vineas agere, latiori vallo, castellis, palis quoque, ubi in aperto erant, armare. Et Bradeburgensium cum Cæsarianorum, ad mutuam opem, immenso labore agger continuatus. Undique ænea tormenta, pyrolmique locati, quibus nullo temporis intervallo lacerata mœnia; incendio, quod aliquando plures horas desæviit, ac strage domorum deformata passim urbs; tacitis semper atque impavidis civibus, superante vel in fœminis puerisque metum ac dolorem ira, & retinendæ patriæ spe. Verùm nec aggressoribus quies erat a præsidiariis, qui prope quotidie erumpentes, tum maxime Brandeburgensium stationes, utpote quæ festinando negligentius extructæ, divexarunt. Primùm repulsi, biduo post eo impetu rediere, ut longius processuri viderentur, ni per obliquos calles se se intulissent duæ Cæsarianorum cohortes, cohibuissentqne sociorum fugam. Hinc autem instaurata pugna, Turcæ facta sexagenûm cæde intra mœnia se retulere. Successu læti, bidui non amplius spatio ad quietem dato, prima luce in eosdem rursus irrumpunt majori agmine atque audacia. Pari accepti ferocia, ingenti conatu pugnam committunt, & magnis utrinque animis dimicabatur; cùm repentè ex ulteriori cavea, quò Turcæ cuniculis penetraverant, horrendo boatu exarsit sulfuratus pulvis, excussitque solum multa superstantium clade, omnium metu; quo, qui ad primos pugnabant aggeres, perculsi, fuga præcipites se subripiunt. Hos Tur-

1686.

*Urbs dirissime laceratur.*

*Continuæ Turcarum eruptiones, vario successu.*

1686. Turcæ ſtrenue ſubſequuti, disjecto haud parum vallo, cædem cumulant. Nec deſiiſſent, ni Cæſariani, illuc ut antea per aggerem progreſſi, conjectis e transverſo telis, vitæ ipſis periculum obtuliſſent. Deſiderati in eo conflictu Brandeburgenſium amplius ducenti, Turcarum pauci. At longe illuſtrior Chriſtianorum clades Idus Quintiles nobilitavit. Lorica inter duas ad exteriorem oppidi angulum turres interjecta, diu concuſſa machinis late ruinam fecerat, æquaveratque foſſam ruderibus. Turres ad removenda illinc muralia tormenta proſcindebantur. Cœptum ariete opus caſus celeriter abſolvit. Sub Cæſarianorum vineas, jam per collis dorſum propiùs adductas, Turcæ ſubterraneo tramite pervadere aggreſſi, fallente arte, ſubjecerant ampliori e duobus illis propugnaculis ſpecum, qui ſuccenſo intus martiali pulvere divulſus, ejus interius latus ſecum abſtulit. Re Lotharingius comperta, non ultra cunctandum ratus, agmen ad irrumpendum inſtrui jubet. Duo fuere militum millia, quibus tanta, uno gloriæ ſtipendio merens, Juventus ſeſe adjecturam profitebatur, ut plurimi retinendi fuerint, ne multitudine acies impediretur. Ut quiſque natalibus clarior, ita & virtute, ad primos ordines progreſſus, videri voluit. Dato ſigno, per ſtragem murorum accelerant gradum. Duplici vallorum ſepe Thraces aditum jam occluſerant, atque illuc, qua parte poterant, direxerant catapultas; quæ tempore laxatæ luctuoſam cladem edi-

*Cæſariani ingenti vi irrumpunt in urbem, ingenti clade recedunt.*

*Facinus deſcribitur.*

ediderc. Hæc tamen nullam Germanis injecit moram, quin illico superato ascensu hostem impellerent, ac dissipare claustra niterentur. Igne, ferro, plumbeaque glande repulsi, urgebant se se, obviosque Turcarum obtruncantes, quà saltu, quà diductis aut revulsis palis se se inferebant. Par erat obnitentium ferocia, multisque nobilium quoque virorum, qui in primis ordinibus digladiabantur, corporibus sternebatur solum. Quo tandem aspectu monita oppugnantium acies, cùm nec munire locum, nec figere pedem posset, remeandi consilium capit. Facto, dum recederet, spatio Turcæ vicissim irruunt, hostemque per declive proturbant cumulata strage. Subsidiaria legio ad tumuli radices manserat; eòque, dum streperet pugna, Lotharingius venerat, ab nimia illustrium Adolescentium audacia iis metuens. Dubius an prælium restitueret, ubi novit impervium iter acceptamque, cladem, suos in mediam legionem receptos intra munitiones reduxit. Trecenti in ea pugna gregarii cecidere præter septuaginta minorum ducum. Luctum auxit mors Principum Valdersiæ & Piccolominei, alterius Fratris e Vexari ducibus Hispanis proceribus, aliorumque pręcipua nobilitate. Quadringenti vulneribus debilitati; in his centuriones signiferique ad octoginta, Commercii Princeps, Vido Starembergius, Ascalonæ & alter Vexari Duces, Ausbergi Comes, Villarsi Marchio; extremumque vitæ discrimen adiit Princeps Eugenius e suprema Allobro-

1686.

*Aliquot in eo illustres viri necati aut vulnerati.*

bro-

1686. brogum familia, qui rejecta veste diu multùmque in ipsa agminis fronte decertavit. Quæ dum aguntur, terra sub Brandeburgensibus movit, concussa nitrato pulvere, quem duplici inductum cuniculo Thraces incenderant. Nec mora frequentes erumpunt; rati, incautos, dum ardente alibi pugna nihil sibi timendum crederent, oppressum iri. At contra, ut in proximo diligentius excubabant. Tantis proinde jaculis fregere ingruentium impetum, ut turbatos ad primum conjectum in fugam verterint. Mox tamen in Bojoarios ingenti virtute rediere. Rotundum arcis apicem haud parum tormenta dilaceraverant, sed nondum ita patebat hiatus, ut collato pede manus conferi possent. Huic dilatando suppofuerant nitratum pulverem; verùm inani eventu, quippe qui retrorsum ignem vomuerat, intactis mœnibus. Rem certius molituri, vineas adduxerant ad fossæ labrum, ibique locum stationi occupaverant non sine acerrima contentione, in qua Comes Fontana pro legato, qui præfuerat rei gerendæ, aliique plures mortem oppetiere. Magnum illinc oppidanis periculum objiciebatur; quocirca ad expediendum infestum marginem educuntur. Pulsi primùm, postridie sub signis, & ingenti agmine pugnam renovant. Locum frequentiori milite insederant Bojoarii, ab hesterno periculo redditi cautiores. Itaque atrox prælium initur. Par erat amborum virtus, impar conditio. Thraces spreto pyrobalistarum ictu, manibus pedibusque enixi, in agge-

*Turcæ adversus Brandeburgenses irruunt.*
*Quo successu.*
*Rursus in Bojoarios.*
*Dirum ibi prælium.*

gerem prosiluerant, continuoque suorum adventu, 1686.
cùm impellente multitudine dilatari cogerentur, stationarios corporum potius mole quàm ferro pulsos, loco divellunt. Hi ordine primùm se referre, quamquam ex alto immineret hostis; mox vacillante gressu, quippe declivi impeditoque itinere, distrahi; effuso demum cursu atque adeo meticulose terga dare, ut cùm plures suæ gentis & Misnienfium cohortes e propinquis castris auxiliatum venissent, non modò non se tenuerint, sed illas, communicato pavore, secum abreptas in fugam traxerint. Turcæ magna cum fugientium cæde ad machinas jam processerant, corruperantque infixo canaliculis clavo tria majora tormenta, mortarium unum; terreni quoque aggeres delebantur, nec ullus erat sæviendi finis; cùm Octovir tanta suorum injuria consternatus: en, inquit, meo iterum periculo redimenda meorum est salus. Durum est, nonnisi me præsente eos vincere; at pulchrum ut a me discant verum decus, & vires capiant. Hæc dicentem excepit ingens prætorianorum globus, citatoque cursu ad prælii locum profectus, suos aciem restituere ac sistere pedem jubet. Verùm vincebat imperium metus; & ipse, prætorianique turba propulsi vix consistere gradu poterant. Plures tamen quà minis quà precibus sibi adjunxerant, & quantùm licebat, modò abrepti modò impellentes, ad hostem enitebantur; & pugna oritura videbatur atrox & luctuosa; cùm horrendus fragor, & lux spisso pulvere oculis sub-

*Bojoariorū periculum.*

*Octovir ad illud accurrit.*

*Quo successu.*

1686. ducta, tellus quoque sub pedibus nutans, utramque aciem pavore adeo attonitam reddidere, ut quisque ignarus, quid istud rei esset, & sibi metuens, hostium oblitus ad suos retrocesserit. Ubi desedit turbo, patuit quid actum foret. Arcem Bojoarii, dum ingravesceret pugna, frequentiori ollarum procella percutiebant. Harum una penetrato specu, ubi ingens ad tormentorum usum bellici acervus pulveris asservabatur, concepto igne, longe lateque incredibili nisu quicquid obvium habuit, dissipavit, diffracta murorum mole, laceratis supra mille Mortalium cujusque ætatis corporibus, corrupta proximo in horreo magna frumenti vi, rostro quoque propugnaculi fere mœnibus nudato, quamquam parum disperso interiori aggere. Tanta clades magno fœnore acceptum a Bojoariis damnum rependit; quorum in eo certamine ad trecentos necati, dejectusque a fossæ crepidine, & tumuli dorso miles. An etiam prætoris emolliisset animum, inclinassetque ad deditionem, Lotharingius per literas tentare voluit, misso qui eas deferret Comite Kinigsego, datisque trium horarum induciis, quæ diligenter servatæ; quin etiam inter propinquas stationes amice familiariterque sermones intermixti; adeo invicem hostes alterius admiratio virtutis cœperat. Lotharingii literis a prætore in hæc verba datum responsum: non ea se hactenus ignaviæ, non oppidum imbecillitatis argumenta dedisse ut deditionis spem fecerit. Nunquam

*Quomodo diremta pugna.*

*Casu incensus martialis pulvis magnum arci damnum affert.*

*Prætor Abdius ad deditionem solicitatur.*

*Ferociter respondet.*

quam tantum in se dedecus admissurum. Germani absisterent potius oppugnatione, ac meminissent: Martem communem, fortunam volubilem esse. Quò nunc propensura sit, in incerto manere. At istud haudquaquam sibi dubium: illam, ut ad se accedat, illicere & sua fide & militum virtute, non desiturum. Lotharingius comperto, hostium ferocitatem nonnisi armis domari posse, huc omne consilium vertit. Suffoderant Cæsariani, molliendo aggressuris itineri, jam lacera tormentis mœnia, subjecerantque sulfureum pulverem. Verùm, ut in hac non semel oppugnatione, infelici eventu, seu cunicular iorum imperitia seu fraude, seu ut peritiores existimabant (nam & oppidanis quandoque accidit) collis indole, qui sæpius rectà penetrari ingentium saxorum obice prohibebat; & circumeuntes obliquo & cæco itinere fallebat locus; quin etiam, cùm nonnunquam altiùs robusta mole fulciri caveæ exterius latus non posset, faciebat acclivitas ut illac ignis erumperet, quia major in vertice obsistebat terræ cumulus, ut modò res fuit. Etenim martialis pulvis in flammam conversus viam sibi è transverso fecit, ejectaque humo ducentos Cæsarianorum vario mortis genere contrucidavit. Quamobrem una machinarum ope excindere oppositam a præsidiariis rudi congestu loricam, iterque expedire opus fuit. Rem hostis deturbaturus, intentos operi ab omni parte aggreditur; sed statim repulsus cessit. Hunc Brandeburgenses prosequuti, intrarunt insidias.

*1686.*

*Varii cuniculorum eventus, & quare.*

1686. dias, in ædium ruinis prope interiora urbis mœnia collocatas. Telis circumquaque oppressi (nam & curulia tormenta balistæque ex alto jaculabantur) magna cæde majori tumultu referebant se se, & Turcæ infestis gladiis hærebant tergo. Jam prope ad machinarum locum accesserant, nec ibi res mansura videbatur, nisi Lotharingius cum subsidiaria legione eò volans, repressa Turcarum audacia, depulisset a sociis periculum; redditoque iis animo redire ad pugnam ac secum inferre pedem, parta demum sed cruenta quidem victoria, suasisset. Exercitus quotidianis conflictationibus minuebatur. Satius proinde visum, quicquid militum minutis præliis periturum foret, in unam superandæ urbis aleam dare. In id postridie, qui fuit VI. Kal. Sextil., Lotharingius de majorum præfectorum sententia statuit, ingenti certamine armorum fortunam periclitari. Quocirca milites curare corpora, atque animos parare jussit. Equitatum, qui trans Danubium commodiori pabulationi, & coercendo Agri æ præsidio, ne infestam commeatibus navigationem faceret, stativa posuerat, silentio noctis redire jussit, tabernaculis & paucis excubiis in speciem relictis. Ei locum assignat ad castrense vallum, si fortè Visirius, qui accelerare cum valido exercitu viam nuntiabatur, equitum alas ad maturandam obsessis opem præmitteret. Sic deinde rei patrandæ ratio constituta. Tria Cæsarianorum millia, magno Theutonici Ordinis Magistro e Neoburgensi familia duce, suis

*Brandeburgensiũ periculũ a Lotar. repressum.*

*Lothar. Oppidanos omni vi aggredi statuit.*

*Ordo rei gerendæ narratur.*

suis adversum vineis conscenderent clivum, qua parte murum continentibus ruinis straverant per centum passus; decem Brandeburgensium centuriæ, quibus ipse supremus earum præfectus Sconingius, dum facinori darent operam, præesse voluit: quà ille sibi, angustiorem licèt, aditum patefecerant. Illos par trium millium subsidiarium agmen, hos duum millium prosequeretur. Bojoarius ex altera parte irrumperet, quantis sibi posse viribus videretur. Simul exercitus in omnem casum paratus, instructis ordinibus hæreret armis. Ubi illuxit, catapultę majores viam, ea nocte palis longuriisque obstructam, aperuerunt. Dein signo accepto, processere acies pacato gressu, ne ordines per impeditum cæmentis iter dissolverent. Turcæ horrendis clamoribus obviam fuere. Pugna primùm manualibus ollis multoque fabrefacto igne, mox ferro atque hastis incaluit. Cædebantur passim corpora multo morientium gemitu, nullo succedentium pavore. Utrinque obstinaverant animis, vitam potiùs quàm locum dare; & diu ferociter retinuere, quamquam feriendo urgendoque magno vicissim impetu compingerentur. Primi Cæsariani inclinarunt, partim terra ac saxis contusi, partim voragine absorti, quam rupto specu egesserat ignis e martiali pulvere ad dextrum latus alta ruina eductus. Dum perciti alii metu, alii vulneribus tumultuantur, repentè oppidani clamorem tollunt; intentis gladiis in hostem procurrunt; impeditum turba, & fallente ruinis solo non sine cæde expellunt

1686.

*Facinus describitur.*

1686. lunt in medium clivum. Ibi præfectorum voce honorariæque exemplo Juventutis, quæ aderat plurima & frontem obverterat, recreata ſtetit aliquandiu nutans acies, repetiitque pugnam. Verùm undique telis ab omni parte micantibus conciſa, rurſus propellitur. Id ubi vidit Lotharingius, ſolicitus, ne hac demum clade ſpes ſibi expugnandæ urbis penitus præcideretur, ſubſidiarias cohortes admoveri juſſit. Ipſe galea protecto ſolùm capite, ſtrictoque gladio diſcurrens per incompoſitam aciem, partim militum inertiam increpat; partim revocat animos; ſe, ſi cunctentur, aſcenſurum minatur atque experturum, iis ſi quid curæ ſit periculum Imperatoris ſui. Jam ad primos ordines pervenerat, cùm milites pudore incitati ac veriti ejus vicem, ſe ſe invicem adhortantur, editoque ingenti clamore tanta vi pedem inferunt, ut tum demum victa fuerit oppidanorum ferocia, ultraque murorum ſtragem repulſa. Obrutum illic ruinis locum Turcæ ſuſpenderant novem minoribus caveis in furni morem conſtructis. Has bellico prius refertas pulvere, ubi ſeſe ibi conſtipaſſe Germanum militem conſpicantur, repentè per vices inflammant. Flammæ vi divulſa teſtudo ſimul cum egeſta materia projecit in altum corpora virorum non ſine gravi gemitu & cæde. Hinc vacillare acies; quæ novo identidem ictu repercuſſa confuderat ordines, & fuga paſſim intercedebat. Non amplius milites præfectorum vocem, non præfecti ingenitam virtutem audiebant. Omnia timor, ſtrepitus

*Quo eventu finé habuerit.*

pitus, horror occupaverat; & hostes immissis eminus cominusque jaculis tumultum augebant. Enituit in hoc tanto rerum discrimine Lotharingii incredibilis animi consiliique vigor. Nam ubi majus occurrebat periculum, nunquam non præsens affuit; & modò submittere fessis integros, modò adhortari, uti præmii & gloriæ memores extrema conarentur, absolverentque jam prope perfectum opus. Itaque pro se quisque collectis viribus in oppidum tendere; & quamquam a fronte a latere tela conjicerentur, arma atque corpora oppidani opponerènt, igne ferroque mortem objicerent; attamen nemo gradum cohibuit; quin & aliqui ignito pulvere in aerem jacti, ubi concidissent, contusi licèt ac vulnerati in pugnam redire visi. Denique, vincente omnia pertinaci virtute, per suorum atque Hostium cadavera in primum oppidi spatium pervasere. Sub idem fere tempus pari strenuitate nec minori concertatione Brandeburgenses diruta mœnia, quæ sibi ex adversum erant, trascenderant. Illinc scorpionum ictu ab intermediis turribus Turcas dejiciunt. Animus erat ad interiorem fossam succedere; sed immissa protinus Janizarorum legio consilium turbavit. Nova enim exorta pugna, nec prius dirempta, quàm Germani, abjecto progrediendi proposito, primo in limine pedem statuerint, aggestaque macerie se permunierint. Inter hæc Bojoarii ex altera parte mille quingentorum agmen admoverant ad majus in arcis angulo propugnaculum, ubi pervium ruinis

erat.

1686.

*Lothar. strenuitatis bellicæque scientiæ magnum in eo prælio documentum dedit.*

*Prima Budæ mœnia superantur a Cæsarianis.*

*A Brandeburgensibus quoque.*

*Bojoarii arcis partem vi obtinent.*

1686. erat. Durum & illic prælium. Non enim remissiùs, quàm ex adversa parte, oppidani renitebantur; & duæ interiores a latere turres ingenti missilium procella confertam aggredientium aciem proscindebant. Id milites irritatos periculo, ut se celerius subducerent infesto loco, instigabat ad perrumpendum. Sed æque obfirmati Thraces vestigio non movebantur; quum Octovir, comperto, socios jam mœnia transgressos, nobili invidia atque ira percitus, hostium pertinaciam quantacumque militum suorum clade expugnari jussit. Illi tum demum cessere loco; & hi continuato cursu ad geminas turres, quæ primæ ab duplici arcis ala prominebant, profecti, vacuas occupant, in ipsamque arcem obvertunt septem muralia tormenta, unde sibi, subeuntibus muros, plurimum damni obvenerat. Non parvo Christiano sanguine eo die litatum est. Trecenti gregarii, centuriones minoresque duces triceni letho absumpti. Ad octingentos vulnera pervenere, plerosque illustri genere, aut qui ordines ducerent; cæteris graviora accepit Ernestus Starembergius legatus. Nec Lotharingius invulneratus abiit, crus saxo ictus. Turcas haud leviori clade affectos, ex diutina obstinataque pugna conjici potest. Pauci sequuti dies, per quos promovendis vineis, lacerandis aut perfodiendis penitioribus propugnaculis data solùm est opera. Nihil tamen nisi cruentum, acerbissimo invicem telorum conjectu. Quæ dum aguntur, Bojoarius Lotharingiusque, priusquam ex-

*Quanta utrobique Christianorũ cæde.*

*Lotharingius vulnus accepit.*

extremis viribus ferro decerneretur, prætorem iterum ad deditionem per literas solicitarunt. Ille responsum dedit: Budam insignis præfecturæ caput, sedem purpuratorum alteri adscriptam, in alienas tradere manus, suæ non esse potestatis. Eam tamen geminis, quas vellent, Hungaricis urbibus redempturum. Mox duo missi centuriones addidere: & ipsam, dummodo hoc pretio pax inter utrumque Imperium conveniret, se daturum. Comperto, nonnisi ferro expugnari urbem & prætoris animum posse, huc omnem adjecere curam. Jam aggerem duxerant ad fossæ labrum, & quà tormentis quà sulfurato pulvere late mœnia diruerant. Sed oppidani patentia ruinis occluserant subitaria lorica, cujus quod interdiu lacerabatur, noctu sarciebant; atque ita ad congrediendum nectebant oppugnatoribus moras, veritis ne, si ad reliquas difficultates accederet impeditum iter, insigni se damno repulsum iri. Has ut abrumperent ( nam & Visirius accelerabat ) a. d. III. Non. Sextil. ex condicto extremam vim oppido parant. Forte sulfureus pulvis ( quo succenso Cæsarianorum cunicularii subvertere suffossum aggerem arbitrabantur ) interiùs, eo incolumi, viam sibi furenti fecit. Quo viso Lotharingius pedem legiones, ne in apertum discrimen eas objiceret, sustinere jussit. At ipso strepitu certior factus, Bojoarios prælium inisse, ne socios mutua destitutos ope deseruisse redargueretur; prosequi ac dare se in aleam voluit. Utrinque, tamquam in extremo casu civi-

*1686.*

*Prætor Abdius rursus ad deditionem invitatur.*

*Ejus responsum.*

*Oppugnatio acriter continnatur.*

*Atrocissime intenditur.*

1686. tatis, atrocissime dimicatum est. Majores duces atque ipse Lotharingius aderat; quorum conspectu milites recreati, pugnam intrepidi, & nihil minus quàm objecta pericula metuentes, susceperunt. Verùm ex ipsa strenuitate clades augebatur, quam Turcæ omni telorum genere prope impunè ac tecti vallo, gravem intulere. Quocirca brevi temporis momento trecentis desideratis, ne internecione deleretur agmen, se recipere coacti sunt. Interea Bojoarii ruinas ascenderant, atque ita majorum præfectorum, quin & Octoviri voce ac manu in prælium agebantur, ut non pauci in atrium prætoriæ domus, quæ una per totam fere arcem diffunditur, penetraverint. Ibi e tectis fenestrisque magna in eos ingruit ignis & jaculorum vis; qua alii interempti, alii protrusi &, quò ultra procederent, ignari, ad captas jam antea munitiones non minori, quàm Cæsariani, damno se retulere. In eo certamine Eugenius Sabaudus sagitta, Ludovicus Badensis glande sauciatus. Biduo post turris altera ejusdem prætoriæ domus aperta subterraneo impulsu, in eorum potestatem venit. Sed jam rei summa in Solymano Visirio erat, qui collecto sexagenum millium exercitu in proximis collibus se se ostentabat facie batque obsessis animos, & si paullum durarent, auxilii spem. Lotharingius ad hoc repellendum se comparaverat, jussis legionibus, quæ per diversa dispersérat loca, ante Solymani adventum ad se convenire; haud ignarus, quid ille militum secum duceret, quid sibi dira oppugnatione consumptum fuis-

*A qua Christiani recedunt multa suorum strage.*

*Princeps Eugenius Sabaudus & Ludovicus Badensis vulnerati.*

*Visirius cũ exercitu ad opem ferendam advenit.*

fuiſſet. Jam ſuas Carraſa, Dunevaldus, Haislerus adduxerant; & Scarffembergius e Tranſylvania in viam protinus ſe dediſſe renuntiabatur. Ad octo quoque Hungarorum millia Eſtheraſius Palatinus in caſtra contraxerat; & Comes Budianus duum millium equitum globum, quo per eos dies regionem late vaſtaverat, retuleratque inter alias ingentem Budenſium mulierum & puerorum prædam, qui cum nobiliori gaza, viginti lembis excepta, ad D. Margheritæ inſulam ſub ipſum Germanorum adventum deſcenderant. Suppleto exercitu, copias diviſit. Quatuor peditum, tria equitum Germanorum millia, decem Pannonicas, viginti Croatorum turmas urgendæ, qua parte cœperat, oppugnationi tuendoque vallo in caſtris reliquit. Ipſe (traductis in eamdem inſulam gravioribus impedimentis cum ſauciis, morboque affectis, juſſoque Comite Peterhaſio prætexere duobus Hungarorum millibus ulteriorem Danubii ripam, ne illinc Agrienſis prætor opem ſubmitteret) cum octodecim equitum, duodecim peditum millibus in primos colles profectus, ſtativa poſuit. Viſirio, (ut re monſtratum eſt) haudquaquam in animo erat, acie decernere, ſed inſtructo ad pugnam exercitu, dum hoſtis in eam ſe comparat, per vim aut occaſionem recenti milite inſtaurare oppidi vires, quibus ad hyemem ſe ſuſtentaret. Non enim ibi eum longiùs ſub dio & infeſtis circùm itineribus diverſaturum, dubitari poterat. Conſilium prudenter ad militum ſuorum genus aptave-

*1686.*

*Cæſarianorum copiæ hinc inde ſupplentur.*

*Quomodo a Lothar. diſtributæ.*

*Quantas adverſus Viſirium extra vallum eduxerit.*

*Quid Viſirio propoſitum.*

*Et quare.*

1686. rat. Quippe aliquot in iis legiones veteranorum, qui ad periclitandam in acie pugnam, pauci; ad aliquod tentandum facinus & ſtrenuitate & numero ſatis erant. Reliqua tyronum turba ut multitudine Cæſarianos ſuperabat, ita longe viribus minor, ſui ſolùm oſtentatione quidpiam terroris incutere poſſe hoſti videbatur. Hoc propoſito, quatuor millium equitum alam primùm ſuccedere vallo jubet, ut procurrendo refugiendoque, velut impar ad decertandum, negligentiam in hoſtes induceret; ipſa fidentius & loco & pugnæ aſſueſceret. Semel atque iterum Bojoarios aggreſſa, ad primum telorum conjectum circumegit equos, occurrenſque, dum retrograditur, centum quinquaginta Hungarorum turmæ, quæ ſpeculatum exierat, pene omnes occidit. Firmatis hoſtium conſpectu, nec infelici periclitatione animis, paucos poſt dies exercitum latiſſima directum fronte propius Germanorum caſtra ex altioribus collibus, tamquam certamen provocaturus, lento demiſit gradu; & Lotharingius ne moram præliandi faceret, copias eduxit. Aberant quingentos paſſus; cùm e ſiniſtro Turcarum cornu exire ingentem militum manum, latoque gyro progredi conſpicatur. Erant quinque Janizarorum, prætorianorum equitum tria millia, quos Solymanus, dato ſingulis trium Hungaricorum aureorum congiario factaque largioris ſpe, cum decem campeſtribus machinis Seraſcherio attribuerat, ut viam ſibi vel extremo conatu in oppidum ſterneret. Quo cognito,

*Curat opem in Urbem immittere, & quomodo.*

Du-

Dunevaldum pro legato duobus Germanicis legionibus, & ala Hungarorum equitum iter præcidere, atque obviam se dare hostibus jubet. Utrique ubi ex adverso fuere, aciem dirigunt, pedites equitatu muniunt. Primi Turcæ iniere pugnam, decem bombardarum ictu, quas in transverso tumulo collocarant, proludentes. Ea procella turbati Hungari, haud parum inclinarunt, & Turcæ se se inferebant; cùm Germanæ legiones duplicata fronte ferociter in equites peditesque jaculatæ, primò equestre agmen circumflectere cogunt. Illud Hungari collectis animis insequuti, ultra Janizarorum aciem pepulere. Mox peditatum, secundis petitum jaculis, adeo consternant, ut illico nutare, se seque citato referre gradu occeperit; dein brevi mora fugam arripuit, frustra novis legionibus, quæ prælium restituerent, a Solymano immissis; cùm præsertim illum recedentem conspicerent, ac detrectantem cum Lotharingio, qui exercitum in id promovebat, acie confligere. Stetit Germanis victoria haud amplius centum vicenum nece. Turcarum cecidere mille quingenti. Quinquies centeni capti cum quadraginta militaribus signis, & majoribus, quas secum adduxerant, æneis catapultis. Occisorum capita, ereptaque signa in urbis conspectu posita haudquaquam fregere indomitos Budensium animos. Quin læti improspera per eos dies sese aggredientium fortuna, pugnandi alacritatem auxerant. Una enim ex incendiariis ollis dudum ignem attulerat ingenti manua-

*1686.*

*Quid rei impedimento fuerit.*

*Pugnatur ab Turcis, qui auxilium ferebant.*

*Ancipiti prælio.*

*Postmodum effusa fuga.*

*Quanta utrinque cæde.*

*Cæsarianorum discrimen ad vineas.*

1686. nualium pyrogloborum acervo, quos Cæsariani in postrema obsidionalis aggeris munitione ad militarem usum congesserant. Ii siquidem circum ruentes, necem multis, longe pluribus vulnera inflixerunt. Tres quoque subvertendis mœnibus cavati specus, rupta exterius compage, viam in oppidum voragine interruperant. Itaque oppidani modò hàc modò illàc erumpentes, molestiam plurimaque invehebant incommoda non sine oppugnantium cæde. Et quamquam Bojoarii egregia virtute prætoriæ domus angulum occupassent; tanta ibi fuerat ipsorum strages, ut hostis non multùm doleret sese illinc expulsum, tot simul reliquis earumdem ædium substructionibus aditum prohibentibus. Crevit huic quoque audacia ex trecentorum militum supplemento, qui ad se per Germanorum munitiones sub idem tempus penetraverant, fecerantque spem mox longe plures, felici eventu monstratum ingressos iter, in oppidum pervasuros. Pars erant duum millium Janizarorum, quibus, delectu habito ex omni exercitu, negotium dederat Solymanus, uti conscensis equis, & quinidenis equitum centuriis protecti, raptim in urbem se se immitterent. Prima luce clam per D. Pauli vallem subjere hostium aggerem, &, qua educendis legionibus patebat via, per infrequentes custodias magna pars inter utrumque obsidionale vallum evaserant. Fortè Haislerianorum equitum legio abditum illic sinum insederat ante lucem, ut præsidiariis, si casu erumperent, ex insi-

*Turcarum trecenti in Urbem pervadunt.*

*Et qua ratione.*

ſidiis reditum interciperent. Hæc ubi Turcarum turmam, tranſgreſſam aggerem, velociter mœnia ſubeuntem vidit, a latere occurrens, primò turbavit progredientium curſum. Mox equeſtris Capraria legio, quæ in proximo caſtello excubabat, celeriter infrænatis equis carpens a tergo iter, detinuit. Reliqui per tumultum & cædem receſſere. Quingenti Janizari perniciter ex equis deſilientes, ulterius proximumque urbi vallum tranſcendunt. Dum tamen breve, quod ſupererat, ſpatium conficiunt, ducentis pyroſcorpionum ictu mors illata. Cæteri auſtrali clivo, per quem utpote confragoſum obſidionalis agger non ducebatur, in oppidum pervadunt. Magna hinc Germanis injecta cura circumvallandi ſe diligentius, intercludendique vel audacioribus aditum ad opem ferendam. Igitur catenas objiciunt, ubi interruptus agger iter dabat equitatui vehiculiſque; continuant ripæ vallum; armant lembos ad flumen interſepiendum; reductumque intra munitiones exercitum dividunt ad eas tuendas. Agitari deinde cœptum inter majores duces, an oppugnatio ex una tantum parte urgenda foret, quæ modò per infrequentiores milites pluribus diſtracta locis vix non langueret. In hanc ſententiam Lotharingius propendebat, ratus oppidum, per centum paſſus mœnibus a ſe nudatum, ſi quadrato agmine peteretur, fruſtra tutaturos hoſtes. Id ſane Bojoarium urebat, quaſi & minus ipſe in re gerenda profeciſſe videretur, & omnem alter captæ urbis gloriam aſſu-

1686.

*Cæſariani diligentius vallum muniunt, occluduntque.*

*Ambigunt quomodo oppugnationem urgeant.*

*Quæ Lotharingii ſententia.*

*Quæ Bojoarii.*

1686. assumere sibi vellet. Honoris ambitus, quo nihil

*Inter se discordes.* suspiciosius, excitabat sopitos nonnihil animos ad æmulandum, scindebatque ipsorum consilia; & metus erat, ne id tandem officeret rerum summæ. Cæsar dissidii compos factus, & multa hinc veritus,

*Cæsar eos componere studet misso ad exercitû Stratmano.* Comitem Theodorum Stratmanum rursus ad exercitum misit, qui Octovirum in Lotharingii sententiam, & sin minus, eò saltem pelliceret, ut partam jam sibi egregia virtute laudem quadam ingenii facilitate cumulare vellet. Mediis consiliis, quibus ubi interseri possunt, facilè discordes animi conglu-

*Bene succedit res.* tinantur, res composita; decretumque ut pergerent

*Et quid decretû.* ambo vineas ad muros agere; eos tormentis diruere; subitaria opera, quæ indidem substituebantur, æquare solo; aggestis ruinis mollire iter ad invadendum. Simul frequenti statione ad aggerem excubarent, ne clam aut vi subreperet ad urbem hostis. Ubi verò novis legionibus, quæ non longe distarent, supplessent exercitum, tunc audacioribus consiliis geri negotium posse. Interea Solymanus decem militum millia supplementum acceperat. Itaque frequentibus nuntiis cùm intelligeret oppido instare supremum diem; priusquam Germani recentibus accrescerent copiis, suppetias ire atque ultima cona-

*Visirius iterum conatur opem obsessis immittere. Et quomodo.* ri statuit. Tria iterum elegit ex omni exercitu Janizarorum millia, quos Hungaricis decem aureis donatos, pollicitusque, in posterum duplici stipendio merituros, in tres dividit globos. Hos ad occasum perrumpere hostium claustra, ubi Pannoniis legioni-

nibus custodiebantur, & per Danubii ripam in oppidum eniti jubet. Ipse consilium capit, ad ortum cum omni exercitu impetum dare; & si arrideat fortuna, dum incalesceret pugna, globum alterum, qui ripam legeret, in arcem immittere. Perfugarum monitu re patefacta, Lotharingius ad Pannonicas stationes octingentos Germanos addit, edicitque, milites ea nocte armatos cibum & somnum capere. Ubi illuxit, eo quo diximus ordine Turcæ ad vallum descendunt. Selectæ Janizarorum cohortes per cædem ac vulnera primæ illud subeunt, tantoque impetu connituntur ut nihil ad eos refrænandos potis fuerit. Tripartitò, ut superaverant aggerem, densatis ordinibus pergunt ire; sed iis Germani celeriter obsepiunt viam. Illi prætentis gladiis urgent simul ac digladiantur, & quamquam ferro aut plumbea glande laniati passim occumberent, secum tamen auferebant impulsos hostes. Ita paullum progressi, equitum Cæsarianorum vi per latus protrusi, denique dissolvuntur. Ubique super mortalium vires decertaverant; sed atrociùs apud aliquot machinarum, quas, stationariis post longam dimicationem vacillantibus, diffregissent, ni Mercius Haisleriusque pugnando potiùs quàm adhortando accendissent militum animos ac pugnam restituissent, Mercio tribus vulneribus debilitato. Qui pauci superfuere in pugna hostilibus gladiis, eos, per tentoria vehiculaque dissipatos, calones lixæque ad unum, multa prius Germanorum satiatos cæde,

1686.

*Lothar. quo pacto se opponit.*

*Quo successu.*

1686. confecere. Quæ dum aguntur, Visirius, explicato ab Danubii ripa exercitu, ex ea parte vallum aggreditur. Sensere primi agminis impressionem hostes, nec pertulere, dato Barbaris ad transiliendum spatio. Atrox ibi conseritur prælium, contendentibus utrisque locum retinere. Sed Octovir novis inductis cohortibus, recreatisque voce & conspectu suo militum animis, citò ultra munitiones eos repellit. Nihilo tamen secius in magno discrimine res versabatur. Nam dilatata Turcarum acie prolixior tutandus erat aggeris tractus, quàm pro viribus possent; & harum partem in se averterant præsidiarii, tum temporis arce egressi. Opportune a Lotharingio aliquot Cæsarianorum centuriæ laborantibus supervenere. Hinc fractus aggredientium impetus, ademptaque perrumpendi spes. Solymanus cùm hac non succederet, copias quadrato agmine in lævam flectit, si fortè humiliores aggeres, & mollior alicubi pateret via. Ibant retentis ordinibus, tametsi majoribus minoribusque telis fœdissime lacerati, atque identidem in vallum ruebant, ferocia aut spe ducti. Sæpius depulsi, venere tandem ad latiorem aditum, quà iter carpentis erat. Hunc revulsis palis, distractisque obtentis catenis, momento expediunt. Mars ibi atrocissimus fuit. Nam Turcarum validissimi se se invicem adhortantes, facto cuneo per apertum vallum stationarios propellebant ingenti nisu; & cùm reliquum agmen ad circumpositum aggerem conaretur, nulla inde subsidia, quò majus vocabat pe-

*Maximi Turcarum conatus, ut aliqua ex parte vallum transcendant.*

*Sed ubique Cæsariani resistunt.*

*Turcarum extremus conatus.*

periculum, deduci poterant. Opis tamen aliquid a Lotharingio submissum, qui circumcursantem hostem oculis ex editiori loco prosequutus, ubi discrimen suorum vidit, eò cum strenua Brandeburgensium manu statim accurrit. Turcæ horum impulsu continuere nonnihil impetum; audebant tamen, & in quam partem inclinatura victoria esset, ambigebatur; cùm repentè Solymanus, stupentibus inspe-rata ejus trepidatione Germanis, cani receptui jussit. Audito enim, globum militum per inferiorem Danubii pontem ad hostes traduci; ratus, ut fama erat, Scarffembergium cum omnibus, quas secum ducebat, copiis advenisse; suis timuit ab recente milite. Falsa Visirii opinio (quippe sex tantùm equestres legiones maturato itinere pedites anteverterant) magnam Germanis, dubio adhuc Marte periclitantibus, curam ademit. Adeo vel mendax rumor in re militari facere momentum potest. Peditatus biduo post, atque ex inferiori Pannonia quatuor equitum millia Comite Piccolomineo pro legato duce vallum ingressa, perculsas recenti strage laboribusque Cæsarianorum vires haud parum refecere. Aucto his copiis exercitu, Bojoarius Lotharingiusque majoribus præfectis in consilium adhibitis de summa rei capita conferunt. Tuebatur ille ex aliquorum sententia: prius hostem aut collatis signis, aut si recedens pugnam detrectet, hærendo vestigiis, longius ab urbis conspectu removendum esse. Nunquam enim oppidanos manente auxilii spe deditio-

1686.

*Lotharingius ad ingens suorum periculum accurrit.*

*Turcæ improvisò recedunt.*

*Quid, ut recederent, in causa fuerit.*

*Cæsariani consultant quid sibi agendum ad Budæ expugnationem.*

*Bojoarii sententia.*

 nem

1686. nem facturos; ea sublata, statim & sponte sua. Cogi verò ad paciscendum non posse, parato ingenti exercitu ad opem ipsis ferendam, insultandaque aggredientium terga. Quòd si exercitus in aciem educatur, & prælio confligat, quis dubitet, veteranorum adversùs tumultuarias copias victoriam, & victoriæ præmium non modò Budam, sed universam Pannoniam fore? Hæc Lotharingio non arridebant, affirmanti: quod in propria sit potestate, alieno arbitrio non committendum. Commissurum autem, qui Budæ fatum ex prælii fortuna pendère velit. Tot enim apertam locis, nudatam mœnibus ac prope intermortuam refringere ingruentium impetum haud potis esse. Prælium autem (in quo non semel levissima momenta rerum Imperatoris consilium, militum virtutem eludant) nunquam non anceps ac dubium. Quamquam, ajebat, si certum foret hostem dimicaturum, haud abnuerem lacessendum, subeundaque incerta Martis, non Budæ præmio, quod longe faciliùs referri potest, sed in spem debellandi. Verùm cùm pateat, sese Visirium in certaminis aleam dare nolle, quid lucrabimur provocando? Ille pedem referet; nos instabimus referenti; eo longiùs rejecto, si regrediamur ad oppugnandum; eamdem nobiscum redibit viam. Interim nullo sui metu stabit Buda; & nos itineribus & commeatuum inopia in hostili ac deserto solo consumpti, tempus in hyemem traducemus, dimissa, quæ modò se offert, rei bene gerendæ occasione. Quòd si copiarum

*Ab ea Lotharingius dissentit, & quid censeat agendum.*

rum

rum parte, quota ſit opus, extrema vis oppido inferatur, cæteri ante vallum in aciem producti detrudant, ſi modò quid audeant, externos hoſtes, puto nihil nobis, quominus negotium feliciter abſolvatur, impedimento fore. Pugna proinde, dicet aliquis, vitari nequit. Quid verò differt, eam offeras, quod dudum execrabaris, an non recuſes? Haud parum quidem. Multa enim adjumenta ſunt vim repellenti, quæ inferentem deficiunt; machinæ, locus, minus tumultuaria pugna, compoſita magis acies; &, ipſo naturæ documento, minori periculo propellitur hoſtis, quàm ſuperatur. Hæc vicit ſententia, Stratmano leniter indicante, ſic Cæſari gratum fore; a quo diſcedens ſecretò acceperat, ſibi ſemper, dummodo Bojoarius haud ægre ferret, ea placitura, quæ Lotharingio maxime probarentur. Is igitur poſtridie Kal. Sept. corpora primo mane cibo reficere & curare milites imperat. Mox duodeviginti equitum, duodecim peditum millia extra vallum educta ita adversùs Viſirium locat, ut pugna decertaturus videretur. Simul ſex alia Cæſarianorum millia, totidem Brandeburgenſium, fortiſſimum quemque legit, quos in duo dividit agmina agmen in duos globos, unum alteri ſubſidiarium & pari numero. Illos Scarffembergio, hos tribuit Crojæ Duci, quibus per oppoſitam quiſque ſibi mœnium ſtragem in urbem irruat. Et Bojoarius ad occupandum reliquum arcis mille quingentos milites, totidemque priori ſubſidiarios globo, in acie ſtatuit.

*1686.*

*Ejus ſententiam omnes complectuntur.*

*Quomodo Cæſariani ad poſtremã Budæ aggreſſionẽ ſe cõparaverint.*

Non

1686. Non fugit Budensem prætorem, parari oppido postremum fatum. Quod ut arceret, sua & præfectorum voce milites admonet, ut sacramenti, quo se devovissent, memores ad extremum pugnent; utque proposito sibi ante mentis oculos: satius esse, perlitum hostium sanguine in acie mori, quàm dura servitute pressos, videre raptatas conjuges liberosque, atque inter vincula & verbera miserrimam vitam ducere; pertinaciter dimicantes aut patriam ab interitu, aut ab dolore & luctu se redimant. Dein partitis, quæ adhuc supererant, quinque armatorum millibus; duo millia secum retinet ad impediendum, quod cæteris latiùs patebat, per centum passuum ruinas, Cæsarianis iter. Globum alterum supremo Janizarorum duci ad prohibendos, facto sibi angustiori aditu, Brandeburgenses; alterum proprætori, (utrique denas centurias) muniendæ adversus Bojoarios arci tribuit. Mille ad subitarios casus in foro locat. Demum (ut e captivis postea compertum & ipsa monstratum re) quosdam fidissimos jurejurando adegit, ut si victricia hostium signa, profligatis dejectisque e mœnium ruina oppidanis in urbem penetrare videant; publicis & privatis ædibus, quot plurimis possint locis, ignem inferant. Dum se ita ad repellendos hostes comparat prætor Abdius; mirari Solymanus, quid tandiu præter expectationem quiesceret hostium acies. Postmodum, quid illis in animo esset suspicatus, immissa equitum ala, quæ lacessendo cieret turbas, averteretque dive-

*Quomodo oppidani ut se defendant.*

*Prætoris adhortatio.*

*Prætor aliquos sacramento adigit, ut Urbem incendant, si captam videant.*

divexandæ urbis consilium; ubi non pedem Germanos efferre vidit, & jaculis tantùm submovere irruentes equites; quo remedio afflictis oppidanorum rebus succurreret, volutare secum, ac diversis curarum fluctibus agitari cœpit. Inter hæc dies ad octavam horam pervenerat, cùm Lotharingius vocato ad se Comite Ænea Caprara. Hìc, inquit, mea tu vice perfungere; tuæ verò sint partes, tenere locum, atque hosti, quacumque se flectat parte, agmen opponere, ne pervadere in urbem possit. Lacessat, ut lubet; tu tantùm obnitere, contemptor inanis gloriæ, quam feliciter pugnando fortè putares acquisiturum. Nam vera, vincendo non audendo, paritur. Credo exercitum fidei ac prudentiæ tuæ, quippe quam sciam nec militum ardore nec hostium incursu ad capessendam pugnam attractum iri. Hæc ubi dixit, ad vineas progressus, sex tormentorum boatu dari signum ad invadendum jussit. Trifariam illico movere acies; erant in prima fronte, pectus & caput ferro tecti, pyrochytrophori atque e minoribus tormentis jaculatores, flammam telaque ad removendos hostes ingesturi; in secundis ordinibus hastati mixti honorariis militibus, qui gladiis & pilis urgerent. Nunquam tanta animorum & corporum vi pugnatum est. Agmen, cui Abdius præerat, non Cæsarianorum modò impetum sustinere, sed eos incessere, ac veluti lymphatum, quà posset, perrumpere; terrorem, vulnera, mortem circumferens. Undique in confertam turbam micabant tela, stridebant

*1686.*

*Lotharingius Capiaru extra vallum imperium Capraræ tribuit; & quæ illi mandata dederit.*

*Ipse ad invadendam Budam progreditur.*

*Ordo ultimæ aggressionis narratur.*

1686. bant enses inter se collisi, interno divulsa igne ollarum fragmenta medium petebant corpus. Non pugnam regebat imperium, sed ira & obfirmata moriendi aut necandi rabies. Cæsariani primò inclinarunt; mox subsidiariorum globo aucti roboratique, intra ruinas hostem rejecere. Hinc alternatim pulsi impellentesque, variabant vices, accensis ad dimicandum animis periculi ac laboris irritamento. Quòd ubi vidit prætor, anxius ne inter ruinas coercitæ suorum cohorti, quasi desperata victoria, consideret ardor pugnæ: Quæ, inquit, hæc hostium ferocia, quæ, commilitones, hæc vestra segnities est? in tanto patriæ discrimine haud satis est pari virtute decertare. Enitendum vel ultra vires; & pulcherrima morte aut victoriâ decus libertasque retinenda. Hæc fatus, sese cum ferocissimo circumstantium cuneo in medium hostem immisit; tantoque ardore certamen integratum, ut bellicosa illa Cæsarianorum legio propemodum trepidarit. Stetit tamen fulta recenti milite, Lotaringiique aspectu, qui ad clivi radices cum magno periculo in rem intentus diversabatur. Inter hæc sanguine & sudore fluens, multisque plagis confectus, Abdius sternitur. Sensere Turcæ prætoris casum, ac veluti eo moriente sibi quoque cecidissent vires, fracti repelluntur; sed ita ut ira & furore sustinentes corpora, pugnando caderent, impedirentque sin minus gladiis, cadaveribus iter. Cæsarianos in urbem ingressos Brandeburgenses eodem prope tempore, edita & ipsi magna cæ-

*Quo utriusque partis discrimine.*

*Prætoris cohortatio in ipsa pugna.*

*Strenuitas atque ferocia.*

*Mors.*

*Turcæ recedunt.*

*Cæsariani & Brandeburgenses Budam vi ingrediuntur.*

cæde, ſunt proſequuti. Victoriæ plaudentium clamor, mixto mulierum & puerorum ploratu, præſidiarios, qui ad arcem pugnabant, captam eſſe urbem monuit. Ea re perculſi exanimatique, remiſſo, quod adhuc acerrime & promiſcua clade retinuerant, dimicandi ſtudio, Bojoariis dedere locum. Horum in eo facinore invicta patientia fuit. Vixdum enim penitiores murorum ruinas ſubire aggreſſi, diſcedente ſubtus humo, ad ducentos abſorpti aut lacerati ſunt. Immenſa deinde fabrefacti ignis, miſſilium, haſtarumque vi adeo preſſi, ut per tot ſubſtructionum anfractus penetrare & ſteterit ingenti pretio, & præclaræ virtutis fuerit. Superatis munitionibus victores undecumque diſcurrunt. Tum verò patuit objectis difficultatibus odium exaſperari. Nemo vivos capiendi; nemo, in ſumma diripiendi occaſione, prædæ cupidus. Obtruncant nullo diſcrimine inermes armatoſque, viros ac fœminas; uſque ad impuberum cædem ira crudelis pervenit. Vix ab duum millium agmine, quod victoris clementiam obteſtabatur, Imperatorum juſſu temperatum eſt. Reliquiæ pugnantium erant, quos pavor aut hoſtium impulſus in locum duxerat munitionibus cinctum, amni imminentem ſub dexterum arcis latus & urbis mœnia. In his prophanæ religionis Antiſtes, proprætor, &, vel in ipſa deditione ferox Janizarorum præfectus. Cæterùm illata clades, quamquam immitis, neceſſaria videri potuit. Sic enim omnes efferaverant animum, ut prætoris edicto de incenden-

*1686.*

*Mox Bojoarii.*

*Stragem ingentem edunt.*

*Turcarum globo clementiam Victoris imploranti, parcunt.*

*Atrox incendiũ ab ipſis Civibus excitatum.*

1686. dis ædibus viri juxta ac mulieres morem plus nimio gesserint. Ergo tot locis uno eodemque tempore flamma erupit, celeriterque adeo propagata est, ut illam Comes Rabatta supremus quæstor vix ab vetusto D. Stephani Templo, duobus frumenti cellis, publicoque armamentario prohibere potis fuerit. Hic Budę occasus fuit; urbis, situ, propugnatorum virtute ac numero, bellicoque apparatu munitissimæ, robur & momentum suum, vel dum caderet, indicantis. Octogenos tenuit integros dies oppugnatio, absumpsitque plusquam sexdecim Christianorum millia. Postremus actus vicenas amplius horum centurias, tricenas Turcarum, vulneribus aut morte affecit. Repertæ in ea sunt trecentæ quadragenęque murales machinæ, mortaria sexaginta, militaris instrumenti & commeatuum affatim. Præda militibus concessa, futura opulentior, ni multum hausisset ignis, plurimum corrupisset. Magna literarum felicitate ab incendio mansit libera insignis Matthiæ Corvini Hungarici Regis Bibliotheca, quæ integra Viennam deducta, nobilissimo incremento Cæsaream locupletavit. Fama est, Visirium facto in aggressores impetu periclitanti oppido salutem aut excidii moram quærere voluisse; at deterritum suorum exanimatione, qui ex intimi pavoris sensu acceptisque sæpius cladibus Numini odio se esse arguebant, abstinuisse. Igitur sub Solis occasum convasare jussis, nocturno & celeri itinere prope Mursam ad Dravum se recepit.

*Buda quot diebus oppugnata. Quanto Christianorum sanguine expugnata. Quæ ibi præda.*

*Bibliotheca Corvini Regis ab incendio immunis.*

*Viennã deducta.*

*Quid Visirium ad opem, dum Urbs opprimeretur, ferendam detinuerit.*

*Mursam cũ exercitu recedit.*

*Finis Libri Quarti.*

Liber

# Liber Quintus.

BUda capta ac direpta, Lotharingius præmissa levi armatura, quæ palatos, aut impares maturando itineri interciperet, datoque militibus quatridui spatio ad respirandum; cum omni exercitu, relicto ibi quatuor millium præsidio, in viam se dedit. Dum iret, certior ab exploratoribus factus, Visirium munitissimo natura loco inter Danubium Dravumque castra posuisse, unde invitum ad pugnam elicere, frustra esset; Istrum ad Altinum trangressus, copias divisit. Partem Antonio Carrafæ ad Segedunum, quod non longe distabat, oppugnandum; partem Ludovico Badensium Principi ad aliquem in inferiori Pannonia ex hostium metu referendum fructum attribuit; quidpiam ipse Pesthum reduxit, refrænando Agriensi præsidio, & si foret opus, Hungaris perduellibus. Inde Viennam, ( Bojoarius præcesserat ) & paullo

*Cæsariani Turcas persequuntur.*

*Cum frustra id fieret, citò recedút.*

*Lotharingius exercitum dividit.*

1686. post Oenipontem ad suos rediit. Interea Carrafa Segedunum copias admoverat; præjeratque illum cum aliquot legionibus Averniæ Comes prolegato; qui, dum suburbiorum claustra superare nititur, glande ictus plumbea necatur. Jacet oppidum, nobile emporium, in dextra Tybisci ripa adversùs Marisum confluentem, parum munitionibus tutum; sed Turcæ loci opportunitatem opulentiamque alacriter tutabantur, freti nimbosi tum cœli, jam jamque appetentis hjemis inclementia, illudebantque Germanis qui sine muralibus machinis & bellico apparatu illuc venerant. Hi pariter magnas inter se querelas miscebant, quòd nullus sibi, circa Budam tot ærumnas perpessis, fieret laborum modus, nulla tam maligno anni tempore daretur quies. Itaque legatus infelicem expeditionem, ex eaque sui nominis detrimentum veritus, Zolnochium processerat, arietes inde militaremque commeatum per Tybiscum amnem demissurus; dederatque, usque dum rediret, rei urgendæ negotium Comiti Wali pro legato; & hic acceptis arietibus mœnia feriebat. Sed milites laborum tædio, & hostium contemptu negligenter stationes agebant, insidiis opportuni. Quòd ubi præsidiariis cognitum, clam Visirio submittunt, illum qui ad aliquid moliendum adhortaretur. Extemplo quatuordecim peditum, sex equitum centuriæ tranare Danubium jussæ; gressum verò sic temperare, ut concubia nocte Germanos aggressæ, editaque quantam possent, strage, in urbem pervaderent.

*Carrafa suas Copias Segedunum admovet.*

*Urbs describitur.*

*Carrafa digreditur.*

*Negligentior Segeduni oppugnatio.*

*Turcarum agmē illuc a Visirio immittitur.*

rent. Hos paullo post quinque subsequutæ legiones, quæ primum agmen, si adversa uteretur fortuna, exciperet protegeretque. Walim consilium hostis non latuit. Quamobrem Comiti Friderico Veteranio instructori exercitus mandat, ut cum quatuor equitum millibus ex adverso occurrat, agatque quicquid ex occasione suaque fide esse ducat. Iter sub noctem aggressus, jam medium confecerat, cùm antecursores nuntiant, hostem haud procul esse. Novit simul ex captivis, quos illi arripuerant, primum agmen devio itinere diu incertum errasse. In viam redeunti obviam fuisse alterum agmen, quod aliquot horarum intervallo subsequebatur; utrumque modò simul quiescere, incertum quid sibi gerendum sit, cùm tempus abjerit noctu hostem, ut imperatum fuerat, inopinato aggrediendi; & ad Visirium misisse postulatum, ut imperio eximeret dubitationem, regeretque anxios animos. Re cognita, statuit idem ipse consilium capere, quod eos fefellerat. Illuc proinde accelerat gradum. Casu per tenebras legionum altera deerraverat; cui revocandæ cùm classicum cecinisset, Turcarum speculatores, quid rei esset facilè conjectati, citato gradu suis renuntiant Germanos imminere. Illi confestim, misto pavore ac pugnandi necessitate, arma capiunt, infrænant equos, in agmen coeunt, nulloque, ut in subita re, certo imperio, prout quisque coaluerat globus, in hostem movent. Verùm vixdum congressi fugantur, secumque auferunt submissas identidem turmas, igna-

1686.

*Iis Fridericus Veteranius obviam mittitur.*

*Hostem aggredi statuit.*

*Inopinatò illum invadit.*

1686. ignaras quid timerent & quibus cederent. Germani vestigio insistunt, undique in stativa ingressi obtruncant armatos; quingentis adhuc inermibus, pluribus nondum instratis equis potiuntur. Duo Janizarorum millia (reliqui major pars ad primum tumultum fuga se subripuerant) in proximum vicum tenui vallatum aggere effugerant, armis & qualicumque munitione loci se defensura. Obstitere atroci pugna, nec sine sanguine; pulsi tandem profligatique mortem aut vincula subjerunt. Inde Germani ad colligendas manubias effusi. Et Turcæ cùm neminem insequentem viderent; rati, id quod res erat, eos incompositos prædabundosque pervagari, sistunt fugam, ac se invicem adhortati ut hostem, nihil minus quàm se redituros timentem, opprimerent, castra repetunt. Clamor ab exeubiis sublatus palatis nunciat cavere sibi. Quo audito, unusquisque discurrit impavidus ad suum equum, & nota signa; quod nonnisi a veterano milite fieri potest. Composito agmine extemplo Turcis occurrunt; & hi nihil remisso animi ardore, quamquam diversa opinati, ruunt in prælium, utrinque novo oblato discrimine auctis odiis. Atrociter sed non diu certatum; mora prius, mox pulsa fugataque Turcarum acie. Germani obstinato cursu tergo adhærent, existimantes Danubium, qui in proximo erat, intercludentem fugam eos sibi ad occidionem præbiturum. Jam ex alto ad ripam oculis perveniebant, cùm illam & circumpositam oram ingenti agmine ob-

*Fugat. Insequitur, trucidat, & aliqua potitur præda.*

*Janizarorum agmẽ strenue pugnat, ac tandem cedit.*

*Germani in prædam se dissolvunt.*

*Turcæ eos prædabundos in castris aggrediuntur.*

*Fit pugna.*

*Qua Turcæ victi.*

*Eos Germani insequuntur.*

*Visirius advenit cum ingenti agmine.*

obſeptam vident. Viſirius iſtud (decem erant cum aliquot campeſtribus machinis armatorum millia) ponte traduxerat, cum præmiſſis pridie legionibus Segedunum auxilio iturus. Eo aſpectu Veteranius haud parum commotus, equites juſſit frænos cohibere, vocatoſque circum ſe tribunos paucis alloquitur. Plus viginti paſſuum millia a noſtris diſceſſimus, Comilitones; illuc proinde difficilis reditus, imminentibus a tergo Turcis, atque infeſto itinere inſidiaturis. Et ſi pugnam capeſſimus; tribus ſinguli, ut viſu aciem ipſam metimur, minimùm congrediemur. Quid igitur in hoc rerum diſcrimine ſcientiæ militaris eſt? Noſtrarum copiarum paucitas a pugnando deterret; ſuadet virtus. Quid horum ad ſe inclinet ſententias noſtras? Non hìc ego deſperationem in conſilium adhibendam cenſeo; quæ quidem exacuit nonnunquam animos, ſed & nonnunquam demittit. Una nobis ratio, una belli prudentia audienda eſt. Ad hanc ego, ſi me dicendo præire vultis, pertinere nunc arbitror non pugnare modò, ſed & pugnam laceſſere. Idque non ut vocanti fortunæ pareamus, ſed quia plures opinione hoſtium confligemus, quàm re vera conſiſtimus. Ignoti adhuc ſumus numerum recenſentibus, notiſſimi ſtrenuitatem expertis; nec nos credunt, dimidio prope, quibuſcum pugnavimus, copiis minores, duas de ſe dudum victorias retuliſſe. Hinc verò ut iis accrevit fides, majori nos eſſe multitudine quàm ſumus; ita nobis, majori eſſe robore putandum eſt. Utraque opinio, quæ ſemper in bel-

1686.

*Veteranius quid agendum conſultat.*

*Ejus Concio.*

1686. bello maxime valuit, certo mihi portendit omine, hostem iterum profligatum iri; nos, ingenti periculo feliciter explicato, gloriæ & prædæ compotes fore. Ducis sententiam ad unum omnes sequuti sunt. Itaque dato equis ad reficiendas vires, quantum licuit, tempore; instructas legiones lento gradu promovit. Visirius, ubi vidit nullum Germanis peditatum esse, suum cum machinis locat in adversa fronte; equitatum omnem ad lævam seponit; nam dextram palus tegebat. Ipsum jubet circumflectentem equos petere hostium latus, ac simul a fronte pedites inferre signa, ut ancipiti pavore acies distracta certam cladem acciperet. Terruit ea res Germanos, veritos, si Turcarum numero accederet ars, actum de se fore. Sed Veteranius consilio non magis audaci quàm necessario amovit periculum. Dat Castellio tribuno quatuor legiones, quas densatis ordinibus in hostilem equestrem aciem inducat, priusquam pedites committant pugnam; jusso, non inde recedere nisi victorem. Si fortè iniquo Marte discrimen adeat, spondet se in tempore, quantum fas esse ducat, suppetias missurum. Cæterùm adversantium multitudinem æquet parta tot victoriis strenuitatis fama, effectu superet. Extemplo ille calcaribus subditis in hostem fertur; qui ut veniebat lunato gyro extenuatis ordinibus, haudquaquam impressionem sustinuit, qua parte primùm data fuit. Verùm citò quadrantes se reliquæ turmæ Cæsarianos circumdant, atque atrox accenditur pugna. Tum verò apparuit, quid

*Duces Veteranio assentiuntur.*

*Instruitur utrinque ad pugnam acies, & quomodo.*

*Veteranii susceptum e re natum consilium.*

*Initur prælium quod describitur.*

quid possit in prælio præjudicata militum opinio. Hi undique agitare equos, gladios vibrare, jugulum petere. Turcæ admiratione fortitudinis suspendere initiò animos, mox comprimere, tandem demittere; & illi eò magis urgentes, feriendo obtruncandoque, ubi confertior turba, se se immiscere; quoad turbatos dissolutosque in fugam conjiciunt, multaque cæde ferociter insectantur. Pedites ad ineundum & ipsi prælium maturaverant gradum; non prius tamen illud aggressi, quàm fugatis equitibus, se seque eorum præsidio denudatis. Id ipsis plurimùm dejecit animos; sed cùm adesset Visirius, fecit imperium & majestas viri, ut non penitus abjecerint. Laxatis tormentis, Germanorum pauci sagittarii, qui frontem constituebant, sublati; & alii periculo & suorum cæde irritati, collatis signis ad manus veniunt. Cæteri equites simul, quà possent, celerrimo cursu turmatim admittunt equos. Turcæ primum impetum retudere, factaque utrinque clades. At ferocientibus hostium equis adeo divisi proculcatique, ut, cùm prope indefensi paterent minacibus gladiis, postremò terga dederint. Duæ Janizarorum legiones, quæ in medio erant, diutius adversùs sagittarios se tenuere; donec quadringentis suorum interfectis in pedes & ipsi se conjiciunt. Germani parum prosequuti pulsos fugatosque sunt, lassitudine confectis equis. Collecta præda abductisque tormentis cum aliquot militaribus signis Segedunum repetunt; ubi Walis, quid iis accidisset, anxius, ab

1686.

*Equitatus Turcarum fugam arripit.*

*Peditatus acriter dimicat.*

*Tandem fugatur.*

*Germani Segedunum redeunt.*

1686. armis quieverat. Nunc reditu ac victoria lætus prætorem ad deditionem vocat. Is e captivis, sponte in id rei sibi dimissis, cognita suorum clade, pactus præsidii vitam, libertatem, & quantum posset unusquisque rei domesticæ secum ferre, oppido cessit. Visirius reductis in vetera castra fugientium reliquiis, firmatisque novo milite clarioribus inferioris Pannoniæ, quæ sibi supererant, urbibus, cum omnibus copiis Dravum trajecit. Itaque succedenti in eam regionem Badensium Principi quinque Ecclesiæ oppidum, Darda, Siclum sponte se dedidere. Caposuarum quoque tolerata sex dierum obsidione in ejus potestatem venit. Mox legiones in hiberna deductæ finem laboribus invenerunt. Eadem armorum fortuna Venetos hac ipsa æstate sequuta est. Militem multa pecunia ex Italia Germaniaque collegerant; e Svecia, ubi Regi suo merebat legati munere, adduxerant Comitem Othonem Wilhelmum Konigsmarchum, qui terra bellum administraret. Dum huic apparando impenditur ab iis cura; Turcæ ad suæ classis præfectum; qui ne sine aliquo militiæ duce Peloponnesum desereret, hjemis tempus illic traduxerat; primo vere ad octo millia convenerant. Consilium erat, priusquam Veneta rediret classis, quæ Corcyræ hjemabat, Coronem, Zernatam, Chielaphamque adhuc ruinis patentes recuperare, totamque expedire provinciam, dejectis hostium præsidiis. Laconiam ingressi populatique, Incolarum catervas, saltum insidentes ad obsepiendum iter

*Segeduni Prætorem ad deditioné vocant.*

*Qui deterritus suorum clade annuit, & quibus pactis.*

*Visirius post acceptam cladem trans Dravũ regreditur.*

*Aliquot cis flumen Urbes Badẽsi se dedunt.*

*Konigsmarchus Venetis meret, et armorum Præfectus creatur.*

*Turcæ collecto agmine in Laconiam vadunt.*

iter, primo aspectu fugant, Chielaphæque succedunt cum sex muralibus tormentis, adeo militiæ rudes (collectitia quippe Indigenarum turba) ut nec in animum induxerint oppidum circumvallare, nec mœnia, quamvis tenui compage, arietando evertere sint assequuti. Id præsidiariis fecit animos ad ea retinenda; cùm præsertim quidpiam extemplo militum submisisset Laurentius Venerius prætor majorum navium, tunc ea litora casu legens; & Marinus Grittus oppidi præsul injiceret spem, actutum Maurocenum Imperatorem, cui, quid Chielaphæ periculi adesset, misso myoparone renuntiaverat, suppetias adducturum. Nec facta evanuit spes. Is enim accepto nuntio, statim quinqueremium classem conscendit, quatriduique navigatione ad eam oram decima obsidionis die quatuor millia quingentos milites exposuit, prima luce ad hostem iturus. Sed hic, audito Venetorum appulsu, tacitus eadem nocte celeriter adeo se corripuit, ut in itinere machinas, quæ moram faciebant, Venetis prædam reliquerit. Introrsus reductis copiis, traditisque Ismaili armorum præfecto, qui supervenerat; maris prætor pedibus se ad classem retulit, quam Byzantium ineunte hjeme dimiserat hibernatum. Maurocenus acceptis iterum in quinqueremes legionibus ad Leucadem proras direxit, quò suas reliquas & auxiliares copias convenire jusserat. Affuit citò cum onerariis bellicisque navibus quicquid in Corcyra Zancinthoque insulis manserat militum;& aliquod Venetiis supplementum

*1686.*

*Chielapham invadunt imperite.*

*Veneti oppidum defendunt.*

*Maurocenus cum promptiori classe suppetias venit.*

*Turca audito classis ad proximum litus appulsu se referunt.*

*Maurocenus Leucadem ad colligédas reliquas naves pergit.*

1686. cum Konigsmarcho. Octo quoque Melitenses quinqueremes decem peditum centurias; prope dimidium quatuor Romanæ; nec ita multo post totidem Etruscæ, unaque oneraria decem & ipsæ centurias ad reliquum exercitum adjecere. Multis ibi sermonibus agitatum, quò bellum ferendum esset; poscentibus aliis Candiam, aliis Eubæam; illam Turcarum negligentia, populorum desiderio, ut ferebatur, imparibus quamquam viribus ab occupandæ spe non alienam; hanc opportunam, nec resistendo parem; prout quisque, ambitione aut credulitate, melioris auctor consilii censeri vellet. Litem Maurocenus diremit, fatus: deducenda e Peloponneso præsidia, si aliò procul inde arma inferantur. Non enim quæ hactenus illic Reipublicæ pareant oppida, ea esse, quæ si auxilio destituantur adversus ingruentem provincialium impetum (quod vel dudum experti fuerant) stare suis viribus possent. Cùm igitur alterutrum statuendum sit: vel scilicet ad retinenda, quæ in potestatem venerant, oppida, bellum, ubi commotum jam fuit, urgere; vel eis dimissis, alia quęsituros, in diversam partem transferre; absurdum videri, quæ in manibus habeas, deserere ut spem sequaris, istamque aut vanam aut minori intentam utilitati. Nam quæ de Candia dicuntur, utcumque vera sint, illectura, si sapiat, neminem ad eam tentandam. Per se quippe nimium vigere arcem munitissimam; & si negligenter custoditur, facilè ad pri-

*Quo numero navium & militum Auxiliares advenerint.*

*De re gerenda in commune deliberant, & quæ dictæ sententiæ, quibusque argumentis fultæ.*

*Maurocení sententia, & quibus rationibus inhæreat.*

primum hostium conspectum negligentiam abjici; 1686.
eòque diligentius, quò prius in culpa. Civium autem in Venetos benevolentiam nullum facinori dare momentum posse, invalido semper ac timido ad res novandas inermi desiderio. At Eubœam quis Peloponneso opportunitate, amplitudine, emolumentis parem dicat? Igitur a superioris anni sententia non discedendum videri; & si tunc prudentis fuit, eam selegisse; modò esse, non mutare, sapientis. Cuncti annuère. Adhuc tamen ambigebatur, quam primùm in provinciæ partem inferenda essent arma.

*Ex ejus sententia decernitur Peloponnesus.*

Maurocenus Patras, aut Rhium, aut omnino aliud quidpiam occidentalis oræ, utpote Cephaleniæ Zacinthoque proxima, circumspectabat. Sed Konigsmarchus multo sermone differens: longius distractis legionibus, non secus ac si in remotiores, quæ dudum rejectæ sunt, insulas deportarentur, quicquid jam subegissent, in discrimen adduci: Messeniam monuit prius armis obsidendam, in quam Corones aditum permuniret, & unde Laconia commode teneretur. Placuit dictum, omniumque assensu ea decernitur.

*Rursus quæ illius pars prius petenda, disputatur.*

*E Konigsmarchi sententia Messenia statuitur.*

Datis itaque Laurentio Venerio quatuordecim bellicis, duabus incendiariis navibus ad obsepiendum Hellespontum, impediendamque per Ægæum & Jonium mare Turcis navigationem; Maurocenus Navarinum, portu amplo tutoque opportunum, proras obvertit. Est in Messeniæ litore, ubi supra Cyparissium sinum in occasum vergit, alta rupes; quæ in pelagus prominens, objectu molis ab

*Veneti Navarinum obsident.*

*Oppidum describitur.*

1686. ab dextra; ab læva incurvum litus, in tenue promontorium desinens, portum efficiunt. Fauces occludit Sfacteria insula; & alter modico intervallo scopulus, trino relicto aditu navigantibus. E rupe Navarinum surgit, quod Veteres Pylum, Nestoris Regiam, dixere; celebratum deinde Atheniensium propugnatione, factaque ibi & in proxima insula obsidentium Lacedęmoniorum strage. Alterum, a Turcis constructum in promontorii capite, ejusdem nominis jacet oppidum; ambo munita prisco more, & machinis armata ad portus tutelam. Nullo impedimento mille passus ab vetere, ut vocant, Navarino novem peditum millia, decem equitum centuriæ e classe in litus prolatæ, illud confestim subeunt; quod nulla mora portas aperuit, accipientibus fidem incolis (quadringenti erant, in his centum viginti armorum potentes) se se Alexandriam cum re domestica deductum iri. Natura loci plures dies quamquam tenui insessum præsidio (ut parva olim Atheniensium manu Lacedæmonios) arcere hostes potuisset; cùm præsertim tres & quinquaginta machinæ succedentibus minitarentur. Illic Veneti circumeuntes portum, cognomini ex adversum oppido celeriter admoventur. Præerat ei Seffirus vir bello assuetus, nec ferociæ immodicus, nec ignaviæ. Ad deditionem solicitatus respondit: frustra id secum sermonis interseri, cùm prope Ismailis prætoris, opem adducentis, signa conspicerentur; quo victore, nihil sibi timendum esse; victo, nihil auden-

*Navarinum vetus deditur, & quibus conditionibus.*

*Quamquam plures tenere dies potuisset.*

*Navarini novi oppugnatio narratur.*

dendum. Terrorem nihilo tamen secius tormentis incuti visum, disponique viginti majores arietes, qui muros decuterent; duodeviginti pyrolmos, unde incendio ac ruinis tecta dissiparentur. Hi, cum primùm non collinearent libratorum imperitia, auxere oppidanis animos; nec, posteaquam e diversa parte scite magis explosi dilacerabant mœnia domosque, ab iisdem civibus tumultuatum; hortante Seffiro ut adventantis suorum exercitus fortunam opperirentur, levique jactura aut parerent sibi invicti adversùs ærumnas animi gloriam, si hostis discederet; aut meritum servatæ, quoad licuerit, fidei, si denique cedendum foret. Non diu fuit, cùm prima Turcarum signa in proximis collibus apparuere. Hæc ubi visa, Konigsmarchus nil sibi cunctandum ratus, quominus prælium cieret, ne hostibus facta mora fiduciam adderet, septem peditum millia, septingentos equites ad eos adduxit. Cum reliquis equitem Alcenagum retundere, si quid molirentur, oppidanorum impetum, & machinis præsidio esse jubet. Simul undecim quinqueremes portum per intermedium ostium sub ipsis jaculis ingrediuntur; ut illum cymbis, per remotiorem alterum & prope vadosum aditum alimenta ad exercitum adducturis, munirent expedirentque. Ismail cognito Venetorum consilio, nonnihil recessit, instruxitque in aperta cujusdam collis planitie octo peditum, duo equitum millia, quot secum venerant, cum hoste, si fortè succederet, e superiori loco decertaturus. Konigsmarchus lento gra-

1686.

*Turcæ in proximis collibus consistunt.*

*Veneti iis obviã procedunt.*

*Aliquot ipsorũ quinqueremes portum ingrediũtur.*

*Ismail ubi exercitum instruit.*

*Konigsmarchus eò succedit, & quo ordine.*

1686. gradu ad retinendos ordines iter habebat. In fronte equitatum locaverat Corbonio Duce. Ipse Melitensis, Illyrici, Italicique nominis pedites, mediam aciem, ducebat. Claudebat agmen cum Germanorum legionibus Princeps Wilhelmus Maximilianus e regnatrice Brunsuicensium domo. Ubi Turcarum acies valle intermedia in conspectu fuit, *Prælium oritur.* Corbonius, vir avidi ad pugnam ingenii, cum omni equitatu accelerat gradum; quin & densatis circum se sagittariis viam præcipit, pugnæ prolusurus. In primos peditum ordines invectus, jaculis illos submoveri jussit. Et Turcæ dolo an metu referebant pedem; sed ita ut compositi obverterent ora, telaque sæpius in ferocientem hostem remitterent. Corbonius, quamquam a Konigsmarcho admonitus, *Venetorum periculum, & unde ortum.* ne temere a reliquis sejunctus paucas turmas in discrimen offerret, concitatis equis impellebat cedentium agmen; cùm Thracum repentè equitatus ab utroque emissus latere ingruentibus Venetis se circumfudit. Magno hi periculo opprimebantur, ni periculum ipsum ad se se expediendos ferociam atque animos acuisset. Turris Alverniæ Principi, quem gloriæ & belli amor illuc adduxerat, dato negotio ut impetum a fronte retineret, Corbonius facto tricenum equitum cuneo modò hàc modò illac *Sese magna virtute expediunt.* effundi, atque adeo impellentes contundere ut spatium cæteris turmis ad congrediendum dederit; quæ aperto sibi ad suos aditu, primò frontem æquarunt; mox, Konigsmarcho peditum legiones inducente, atro-

atrocem integrarunt pugnam, cedentibus demum Turcis ad tantum animorum ardorem. Quo viso Ismail in furorem actus, & ad equites versus: quæ isthæc, inquit, rerum mutatio est; dudum victores, modò victi? Hanc ne ego mihi, & vobis ignominiam inuri patiar? Non equidem, vel si morte redimenda sit. Agitedum mecum extremis viribus, omnium immemores præterquam vincendi. Dictis veterani solùm, qui pauci erant, obtemperarunt, prætorem inferentem equum prosequuti. Venetis vesano impetu conturbati, locum non ita facilè retinuissent, si Konigsmarchus belli minus arte, sedatoque in subitis rebus animo valuisset. Etenim constipatis ordinibus, datoque novis cohortibus spatio adeo aciem densavit, ut prætor, quantocumque impetu urgeret, illam perrumpere non satis fuerit. Hic verò dum inter primos dimicat, summum lævum brachium plumbea perculsus glande, cùm ferocem equum moderari non amplius posset; cinctus suorum corona prælio cessit. Reliqui, collectitia turba, jam tum moti propulsique, terga dedere solutis ordinibus, sed conglobatim. Eos Veneti vix ultra castra sunt insequuti prædæ aviditate, quæ sibi e prætensis adhuc tabernaculis in aperto erat. Turcarum ad quingenos necati, hostium minus. Victoriæ præmium Navarinum fuit; unde se cum incolis omnique re domestica Alexandriam Ægypti cum Venetis navibus discessurum, Seffirus dedit accepitque fidem atque obsides. Classis postridie e proxima Pro-

*1686.*

*Turcæ vacillant.*

*Eos Ismail inflammat.*

*Pugnam redintegrat.*

*Ismail saucius se refert cum veteranis.*

*Turcarum reliqui in fugam se conjiciunt.*

*Navarinum novum Venetis cedit & quibus cõditionibus.*

1686. te insula, ubi per oppugnationis tempus incommoda statione in anchoris steterat, portum intravit. Turcæ deinde ad tria millia navigiis excepti concessere oppido, haud parum ollis incendiariis deformato. Mœnium & civium, quos inter prætor Seffirus, stragem cumulavit succensus in ipsa cella sulfuratus pulvis; qui silentio noctis horrendo fragore debaccatus, tantam oppidanorum perfidiæ suspicionem Venetis injecit, ut anchoralia præciderint, altum repetituri. Quamquam vulgo repentini casus nunquam non dolus auctor, Turcæ tamen hoc scelere immunes habiti; cæteroquin vel sola criminis opinione ingens futuri hostibus præda. Sed rarò quisquam creditur, publicas privatis ærumnis calamitates ulcisci velle. Navarino capto, exercitus Methonem, decem illinc passuum millia, pedibus ire pergit. Urbs ex parte mari alluitur, tenui per ea latera cincta muro. A Borea castello clauditur prisca sed valida munitione. Tormentis illico lacerari cœpta e vicino præsertim æquatoque tumulo. Mortaria tectis ac civibus adeo circùm infesta, ut nusquam non extarent fœda ruinarum, & cædis humanæ signa. Hinc tamen haudquaquam incolæ despondebant animos, stragem centum curulibus machinis reciprocantes. Visum proinde Venetis, aggere contectos duplici via tendere ad fossæ marginem. Quò ubi facili opere, quippe ibi terrenus ager, perventum est; cives ad quatuor millia, rem familiarem ac libertatem pacti, vacuum oppidum dedidere. Turcis ita ab omni Messenia Laconiaque dejectis, quò rur-

*Sed priusquam portas aperiret, casu incensum Prętoris, & plurium cæde.*

*Veneti Methonē ad oppugnandum pergunt.*

*Tormentis oppidum laceratur.*

*Deditur, & quibus pactis.*

rursus legiones ducendæ, in sermonem venit. Adeo cunctis prosperitas armorum erexerat animos, ut nil minus quam Naupliam, totius Peloponnesi caput, cogitarent. Verùm pluribus ea ingerebat curam cogitatio, quòd oppidum, cæteris, quæ adhuc in deditionem acceperant, validius majori civium numero, & omne circùm Turcicum nomen ad opem ferendam excitaturum; anceps ac periculosum videretur, paullo plus decem armatorum millibus pertentare; imparibus sane viribus, nec aliter quàm comitante fortuna in id facinus periclitandis; quam qui sæpius fallentem non timeat, aut eam, qualis sit, ignorare; aut, quid malorum fallendo afferat, neutiquam pensi habere. Incertæ consultationi finem Maurocenus imposuit, Naupliam invadendam ratus. Dixit enim: prudentiæ, non temeritatis esse, difficillima agendo complecti, ad quæ virtus annuente fortuna suadeat. Nam vires sæpius metiendas non suo robore, sed aliena opinione. Cui unquam in mentem venisse, Navarinum, Methonemque uno propemodum terrore ad deditionem redigi, Turcarum exercitum uno conflictu exanimari posse. Evenisse tamen, istaque idcirco rerum felicitate spem quoque Naupliæ subigendæ erigendam esse; nec vanis ex adverso rationibus retinendum victoriæ cursùm, quem difficiliùs ingredimur quàm prosequamur. Quamquam, ait, tale facinus nec nostras excedere vires, nec a militari scientia abhorrere. Nobis siquidem, accepto Venetiis supplemento, ad mil-

*1686.*

*Veneti de Nauplia oppugnanda cogitant.*

*Plures dissuadét, & quibus argumentis.*

*Maurocenus suadet, ejusque rationes.*

1686. lia fere duodecim copias auctas; quæ si, quamquam pauciores, ad duo illa oppida superanda satis fore visâ sunt; cur majores, ut modò sunt, ad hoc alterum non videantur? Non enim Navarino aut Methone differre Naupliam loci fortitudine, munitionum genere, præsidii strenuitate; utrobique militibus ex urbana multitudine tumultuariò scriptis, non legionariis. At excellere, inquient, numero, cùm frequentiores hìc cives habitent? Quid si hinc debilitari affirmem? Imbellis enim turba quò major, eò graviores, dum oppugnatur, tumultus ciet; & armis idonei quò plures, eò faciliùs conjugum ac liberorum ejulatione ad deditionem flectuntur, minus pudore vel minis ab ea deterriti, utpote aut suis ducibus multitudine ignoti; aut validiores, quàm ulla in officio vi retineri possint. Neque verò ab externis copiis timendum esse, quæ ad principis Peloponnesi urbis periculum diligentiori delectu colligendæ sint; aut reputandum: non esse e republica, illas acerbiore hoc vulnere irritatas in nos armare. Sive enim recenti clade fractas novum discrimen non subituras; sive, si prælium conferant, insito jam metu debilitatas majori quàm dudum clade confectum iri. Ab his adhortationibus nemo non audendum censuit, suscipiendumque facinus virium fiducia, si pares forent; & si impares, fortunæ. Re deliberata, exercitus classem conscendit; nam pedibus iter Naupliam arduum & laboriosum erat; quatriduique navigatione ad lævam

*Naupliæ oppugnatio decernitur*

op-

oppidi, ubi collibus ab eo tectum nonnihil recedit, litus tenuit. Ad sinistram Argolici sinus prope ultimum recessum Nauplia jacet, altæ insidens rupi, quæ brevi angustoque tractu in mare se insinuat. Mœnia turribus intersepta margini circumducuntur, relicto solùm exiguo ad Boream situ, unde majora tormenta ex humiliori solo ad aquæ superficiem librata, portus ostium defendunt. Meridianum latus ab continenti murus dividit, quem duplex tutatur in angulis firmiori compage ampla turris, & lata fossa. Per rupis dorsum ad aquarum divortium altèr descendit murus, quadratis propugnaculis interjectus, quo urbs ad ortum & occasum geminatur. In fastigio castellum consurgit non dissimili opere ac munitionibus. Portum amplissimum claudit ab occidente ipsum oppidum; ab ortu, & meridie litus; fauces obstringit scopulus haud longe a mœnibus distans, operibus circummunitus. Dimidium aditus ab continente in oppidum Palamides obstruit mons, radicibus vix non muris succedens, superboque imminens jugo. Dextrum litus civium industria arboribus consitum, lætumque hortorum amœnitate. Sinistrum asperum, &, ubi prope urbem inflectitur, fidam navibus stationem præbet. Summum oppidi imperium gestabat Mustaphus prætor, qui statim ac Venetos propinquare vidit, ad Ismailem de suo periculo renuntiatum misit, suppetiasque oratum. Simul e quinque Turcarum civium millibus quindecim bello potentium centurias descripsit, pro aris ac fo-

1686.

*Oppidi situs & munitiones describuntur.*

*Qui præesset oppido, & quo præsidio.*

1686. focis, suis distinctas agminibus, depugnaturas. Hi Venetos solutis ordinibus per primos progredientes colles ac prædabundos adorti, paucos oppressere, citò deinde, adveniente gravi armatura, intra mœnia repulsi levi utrinque nonnullorum cæde.

*Veneti ubi castra metantur.*

Castra Veneti nullo impedimento statuunt inter humiles alios colles, qui oppidi aspectum adimebant, & asperiores a tergo montes; vallo & fossa muniunt. Vix eò pervenerant, cùm Ismailem ab Argo, tenui castello haud procul ab antiquis Argis, descendere cum ingentibus copiis, nuntius affertur.

*Ismail Seraschcherius cum exercitum Venetis accedit.*

Quatuor erant equitum, tria peditum millia, legionarii omnes, partim robur pristini exercitus, partim e vicinis maritimæ oræ præsidiis educti. Arte eludere hostem, consilium cœperat.

*Quo consilio.*

Quocirca in aperta planitie, velut propediem vallum oppugnaturus, sederat. Clam verò concubia nocte e proximo litore cohortes aliquot Janizarorum per nondum Venetis navibus impeditum portus ostium lembis in urbem immittere constituerat.

*Aliquot cohortes clam in oppidum immittit.*

Nec consilium fefellit, trecentis inductis; nec destitisset, ni Veneti re comperta stationariis quinqueremibus profundum, brevia cymbis conclusissent.

*Veneti urbem lacerant.*

Interea ab una parte novem muralibus tormentis, tribus mortariis litori admotis, majoribus aliquot pyrobalistis e Palamide; ex altera duabus pyrolmophoris tecta civesque lacerabantur. Leviter illi domorum jacturam ferebant, & corpora, tutis locis caveisque abdita, neci eximebant.

*Nullo civium metu.*

Patebat proinde, nisi vis mœnibus admoveretur, reli-

qua

qua ad perdomandos feroces animos incaſſum fore. 1686.
Sed Iſmaile exterius imminente, militum partem ad agendas vineas diſtrahere, periculi plenum erat. Illum itaque prælio petendum ſtatuunt, omneſque ibi vires periclitandas. Re conſtituta Konigſmarchus relictis intra vallum mille quingentis armatis, novem peditum millia, decem equitum centurias cum ſex curulibus machinis ad hoſtem duxit. Simul ex compoſito Maurocenus omnem claſſem, circumductam oppido, ad oppoſitum litus appulit adversùs Argum; ut illinc, facto in ſpeciem legionis nautarum agmine, terrorem hoſtibus, dum incaleſceret prælium, a tergo incuteret. Prætor ubi vidit hoſtem inſtructis ordinibus, pugnam provocaturum, ad ſe accedere; lætus facta ſibi patentibus campis certandi copia (quippe qui longe equitatu prævaleret) hoc ſtatim in cornua deducto, in medium acceptis peditibus, cum duobus æneis tormentis præoccupat in hoſtem ire. Veneti quadrato agmine procedebant, peditatu in primam aciem inducto, juſſoque ad exteriores ordines armare gladiis pyroſcorpiones; quibus prætentis, & agminis firmitate, retunderent equorum impetum; ex interioribus non prius tela mittere, quàm dato ſigno. Equitatus, ut impar, in ſubſidiis locatur; in hoſtes, ſi terga verterent diſſolverentque ordines, irrupturus. Primi Turcæ præmiſſis equitibus intulere ſigna; ſubditiſque calcaribus irritabant prævalidos equos, ut ſe ſe immittentes diſcinderent turbarentque Venetorum aciem.

*Oppugnationis difficultates.*

*Veneti Iſmailis exercitum aggrediuntur. Quo ordine.*

*Iſmail exercitum in aciem educit.*

*Prælium initur & deſcribitur.*

Hæc

1686. Hæc hærens vestigio, horridaque intentis pilis, nihil movebat. Cùm Konigsmarchus ab interioribus ordinibus per omnem partem in diffusos dissipatosque late Barbaros conjici tela jussit. Ea procella quadringentos illico humi stravit, admonuitque cæteros, ut ad pedites se reciperent, æquata cum iis fronte dimicaturi. Commissæ pugnæ machinæ proluserant, majori Turcarum laceratione; quæ tamen non minuit ipsorum ferociam, quominus extrema auderent. Cùm adhuc in ancipiti esset, quò inclinaret victoria; prætor, conspecto progredientium a litore Venetorum agmine (turba erat nautica, quam memoravimus, ad duo hominum millia, & lata ad augendum sui metum veniebat fronte) veritus, suos inter duas acies conclusum iri, in castra se retulit. Unde celeriter convasatus, vix exigua Venetis relicta præda, parumque ab iis, dum recederet, divexatus, copias interius reduxit. Pulso longiùs hoste, Maurocenus oppidanos deditionem haud amplius moraturos ratus, comiter compellavit. Dato feroci responso, duodecim alias majores machinas, octo pyrolmos a dextro portus latere intendi in oppidum jubet, omniaque ruinis & flamma involvi; simul obsidionalem aggerem ad mœnia adduci; castrense vallum diligentiùs permuniri. Nam metus erat, hostem rediturum, auctum tribus armatorum millibus e remotioribus præsidiis, ab Aulone usque deductis; cùm præsertim ex intestinis plurimùm laborarent Christiani milites, vulgato æstivis ardoribus

*Ismail receptui cani jubet, & quare.*

*Se refert.*

*Maurocenus Oppidanos ad deditionem vocat.*

*Sed frustra.*

*Oppidi ingentes ruinæ.*

*Veneti morbis divexati.*

1686.

bus & pomorum ingluvie morbo. Dum hæc peraguntur, oppidani ingenti ſtrepitu ſe ſe e portis effundunt, deturbaturi ab aggeribus operas, ædiumque incendium, quo lignea compactæ materia nullo remedio abſumebantur, vindicaturi. Verùm dum incompoſiti, quamquam ſtrenue, circùm diſcurrunt, mœnia repetere coacti ſunt. Inde tamen gravis inceſſit cura Venetos duces, haud levi conjectura in metum adductos: ſi ab interno ſimul externoque hoſte impetus fieret, ſe neutiquam ſatis fore ad eum repellendum. At Turcis ejuſmodi mentem ſuperi ademerunt; & Venetis aliquod ſupplementum opportune advenerat. Interea novis coactis copiis Iſmail ad ſolvendam obſidionem ſe comparaverat, idque extremo conatu pertentare a. d. IV. Kal. Sept. (quem diem ſibi Turcæ fauſtum arbitrantur) apud ſe conſtituerat. Quod ubi e captivo quodam Sarmata, qui deceptis cuſtodibus fugam arripuerat, Konigſmarchus accepit, cuncta accurate diſponit ad eos reprimendos; maxime verò frequentioribus machinis ſtationibuſque firmat vallum, quà per apertam planitiem, utpote equitatu pollentes, irrupturos arbitrabatur. Ejus opinionem ſagaci conſilio Iſmail fefellit. Ad eam partem equites ſolùm impulit, qui hoſtem facta impreſſione concitatoque, quantùm poſſent, tumultu in ſe ſe averterent; pedites ex aſperrimo, qui caſtris imminebat, colle, & quà nullum patère iter videbatur, trifariam partitos demiſit. Humilis ibi, ut in tutiſſimo loco agger, infrequen-

*Præſidiarii erumpunt.*

*At repelluntur.*

*Iſmail Venetos aggreditur arte ac ſtrenuitate.*

*Venetorum periculum.*

1686. tiorque miles, una tantum Illyriorum legio. Hanc Thraces strenue adorti, transgressique vallum turbant urgentque, nec ita multò post in fugam conjiciunt. Pulsos excipiunt Melitenses, Romanæque cohortes, quæ in proximo dari sibi certaminis signum, opperiebantur. Instaurata fronte novum prælium exoritur haud impari primùm fortuna, mox ad Barbaros inclinata; instabant enim majore copiarum mole. Ad suorum discrimen Konigsmarchus, extenuatis ubique stationibus, cum valida militum manu in tempore accurrit; subdit recentes fessis. Ubi verò atrocius adest periculum, ipse inter primos ordines cuneum inducit, arte manuque strenuus. Strato plumbea glande, cui insidebat, equo, in alium insiluit; & quà voce, quà ferro firmat restituitque pugnam. Res diu ancipiti Marte gesta; dubiam tandem incertamque victoriam eadem ars, quæ superiori prælio, Venetis conciliavit. Maurocenus enim accepto signo: suos ingenti periculo dimicare: omne confestim nauticum nomen præter vinctos, e classe in terram expositum, ductare ipse cœpit, magno ad certamen gressu, majoribus incedens animis. Quod ut Ismaili nunciatum, veritus ne supervenientes copiæ momentum Venetis ad victoriam adderent, cani receptui jussit; castraque ordine ac sensim egressus, in adversum collem, quà descenderat, agmen erigit; ratus hostes loci iniquitate detentos, sudore ac pugna debilitatos, non successuros, sibique interim daturos spatium temporis, quo cir-

*Illud Konigsmarchus expedit, & quomodo.*

*Maurocenus nautarum agmen in prælium ducit.*

*Ismail in collem suos recipit.*

circumferret per notas valles equitatum in progressam a litore manum, invaderetque faciliori aditu a tergo vallum. Hæc consilia Konigsmarchus turbavit; qui ad auxiliares, Illyriosque, objectos hactenus Turcarum furori, multaque cæde irritatos conversus: satis ne vobis, inquit, repulisse hostem? nec animus est, vindictam quæsituris, actutum perdere? Qui vestrûm primo conflictu cessere, fidem faciant vi, non metu cessisse; qui magnis conatibus restitere, partum decus nova cumulent gloria. Ite alacres, & quam inchoastis, victoriam absoluite. Acuitur virtus difficultate, nec quidquam arduum volenti. Intulere illico signa, tantusque cœpit animos ardor, ut prope currerent. Turcæ, quorum audaciam attoniti mirabantur, strenuitatem veriti; protinus, ne ad manus venirent, se retulere. Et equites peditum exemplum sequuti, nulla interposita mora in penitiorem provinciam vertunt equos. Cruentam utrique parti pugnam fuisse, quamquam sunt qui Venetis negent, nemo ambiget, si & tribus pugnatam horis, & varia fortuna, & obstinatis animis secum ipse reputare velit. Turcarum cladem Naupliæ deditio excepit, metu non vi subactæ. Nam tametsi vallum jam ad fossam productum foret, & prima cuniculis mœnia suspendi cœpta; diu tamen durare oppidum potuisset, valido adhuc præsidio, rupis asperitate, triplici munitione tutum. Et Ismail repulsus, haudquaquam fractus, abjerat. Verùm Mustaphus prætor cum Assano fratre, qui & ipse fu-

1686.

*Konigsmarchus suos hortatur ut in collem se erigát*

*Dicto parent.*

*Turcæ audaciam mirati prorsus recedunt.*

*Nauplia deditur*

*Quare, & quibus conditionibus.*

1686. premum Peloponnesi imperium obtinuerat, sibi potius & ingentibus, quas collegerat, opibus, quàm reipublicæ consulendum existimarunt. Itaque missis, qui de tradendæ urbis conditionibus agerent, cum Mauroceno conveniunt, ut quicquid ibi Turcarum esset (plus quatuor millibus fuere, in his mille ducenti armati) cum omni re domestica in Tenedum insulam deduceretur, ipsi Venetias. Ubi paucos moratos menses impium suos colendi ritus desiderium ad Marochi regem ire suasit; securam illic, quippe ob locorum distantiam Aulæ Byzantinæ ignotos; commodam divitiarum affluentia; ignobilem otio vitam traducturos. In urbe proximaque scopuli arce octo supra sexaginta æneæ machinæ inventæ, in portu duæ quinqueremes. Stetit Venetis nobile facinus minori quàm existimari potuisset & vulgari sanguine; sed pretium auxit eques Alexander Alcenagus, dum fossam inter primos subiret, telo interemptus; vir clari apud suos nominis militari prudentia & rerum in eo bello gestarum fama. Plures morbus absumpsit, & aliquos illustri genere. Nauplia in potestatem redacta, Maurocenus classem longarum navium conscendit, circumegitque, si fortè navalis pugnæ occasionem, eamdemque in ea fortunam nancisceretur. Cùm autem contrarii venti mare prohiberent, non ita multò post Naupliæ portum rursus tenuit. Ibi enim hjemare constituerat, in Turcas intentus, qui in ipsa Peloponneso locum hibernis ceperant; nautica simul tur-

*Prætor cum fratre primum Venetias, deinde ad Marochi regem pergit.*

*Quanti Venetis facinus steterit.*

*Maurocenus classem educit.*

*A Venetis navigare probibitus in portum redit.*

turba ad instaurandum expediendumque ruinis oppidum abusurus. Eò deinde classem quoque majorum navium reduxit, haud ærumnis intactam, Venerius prætor. Nam cùm in Tenedum Nauplienses novem iisdem navibus traduxisset, redeuntem oppressit apud Lesbon insulam Turcica totidem navium, pluriumque triremium classis. Dum illæ imparibus quamquam viribus se ad prælium comparant, concidit ventus, tantaque extemplo malacia & tranquillitas extitit, ut immobiles inutilesque ad pugnam torperent. Contra Barbari suas remulco circumagentes, e majorum latere, ac triremium proris atrociter in adversas ejaculati sunt, multa armamentorum ac mortalium strage. Nox certamen, classes ventus, qui opportune spirare cœpit, in diversa diremit. Bellum hoc anno in Dalmatia memorabile nihil habuit præter sævas utrinque populationes, & Singum, frustra superiori anno tentatum, a Venetis in ditionem acceptum. Illuc Eques Hjeronymus Cornelius prætor ingentem adduxerat provincialium manum, & paucas e præsidiis collectas legionarias cohortes, unam præsertim latronum, qui diu per Neapolitanum regnum grassati, ea conditione ut Venetorum militiæ nomen darent, abire immunes permissi fuerant. Horum strenuitate oppidum prope corona captum. Adeo ex una eademque indole magna vitia, magnæque virtutes; tantùm interest, quò illam flectas. Longe majora per hanc ipsam æstatem Sarmatæ portendère; nec omen

1686.

*Et illuc Venerius suas naves adducit.*

*Ejus classis cum Turcica congreditur, ubi, & quo eventu.*

*Cornelius in Dalmatia Singum capit.*

*Latronum cohors præcipuas in eo subigendo partes egit.*

for-

1686. forsitan fefellisset, nisi consilio peccatum foret. Duo Rex majoribus, quàm antea curis, agitabat animo; primum ne sua senesceret gloria, jam non dissimulanter a procerum potentissimis invidia atque æmulatione conflictata; alterum, ut Jacobo filio nuptiarum splendore, magnisque inde clientelis ad regnum viam sterneret. Utrumque ab uno Turcico pugnando bello paratum iri conspicabatur. Hinc enim amplior faciliorque adipiscendæ laudis materies; spes simul & ratio conjungendæ cum Austriaca Domo necessitudinis, unde filio decus ac vires ad paternum obtinendum Imperium augeret. Jam quoque Regina Maria Casimira studium remiserat aliò ipsum, sibi penitus blanditiis devinctum, avocandi; comperto demum, ex una solùm Neoburgica sobole connubium filio, genere illustre, potens Sarmaticis clientelis peti posse. Nam Lusitani regis filiæ, quam exoptaverat, spe deciderat; & puellam e Galliis adducendam, ut Bethuniæ Marchio sagaciter admonebat, aversabatur. Quippe illam, si e regio sanguine, gravem sibi natalibus longe clarioribus futuram metuebat; Et, si pari secum nobilitate, invidebat eamdem, quam ipsa, felicitatem ac decus consequuturæ. Hærebat quoque muljebri in corde vulnus, quòd, cùm Ludovicum regem de patre inter Gallicos purpuratos cooptando postulasset, tacite repulsam tulerat. Itaque Joannes rex, cùm nihil ingenitum sibi adversus Turcas odium retardaret, alacriter in bellum ferebatur.

*Poloniæ Rex quamobrem Turcicû bellû urget.*

*Regina quoque stimulos addente.*

*Ad conciliandas filio Neoburgicas nuptias.*

*Quas e Gallia peti nollet, & quare.*

Pri-

1686.

*Rex commeatus exercitui ære suo parat.*

*Moschos secum fœdere jungi adnititur.*

*Moschorum cum Sarmatis dissidiorum origo.*

*Quomodo sæpius illæ compositæ, & quo statu nunc essent.*

*Smolenscum & Kiovia quomodo primùm in Polonorum potestatẽ venerint, deinde in Moschorum.*

*Sarmatarũ cum Moschis fœderis icti conditiones.*

Primum ejus studium, superiorum expeditionum impedimenta fugere comparando militari apparatu commeatibusque. Ad quæ cùm publica prompta deesset pecunia, de suo centies mille Hungaricos aureos commodavit. Deinde ingenti omnium plausu Moschos ad Turcicum bellum sibi socios adjungere aggressus est. Manebant Sarmatis cum ea gente duodecennales induciæ, quæ anno post mille sexcentos quarto & quinquagesimo initæ, identidem peracta periodo instaurabantur. Interea Moscho parebant duæ in ipsorum finibus validæ civitates, & cognominis tractus capita, Smolenschum & Kiovia; illud armis subactum; altera sibi a Cosaccis, qui eam superaverant, tradita. Fuere olim Russorum Dynastarum sedes. Seculo postmodum reparatæ Salutis decimo quinto a Lithuanis, Polonisque in suam ditionem traductæ haud semel finitimis belli causam præbuere, modò captæ, modò receptæ; quoad paulo ante constitutas inducias in Moschorum denique potestatem concesserant. Hoc prætio inter utrumque populum pax conciliata, ictumque fœdus adversùs Thraces. Conventum quippe cum Joanne, & Petro magnis Moscoviæ Ducibus, ut illæ cum omni circùm regione iisdem adscripta jure bono ad Moschum Imperium accederent. Ipsi contra quædam alibi non magni momenti loca Polonis remitterent. Ad quadringenties mille Hungaricorum aureorum in Sarmaticum ærarium traducerent. Bello e sociali fœdere Turcas Scythasque persequeren-

1686. rentur. Dum ad istud magnifico, ut fama ferebat, apparatu se comparant, & Rex accipiendis Reipublicæ auctoritate perpetuæ pacis conditionibus Senatum vocat, æstas abiit. Solus proinde in rem incubuit, quam sibi hoc anno agendam proposuerat. Constituerat autem, exercitu in Moldaviam inducto, aut Regulum ad suam voluntatem, aut provinciam in potestatem adducere. Illinc in Bessarabiam progrediens, Scytharum sævissimas in Polonos injurias ulcisci; atque Arpi celebri ad Naparis ostium urbe in ditionem redacta, imminere ponto Euxino; Byzantioque unà cum Moschis, per Borysthenem fluvium Tauricamque Chersonesum proximo vere descensuris, excidium inferre aut minitari. Ei Cæsar, & Pontifex maximus Kamęnecum recuperandum, suaque prius repetenda, quàm inhiandum alienis, in memoriam redegerant; veriti funestam, ut antea, Sarmatis; inutilem Fœderatis Scythicam expeditionem. Sed objiciebat Rex: Sarmatas campestribus vigere pugnis, equitatu pollentes; pedestris prope imperitos militiæ; cujus in oppugnandis urbibus præcipua sit opera. Itaque exeunte Junio Sniatinum, inter Naparim Poratamque amnes oppidum, cum Sarmatarum exercitu se contulit, quò & Lithuanis ad conveniendum edixerat. Ubi ex itinere propiùs Kamænecum fuit, tria equitum millia mœnibus obequitare jussit, fidem facturus: se consilio, non metu illinc digredi. Immissa ad decertandum Scytharum ala, post levem pugnam Sarmatæ re-

*Serò firmatæ.*

*Idcirco Rex bellum hoc anno, nihil Moschis adjuvantibus, gerit.*

*Quam expeditionem sibi proposuit, & quo consilio.*

*Cur Camænecum non tentaverit.*

*In Scythas expeditionem suscipit.*

*Equitum manum jubet circa Camęnecum excurrere.*

*Turcarum agmini occurrunt, multosque trucidant.*

recessere. Redeuntibus occurrit Turcarum agmen præda, quam longiùs collegerant, impeditum. Armis petitum facilè fugant, mille contrucidatis. Rex eventu & omine lætus, cùm Lithuanorum copias accepisset, Jassium Moldaviæ Reguli sedem, superato Porata amne, advenit. Præmiserat, qui Regulo, si secum arma sociare vellet, amicitiam tutelamque polliceretur. Ille causatus, obligatam Turcis obside filio fidem se deserere, nisi ejus periculo, haudquaquam posse; cum omni argento pretiosaque veste discesserat ad Noradinum Scytharum Regulum; ejusque exemplo, quicunque ibi fortunis aut natalibus clarior, se se in montes abdiderat. Rex pacato agmine urbem ingressus, cives sacramento obstrinxit Poloniæ regno, in cujus olim parte Moldavia recensebatur; relictoque ibi valido præsidio, ne nimiùm se crederet ipsorum fidei, iter progreditur. Ubi ad provinciæ fines perventum est, vocatos circum se majores duces, his paucis est alloquutus. Scythis inferimus bellum, infestisque signis ingredimur Bessarabiam, jam tandem ab infestissimis latronibus tot acceptarum injuriarum pœnas repetituri. Si adversùs quos arma feramus, subjerit animum cogitatio, nulla certior victoria est. Quippe gens fugacissima non audebit in conspectum se dare nostrorum militum, nedum virtutem periclitari. Si adversùs quæ loca; aggredimur facinus non leve quidem nec explicatum. Asperum iter, æstuosum cœlum, tellus nihil præter pabulum ar-

1686.

*Sarmatæ Jassium tenent Moldaviæ caput.*

*Regulus discesserat, & quid causatus.*

*Nobiliores quoque Cives cum splēdidiori re domestica.*

*Jassenses sacramento Regi se obstringunt.*

*Bessarabiam Rex ingressurus Prefectos militię alloquitur.*

1686. mentis ferens; & cùm omnia ad vitæ usum è convecto petenda sint, necessaria hinc rerum inopia. Rara in itinere oppida, fessos urbanis commoditatibus recreatura. Siquidem isthic mobili plerumque sede vagantur populi. Hæc tamen, sæva quamvis durissimaque, una ad vincendum satis est vincendi voluntas; quam puto vobis non defuturam, si quot inde patriæ obventura sint bona, nobiscum animo complectamur. Primùm, fractis dirissimorum hostium viribus injectoque metu, Sarmatiam populationibus occludemus; nobis vicissim Thraciam aperiemus. Arpis modò, nobile emporium, nostra erit; deinceps, ni fallat omen, Byzantium; relataque undique præda, auctique aucto Imperio tributis, urbes nostras, tot nunc exhaustas populationibus, manubiis invicem divitiisque recreabimus. Nec parvi æstimanda voluptas, quam parit mollitus, incusso vicissim damno, acceptæ dolor calamitatis. Tot igitur tantisque commodis comparandis dare quidpiam laboris solertiæque ne grave sit. Quàm longe acerbiora venando experti sumus? Corpora sæpius levi somno ciboque refecta, lassata per montes saltusque arduis itineribus, usta calore aut gelu. Et a quibus nos una præstat invictos fallendi capiendique feras voluptas; gloriæ, securitatis, opum cupiditas non præstabit? non hæc mihi virtutis vestræ, meæque gentis opinio est. Verùm quia multùm interest: inopinatò, an consultò malis occurras; præoccupavi dicendo animos vestros, ut vos meis monitis,

ve-

vestris adhortationibus milites obfirmati, horribilius eorumdem malorum telum, quod est improvisò se offerre, caveatis. His dictis accensi duces militesque, alacres animo ire pergunt. Naparis, longiori quamvis itinere, ripas legunt, ut inde aquari possent. Scythæ Noradino duce cum aliquot Turcarum legionibus modico ab hostibus intervallo prosequebantur; ut neque illos timore vacuos intactosque progredi finerent, nec sese in universi certaminis aleam committerent. Sed hàc illac circumcursantes carpebant agmen, palatos intercipiebant. Suis tamen conclusi ordinibus, cætera negligentes, Sarmatæ procedebant. Quod ubi Noradinus, & in mediam jam penetrasse provinciam, vidit; ignem, quà iis iter faciendum erat, adultis herbis nondum falce depressis injici jubet; eæque multo jam Sole torridæ longe lateque flammam propagarunt. Primùm ea res Sarmatis ludibrio esse, ratis, non ubique per montes & valles immensamque planitiem pabulum jumentis absumptum iri. At cùm brevi jam longius petendum esset; & digredi ab Napari exercitum, aquarum alibi inopia non pateretur; turmæ verò, quæ identidem mittebantur, exceptæ hostium insidiis nunquam sine cæde regrederentur; id Regi curam injecit, ne tanta equorum jactura (equis enim cuncti merebant) si fame consumerentur, ingens sibi clades instaret. Itaque pedem, mutato consilio dimissaque expeditione, referre statuit; spe simul: posse hostem, qui vestigiis hærebat, aut re-

1686.

*Sarmatarum itineris ratio, & norma.*

*Scythæ illos prosequūtur infestātque.*

*Ignem herbis injiciunt.*

*Magnum hinc Sarmatis incommodum, & quale.*

*Itaque pedem referunt.*

1686. pente, aut vel invitum ad pugnam elici, priusquam recederet, consuleretque sibi loco aut munimentis. At nusquam incautum reperit. Cognito enim, Sarmatas vertisse agmen, rectàque ad se progredi; stratis arboribus, quæ ibi viam inumbrabant, obsepsit iter, & se contexit. Quin & aliquot machinis, nulla tamen cæde, utpote imperite libratis, eos ab se longius impellere nitebatur. Rex non tenue illud impedimentum, sed moram veritus, quæ temporis spatium daret ad regionem, qua rediturus erat, flammis depopulandam; parum circumducto exercitu, viam præcepit, levioribusque tentatus quotidie præliis usque ad Poratam amnem, Jassium repetit. Ibi ad reficiendas legiones paucos moratus dies, abductoque ex arce præsidio, urbem ex longinquitate & exiguis munimentis minime idoneam, quam retineret, deserit; cùm præsertim nova per hos ipsos dies ærumna vetustum Moldavorum in Polonos odium exasperasset. Cosacci enim prædam inhiantes; cùm sibi ad diripiendum palam oppidum data civibus a Rege fides impedimento esset; clam injecto cum ardentibus sagittis igne Templis ac domibus, plurimam per incendium ac tumultum abripuerant. Hac illi perciti provocatique injuria, Scythas in abeuntes Sarmatas occultis nuntiis accersunt; ductosque breviori circuitu per notos calles, iis quà e superiori loco quà ex insidiis objiciunt, afficiuntque magnis incommodis & plurium nece, quos fame lassescentes equi ab reliquo agmine retardabant. Exercitus tamen

*Scythę certamen fugiunt.*

*Sarmatę Iassium perveniunt.*

*Cosacci eam urbē flammis infestant, prędę intenti.*

*Moldavi Scythas adversus Polonos accersunt, immittuntque.*

*Non sine istorum clade.*

men, tot quamvis molestiis conflictatus, iter impavide prosequebatur. Soczovam prætergressus, asperrimis successerat montibus, unde per difficiles saltus ad Poratam amnem, quem iterum trajecturus erat, aditus aperiebatur. Dum castra locat, postridie in eas angustias se demissurus; nuntius ad Regem affertur, alam sex millium Scytharum per devia itinera, incolis nota, circumductam, ulteriores fauces eo consilio præoccupasse, ut cùm illuc se se hostium agmen insinuasset, a tergo a fronte conclusum objiceret armis & magnæ cædi. Rex, cùm inaccessa contemplaretur juga, nuntio diffidere. Misso tamen qui rem exploraret; ubi cognovit, vera esse, quæ renunciata fuerant, exhorruit periculo vix non obito. Simul verò certior factus, Scythas, ùt in loco non suspecto (quippe ratos, se clam hostibus eò progressos) negligenter se gerere; confestim supremum regni quæstorem cum septem millibus equitum ad ipsos silenti agmine ire jubet, atque ita moderari gradum ut dubia adhuc luce, cùm gravior corpora somnus occupat, pervenirent. E sententia res accidit. Sopitos aggrediuntur, inermes opprimunt, territos tumultu fugatosqne dissipant, illata sexcentis nece, quadringentis captis, cum mille ducentis infrænatis equis. Plures propinquus Hjerasus amnis, quem fugiendo intrarant, absumpsit. Reliqui, hàc illac in profundas valles dispersi, periculo se subduxerunt. Ab hac cæde Sarmatæ nullis amplius molestiis divexati, saltum, Poratam, Naparim transgre-

*1686.*

*Scythę Sarmatis insidiantur, ubi, & quomodo.*

*Detecta insidię eluduntur.*

*Qua ratione.*

*Scytharũ cędes.*

*Poloni tot afflicti ærumnis domum regrediuntur atque in hibernæ discedunt.*

1686. sgrediuntur, atque in hiberna, tot ærumnis haud parum imminuti discedunt. Rex Javorovam petiit, æger animo ex iniqua susceptæ expeditionis fama; quippe cujus prævidisset difficultates, nec par visus fuisset ad præcavendas superandasve. Splendidum quoque facinus, ut prius invidiæ, cùm adhuc in spe, ita nunc irritum, ludibrio erat. Javorovæ, quò convenire jusserat, habito Senatu, pactas cum magnis Russiæ Ducibus pacis fœderisque conditiones ex ejus auctoritate ratas habuit. Enimvero illos Turcæ, ut ab hoc sanciendo fœdere dissuaderent, ingenti curaverant studio. Sed rejecti ob vetus inter utramque gentem odium, inclinatamque modò illorum fortunam; quam impellere, eò Moschis jucundiùs erat, quò diu gravem experti fuerant. Id ubi solemnibus cæremoniis confirmatum fuisse, nuntius Byzantium affertur; incessit omnium animos timor, ne, cùm ad reliquam procellam dirus hic turbo accederet, de Turcico Imperio actum foret. Hinc ex dolore liberę de Mehemete rege querelę agitari cœptæ primò inter plebem; mox in aula, in ipsoque purpuratorum collegio; eòque pervenerunt, ut, ad avertendam iram Numinis, de Fœdifrago in ordinem cogendo fuerit cogitatum. At proceribus visum, ejusmodi maximo rerum motu Imperii molem, quæ vacillabat, impulsum iri potius quàm confirmatum; ut, dum affecta valetudine languet corpus, a validioribus temperandum remediis est, ne nimia virtute quicquid reliquum est virium opprimant. Seditiosa

*Rex Javorovam petit æger animo ob improsperam expeditionem.*

*Ibi fœdus cum Moschis Senatus Consulto firmat.*

*Turcæ illud impedire conati fuerát, sed frustra.*

*Magnus hinc Turcarum metus.*

*Querelę in Mehemetem Regem.*

*De illius exauthoratione cogitatum.*

*Cur non decreta.*

ditiosa dicta Regem non latuere. Veritus autem concitatam justo dolore multitudinem, iracundiam compressit; simulansque, ejus consilia, monita, voluntatem pro norma se habiturum, avocare studuit irritatos animos ab tumultu. Non tamen ita, ut omnium obstruerentur ora. Nam pluribus adhuc mussitantibus, celebris inter eos hypocrita in divinæ Sapientiæ quod fuit olim Templo, nunc prophanis sacris addicto, dum Rex ab Mehemete pacem ac veniam oraret, e suggestu his illum affari verbis ausus est. Frustra Dei opem imploras, Imperator, iners ipse ac desidiosus. Comitatur illa hominum strenuitatem, non fovet ignaviam. Exemplo sint Majores tui, quibus ingens perpetuaque affulsit, legiones præeuntibus consilio ac virtute. Te fugit in umbra & otio confidentem; quem nisi una venatio virum proderet, inter fœminas recenseremus. Non his profecto artibus in hanc magnitudinem coaluit Othomanorum Imperium. Crevit adhibito a Majoribus tuis ad rem bellicam studio; corruit data modò a te scortis ganeisque opera. In hæc ærarium effundis, armorum oblitus; utque unus gaudeas, cuncti gemunt. Audi, quid per me tibi Mehemetes obnuntiat. Stabit secta, & Imperium nostrum, sed diversis moribus Principe; quos vel ipse induas, vel alius in solium ferat. Ad insolitam audaciam Rex obmutuit, demissisque oculis veluti si tactus Numine, tacitus in Aulam regreditur, anxius, ne classicum ille seditionis cecinisset. Postridie ad-

1686.

*Mehemetes obsequi suorum voluntati simulat.*

*Ab quodam hypocrita palam ac libere objurgatur, quibus verbis, & ubi.*

*Rex hypocritæ dictis consternatur.*

vo-

1686. vocato purpuratorum Consilio, se populi voluntati obsequentem nihil jam præter arma cogitare dixit, & vere primo ad bellum iturum; prius tamen instaurandos exercitus, omnique apparatu ornandos instruendosque; ne se præsente majestas Imperii discrimen adeat. Jubere proinde, exquisito delectu conscribi milites, curari pecuniam. Quòd ad se attinet, sanctius ærarium in belli usus aperturum; gemmas, Principum decus, dignitatis ornamenta, venales exhibiturum; commeatum daturum venaticæ turbæ, & iis præterea, qui ad relaxandum regalibus curis animum operam sibi navent; eorumque stipendia militibus adscripturum. Hæc tamen belli voraginem haud posse implere. Cùm a novis tributis abstinendum sit, tot jam impositis; in animo sibi esse ad voluntariam liberalitatem populos invitare; sed prævidere, consumptis, ut ajunt, patrimoniis, pauca inde collectum iri. Quò mentem igitur appellendam esse? Eò videlicet, ubi cunctæ propemodum Imperii opes coaluerunt; & ubi in terram defossæ, aut in desidiosos religionum cultores distributæ augent incubantium arrogantiam, inertiæ favent. Eas tot inquinatorum sodalium consessus, vitiorum sentinæ, avaritiæ desidiæque domicilia, tot superstitiosæ pecuniæ gurgites in lucem restituant, reddant legitimis usibus; nec amplius fraudata republica vertant in alimenta luxuriæ laborum solertiæque præmium. Perculit prophanæ superstitionis Antistitem Regis dictum. Ipsi tamen, celato vulnere, leniter

*Vocat Purpuratorum Consilium, eique, se populo satisfacturũ, spondet.*

*Ad instaurandã rem bellicam necessaria proponit.*

*Quicquid in se est, isthuc daturũ promittit.*

*pecuniæ cogendæ rationes expẽdit.*

*A Delubrũ & Hypocritarum patrimoniis tributum dari constituit.*

*Muphtius modeste resistit.*

niter in memoriam redegit: ſacra adhuc Othomanicis Regibus fuiſſe ejus Ordinis patrimonia; nec eſſe, cur iis modò violandis cumularet ſibi Mehemetis iram. Cui ille, acerbe ſubridens: macte, inquit, hac tua pietate. Pridem haud impium exiſtimaſti, ſolutis induciis ſuadere bellum; pium modò reputas belli nervos incidere, ſubtracta pecunia. Utrinque reum te prodis; & pœna utrumque delictum ſequi debet. Tu depoſito magiſtratu in Chium inſulam exulatum abi. Vulpeculæ tuæ effoſſis male partis theſauris comprimant aſtutos animos; nec amplius inſidiantes Imperio noſtro, tandem aliquem ſibi ſtatuant obloquendi, irritandi, minitandique modum. Morem geſſere quamquam inviti; ſed invalidi erant ad reſiſtendum, abſentibus labefactatiſque prætorianis; quorum freti ope adhuc vel ipſi Regi metum incuſſerant. Ita, utriſque debilitatis, magnum ſibi ex ipſa adverſa fortuna conſtituit munimentum ſecuritatis. Adeo nil difficile Principi, ſi tempeſtive. Verùm non in comparanda ſolùm pecunia vertebat rei ſumma. Major erat conſcribendi milites difficultas, maxima reſtituendi militibus animos, tot jam cladibus abjectos profligatoſque. In id Solymanus Viſiriorum princeps ſe dederat omni ſtudio, cunctis militari ætate aut robore, facere ſtipendia, juſſis; curabatque, excurſionibus levibuſque præliis excitatas, ponere legiones metum, atque hoſti aſſueſcere; muniendis inſtruendiſque urbibus ſpem retinendæ Hungariæ ferociter oſtentare. Hujuſmodi ob-

1686.

*Mehemetes illum objurgat, relegatque in Chium inſulam.*

*Tributa exiguntur ab Effendiis impotentibus ad reſiſtendū, & quare.*

*Conſcribendis militibus Viſirius dat operam.*

*Eos bello aſſueſcit.*

*Munit Hungariæ oppida.*

1686. obtentu veniam ab Rege obtinuerat Albæ græcæ hibernandi, re vera sibi timuerat ab Aulæ insidiis, ubi rarò infortunium culpa vacare creditur. Quamquam delatoribus obviam ierat, accepto a majoribus minoribusque militiæ præfectis, consignato literis, testimonio: nihil se vel providi Imperatoris, vel strenui ducis, vel fortissimi quoque militis, quo Budæ casum prohiberet, prætermisisse. Nihilo tamen secius, cùm Numine impellente ruere Imperium videret; nec iis, quæ modò essent, viribus sustineri posse; ad pacem reconciliandam, quæ tot affectum ærumnis, ut fessa corpora quies, recrearèt, conscio rege animum, curas, operamque admovit. Itaque ad Hermannum Badensem, bellici Consilii præsidem, Viennam legatum cum literis misit, qui renuntiaret: si Cæsarem tot misertum calamitatum, quas bellum parit, hujus tæderet; nullam per Mehemetem regem fore moram, quin æquis conditionibus absolveretur. Aliquem proinde sibi legaret, qui de agendi loco, & re conveniret. Visirii mandata diversis jam antea conflictatum consiliis

*Albæ græcæ per hyemem commoratur, & quare.*

*Rei a se bene gestæ in Budæ oppugnatione testimonium ad Regem mittit.*

*Legatum de pace Viennam mittit.*

1687. Cæsarem in suam partem, vix abfuit, quin inclinarent. Dividebant ejus animum eædem, quæ superioribus annis, ambigendi causæ: ingens a Turcico bello spes, non impar a Gallis metus. Et accreverant sperandi metuendique argumenta. Nam & Buda capta, & tot clades alia super aliam Turcis illatæ, & iis terror inditus adeo, ut nusquam vestigiò hærerent, ad eos penitus conterendos incitamento erant.

*Cæsar en ad pacē statuendam adjiceret animum, ambiguus; & quæ hinc inde rationes.*

Ur-

Urgebant Pontifex maximus, Venetique, pruden- 1687.
ter rati: nihil ad perpetuam victoriam adhuc gestum, nisi penitus debellatum foret. Siquidem potenti inimico aut multum detrahas, quo ei, si rursus invadat, obniti possis; aut nihil, ne extimules ad repetendum, usurasque velit. Instigabat etiam commune Christianæ gentis desiderium, non sine querelis conspecturæ, tamdiu expectatam ac tandem acceptam perdendi immanissimi hostis occasionem negligi. Ex altera parte Cæsar quorumdam procerum sententiis obruebatur, qui, Turcico empti auro, renovandis induciis operam suam commodabant. Nam Visirius hoc etiam ariete Viennensem aulam susceperat concutiendam; trecentis hungaricorum aureorum millibus per Transilvanos legatos, in quos potentiorum licuisset, dispersis. Non unus ea infamia apud vulgus hominum laborabat. Quamquam habita quæstione nihil reorum inventum; sagaciter contecto crimine, quod non sine magno rerum motu puniri posset. Aliqua tamen iis favebant, quæ rectam hujusce consilii speciem exhiberent; bellicos apparatus expedientibus in Alsatia Gallis, pluribusque per hyemem legionibus eò traductis. Etenim Ludovico Regi Christianissimo haud obscuris indiciis injecta suspicio fuerat, ingentem in se a Germanis aliisque concitari procellam. Quam nisi in eos ipse commovere antevertisset, damnum Galliæ cumulaturam arbitrabatur. Superiori æstate Augustæ Vindelicorum fœdere se conjunxerant Leopoldus Cæsar, duo

*Pontifex max. & Veneti bellū gerendum dicunt.*

*Uniuscujusque Christianæ gentis simile desiderium*

*Plures Viennæ Turcico auro emti pacem Cæsari suadent.*

*Suadendi verò non vana erant argumenta.*

*Ludovicus Galliæ Rex de Germanorum in se bello suspicatur.*

1687. Caroli Hiſpaniarum, Svecorumque Reges, Octoviri Miſnienſis, Palatinus, Bojoarius cum omnibus Saxonicæ regnatricis familiæ, aliiſque Regulis ad ſuperiorem, ut vocant, Rhenum incolentibus. Ineundæ ſocietatis auctor ſtructorque fuerat Wilhelmus Octovir Palatinus, negotium Gallis, ſua nimiùm contradicendi obnitendique libertate irritatis, ne ſibi faceſſerent, exhibiturus. Reliquos conjunxerat, ut fama tenuit, ſtudium repetendi, cùm primùm poſſent, a Ludovico rege Argentoratum, Luxemburgum, & quicquid ei Metenſe ac Friburgenſe Forum adjudicaverat. Quamquam ſinguli obtendiſſent mutuam, quibus inerant, Circulorum tutelam. In Circulos enim, unumquemque plures complexum Principes, Germania dividitur. Interea quoad maturum foret, Turcico obdureſcere bello Germanos milites, Gallos pace militiam dediſcere atque emolliri. Rex turbulenta in ſe agitari conſilia, ex intempeſtivo fœdere ſuſpicatus, nihil tamen præter querelas movit, adverſa tum temporis ex tumore tentatus valetudine, nec ſatis certus an ille Calvinianus ſuæ gentis turbo penitus conquieviſſet. Secto deinde per hyemem tumore, ſanitatem receperat tanto ſuorum populorum gaudio, quantus ex ejus periculo dolor fuerat. Ubique data ab iis plurima ſigna geſtientis animi; ſed illud præter cætera illuſtre; dum ad agendas in majori Templo ad aram Deiparę gratias bonorum omnium auctori Deo Pariſios progreſſus, non magnifica ſolùm pompa, regali-

*Quæ ſuſpicandi cauſa.*

*Fœderis inter plures Germaniæ Principes Octovir Palatinus auctor.*

*Quæ ejus conjũgendi in ſpeciem cauſæ; quę revera.*

*Galliæ rex otiũ quęrit, & quare.*

*A morbo cõvaleſcit immenſo ſuorum gaudio.*

*Ejus data ſigna & qualia.*

lique convivio ab urbano magistratu exceptus; sed adeo omnium ordinum, perpetuo plausu ejus nomen acclamantium, effusa e portis multitudine, in viisque constipata circumsessus fuit, ut sæpius rheda, cùm præ turba non pateret iter, subsistere cogeretur, Qua singularis amoris significatione illum mirifice affectum tradunt, ejusque diei celebritatem omni triumpho splendidiorem existimasse. Quàm verò id sibi jucundum accideret, palam fecisse; cùm, dimissis stipatoribus, integrum diem populo se credidit; ratus, civium benevolentia nullum tutiorem Principis custodem esse. Igitur postquam convaluit, expertusque intellexit, in tanta suæ erga se gentis charitate nihil sibi ab intestinis seditionibus timendum esse; ad rerum externarum curam penitus adjecit animum. Ac primùm de Augustano fœdere, quod retinendis vixdum initis vicennalibus induciis supervacaneum videbatur, Cæsarem sciscitatus; cùm suspicio, in se illic conjuratum fuisse, haudquaquam eximeretur, bellum moliri cœpit. Id ubi Innocentio patuit, nihil nisi Turcarum perniciem meditanti, doluit fœdus ictum, ut ajebat, inopportune, & insectandis Barbaris nociturum; annisus autem, officiis sedare turbatos animos, Ludovicum monuit: si de violandis induciis dubitaret; de pace, cum qua illæ commutarentur, agitari posse. Dictum ille verbo tenus accepit, spopondit que, se, si iisdem, quibus induciæ, pactionibus pax coalesceret, a quietis consiliis non discessurum, dummodo ante Kalen-

1687.

*Præsertim Parisiis.*

*Magna cum regis lætitia, ejusque ab ipso data argumenta.*

*De Augustano fœdere Cæsarem interrogat.*

*Bellum molitur.*

*Innoc. illum placare studet, ne a Turcico bello Cæsar se avertat.*

*Conditiones perpetuæ pacis cum Cæsare proponit.*

das

1687. das Apriles in id conventum foret. Re Cæsari ab Cardinale Bonvisio, Innocentii jussu, renuntiata; ille mirari primùm: Pontificem maximum, uni intentum barbarico bello, reliqua haud pensi facere. Queri deinde, ea peti, quibus vix ad viginti annos, nec sine ingenti difficultate, & spe, diffidia æquis interea conditionibus dissolutum iri, Germania acquieverit. Subjicere: frustra se compellari, cujus minor, quàm tot aliorum Principum res agatur; nec tempus, tanti argumenti negotio sermonibus emolliendo suppetere; proindeque immenso Christianæ reipublicæ damno se illuc adigi, ut nequeat, pacem aut bellum cum Turcis facere; Gallico tumultu ab Hungaria legiones avocaturo, ne bellum urgere possit; daturoque iis animos, ut tolerabili lege pacisci nolint. Demum dicere: si Rex isthuc solùm referat mentem, ut certò pactæ maneant induciæ, se dare fidem, mansuras; et fidem ipsi, maximoque Pontifici publicis etiam testimoniis obligaturum. Satis id Regi visum, fatusque: se non eum esse, qui cupiat vel alienis incommodis augeri; otium tenuit. Cæsar hoc vacuus metu, impulsusque a Sarmatis, Venetisque; quorum, ut fœdere cavebatur: quid communi consilio de concilianda cum Turcis pace decernendum foret: sententiam rogaverat, in bellum cum ipsis propendit,. jussitque rescribi Visirii literis: pacem se, fœderatosque haud abnuere, si pace ad pristinos redeant dominos; quæcumque vi olim erepta atque usurpata fuerint. Nam pax injuriarum fi-

*A quo rependiatę.*

*Ejusque responsa & querelę.*

*Qui dat fidem de retinendis per viginti constitutos annos induciis.*

*Ea fide contentus Ludov. Rex quiscit.*

*Cęsar urgere Turcas bello statuit.*

*Nisi graves constabiliendę pacis accipiant conditiones, & quas proposuerit.*

finis; nec cessare injurias manente damno. Tehelium insuper, flabellum seditionis, sibi tradendum esse. Quippe hujusmodi ingenia, ni caute custodiantur, veluti feras bestias, labem perniciemque aut inferre, aut machinari. Rejectis conditionibus, pacis nondum maturæ abruptus sermo, atque omne utriusque partis studium ad arma conversum. Tehelius hyeme nondum exacta ad Agriam, annona laborantem, reficiendam commeatu cum valida Turcarum, suorumque manu progressus, Germanorum globum Heuslero Instructore exercitus duce obviam habuit. Vix autem commissa pugna fugam arripuit, quadringentis desideratis, leviter & ipse telo ictus. Illinc flexo itinere ad Segedunum, spe ejus, aliquot Hungarorum, quos antea corruperat, proditione recipiendi; cùm spes, detentis proditoribus, fefellisset, Temisuarium rediit. At per reliquam superiorem Pannoniam longe graviora molitus est. Clam literas ad clientes, amicosque miserat, cohortatus ne Hungaricos ponerent animos, plenos in Germanicum nomen odii; amoris in patrias leges, suæque gentis decus ac libertatem. Eos ad primos adversæ fortunæ ictus abjicere, non ignavi inertisque solùm esse, sed ignorantis humanos casus, Martemque variabilem. Vicisse quidem adhuc Germanos; sed prope vincendo fractos, tot copiis amissis, exhaustoque ærario; nec ignorari, quàm ægre instaurent vires utrinque debilitatas. Ad reliqua incommoda mox iis Gallicum tumultum accef-

*1687.*

*A quibus vicissim rejectæ.*

*Tehelius Agriæ Commeatus adducere conatur.*

*Fugatur.*

*Segedunum petit spe, proditione illud obtinendi.*

*Sed spe delusus.*

*Conjurationem struit in superiori Pannonia.*

*Quibus rationibus clientes adhortatur.*

1687. cessurum; quo vehementius impulsos quis credat eos stare amplius vestigio posse? Contra: Othomanicum Imperium sua mole adeo consistere, ut omni usquedum hostium conatu concussum, vix tantulum, si advertant mentem, loco cesserit. Testimonio esse ingentem pecuniam brevi nunc temporis intervallo coacervatam, ingentes copias extemplo conscriptas, ornatas, adductas. Auderent proinde se duce, ac meminissent: pro patria mutare fidem non modò honestum, sed pium; non modò utile, sed jucundum. Sibi nunc largiùs subministrari a Turcis milites, pecuniamque; quippe, qui tandem perceperint, ad retinendam Hungariam præcipuum in popularium animis ac robore momentum esse. His fretum, certam se sibi victoriam portendere, si paullum ipsi adniti velint. Nec quærere ut palam apertoque tumultu, priusquam in tuto res sit, adnitantur; sed ut, facta conjuratione, occultis inter se literis unum aliquem diem, atque horam constituant, quibus dispersos per hospitia, solutosque metu Germanos milites opprimant; simulque armati stationes circumstent, vim obnitentibus illaturi. Quod facilè; cùm ex nimia securitate infrequentes negligentesque per oppida hibernent nullo intestino metu, & procul ab hostibus. Se interim cum valido exercitu, quantùm propiùs licuerit, per silentium admoto, præstò futurum, ac memorabile per omnem temporis memoriam facinus ope sua completurum. Tehelii consilium mirum est, quàm avi-

*Præscribit, quomodo conflata in Cæsarem conjuratione, gerenda ipsis res sit.*

*Opem promittit.*

avide ab Hungaris acceptum fuerit; quàm facilè diligenterque explicatum. Et jam, ut in actum erumperet, prope erat; cùm Antonius Carrafa, qui supremum per ea loca gerebat imperium, a pluribus præsidiorum præfectis monitus: oppidanos per id temporis frequentiùs quàm consueverint, veluti ad domestica negotia inter se convenire, in proximaque discurrere oppida, quidpiam e gentis indole suspicatus, hàc illac circumcursantes detineri jussit. Adhibitis quæstionibus tormentisque, literæ ac mandata, conjurationis testes, prolata; ingensque inventa hominum multitudo, quæ patrando sceleri nomen dederat. Cautiores fuga ad Tehelium se subduxerunt. Plures tamen in neruum correpti curam auxere Cæsari; verito, populares non minus, ut antea, illectum iri ad seditionem, si multo litaret sanguine; ac si abstineret. Simul anxio, quid se hujusmodi gente faceret, quam nec benignitate nec metu obligare sibi adhuc quivisset. Visum e re præsenti, quidpiam nocentiorum lictori tradere; reliquos, in carcere asservatos, timore ac spe suspendere, ne quid interea clientes cognatique moverent, ipsorum vicem soliciti. Dum tanti in ea Hungariæ parte fierent ad seditionem motus; ipsum quoque regni caput Buda insidiis petita discrimen adiit. Finchius erat nobilis adolescens ducali in Borussia natus, Salmiæ legionis subcenturio, strenui famam, re nonnunquam fortiter gesta, apud majores duces adeptus. Huic e Budensi præda captiva obtigerat adul-

*1687.*

*Quomodo detecta conjuratio.*

*Quæstiones habitæ.*

*Rei conjurationis deteguntur.*

*Alii fugiunt, alii capiuntur.*

*Cæsar quid ageret, anceps.*

*Paucos necari jubet, reliquos asservari; idque quo consilio.*

*Buda proditione in discrimen venit.*

*Unde ortum.*

1687. adulta virgo; cujus brevi illecebris captus, præda ipse manserat; idque adeo, ut renuenti incestos amores stabilis conjugii, & secum ad Turcas abiturum, fidem dederit. Quærenda erat crimini gratia & præmium, ne ibi vulgaris inopsque transfuga diversaretur. Et illa: utroque afflues, inquit; si, dum certa nocte ad aliquod propugnaculum cum imperio excubabis, meum de prodenda urbe consilium capies. Enimvero honesta æque arduaque Amor contemnit. Amanti obsequutus, extemplo animum ad rem nefariam difficilemque admovit. Literas ad Albæ regalis prætorem misit, quæ illam proponerent, munus pacifcerentur. Erant Germanice scripta, ignota prætori lingua. Itaque vocato, qui eas interpretaretur; haud remotis arbitris, cùm nihil arcani allaturas crederet, recitantur. Fortè, humiliori intentus operi, quidam Germanus captivus aderat in cubili. Is a prætore neglectus (ut non semel rerum maximarum exiles causæ) perfidiam occulto cum aliquot sociis sermone detestatus, deploravit regiæ urbis casum, tanto dudum Christianorum sanguine a Turcis redemptæ, mox levi negotio in ipsorum ditionem rediturae. Hæc lamentantem inter paucos unus audierat sagittarius eques Arrabonensis præsidii; qui Albensi a prætore paullo post, soluto pretio, dimissus, rem ad Baronem Peterschium arcis præsidem; hic ad Cæsarem detulit. Periculi magnitudo Viennensem Aulam consternavit, anxiam ne nuntius imprudenti circuitu illuc præ-

*Ejus proditionis ordo describitur.*

*Quomodo cõstructum facinus detegitur.*

*Cæsar sceleris cõscius factus, illud prævenire studet.*

præmiſſus, ad Budæ præfectum ſerò perveniret. At ipſum rei, ne periret, caute diligenterque gerendæ ſtudium moram Turcis attulerat. Finchio extemplo duum in præſentia, octo in poſterum Hungaricorum aureorum millium factæ ſponſiones; miſſæque Albam græcam Viſirio literæ, oblatam renuntiantes ſpem, roganteſque militum ſupplementum, quo tantum facinus tutò conficeretur. Non enim vel intra mœnia receptis pugnam cum validiſſimo Germanorum præſidio defuturam, quamquam prodito, improvisòque oppreſſo. Et ſummiſſa illico armatorum manus. Sed dum, fallendis hoſtibus, in proxima præſidia dividitur, unde actutum, cùm maturum foret, colligeretur; affuit Baroni Bechio Budenſi præfecto a Cæſare nuntius, qui rem aperuit. Finchius in vincula ductus, faſſuſque Albenſem prætorem a ſe conquiſitum, crimen negavit. Non enim ſibi in animo fuiſſe, urbem in ejus poteſtatem tradere, ſed pactum argentum intercipere, ſimulato ſcelere. Falſi, quia ſilentium tenuerat, redargutus, reum ſe demum dixit, ſed tum potius, cùm ad muliebres illecebras fortem animum, quàm cùm poſtea invalidum, pravaque voluptate captum, ad tantum nefas adjecit. Exorata deinde celeri morte, quòd conſcientiæ cruciatui non ſufficeret, capite pœnas luit. Villicus, qui ejus ferendis epiſtolis navaverat operam, palo infixus. Hoc pacto diſſipatis inſidiis, ad bellum aperto Marte gerendum converſa omnium cura. Adulto jam vere Cæſariani ad

1687.

*Cur a Turcis rei peragendæ mora fuerit injecta.*

*Prodendæ urbis auctor captus.*

*Crimen fatetur.*

*Necatur.*

1687. duo & quadraginta millia ex hibernis movent. Nam Germaniæ Principes auxiliorum partem subduxerant, diversa in speciem causati; re vera, nunquam non sibi suspectam Cæsaris potentiam, nimiùm cresceret, veriti. Moram educendis legionibus fecerat serò constituta alendis militibus res frumentaria, primò ob inopiam ærarii; dein tandiu neglecta ab Comite Rabatta supremo militarium commeatuum præfecto, quoad nihil de suo magistratu sibi fore cum Hermano Badensi bellici Consilii præside, judicatum fuisset. Illum enim a se aliàs non gestum iri. Præsentis pecuniæ quidpiam a Pontifice maximo comparatum, traductis in ærarium ducentis quinquaginta scutatorum millibus, ea tamen conditione, tunc enimvero vix non præterita, ut centum millia ad instauranda Budæ mœnia, purgandasque munitiones occuparentur. Lis Rabattæ, datis a Cæsare arbitris, adjudicata enitente plurimùm Lotharingio, cui penitus ille obnoxius erat. Et Hermanus ob non satis aliquandiu expeditam annonam; quasi retardare victoriæ cursum Lotharingio voluisset; minus commode audiebat. Quin non multò post honoris specie ab Aula dimotus, præpositusque amplissimo totius Germaniæ Ratisponensi Conventui, ne gravis amplius, præsidis auctoritate, æmulo foret. Ubi de qua suscipienda expeditione inter majores duces apud Cæsarem actum est; cùm variarent sententiæ; Lotharingio plurimi de hoste acie invadendo, conserendaque pugna assensi sunt. Rei ex hac sententia peragendæ im-

*Cæsariani in Hũgaria quo numero, & unde collecti.*

*Annonæ comparandæ tarditas & quare.*

*Pontif. max. pecuniã Cæsari mittit.*

*Præcipue ad Budæ munitionem.*

*Rabattæ suprema datur annonæ cura.*

*Hermanus Badẽsis specie honoris ab Aula dimovetur, & quare.*

*Lotharingii sententiæ de provocando ad pugnam hoste ducũ plurimi in Consilio assentiuntur.*

impedimento erat æquatum illi, ut superiori anno, cum Bojoario imperium. Non enim diviso exercitu confligi poterat; & non uno Imperatore confligere, arduum & impeditum. Huic malo Innocentius curaverat obviam ire, Leopoldum hortatus: Genero suaderet ut prius liberis daret operam, quàm sese in belli discrimen. At magnanimus Adolescens, cùm nihil supra rerum gerendarum gloriam famamque nominis haberet, otium renuit. Simul autem moderatus animo suo, difficultatem diremit, fatus: ita se globi alicujus imperium habiturum, ut Lotharingii, quem sibi natu & rei militaris peritia majorem præferret, consilium, si divisis legionibus agendum esset; & si conjunctis, auctoritatem sequi vellet. Itaque, dum æstas inciperet, Carolus, adjectis sibi sex Hungarorum millibus, cum dimidia exercitus parte ab dextra Danubii ripa; Bojoarius ab læva cum reliquis copiis viam ad Turcas arripiunt. Longo & laborioso itinere prope Dravum confluentem perveniunt. Ibi audito, Solymanum Visirium circa Mursam castra locasse, consociatis signis ad eum pergunt. Collegerat ille ad septuaginta hominum millia cum machinarum bellicique apparatus ingenti mole. Pontem in eo loco supra Dravum paludesque, superiori anno igne labefactatum, sumptuosiùs instauraverat; alium adversùs Petri Varadinum jecerat supra Danubium eo consilio, ut ab utraque parte immineret hosti, possetque, hinc Agriam fame jam fere expirantem, illinc inferioris Pannoniæ arces

1687.

*Sed impedimento erat divisum copiarum Imperiũ inter ipsum, & Bojoarium.*

*Innoc. clam Bojoarium divertere ob exercitu studuerat, sed frustra.*

*Hic spondet facilè cum Lotharingio se cõventurũ.*

*Exercitus ad hostem vadit, qua via & ordine.*

*Mursam petunt. Turcæ quo numero.*

*Quod ipsorum consilium.*

vi-

1687. victu reficere. Ubi ad se ire Germanos comperit; vallo sub ipsis Mursæ mœnibus excitato, munitoque tormentis, exercitum concludit, lætus adventu hostium; a quibus nihil sibi timendum ob loci naturam munitionesque; ipsos vicissim rerum omnium inopia, plurimoque ex occasione affici a se posse damno. Nec inde, amnibus circumseptos, facilè evasuros arbitrabatur. Regio erat inculta rusticorum fuga, quos aliò frequentes populationes & diuturni incommoda belli, fraudatos agrorum fructu, depulerat. Accesserat ad stagnantem Dravum incuria deducendi pluvias aquas; unde interjacebant vada, & palustre solum nulla, aut noxia jumentis pabula exhibebat. Illac Cæsariani, superato prope Siclum amne, pugnæ avidi ad Turcas vadunt. Ubi in conspectu fuere, & Lotharingius propiùs equo circumvectus vidit, quo munimento contegerentur; rem non temere aggrediendam ratus, castra ibi suos metari jussit. Interea utrinque majores machinæ, diverso tamen successu, atrociter jaculabantur. Nam Turcis patebant e superiori loco hostium tentoria, certissimoque ictu stragem edebant, vix aliquo suorum desiderato. Quamobrem Cæsariani celeriter se recipere extra telorum conjectum, & per aliquot dies, educto in apertum exercitu factaque præliandi copia, dummodo æquo Marte, hostem lacessere. Is cùm intra vallum se contineret; illi deterriti iniquitate loci, debilitatique pabuli inopia, remeandi consilium capiunt. Turcæ redeuntium postremum carpunt agmen; &, quamquam

*Vallo Visirius Copias circumdat.*

*Quà Germani procedunt; & itineris difficultates, & quare.*

*Ubi ad Turcas perveniunt, ab aggrediendis abstinent & castra locant.*

*Machinis petiti nonnihil recedūt.*

*Aciem instruunt, si hostis congredi velit.*

*Qui recusat pugnam & quare.*

*Illi inopia victi se referunt Dravū iterum trajecturi.*

quam ductum militari sagacique arte, non sine cæde progredi, tranareque flumen sinunt. Eo trajecto, molestiis tum demum vacui Mohatium repetunt, se se invectis Danubio commeatibus recreaturi. Illic octo commorati dies, cùm nullam spem esse crederent acie cum hostibus congrediendi, statuunt Albam regalem ducere infesta signa; prius tamen brevi circuitu Siclum, & quinque Ecclesias oppida exercitum circumducere, deducendis præsidiis, delendisque munitionibus. Et Siclum Visirius, oppugnandi causa, iter susceperat. Elatus enim prospero citra Dravum successu, in spem venerat variasse fortunam, missisque proinde ad Regem literis de fugatis Germanis confirmatoque suorum militum animo, acceperat, quæcumque vellet atque e republica existimaret, audendi veniam. Itaque certior factus, eos Mohatii, consilii inopes ac rerum omnium, quid agerent, fluctuare; traducto per Mursæ pontem exercitu cum omni murali apparatu, Siclum ducere aggreditur infesta signa; simul obfirmatus animo si hostis occurreret, collatis manibus acie decernere. At Germani anteverterant. Quod ubi Visirio patuit, acceleratis die ac nocte itineribus, ad eos contendit; ratus, levibus præliis molestiisque detentos intra palustria desertaque loca, interclusosque commeatibus in ultimum discrimen adactum iri. Ad Harschios montes assequitur. Quatuor ab iis passuum millia, ubi ponè sylvam lenis assurgebat tumulus, castra ponit; statimque alam trium millium equitum præmit-

*1687.*

*Turcæ insequuntur non levi hostium damno.*

*Germani Mohatium repetunt.*

*Albam regalem ire statuunt.*

*Sed prius præsidia ab oppidis remotioribus deducere.*

*Visirius Siclum petit ad oppugnandum.*

*De fugatis Germanis gloriatur.*

*Prius illos aggredi statuit.*

*Germanos illuc euntes assequitur, & quo consilio.*

*Ubi castra locat.*

1687. mittit, quæ Cæsarianis moram faceret. Multo illi adhuc die statuerant tabernacula, stationesque collocaverant. Quamobrem Turcæ vix stationarios aggressi, in proxima dumeta se retulere. Lotharingius visa Turcarum turma (cùm Scythis plerumque ad excurrendum utantur) non longe abesse Visirium arbitratus; quosdam e montium jugis speculatos; alios circumcursando, quidpiam sibi certi renuntiare jussit. Comperto, rem non secus se habere ac reputasset; ipse, & Bojoarius, convocato consilio, majorum ducum sententias perrogarunt. Parvæ negotium erat deliberationis. Quippe Mohatium regredi, turpe ac periculosum; vanum ac temerarium, hostem adoriri, natura tuto contectum loco, numero, & machinis validiorem; stultum, morari ubi mox sibi defuturi essent commeatus, hosti undique affluerent. Siclum itaque progrediendum, spernendasque hostiles incursiones; quibus repellendis signa nunquam sistenda; ne si crebrò iniretur pugna, duriorem annonam cunctatio faceret. His ita dispositis, prima luce iter capessunt. Eo die præibat dextrum cornu Lotharingio duce (nam alternis convenerant honoris causa, cùm toto frons agmine explicari non posset). Bojoarius prosequebatur, quamquam suo die prægrediendum ei foret. Sed, illa rerum conditione, circumagere legiones, non congruebat; inopportunum quoque, tempus terere. Locus erat, ut in intactis aratro campis, quà lætis pascuis, quà vepribus densisque virgultis obsitus; continens sylva

*Præmittit turmas aliquot ad hostem lacessendũ.*

*Lotharingius Turcarum exercitum omnem adesse cõperit.*

*Ipse & Bojoarius de re gerenda consilium convocant.*

*Statuitur, iter ad Siclum progredi, & quamobrem.*

*Nec unquam, sistenda signa.*

*Quo irent ordine.*

*Regio describitur.*

va, pratis interius interfecta, latus ad Auftrum claudebat. Hanc Solymanus, regionis peritiffimus, clam nocte cum aliquot legionibus occupaverat, juffis, cùm hoftis progrederetur, in apertum procedere, telaque e tranfverfo mittere; fi ingrueret, recedere atque arborum truncis dumetifque fe communire. Nec mora fufcepto ab Germanis itinere, illi in primum agmen profiliunt, difcerpentes jaculis hoftium latus. Qua re Lotharingius animadverfa aliquot peditum cohortes, equitefque fagittarios ex acie eductos, qui pellerent longius hoftem, tutumque agmini præberent iter, ante finiftrum locat atque inftruit latus. Non ibi tantùm pugna conferitur; fed ala fimul Turcarum equitum antegreffa in adverfum fe fe erigentibus clivum Germanis obviam fuit. Prælium & illic committitur, leve quidem, Thracibus continuò equos circumagentibus, fed quod eas legiones occuparet, ne aliò digredi poffent. Vera interim & atrox pugna adversùs fecundum agmen inhorruerat. Illuc Turcæ e fylva prodeuntes magno equitatu irruperant; atque adeo ferociter admittebant equos, ut ad eos propulfandos figna confiftere opus fuerit. Bojoarius ad primum tumultum accurrerat; fed manum illico telo ictus, imminuerat fuis animos, veritis ne lethale accepiffet vulnus. Quod illi ubi relatum fuit, alacriter ubique legionibus fe fe oftentans exacuit pugnam, obtinuitque, ut collato pede hoftem propellerent. Et is quidem receffit ad propinquum nemus. Non tamen diu

1687.

*Solymanus Vifirius quo ordine fuos difponit.*

*Pugna initur, atque enarratur.*

1687. fuit, cùm auctus peditatu, majori ferocitate ac vi rursus congreditur. Diu & magno Germanorum periculo dimicatum; quippe, qui stare jussi ac se solùm tueri, ferocem impetum vix sustinebant. Lotharingius enim ad primum prælii nuntium Octoviro in mentem redegerat, quod pridie communi consensu e Consilii sententia constitutum fuerat: caverent a lacessendo, nec se se in universæ pugnæ discrimen darent. Una modò machinarum ope se tenuere; quæ in frontem adductæ, frequenter adeo tantaque minuta glande sunt jaculatæ, ut rursus hostium agmen in sylvam retruserint. Patebat tamen citò redituros. Quamobrem Lotharingium monuit Bojoarius: illi si prælium instaurent, alacriter sibi totaque acie subeundum; non enim aliter a fuga milites contineri posse; quibus ea cunctatio infamis esset, occultoque metu perculteret animos, hujusce prudentiæ non satis gnaros. Aliam esse dicendi in Consiliis, aliam agendi in acie rationem; & plura in otio decerni, quæ nec belli occasio nec tempus ferat. Proinde e communi re ducere, magnam adire potius victoriæ spem audendo, quàm pigrando ærumnæ discrimen. Submitteret igitur quidpiam opis, fideretque ducis, & militum, pugnam poscentium, alacritati. Ille confestim Piccolomineum pro legato cum quatuor equestribus legionibus opitulatum misit, professus: continuis incursionibus molestiisque se divexatum, majoribus copiis extenuari nequaquam posse. Cæterùm ageret, inquit, quod in

rem

rem crederet; sed meminisset: in meliori fortuna, quali nunc Cæsar gaudeat, cautis consiliis utendum esse. Nunc enim audacter agendo periclitandoque, si male res cadat, parta magnis ac diuturnis laboribus momento dissipari; nec librari æqua lance, perdas ne funditus felicitatem, an quidpiam augeas. Octoviro nondum hæc fuerant renuntiata, cùm tertiò Turcas universo prope exercitu e sylva agmine instructo exeuntes vidit. Itaque & ipse directa acie, locatisque inter legionum spatia majoribus tormentis, obviam processit. Prima utrinque, & secunda tela e pyrobalistis emissa; quo genere pugnæ cùm Turcæ minus valeant, e machinisque discerperentur; sublato ingenti clamore equites peditesque intulere signa. Par erat animorum ardor, par corporum robur, ac præter Turcarum morem prope par disciplina. Sed hi numero superabant. Quocirca modò huc modò illuc frequentius, ac veluti facto cuneo subibant, cædem & vulnera circumferentes adeo, ut, ubi irruerent, Germanorum acies plurimùm laboraret. Nec semel pulsa inclinasset, ni Bojoarius consociatis sibi aliquot turmis equitum, quibus maxime confidebat, quò vocabat periculum, continuò advolasset. Tantus verò ejus erat martialis vigor, tanta militum in eo fiducia, ut quocumque pergeret, fracto hostium impetu pugnam restitueret. Quæ dum geruntur, ala equitum sinistro Germanorum lateri se circumfuderat, & prope erat ut congrederetur. Octoviro ancipiti, quid huic 1687.

1687. procellæ opponeret, cùm ipse alibi occuparetur, curam diremit Piccolominei adventus, cui cum suis equitibus eam dissipandam commisit. Extemplo ille movit, nec Turcę pedem tenuere. At mox, plures se esse, quàm qui pugnam illaturi venerant, conspicati; pudore simul atque ira incensi, circumactis fręnis permisere iterum equos, ducentosque Commerciæ legionis, quæ longius fugientes fuerat insequuta, in iisque Longavillæ Comitem legionis instructorem, protinus obtruncarunt; reliquis duplicare gradum coactis. Jam suos in aciem direxerat Piccolomineus, qui adventantes impigre exciperent; & novum ibi prælium exoritur. Interea Bojoarius machinas a fronte in latera traduci jusserat; quæ in hostem e transverso laxatæ, integros ordines telis confossos dilacerabant. Strata passim cadavera, morientium gemitus, tumultuantium clamor, Turcarum denique dejecit animos; qui iisdem machinis tunc destituti, parem inferre cladem haudquaquam poterant. Itaque vacillarunt primò, nec ita multò post a Germanis vehementer impulsi, in pedes se conjecere. Illi vestigiis inhærent, quousque ad sylvam progressi se cohibuere, insidias veriti. Pauci speculatum missi, cùm hostes illam effuso cursu transiliisse attulissent; ea potiri, infesto sibi nimis loco, visum est. Vix quingentos passus processerant, cùm hostium castra in aperto tumulo conspexere. Locus erat ab uno latere eadem sylva, ab altero palude tectus. A fronte

*Turca tandem pugnam deserunt fugiuntque.*

*Germani insequuntur.*

*Succedunt Turcarum castris.*

te erigere vallum inceperant, tormentisque circummunire. Eò legiones adducere, plenum periculi incertæque aleæ videbatur; cùm præsertim, captivis referentibus, pars exercitus integris adhuc viribus, nec priori defuncta prælio esset. Verùm tentoria, utpote in clivo, longe lateque visa, & ducum plures auro gemmisque ornati, ab antecursoribus prope aggerem conspecti, ingentem prædæ speciem exhibebant, acuebantque milites ad invadendum; palam vociferantes: dari sibi asperas præliandi occasiones, prædandi abripi. Hæ Octoviro gratæ jucundæque voces accidebant, sponte sua prono ad gloriam & audaciam. Itaque aggredi castra, & militum obsecundare desiderio statuit. Monitus a majoribus, qui circumstabant, ducibus, ut prius machinarum ictu dispergeret oppositum vallum; paullum cunctatur, quoad incredibili celeritate adductæ, nullo negotio glebis cęspitibusque operæ tumultuario congestum decusserint. Aciem interea dirigit. In medio peditatum locat, in cornibus alas equitum. Et Turcæ pari modo suam direxerant. Primi, & nondum accepto signo, se se equites inferunt. Aliquam fecit moram impeditum valli ruinis iter. Quo, vi adactis equis, superato, ad manus veniunt cum hostium turmis; eæque, tanta conterritæ audacia, ad primum telorum conjectum terga vertunt. Janizari, equitum fuga vehementer perculsi, non tàmen despondent animos; quin illico in quadrum redigentes agmen, hosti ferociter urgenti impavide

*1687.*

*Horum locus.*

*Bojoarius instruit aciem.*

*Vallum invadit.*

*Turcarũ equitatus fugit.*

*Ianizari acriter se tuentur.*

1686. de se se objiciunt. Utrinque pugnatum magnis viribus, majoribus animis; alios irritante desperatione, alios prædæ cupiditate, cunctos ducum voce atque exemplo. Et nisi equestri præsidio Turcæ caruissent, dubiam facturi victoriam videbantur. Verùm hostili equitatu a latere circumventi, incursu equorum dissolutis ordinibus inclinarunt. Mox, dum primæ legiones, quæ robur erant exercitus, obnituntur, suaque cæde hostium impetum remorantur; reliquæ citato cursu fugam arripiunt. Inter hæc Lotharingius cum dextro cornu advenit. Nam Thracum manus, qua adhuc detentus fuerat, audito castrorum periculo ad suos recesserat. Octoviro gratulatus victoriam, ad eam prosequendam Dunevaldum pro legato cum decem equitum millibus ire confestim jubet. Sed effusi per castra milites ad prædandum cùm serò coaluissent, & præter id lassescerent equi; saluti fugientibus admodum fuit. Præda; sepositis eneis tormentis octo & sexaginta, decem pyrolmis, commeatu, bellicoque apparatu, quorum omnis generis ingens copia; magno ipsorum lucro militibus concessa. Nam Turcæ haudquaquam opinati, eo die tota sibi acie dimicandum fore; minus verò castra, adeo tuta loci natura, oppugnatum iri; nihil amoverant; stabantque nudi infrenatique equi, camelique, exposita tentoria, jacentia passim impedimenta. Octoviro Visirii tabernaculum obtigit incredibili magnificentia & latitudine (ferunt mille in circuitu passus complexum). In ea privata, eaque opulentissima, viri

*Sed undique impulsi tandem in pedes se conjiciũt.*

*Lotharingius parta jam victoria supervenit.*

*Statuit hostem persequi.*

*Sed milites ab præda abduci nequeunt.*

*Quãta relata præda.*

*Bojoario ditissima obtigit.*

viri gaza,& militare ęrarium ad decies centena aureorum millia æstimatum. Cecidere Turcarum octo millia, octingenti capti cum quatuor provinciarum prætoribus; vulneratorum ingens numerus. Ad quatuor millia partim in fuga interempti, partim Dravo hausti. Dum enim quisque transgredi pontem nititur, quem commeatus gratia prope Siclum breviori itinere ratibus jecerant; plures accelerante metu moræ impatientes, nando præoccupare viam aggressi, vortice absorpti; plures, qui vagi per ripam transeundi tempus præstolabantur, rupto a suis ponte, ne pateret adventantibus hostibus, ad unum omnes trucidati sunt. Christianorum ad mille quingentos necati, quos inter Pluttendorfius pro tribuno Haisleriæ legionis. Major aliquanto multitudo plagis icta, in ipsaque Zinzendorfius Comes, primus Eugenię legionis signifer. Hæc est nobilis prope Mohatium pugna, læta obito prius ingenti periculo, præsenti successu, ultione veteris cladis, qua per id fere locorum centum sexaginta unum ante annos, ut memoravimus, Hungarorum exercitus cum Ludovico rege paludibus hausto, a Solymano Turcarum Principe propemodum occidione deletus; apertumque in florentissimum tum temporis regnum iter Barbaris. Fortè congredientes exercitus curiosiùs inspecturus Carolus postremus Mantuanorum Ducum, illuc appulerat, Vienna digressus; in idque Harschios montes ascenderat. Quæ res militibus sermones dedit, ludibrioque habita, quasi in communi periculo

1687.

*Quanta Turcarum strages.*

*Quanta Germanorum.*

*Eodem loco ingēs relata a Christianis victoria, quo jampridem accepta clades.*

1687. culo cavere ſibi voluiſſet. Adeo, ubi publice res agitur, famæ conſulendum, & in omnium oculis aut nihil gerendum, aut virtute commendatum.

*Victoria nuntius Cęſaré eò magis exhilaravit, quò Hungaria adhuc aperta erat, ſi Turcę viciſſet.*

Victoriæ nuntius miro quodam gaudio Cæſarem perfudit, anxium ne quid ſibi afferret mali nunquam non dubia prælii fortuna; & gnarum: apertis adhuc Budæ aliorumque oppidorum, quæ in ſuam ditionem venerant, mœnibus; ad ea Turcæ ſi illata clade reverterentur, facilè abreptum iri. Itaque poſtquam Lotharingii literis audierat, ipſum, acie dimicaturum, ad hoſtes ire; indixerat ſupplicationes, obieratque ſumma populi frequentia, ſuſpenſi incerta expectatione eventus, & ne iterum atroci periculo reſpublica objiceretur.

*Eoque nomine Viennę ſupplicatum.*

Hoc vacuum metu alia, ſed mitior, inceſſit cura de Tranſylvano Regulo; quem Antonius Carrafa paullo poſt renuntiavit, aperte opem ſuam Thracibus deſpondiſſe, & mox allaturum. Clam perpetuò eos juverat fovendis Hungaricis ſeditionibus, ductus ſuo ſuæque gentis in Germanos odio; curaveratque Cæſari fucum facere, non ignaro quid ille ageret, ſed ſimulanti, ne infenſius noceret. Dudum verò per Viſirii literas, quas glorioſe diſperſerat, certior factus: Germanorum exercitum Murſa repulſum cladem accepiſſe, eòque adactum ut brevi commeatus inopia conficiendus eſſet; rem maturandam exiſtimavit, ut Viſirio probaret, datam ipſi fidem e voluntate, non e rerum ſucceſſu perſolviſſe. Itaque delectum habebat, parabat

*Tranſylvanię Regulus Turcis auxilium ferre conſtituit.*

*Maturatque ſubmittere.*

rabat

rabat arma, Tehelioque adnitente Hungarorum clientelas in Cæsarem solicitabat. Quod ubi norunt a Cæsare Bojoarius, Lotharingiusque, qui diversis inter se sermonibus agitabant, quò ad colligendum victoriæ fructum arma inferenda essent; extemplo in unam eamdemque sententiam coiere; ut scilicet Lotharingius in Transylvaniam iret cum exercitus parte; cum altera Bojoarius trans Dravum, gesturus quicquid ex occasione suaque fide gerendum putaret. Non enim verendum erat, ne Visirius facta e reliquiis tanti exercitus ingenti manu ad alterutrum aggrediendum viam caperet; occupatis ejus militibus metu, ipse atroci suorum seditione. Confestim Lotharingius, ne Abaffio sibi consulendi spatium daret, magnis itineribus signa duxit. Accelerando stimulum addebat studium citò e saltuosis palustribusque locis evadendi; ubi, vecturæ difficultate, aliquot dies rerum omnium inopia (& panis quoque defecit) exercitum afflictavit non sine plurimorum pernicie. Decem & octo armatorum millia, superatis invicto robore itineris & commeatus difficultatibus, tenuere provinciæ fines. Ibi capto munitoque Sambloco oppido, castra ad reficiendas vires metati sunt. Inde Baro Hautscherius legatus ad Abaffium missus, qui paucis admoneret: Lotharingium cum exercitu adesse, ac percontari: mallet, se pacatum an hostem excipere. Si primum; daret hibernis locum, præstaretque, acceptis in urbes præsidiis, amicitiæ atque otii securitatem. Si alterum;

1687.

*Lotharingius cum exercitus parte in Transylvaniá pergit.*

*Bojoarius alterá parte trans Dravum ducit.*

*Lotharingii exercitus in itinere maxima incommoda.*

*Ad Transylvaniæ fines pervenit.*

*Legatum mittit ad Abaffium, & quibus cum mandatis.*

1687. sciret: potentiores non sine usuris abripere quicquid sibi negatum fuerit. Non amplius in ambiguo esse, quid ipse cum Turcis Teheliοque in Germanos moliretur; sibi tamen per Cæsarem adhuc licere, si velit imperata facere, gratiam reconciliare. Si abnuat, æquo simul animo ferat, se veterum injuriarum & perfidiæ recentis rationem reposci. Regulus inopinato Cæsarianorum adventu asperoque nuntio consternatus, clam primò ad Visirium legavit, qui, quanta Turcarum res in Transylvaniæ periculo ageretur, renuntiaret, rogaretque opem. Deinde, moram facturus, Thelecium consiliorum suorum participem ac prope moderatorem, aliosque Aulæ nobiliores ire ad Lotharingium jussit oratum, ut accepto, quantùm sibi opus foret, commeatu, ab Imperii finibus abstineret, quousque Cæsarem per legatos adiret, sibique cum eo conveniret de conditionibus. Ille versutiam Hominis aspernatus, Claudiopolim nobilem urbem legiones adducit. Expedito bellico apparatu, præfectus, qui hactenus renuerat, libere cum suis copiis dimissus, portas aperuit. Inde Cibinium pergit Reguli sedem. Advenienti cives obviam effusi, in ejus arbitratum se dedidere. Non enim ab iis Abaffius obtinuerat, ut patriam tutarentur; veritis direptionem excidiumque, si impares, ut erant, ad obnitendum, arma caperent. Cibinii exemplum sequuta Alba Julia, cæteraque nobiliora loca; per quæ milites diffusi, laute, ingenioque suo, diversabantur; obstupefactis civi-

*Abaffius deterritus ad Visirium clam mittit opem oratum.*

*Et Aulæ primores ad Lotharingium oblatum cōmeatus, dummodo a Transylvania abstineat, quoad per legatos Cæsarem conveniat.*

*Lotharingius exercitum infert, & quas Urbes ceperit.*

*Germani in Transylvania arbitrio suo vivunt.*

civibus ad tantam labem. Abaffius collectis undique præsidiis Fogaratium in validissimam arcem se recepit. Ibi comperto vacillare Turcicam rem, seditionibus impulsam; auditoque, suos legatos a Cæsare ad Lotharingium remissos, cum eo de componendis rebus agitare cœpit. Diu tergiversatus, has tandem conditiones accepit. Transylvania redeat vetere jure ad Hungariæ regnum. Eam tamen Abaffius, ejusque deinceps filius Michael natu major, quem jam provincialia Comitia Regulum designaverant, stipendiariam obtineant. Nobilioribus oppidis Germani præsidio sint. In hos, & in hiberna reliquis copiis frumentum, stipendium, hospitium tribuantur. Ab omni reliqua molestia sit immunitas; unicuique facultas manendi, aut abeundi quò velit. Cæterùm Regulo suo pareant. Suis legibus, probatisque lege religionibus vivant. Nam alii Catholicam veritatem, alii Calvini, Lutheri, Soccini sectam sequuntur. Transylvania pacata, Lotharingius Viennam rediit, dato per ea loca armorum imperio Crojæ Duci, tormentorum præfecto. Illuc & Bojoarius jampridem se contulerat, unde paullo post Monachium ad res suas digreditur. Nam cùm per anni tempus (jam enim & fœdus imbribus inceperat autumnus) nihil memorabile ac se dignum tentari posse arbitraretur; suis legionibus in superiorem Pannoniam, ut cum Cæsare convenerat, ire hjematum jussis, reliquas Dunevaldo e Lotharingii sententia moderandas tradidit non sine gravi

*1687.*

*Abaffius Fogaratium se recipit.*

*Inde cum Lotharingio de conditionibus conciliandæ amicitiæ agit.*

*In quas convenerit.*

*Præter Catholicam religionem quæ Secta in Trásylvania.*

*Lothar: Viennam redit.*

*Bojoarius Monachium.*

*Dunevaldus ei in imperio succedit.*

1687\. Ludovici Badensis querela, sibi alium præferri iniquo ferentis animo. Quocirca magno supremi ducis contemptu, quem Lotharingius simulando neglexit, sine commeatu discessit. Dunevaldus tribus auctus Hungarorum millibus Comite Battiano præfecto, relegens adverso flumine Dravi ripam, quoad æstuaria transitum non impedirent, injecto demum ponte ad Turanitiam, eoque utrinque castellis munito, exercitum traduxit. Ibi ab Comite Erdedio pro prætore Croatiæ septem suæ gentis millibus in supplementum acceptis, quibus post Bojoariorum discessum reparari eam militum manum Lotharingius jusserat, castra movit. Animus erat, Petri Varadinum contendere, occupatoque oppido ac ponte, quo illic Turcæ Danubium conjunxerant, eos ab omni cis Tybiscum oram, quæ tunc modicis præsidiis tenebatur, & ne Agriæ obsidionem dissolverent, prohibere. Sed Visirius præcaverat, firmato sex millibus armatorum trans amnem ponte; & ipse prope oppidum stativa habebat. Quod ubi Dunevaldo innotuit, consilium ad expediendam ab hostibus Sclavoniam vertit, suis per ea loca hiberna traditurus. Primùm Bochinum adiit arcem, quæ progressuris reditum ad pontem intercepisset, quæque vix duos morata dies in ejus potestatem venit. Dein Valponem iter continuavit, admotæque muris machinæ ad oppugnandum. Dum, quæ sunt opus, comparantur; festinanter a quodam rustico nuntius affertur: se modò illac progressum Turcas vi-

*Ludovicus Badensis injuriam ea in re sibi fieri arbitratus, ab exercitu discedit sine commeatu.*

*Dunevaldus Dravum traducit exercitum.*

*Auctus copiis ad Petri Varadinum ire cogitat pontem ibi occupaturus.*

*Sed illum Visirius valido præsidio firmaverat.*

*Itaque Sclavoniæ oppida petit occupatque.*

*Turcæ metu abacti Mursa discedunt.*

vidisse Mursa discedentes. Missus statim Lodroni Comes cum ala equitum, qui rem perspiceret. Conspecto agmine, Barbari gradum accelerant, veriti, mox omnem exercitum affuturum. Incendendi oppidi & commeatus, ut destinaverant, spatium hic timor ademit. Sex erant Turcarum millia, quos Visirius re frumentaria bene constituta, pecuniaque donatos ad tutanda mœnia confirmaverat. Verùm comperta suorum Albæ græcæ seditione, desperatoque subsidio, si vis inferretur, ceciderant animis; metu consilium viresque debilitante. Oppidum sex quinquagenisque tormentis jam antea, Dunevaldus quinque modò & viginti armatorum centuriis firmatum, Aspremontio pro legato in tutelam tradidit. Ipse Valponem regressus, præfecto qui adhuc obstiterat, renuntiato Mursæ casu, vim non expectandam suasit. Posegam inde, regionis caput, adducta militum manu, vacuam hostibus reperiit. Alia circumire jussi validiora oppida, cuncta nudata præsidiis obtinuerunt. Nam Turcæ pavore stupidi, veluti facta conjuratione, trans Savum amnem concesserant, vix in ejus ripa uno aut altero retento munitiori loco; abductisque secum popularium plurimis; igne, quoad licuit, corruperant prædam & commeatum. Quocirca regio, ferax cæteroquin & ampla, alendis per hiberna militibus non suffecit. Tantam belli felicitatem cumulavit exeunte autumno Palota arx sub ipsis prope Albæ regalis mœnibus; quæ ipsam arctius clausu-

1687.

*Qui & quot erāt.*

*Dunevaldus Mursam tenet, præsidioque firmat.*

*Posegam in ditionem accipit.*

*Turcæ trans Savum se referunt paucis ad ripam retentis oppidis.*

*Palotta Cæsarianis deditur.*

1687. ſura erat, ac præſidiariorum excurſiones refrænatura: Majus ineunte hjeme incrementum acceſſit Agria munitiſſimum oppidum in deditionem accepta; quæ tertium jam annum obſidebatur, & partim militum conſtantia partim eluſis corruptiſque argento cuſtodiis modice identidem victu recreata ſe ſubſtentaverat. Præerat illi Ruſtenus prætor, vir egregia fide, conſilio, ſtrenuitate, cum tribus Janizarorum millibus, & quingentis equitibus; tenebatque præſidio tria circum in proximis jugis caſtella Sirepum, Saravaſcum, Zinochum; unde frequentes in circumpoſitam regionem populationes; collectumque populationibus aut pecunia frumentum, & pecorum præda furtim deinde in oppidum invehebantur. Magna utriuſque partis in Agria res agebatur; quippe quæ immineret ſuperiori Hungariæ, unde aliis provinciæ recuperandæ, aliis retinendæ ſpes, prout in utrius illa ditionem cederet. Hinc Turcis ingens ſtudium, datæque non ſine milite, pecuniaque, & dudum vicenis quinis aureorum millibus Tehelio partes immittendi commeatus, cujus tantùm inopia periclitari poterat (nam ad vim juſto exercitu opus erat); tentataque ſæpius, ſed eo duce irrito conatu, res. Germanos, ne bene hoſtibus ſuccederet, haud impar manebat ſolicitudo. Quæ tamen nonnihil adhuc neglecta ne amplius conſilium falleret, Carrafa legatus initio veris negotium dederat Marchioni Joanni Baptiſtæ Auriæ equeſtris ſuæ legionis pro tribuno ac moderatori, ut cum

*Agria in deditionem venit.*

*Quomodo ad id coacta.*

*Oppidi momentum.*

*Turcarum ſtudium illud retinendi.*

*Germanorum occupandi.*

*Auriæ obſidendi arctius quàm adhuc fuerat, negotium datur.*

cum ea & quingentis sagittariis, Hungaris duobus millibus itinera diligentius clauderet, urgeretque obsidionem. Ille primùm circumposita castella vi cœpit; novum propiùs urbem construxit, unde erumpentibus impenderet; sata deussit; eòque demum præsidiarios adegit, ut consumptis frugum, carnis omnis generis quadrupedum, herbarumque alimentis, fame victi honestis abire conditionibus animum induxerint. Discessere Rustenus prætor, & quingenti milites (reliquos inedia, fuga, ferrum abstulerat) cum civium Turcici generis tribus millibus ac re domestica. Reperta decem supra centum majora tormenta; mœnia novem caveis suffossa, in ultimum discrimen diruenda. Ita post unum & nonaginta annos arx, situs opportunitate & munitione celebris, quæ sæpius fregerat hostium vires, in Cæsaris potestatem rediit. Idem in Peloponneso per æstatem Barbaros incessit pavor, visos ibi quoque animum tamquam fulmine afflatos abjecisse. Initio anni magnos extulerant; rati, Venetos gravi pestilentia oppressos facilè profligatum iri. Hanc ex Asia Naupliam attulerat Gallica navis oneraria, dispersis in vulgus mercibus ea labe infectis. Principium grassandi fecit e græci Archiepiscopi domo, unde repentè in cives militesque diffusa, ut in constipato ædificiis loco angustisque vicis, stragem edebat. Et primò curatio & contactus ægrorum (non enim, ut plerumque sibi quisque blanditur, contagiosum rebantur) vulgavit morbum. Hujus deinde me-

1687.

*Quid in rem Auria egerit.*

*Deditur & quibus conditionibus.*

*Gravis in Peloponneso pestilentia.*

*Unde adducta.*

*Qua strage grassaretur.*

1687. metu neglecta omnium cura nocendi vim auxit; cùm nemo vita functos efferret, jacerentque strata domi exanima corpora, quæ tabe tetroque vapore longe lateque virus effunderent. Quapropter egressa urbem lues haud parum provinciam peragravit. Ne penitus milites, classiariosque deleret; navibus exceptos Maurocenus illinc abduxit, relicto, quantum satis esset, præsidio, dataque oppidi præfectura Jacobo Cornelio; quem Corone idcirco evocaverat, ubi curam instaurandis mœnibus impendebat. Ægris dubiisque per Sphagiam Ænusasque insulas divisis, ne contagione serperet malum, classem ad Navarinum appulit. Dum illic militum valetudini datur opera; Ismail prætor legiones aliquot Naupliam improvisò admovit, spe, se quidpiam, inducta morbo negligentia, profecturum. Frustra tentatis mœnibus, Palamidem montem, quem Veneti castello munierant, ascendit. Machinis repulsus, pervagatusque late regionem, populares igne ferroque divexatos irritavit adeo, ut, verso in desperationem metu, facta manu ex insidiis saltibusque Turcas petitos non sine cæde abire permiserint. Inde Patras se retulit, eam oram Venetis adhuc intactam tutaturus. Jam ver adoleverat, cùm extincta penitus lue Maurocenus, relictis qui nondum a morbo convaluerant, classem Navarino in Leucadem solvit; quò auxiliares appulsuras naves, spes erat. Hæ autem cùm in Cephaleniam venissent, audito Venetam classem pestilentia laborare, sibi

*Illinc Maurocen. classē abducit.*

*In Sphagiam & Ænusas insulas.*

*Ismail Prætor capta occisione Naupliæ exercitum admovet.*

*Repulsus regionem populatur.*

*Ab incolis per insidias vexatur. Patras se refert.*

*Maurocenus classem educit auxiliaribus occursurus.*

*Qui metu pestilentiæ aliò cursum deflexerant.*

sibi veriti proras verterant. Itaque suo tantùm milite ac Reipublicæ viribus rem gerendam constituit. 1687.
Octo ei solùm erant peditum millia, mille quadringenti equites. Quamquam enim ingens Venetiis Germanici Italique nominis supplementum accepisset, nimiùm veteres legiones attenuaverat morbus, & plures affecta valetudo retinebat; discesserat quoque Saxonum agmen, cui Octovir, nonnisi ingenti donatus pecunia, militiam ultra condictum biennii tempus prorogare denegaverat; quæ conditio Senatui displicuerat, malueratque imminui exercitus quàm ærarii vires, seu providere vellet, ne semel inducto exemplo cæterorum incenderet cupiditatem.

*Venetorum in classe Copiæ quo numero.*

*Saxones discesserant, & quare.*

Nam Veneti externo plerumque milite bellum gerunt; prohibito per suas provincias, quas tamen frequentissimas habent, delectu, ne gens decrescat, cum eaque Reipublicæ decus, & vectigalia. Quamobrem satius ducunt, milites nimiùm magno conducere ab aliquo Germanorum Principum; aut iis tribunis centurionibusque Italicum nomen cogere, qui (& nonnunquam militiæ inexperti) in id se offerunt; ut non semel hoc bello accidit. Cum his copiis Maurocenus in oram subjectam Patris (distat a mari nobile sed prope immunitum oppidum mille passus) vela dedit. Quæ ubi isthuc directa vidit Ismail prætor, tumultuariis operibus litus obsepsit, opera stationibus communivit. Veneti tentato discessu, curatoque iter sibi telis aperire; cùm repellerentur, in æstuarium, quod non longe surgebat,

*Veneti plerumque externo milite utuntur.*

*Maurocenus Patras petit.*

*Quem in locum, & qua arte descēdit.*

1687. incustoditum, utpote natura tutum, proras advertunt. Circa marginem expositi milites, citò e vado emergentes, stabili solo pedem figunt. Vix sub signis se composuerant; cùm Ismail certior factus, eos haud procul in terram evadere, alam trecentorum equitum immisit; opinatus, incompositos adhuc & nondum pleno firmatos agmine facilè perculsum iri. Excepti ferociter a Brunsuicensibus Illyriisque, qui cornu dexterum constituebant, protruduntur. Nihil id tamen ad rei summam, quæ in prætoris exercitu vertebatur. Octo & decem erant armatorum millia, sed plerique ex agrestium colluvie numerum, non vires augebant. Molestiam Venetis faciebat locus, quem prætor stativis delegerat. A fronte eadem palus, quæ late protendebatur; a tergo Patræ, edito jacentes tumulo; ad sinistrum latus abruptum per montes iter; ad dexterum, nonnisi remenso stagno, per maris litus. Et commeatui auxiliisque ex Ætolia per Corinthiacum sinum patebat via. Ad utraque intercipienda Benedictum Sanutum, Adriatici maris præfectum, cum septem quinqueremibus ingredi sinum Corinthiacum jubet. Ejus fauces obstringunt Rhium, Antirhiumque promontoria, relicto passuum circiter sexcentorum spatio. Iis castella insident prisca tenuique munitione. Sed machinæ in ostium intentæ ostentant periculum ingressuris. Has tamen quinqueremes noctu celeriter remis actæ, uno aut altero solùm telo confixæ, nullo damno eluserunt. Interea dum terra ex-

*Ismail equitum turmas in eos immittit.*

*Quæ propelluntur.*

*Quo ibi numero, & quo hominum genere Turcarum exercitus.*

*Quo loco stativa posuerant.*

*Maurocenus aliquot quinqueremes in Corinthiacum sinum mittit commeatus prohibituras.*

*Sinus fauces quibus Castellis muniuntur.*

*Immissa ab iis tela quinqueremes eludunt.*

explorantur itinera, Græcus incola Konigſmarchum monet, tuto ſed longo per valles circuitu Patras, indeque hoſtem adiri ex adverſum poſſe. Re animadverſa, legiones illuc ſilentio noctis circumducit. Luce prima, cùm jam in apertum prodeundum erat, viribus quiete & cibo reficiendis aliquod impertit tempus. Deinde adulto ſole progreditur. Turcæ conſpecto longius agmine, in pugnam inſtructi obviam procedunt. Contra Konigſmarchus, primum veritus equorum impetum, ſiſtit aciem, eamque hiſtrice vallari jubet. Nihilo tamen ſecius dextrum cornu, hiſtrice impulſo, quidpiam flexit. Siniſtrum ferociter obſiſtebat. Utrique præpilatæ per tranſverſum trabes, hoſti objectæ, præcipuo munimento erant. Itaque ad eas gladio præcidendas primi Turcarum ordines, jaculorum obliti contendunt operam; & omnes viciſſim ſecundo Venetorum telo conſcinduntur, nemine deinde infeſtum locum ſubire auſo. Pugna tamen miſſilibus deſæviebat, jamque majori ſuorum ſtrage Barbari timere incœperant; cùm alius derepente injectus pavor in fugam eos penitus conſternavit. Maurocenus, ut non ſemel antea felici eventu, mille quingentos nautici nominis in litus expoſuerat, qua parte reſpiciebat hoſtium caſtra, dudum ab iis deſertum, poſtquam compererant, alibi in terram Venetos evaſiſſe. Latiſſima vadebant fronte, ſuique majorem vero ſpeciem exhibebant. Hos Iſmail conſpicatus e tumulo, ubi conſederat prælio moderaturus, confeſtim ad ſuos mittit nuntiatum:

*1687.*

*Konigſmarchus de faciliori Patras itinere monitus, illud tenet.*

*Turcarum exercitus Venetis obviam procedit.*

*Pugnatur, & quo ordine ac norma.*

*Maurocenus claſſiarios in terram exponit.*

*Turcæ ab iis intercludi veriti fugam arripiunt.*

1687. sese a tergo munirent, geminarentque frontem, ne incauti cæderentur. Perculit is nuntius omnium animos dejecitque, metu, ne undique conclusis una tantùm mors superesset. Itaque postremum agmen fuga sibi consulit; & qui in acie pugnabant, sensim atque ordine se referentes, immisso a Venetis sagittariorum equitatu Illyriisque, ferociter proturbati in pedes denique se conjiciunt. Eos Patrense Rhiique præsidia, improviso pavore capta, prosequuntur. Partim proximos montes, partim litus, cuncti veluti Numine perculsi, & quasi facta conspiratione (cùm tamen suorum ducum nemo condixisset, nec ab hostibus impellerentur) in isthmum gradum accelerant. Periere in ea pugna Turcarum septingenti, Venetorum non ultra centum. Castra direpta; captum Imperatorium trium equinarum caudarum vexillum; plurimum ubique bellici apparatus, & cibaria omnis generis inventa. Urgere inditum hosti terrorem, nec deesse occasioni, Maurocenus & Konigsmarchus rati; ille Antirhium classem adducit; hic iter pedibus Corinthum capit. Antirhium circumstabant sex Turcarum millia nuper ex agris collecta. Quæ ubi in se proras directas vident, incenso nitrato pulvere, ejusque vi disjectis haud parum mœnibus, introrsus abeunt. Naupacto deinde, infami piratarum sedi, classis admota, vacuum reperit. Illinc Achaicum legens litus, quatuordecim biremes prædatur. Ad isthmum appulsa, eodem fere tempore Konigsmarchum cum omni equitatu expeditisque copiis obviam ha-

*Patra & Rhium a Turcis deseruntur.*

*Qui per isthmũ a Peloponneso discedunt.*

*Quæ utrinque facta eo prælio cædes, & quæ a Venetis præda relata.*

*Maurocenus Antirhium classem adducit.*

*Turcæ illud deserunt incenduntque.*

*Naupactum Venetis deseritur.*

*Classis aliquot triremibus captis ad isthmum accedit.*

habuit. Dum de Corintho consulitur, ejusque oppugnandi vix subit impares cogitatio; turba popularium accurrens, oppidum nudatum præsidio, & Ismailem Turcasque incompositos catervatim isthmum trajecisse, gratulantium in morem nuntiat. Missi qui rem inspicerent; non aliter, ac dictum foret, comperiunt se habere, omniaque integra præter quadragenas machinas aut fractas, aut, obstructo canaliculo ad immittendam flammam, inutiles. Vix renuntiantibus fides habebatur; cùm monstri simile videretur, situ & operibus tanti momenti oppidum, nulla cæde, hostium arbitrio derelictum. Nam Corinthus sedet alto abruptoque jugo in isthmi faucibus, ubi olim Acrocorinthus, veteris Corinthi arx, splendidissimæ clarissimæque urbis, antequam Senatus jussu ab L. Mummio Consule Romano ob Reipublicæ legatos superbius habitos penitus deleretur. Quæ arx, cùm aperiret in Peloponnesum aditum, tanti per ea tempora ducebatur, ut T. Flaminino Græciæ liberatori Ætoli ejus provinciæ servitutem, nisi illinc Romanum præsidium abduceret, exprobarent. Mœnia rupis crepidinem circumducuntur per tria passuum millia. Unus ad illa difficilisque ascensus, triplici septus munimento. Accedit ad loci securitatem jugis aqua cùm in puteis, tum e fonte, substructionibus conspicuo, erumpens. Ad radices jacet Græcorum suburbium; quod deinceps, inutili opere, muro Veneti clausere. Maurocenus insperato successu lætus, arcem valido præsidio firmat. Deinde auditis

*1687.*

*Konigsmarchus quoque illuc venerat.*

*Corinthus a Turcis deserta.*

*A Venetis occupata.*

*Describitur. Prisca ejus fortuna.*

*Provincialiũ Legationes ad Maurocenum.*

1687. tis provincialium, qui mediterranea incolunt oppida, ſe dedentium legationibus, dataque fide ipſorum tutelam ac felicitatem Reipublicæ curæ fore; Konigſmarchum juſſit, ſibi cum equitatu, magnaque exercitus parte breviſſimo itinere ad Saronici ſinus caput præſtò eſſe, cùm illuc, claſſe Peloponneſum circumvectus, appelleret. Ipſe, reliquis copiis in naves impoſitis, vela dedit. Sinus fauces egreſſus, ſeptemdecim majores naves ſibi junxit; quas, earum præfecto Laurentio Venerio ut ad ſe adduceret, imperaverat. Cùm enim captarum urbium præſidia, & belli incommoda exercitum attenuaſſent, ſupplere illum claſſiario milite, earumque navium robore quinqueremes firmare ad aliquod ſuſcipiendum facinus, e republica exiſtimaverat; cùm præſertim nulla Turcarum claſſis Ægeum navigaret; & in prædandis onerariis, unde Byzantii ad ciendos tumultus ingraveſceret annona, parum proficeret. Quippe quæ vim inſidiaſque eluderent portuum frequentia, ut nuper Rhodi; & undique ad eam levandam Chriſtiani mercatores, quibus in Aſia commercium erat, magno conducti pretio concurrerent. Rebus ita diſpoſitis ad Chelonitem promontorium, Zacintho inſulæ quindecim millium intervallo oppoſitum, anchoras jecit, arcem in eo ſitam occupaturus; quæ ſtatim, incolumi dimiſſo præſidio, in deditionem conceſſit. Progreſſus in Laconicum ſinum prope Eurotæ amnis oſtium conſedit; Miſitræ non longe intra terram poſitæ, ni cederet, deſcenſionem facturum mi-

*Qui claſſem conſcendens Peloponneſum circumit.*

*Venerii naves ſibi jungit.*

*Chriſtiana naves commeatus ferũt Byzantium ad levandas annonæ anguſtias.*

*Maurocenus claſſe ad Chelonitem promõtorium appulſa arcem ibi poſitam a Turcis relictã occupat.*

*Miſitræ minitatur.*

minitans. Insidet montis dorso duo non amplius passum millia ab ruinis celeberrimæ Spartæ; retinetque adhuc, quamquam humili sorte, Laconici tractus principatum. Ad eam oppugnandam ineunte vere sex Laconum millia processerant duce Nicolao Polano, Zarnatæ propinquæ urbis præfecto; qui ab septuaginta tantùm præsidiariis, dum captum suburbium populando pervagantur, ingenti plaga perculsi fugatique fuerant. Nunc oppidi prætor, audita suorum ad Patras clade, & Mauroceni adventu, confestim misit, qui, pactus civium libertatem, urbem dederet. Accepta in id fide, traditisque armis & equis, inter mœnia se continere jussi, quoad certum foret, neutiquam ibi, ut rumor erat, pestilentiam grassari. Quamquam diu conclusis, multaque perpessis incommoda fides ignobili exemplo haudquaquam servata. Caussatus enim, illos cum Epidauriis quidpiam contra Rempublicam conjurasse; quod ne cogitasse quidem seu ob locorum distantiam, seu ob virium tenuitatem existimari poterat; Maurocenus aliquot securi percuti jussit, prope octingentos ab decimo sexto ad quinquagesimum annum remo, infra eam ætatem ferme sexcentos servituti addixit; prætori invalidisque senibus centum data se redimendi, si vellent, venia; fœminas navibus impositas aliò traduci & liberas abire placuit. Id ne actum ipsorum odio, qui nimiùm diu restiterant; an supplendorum remigum caussa, incertum. Classis superato Maleæ promontorio sese in Epidaurum Limeram, quam

*1687.*

*Quo loco jaceat.*

*Prius frustra illam Nicolaus Polanus obsederat.*

*Nunc deditur, & quibus conditionibus.*

*Fides præsidio haud servata.*

*Quid de oppidanis præsidioque actum.*

*Classis Malvasiá pergit.*

1687. quam nunc Malvaſiam vocant, circumegit. Id unum oppidum per totam Peloponneſum Turcarum præſidio tenebatur, natura loci tutiſſimum; quippe quod mari cinctum alta conſidet rupe, proximo litori ponte conjuncta. Non alia ejus obtinendi ſpes erat, quàm fatalis ille Turcarum ex hoſtibus terror, ſi fortè in iſtorum quoque civium animos penetraſſet. Quod tamen tantùm abfuit; ut vocati ad deditionem, miſſilibus reſponſum dederint. Igitur mœnia duodecim majorum navium tormentis, ædes pilis incendiariis verberari cœptæ; Venetis in aliquem caſum intentis, quem aut incendia aut civium tumultus afferret. Non minus ferociter præſidiarii in ſubeuntes naves jaculabantur. Quarum una Antonii Caratini Genuenſis, viri ſtrenui, a ſulfurato pulvere in ipſa cella, incertum quo caſu, concepto igne momento abſumpta (& timor fuerat ne in tres alias propius vagantes flamma pervaderet) Maurocenum admonuit, majus claſſi quàm urbi periculum inſtare; ſuaſitque omiſſa verberatione in Saronicum ſinum iter progredi. Ibi in naves acceptis militibus, quos Konigſmarchus adduxerat, de re gerenda conſilium habuit. Chalcis aliis in mentem venit. Sed argumentum inditi Turcis metus, quo uno proponebatur, Epidaurus refellebat. Nec dubium erat, quin illam Iſmail per pontem, a quo circa Thebas non longe caſtra poſuerat, commeatu ac milite confirmaturus eſſet. Præterquamquod Euboicus ſinus poſt autumnale æquinoctium, quod imminebat, nautis ſuſ-

*Mœnia machinis, pyrolmis tecta verberantur.*

*Ab urbe in naves tela immiſſa.*

*Quarum una incenditur.*

*Maurocenus illinc in Saronicũ ſinum diſceſſit.*

*De re gerenda deliberat, & quę proponatur.*

suspectus est. Fxistimabant alii Atticam, quæ ex adverso erat, brevi navigatione petendam, occupandasque Athenas; non quòd magni in ea momenti rem gesturi essent, sed ne nondum idoneo tempore otiari viderentur. Hæc placuit sententia, factaque illuc vela. Piræum ingressi, expositoque exercitu, Athenas petunt. Tenue Græcorum suburbium tenet inclytæ nobilissimæque olim urbis solum; humanæ insigne monumentum vicissitudinis, qua tanta illa Templorum, Ædium, Murorum, Navalium magnificentia, de quibus alio in volumine plura scripsimus, abiit in fœda miserrimaque tuguria. Arcis locus, qui utpote in alta rupe Acropolis nuncupabatur, nunc etiam mœnibus & aliqua munitione cingitur, præbetque Turcis sedem ac domicilium. Integrum ibi, quamquam pluribus ornamentis spoliatum, manebat adhuc splendidissimum Minervæ templum, græcis latinisque literis celebratum; faciebatque intuentibus, mole atque elegantia, veteris majestatis fidem. Distat oppidum a Piræo quinque passuum millia; ad quem olim inter duo immanis substructionis murorum brachia iter fuit. Illuc Veneti cùm infesta admovissent signa, suburbium nulla protectum lorica confestim occupant. Arx subituris minitabatur. Itaque expeditis machinis, ferreæ pilæ mœnibus incutiuntur; eaque dehiscunt. Nihil tamen oppidani ad deditionem commovebantur, freti rupis asperitate & spe, Ismailem suppetias daturum. In id quidem militum globum, si

1687.

*In Atticam navigat.*

*Expositis militibus Athenas petit.*

*Urbs describitur.*

*Oppugnatur.*

*Ismail suppetias venit.*

1687. si arrideret occasio, raptim adduxit. Sed Venetorum

*Et pedem refert.* equitatum in se irruere conspicatus, æque celeriter pedem retulit. Hinc primùm fracti civium animi; mox templi & suorum strage penitus dejecti. In eo, ut in munitiori loco, condiderant nitratum pulverem, locaverantque imbellem turbam, ne suos lacrymis emolliret. Rupto olla incendiaria lacunari, pulverem flamma corripuit; qui statim ingenti fragore debaccatus, fani parietes, quibus tot sæculis pepercerat tempus edax, deplorabili ruina illisit, non sine strage & biscentum Mortalium cæde. Itaque cives ad tria millia, in his quingenti armorum potentes, pacti vitam & libertatem, Smirnam, ut conditionibus caverant, deducti sunt. Oppidum militibus locum præbuit ad hibernandum, Piræus classi; unde facilis in Peloponnesum trajectus, si quid in eam partem Barbari molirentur. Simul provisum exercitus valetudini, quæ, illic adhuc sæviente lue, discrimen adiisset. Hæc per eam æstatem in Græcia a Venetis strenue feliciterque gesta. Nec dispar iisdem fuit in Dalmatia rerum successus. Nam & initio veris in aliquod a Turcis discrimen adducti sunt, & medio autumno nobile & illic unum oppidum cum circumjacente ora in potestatem redegere. Atlaglichus Bosniæ prætor habito per Epirum delectu, coactisque decem armatorum millibus Singum exacta hyeme adortus est; ratus eo recuperando, factaque inde feliciorum eventuum spe, suis ibi auspiciis bellum gerendi, Pannoniique devitandi periculi veniam

*Minervæ priscū delubrum tormētarii vi pulveris diruitur.*

*Oppidum deditur & quibus conditionibus.*

*Ibi & in proximo Piræo Veneti bibernant.*

*Atlaglicus Bosniæ Prætor Singū oppugnandum petit.*

si-

sibi datum iri. Et acuebat virum cupiditas recipiendi amissum patrimonium, quod sibi magnis in eo tractu fundis fuerat constitutum. Præerat oppido cum quingentis militibus Antonius Bolanus, rei bellicæ Nicolaus Borrius; qui primò confixos telis hostes, dum isti imperite & centurionum coactu vallum ducunt, plures dies a mœnibus submoverunt. Deinde propugnaculum, quod exterius erat, aggredi ausos collato pede ferociter repulere; facta ducentorum cæde, tribus tantùm suorum desideratis. Interea Cornelius provinciæ præses ad afferendam opem mille octingentos e vicinis præsidiis, validamque provincialium manum collegerat. Dum non longe distaret, signum: citò se affuturum, majorum tormentorum boatu obsessis dedit. Quo audito Atlaglicus, &, quid rei esset, comperto, celeri gradu se recepit; ob infelicem expeditionem, quæ plus Venetis curæ quàm periculi injecit, jussus abdicare se magistratu. Feliciùs Olcinii piratis evenit per id prope tempus temerarium facinus. Cum aliquot biremibus, ab imo ad caput, Adriaticum sinum permensi, appulsique Æmoniam Istriæ, abducto inde Joanne Baptista Barotio cum conjuge, & adulta filia, & civium pluribus, patriam incolumes repetiere. Prædonum audacia exemplo & pudore Senatum perculit. Nunc verò satis habuit, diligentiori custodia piraticam impedire. Misertus autem ærumnosæ familiæ captivorumque casum, illam quinque millibus & quingentis Venetorum aureorum, cæteros

1687.

*Veneti strenue se defendunt.*

*Cornelius ipsis opitulatū venit.*

*Turcæ recedunt.*

*Atlaglicus Pretura pellitur.*

*Olcinienses Æmoniæ Pratorem aliosque in ipsa urbe capiunt.*

*Qui a republica redimuntur.*

1687. tot invicem Turcarum dimiſſis, in libertatem reſtituit. Reliquum æſtatis parandæ inſtruendæque adverſus Neocaſtrum expeditioni a Cornelio conſumptum. Illam jamdiu ſecum animo deſtinaverat. Sed præcipuas Reipublicæ vires, primaſque curas intendente in Peloponneſiacum bellum Senatu, Dalmatiæ prætori non ſuppetebat unde oppidum, ſtrenue cuſtoditum, omnique ornatum re militari, æquo apparatu tentare poſſet. Nunc irritatis Olcinienſium temeritate Senatorum animis, dari ſibi occaſionem exiſtimavit, qua illos ad hanc alteram & propinquiorem & non minus periculoſam piratarum ſedem occupandam evertendamque incenderet. Itaque ad Senatum ſcripſit, hortatus, ut dum finitimorum, qui bello idonei eſſent, magna pars in Hungariam profecta, nudatam propemodum milite provinciam deſeruiſſent; ſibi quidpiam ſupplementi pecuniæque ſubmitteret, qua trium millium Chriſtianæ religionis militum in Chelmia provincia (hanc modò Herzegovinam dicunt) delectu habito Neocaſtrum, non vana ſpe, ſub Reipublicæ ditionem ſubjungeret. Placuit Senatui prætoris monitum. Pecunia decernitur. Duo millia & quingenti Germani, qui mox in Græciam ſoluturi erant, Dalmatiam petere; Iſtrorum quingenti dare nomina & conſcendere extemplo juſſi. Actum quoque cum Pontifice maximo; ut, cùm auxiliares quinqueremes peſtilentiæ metus ab Peloponneſo deterruiſſet, ſaltem Liburnico bello præſtò eſſent. Annuit ille, miſitque

*Cornelius Senatum ad Neocaſtrum oppugnandum ſtimulat.*

*Decreta oppugnatione Cornelio bellicus apparatus militeſque ſubmittuntur.*

*Auxiliariū claſſis opem ad facinus affert.*

quin-

quinque Romanas, duas sibi ab Genuensium Republica commodatas, octo Melitenses cum mille quingentis peditibus; simul trecentis aliis a magno Ætruriæ Duce impetratis. Hi Venetos circa Pharum insulam assequuti, sociatis animis, quamquam divisis classibus, ne Cornelio, qui supremi Veneti Imperatoris nomine destituebatur, morem Melitensis præfectus gerere videretur; in Rhizonicum sinum vela fecerunt. Sextili exeunte ad lævam oppidi tenuere litus præter quindecim auxiliares, ut dictum est, quinqueremes quatuor Venetæ, octo & viginti biremes, duæ bellicæ majores naves, totidem pyrolmophoræ, onerariæ quatuor supra octoginta. In his ad octo armatorum millia. Ingens Illyriorum manus cum aliquot turmis equitum, Antonio Zeno duce, pedibus iter fecit; jussa prius ad Turcarum in se animos avertendos, suosque manubiis explendos (quippe quibus hæc prædandi licentia fidei vinculo & stipendio est) longius vagari. Est in Rhizonici sinus dextro egredientibus litore, prope ipsas fauces leniter assurgens, brevis tumulus, cui humiles a lateribus accedunt colles; duo asperiores a tergo imminent; frons mari alluitur. Ejus dorsum longa quadrangulaque forma occupat Neocastrum, circumactis per mille quingentos passus firma substructione mœnibus, nullo aggere ac fossa, turribus tantùm prisco more interjectis; quarum quæ mare tangunt, validiores. Medium secat oppidum pari munitione murus, & alius in arcis speciem summum dividit. Huic duo col-

*1687.*

*Neocastrum appellunt quo navium numero & viribus.*

*Neocastrum describitur.*

1687. colles impendent. Alter castellum, quatuor munitum propugnaculis, habet; quod Hispani octavo & vigesimo post mille quingentos annos, oppido in potestatem redacto, ad ejus tutelam construxere. Alter a S. Veneranda nuncupatus nullo protegitur munimento. Castri mœnia septem & quinquaginta majores catapultæ, mille quingenti milites tutabantur; quorum ad quingentos Baptismo initiatos (deerant enim e sua gente, in Hungariam profecti) mercede ex Epiro conduxerat prætor, magno vir animo & militari scientia. Reliqui cives armis, quippe qui piraticam facerent, assueti. Hi descendentibus in terram Venetis in ipso litore se se objecere. Sed navium tormentis submoti, dedere transilientibus locum, acie in primos colles reducta. In hanc primi Auxiliares moverunt agmen, inceptaque dura pugna. Nam Turcæ aliquot per ea loca dispersas domos ingressi, tutò ex iisdem jaculabantur. Et Veneti patentem ipsorum aciem impellere non audebant collato pede, ne progredientes, a tergo a latere telis exciperentur. At ubi parietes navium catapultis in eas obversis lacerari cępti, Turcæ in S. Venerandæ collem instructis ordinibus se retulere, majori illata quàm accepta cæde. Hanc Venetis acerbiorem fecerunt aliquot alba signati Cruce, dum nimis audacter in prælium ruunt, interempti, aut vulneribus debilitati. In eo colle subitaria lorica tecti præsidiarii septem dies se tenuerunt ingenti hostium pernicie; quos telis, mire jaculandi periti, conti-

*Quantum ibi Turcarum præsidii.*

*Quibus adjecti plures Christiani nominis.*

*Et Cives bello validi.*

*Fit descensus.*

*Turcæ se opponunt.*

*[I]nterius e reci[-]pere coguntur.*

*Intra oppidum tandè abiguntur.*

tinuò tranſverberabant. Et illinc, admotis bombardis, tandem ejecti, intra mœnia ſe recepere. Veneti ſubeuntes, collocant ibi machinas ad murorum, ædiumque ruinam. Alias cum pyrolmis ad alterum oppidi latus, quod in Catharum vergit, conſtituunt, & illinc ad mœnia vallum producunt. Maritimæ quoque non parcunt fronti, illam perpetuo e navibus telorum impetu dilacerantes. Tantus undique incuſſus terror nihil tamen oppidanorum animos emolliebat; quin interdiu noctuque erumpentes injiciebant operibus moram, dabantque tempus opi afferendæ, quam ſibi non defuturam, ab Huſſaino Boſniæ prætore fidem acceperant. Et is quatuor conſcriptis armatorum millibus in iſtud ſe comparabat. Quod ubi Cornelius, certior ab exploratoribus factus, cognovit; alterum quoque oppidi latus, unde patebat iter in Herzegovinam, quà Turcæ opitulatum progreſſuri erant, obſepire ſtatuit. Miſſæ lembis ad eam litoris partem aliquot Legiones; in his una Melitenſium ſtatim ac pedem in continenti poſuit, ad occupandas ſuburbanas, quæ mœnibus ſubjacebant, ædes inceſſit. Fit illinc oppidanorum impetus; ſtrictis gladiis congrediuntur; ſimul verò ex ipſis mœnibus pyrobaliſtę micabant telis, conficiebantque ſuccedentium agmen; idque ea procella conſternatum in fugam vertit. Nemo hoſtibus ſe ſubduxiſſet, niſi alba ſignati Cruce ante primos ordines congreſſi, nonnihil tergo inhęrentium ferocitatem retudiſſent, quinque ſui Ordinis deſideratis, tredecim ſauciis; gregariorum quinque & viginti morte

*Neocaſtri oppugnatio deſcribitur.*

mul-

1687. multatis, vulneribus ad sexaginta. Oppido ab eo quoque latere adversùs externam vim circumvallato, Hussainus advenit. Angusta fronte, ut major impressio fieret, dirigit suas copias; jubetque vallum transcendere. Loricam provincialium cohortes armabant, primum Barbarorum incursum excepturæ, gens negligentia disciplinæ prope ad statariam pugnam inutilis. Et nunc, dum telis incępta pugna, stetit; ubi ad gladios perventum est, ignobilem arripuit fugam, insequentibus Turcis non sine spe: cùm multum jam spatii confecissent: ad męnia pervadendi. Viam Italicorum agmen intercepit; quod statim ab inito prælio se instruxerat, moveratque ad opem sociis ferendam. Nec ita multo post Herzegoviniensium, qui Venetis merebant, manus, e biremibus in terram desiliens, a latere supervenit. Ab his, undique tela conjicientibus, Turcæ parumper cohibiti; mox, continuò succedentibus aliis, augescentes, non sine magno hostium discrimine rursus insiliunt. Re animadversa, Cornelius facto aliquorum globo se suis in conspectum dedit; elataque voce: vester, inquit, adest milites Imperator. Non eum, opinor, objectum periculo derelicturi estis. Enitimini secum; & quid vestra possit virtus, gloriæque amor, coram ostendite. Ea vox agmini infudit vires, restituit pugnam. Nec diu Thraces tenuere pedem; hostium pugnandi pertinacia, primorumque suorum cæde fœdam in fugam consternati; trecentis humi relictis, & in hostium potestate septem milita-

*Hussainus Prætor opitulatum suis venit, & pugnam init.*

*Dalmatæ fugam arripiunt.*

*Magnum utrinque periculum.*

*Cornelius suos inflammat adversus hostem.*

*Turcæ repelluntur.*

ri-

ribus signis, aliquot captivis; sauciis majori numero. 1687.
Venetorum haud exigua clades; nemo tamen sanguine aut præfectura illustris cecidit. Cornelius ab ea re feliciter gesta oppidanos in deditionem vocavit. Cùm nihil proficeret, integrari ab omni parte pilarum ollarumque procellam jussit. Harum una ad alteram maritimarum turrium delata sulfureum pulverem, qui illic asservabatur, incendit cum aliqua murorum, & magna centum quinquagenumque strage ex imbelli turba; nihil tamen prætoris civiumque ad suorum calamitatem inflexis animo ac robore. Inter hæc vergens ad Orientem lorica & turrium altera tormentis decussæ per quadragenos passus urbem nudaverant. Sed aries altiùs incussus, ruderibus mœnium radices contexerat, ne machinarum vi suffodi possent. Et cuniculis eò penetrandi ob loci naturam operasque inexpertas vix ulla spes aderat. Arduus proinde ascensus erat, descensus præceps. Nihilo tamen secius Veneti difficultatem virtute audaciaque explicandam rati, aciem instruunt ad irrumpendum. Locant in dextro cornu mille ducentos auxiliarium; in lævo totidem mercenariorum; cunctis Marchio Borrius præficitur. Oppidani in proximas domos se retulerant; unde pyroscorpionibus, catapultis ex arce aditu per quassata mœnium subeuntibus interdicebant. Periculo admonita, sub ipsis radicibus stetit acies. Verùm Borrio Melitensium agmen ad progrediendum hortante, confestim illud, præeuntibus alba signatis Cruce, magnanimo incessit gradu; & lævum cor-

*Oppugnatio procedit.*

1687. nu discrimen non detrectavit. Superato ascensu, ubi se hostium telis aperuere, fœde proscindebantur. Diu tamen tenuere locum, oculis metientes, possent ne saltu sine certo periculo se demittere. Cùm nemo auderet; signum, ne ibi diutius lacerarentur, receptui datum. Duodecim insigni corporis dexteritate milites classiario melitensi duce per prominentia muri saxa jam antea in oppidum se dejecerant, statuerantque edito loco navale quoddam vexillum, quod secum attulerant. Ad cujus conspectum præsidiarii, qui per aperta viarum & noto itinere in remeantem hostem sese effundebant, eò iter flectunt. Et illi abrepto signo per eosdem porrectos lapides sese attollunt. Dum tergo hærent Thraces; primus, qui vexillum gestabat, cum paucis aliis vix præcipitato cursu neci subreptus, secum in fugam traxit Baraitensem legionem, quæ propius mœnia constiterat, ignaram quid hoc rei esset; tanto reliqui exercitus metu ad illorum fugam trepidantis, ut nisi actutum Cornelius, majoresque duces ante signa se contulissent, increpitisque militibus reddidissent animos, verendum fuerit ne ingenti clade concuterentur. Stetit ea pugna Venetis quadringentorum vita, nulla propemodum Turcarum cæde. Retinuere tamen turrium alteram ruinis finitimam, quam Borrius dejectis propugnatoribus initio prælii subegerat, firmaveratque milite & subitario vallo. Pro tanta oppidanorum ferocitate patebat, nonnisi operibus expugnari oppidum posse. Quæ cum lente procederent, Cornelius

æstua-

æstuabat, veritus appetentem hyemem, sparsumque rumorem: non diu fore quin obsessis prætor Epiri auxiliatum veniret. Huic, ne iter arriperet, occupando, Petrum Duodum cum iis navibus, quæ sibi ad sinus Adriatici tutelam datæ fuerant, Olcinium simulata oppugnatione invadere; & operibus circa Neocastrum accelerandis Comitem Polanum (quem Veneti discedentem e Græcia Illyricis pari imperio præfecerant expeditionibus) diligentiùs navare operam jussit. Is enim de cunctatione minus commode ex affecta jam ætate apud exercitum audiebat. Per hos ipsos dies Cornelio auxit curam infractus Dalmatarum conatus; qui, si oppidum sibi diripiendum permitteretur, facto per strata murorum impetu spem dederant subigendi. Nam re quamvis obstinate gesta, cedere tandem oppidanorum ferociæ coacti sunt. Non ita verò audax illa exulum Neapolitanorum cohors, quam sociam acceperant ad regendam pugnam. Quippe intrepida ex alto adhuc muri supercilio præceps in oppidum se dejecit; progressaque ad primam domum, quæ cæteris eminebat, stabilem in ea fixit pedem, non sine perpetua civium, illinc jaculis confectorum, cæde. Hi tamen nihilominus animo inexpugnabiles erant; & cùm frequenter erumperent, inirent prælia, vallo insultarent; serò perdomitum iri videbantur. Itaque Imperator ad belli artes jungere consilium statuit. Agit cum quibusdam apud se merentibus Epirotarum, ut ejusdem religionis populares suos, qui in oppidi præsidio versabantur, ad

1687. *Cornelius aliquot naves mittit Olcinium, illic Turcas, ne Neocastro auxiliari possent, occupaturus.*

*Cornelius Christianos præsidiarios solicitat ad defectionem.*

1687. transfugiendum solicitent. Nec vano eventu. Etenim occultis sermonibus subagitati, clam duos ad Corneliuin mittunt, qui de conditionibus pacifcerentur. Data fide, congiarium accepturos, & si velint, stipendia deinceps facturos Reipublicæ; postridie cum ducenis quadragenisque rediere. Nec ita multo post cohors alia in maritimam turrim, quæ sibi ut in suspecto minus loco credita fuerat, Venetos accepit. Id demum, post toleratam octo & viginti dierum oppugnationem, vicit oppidanorum pertinaciam, ac de deditione agitari cęptum. Facilè in eas leges conventum, ut prætor & septingenti, qui adhuc supererant bello idonei, armati; imbellis turba (mille quingenti erant) incolumis abiret. Unusquisque rei familiaris, quantum humeris posset, secum abduceret. Tanta ubique rerum prosperitas, qua hoc bello Venetis nulla major, Venetias renuntiata, civitatem mirifice exhilaravit. Prius ibi cognitum de Peloponneso. Biremis victoriæ nuntia, ornata hostium spoliis, vixdum longe visa populum incredibili frequentia in forum accivit. Nuntius turba omnis generis circumfusus, rogatusque adventus sui causam, ægre per continens agmen data via, ad Principem ducitur. Is fortè Comitia creandis magistratibus in majori Aula tunc habebat. Redditas literas cùm more Majorum, qui, nisi in Senatu, prohibet, non resignaret; tantus repentè Patrum intus, Plebis extra curiam clamor obortus est, impertiri gaudio postulantium, ut de Sexvirûm, solio assidentium, Collegii

*Nec vano eventu.*

*Ea re consternati Neocastrenses deduntur, & quibus conditionibus*

*Veneti rerum felicitate latissimi.*

*Quid egerint accepto victoriæ Peloponnesiacæ nũtio.*

1687.

legii ſententia ea ſolutus lege, publice extemplo recitari juſſerit. Ubi auditum: Turcarum exercitum fuſum fugatumque, Reipublicæ incolumem; Peloponneſum in poteſtatem redactam; integratæ ingenti plauſu geſtientium voces; & ut quiſque non audierat, ab aliis edoctus, animum ſuum lætitiis omnibus occupatum in circumſtantium oculis aperiebat. Diſcurſum inde circa Templa Superûm ad grates agendas; & Dux nulla mora Patribus comitatus in D. Marci deſcendit. Supervenere poſt paucos dies a Dalmatia læti nuntii, qui gaudium, effuſæ jam in plurima exultantis animi ſigna, civitati cumularunt. Ob res utrobique feliciter geſtas ſupplicationes indictæ, celebratæque ab conferta omnium Ordinum multitudine. De præmiis deinde Senatus conſultus, æneam ab imo pectore ſtatuam in Decemvirûm Aula Mauroceno decrevit, addito in epigrafe Peloponneſiaci titulo; novo in ea Republica exemplo, in qua nomine victæ a ſe gentis nemo antea fuerat nobilitatus. Konigſmarcho auctum quatuor ſcutatorum millibus ſtipendium. Cornelius in ampliſſimum Marciorum Curatorum collegium extra ordinem cooptatus. Alia aliis pro merito; ipſis monumentum virtutis, cæteris incitamentum.

*Quæ premiæ Mauroceno aliiſque data.*

# *Finis Libri Quinti.*

Li-

1587.

# Liber Sextus.

DUm laudibus ubique Germani, & Veneti ob res bene gestas in cœlum feruntur; Sarmatæ, ac Moschi adverso rumore conflagrabant; visi, nimiùm factam de se dudum expectationem fefellisse. Hanc, missis per hyemem legationibus, quæ grandia pollicerentur, confirmaverant. Tres a magnis Russiæ Ducibus legati Viennam, unus Venetias objere; vacuis tantùm officiis eos Principes, ingenti comitatu ipsorum ærarium pro alimentis onerantes. Ab Sarmata Premisliæ Episcopus fœderatis fidem fecit: nunquam Regem seorsum ab iis (qua de re quidpiam in suspicionem venerat) cum Barbaris conventurum. Sed mandata simul occulta ad Cæsarem habuit de nuptiis Jacobi filii; ad Pontificem Max: de largiori pecunia, qua posset in bellum uti. Adulto jam vere Moschi cum ducentis popularium, centum Cosacchorum mil-

*Moschi Legati grandia polliciti, & quò ierint.*

*Sarmata legatus quid Romæ, Viennæ, Venetiis egerit, ac promiserit.*

*Moschorum exercitus quo numero & apparatu ad versus Scythas moverit.*

millibus, quadringentis machinis (fama fortasse, 1687.
uti mos est de ignotis, rem augente) iter in Tauricam Chersonesum Principe Basilio Gallizino duce aggressi sunt. Scythæ ad tantam in se concitatam multitudinem (quam, frequenti hujusmodi expeditionum exemplo, fame & pabuli inopia dissipatum iri non dubitabant) impavidi, equitum alam per id tempus in Podoliam, Volimniamque dimiserant, retulerantque ingentem captivorum & pecorum prædam, non minori hostium damno quàm ignominia. Interim Moschi signa ad Boristhenem, quà transitus in Chersonesum erat, admoverant. Scythæ trans flumen quicquid suæ gentis, atque armenta contraxerant, corruperantque igne per vastas, unde abscesserant solitudines, non aridas solùm in mapalibus, sed pubescentes in agris herbas. Id Moschis eò graviùs accidit, quò non prævidérant. Nihil tamen de sententia mutarunt, freti commeatibus, quos secum ferebant; & equos ordeo sustentari posse, quousque ad amnem progressi, latissimos inde Chersonesi campos sibi aperirent. Hos enim, ultimum suis gregibus subsidium, flamma depavisse hostem, non reputabant. At illuc ubi perventum est, Scythas prætexere conspicati ulteriorem ripam, pontem injici prohibituros, nec sibi navium copiam ad irruendum suppetere, & propter alvei latitudinem emissa e suis tormentis jacula hostem ab adversa ripa non summovere; paucos ibi morati dies, & frustra Polonos, qui consilium & opem ferrent, præstolati;

*Scythæ nullo ab ipsis metu Sarmatiam depopulantur.*

*Moschi Chersoneso accedunt.*

*Scythæ trans Boristhenem se referunt.*

*Incensis cis flumen herbis.*

*Magno Moschorũ incommodo.*

*Qui Borysthenem transire nequeunt & quare.*

*Quocirca redire viam coacti.*

1687.

*Non modica clade.*

lati, viam redire coacti sunt, ingenti equorum, quos macies absumpserat, non modica Mortalium clade; Scythis nocte dieque incursando lacessendoque agmen carpentibus.

*Cum præsertim veriti sint, ne a Cosaccis desererentur.*

Causam quoque reducendis copiis probabilem præbuit data sublestæ fidei suspicio ab Samuelovitzio Cosaccorum præfecto; cujus e re non erat, acerbiori plaga Scythas contundi, quorum metu quærebant Moschi suæ gentis gratiam, eique leniter dominabantur.

*Eorum Dux in vincula conjectus jussusque causam dicere.*

Quocirca repentè subductus, jussusque e vinculis levare suspicionem, & causam dicere.

*Irrita Moschorum expeditio ludibrio habita.*

Hæc suscepta glorioso apparatu Moschorum expeditio, nulloque negotio ludificata, vulgi sermonibus ludibrio fuit.

*Specimen tamen ab iis datum tantarum virium sermonem & metum dedit.*

Verùm prudentioribus curam injecit: tantam hominum multitudinem, omni armorum genere ac tantis instructam machinis, posse aliquando, si accederet ars & disciplina (& jam, ut accedant, plurimùm student) molestam finitimis, aliis periculosam evadere.

*Cum præsertim ad bellũ facti videantur.*

Nam reliqua ipsis ad bellum idonea sunt: corpora, cœli ac telluris asperitate, quibuscumque incommodis; animi (lege ac more) vel duro imperio assueti.

*Scythę iterum Sarmatiam vastant.*

Moschis intra suos fines regressis, Scythæ Podoliam Volimniamque diris iterum populationibus divexarunt;

*Kamanecum victu & milite firmant.*

munitoque ingenti suorum manu & magnis commeatibus Kameneco; quid Sarmatæ aggressuri essent, nullo metu expectabant; quippe quos scirent domesticis dissidiis, reique publicæ negligentia debilitatos.

*Sarmatæ bellum cum Turcis negligunt atque aversantur; regia itidẽ Domus; & quare.*

Nec a vero res abhorrebat. Belli tædium cunctos jam vix non cœperat. Illud & regia Domus aversabatur, ut

ut Regis valetudini infestum, bellicis jam prope laboribus imparis, cupidi simul ob gloriæ desiderium; & proceres, ut adhuc inglorium ærumnosumque; & plebs tributis exhausta, ut sumptuosum. Rex solùm seu pudore datæ non semel fœderatis fidei, seu veteri vividoque in Turcas odio, ab armis animum non avocabat. Sed ægre ab Republica exprimens, quæ in id opus erant; dubiusque, sese ne iterum in improsperæ expeditionis aleam permitteret, an exercitum moderandum relinqueret supremo Sarmatarum militum præfecto, quem nollet facinorum plausu, si Mars arrideret, augere conceptam jamdudum spem: Regnum sibi olim delatum iri; ex hujusmodi fluctuatione remissius agebat, traducebatque tempus. Jam æstas incœperat, nec plus quatuor peditum, duodecim equitum millibus ad signa convenerat. Qua ille territus copiarum paucitate, non amplius, quin eas ducendas Lithuanæ, Polonæque militiæ præfectis relinqueret, hæsitavit; sed ita ut ipse non longe abesset, &, siquid fama dignum inciperent, illuc statim Principem Jacobum sibi legaret, qui patris referret majestatem, ac regni æmulo immineret. Aliquam enim prosperi successus fecerat spem clades per eos dies Kameneci præsidiariis illata ab quinque equitum millium ala; quæ, satis vel intra teli conjectum circa oppidum vastatis, erumpentes illos ingenti numero non sine sexcentorum nece intra mœnia repulerat. Et hac ipsa quidem illecti successus prosperitate, supremi duces ad illud tentan-

1687.

*Rex in illud intentus.*

*Anceps an exercitum ducat.*

*Cur nollet aliis ducibus tradere.*

*Demũ ire ad bellum recusat, nimis tenui exercitu comparato.*

*Kamenaci præsidium a Sarmatis perculsum.*

*Quocirca oppidũ tentare statuunt.*

1687. dum adjecerant animos, non æquis viribus, sed invitante fortuna. Itaque ad fallendos hostes simulato consilio, ad Naparim progrediuntur; ponte, ut superioribus annis, ripas conjungunt in speciem trajiciendi; re vera ut ad eam partem Turcas, Scythasque longius ab Kameneco abducerent. Quod ubi e sententia factum comperiunt, raptim ad oppidi mœnia flectunt agmen; dispositisque circum machinis magnam excitant telorum ignitarumque ollarum tempestatem, eo consilio, ut, si daret se fortuna ferretque ignem ad sulfuratum pulverem, aut ædes magnis incendiis ac tumultu absumeret, occasionem urgerent, inducerentque oppidanos ad deditionem. Vixdum jaculari cœperant, cùm affuit a Rege Filius. Compressere duces ex improviso adventu animi dolorem, nec recusarunt quin classicum apud ipsum caneret, daretque militarem tesseram. Curas tamen æque partiti sunt, ut quisque partem susciperet rei gerendæ. Dum sedulò agunt, non minori studio præsidiarii extinguebant exorientes flammas, remissisque telis eam stationem hostibus infestam reddere conabantur. Nec diu abfuit, quin Princeps Jacobus illic jaculis corriperetur. Nam intrepide ad aggerem machinas contegentem, ut libratores in rem acueret, progressus, eo discisso, stratus ac ruina prope obrutus est, nullo tamen edito pavoris signo; quod ipsi suæ gentis, audacibus faventis animis, gratiam conciliavit. Jam septingentis flammiferis ollis (tria millia adduxerant) arcem con-

*Simulant Sarmatæ Naparim tranare velle, & quare.*

*Deinde Kamenecum iter flectunt, & machinis verberant.*

*Jacobus Regis Filius ad exercitum pervenit.*

*Honores ipsi habiti in speciem imperii.*

*In vitæ discrimē ab telis venit.*

contuderant, nullo præsidiariorum motu; & Turcarum, Scytharumque exercitus remenso Napari iter ad opem ferendam accelerabat, cùm illico ab Rege, nuntius advenit: vasa machinasque colligerent, reductisque legionibus, tuto loco ponerent castra, ne præsidio & adventantibus copiis circumfusi, minori ipsi numero, majori periculo quàm spe dimicaturi essent. Postquam biduum in arcem sævierant; otiose discesserunt, non ausis præsidiariis agmen tentare. Et qui Thracum paulo post ad auxiliandum supervenerunt, contenti hostium discessu, non ultra oppidum protulere signa. Etenim afflictis in Hungaria suis rebus, domesticaque in eo exercitu seditione perculsi, consulendum sibi potius, quàm hostibus instandum existimarunt. Mox quoque a Mehemete rege, utpote ea peste intacti, ad Regiæ tutelam evocati, illuc moverunt; quamquam vixdum viam aggressi, comperto quanta ibi esset tumultuum moles, & sese impares (nisi fortè correpti reliquorum exemplo) ad sustinendam, iter intermisere. Hyeme appetente Sarmatæ in hiberna deducti sunt. Scythæ vacuam provinciam nacti, Volimniam tertiò longiusque depopulati, viam in suas sedes manubiis aucti continuarunt. Hæc quinto sacri belli anno adversus Barbaros ab Germanis; hæc a Venetis; hæc a Moschis, & Polonis gesta. Principio hujus anni diem suum obierant Eleonora augusta, & Henricus Condæi Princeps; illa secundis nuptiis e Gonzaga Domo data uxor tertio Ferdinando Cæ-

*1687.*

*Turcæ auxiliatũ veniunt.*

*Sarmatæ Regis jussu obsidionem solvunt, & qua de causa.*

*Discedunt nullo impedimento.*

*Nam Turcarum exercitus a Mehemete Rege ad sui tutelam vocabatur.*

*Qui tamen parũ progressi, steterũt, & quare.*

*Scythæ tertiò Sarmatiam depopulantur.*

*Eleonora augusta & Henricus Condeus moriuntur.*

1687. sari, quem una tantùm auxit filia, Lotharingio nupta; hic e regia Gallorum ſtirpe, bello & magnis virtutibus clarus exercuit, dum adhuc puer quartuſdecimus Ludovicus, civiles diſcordias ferociter adeo ut nemo duriùs; poſtquam ille ex ephebis exceſſerat, in gratiam reconciliatus, tanta fide ac ſtrenuitate ſuam ipſi probavit operam ut nemo ſupra. Qua tamen parcè Rex uſus eſt; ne ſi nunquam, illum metuere; ſi ſemper, eo indigere videretur. Eodem anno depravari falſis opinionibus Religionem inventum eſt. Earum auctor Michael Molinos ſacerdos Hiſpanus, qui Romæ nulla earum artium, unde hominum exiſtimatio ac dignitas manare ſolet; ſed obſequio ad principes viros, arcanæ cujuſdam in excolendis animis ſcientiæ oſtentatione ad otioſæ deditas pietati mulieres viam ſibi ſtraverat. Et illinc ei demum nomen atque auctoritas. Errandi initium, ut plerumque, ex aliquo vero cœpit. Ajebat: tum denique ab hac fæce humanitatis purgari Mortalium animos, cùm ſui penitus obliti, & nihil ſe eſſe cogitantes, toti ſe Deo permitterent; in ejuſque ſinu velut in portu conquieſcerent. Illum ſequerentur proinde quò vellet; nec eſſent, quò vellet, ſoliciti; elatique ſpiritu in altiſſimum Divinitatis jugum, nihil, quæ ſenſibus fierent, penſi haberent. Addebat ſimul, tantam animorum tranquillitatem, ſuique abdicationem non multi laboris nec ſanctiſſimæ vitæ præmium eſſe; ſed cuique promptam facilemque, tantùm ut mentem ad res divinas appelleret, iiſ-

*Michael Molinos pravarũ opinionũ auctor Romę detegitur, & in vincula ducitur.*

*Quomodo in hominum famam & exiſtimationem venerit.*

*Unde errorũ ſuorum initiũ, quæque doctrina ab eo tradita.*

*Quæ falſa & hæretica inde deduceret.*

iisque se inhæsisse profiteretur. Illa deinde a recta fide abhorrebant, quòd affirmaret: animos ea fungentes stupida pace, atque haustos numine, degere actionis expertes, ac moveri veluti inanimes, non se movere. Hinc supervacaneum, sibi ipsos consulere, vacare precibus, & piis operibus; implorando divorum patrocinio, & Christi meritis, Ecclesiæque Indulgentiæ participandis dare operam. Qua quidem doctrinæ perversitate vel aliquos captos homines non imperitos & probis moribus, mirum profectò videri potuit. Demum ut falsam religionem voluptatum quoque illecebris commendaret, subjiciebat: quicquid in eo statu animorum infandum ac sceleratum agerent corpora; non illis, qui longe abessent, crimini tribuendum esse, sed malo Dæmoni, qui sensus speciesque irritaret, innoxiis animis. Hæc tamen primò paucis tradita; deinde per viros mulieresque vulgari cœpta. Principio arcanis congressibus fœminas solùm, nec quemquam virorum admittere. Deinde conducta domus, ubi permixti infandos agebant cœtus, in omnemque libidinem extincto pudoris discrimine sese effundebant. Tantùm scelus urbis amplitudo, intentis ibi ad sua negotia Civium animis, diu celavit. Illinc egressum, omnemque late Italiam Galliæque partem pervagatum, se tandem prodidit. Datæ illico a Pontifice maximo ad omnes Episcopos literæ, ut quisque suo caveret gregi, & in sontes animadverteret. Quæstiones constitutæ; ea morum & doctrinæ labes depul-

1687.

*Additæque fœdæ libidines.*

*Nefarii sectatorū congressus.*

*Cur non modico tempore scelera ista latuerint: secta in Italiam Galliamque diffusa:*

*Quid gestum ad eam expellendam.*

1687.

*Molinos publice Romæ hæresim a se inductam detestatur; sua scelera fatetur, perpetuo carceri addicitur.*

*Cum reliquis sectatoribus.*

*Lavardini Romam legatio a Ludov. Rege decernitur.*

*Quo jure immunitatis Romæ Legati fruerentur.*

*Unde illud ortū.*

*Ejus abusus.*

*Prius a quibus summis Pontificibus refrænatus.*

*Sed deinde firmius invaluerat.*

pulsa, purgataque noxiis religio. Molinos Romæ invectam a se nefariam hæresim, seseque ejus obtentu inquinatum omni atroci libidine, in solemni conventu detestatus, ad sanamque mentem, voce saltem, redire visus, perpetuo ac duro carceri addictus; cum reliquis mitiùs actum. Hanc, quæ Romam diu tenuit, curam altera excepit ex Gallica legatione ab Henrico Carolo Beaumontio Marchione Lavardini sub autumni exitum obita. Non enim pacifica fuit, sed militari prope more. Causam præbuit Immunitatis jus, quod illic non tantùm sibi in suis ædibus, sed lato circum spatio jamdiu regii Oratores vendicabant. Illa jure gentium incœpta, quo legati vel apud hostes sacrosancti habiti; obscuris deinde initiis ad ipsorum plerumque domos, conciliante reverentiam munere, pervasit. At Romæ eò tandem irrepserat, ut plures insulas complecteretur; eaque ora prorsus apparitoribus, tribunisque capitalibus vi ac minis interdicta erat; reperiebantque obærati, ubi æs alienum impunè retinerent; & Rei in ipso Principis conspectu (Aulicorum lucro sæpius empta, aliquando ad conciliandam legationi majestatem data criminibus securitate) ostentarent sua scelera flagitiaque. Interdum succrescentem refrænaverant illam severis legibus Sixtus IV., XIII. Gregorius, quintusque itidem Sixtus. Nunc verò ab aliquot annis nullo impedimento vigebat; eòquesimul processerat, ut nihil impeditius Romæ, quàm crimina coercere. Nam, ut quisque potentia aut di-

dignitate excelleret, aſylum circa ſuas ædes aperuerat; Pontificum negligentia vel majoribus occupatorum curis, vel in re conniventium, quæ ſibi, ob exactam ætatem non longa functuris dominatione, moleſtiam; utilitatem extraneis Succeſſoribus paritura tantùm eſſet. Innocentius ſtatim ac in ſupremam Sedem aſcendit, huic malo occurrere aggreſſus eſt. Oravit proinde ſummos Reges, qui Romanam Aulam ſuis legationibus frequentabant: ægre ne ferrent, ſi diſcedentibus iis, qui nunc adeſſent, legatis, non alios accepturus eſſet, quàm qui publico documento ejuſmodi ceſſiſſe jure profiterentur. Cavit deinde, ne qua pars urbis non legibus obnoxia, non aperta apparitoribus foret; juſſitque, novos legatos, ſi obniterentur, aqua & igni ab Eccleſia interdici; cæteros pro ordinum diverſitate pœnis cohiberi. Chriſtina Svecorum Regina eo ſe jure protinus abdicavit. Reliquis ademptum. Regum Oratores, qui tunc erant (nihil enim lex impediebat) retinuerunt. Non ita multo poſt abjere Hiſpanus & Venetus. Huic nemo ſucceſſit. In alterius locum ſuffectus Cocogliudi Marchio, prius pro legato non ſe gerebat. Dein quoque, eo ſibi publice abjudicando jure, prævertit legationis tempus; ſagaciter arbitratus: ſi Gallici æmuli Oratoris exemplo reviviſceret, ad ſe facilè, parta ſibi interim Pontificis gratia, rediturum. A Cæſare nullus aderat. Britannicus legem acceperat. Gallicus unus manebat Æſtræi Dux; & hic exeunte ſuperiore anno fato ceſſe-

*Et ad Potentiores quoque traductus.*

*Innoc. XI. monitis primum Regibus, profitetur, nullos deinceps Legatos accepturum, qui ejuſmodi juri non renuntient.*

*Pœnas in id conſtituit.*

*Qui eo jure ſtatim deceſſerint.*

*Moritur Æſtrei Dux Gallicus Legatus.*

1687.

*Cui a Rege Lavardinius suffectus.*

*Quæ ipsi mandata ab ipso Rege.*

ferat. Dum obscura expectatione, alium ne sibi Rex legaturus esset, res pendet; auditur, Æstræo Lavardinium successorem datum, qui priscam legatorum consuetudinem tutaturus esset. Ab Rege tamen Pontifici maximo renuntiatur: ea illum mandata habiturum, quæ grata & placitura forent. Nemo non conjectabat, id eò tendere, ut Rex nonnihil retento Asyli jure, mox remisso, palam fieri vellet, se illud Pontifici dono dare, non a se repeti. Esse quoque in ipsius animo videbatur, quidpiam de re pacisci. Nam cùm jamdiu Innocentium rogaret, Cardinalem Furstembergium ut ne abnueret ea lege solvere, quæ de gemino Pontificatu prohibendo est; quippe cui Argentoratensem obtinenti impedimentum afferret, ne successor Coloniensi designaretur; & ille, occulta ne causa, an Cæsari ab re summopere abhorrenti (de qua multus redibit sermo) gratificaturus, cùm obfirmate recusaret; sperabat Rex, ejus animum hoc tandem oblato munere expugnari posse. Interea Lavardinium, quæ ad ornandam legationem opus erant, tardiùs moliri, & lento gradu iter aggredi Romam, jussit; ne Innocentio mutandi consilii tempus deesset, ubi, quod jam cœperat, deferbuisset. In id Rex Britannicus adnitebatur, sæpius admonens: magnanimos viros (qualem nemo non esse Christianissimum Regem fateretur) si cedas, vinci; cùm vel ipsa benignitate cæteris præstare velint. Sed uterque nihil remisit; & Lavardinius in viam se dedit. Eam turmatim quadringenti emeritis stipendiis mi-

*Et is sponte dimissurus jus illud velle videtur.*

*Sed vicissim quidpiam a Pontif. max. accipere, quidue obtinere cuperet.*

*Rex Britannicus dissidium componere aggreditur, sed frustra.*

minores duces præoccupaverant, conduxerantque domos circa Farnesias ædes, gallici Oratoris sedem. Pontifex sapienti consilio erga potentiorem, nihil movit; tacite pridem solùm auxerat urbanum præsidium eo militum numero, qui satis esset ad compescendos repentinos tumultus; ad vim repellendam non esse videretur. Monitis deinde purpuratis Patribus, Magistratibus, Proceribus, Aulicisque, ne ullo Lavardinium officio prosequerentur, in Regia se conclusit. Ille militari pompa, ducentis equitibus multaque familiarium turba stipatus, a. d. XVI. Kal. Decembres urbem ingreditur. Duum Purpuratorum Estræi & Maidalchini, Oratorum omnium, pluriumque procerum, quibus Ludovici gratia nihil antiquius, familiæ sexjugis curribus a ponte Milvio ad Farnesias ædes advenientem deducunt; ipsi postmodum salutatum veniunt, omnique officiorum genere complectuntur. Prima ejus cura, palam edicere, circumpositam suæ domui regionem immunem esse debere; & ut sit, se curaturum; periculo proinde suo caverent apparitores. Id unum grandi supercilio; cætera verecunde. Orare deinde summis precibus Pontificem maximum, ut sese ad pedes exciperet, ea Regis nomine renuntiaturum, quæ commotam sedare tempestatem possent. Abnuit ille effatus: nunquam se pro Legato habiturum, qui Romæ asylum aperiret; eademque iterum ac tertiò per temporis intervalla rogatus, respondit. In ea tamen animorum dissensione nihil ab officio alienum, & quies

1687.

*Pontificis in hoc rerum statu prudens consilium.*

*Lavardinius Romam ingreditur prope militari pompa.*

*Qui illi obviam ierint.*

*Officiis deinde prosequnti fuerint.*

*Ius immunitatis tuetur.*

*Pontificem orat, ut se ad ejus pedes admittat, quæ placere possent, relaturus.*

*Sed incassum.*

*Hæc quiete agebantur.*

1687\. erat. Cùm ecce tibi anniversaria nati Domini nocte Lavardinius in D. Ludovici gallicæ nationis publice Misteriis interest, eorumque particeps sit. Doluit Innocentius diploma suum, quo asyli propugnatores ab Ecclesia depulerat, ludificatum. Quamobrem Templum, ejusque Sacerdotes Sacris interdici voluit. Hinc graviorum acerbitatum initium. Nam & postridie Lavardinius, vulgatis literis, violatam eo edicto ac diplomate legationem proclamavit. Et non ita multo post Dionysius Talon Regiarum Causarum patronus in Senatu Parisiensi causam atrocioribus egit verbis, conquestus: Regem vetusta Romæ asyli prærogativa deturbandum curari; implorare proinde futuri Oecumenici Concilii opem, ad ipsumque provocare, ac petere ut, quæ postulet, Senatus auctor fiat. Hic Romana abjudicavit acta, deditque provocationem. Abrogata itidem Romæ, quæ Senatus. Hactenus verbis. Mox non parum rerum accessit. Cùm enim Coloniense majoris Templi Collegium successorem Archiepiscopo suo Cardinalem Furstembergium designasset, negaretque Innocentius, id se unquam ratum habiturum; hoc novo ictu recruduit Ludovico asyli vulnus, molestissimumque dolorem movit. Quo percitus, causatus autem Lavardinii legationem despicatui ductam; Avenionem cum omni in Galliis Pontificio Imperio in potestatem redegit. Addidit: Parmensium Ducem in Castri Ducatum commodatis octingentis coronatorum millibus, quibus obnoxius erat, e Pisano

*Unde majorum turbarum initia.*

*Innoc. Templum D. Ludov. ejusque Sacerdotes Sacris interdicit.*

*Lavardinius ejusmodi edicto Legatorum jus violatú profert.*

*Gesta in Senatu Parisiensi.*

*Controversia irritatur ob negatam ab Innoc. Cardinali Furstembergio Coloniensis Archiepiscopatus successionem.*

*Galliæ Rex Avenione potitur.*

1687.

no fœdere se reducturum. Cavit, ne suæ gentis pecunia Romam deportaretur; edixitque: controversiæ Palatinæ Innocentio pacificatore se non amplius usurum, fatus: hæc non ad sacra sibi summopere veneranda, sed ad regia Romani Pontificis jura pertinere; quæ quòd lacessitus infregerit, mirum nemini videri posse. Et Romæ Lavardinius minus sibi, quàm antea, modum fecit. Palam in Templum maximum D. Petri in aliorumque Divorum oratum ingressus, ostendit, parum, quod iis sibi interdictum esset, solicitari. Ad hæc singulari prudentia tacuit Innocentius, ne Regi, tam diligenter utrumque Pontificis maximi Imperium distinguenti, occasionem præberet, illud sibi, in quo longe minus valeret, vel in Italia turbandi. Interea maximi rerum motus in Britannia, Germaniaque ad Rhenum Ludovicum ab minoribus curis avocarunt, suaseruntque, Romanæ contentioni minus operam dare. Itaque Lavardinium post septendecim menses, quibus Romæ diversatus fuerat, in Galliam redire jussit. Eadem militari pompa, qua venerat, discessit; singulis e suo vicissim ingenio rem æstimantibus. Aliis Pontifex, quòd legationem repudiasset, superior visus; Rex aliis, quòd jus asyli tutatus esset. Omnium judicio severitatis uterque immodicus; ille, quia nihil regiæ dederat majestati; hic, quia nimium. Res deinde, Alexandro octavo ineunte Pontificatum, composita. Is enim Calniaci Ducem, qui legatus ad Comitia venerat, libenter suscepit; cedentemque illi-

*Alia decrevit Romanis incommoda.*

*Fatus nihil hæc ad sacrum Principatum pertinere.*

*Lavardinius Romæ asperior quā antea.*

*Innocentius dissimulat.*

*Rex gravioribus distractus curis Lavardiniū Roma discedere jubet.*

*Qui eadem pompa, qua venerat, digreditur.*

*Quod ejus rei fuerit hominum judicium.*

*Quando Asyli controversia, & quomodo composita.*

1687. illico asyli jure libentius audivit. Cumulavit lætitiam Avenio in suam mox ditionem restitutus, reconciliataque Regis gratia. Adeo plerumque animorum potius, quàm rerum difficultas dirimendis dissidiis obest. Exitu anni, quo hæc geri cœpta, Leopoldus Cæsar abdicavit se Hungariæ regno, eoque Archidux Joseph, qui deinde Imperator salutatus est, a. d. V. Idus Decembres inauguratur. In id per autumnum Possonium Comitia indixerat, quæ diu tenuerunt (discordibus circa postulata Cæsaris animis) diversis opinionibus exagitata. Postulabat autem, quæ hactenus Hungari pernegaverant, ut Pannoniam in posterum hæreditatis & primi Nati jure Germanica Austriaca soboles, deinde Hispaniensis cerneret; utque lata ab altero Andrea lex abrogaretur, qua ille tertiidecimi seculi anno secundo & vigesimo regressus ab Hierosolymitano bello, optansque insignem civibus servatæ sibi domi militiæque fidei gratiam referre, cavit: impune civibus fore, si cui aliquando Regi legitima violanti jura immunitatesque, resisterent. Aderant in Concilio duodeviginti Antistes, quini viceni Proceres, septem ac viginti Optimates, oppidorum legati ad centum (Comitia quatuor hisce ordinibus constituuntur). Episcopi, Cæsaris beneficio Pontificatum adepti, Concilio, æqua posci, suadebant; quippe eam legem flabellum hactenus seditionum fuisse, perniciem ac labem reipublicæ; & muneris censeri loco, si furenti sica e manibus eripiatur, qua se

*Avenio Pontifici restitutus.*

*Ioseph Austriacus Hungariæ Rex salutatur.*

*Regni Comitia Cæsaris postulatis exagitatur.*

*Quæ postulata forent.*

*Variæ diversorũ Ordinum sententiæ, & quæ cujusque essët.*

pos-

possset conficere. Quòd verò ad Primogeniti jure Pannoniam perpetuò adeundam pertineret, nihil in eo nisi Cæsaris beneficentiam se conspicari. Cùm enim jam olim ab initis inter Ferdinandum primum Annamque Ludovici Regis sororem nuptiis, lege ac fœdere sequestribus, sancitum fuerit: si Ludovicus liberos non suscepisset, Regnum in Sororis virum ejusque sobolem perpetuò traductum iri; quid aliud nunc postulari, nisi ut in eum deinceps traducatur, qui, utpote major natu, tot reliquas provincias obtineat, earumque viribus facilè Hungariam adversus Barbaros tueri queat. At reliqui, major pars, ab hujusmodi sententia abhorrebant. Et quidem mussitare; inter se conferre capita; privatis etiam sermonibus palam dicere: liberum sibi adhuc fuisse, quem vellent ex Austriaca Germanica Gente sibi regem asciscere; cur modò hanc libertatem ereptam velint? cur adjici Hispaniarum agnatricem domum? nisi fortè ut cessante populi beneficio, cesset præcipuum regum in cives benevolentiæ pignus; utque aliquando nobilissimum regnum, ne in provinciam redigatur, discrimen adeat. Cæterùm nihil modò sibi fore jucundius, quàm Josepho egregiæ indolis Principi, quamquam impuberi, regni habenas moderandas tribuere. Hæc plures dies domesticis sermonibus agitata, tandem in publicum prodiere. Comes Draschovitius, magnæ inter proceres auctoritatis, perduellis Nadasti levir, præsentis olim tumultus particeps, a quo

1687.

*Comitis Draschovitii nimia loquendi libertas.*

1687. a quo diſcedens otium tenuerat; ſupplicantis in ſpeciem Concilii cauſam oravit. Sed oblique homo vafer ac diſertus, quod olim fuerat ſuæ gentis decus, quæ in creando rege Comitiorum poteſtas, graviſſimis verbis proſequutus, commovit popularium, nullis unquam calamitatibus ſuarum legum oblitos, animos; injecitque Germanis curam: haudquaquam liberis ſuffragiis, quæ peterentur, probatum iri. Itaque Cæſar, nec ſe victore, nec Thrace depreſſo quidpiam aviti ingenii Hungaros poſuiſſe, quod ſperaverat, conſpicatus; Draſchovitium ne ad priſtinam rediret mentem; ſuffragatores ne, quæ modò eſſet rerum ſuarum conditio, oblivioni darent, moneri juſſit; ſimul e Pallota oppido dudum in poteſtatem accepto, admoveri Poſſonio duas Palfii & Starembergii legiones; obtendens, illic graves annonæ degere, hìc præſidio ab Barbarorum incurſionibus Conventui fore. Ita quies turbulentis animis reſtituta; cùm præſertim ad eos leniendos plurimùm contuliſſet Eſtheraſius Palatinus; & Draſchovitius ex illa vehementiſſima dicendi contentione, animique ægritudine febri correptus, opportune deceſſerat. Antiquata ſubinde Andreæ lex; aſſertæ reliquæ immunitates; Archidux Joſeph omnium plauſu rex cooptatus; regnum hæreditario jure ab Auſtriaca Gente cùm Germanica tum Hiſpanienſi adeundum decernitur, dummodo qui, adjerit intra ejus fines aut prope maneat. Ubi dies affuit initiandi regis, ſolemnis pompa e regiis ædibus ad D. Martini pro-

*Et ille & Proceres a Cæſare, quid agere debeant, admonentur.*

*Aliquot Copiæ Poſſoniä, ubi Comitia agebantur, admotæ.*

*Quæ Cæſari placita decernuntur, & cujuſmodi illa fuerint.*

*Solemnis pompa, qua Ioſeph Rex initiatur, deſcribitur.*

processit. Germani, Pannoniique nullo inter se discrimine, & duplici præibant ordine. Aulici Magistratus prosequebantur. Hos excipiebant decem Comites, totidem provinciarum, quibus Hungariæ regnum componitur, vexilla gerentes. Accedebant Pontificis maximi, regiique Oratores Hispanus, ac Venetus. Ponè istos Estherasius Palatinus cum ipsis D. Sthephani primi regis corona ac sceptro; quæ Hungari ut regni fatale pignus respiciunt, eòque diligentissime custodiuntur; nunc Vienna adducta fuerant. Cuncti usquedum equites. Archidux deinde sexjugi curru incedebat; claudebantque pompam augusti Parentes haud absimili rheda invecti. Templum, Archidux medius, ingressi, ab Strigonii Archiepiscopo ad Aram maximam deducuntur. Dum Numen adorant, precanturque pacem Superûm; Palatinus e superiori loco, ad populum versus, coronam & sceptrum in omnium oculis ponit. Mox: quod bonum, inquit, faustumque sit vobis liberisque vestris, Pannonii; velitis jubeatis, Archiducem Josephum regem vestrum constitui atque inaugurari? Magnis clamoribus: uti rogas, responsum. Quo Archiepiscopus audito, coronam ejus capiti imposuit; Palatinus sceptrum & regale Insigne, pomum aureum, in manus transdidit. Inde Cæsar cum augusta Conjuge; seorsum Rex, suis altrinsecus soliis ad Aræ maximæ latera conscensis, divinis Mysteriis, ea Præsule celebrante, astiterunt. Sancte peractis, Rex equo insidens ad D. Francisci ducitur

1687.

*Post inaugurationem quid a Rege gestum.*

ca-

1687. eadem pompa. Creatis ibi Germani, Pannoniique nominis ſexaginta torquatis equitibus, luſtrataque ſuperiori urbe, in inferiorem deſcendit. In Theatrum, quod in foro conſtruxerant, progreſſus, e ſuggeſtu civibus apud Antiſtitem ſacramento ſe obſtrinxit, ipſorum jura immunitateſque firmas rataſque habiturum. Tandem oppido egreſſus in propinquum collem, Konigsbergum vocant, gladium ſtringit vibratque adversùs quatuor Terrarum plagas, ſpecie tutaturi regnum ab omni parte, qua vis inferretur; plaudente multitudine, cui, quicquid ex antiquo, venerabile; vetereſque cœremonias jam prope vacuas, rerum oblita, quas indicabant, amat atque admiratur.

*Byzantii ingẽtes tumultus.*

Sub id prope tempus atrox procella Regiam Orientis invaſit, nec quievit niſi edita ingenti ſtrage, & in ordinem redacto Mehemete rege.

*Unde orti.*

Principium duxit ab ultima infauſta pugna. Solymanus Viſirius ſuis e fuga colligendis paucos circa Murſam moratus dies, Petri Varadinum contenderat;

*Ianizari Viſirio adverſi, & quare.*

aſſiduis increpitus Jahizarorum vocibus, acerbe querentium ſeſe in prælio a prætorianis equitibus ignaviter deſertos, nec pœnas proditi exercitus ab iis repoſci. Ibi certior ab exploratoribus factus, Cæſarianos dimiſſis copiis in oppoſita loca ſe diſtraxiſſe; ratuſque

*Ille equitum manum Agriã mittere ſtatuit.*

Lotharingium, præoccupato in Tranſylvaniam itinere, adducturis Agriam militem & commeatum negotium exhibere amplius non poſſe; illuc alam decem millium prætorianorum equitum, ſingulis equis medimno farinæ impoſito, ire jubet; eo quo-

que

què consilio, ut iis rixandi cum Janizaris occasionem tolleret, acciperetque spatium sedandi componendique irritatos animos. Illi suspectam per hostile solum periculosamque, si Lotharingius inflecteret iter, expeditionem aversati, abnuere; & cùm Visirius urgeret imperium, obniti, minas intendere, ac libere stipendium vociferari, quo quintum jam & decimum mensem destituebantur; culpam quoque infelicis pugnæ & malæ gestæ reipublicæ in ipsum transferre; incusare interceptæ pecuniæ, qua suæ militibus merces solvenda fuerat. Ad hæc Janizari præbere aures, ac sensim privatum in equites odium comprimere, commune adversus Solymanum prosequuturi. Quæ opinio cùm gregarios præcipue subiisset, eorum animos exasperavit adeo, ut illum catervatim adierint, ferociterque efflagitarint fraudatam pecuniam, abdicationemque magistratus, quem tamdiu in Turcicæ rei perniciem obiisset. Ignarus, isthæc licentia quam partem exercitus corrupisset; ne sese in discrimen daret, cohibuit iram, stipendium cras bona fide erogaturum pollicitus; magistratum, dictitans, non in sua, sed in Regis esse potestate, continuet an abdicet. His leniter dimissis, accersit Musthaphum Janizarorum præfectum, familiarem suum; quem, quid istud rei esset sciscitatus, cùm audisset: & adhuc illum ignorasse factam apud minores duces conspirationem, & modò nimiùm compertum habere, omnem prope exercitum eam corripuisse; concubia no-

1687.

*Qui renuunt.*

*Libere in Visiriũ obloquuntur.*

*Cum Janizaris in illum conjurant.*

*Eorum postulata.*

*Visirii responsũ.*

*Comperta conjuratione clam discedit.*

1687. nocte per Danubium tenui cymba invehitur Albam græcam. Ibi certior factus, ab eadem lue haud esse intactum prætorem præsidiumque, rectà iter Byzantium pergit, præmisso qui urbis præfectum (Caimecanum vocant) amicum & familiarem, ut sibi præoccuparet conciliaretque Regis animum, commoneret. Quod ubi novit e sententia contigisse, Mehemetem & ipse convenit; minuit acceptam cladem; exauget militum arrogantiam, qua per suum latus, inquit, regiam majestatem vulnerassent. Ab Rege consultus: quod huic malo remedium; non aliud respondit, quàm quod pereuntibus igne magnis ædibus: si præcidas, unde inflammantur. Jussus edere instigantium nomina, tribunos sibi graviores inscripsit. Decernitur ipsorum mors; Janizarorum præfecto, ne quis lictori se subducat, negotium datur. Antevertit Aulicorum Visirio adversantium nuncius, proscriptos admonens ut sibi caveant. Tunc verò isti furere, palam vociferari: non satis Visirio esse, hostium ferro objecisse innocuas legiones, stipendio fraudasse, in apertum rursus discrimen dare voluisse. Nunc etiam, qui miserorum causam egerint; qui, ne penitus opprimerentur, studuerint, ad necem peti. Quamquam, addunt, non soli petimur, non hunc sibi statuit sæviendi finem. Cunctos sibi delendos lacerandosque proposuit; sed scit, nisi nobis oppressis, ad vos, custodia vigilantiaque nostra tutos, aggredi haudquaquam posse. Quocirca vestræ prospicite, milites, securitati; cavete custodibus

*Byzantium pergit.*

*Mehemetem convenit, & qui cũ eo habitus sermo.*

*Rex plurium mortem decernit, utpote tumultuantium.*

*Qui re comperta incẽdunt alios ad seditionem, & quibus verbis.*

bus vestris; nolite per Deum immortalem committere, ut qui adhuc vobis vestroque bono vixerimus, aliena invidia, immanissimi hominis odio, vestroque malo moriamur. His vocibus incensi milites, in apertam seditionem erumpunt. Convocato militari Concilio, quid agant, inter se consultant. Facilè cuique in mentem venit: invalidam esse multitudinem, nisi unius imperio regatur. Quare, quem sibi eligant ducem, percontantur. Erat in exercitu Siaus prætor, vir lingua & manu promptus, magni animi, sed truculenti. Dudum non minus audaciæ quàm strenuitatis specimen dederat; alterius in Asiatico tumultu, quem ipse commorat, illinc præmiis cum quatuor suorum millibus in Hungariam abstractus; alterius, non uno in prælio, & mox in Mohatiensi a se primùm inito. Hunc avidum, nec minorem, militaribus comitiis supremum ducem creant instituuntque; quamquam, ad acuendum desiderium simulata mœstitia, reluctari videretur. Prima ejus cura, exauthorare Janizarorum præsidem, cæterosque duces Visirio obnoxios, in eorumque locum fidos sibi, & capita conjurationis substituere. Mox sex centuriones exercitus nomine legatos ad Mehemetem mittere, qui sublevari debita mercede milites, piari ipsius Visirii, Caimecani, ærarii vectigaliumque Moderatorum nece male adhuc gestæ reipublicæ subtractique stipendii culpam, exposcerent. Tandem remotis arbitris alloqui majores duces, hortari atque orare, ut non mittendis legationibus, sed admovendo Byzantium exer-

*1687.*

*Fit seditio.*

*Statuunt ducem sibi cõstituere.*

*Is qui fuerit.*

*Ejus indoles, mores, res gestæ antea.*

*Et quos modò gerat.*

*Legatos ad Mehemetem mittit.*

*Et quę postulaverit.*

*Suos hortatur ut cum exercitu Byzantium eant.*

1687. exercitu communi saluti providere velint. Unum, inquit, timorem esse, qui eripere ab invito Rege, quæ petimus, possit. Nec metus potentiori, nisi ab instantibus & imparato. Itaque non modo eundum sed accelerandum, ne spatium Visirio detur colligendi novas copias, quas nostris opponat. Qualiscumque enim oblata nobis vincendi mora perniciem pareret; dissoluturo exercitum seu regiæ majestatis pudore seu metu. Interest quoque, citò inexpiabili crimine obstringi milites, nunquam adversus Principem audaciores & magis fortes, quàm cùm peccaverint. Denique experto credite: tumultus ac seditiones, nisi ad extrema perducantur, raró manent. Responsum: faceret quod censeret e fide prudentiaque sua. Nec mora magnis itineribus signa Byzantium ducit. Ad primum legatorum adventum Mehemetes in consilium adhibuerat eos ipsos, quorum mors petebatur. Res perpendentes ea tenuit opinio, milites erogato stipendio facile quieturos. Data proinde fides, illud mox affuturum. At ubi patuit, in viam legiones Siaude imperatore se commisisse, major cunctos incessit metus, veritos præsertim ducem rerum novandarum cupidum capacemque, nec imperitum. In præsentia, quoniam vires ad eum refrænandum non suppetebant, verior visa sententia est, quæ beneficio demulcendum censuit. Mittitur, quæ prompta erat, pecunia; spondetur, aliam brevi curatum iri. Siaudi in eas copias imperium confirmatur, sed ita ut in Hungariam viam repetat, aliquam ibi afflictis re-

*Ei cuncti assentiuntur.*

*Mehemetes consultat quid gerendum.*

*Stipendium seditiosis pollicetur, reliqua postulata eludit.*

*Comperto eos iter progredi: Mehemetes copiarum imperium Siaudi confirmat, si tamen viam redeat.*

rebus opem allaturus. Sensit ille, quò tenderet æmulorum consilium; ut scilicet simulata indulgentia consopirentur milites, inductaque negligentia idonei fierent ad opprimendum. Itaque Mehemeti rescripsit, se libenter ejus imperio obtemperaturum fuisse, sed invitum ab legionibus attrahi, obfirmatis, id denique sibi dari, ut noxio paucorum sanguine salus publica restituatur. Quod Rex ubi novit, simulque exercitum Adrianopolim pervenisse; alienam vitam suo custodiendam periculo non arbitratus, Solymano Visirio frangi laqueo cervices jussit. Is audito ferali nuntio, obstupuit mutatam in se Regis voluntatem, & plus apud ipsum tumultuantium proterviam, quàm sua merita valuisse. Cùm extremam hanc veniam, quam summis orabat precibus, ut prius sibi liceret cum eo congredi, non exorasset, tacitus lictori se permisit. In tres quoque reliquos animadversum. Supremus Magistratus Siaudi datur; Chiuperlio, ejus uxoris fratri, Byzantii præfectura; suis pariter familiaribus ærarii, & vectigalium; rato Mehemete, ita expletum honoribus atque auctoritate non ultra cum scelere quæsiturum, quæ sine scelere obtinuisset. Illum quoque in Aulam accersit, consilia de republica secum initurus, si tamen prius circa Adrianopolim exercitum in hiberna dimitteret. Renuit conditionem, causatus ab eo digredi prohiberi; re vera ab insidiosa liberalitate sibi metuens. Et jam cum majoribus ducibus in eo convenerat: Mehemete imperante nunquam se tutos, & in lubrico perpetuò fo-

1687.

*Conditionem renuit, & quo obtentu.*

*Rex seditiosis gratificaturus, Visirium aliosque occidi jubet.*

*Siaus in ejus locum sufficitus.*

*Majores urbanæ Præfecturæ ejus familiaribus tribuuntur.*

*Siaus in Aulam vocatur, dummodo exercitum Adrianopoli relinquat.*

*Renuit conditionem.*

*De Rege exauthorando conjurat.*

1687. fore; cùm rarò placabilis sit in eos ira Principis, quos timuerit. Isthuc proinde adiecerant animum, de substituendoque Solymano ejus fratre sermones agitaverant, miserantque Byzantium, qui rem digererent. Multa in Mehemete conveniebant, ob quæ illum cuncti Ordines execrabantur. Gravis erat Effendiis, fracta immunitate; Aulicis, divisa in paucos gratia; Militibus, ex infaustis auspiciis acceptæ adhuc calamitatis opinione; Populo, injusto suscepto bello ob tributa atque ærumnas. Cunctis e barbaræ gentis disciplina spes inerat: mutato Principe, mutari fatum reipublicæ. Quocirca vix solicitatis animis, conjurationis flamma quoquoversum pervasit. Re comperta, excitatum incendium fratris sanguine extingui posse Mehemetes arbitratus, secum Ephebis adductis ad illum irruit. Janua ab Eunuchis, in id præmonitis, exclusus, duos stricto ferro necavit; reliquis, si vetare obstinarent, minitabatur. Hi ad primum impetum agricolas e regiis hortis ad ferendam opem inclamaverant. Et affuit illico ipsorum præfectus, (Bustangium vocant) cum valida manu, vir magnæ in Aula auctoritatis, & unus modò conjuratorum. Obsidentem fores, ne impellerentut, Rex statim confodi jussit. Sed vicit imperium metus, sensim Ephebis se referentibus; nam illum turba frequentior circumstabat. Quo viso Mehemetes minitabundus rediit ad suos lares, ubi secum ipse execratus factam sibi scelerata occidione, ut inimicis obsecundaret, amicorum solitudinem; qui pauci manebant,

*Substituendoque Solymano ejus fratre.*

*Cur Mehemetes odio habitus.*

*Fratres interempturus ad eorum cubicula pergit.*

*Repellitur, quomodo, & a quibus.*

*Regreditur ad suos lares.*

ad

ad se vocavit. Ex iis cognovit: in se conspirasse Fori, Militiæ, Aulæ, Religionis præsides, stupida aut annuente plebe, & mox, quò tendant, in aperto fore. Tunc enimvero per cubiculum furiis agitatus discurrere, modò se, modò alios, modò fortunam arguere; odio, rabie, timore distrahi; non vultu, non voce, non mente consistere. Interea Solymanum, atque Acmetem, germanum alterum, Bustangius in veteres subduxerat regias ædes, vallaveratque ingenti suorum præsidio. Et Siaus cum supremis Janizarorum, equitumque tribunis Byzantium ingressus (exercitus prope mœnia castra locaverat) Muphtium, & Aulicorum Effendiorumque primores in sacrum olim Divinæ Sapientiæ Templum, nunc prophanæ religioni adscriptum, coegerat. Præfatus periclitantem Mehemetis vitio rempublicam, eos sententiam rogat, anne velint & liceat Solymanum in ejus locum adsciscere, ut melioribus auspiciis res Turcica pristinum instauret robur ac dignitatem. Cuncti præparatis in id jam animis annuerunt. Re ille deliberata ad Solymanum pergit; Nahitius magni inter eos nominis, qui ab ipso prophanæ sectæ auctore originem ducunt, ad Mehemetem. Centurionum fortissimi subsequuntur. Penetratis nullo internuntio interioribus ædibus, ut vel hinc suæ sortis admoneretur, Nahitius illum gravi placidoque vultu his paucis affatur. Hominum imperium, Mehemetes, laborum curarumque plenum una mollitur jucunditate, si civibus utile & gratum accidat. His remotis, nihil mo-

le-

*1687.*

*Comperit in se conjuratum fuisse.*

*Siaus Byzantium ingreditur, exercitu prope mœnia constituto.*

*Convocat primores Magistratus.*

*De exauthorando Mehemete agit.*

*Assentiuntur.*

*Nahitius Mehemeti nuntium exauthorationis affert.*

*Quibus illum verbis alloquitur*

1687. lestius atque insuavius. Nam cui non grave atque odiosum, quod cunctis odio & damno sit? Tu diu, arridente fortuna, omnium plausu regnasti. Nunc ab ea desertus, nefas esset, si communi pernicie diutius regnare velles. Quare ut solio decedas, tui te omnium Ordinum cives orant; & si renuas, cogunt. Ut regni habenas dimittas, ipsorum fuit; sponte an vi, tuum erit judicium. Moderare proinde animo tuo, ac lubens, posita regnandi solicitudine, hoc tibi postremum decus & gratiam compara, ut pro tuæ gentis bono, ex fortunæ varietate & gessisse, & reliquisse Imperium videaris. Diu Mehemetem mœstum silentium tenuit. Deinde quæ sua essent merita, non utique brevi obliteranda infortunio, dicere aggressum torpor oppressit, interclusitque vocem. Inclinatus ad fenestram, mentoque manu supposita, dum hæret stupidus, centuriones superveniunt. Tacitum discingunt ense; jussumque sequi deducunt in conclave ultimis constructum ædibus, ac diligenter custodiunt, quid eo frater agi vellet præstolaturi. Hujus sententia fuit: se, quam sibi dedisset agendæ vitæ rationem, eamdem Mehemeti reddere. Itaque regio more, tantummodo libertatis expers, otio permissus reliquum tempus traducere. Solymanus, secundus hoc nomine Turcarum Princeps, Rex salutatus in Regiam venerat. Facto dierum aliquot intervallo, ut ab ea rerum novitate ac magnitudine se colligeret, obsequioque assuesceret; in publicum inaugurandus venit. Jacet in extremo portus litore nobile

*Mehemetis responsum.*

*In cubili concluditur.*

*Regio more vitam traducturus.*

*Solymanus in Aulam ducitur.*

le delubrum ( Aigul cives nuncupant ) Turcarum initiandis Regibus destinatum. Illuc e regiis hortis splendida cymba a Purpuratis adductus, maximum Sacrorum Præsidem cum Effendiis obviam habuit; a quo in fani capite constitutus, multaque simul prece obtestante Numen, ac pseudoprophetam, ut ipsum propitii lubentesque in regnum inducerent, scythico ad latus armatur ense, &, quod bonum, inquit, faustumque Turcico sit Imperio, Rex pronuntiatur. Inde invectus equo, magna præeunte procerum equestri turba, per confertam multitudinem lustrata urbe, in Aulam rediit. Dum iret, silentium fuit, non Mehemetis desiderio, cujus ut parum benefici & ærumnosi jam prope memoria occiderat, sed præteriti felicissimi temporis recordatione, præsentis mœstitia, futuri metu. Auxit mœrorem licentia militum, quæ per hos ipsos dies in omne flagitium erupit. Cùm enim tot mensium stipendium eos defecisset, nec quisquam adhuc de congiario, quo prætorianorum legiones ab novo Principe donari solent, mentionem faceret; inopia & ira perciti palam per tabernas, quicquid libebat, rapiebant, ciebantque tumultus, perculsis, quandoque necatis, qui resistebant; sæpius effractis foribus, illæ si vim illaturis objicerentur. Huic malo non aliter quàm eroganda pecunia occurri poterat. Nam Regis & Visirii imperium minus valebat, recenti in eos beneficio debilitatum, militiæque obnoxium. Munus plus decies centena scutatorum millia hausturum erat; denos scilicet in singulos quadragenum mil-

*1687.*

*Inauguratur Rex ubi, & quibus cæremoniis.*

*Milites Byzantii plura infanda faciunt.*

*Pecunia iis placandis opus erat.*

*Et quanta.*

1687. millium Janizarorum, vicenos quinos in quinque & viginti equitum millium, quot tribunitia fraude ementitis tabulis descripti proferebantur, nec deinde sub signis reperti, cùm ad bellum iter suscipiendum fuit; stipendium longe plures. Unde tanta modò pecunia curanda foret, exhausto ærario non suppetebat. Vim igitur, extremum arcendis malis remedium, Siaus adhibendam statuit. Quotquot Byzantii opum fama nobilitabantur, domum suam compellat, suadetque, pecuniam occupari nunquam melius, quàm in comparandis otio ac securitate; darent proinde quantum sedando militi opus foret. Inficiatos quicquam numerati se habere, sed omne in nominibus, in carcerem detrudi jubet, fatus, non prius abituros, quàm dedissent quod petebatur. Is metus pecuniam cudit; confectumque, addita proscriptorum hasta, quantum satis fuit in rem præsentem. His ita compositis, atque inducta in milites quiete; ne ad ingenium redirent, tubas seditionis specie honoris amovere in animum induxit. Prjmùm fecit periculum in Farsage quodam, Janizero strenuo sed tumultuoso. Hunc ad se vocat; dicit: sui erga milites grati, in rempublicam intenti animi esse, prospicere ne bellica virtus præmiis destituta concidat atque obsolescat. Ab ipso munerandi principium facere, quem nosset bene militia functum; propterea que suæ gentis legionibus Babylone præficere. Ille fraudolentum consilium eadem eludens arte, immeritum se profiteri, nec unquam quod

*Illam Siaus vi a ditioribus exprimendam statuit.*

*Idcirco vocâtur.*

*Negantes in carcerem detruduntur.*

*Territi illam erogant.*

*Visirius capita seditionis amovere statuit.*

*Et primùm specie honoris.*

*Hinc nova seditio commota, & quomodo.*

quod commilitonibus se longe clarioribus deberetur, 1687.
occupaturum. Dolo invicem patefacto, Visirius injici vel renuenti togam jubet; qua tessera accepti datique magistratus ea gens utitur; & Farsagius arrepta fuga per vias citato cursu discurrens, obtestari commilitones, ut ferant opem; inclamare: cunctos insidiis, ni caveant, oppressum iri, quas modò ipse evasisset. Cùm quid istud rei esset, & quò collinearet, catervatim affluentibus exposuisset; ingenti manu facta ad Visirium contendunt, illatam socio injuriam expostulantes, minitantesque, paverem se illaturos. Ille, ne dictum exequerentur, veritus, suscepti consilii culpam in Chiuperlium Caimecanum translata, vix ut ab se abstinerent, obtinuit, comprimerentque furentes animos, data fide, levirum eamdem illico pœnam, quam Farsagio molitus esset, subiturum, accepturumque Cydoniæ, quam paulo ante gesserat, præfecturam. Quamquam non eo contentis, Muphtium quoque, primoresque alios Magistratus Visirio familiares exauthorare; quique ipsis faverent, sufficere, opus fuit.

*Seditiosi Visirium conveniunt.*

*Ille culpam in alium transfert.*

*Qui Byzantio amovetur.*

*Muphtius aliique Magistratus in ordinem coguntur.*

Siaus celato injuriæ precariæque auctoritatis dolore, quem in tempore ulturus esset, ad belli curas se convertit. Rei comparandæ præcipue obstabant ærarii angustiæ, & istud nonnisi novis tributis (cùm portoria & vectigalia, bellicæ flammæ seu calamitate seu metu, plurimùm exaruissent) suppleri poterat. Igitur qui reipublicæ beneficio fundis muniisque aucti fuerant, ea sibi ab novo Principe, ut moris erat, 1688.

*Nova oritur seditio, & unde.*

1688. Vel annua fructuum parte redimere, vel dimittere coacti sunt. Id equites, ad quos ea res maxime pertinebat, in Siaudem mirifice concitavit; æquum arbitratos, quidpiam sibi indulgeri, unde ipse & Solymanus in fortunæ sinum deducti fuerant: Sed imperatus in singulos regiæ urbis focos aureus Venetus nummus vehementius civium animos exasperavit. Nec tacuere, soluta jam multùm pristina vel duri imperii obedientia. Dum alii privatis sermonibus ad resistendum se comparant, alii gemunt, alii minantur; nebulonum unus, qui obdurato ad omnem cruciatum corpore sibi apud Turcas hypocrisis famam, nefariamque vivendi libertatem captant; in confertam prosiliens turbam: quin simul, inquit, ad Regem iniquissimi tributi veniam oratum pergimus? Omnium consensu auditur, fit globus, itur, præ Aulæ foribus inclamatur. Solymanus tot seditionibus eruditus, ad horribiles voces sibi timuit. Verùm ab hypocrita certior redditus, miseram plebem qui dolor traheret; spondet, auctoritate sua lenitum iri. Visirium accersit, rogat, an ea tributi species exemplum habeat. Insuetum, respondet, sed expressum necessitate, cùm militum vorago nulla pecunia expleri posset. Datam affatim, nec tamen eos quiescere, agitantibus tumultus Farfagio, Aggioque; magni illo inter Janizaros, hoc inter equites nominis; utroque majoris perfidiæ, maximæ temeritatis. Ita privatum in eos odium publica vindicta saturare voluit. Quamquam eodem sibi dolo stru-

*Quo progressu.*

*Solymanus tumultu territus.*

*Visirium consulit.*

*A quo aliqui turbarum rei denuntiantur.*

ſtruxerit noxæ pœnam. Nunquam Solymanus rempublicam per annos tres & quadraginta, quot natus erat, liberali cuſtodia domi ſeptus, attigerat. Itaque regnandi rudis, totum magiſtratibus ſe permittere, patère Aulicorum inſidiis, & facilè circumveniri. Nec ſecus modò res accidit. Viſirio imperat, ut quos duos ſeditionis detuliſſet, capite multet. Hic Janizarorum præfecto familiari ſuo negotium defert. Miſſi qui rem patrarent, Farfagium domi incautum opprimunt ſuffocantque; Aggium caſu digreſſum ad res domeſticas, cùm non inveniſſent, prætericre. Atrox mandatum, ubi vulgari cœptum, legionarios ad inſaniam prope adegit. Communis illos inſtigabat metus, commilitonis miſeratio, ultionis amor. Catervatim, ut ſi dato ſigno, concurrunt in equeſtre forum, exprobranteſque Siaudi ſævam fraudem, ſibique male redditam beneficii gratiam, quo ad ſupremum magiſtratum ſeſe annitentibus evectus fuerat; infenſis animis procurrunt ad ejus ædes, iracundia viam accelerante. Re ad ipſum delata, confeſtim Janizarorum præfectum ad eos ſedandos compeſcendoſque obviam mittit. Occurrentem jurgiis & maledictis, quòd iniqua imperia feciſſet, excipiunt; conantem præfecturæ auctoritate eos gradientes ſiſtere, equo dejectum proterunt confodiuntque. Inde rectà ad Viſirium. Stationibus circa domum locatis, indicunt, Muphtio interprete, ut abdicet ſe magiſtratu; cujus violandi pudorem nondum poſuerant. Si abnuat; mi-

1688.

*In eos mors decernitur.*

*Unus occiditur, alter fugit.*

*Hinc aucta ſeditio.*

*Janizarorum Præfectus a ſeditioſis occiditur.*

1688. minitantur, faces ædibus se subjecturos. Si morem gerat; jurejurando affirmant, satis sibi ex abdicatione fore. Diu obluctatus, fide tandem & conditione accepta, regium Signum de collo detractum Muphtio tradit. Nec mora in ædes irruunt, implorantemque datam fidem nefarie obtruncant. Inde furor scelere auctus in omnem erumpit crudelitatem. Gynæceum ingressi manus fœminis injiciunt; inaures laceratis auribus, brachiis digitisque divexatis annulos armillasque, muliebrem ornatum ubique decerpunt, flagro cædunt renuentes, objurgantes interimunt. Siaudis uxorem, duum Chiuperliorum, qui amplissima summi Visirii dignitate functi omnium in Othomanicum Imperium merita superaverant, alterius filiam, alterius sororem, nulla tantæ stirpis & primariæ fœminæ verecundia vulneribus conficiunt, fœdissime dilaniatam unco per urbem trahunt, omnique affectam injuria, sordibus deturpatam, vix immani feritate exsaturati, insepultam relinquunt. Interea, ut si intemperiis concitarentur, in omne flagitium se induunt. Cædes, rapinæ, & quicquid victas funestat urbes, patratum. Cives ad hæc primùm attoniti, velut justitium foret, tabernas occludunt, parietibus se tuentur. Mox ira & dolore incensi, e fenestris invicem ad comprimendam insanam militum rabiem se cohortantur. Vicatim coeunt. Fit sermo de Mehemetis vexillo in publicum proferendo, ad quod omnes sumptis armis convenire jubentur lege. Dum quisque adhuc hæret

*Visirius ab ipsis necatur.*

*Domus diripitur.*

*In ejus feminas sævitum.*

*Visirii uxor interimitur.*

*Corpus discerpitur, & fœdissime illusum.*

*Vrbs omni scelere impletur.*

*Cives ad vindictam se cōparāt.*

ret incertus; hypocritarum unus panniculo hastæ infixo: quæ mora, inquit, cives? Urbs Imperii caput discinditur, vos ad ejus ruinam considetis? Mulierum est, gemitu & lacrymis prosequi patriæ funus; virorum, ulcisci. Ite mecum, & si ad ferendum perditis jam prope rebus auxilium exposcitis Prophetæ signum, istud, quod gero, cur non illud esse arbitramini? Sic fatus, aliquam collegit turbam; sed cùm non satis illam fore conspiceret ad rem gerendam, & vulgi animos, plusquam ratio, moveat opinio, ipsam ad Regiæ fores adducit, a Rege, ut efferretur superstitiosum Signum, postulaturus. Is & baccanti militi iratus, & ne civibus, si abnueret, præberet causam exhibendi sibi negotium, confestim jussit palam extolli. Ad ejus conspectum silentio, qui aderant, procubuere. Mox clamor ad arma vocantium totam brevi pervagatus urbem, plus centum collegit armatorum millia; qui per fora, viasque, & abdita domorum, quò pavidi se contulerant, eos sectati, militum quotquot obviam habuerunt, venatique sunt, gladiis contrucidarunt. Quinque amplius millia neci data. Stragi finem imposuit lassitudo potius quàm satietas. Compresso sponte sua tumultu, Solymanus in tanta rerum acerbitate prope stupidus, de re tacuit, cùm quid ageret ignoraret. Ad supplendos tantùm magistratus, quibus respublica inniteretur, adjecit animum. Qua in re populi, utpote tunc validioris, obsequi desiderio, consilium cœpit. Sacrorum, rerumque civilium præfectu-

*1688.*

*A quodam hypocrita inflammantur.*

*Vexillum falsi Prophetæ profertur.*

*Populi ad illud concursus.*

*Arma capiunt, & seditiosos milites insectantur.*

*Quot eorum neci dati.*

*Rex Magistratus supplet e populi sententia.*

1688. ćturam iis restituit, quos milites abdicaverant. Janizaris ducem ab his turbis alienum præfecit. In principem Visiriorum locum Ismaelem allegit, qui cæteros ejus Collegii ætate (septuagesimum agebat annum) & obito munere antecellebat; pessimum electionis genus, ni ad ista accedat robur animi ac virium; sed probabile multitudini, quæ rerum peritiam, non ingenio & disciplina, sed annis metitur. Huic tamen cùm succumberet oneri, post duos menses Rhodum secedere jusso, Mustaphum suffecit, qui, Solymano Visirio, Janizarorum præfecturam gesserat, & a Siaude exauthoratus Seston abjerat; ubi ea tenui donatus prætura, fortunæ iniquitatem magno ferebat animo. Is ad Imperii clavum adscitus, ei moderando in tantis fluctibus reipublicæ, quibus fortasse majoribus nunquam exagitata fuerat, parem attulit mentem solertiamque. Haud parum insita huic genti decesserat obedientia. Ærarium, impeditis bello vectigalibus, inopia laborabat. & præter externos hostes, quibus vehementissime conflictabatur, domesticis seditionibus ferox illa Barbarorum potentia prope ad interitum redigebatur. His tot tantisque malis instituit medicinam facere. Lenitate, æquissimoque in omnes judicio, ad morem legitimis imperiis gerendum populos revocavit. Ærarium supplevit primùm parsimonia, inducta in Aulam frugalitate, lubenteque Rege dimissis quæcumque in pompam & luxum cederent; deinde civibus suadendo, ne importuna tenacitate perditum irent

*Qui electi, & quare.*

*Mustaphus Visirius quæ gesserit ad rempublicam sustinendam.*

*Quibus artibus.*

irent tantam dominandi potestatem a suis Majoribus acquisitam; cogitarentque: se victos eò majori hostibus ludibrio fore, quò adhuc timori. Eodem consilio militares tumultus, qui fœde Asiam, Europamque dilacerabant, compescuit. Illic Gedichus, vir imperii & opum cupidus, sed malis artibus, circùm se contraxerat, quotquot armorum calamitas aut vivendi licentia oppresserat ære alieno. Hos prius latrociniis assueverat, postmodum justo agmine admoverat vel ad cincta mœnibus oppida, captaque diripuerat. Semel quoque inaudito apud suam gentem scelere, in redeuntium ab Mehemetis sepulcro turbam induxerat, abacta præda. In Europa Thraciam, conterminasque provincias turbabat Osmanus Gengien, clarus idem fortibus gestis & belli arte, quique factus Bulgariæ prætor, cùm non æquum suis meritis præmium accepisse putaret, majus, injecto metu, cùm virtute non licuisset, curandum sibi constituerat. Itaque se ducem præbuerat compluribus post Varadiniensem tumultum fuga dilapsis, Siaudem ob plures suorum præfectorum militia pulsos detestatis. Quos, auctoritate & spe illectos, præda nutrierat, longe lateque circumvagatus; & nunc invaluerat rumor, eos Byzantium adductum iri ad res iterum novandas, extollendumque dejecto Solymano Mehemetis filium. Enimvero timuerat ab homine Siaus haud ignaro exequendi, quæ cogitasset; habueratque in animo, Hungaricis præfectum armis, obnoxium reddere. Sed mors prævenerat. Et Ismael propositis ho-

1688.

*Externos suæ gentis tumultus sedat & quomodo.*

*Ubi invaluissent, quibus ducibus, & quo progressu.*

1688. honoribus reconciliare ſtuduerat, tuleratque repulſam, deſpicatui habitus. Nunc tandem Muſtapho ceſſit leniter per literas ſuadenti: ſi decus & nomen quæreret, illatis in hoſtes potiùs quàm in cives armis luculentius accepturum; ſi opes ac poteſtatem, majora & nullo diſcrimine ab Solymano, quàm cum ingenti periculo ab temerariis incœptis relaturum. Quapropter Boſniæ prætor renuntiatus, nec ita multò poſt Pannonici exercitus Imperator, in gratiam rediit, permiſſuſque ſecum ſimul ſuos adducere, legitima ſtipendia merituros. Et Gedicus ab armis diſceſſit, Terdonis adeptus præturam, quæ nunc Baſſura, nobile emporium, dicitur, & latæ regioni in felici Arabia moderatur. Facto interius otio, militum delectum habuit, quantum ſatis eſſet ad externam vim repellendam. Nam ut plures deſcriberet, non ſuppetebat. His partim præſidia firmavit validarum arcium, quæ frontem hoſtibus obtendebant, partim ſupplendis legionibus attribuit, quas in Græcia Iſmaili, ut ſuperiori anno; in Hungaria Oſmano Gengieni; in Sarmatia Muſtapho Selictari ita regendas attribuit, ut non acie confligerent, ſed captarent, tutis manentes locis, nocendi occaſiones. Tehelium ad ſuorum fidem retinendam pecunia juvit. Claſſem ornari juſſit aliquot quinqueremium, qua Ægæi navigationem expediret, aut Venetis ad eam turbandam haud modica diſtracta ab terreſtribus expeditionibus virium parte opus foret. Simul ad reconciliandam pacem adjecit animum, ratus: affecta

*Vizirius ad finiū tutelam delectum habet.*

*Quibus Ducibus utitur.*

*Tehelium pecunia juvat.*

*Pacem petendam proponit.*

1688.

ꝺta valetudine vel incommode quiescendum. Sic enim instaurari corpora, ut citò fortibus gerendis rebus sufficiant. Agendo, trahi morbum. Itaque de mittendis Caduceatoribus agitare cœpit. Ab re Solymanus abhorrebat, Mehemetis sectæ auctoris decreto sibi prohibita & indecora. Sed illum anilibus pseudo prophetæ fabulis in ea carceris solitudine plus nimio, cùm tempus iis perscrutandis traduceret, eruditum Visirius elusit, fatus: non ipsi cum Germanico Cæsare, ejusque fœderatis ullas privatim inimicitias intercedere. Quas autem Mehemetes ejus frater solutis nefarie ante tempus induciis contraxerit, nequaquam sibi impedimento esse, quin de adito regno, de suaque concorditer vivendi voluntate missis legatis eos moneat. Sic enim Majoribus suis in more semper fuisse positum. Hoc pacto, non pacem peti, sed ex ipsis Mehemetis placitis veteres amicitias coli continerique. Rex laudato sagaci interprete dictis annuit; libenter ferens in re tam utili eximi sibi metum violandæ legis. Datum uni ex Effendiis Sulficari, & Alexandro Maurocordato græco (de quo, utriusque exemplo fortunæ, alibi quidpiam narrabitur) legatorum munus, qui Cæsarem voce, Sarmatas, Venetosque literis convenirent. Interea ab utraque parte armorum studium tenebat animos; quamquam vel fœderatis non penitus vacuis solicitudine. Initio Veris Joannes Rex suæ gentis Concilium Grodnæ coegerat. Occasio huic obtendebatur, curanda in exercitum pecunia, augendique

*Solymanus repugnat, & quare.*

*A Visirio suadetur, & quibus argumentis.*

*Legatos eligit.*

*Poloniæ Rex Concilium convocat, & quo consilio.*

1688. bellici apparatus, quibus jam tandem & hostis impelli, & Sarmatici decus nominis excitari posset. Sed arcano Uxoris consilio Regis animus eò tendebat, ut, dum Comitiis præesset, in solium asciſceret Jacobum filium veluti regni consortem; eoque præjudicio, quieſcentibus legatis, quorum addixerat sibi plures, successorem designaret. Nam res, tamdiu quæsita variis artibus, obtineri suffragiis haud potis erat; non regii Principis causa, quem haud una commendabat virtus, sed exempli; cùm Reipublicæ, creandique Regis libertati inflictum iri vulnus reputaretur, si ex eadem familia, quæ regnando assuesceret, quæque auctoritate ac pærmiis obnoxios sibi reddere posset suffragatores, cooptaretur. Res paucis amicorum prodita (neque enim, dum immineret, celari omnibus poterat) citò inter proceres legatosque pervagata, eorum plurimos exagitavit adeo, ut, cùm improvisò certius consilium non suppeteret ignaris, quid a Rege præoccupandis animis actum foret, de disturbandis Comitiis, quod huic populo nimis in promptu est, constituerint. Itaque altercando repugnandoque, ut ne Conventus quidem moderatorem (Mareſchallum vocant) creaverint; traducto sex hebdomadarum tempore, quo lege in eo licet agere, Regem ipsum, conantem obnitentemque, modò de sua spe dejecere. Quin ut penitus ab ea discederet, Cardinalis Ragioſchius procerum princeps; Lithuanorum civilium politicorumque negotiorum præses (magnum Cancellarium dicunt); com-

*Illud palam fit.*

*Eluditur.*

*Concilium dissolvitur.*

*Plures adversus Regis voluntatẽ de filio sibi successore designando conspirant, & qui fuerint.*

complureſque optimatium, datis ac deſcriptis nominibus, de ſucceſſore vitam agenti Regi non deſignando inter ſe conſpirarunt. Id perculit acerbiſſimo ictu Joannis animum, cùm præſertim de repetenda ab ipſo atque in ærarium transferenda pecunia, quam creandis magiſtratibus corrogaſſe ajebant, addidiſſent. Hinc rumor invaluit: conjuratum fuiſſe in regiam Domum, ſed mox quievit, re ab iiſdem auctoribus ſubobſcure indicata, ac diſſimulante Rege, ne apertas cum tot procerum potentiſſimis conciperet inimicitias. Non enim, quin tandem e ſententia negotium confecturus eſſet, animum deſponderat. Immo expugnandis, qui adhuc ferociter adverſabantur, duo nova intendere machinamenta moliebatur; unum, excitanda illuſtri aliquo facinore, ut belle ſibi ſucceſſerat, omnium in Filium regiamque Familiam benevolentia; alterum, quærendis illi Radziviliæ nuptiis, ad quas tum fors aditum patefecerat, mortuo dudum Octoviri Brandeburgenſis fratre, ejus conjuge. Hinc enim ingentes opes, potenteſque neceſſitudines & clientelæ; quibus ad tot reliquas adjunctis, nihil amplius inexuperabile futurum, ſibi vehementer blandiebatur. Dum nuptiis conciliandis dabatur opera, & vix aberat quin conſtituerentur, nam & Princeps Jacobus ipſarum ſpe Radziviliam ſalutatum ierat, Rex contractis copiis, expeditoque militari apparatu, Camænecum invadere conſilium cœperat. Præmiſſas legiones, quæ circumjicerent vallum, concluderentque op-

*1688.*

*Diſſimulante Rege & quære.*

*Spem habet, ſententiam illos mutaturos.*

*Quærit Filio Radziviliæ nuptias.*

*Camenæcum invadere ſtatuit, & illuc exercitum præmittit.*

1688. oppidum; lento ipse gradu prosequebatur, & jam Socsaviam pervenerat; cùm repentè supremis exercitus ducibus nuncium mittit: solverent obsidionem, copiasque in hiberna dimitterent. Id integris viribus, & opportuno ad eas periclitandas tempore (vix September inceperat) imperatum magnam omnibus admirationem movit. Et ut quisque ignota rerum ad suam opinionem flectit; alii comperisse Regem opinabantur, validiorem, quàm reputasset, præsidio arcem ad resistendum, militibus Turcarum exercitum ad auxilium ferendum, esse; alii perterritum annonæ difficultate, quam intercepta dudum magna commeatuum vi Scythæ duriorem fecerant, ac deinceps intercusando facturi videbantur. Illorum plures, qui arcana mentium scrutari conjectando se posse censent, existimarunt: privatum dolorem in causa mutatæ fuisse voluntatis. Nam cùm per eos dies Carolus e principe Neoburgensium Familia, Cæsaris levir, ad Radziviliam venisset, eam sibi conjugio junxerat, fefelleratque Sarmati Reguli spem, quæ, sua & omnium opinione, deceptura non esse videbatur. Magnum hinc regiæ Domui vulnus, eòque acerbius, quòd reputabant a Cæsare inflictum, aggresso, his nuptiis Polonorum animos conciliare affini suo, eique sternere ad regnum iter. Hac suspicione commotum Regem admonitumque, ut fama fuit, Uxoris literis ne, ad Cæsarem, qui tantam filio injuriam machinatus fuisset, Turcici belli onere sublevandum, sese in discrimen daret, imma-

*Quem repentè in hiberna deduci jubet; quę hujusce rei causa, & variæ sententiæ.*

*Radzivilia Carolo Neoburgensi nubit.*

*Quid Rex eadem re suspicatus fuerit.*

mature exercitum dissolvisse reputarunt. Utcumque se res habuerit, adversis sermonibus haud leviter exagitata est, gravissimisque præsertim civium querelis, expostulantium: indefensos objici se Scytharum populationibus, quæ hoc pariter anno fœdissime invaluerunt, dum ad eas arcendas tributis exhaurirentur, præsenti damno, nullo deinceps emolumento. Nec Moschi tacuere, qui cùm longe minori apparatu, quàm prædixerant, nihil per æstatem adhuc egissent præter excitatum ad confluentem Samardæ Boristenisque amnium castellum, quo Scythas ab se repellerent; inertiæ excusationem, translata in Polonos culpa, sibi ex aliena desidia quæsierunt; non tamen decepta, ut superiori anno, prudentiorum expectatione; quæ, si semel fallit, rarò iterum excitatur. At Venetis longe diversus animus. Læti prospero superioris anni armorum successu, elatique Imperii amplificandi spe, nullis ad conducendos milites parcebant sumptibus. Tria Germanorum millia a Principe Carolo Virtembergensi adducta. Duo ex Helvetiis conscripta. Mille & quingenti veteranorum e Dalmatiæ præsidiis deducti, suppletique ibi provincialium Italici nominis delectu. Acuebat apparandi belli curam data Mauroceno Imperatori suprema Reipublicæ dignitas, mortuo sub Martii finem Marco Antonio Justiniano Duce. Non enim; cùm eadem Respublica optime de se merito insignique civi, illo omnium amplissimo perpetuoque magistratu maximum, quod haberet, præmium persolvisset; visum

*1688.*

*Polonorum querela.*

*Et Moschorum.*

*Qui tamen pene otiosi fuerunt.*

*Venetorum magnū belli studiū.*

*Unde milites ad eorum stipendia perducti.*

*Maurocenus Dux reipublicæ creatus.*

1688. Senatoribus est, egregio fortunatoque armorum præfecto exercitus suos orbandos esse. Itaque, exoleta vetustatis memoria, cùm sibi ab nimia Principis potentia, dum bello præesset, pertimuerant, fretique suarum legum æquabilitate, quæ facilè compescit altiores animos, ei classis reique militaris imperium non abrogarunt; intra tamen eosdem fines, ac si prætori daretur, coercuere; aucto decore, non auctoritate. Ille acceptis Dignitatis insignibus, datisque paucis diebus militum gratulationi, cùm jam Venetiis supplementa advenissent, & quas secum habuerat copias solerti cura (tactæ quippe & hac hjeme pestilentia fuerant) sanitati restituisset, adulto jam Vere, quò proras dirigeret, cogitabat. Cùm repente nuncius affertur, Candiam oppidum, Cretæ insulæ caput, atroci militum seditione involvi. Præsidiarii stipendium, quod diu expectaverant, Byzantio jam tandem acceperant, sed trimestri subducto; siquidem quidpiam undique ad sublevandam ærarii inopiam corradi Visirius jusserat. Veriti Prætoris fraudem, facta manu, frustra ab sese amolientem culpam cum quatuor aliis tribunis obtruncaverant. Stupore deinde ex ipsa sceleris conscientia pressis obrepserat vigiliarum negligentia, solutaque disciplina, urbem tuendam nihil pensi habituri, dummodo sibi consultum foret, videbantur. Re per incolarum aliquos, Veneto adhuc nomini addictos, comperta, Maurocenus ducem fortunam sequendam ratus, illuc cum triginta quinqueremibus,

*Relicto ei armorum imperio.*

*Candia a Turcis tumultuatur, & quam ob rem.*

*Prætor cum aliis interficitur.*

*Militum ibi in agendis excubiis negligentia.*

*Ea de re monitus Maurocenus illuc raptim classem ducit.*

qua-

1688.

quarum octo Melitenses in itinere se conjunxerant; extemplo solvit. Ubi in oppidi conspectum venit, novit illico: civiles discordias insito in hostes odio placabiliores; & scelera, ipsorum si horror incedat, exacuere animos ad virtutem, seu sperata inde venia, seu probro superinducta honesti specie delendo. Præsidiarii statim ac propinquare classem viderant, creato sibi duce quodam Janizarorum strenuo viro, tormenta obverterant; stabantque pro mœnibus frequenti corona, hostem lacessentes armis ac maledictis. Ille cognito, arcem munitissimam nec præsidii voluntate nec suis modò viribus superabilem; nono die in Saronicum sinum, unde profectus fuerat, circa Poron insulam se reduxit. Ibi nautica re penitus expedita, recensitoque exercitu; cùm Reipublicæ stipendia facere peditum tredecim millia, equites octingentos reperisset; Melitensium præterea mille adesse cum centum viginti alba signatis cruce, & mox octingentos Hetruscos cum sexagenis itidem decoris purpurea cruce affuturos; quam suscipiendam expeditionem, inter paucos, quibus aut dicendæ sententiæ aut ferendi suffragii jus erat, agitare cœpit. Alii Cretam cum omni exercitu repetendam censebant, insulam proventu divitem, loco opportunam, natura & munimentis, si occuparetur, minus difficilem, ut res docuerat, ad retinendum; vetus cæteroquin Reipublicæ patrimonium; quod recuperatum maximam, nondum mollito ingentis jacturæ dolore, jucunditatem allaturum esset. Neque verò, ajebant,

*Præsidiarii ad urbem tuendam se comparant.*

*Maurocenus in sinum Saronicum regreditur.*

*Exercitum recenset.*

*De Re gerenda in Cōsilio deliberat.*

*Alii Cretam invadendum proponunt, & quibus argumentis.*

1688. Candia, Cidoniaque, unde totius prope insulæ fatum pendet, tametsi protectæ validis propugnaculis, nos ut ab sese abstineamus, deterrere debent. Mœnia siquidem, quamquam firmissima, civium tumultu, militum seditione debilitantur. Tumultus autem, ubi illuc justo cum exercitu pervenerimus, non defuturos portendit nunquam e popularium animis obliterata mitissimi Venetorum imperii species, Turcarum durissimi. Et præsidiarios iterum in seditionem ituros, haud modicam exinde spem adesse, quòd medii inter oppugnationis discrimen & pœnam commissi sceleris, deditione sibi consulant, necesse sit. At dudum ad nostræ classis conspectum nihil moverunt? Id unusquisque mirari desinet, si reputet secum ipse: dubios animos objectis solùm gravi periculo aut spe, quò propendeant, impelli; & nos tunc ut impares ad oppugnandum, ita & ad alterum præsidiariis, alteram civibus inferendam fuimus. Nunc quidem, si viderint quassari mœnia, agi vineas, instrui aciem militum ad irrumpendum, libere ingenio obsequentur suo. Ad hæc momentum addit fortuna; cujus præsentem erga nos benignitatem non internoscere, insipientis esset; negligere, inertis. Alii Chalcidem Eubœæ caput, qua capta omnis in potestatem insula concessura foret, invadendam arbitrabantur; rati, duas illas Cretensium arces, quantum nunc ipsis legionum admoveri posset, vel sua mole bellicoque apparatu facilè delusuras. Cùm præsertim cuncto in id exercitu in-

*Alii Chalcidem Eubœæ & quibus rationibus.*

cum-

cumbere haudquaquam liceret; nisi quis vellet Peloponnesum Ismaili prætori certam prædam objicere, eò statim per apertum isthmum pervasuro. Spem autem alieni timoris aut benevolentiæ in parte suarum virium constituere, ejus esse qui in rerum agendarum consilium nihil magis quàm desiderium adhibeat, & cui plus earumdem rerum initia quàm exitus curæ sint. Quòd si Chalcis undique perpendatur, his prope vacua difficultatibus videri debet. Una illa; non plures, ut Cretam, urbes; Eubæam tegit; non, ut istæ, rostratis viget propugnaculis, sed prisco more; paucioribus machinis, minori instruitur apparatu. Contra verò Veneto Imperio adjiceret uberem ingentemque insulam, quæ quicquid hactenus in potestatem redegimus, objectu suo permuniret, Atticæ Beotiæque possessionem daret, Thessaliæ ac Macedoniæ immineret. Cæterùm regionis amplitudine non contemnenda; quippe quæ in centum supra triginta passuum millia protendatur, lata quandoque triginta millia; vetus & ipsa Reipublicæ patrimonium, ei dono data a Rabuino Carcerio ejus Principe, quam a Turcis, se impare, tueretur; & strenue tutatam fuisse ad annum usque septuagesimum supra mille quadringentos; quo tempore secundi Mehemetis vim non pertulit, ab eo misere oppressa ac dilacerata. Adeo demum propinqua Peloponneso, ut huic timendum non sit, copiis quamquam omnibus illuc traductis. Turcis enim a tergo insisterent, præciderentque viam redeuntibus, si per 1688.

1688. isthmum quidpiam conari vellent. Konigsmarchus neutris assentiebatur, affirmans: his, quæ modò essent, legionibus æque sibi inexuperabilem videri Cretam quamquam validioribus insessam oppidis, ac Eubœam, nisi prius acie perculsis fugatisque Thracibus, qui circa Thebas, Chalcidi auxiliatum ituri, castra posuerant. Rarò enim & nisi longe majoribus copiis vinci urbes, quæ novis submissis identidem viribus revirescant. Prius itaque in apertam pugnam lacessendos hostes. Si confligant; certam Venetis numero, virtute, fortuna potentioribus, victoriam, indeque superandam Chalcidem sese ominari. Si renuant vallo tecti, ac nequeant in prælium elici; ab ipsa tunc enimvero abstinendum, ad quam simul oppugnandam, intercludendaque ab continenti subsidia tantum adesse robur non videatur; ac potius de Epidauro Limera cogitandum, quam tametsi natura munitiorem subigere facilius sit, interclusa terra marique auxilii spe; utilius quoque, liberata penitus Peloponneso. Parum istud Mauroceno Principi visum, nec initi magistratus decus, quod nobiliori aliquo facinore illustrare vellet, æquaturum. Id Eubœa saltem, si non Creta, in potestatem redacta consequi se posse ratus, noluit ex hostium pendere arbitrio, si obstinarent a pugna se cohibere; sed ad Chalcidem, vel externa haud prohibitam ope, obsidendam plurimam Conventus partem rei splendore suaque traxit auctoritate. Re deliberata, paucos milites præsidii specie ad isthmum locat; collectisque

*Quæ konigsmarchi sententia.*

*Chalcis oppugnãda decernitur.*

quos

quos per hyemem Athenis reliquerat, deseri oppidum dejectis mœnibus, incolas in diversa Reipublicæ loca traduci jussit; cùm incommodum nulliusque momenti esset, eam nimis hostibus apertam oram retinere. Exercitu in naves imposito, ineunte Quinctili vela e Saronico sinu in Eubœam fecit. Vix in altum provectam dira procella disjecit classem. Quinqueremes Sunium, bellicæ actuariæque naves Andriam tenuere. Illæ deinde obnixæ remis quarto die Eubœam appulere quinque ab Chalcide passuum millibus. Turcæ descendentibus nullam fecere moram, cùm nec omne munire litus, nec quò exponendi forent, facili ubique trajectu, scire possent. Quievere pariter, dum turma trecentorum equitum ipso Konigsmarcho duce propinquum nemus perlustrat, quà legionibus iter ad urbem faciendum erat. Postridie Maurocenus cum eodem supremo copiarum præfecto, aliisque majoribus ducibus, tribus quinqueremibus prope turrim in obverso portus latere ab oppidanis desertam progressus, speculatusque oppidi situm & quibus operibus concluderetur; consultare aggreditur, unde & quo pacto oppugnandum foret. Constans Konigsmarchi, eaque pluribus iterata sermonibus, opinio fuit: oppugnationis initium ab ea munitione deducendum, qua pontis aditus ab continenti custodiebatur, auxiliisque ferendis facilem muniebat viam. Angustam illam & tenuem leviori, quàm cætera, conatu obtineri posse; capta verò, Chalcidem illico in potestatem venturam, intercisa

un-

*1688.*

*Athenæ deseruntur a Venetis.*

*Classis Eubœam appellit.*

*Milites nullo impedimento exponuntur.*

*Maurocenus Chalcidis munitiones perlustrat.*

*De oppugnandæ modo consultat.*

*Konigsmarchi sententia.*

1688. undique subsidii spe. Contra sensit Maurocenus, *Quæ Mauroceni.* causatus: non alibi quàm circa urbem terendas vires & tempus, ne non deinde sufficerent occupandæ; præfetulit quoque inopem aquæ locum, asperum & longum iter convehendis machinis & commeatui. Hæc facile diluebantur. Etenim nec tempus defecturum videbatur, vix inita æstate; nec vires, castello celeriter expugnabili; & aquam non deesse repertum est, perenni fonte puteisque propiùs erumpentem; nec compendiarium iter, alluente mari. Nihilo tamen secius in sententia mansit; incertum qua causa Vir, cæteroquin belli peritissimus, in re adeo manifesta dissenserit. Rumor invaluit: difficulter ab eo probari consilia, quorum non esset auctor; seu potius reputantem insitum Turcis metum, suamque felicitatem, cùm de urbis interitu non dubitaret, ad cumulandam sibi facinoris gloriam suo etiam, non alieno, interire consilio voluisse. Deinde conspicatum: male cœptis, ob recentes ex ea parte quotidie superinductas copias, succedere; attamen in suscepta semel opinione obfirmasse animos, ratum: fortunam, ut sæpius antea, quidpiam insperatum exhibituram. Reliqui duces Mauroceno adhæsere, alii reveriti, alii adulati Principis majestatem. Itaque, appulsu majorum navium contracto universo exercitu, jussoque Venerio prætore novem bellicas unamque incendiariam navem per Maliacum sinum in superiorem Euripum ad oppugnationis tutelam traducere; ipse a. d. X. Kal. Sextiles prope Chalcidis mœnia ca-

*Rationes contra Mauroceni sententiam.*

*Quæ tamen vicit quamquam non e militari scientia.*

*Chalcidi exercitus admovetur.*

castra posuit. Jacet Urbs in medio Euboeæ litore, ubi 1688.

*Urbis situs & munitiones describuntur.*

sese in mare protendens vix quinquagenos passus a Boeotia distat. Sexdecim in quadrum stadiorum lorica, turribus prisco more interjecta, quarum duæ in angulis validiores, circummunitur. Frons & laterum pars (quippe in peninsulæ modum nonnihil prominet) mari alluitur. Reliquum murorum fossa, interfluentibus undis, protegitur, centum lata pedes, vicenos alta. Utrinque, curvo aliquantum litore, statio navium. Pons illam fornicatus, & prope medium sublicius, ubi supereminet turris, & quà præbet, si remos demittat, aditum quinqueremi, continenti jungit. Ibi levis tumulus argillosus (Carababam vocant); unde per trecentos passus ad pontem via. In eo castellum, quod dudum memoravimus, Barbari triquetra forma construxerant; indeque cuniculum ad ipsum pontem deduxerant, vivo cavatum topho, ne descendentes milites maritimis hostium tormentis sese aperirent. Urbem ipsam

*Novum additum vallum.*

suburbiaque novo atque alto per inæquale solum vallo & fossa cinxerant, arcendo longius hosti, objectisque machinis territando. Utriusque auctor operis Hjeronymus Galoppus Vastallensis; quem non ita

*Desertoris consilio & arte.*

pridem Christianæ Religionis Venetæque militiæ desertorem perditi mores, iraque ex acceptis injuriis

*Qui iste fuerit desertor.*

in præceps dederant, magno Turcarum beneficio; quippe cujus arte nunc plurimùm Chalcis steterit. Adeo hujusmodi ingenia aut dimovenda ne noceant, aut leniter ad virtutem bonamque frugem excitan-

1688. tanda. Fretum istud, Euripi nomine, celeberrimum ob inconstantem reciprocandi periodum; quæ tam dissimiliter priscis recentibusque literis renuntiatur, ut ipsa narrandi varietas falsi, quæ dicuntur, redarguat. Cæterùm ea frequentior, quàm alibi, reciprocatio, nonnunquam frequentissima nullisque obstricta legibus, non naturæ arcano, ut vulgò creditum, sed ventis e diversa Cœli regione flantibus adscribi debet, qui tot per id locorum promontoriis & montium anfractibus sæpius repercussi, in tantis ibi pelagi angustiis fluctus modò huc, modò illuc agglomerant demittuntque. Id ne veteri quidem ætati ignoratum fuisse, Romanæ princeps Historiæ fidem facit; quem mira eloquentia in libro XXVIII. rem describentem referre juvat. „ Ex „ patenti, ait, utrinque coactum in angustias mare, „ ut speciem intuenti primò gemini portus, in ora „ duo versi, præbeat. Sed haud facilè alia infestior „ classi statio est. Nam & venti ab utriusque terræ „ præcelsis montibus subiti ac procellosi decidunt; „ & fretum ipsum Euripi non septies in die, ut fa„ ma fert, temporibus statis reciprocat; sed temere in „ modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, „ velut monte præcipiti devolutus torrens, rapitur.

*Euripi natura, & unde ibi fluctuum varietas.*

Mille ab oppido passus Veneti idoneo ad vineas agendas loco, sed incommodo Cœli gravitate, castra locaverant. Extemplo in milites non gregarios modò, sed præfecturis & genere nobiliores vulgata lues. Illic tamen fatali quadam incuria perseveratum; quamquam

*Veneti castra locant ubi pestilens aer.*

*Quo statim plurimi absumpti.*

quam nondum perfecto obsidionali vallo quatuor plus millia morbus corripuisset. Ea calamitas Konigsmarchi sententiam de aggere ad exteriorem hostium munitionem ducendo, ipsaque prius aperienda machinis, ut minori militum sanguine superari posset, funestam reddidit. Plures enim tabes absumpsit paucis lenti operis diebus, quàm repentina apertaque irruptione ferrum abstulisset. Et cædem iterati sæpius Turcarum impetus cumularunt. Erant in oppido quater mille quingenti legionarii, delectumque civium ad mille quingentos habuerat Mustaphus prætor; qui quotidie erumpentes quidpiam delebant aggeris, nec sine mutua cæde cum hoste congrediebantur. Hæc quamquam ab reficiendo promovendoque vallo Venetos non retardarent, cùm tamen prospero eventu succederent, oppidanis addidere animos, ut ingenti sub signis agmine ad eos proturbandos rursus prodire constituerint. In id submissis recentibus auxiliis auxit Ismail ipsorum vires, minutis aliquantum præliis debilitatas. Bis mille pedites, quadringenti equites bifariam divisi, prima luce duo capita militaris aggeris adoriuntur. Tacite progressi, stationes negligenter excubantes & somno captas strictis gladiis improvisò impellunt contrucidantque. Ad tumultum gemitumque morientium fit passim fuga ex interiori vallo, & aliquæ ad ejus angulos desertæ munitiones. Primam insequentibus injecit moram propugnaculum, continendis machinis excitatum; quod, cum altiori tumulo

1688.

*Ducendo aggeri tempus terunt.*

*Quantum in oppido præsidium.*

*Frequenter in Venetos erumpit nõ sine felici eventu.*

*Factus ab oppidanis ingens impetus describitur; qua varietate, & quo successu.*

*Ubi & quomodo refrænatur.*

1688. sese extolleret, repressit difficiliori ascensu transilientium conatus, deditque spatium Joanni Matthæo Bembo, illic cum imperio excubanti, armandi præsidiariis loricam, deturbandique hostes, corpore adeo connisos ut in altum jam prope evaderent. Interea ad atrox periculum e diversa moverant parte Henricus Harcurtii Princeps cum globo honorariorum militum, Sparus cum Baraita legione, Marovilus alba signatus Cruce (utrique pro legato) cum una Melitensium cohorte, Corboniusque Marchio cum aliquot turmis equitum. His Thraces aggressis, dira exoritur pugna; qua diu acriterque pugnata, novæ circùm ingruenti multitudini, quæ continuò submittebatur, cessere Barbari, facta relataque invicem quingentorum strage, nec paucis utrinque vulneratis. Cùm ita plures quotidie ferrum, & aeris vitio ingravescens valetudo libithinæ daret; veritus Maurocenus, ne suis copiis in dies imminutis, oppidanis recenti auctis ope, ab obsessis verteret in se periculum; ad primam rediit sententiam, dimisso ducendæ vineæ labore, aperto in objecta munimenta corpore milites immittendi. Ergo ex omni exercitu octo integra adhuc valetudine armatorum millium delectu habito, ex omni classe quot plurimos potuit navalium sociorum, additisque prope mille ducentis, quos tunc Venetiis Vittembergensium Princeps opportune adduxerat, rem sic gerendam instituit. Quinque locis Turcæ vallum, ubi in tenues erigebatur colles, muralibus tormentis validioribusque pro-

*Prorsus reprimitur, & a quibus.*

*Quanta utrinque cæde.*

*Maurocenus statuit vallum invadere.*

*Facinoris ordo narratur.*

propugnaculis tutabantur. His singulas objecit acies. 1688.
Ab dextera, quà mari supereminet litus, Venerius e sua classe nongentos admovere jussus. In proximum tumulum (Marabutum vocant), quia gemino insessum castello, Melitensibus Baraitæque legioni bifariam divisis: illinc haud longe Hetruscis cum Michaelis Angeli Furietti legione & aliquot Illyriorum cohortibus; in valli caput ad lævam mille & quingentis nautis irrumpendum erat. Cuilibet agmini subsidiarium alterum constitutum. Reliquus exercitus sub signis instructus, ubique facturus metum, quia, quò se inferret, incertum. Perfugis admonentibus, Venetorum consilium tempestive Barbari tenuere, acceptisque proinde recentibus copiis frequentiores ad pugnam se comparaverant.

*Turcæ prius moniti, ad hostem repellendum se instruunt.*

Rebus ita compositis, luce prima datur ad promovendas acies signum. Ingenti missilium procella Veneti excipiuntur, quæ plurimos solo stravit. Eò citius, ne secundis telis darent tempus, promoventur. Actutum vallorum sepem divellunt, & scandunt aggerem. Turcæ omni jaculorum genere obnitebantur non sine felici eventu; fracto siquidem ingruentium impetu iisque in fossam propulsis, quò, quicquid mortiferum ad manus venerat, congerebant. Sed illi collectis animis tanta rursus audacia se se intulere, ut vacillarint Barbari, mox igne & ferro coacti transilientibus spatium dederint.

*Pugna describitur.*

Primi in hostium munitionibus Hetrusci statuere signa; victoriæque, sublato clamore, plaudentes, cæteros

*Turcæ impelluntur.*

1688. in æmulationem incenſos ad ultimas exerandas vires extimularunt. Nec ita multò poſt Melitenſes, deinde reliqui intra munimenta æquo Marte conſeruere manus. Atrox illic tenuit pugna. Qua Turcæ impulſi, ordine tamen dilapſi in ſuburbiorum ædes aliaque difficiliora loca, ſe adhuc in fugam non conſternabant. Verùm facta equitatui via, Corbonius Marchio adversùs ferocientes patenti loco agitari equos imperat. Quamobrem undique ferro & tumultu oppreſſi; dum curſu ad oppidi portam ſe proripiunt; in idipſum, quod fugiebant periculum, ſeſe induerunt. Nam, ne ſimul Veneti admitterentur, excluſi. Dum, quà poſſunt, pedibus ſibi conſulunt; partim gladiis, partim Euripum ingreſſi fluctibus hauriuntur. Flamma domibus injecta reliquos diſſipavit. Stetit Thracibus ea pugna mille quingentis; in his mortem dimicans obiit Iſmailis ſupremi armorum præfecti filius; dimidium Venetis. Quàm acriter certatum fuerit, vel exinde compertum eſt, quòd ducum aliqui, & Princeps Turris Alverniæ, & alii patritio genere, hoſtibus ferociter immixti, vulnera retulerunt. Doluit plurimùm Hjeronymi Garzonii mors (quod veræ virtutis indicium eſt); viri omnium conſenſu ob res bello fortiter geſtas, utilemque reipublicæ navatam operam probatiſſimi. Venère in ipſorum poteſtatem quinque pyrolmi, undequadraginta murales machinæ. Hinc tamen haudquaquam Thracibus infracti animi; quin poſtridie, facta mille quingenum manu, in primas hoſtium

*Etruſci primi intra vallum.*

*Inſtauratur pugna.*

*Veneti vincunt.*

*Turcarũ clades, & unde aucta.*

*Quo numero Veneti necati.*

*Aliqui illuſtri ſanguine vulnerati.*

*Præſidiarii rurſus in hoſtem erũpunt.*

stium stationes, incaute se aggere circumcludentes, 1688.
adeo ferociter intulere signa, ut fuga ab Hetruscis inceperit; & reliqui jam dispersis ordinibus non se tenuissent, nisi extemplo Vittembergensis, Horschiusque recentes aliquot peditum cohortes, Corbonius equitatum induxisset; qua illi ope restituti, Turcæ redire viam coacti sunt, trecentis suorum desideratis, hostium majori clade. Ne istud quidem Maurocenum, belli vices nimis expertum, movit. Minus autem, diverso ne consilio insisteret oppugnationi, nutare visus; vel quia serò, non suffecturis, quæ adhuc suppeterent, copiis ad præcidenda auxilia; vel fortunæ ex præterita felicitate nimiùm fidens; vel metu famæ, si error, se fatente, negari amplius non posset. Milites tantùm caute & vallo tectos ad mœnia succedere, & quatuor in litore maxima tormenta constitui jussit; quæ perpetuò adversùs pontem jacularentur, impedirentque sauciis ex urbe in Ismailis castra, hinc novis subsidiis in arcem viam. Quamquam proventu fere nullo, incertis nocte, elusis die raris ictibus. Jam verò ad duo majora propugnacula agebantur vineæ, concussaque duobus & triginta curulibus machinis quidpiam ruinarum fecerant. Animus erat, per sinistrum in urbem irrumpere; dextero in speciem & distrahendis hostium viribus minitari. Interea turrium altera prope lævum propugnaculum ruinam fecerat, non tamen ut per illam justo agmine adiri posset. Quamquam Valerio Uberi pro centurione, per rimas pedibus

*Felici successu.*

*In oppidum detruduntur.*

*Maurocenus oppugnationis normam non mutat, & quare.*

*Veneti ad irruendum se comparant.*

1688. bus manibusque connisuro expedito militi non ardua visa fuerit; cùm præsertim nullo tunc eam munitionem detineri præsidio conspexisset. Re delata ad majores duces, postulatisque ad tantum facinus quinquagenis non amplius sociis, dantur illico, nec vano eventu. Oppidi angulum, ut occultius incederent, circumvecti; expectatoque dum æstus recederet, in fossam descendunt. Qua, inundantibus ad cervicem aquis, trajecta, Uber se prior extollit per hiantes lapides, reliqui subsequuntur; ingressique aperta murorum, evadunt in superiorem fornicem, statuuntque signum. Ad ejus conspectum subsidiaria legio, quæ sensim ad irrumpendum, si res bene cederet, promovebatur, certatim insistens monstratum iter; quasi urbis præda, ne præriperetur, singulos instigaret; prohibuit aditu priores milites materiam gestantes ad turris muniendum interius, quod in urbem patebat, latus. Tametsi nihil istud ad rei summam. Nam locus retineri haudquaquam poterat, utpote obnoxius interioribus telis, & aliis circumseptus munitionibus non dabat in urbem viam. Ad Venetorum verò perniciem non parum valuit. Nam Turcæ illuc extemplo versis pyrobalistis tricenos in turris fastigio; subeuntium, seseque impedientium, centum nece, trecentos vulneribus affecerunt. His Veneti aliisque præliis, cum nulla esset ab erumpentibus quies, quotidie decerpebantur. Augebant stragem librata e muris transque Euripum tormenta. Nam vineæ imperite ductæ

*Tenui prius agmine turrium altera tentatur.*

*Occupatur.*

*Illuc irruunt subsidiariæ Cohortes.*

*Hinc tumultus & rei difficultas.*

*Comperiunt nullum illinc aperiri in urbem aditum.*

*Ibique plures trucidatur ac vulnerantur.*

*Venetorum multi pereunt ex affecta valetudine.*

ctæ parum ærumnosis militibus præsidio erant. Cumulum addebat morbus, qui non gregarios modò, sed minores majoresque duces atrociter populabatur. Omnium luctu decesserat Konigsmarchus, dira consumptus febre; Horschius ægrotabat. Quocirca rei militaris cura ad Vittembergensem penitus pervenerat, imparem nondum provecta ætate, simul abnuentem, consilii specie, alienæ subjici voluntati. Nulla dirigendi muniendique valli peritia, præfectis fabrûm ab opere diductis vulnere aut improspera valetudine. Exercitus, quamvis dudum cum millenaria legione Darmstadii Princeps Venetiis advenerat, ad sex millia redactus. In tanta rerum calamitate unus invictus Ducis animus; cujus, aliquando præsentis, auctoritate, & quà minis quà præmiis excitati milites vallum per vulnera & cædes perduxerant ad fossæ labrum. Ibi octo erectis muralibus machinis lacerabant surgentis ad lævam majoris propugnaculi mœnia, congerebantque materiam ducendo per fossam aggeri. Verùm ars operi non suppetebat; atque oppidani adversam muri loricam cubitalibus cavis ab imo ad summum aperuerant, quà impunè missilibus molientem hostem petebant. Quin ducto ad evertendas machinas cuniculo, quamquam fefellisset locus, pavore discedentis propius humi stationariis disjectis, tres illarum corruperant. Nec ulla intacta mansisset, ni territando increpandoque reddidisset fugientibus animos, in hostemque retraxissent, mox quoque ad frangendum irrumpentium impetum

*1688.*

*Qua Konigsmarchus decessit.*

*Graves in ipsorù exercitu difficultates.*

*Aggerem tamen producunt.*

*Aliquot Venetorum machinæ vi pulveris tormentarii corruptæ.*

*Illic initur pugna.*

tum

1688. tum rursus concitassent Veinsfeltii Comes, atque in-
*A qua demum Turcæ recedunt.* structor legionis Æneas Ripetta, quorum tum illic imperium erat. Plures utrinque abstulit ea pugna. Sed luctuosior in tanta præfectorum penuria Venetis
*Quot & qui illic necati.* accidit Corbonii mors, fortis ac strenui viri, telo e machinis interempti. Iam autumnus inceperat, commeatumque Auxiliares petebant, longa ad suos
*Auxiliarium Quinqueremes discedunt.* navigatione redituri. Primi discessere Hetrusci, trecentis, quotquot e sua legione supererant, relictis militibus cum duabus actuariis navibus. Non ita multò post Melitenses; egregia ab utrisque navata opera, plurimo suæ gentis & Cruce signatorum sanguine. Nihilo tamen secius se se in urgenda producendaque oppugnatione Dux obfirmavit, quamquam nosset auctas per eos dies hostium copias, suas imminutas. Nam maris præfectus quidpiam supplementi cum tredecim quinqueremibus per Maliacum Sinum Turcis advexerat. Ergo ut extremam tentaret vim, quicquid ad eam exerendam foret opus, pa-
*Maurocenus extremam vim parari jubet.* rari jussit. Vehementius machinis mœnia concuti; oppositum muris aggerem ita suspendi caveis, ut nitrato subversus pulvere in fossam rueret; ad quam etiam æquandam fasces & lanæ saccis præsto essent. Fervebat opus, & milites supplebant animo vires, spe: tot denique ærumnis ita se finem impositūros. Jam reliqua e sententia processerant. Aries solùm, an satis ad irrumpendum nudasset mœnibus duo ad dextram lævamque in oppidi angulis propugnacula, ambigebatur. Maurocenus moræ impatiens, & quia cu-

cupiebat, facilè credidit affirmantibus. Itaque non ultra cunctandum ratus, IV. Id. Octob. ad rem gerendam constituit. Omnium consensu in iis rerum angustiis nihil militaris artis, nihil sagacis consilii ab eo prætermissum, quo expugnandæ urbi viam sterneret. Dalmatas, Epirotasque in primo utrinque locavit agmine. His subsidiariæ legiones datæ. Mille quingentis constabat quæ ad sinistrum latus, ubi acrius & spe & impetu pugnandum erat, mixta Italica Germanicaque gente, Darmstadii Principe & Spari Barone ducibus; quæ ad dexteram, decem centuriis; iisque Joannem Aloysium Magnaninum præfecit. Quicquid reliquum, sub signis instructum, extra telorum conjectum medio se tenuit spatio. Ad terrorem augendum auxerat numerum, educto majorum navium præsidio; e piratarumque biremibus sexcentûm delectu habito, quingentûm ex omni remigum colluvie. Decem quinqueremes Alexandrum Bonum Adriatici Sinus præfectum ex inferiori Euripo, e superiori Venerium lembos suarum navium ad continentis litus appellere jussit; specie adversùs Carababæ castellum, ne illinc auxilia Chalcidi submitterentur, descendendi. Horschius Bransuicensium Principi, summum tunc gerenti armorum imperium, licèt morbo adhuc affectus, adesse exoratus. Mutonus & Bassignanus præfecti Fabrûm nondum & ipsi confirmata valetudine, machinis operisque. Dato signo, Illyriorum acies ad lævum propugnaculum magno procedit gressu; nec eam mo-

1688.

*Irrui quoque inconcussa propugnacula, quàquà non satis adhuc aperta.*

*Summa illius peritia in aggressionis norma constituenda.*

*Qua illa fuerit.*

*Pugna ad lævum propugnaculum describitur.*

1688. ratur supereminens aggestis ruderibus aqua umbilico tenus in medio fossæ. Ea superata loci iniquitate, major altera sese obtulit. Altiùs quàm ad pervadendum paterent, mœnia ruinam fecerant; nec abruptus modò ascensus, sed plane impervius. Dum hærent inopinata re stupidi, tanta undique in ipsos telorum & ignis ingesta vis, ut locus sanguine & cadaveribus exhorruerit. Periculo efferati ad turrim, superioribus diebus Uberis ductu captam, quæ in proximo erat, se circumflectunt; vacuam conscendunt, nec ita multo post jaculis obruti non sine plurimorum cæde dejiciuntur. Accurrerant subsidiarii, illinc in urbem, quodcumque vel extremum foret discrimen, se demissuri. Repetunt locum; oculis præcipitem descensum metiuntur; aditum, quà progrediantur, lustrant. Nullus nisi per interiores muros aperiebatur; & illic si moram traxissent, eos penitus glande confectum iri, patebat. Fuga proinde sibi consulunt, quam vulnera & cædes sunt consequuta. In vallum regressi, quicquid ibi armatorum in acie stabat, implicant metu ac tumultu. Ab altera parte moverat sub idem tempus dextrum agmen. Asperior isthic fossæ trajectus; nusquam superante aquas aggesta humo. Nihil tamen, quin impavide ingrederentur, Illyrios tenuit. Tunc iis cecidere animi; cùm progressi ad mœnium ruinas, collectas vident arduo & abrupto cumulo, ac turris hjatum interjectis arborum truncis terrenoque aggere impeditum. Ancipites quid agerent, vixque non terga dantes

*Infelix Venetis pugnæ exitus.*

*Pugna itidem ad dextrum propugnaculum describitur.*

Antonius Medinus ipsorum ductor retinuit, increpitosque sublata voce impulit ut secum irent. Quid enim, inquit, pecudum more jugulum dabitis indefensi, inulti, ludibrio habiti? Eo loci sumus, ut prope de vita desperatum sit. Mortem pugnando oppetere, forti viro fortasse non injucundum, certe gloriosum est. Sentiat hostis, nostræ quid possit virtus; Veneti, quid nostra fides. Hæc loquutus, exequensque opere dicta, sese in tumulum erigit. Redeunt exemplo cæteris animi; elato clamore prosequuntur, nec sistunt pedem, quamquam tricenis ad primum congressum telo necatis. Suppletis ordinibus ad trabes succedunt. Ubi quidpiam illæ inter se prominebant, suspendunt corpora, nituntur, subeunt, ac denique summum tenent. Atrociter dimicabant; sed nequicquam impressionem dabant, hoste constipatis ordinibus obnitente. Promiscua ibi cædes; & jam Dalmatæ rarescebant, nunquam ab subsidiariis suppleti. Hi enim timidi, non sine præfecti nota, constiterant ad fossæ marginem; & Dalmatæ, qui jam ad paucos redacti fuerant, suis magis quàm hosti iratis se tandem subducunt, remeantque cum subsidiariis in vallum iter. Inter hæc nauticus apparatus grandi tubarum tympanorumque strepitu ad continentem appulerat, nullo Turcarum metu (quippe qui dolum compererant), multo invicem suorum damno. Quinqueremes enim cùm diu remis sustinere impetum velocissime fluentis per eas angustias Euripi non satis possent, torrente in adversam ur-

*1688.* *Atrox Venetorum periculum.* *Illyriorum strenuitas.* *Recedunt.* *Nautico apparatu quid gestum?*

1688. bem abreptæ; bombardarum telis, fœda hominum armamentorumque laceratione, perculsæ disjectæque sunt. Hic finis eo die pugnandi fuit; quo cæsi Venetorum mille, totidem fere saucii. In his Darmstadii Princeps, Sparique Baro. Turcarum longe pauciores. Venetos dira clades non fregit solùm, sed irritavit; visa in tantis rerum difficultatibus consultò quæri. Attamen Maurocenus ingenita quadam magnanimitate, & ut sunt, qui longam experti felicitatem nimiùm fortunæ credunt, de traducenda in Eubœa hyeme, muniendisque circa Chalcidem itineribus cogitabat; ratus urbem, reficiendis mœnibus prohibitam, suppletis interea suis legionibus, redigi tandem in potestatem posse. Quæ a majoribus ducibus silentio audita; non ausis, ut fit, Principi & Imperatori sese objicere; magnum gregariorum murmur excitarunt. Nam rarus in multitudine dicendi metus aut adulatio; tantæque sine commeatu abeundi invaluere voces, ut Dux de varianda sententia non dubitarit. Itaque præmissis machinis, impedimentis, ægrorumque turba, vix quatuor armatorum millia integris adhuc viribus conscenderunt. Abducti & græci nominis incolarum ad quinque millia; qui gnari: apud iratos dominos servatam dubiis in rebus fidem probari difficulter posse; solum vertere, quàm vitam in patria solicitam ærumnosamque degere maluerunt. Plures ad litus concurrerant, sed erumpentibus oppidanis ferro ac verberibus dissipati. Quo tumultu dum quisque trans-

*Quinqueremes intra bombardarum conjectum fluctuum vi abreptæ, ac telis discissæ.*

*Quot in eo prælio Venetorũ, ac Turcarum necati aut saucii.*

*Hinc Venetorum fracti animi.*

*Maurocenus tamen de traducenda ibi hyeme cogitat, & quo id consilio.*

*Huic proposito majores duces repugnare non audent.*

*Milites aperte contradicunt.*

*Maurocenus discedendi consilium capit.*

*Ingens Græcorũ incolarum turba abducta.*

*Quorum plures a Turcis in litore necati aut verberati dispersique.*

transvehi adnititur, non parum discedentibus periculi aut damni accessit. Classis in Peloponnesum solvit, Naupliæque hibernavit. Tentatum facinus stetit Venetis duodecim Mortalium millibus, quà ferro quà morbo deletis. Turcarum ad sex millia periere. Nunquam hoc bello tantum Reipublicæ consumptum auri ac militum. Nunquam deinde, quantum amiserat, instauratum; arescentibus pecuniæ venis, impeditoque ob externa, quæ mox exarsere, bella peregrinorum delectu. Nihil tamen Senatus reliquum sibi fecit, quo afflictis rebus succurreret; ejusque in primis prudentiæ fuit, datis ad Principem literis levare ipsius ægritudinem, quam illi obita calamitas infaustusque rei exitus invexerat. Memor siquidem: ingentes animos sua sponte errati pudere, objecto irritari; hinc autem deprimi ipsis virtutem; illinc ad sarciendum splendidiori aliquo facinore acceptum gloriæ detrimentum vehementiùs erigi: Maurocenum est adhortatus ut res præclare a se gestas, non hanc præsentis fortunæ malignitatem respiceret. Nec minus cæteros excitavit collatis præmiis, atque illo Konigsmarchi meritis amplissimo, ejus memoria, statua gloriæ titulis inscripta ad celeberrimi Navalis aditum, posteritati commendata. Quæ dum in Eubœa gesta sunt, in Dalmatia Cornelius Imperator, ubi novit Illyricum Turcicæ militiæ robur in Hungariam profectum, eductis aliquot legionariorum cohortibus, populariium pluribus ad signa vocatis Ardubam, infestam

1688.

*Ingens in ea expeditione a Venetis clades accepta*

*Quot Turcarum perierint.*

*Senatus Veneti constantia.*

*Maurocenum literis consolatur, jubetque magno animo esse.*

*Konigsmarco statuam decernit.*

Si-

1688. Sibenici, Jaderæque finibus, cum octo armatorum millibus, duabus supra triginta machinis, oppugnatum pergit. Oppidum cuneato insidet tumulo, triplici septum muro, tenui munitione. Inferiorem Titius alluit, unde incolæ aquantur. Ibi Atlaglicus paullo ante Bosniæ prætor, ob infaustam Singi expeditionem exautoratus, cum quadringentis militibus præsidio erat. Vixdum ariete incusso, postrema circumducta collis radicibus lorica ruinam fecit. Nec mora irrupere Dalmatæ, ignari, quæ sibi e superiori muro procella impenderet; qua centum illico supra octoginta morte aut plagis multati, reliqui in fugam acti. Non diu tamen Barbari se tenuere. Namque admotis ad alteram loricam tormentis, ejus extemplo strages edita; impeditaque simul aquatione, Atlaglicus cum præsidiariis facta deditione servituti addicitur. Centum & quinquagenis Christiani nominis libertas reddita. Et aliqua circum oppida se dedidere. Inde Cornelius Citelutum supra Naronam amnem progressus, valido firmatum præsidio reperit. Cùm itaque jam ingravesceret autumnus, corrumperetque pluviis itinera, Illyriis domum, legionariis in hiberna dimissis, Spalatum rediit. Senatui ea nec læta expeditio fuit, cùm majorem allaturam proventum existimasset; nec grata, quòd alibi frustra aut minus commode occupatum tempus non deinde suffecisset Popovæ Trebiniæque, ut mandaverat, subigendis; parvi quidem momenti oppidis, & aliquo solùm turrium munimento protectis; sed quæ

*Cornelius in Dalmatia Ardubum invadit, & quibus Copiis, apparatuque.*
*Oppidum describitur.*
*Quo præsidio teneretur.*
*Dalmatę per ruinas incedẽtes magna excipiuntur cæde.*
*Paullo post oppidum deditur.*
*Prætor & Præsidiarii servituti addicuntur.*
*Cornelius Citelutum tentat.*
*Sed frustra.*
*In hyberna discedit.*
*Res in Dalmatia gesta a Senatu parum probatę.*
*Quid illic geri vo luisset.*

quæ Senatui suspicionem moverant, fore ut aliquando negotium exhibere possent. Neocastro incommoda, interclusis ab ea parte commeatibus, ferebat esse; quos tamen Ascriviensis ager, apertumque mare suppeteret. Re vera Epidaurios circumsepire in animo habebat, ut exclusos Turcarum ope obnoxios sibi facilioresque redderet; verebaturque, ne Cæsar eorumdem monitu in ea loca se insinuaret e proxima Servia, Bosniaque; quarum alteram, capta per eos dies Alba græca, sibi addixerat; in alteram, bello ibi feliciter administrato, non parum penetraverat. Inde verò ex Epidauri portu Adriatico impenderet mari, excitaretque jam obsoleta Regum Pannoniæ jura. Suspicionem augebant aliena a Venetis Epidauriorum voluntas, Cæsaris legatus apud eos perpetuò constitutus, & quòd se se in ipsius Cæsaris, utpote Hungariæ Bosniæque Regis, fidem & clientelam dederant; fati: urbem regionemque suam ejus regni partem, eorum Regum beneficium suam libertatem esse; quam annua pecunia, ut adhuc a Turcis rerum illic potentibus, ita in posterum ab Austriaca Domo se redempturos. Quod Senatui molestum acciderat, officiisque omnibus, inani quamvis conatu, ne reciperentur, contenderat. Cæsari hoc anno longe quàm cæteris Fœderatis meliori fortuna res evenere. Vix inito, Monchatium, nobilis & una reliqua perduellium arx, in ejus ditionem concessit. Inerat ibi Tehelii uxor cum Ragotii prioris conjugis filiis & re domestica. Nec deerat quantum

*1688.*

*Epidaurios suspectos habet.*

*Et quid suspicaretur.*

*Quid ejus suspicionem augeret.*

*Viennæ curaverat ne Epidaurii a Cæsare in clientelam reciperentur sed irrito conatu.*

*Monchatium in Cæsaris ditionem venit.*

*Qua de causa.*

1688. satis esset præsidii ad eam tuendam. Germani frustra oppugnatione tentatam; ne in id rursus majori, quàm commodum foret, incumberent belli mole; positis circum stationibus intercluserant commeatu; spe, tandem fame domitum iri. Non tamen frumenti inopia, quod ad sex menses supererat, sed argenti, vel potius Tehelianarum rerum conditio, deditionem acceleravit. Milites cœperat obsidionis tædium, conscios: male huic perduellionis principi tot jam ærumnis perculso locari operam. Igitur pecunia in stipendium cùm defecisset, arrepta occasione turbidos agitare sermones, nec de tradendo Germanis oppido conticescere. Quo comperto Ragotia, quod impedire non poterat, antevertit. Misso, qui cum Carrafa armorum illic præfecto pacisceretur; in has conditiones convenit. Præsidium quò velit, ipsa Viennam cum filiis sub Cæsaris tutela mansuris, pergito; illinc eo invito ne discedito. Quicquid fuerit Ragotiæ domus, recipito præter Monchatium & Miclon; quorum deinde, an jure bono ejus fuerint, quæstio fiat. Quicquid Tehelii, Cæsari accedito. Diploma, vexillum, regium capitis tegumentum, quibus ille a Mehemete Hungariæ Princeps inauguratus fuerat, tradito. Hæc, solatium præsentis fortunæ, futuræ spem, ne unquam dimitteret; utque si oppido cedendum foret, in Poloniam iret; ab conjuge acceperat. Utrumque doluit negatum. Viennam profecta ab Aulæ Proceribus salutatur, ejusque dignitatis habita ratio; ab Regia tamen

*Quibus conditionibus.*

*Ragotia Viennā deducta.*

*Quomodo illic habita.*

tamen abstinere jussa. Subsequuta est liberûm ab ea disjunctio, ne ex ipsius ingenio formarentur. Et istud & domesticas calamitates forti animo toleravit; visaque in adversis rebus ita se gerere, ut pristinam suam fortunam ostenderet, præsentem ferret & redargueret. Monchatio recepto firmatoque non levi militum manu, quæ circumpositam regionem dubiosque popularium animos in officio contineret, Carrafa cum paucis reliquis in Transylvaniam properavit; gnarus, ni militari licentiæ modum imponeret, rem illic, magno involutam discrimine, in apertos denique tumultus evasuram. Milites enim præter datam fidem insolenter hiberna transegerant, atque adeo rapinis, contumeliis, suoque vivendo arbitratu incolas divexaverant, ut hi, cùm orando querendoque nihil proficerent, de ulciscendis per insidias injuriis inter se conspiraverint. Ea quoque de causa ipsorum Princeps Abaffius clam cum Turcis Tehelioque nova inierat consilia; miseratque in Sarmatiam, qui narrando quid actum foret, excitaret ejus gentis in Germanos odium, in se miserationem; fessisque rebus quidpiam relaxamenti, auxilii, salutis quæreret. Quæ cùm ita se haberent, Carrafa, tantam illam animorum acerbitatem veritus ne longius progrederetur, molestiamque exhiberet, lenire studuit, inducta severiore in milites disciplina, jussisque civibus eò in meliorem se spem erigere, quò plura taciti, se invito, aliisque negligentibus, perpessi fuerant. Regulo simul eadem,

1688.

*Liberi ab ipsa abducuntur. Quo animo ærumnas suas tulerit.*

*Carrafa in Transylvaniam properat ad avertēdos tumultus. Unde istud periculum.*

*Idcirco Abaffius cum Turcis & Tehelio egit.*

*Carrafa modum licentiæ militum imponit.*

1688. & se mox cum majori exercitus parte abiturum pollicetur, dummodo colere sincera fide Cæsaris amicitiam velit. Hæc enimvero momentum non habuissent ad eos placandos, si aliena fulti ope acceptas injurias vindicare potuissent. At nihil ab Hungaris, fracta jam seditione, sperare poterant. Turcæ intestinis discordiis implicabantur. Tehelium per eos dies nova clades afflixerat. Dum enim prope Juliam cum tribus armatorum millibus populandæ regioni intentus diversabatur, Heuslerius illuc silentio noctis progressus cum septingentis sagittariis equitibus, pedite singulis assidente, dubia adhuc luce vix aciem dirigentem impulit fuditque non pauca ipsorum cæde. Ille cum tenui turma ad ejusdem oppidi mœnia se subripuerat. Quæ, qui ad eos occultò cum mandatis ierant, in Transylvaniam cùm renuntiassent; cives, ne malo suo tumultuarentur, quievere; Abaffius totum se in Cæsaris arbitrium dedit. Pacatæ sponte sua ejus gentis provinciæque magnam animo Cæsar lætitiam cœperat. Cùm enim hoc anno sibi proposuisset Turcicum vehementiùs urgere bellum, & si fortuna arrideret, profligare; probe noverat: seu dubiis seu turbas cientibus Transylvanis nec inde copias abduci, & nonnisi abductis collectisque undique viribus meditatum consilium felici successu explicari posse. Id autem ut omni studio complecteretur, suadebant & properantes ad bellum Christiani inter se Principes, quo prior ipse petendus esset; & domestico externoque ictu ruens Othomanorum Im-

*Nova Tehelii clades.*

*Abaffius, cũ nullam opem sperare posset, cum Cæsare amicitiam renovat.*

*Transylvania pacatur.*

*Cæsar maximo studio urgendum Turcicum bellum statuit, & quare.*

pe-

perium; tantusque Barbaris pavor inditus, ut nullo aut brevi conatu pulsi abirent munitioribus oppidis, recederentque metu potius quàm armis victi; ut Majo ineunte specimen dedit Alba regalis, urbs natura & operibus valida, loco opportuna, nobilis Pannoniæ olim regum sepulchris, nunc regni post Budæ casum Turcica præfectura. Sedet humili vastaque planitie prope Urpanum amnem, cujus late stagnantibus aquis circum se inductis munitur. Civitas ipsa ducto in circulum muro turribus interjectis, circumfusoque stagno concluditur. Ab ortu & occasu duplici utrinque suburbio, uno alteri adjecto; simplici ab meridie cingitur. Horum unumquodque rostratis propugnaculis, atque alluentibus aquis protegitur. Quocirca adversus ingentes copias se diu tenere potuisset. E re non erat majora meditantibus, multum illic temporis & virium terere; absurdum pariter in hostium potestate relinquere urbem Budæ inferiorique Pannoniæ perpetuò infestam ac minitantem. Medium proinde Cæsar consilium cœperat: illam, convecto prohibitam, fame sternere; dederatque Baroni Areyzagæ tribuno octingentos Germanos milites, quibus Ciochachi, Palottæ, atque alibi in gyrum locatis, in rem incumberet. Annonam per hjemem sustentaverat cibi parcitas, & quidpiam frumenti ab agrestibus pretio corruptis clam per intermedias stationes invectum. Verùm ineunte Martio tribus Hungarorum millibus, quos Comes Budianus ductabat, aucto glo-

1688.

*Alba regalis describitur.*

*Iam antea obsidebatur.*

*Quo militum numero, & quo Præfecto.*

1688. globo, ac prorsus faucibus interclusis, defecerat adeo ut primùm prætor, ne incommoda validioribus esset, imbellem multitudinem, futuram hostium prædam, ejecerit; dein cùm cibum reliquis attenuaret, ducenti prætoriani equites sine commeatu abjerint; nec ita multò post oppidani, præsidiariique ferociter questi vana lactari auxilii spe, excidiumque prætori minitantes, illum ut de conditionibus dedendæ urbis conveniret, induxerint. Honestæ & quales Agriensibus datæ. Discessere armati mille, reliquæ turbæ ad quatuor millia. Octoginta in ea machinæ, non modicus belli apparatus, commeatus, qui vix in mensem, inventi. Hujus deditionem excepit Illochum & Petri Varadinum arces, fœde a Turcis desertæ. Utraque prope Danubium alto difficilique insidet colle, obsidetque per Sclavoniam iter ad Albam græcam. Ejus expediendi (nam præcipue Albam græcam destinaverat invadendam) Cæsar negotium dederat Æneæ Capraræ legato, qui Mursam ad contrahendas ab ea parte ex hibernis copias supremum præiverat armorum ducem. Rem aggressurus, adulto vere cum valida militum manu in viam se dedit. Quod ubi Illochi præsidiariis cognitum, non expectato ejus adventu se proripiunt; obstructis, ne tela possent emittere, octodecim machinis ac duobus pyrolmis, fractis quoque incensi vi bellici pulveris munitionibus, & igne domibus injecto. Dum verò cum omni incolarum multitudine ad tria millia, &, quæ transvehi poterat, re familia-

*Præsidiarii famē veriti, Prætorem ut urbem Germanis cedat, impellunt.*

*Quibus conditionibus id factum.*

*Quot illinc Turcorum discessere.*

*Illocum & Petri Varadinū a Turcis deserta.*

*Earum arcium situs & opportunitas.*

*Quamobrē Germani illas aggredi constituerant.*

*Illocum præsidiarii igne corrumpunt.*

*In itinere ab Germanis capiuntur, aut necantur.*

liari, iter pedibus faciunt; ab hostium equitatu, quem confestim Caprara in eos emiserat, morti aut servituti addicuntur. Illochi exemplum sequuti Varadinienses, dirutis mœnibus solutoque super Danubium ponte ædes inflammant; non tamen ita, ut supervenientibus Germanis spatium non fecerint ignis a frumentariis cellis prohibendi; ipsi, amne progressi, melius vitæ ac saluti consuluerunt. Æneas mœnibus, quantum satis esset, instauratis, Germanorum præsidium utrobique imponit; rursusque navali ponte ex adversum Petri Varadini jungit Danubii ripas, loci monitus opportunitate; quippe illinc in superiorem Pannoniam aditus, & facilis brevissimusque trajectus Carrafæ legionibus, mox e Transylvania ad exercitum redituris. Inde Comitem Vallium, Baronemque Heuslerium cum sex equitum turmis, peditum quatuor millibus superare amnem jubet, Tybiscum oppidum aggressuros. Ingentis erat quidem utilitatis, eo capto explicare cognominem fluvium, cujus ad dextram non longius ab confluente in Danubium passuum quatuor millibus jacet. Sed æque non parvi temporis, & quod Albæ græcæ oppugnandæ spatium obsessurum videbatur, illud vi & armis subigere. Cingitur enim robustis mœnibus; arx supereminet; Thracumque octingentorum præsidio cum duodeviginti majoribus tormentis, mortariis sex, atque omnium, quæ ad bellum victumque pertinent, apparatu tenebatur. Rem ambiguam dubiasque moras metus expediit. Vixdum Ger-

1688.

*Petri Varadini quoque igni tradüt oppidani, priusquam discederent.*

*Sed a Germanis extinguitur.*

*Caprara ibi pontem supra Danubium instaurat.*

*Mittit ad oppugnandum Tybiscum oppidum.*

*Ejus situs, opportunitas, præsidium.*

*Statim & sponte deditur.*

1688. Germani in conspectum venerant; ac præsidiarii tradendi oppidi sermones inferunt; nec multùm altercati, de se liberis Albam græcam omni cum re domestica dimittendis conveniunt. Quæ dum in ea parte geruntur; Carrafa legatus, secum abductis armatorum decem millibus, e Transylvania discesserat; firmatis trium millium & quingentorum præsidio urbibus, quæ ad retinendam Principis & popularium fidem validiores erant. Discedenti mandaverat Cæsar, ut, quò magis comprimeret illorum animos, Lippam & quotquot in itinere occurrerent Turcarum arces, vi aut metu in deditionem solicitaret; si tamen haud longa inibi trahenda esset mora. Itaque rectà Lippam contendit, præmisso Comite Federico Veteranio instructore exercitus cum mille equitum ala, qui illinc suppetias vetaret. Sed antevterterant Barbari; ad primam adventantium Germanorum famam submissis ab Jeno, ac Temesuario mille quingentis Janizaris. Quo robore confirmatum præsidium sprevit legati minas, blanditiasque. Urbs in plano ac fertili campo ad lævam Marisi amnis viget prisci moris lorica, & fluvio in promuralem fossam inducto. In medio urbis sinu arx eminet. Oppidi mœnia opportuna quatientibus erant; primoque die, admotis machinis, duplici loco discissa viam aggredientibus patefecerant; &, qua parte agros respicit, fascibus aut ruderibus æquata fossa. Agmen postridie legatus instruxit ad irruendum; ratus, flammam olla incendiaria in ædes illatam, & lon-

*Quibus conditionibus.*

*Carrafa, relicto in nobilioribus oppidis præsidio e Trāsylvania discedit.*

*Lippam petit.*

*Turca in eā prævenerant milites immittere.*

*Quo loco sita, & quibus vigeret munitionibus.*

*Illico diruuntur mœnia.*

longe lateque dispersam, implesse oppidanos metu ac tumultu. Verùm extincto, ut poterant, igne, se se ad excipiendos hostes reprimendosque comparaverant. Vidoni Starembergio mille dedit selectos milites, qui e campestri parte hjatum subirent; Marchioni Vobonio pyrochitrophoros Badensis legionis ut, cùm e campestri parte pugna incalesceret, mœnium ruinas imminentes flumini, parum ut in tuto loco custoditas, ascenderet. Diu spe ambigua ab Starembergii agmine certatum est, objecto invicem pari corporum animorumque robore, & ipsis militiæ præfectis inter primos ordines dimicantibus. Neutrò inclinabat victoria; cùm auditus a tergo clamor suspendit primò Turcarum impetum; mox comperto: Germanos, tacite amne transvecto, superasse illic nullo fere impedimento diruta murorum, urbemque ingressos necem ac vulnera ubique inferre; fugam in arcem arripiunt; quò & oppidani ad ancipites pugnæ casus se retulerant. Negotii erat, illam vi & armis subigere; omni quippe missilium genere hostem a se dimovebat; nec impunitus erat succedentium ardor. Verùm obruta incendiariis ollis, quæ in angusto spatio & confertissima turba atrociter desæviebant, extemplo cedere coacta est. Prætor & bis mille ducenti armis idonei in servitutem asserti; fœminæ puerique Temisuarium dimissi. Turcarum in prælio sexcenti, Cæsarianorum centum cecidere. Lippa capta, Semlosum, propinquum oppidum, in deditionem venit. Lugum, misso illuc tri-

1688.

*Germani oppidū aggrediuntur.*

*Quantis Copiis, & quo ordine.*

*Diu spe ambigua pugnatum.*

*Quam ob rē Turcæ in arcē se retulerint.*

*Eaque tandem deditur, & quare.*

*Quibus conditionibus.*

*Quot ibi utrinque cæsi.*

*Semlosum in Cæsarianorum potestatem venit.*

1688. tribuno Pace cum agmine quingentum Germanici nominis, octo Hungarorum centuriis; dimisso incolumi præsidio portas aperuit. Nec ita multo post Karansebes Veteranio cessit, ad sinistram Danubii ripam proficiscenti; quam cum aliquot cohortibus infestam Turcis redditurus erat, si fortè Albam græcam, dum obsideretur, suppetias adverso flumine immittere pertentarent. Hæc enim urbs præcipuus, ut diximus, hoc anno armorum scopus bellique sedes, & quò undique militiæ robur congregabatur.

*Itidem Karansebes.*

Eò namque Tehelius ad Turcas se contulerat cum perduellium manu, qua frustra Conadium tentaverat, opinatus, dum Carrafa Transylvaniæ rebus occuparetur, illud in potestatem abductum iri; & unde, vix iter ad eam oram suscipientibus Germanis, convasaverat. Albæ pariter græcæ ad viginti millia suæ gentis locaverat Osmanus Gengien, suprema tandem per ea loca armorum præfectura a Visirio donatus; spe, munus, quod præfervide concupierat, strenue gesturum, dubiamque hactenus ejus fidem, ambitione constrictam, retentum iri. Cæsariani, trans Savum signa illaturi, in extrema Sclavonia contraxerant copias, auctas, dum Quintilis inciperet, Carrafæ agmine, illuc per Varadini pontem traducto. Magnus inerat horum animis ardor pugnæ, superandæque Albæ græcæ, urbis opulentissimæ; acuebatque desiderium mora, per Cæsaris ambages diu interposita. Jam veris initio constitutum fuerat, bifariam dividi exercitum, & Lotharingium

*Tehelius Albam græcam cum suis petit.*

*Gengien ibi suas copias locaverat, & quo numero.*

*Cæsariani in extrema Sclavonia exercitum constituerant.*

*Eòque Carrafa cum suis Copiis advenerat.*

(non

(non enim de imperio convenire inter se poterant) cum sex ac triginta armatorum millibus eamdem petere Albam græcam; Bojoarium cum duodeviginti, hostem, qua parte vellet, invadere. Ille paullo post Viennæ in febrim inciderat; quæ tamen cùm aliquando remitteret, faciebat spem citò convaliturum; & ipse, ominante vires desiderio, spem cæteris augebat, veritus ne primæ Octoviro darentur partes, quæ ab se deinde, restituta valetudine, repeti haudquaquam possent. Cæsar inter Generum Levirumque medius, Bojoario Albam græcam oppugnandam committere non abnuebat; sed ita ut Lotharingio, si morbus abiret, imperio cederet. Ille conditionem inficiatus, Monachii substiterat saucius animo; quin suis legionibus Budam progressis mandaverat: figerent signa, stativaque illic ponerent. Interea procedebat æstas, & sine Imperatore exercitus elanguescebat. Quod cùm rei bene gerendæ occasionem ingenti omnium dolore prorsus corrumperet; Cæsar ea victus necessitate, quæ alienis subsidiis indigenti consilium ac vires minuit, cum Octoviro per Comitem prius Caunitium, mox per Comitem Stratmanum precario egit, ut, remisso sibi, seu potius communi bono, inanis gloriæ titulo, armorum imperium susciperet, certus non dimissurum. Id quippe jam esse anni tempus, eam Lotharingii valetudinem, ut brevi se confirmatura non videretur. Belli & acquirendi nominis amor mirifice Adolescentis animum occupaverat. Itaque dicto au-

1688.

*Lotharingius urbi invadendæ destinatus.*

*Bojoario alibi parte exercitus agendum erat.*

*Lotharingius febri corripitur.*

*Cæsar eamdem expeditionem Bojoario offert, quoad Lotharingius convalesceret.*

*Ille conditionem abnuit, plura cõquestus.*

*Cæsar bis ad eum mittit, ut armorũ imperium suscipiat; spe per eam æstatẽ illud retinendi.*

*Ea spe suadetur.*

1688\. audiens fuit; acceptoque rerum e sua sententia gerendarum arbitrio, accelerata via ad exercitum vadit. Ibi recensitis copiis, quadraginta Germanorum millia, & aliquot Hungarorum turmas secum tulit. Sex pariter Germanorum cum novem Croatorum millibus Ludovico Badensium Principi attribuit; quibus Bosniam Croatiamque ingressus traheret in diversas partes Turcarum vires, distineretque, ne ire Albam græcam suppetias possent. Major Pannoniarum legionum pars jam antea Sighetum Canissamque, duas reliquas in inferiori Pannonia Thracum arces, circumsederant, ne ibi e convecto laxaret annona jam plus nimio ingravescens. Bojoarius, admoto ad Savi ripam exercitu, de trajiciendo deliberabat. Amnem ex adversum Albæ dividit insula, Cingarorum dicta. Locus injiciendo ponti opportunus videbatur; quippe latiori alveo lenior illic depressiorque fluit aqua. Sed cùm e regione Thraces erecto vallo se communissent; monuit Caprara: nunquam sine ingenti discrimine, & plerumque magna cæde, in hostium conspectu tranari flumina. Alibi proinde, & ex agrestium consilio, qui vada facilioresque nossent ripas, quærendum aditum. Fluvius ad quatuor inde passuum millia altis & quietis undis sustinebat cursum, læto salictis margine, densaque sylva. Re ab uno rusticorum monstrata explorataque, illuc Octovir silentio noctis cum lintribus, quas ad construendum pontem secum adduxerat, & parte exercitus iter arripuit; jussis reli-

*Ad exercitum pergit.*

*Ludovicum Badensem in Bosniâ mittit cum exercitus parte.*

*Aliquot Hungarorũ legiones Sighetum & Canissam obsident.*

*Bojoarius ubi primùm Savum trajicere, studet.*

*Caprara dissuadet & qua ratione.*

*Qui locus ad trajiciendũ seligitur.*

*Illuc plures legiones a Bojoario adducuntur.*

liquis legionibus adversùs insulam moliri ingenti strepitu, ut in se Turcarum averterent curas animosque. Res tamen, dispositis ubique secus ripam stationibus, non eos fefellit. Quæ propius transgredientibus excubabat, ubi admotis auribus excepit impetum pulsumque remorum, rata, id quod erat, hostem transmittere, in incertum jaculata, remigibus tantum injecit metum, ut illico inhibentes, reduxerint cymbas, desilientesque in virgulta se abdiderint. Milites, qui conscenderant, religatis navigiis, duces quid sibi agendum, rogabant. Et hi remiges coarguere, &, ni redeant, minas addere. In hac rerum perturbatione Octovir advenit, certiorque discriminis factus inclamat: qui remos velit agere, Hungarico duplici aureo nummo donatum iri. Vicit, ut plerumque omnia, pecunia metum. E latebris prosiliunt nautæ, paullo altius ad eludendos ictus inferunt lintres, armatos exponunt, dimissaque, ut fit, assuescendo formidine, redeunt, frequentantque alacriter undarum iter. Prima luce tranaverant ad quinque millia; qui ab Comite Aspremontio instructore exercitus, prout adveniebant, dispositis, jacto per gyrum vallo jam prope se communierant. Quod ubi Turcis visum; dato signo, quæ reliquæ in proximo stationes erant, conveniunt circumeuntque aggerem, siqua parte nondum coaluisset. Undique telis repulsi, ad Gengienem mittunt opem oratum, si putet in hostem, non magno adhuc numero nec munimentis firmatum, conandum

1688.

*Quid primò trajectum impedierit.*

*Quomodo a Bojoario expeditus.*

*Primi, qui tranaverant, vallo se muniunt.*

*Turcarum aliquæ cohortes illos aggrediuntur.*

*Et repelluntur.*



dum

1688. dum esse. Ille omnem prope equitatum eò confestim ire jubet. Erant duodecim Turcarum millia, sex Scythici Pannoniique nominis, quos seorsum Tehelius ductabat. Hi vallum circumvecti a tergo, ubi informis adhuc agger; Turcæ a fronte a latere se se immittunt. Ponè ipsum Cæsariani immobiles se tenuere; quoad hostem, vixdum pyroscorpionum jaculis interior fuit, ea confodiunt arte, ut, unus alteri ad loricam succedens militum ordo, continuam telorum procellam mitterent, stragemque facerent subeuntium. Bis terve tentata impressio cùm semper ingenti damno fuisset repressa, Turcæ extra teli conjectum se retulere; Gengienis, qui cum aliquo peditatu accelerabat, an rursus ingruendum foret, imperium præstolaturi. Adveniens cohorruit ad tantam suorum cædem; miratusque, Germanos tam brevi spatio excitasse circùm se vallum, e re non duxit, cum iis aggere tectis iterum periclitari pugnam; cùm præsertim recenti milite sensim augescerent, nec amplius, quin flumen transmitterent, vetari possent. Itaque nulla mora contracto exercitu, desertaque ripa viam rediit. Interea Octovir uno die, celerrimo opere, ponte cymbis imposito Savum conjunxerat. Insequenti nocte traductis legionibus impedimentisque, Albam & ipse pergit. Dum iret, atra latissimaque procul surgens a terra nubes se se obtulit. Incendium suspicatus, Principem Eugenium Sabaudium cum sua equitum legione, quid istud rei esset, speculatum misit. Ardebant su-

*Gengien submittit omnem equitatum.*

*Qui iterum Germanos aggreditur.*

*Repulsus ingenti strage.*

*Gengien cum peditatu adveniens ea strage territus.*

*Suos Albam græcam reducit.*

*Bojoarius Savum cum omnibus Copiis transmittit.*

suburbia, quæ in varias diversique nominis gentes divisa per amplissimum spatium oppido circumjacebant. Hæc mœnibus destituta (quamquam & ducto nuper a Savo ad Danubium robusto aggere, & fossa, vallorumque sepe valide custodirentur) Gengien igne deleta relinquere, induxit animum; incertum metu an consilio. Nam cùm altæ molis lorica, vicenis armata, quot secum habebat, legionariorum millibus, plures se tenere dies ac fortè hostium frangere vires valuisset, metu deserta videri potuit. Consilio verò, si perpendatur: ea prudenti Imperatori fugienda semper armorum discrimina, quibus summa respublica in incertam aleam committatur. Nunc autem, si Germani, ut non semel, superato aggere illud barbaricæ militiæ robur, spem columenque, ut tunc res erant, Imperii, profligassent; Imperium ipsum gravi fuisse periculo defuncturum. Quicquid in causa fuerit, Gengien ad se vocato præfecto urbis Mehemete: hostis, inquit, seu fatali quadam felicitate, seu (fatebor enim) incuria nostrorum militum, Savum trajecit; nec diu, quin huc promoveat infesta signa, cunctabitur. Omnes, ut prohiberem, intendi curas, & quicquid in me fuit, nihil ejus reliquum feci. Excubiis, stationibus, munimentis ripam obstruxi. Primas, vixdum transgressas, legiones toto propemodum exercitu opprimendas propulsandasque curavi. Non prima illata militibus clades, non vallum obstitit, quin manus iterum confererentur. Tandem bis frustra

1688.

*Turcæ suburbiis ignem injiciunt.*

*Cur ea Gengien reliquerit.*

*Ejus ad Urbis Prætorem sermo.*

co-

1688. conati cessimus non hostium virtuti, sed nobis adverso & irato Numini; cui quod unquam Mortalium consilium, quæ vis obluctari queat? Non ideo tamen, te prætore, Albæ timeo; quæ tibi ut pridem in tutelam commissa invidiæ fuit, ita nunc strenue defensa laudi erit. Quicquid ad propugnandas arces requiritur, affatim habes. Ipse polles militari scientia, ingenti animo ac fide. Trium millium selectorum militum, omni bellico apparatu instructum præsidium adest; idque satis superque ad tutanda mœnia. Nam promuralia ædificia ut Majoribus nostris, qui nullis ea munitionibus concluserunt, neglecta; ita nec nobis pensi esse debent; igni tamen non hosti tradita. Ipsa quoque fortuna urbis, quæ sæpius fregit nostros hostilesque exercitus, robur addet. Ubi enim magnanima facinora gesta sunt, quodam secreto æmulationis impetu ad eadem gerenda fortes similesque animi concitantur. Simul ad extrema exerenda loci dignitas extimulabit. Enimvero in discrimen vocatur oppidum nobilissimum, Serviæ caput; emporium conventu nationum celeberrimum, quæ tot fluviis advectæ suas isthic merces distrahunt commutantque; arx denique tanto nostræ gentis sanguine a Solymano coempta, tanto deinde studio ab reliquis Imperatoribus per centum sexaginta octo annos diligentissime custodita. Fit autem, ut aucto rei ad quam te exerceas momento, utilitatis gloriæque opinione virtus augeatur. Quod ad me attinet; ne videar in tuarum laudum

so-

societatem adscribi velle, statui cum hisce copiis eò non hinc procul secedere, unde hostem solicitem, & mox collectis imperatis ubique legionibus, quas citò affuturas non dubito, opitulatum revertar. Ita verò & abitu & reditu me tui decoris cupidum fautoremque comperies. Sensit prætor astuti laudatoris artem, sui periculi metum aliena laude contegentis. Tacuit tamen, ne ille proditus verecundiam exueret, majoraque afferret damna. Re deliberata, Gengien Samandriam petiit. Prætor intra mœnia reductis machinis, quæ vallum armabant, illuc & commeatus e suburbanis cellis transvehere aggressus, opus remisit, monitus maturare hostem. Et Incolæ, traducta in oppidum aut secum asportata, quam possent re domestica, properare jussi. Ad quatuor & viginti hominum millia diversi nominis, lintribus excepta, quò tulit casus, discessere. Quatuor indigenarum millia, qui græco ritu Christiana Sacra sequebantur, patriæ desiderium, & dulcis vel in tanta ærumnarum deformitate, assueta oculis regio continuit. Hi Principi Eugenio obviam effusi, tollentesque in cælum manus, communem religionem, ut miseris parceret, obtestabantur. Comperto qui essent, in fidem accepti. Missi ut a commeatibus, quos nondum corruptos renuntiaverant, arcerent ignem, utilem navarunt operam, laxiore hinc militibus annona. Inter hæc Bojoarius cum omni exercitu advenit. Vallum intranti miraculo fuit opus non exiguæ molis, fœde ab hostibus desertum; capto-

*1688.*

*Samádriá petiit.*

*Suburbiorum incolæ quo numero discessere.*

*Qui & quo numero manserunt.*

*Hi in fidem accepti.*

*Ignem a commeatuum cellis dimoverunt.*

1688. ptoque illinc omine citò periturae urbis, praecidere moras gestiebat adeo, ut ei nemo agendi celeritate satisfaceret. Itaque vix tridui dato spatio ad castra munienda, expediendumque bellicum apparatum, obsidionalem ad muros aggerem ( idus tunc erant Sextiles ) ducere instituit. In extremo Serviae angulo ad confluentes Savum Danubiumque brevis extollitur collis; quem, & subjectam ad ripas usque planitiem, occupat Alba graeca. Moenia turribus, vetusto more, intersepta, per duo latera ad utrumque fere flumen succedunt; inde collem circumeunt; ampla exteriori fossa muniuntur. Nullus internus agger; sed turres majora tormenta ferendo sunt. Pomerio sub ipsis moenibus novam interius Turcae fossam indiderant, cujus labro loricam circumjecerant armaverantque vallis. In fastigio arx oblonga tenuioris momenti, ejusdemque operis, supereminet. Arva inaequali solo circùm demissa; & ad meridiem non modico intervallo asperiores colles. Abstulit circumvallandae urbis laborem ea Turcarum munitio, quam memoravimus. Hinc vineae per suburbiorum ruinas ad australem frontem, quà latius patebat, admoveri coeptae. Opus, quotidie erumpentibus Barbaris, impediebatur; saepius quoque in discrimen adductum promiscua caede. Procedebat tamen, vires atque animos addente militibus Octoviri liberalitate, minime parcentis auro, dummodo urgerent. Et ipse frequenter aderat terram molientibus; ejusque discrimine minus sibi caeteri consulentes

*Bojoarius cum omni exercitu advenit.*

*Alba graeca oppugnantur. Eaque describitur.*

*Vineae ad moenia ducuntur, & quà parte. Turcarum freqētes eruptiones.*

*Octovir fossoribus nonnumquā adest.*

1688.

tes, ibant alacrius in incertam aleam. Nec abfuit ab eo periculum, icto ad ejus latus Principe Eugenio, quocum accelerandis operibus obequitabat. Fanum in suburbiis erat valida substructione prope mœnia, quod Turcæ facili occultoque ex urbe trajectu retinuerant, indeque in hostes educebantur; nec majus aliunde inferebant negotium vallum producentibus. Perculsum falconibus (nam maximæ murales machinæ nondum advenerant) hjatum fecerat; non eum tamen, qui facilem irruentibus daret aditum, ac Thraces ad discedendum suaderet. Dilatandis ruinis exiliora illa tormenta vix sufficiebant. Quocirca Octovir corona cinctum tentari jussit. Atrox ibi nec brevis pugna; major etiam, quàm pro loco, cædes. Sed undique insilientibus Cæsarianis, &, quà possent, tela emittentibus, Turcæ abire tandem coacti sunt. Agger deinceps, nullo impedimento ductus, citò ad fossam pervenit; quam dum Germani terra & fascibus complere student, tanta in eos ab oppidanis missilium procella ex omni parte commota est, ut graves audaciæ dedissent pœnas, ni statim ab temerario incepto destitissent. Mœnia prius maximis arietibus subruenda erant, qui tarda navigatione Buda advehebantur; nudandaque machinis propugnacula. Dum autem Octovirum moræ pertæsum hæc angit cura, major illum altera incessit: comperto, Lotharingium, cùm ab eo febris discessisset, iter aggressum mox affuturum. Subjiciebat ægro animo faces ira proditæ, quam sibi fecerant, spei: nemi-

*Princeps Eugenius vulnus accipit.*

*Fanum a Turcis insessum molestiâ Germanis exhibebat.*

*Qui illud aggrediuntur. Ejiciuntque Turcas.*

*Lotharingius Albam gracam petit.*

1688. nem se consortem facinoris habiturum; & iram acuebat dolor tanti in id frustra suscepti laboris, erogatæ pecuniæ, obiti periculi. Nihil mollius vociferabatur, quàm adventante Lotharingio se cum omnibus suis copiis discessurum.

*Hinc Bojoario ægritudo animi, & quam ob rem.*

*Cæsar Lotharingium ab eo itinere divertere studuerat.*

Cæsar turbas dissensionesque ominatus, ab Leviro contenderat, ut quiete remissisque armorum curis daret operam valetudini. Sed ille gnarus: facilè senescere gratiam sola virtute partam, nisi novis identidem meritis revirescat: Albæ expugnatæ participem fieri, e re nimiùm sua putabat esse.

*Dum iret, eum consequitur Comes Stratmanus, qui rem composuit. Quibus argumentis.*

Budam progressum consequitur Comes Theodorus Stratmanus, quem Leopoldus felicem non semel utriusque Principis animorum conciliatorem expertus, ad eos legavit. Is Lotharingio suadet: nec saturi suæ gloriæ animi esse, alienam inhjare; nec moderati, fructum ex aliorum industria capere. Sineret proinde Bojoarii auspiciis Albam in potestatem redigi; ipse cum parte exercitus extra vallum digrederetur, Turcas, ne opem obsessis ferrent, prohibiturus. Ita in se captæ urbis decus non semel, sed bis translaturum; primùm, cùm se ipse vicerit, ne facinus impediretur; rursus, cùm vetitis auxiliis, ut oppidum vinci posset, curaverit. Res ipsa præ se honestatem ferebat; nec consilii erat, dubii eventus certæque invidiæ aleam subire.

*Et quomodo.*

Itaque facilem in id se præbuit; simulque Bojoarius conditionem accepit; quin & per literas Lotharingium oravit, ut præsens vellet institutam oppugnandæ urbis formam lustrare, secum-

que

que de communi re consulentem rebus agendis plurimum sententia sua momenti addere. Advenientem officiis omnibus est prosequutus. Obviam fuit in pontis aditu; ad militaria deduxit opera; digessit cum ipso consilia; dedit se, ut quid copiarum vellet abduceret. Demum convivio adeo comiter excepit ut appareret: non æmulationis, sed honoris studio inter se diffidere; & Bojoarium favere alterius gloriæ, quæ tamen non sua contumelia splenderet. Ille ante noctem cum omni, præter quinas legiones, Cæsariano equitatu vallo digressus castra posuit. Ibi certior ab exploratoribus factus: Gengienem, occupata a Cæsarianis utraque Danubii ripa, desperantem adverso flumine suppetias obsessis immittere, ab Spenderobi, quam nunc Samandriam dicunt, in interiorem provinciam se retulisse; &, quamquam quatuor Janizarorum millibus Byzantio ad se adductis, minori quàm antea (tanta fuerat suorum fuga) vigere exercitu; ratus idcirco, nihil ipsum moturum, ab eoque sibi ignobile fore otium; dato suarum copiarum imperio Comiti Dunevaldo pro legato, & si quid opus esset vigilare jusso, lentum per Sclavoniam (nam iterum febris accesserat) iter Græcium arripuit. Per id prope tempus sub exitum Sextilis majores per Danubium machinæ Albam pervenerant. Confestim, qua parte vineæ promotæ fuerant, dispositæ australem oppidi faciem percutiendo impellebant. Primùm prostrata hostium tormenta; mox turrium alteri utrinque adjacens lo-

1688.

*Lotharingius in Castra pervenit.*

*Quomodo a Bojoario excipitur.*

*Statim discessit, quò, & quibus cũ Copiis.*

*Gengien interius recedit.*

*Lotharingius vicem suam Dunevaldo tradit.*

*Græcium pergit.*

*Bojoarius oppugnationem urget.*

1688. lorica. Cuniculus quoque illuc inducitur, quo mœnia ad radices evellerentur. Sed eo a præsidiariis ex adverſum aperto, conſilium eluditur. Id moram feciſſet, ni Bojoarius cognito: ruinas arduas adhuc, ſed non impervias ad tranſiliendum eſſe: quid ultra cunctamur, inquit; ſatis eſt aditus ſtrenuo militi, cui injucundum, quod facile; nec ſapit victoria non aliquo labore parta. Dicto plaudunt duces gloriæ cupidi, milites prædæ. Extemplo quiſque dat operam æquandæ foſſæ. Alii faſces, alii terram inducunt. Nullo impedimento creſcit moles. Nam oppidani, ut prohiberent, nec poterant in muris conſiſtere jaculorum metu; nec machinas opponere, dirutis propugnaculis; nec ſigna erumpendo conferre, ne conſumpti levioribus præliis, minus validi propulſuri eſſent hoſtem, cùm ad aperta murorum certandum foret. Stratum æquatumque jam erat iter ad aggrediendum, & ab dextera perculſæ turris quinquagenos paſſus decuſſa lorica; par prope ſpatium ab læva. Itaque ad erumpendum VIII. Id. Septemb. dies indicitur. Prima luce ſubitarium in ipſis ruinis aggerem machinæ diſſipare incipiunt. Eo ſublato, Cæſariani tardo greſſu, ne diſſolverent ordines, pedem inferunt. Duo erant armatorum millia, quæ bipartito agmine primam aciem conſtituebant; totidem in ſubſidiis. Dextro Scarfembergius, ſiniſtro Stenaus, ſummæ rei Serenius Bojoariæ militiæ præfectus imperitabant. Reliquæ legiones propiùs ad mœnia ſuccedere, atque in incertos caſus ſtare juſſæ.

*Milites ad irruendum hortatur, quamquam difficili adhuc aditu.*

*Milites in id ſe comparant.*

*Aggreſſionis ordo.*

Tur-

Turcæ aperto corpore, quando jam vallum desederat, patentia ruinis instructi obsepiunt. Aderat ibi Mehemetes prætor cum omni fere legionariorum robore; paucis alibi locatis stationibus, cùm satis intacta mœnia hostem arcerent. Ubi ad telorum conjectum perventum est, missilibus primùm res gesta, mox hastis pyrochitrisque; strictis denique gladiis inhorruit pugna. Ter novo inducto milite Cæsariani dederunt impetum; ter a Turcis repressi; quin & in dextro cornu horribili adeo impressione tantaque illisi cæde, ut vacillaverint. Quod posteaquam Octovir, qui submittendis auxiliis haud procul distabat, animadvertit; animi dolore ac vivido percitus mentis æstu, illuc rapitur. Discrimen adeuntem ingens sequitur prætorianorum globus. Ille manu & voce expedit sibi viam, nec nisi progressus ad primos ordines gradum continet. Dum iret, milites partim increpat, partim ad pugnam inflammat; & quæ isthæc, vociferabatur, cunctatio est; quæ agendi hæsitatio? Tres jam horas certamus, & nondum vincimus? quamquam præstemus numero, virtute, felicitate, & hosti adversa tamdiu fortuna debilitato non arma solùm nostra, sed ne conspectus quidem ferendus esset? An ego hanc tardiùs vincendi ignominiam perferam? Instaurate mecum pugnam, ac date argumentum, hærere vobis menti decus & vitam Imperatoris vestri. Mœnia intra se claudunt eximias opes. Hæ patent victori, parvi reliqui laboris præmium. Dicentem interrupit sublatus

*1688.* *Turcæ obnituntur.* *Pugna describitur.* *Octovir ante primos ordines.* *Milites in prælium incendit.*

tus

1688. tus ubique clamor, armorumque strepitus. Nam acies, Octoviri exemplo ac dictis extimulata, præcipiti conatu tantaque vi prælium instauravit, ut oppidani ab omni parte impulsi concisique, in interiorem fossam vallumque se retulerint. Ea nova munitio ab insequendo Germanos tenuit, jam fessos diutina dimicatione, nec, nisi dato aliquo ad respirandum tempore, recens inopinatumque adire periculum se posse, ratos. Quocirca minorum ducum imperio in ipsis mœnium ruinis materiam sibi contegendis aggerere connituntur. Octovir speculatus objectæ loricæ tenuitatem, ac secum ipse perpendens: hostes, si spatium daret, collecturos animum, moraturosque victoriam; & qualemcumque moram plus sanguinis, quàm repentinum incursum, hausturam; coactis circum se majoribus ducibus: quin, inquit, nunc rem absolvimus? Parum laboris, multum diei adhuc superest. Invitat occasio; nam facilè, timore impellente, semel motos prosternere; & fausti lætitia eventus vires ac robur auget augendo spem. Tumultuarius ne agger mœnia per arduas ruinas, per corporum stragem transgressos cohibiturus est? & quos præpilatæ hastæ non tenuerunt, tenebit exilis circumposita margini vallorum sepes? Cùm caute aliqui agendum, & plurium vitam modico dispendio temporis redimendam, suaderent; ille segne aversatus consilium, fatusque: ad audendum quem non dicta Imperatoris, exemplum acuat: incredibili audacia in fossam proruit. Cuncti ad memorabile facinus

*Quod magna vi instauratur.*

*Oppidani in interius vallum se recipiunt.*

*Octovir ultro progrediendum censet.*

*Et quibus rationibus.*

*Ingens ejus facinus.*

nus exhorruere; simul ejus periculo, tantæque admiratione virtutis concitati, præcipites se demittunt, subeunt adversam crepidinem, sudes vellunt, in summam loricam enituntur. Et illuc sub idem tempus procurritur a proximo sinistro cornu, daturque pugna. Durum in ea quoque parte ad muros prælium fuerat. Utraque acies, recenti sæpius milite recreata, immobilis vestigio steterat, cumulaveratque occisorum corpora. Sed ubi Germanis patuit, ab dextro cornu superata fuisse mœnia, & Turcas interius se recepisse; ira & pudore præoccupatæ gloriæ ferociter adeò se se intulerunt, ut hostem, infelici alibi eventu consternatum, impulerint; mox dejecerint; detrusumque in ulteriorem aggerem, qui jam ab aliis oppugnabatur, sunt persequuti. Certamen isthic non diu tenuit. Nam oppidani tot jam defuncti laboribus, suaque attoniti calamitate frustra prætoris præfectorumque voce ad arma incendebantur; & Cæsariani prospero successu audaciores urgebant, trucidabantque. In fugam conjectos per vicos & fora insequuntur; non inermes armatosque, non viros ac fœminas, quàcumque occurrunt, ullo ætatis discrimine a ferro excludunt. Illi metu luctuque alienata mente, quà se daret via, partim in arcem, partim in inferiorem urbem, quæ muro ab superiore dividitur, effuso cursu se proripiunt. Alii in ædium penetralia, si fortè defervesceret furor, se condunt. At undique invadebat hostis. Quippe ad strepitum captæ urbis nudata defensoribus mœnia

*1688.*

*Cuncti illum prosequuntur.*

*Prælium ab sinistro cornu pugnatum describitur.*

*Præsidiarii penitus impelluntur, & in fugam conjiciuntur.*

*Maxima ipsorum strage edita.*

*Ubi, & quomodo.*

nia

1688. nia ab omni parte aditum aperuerant. Qua occasione Comites Arcus & Rabutinus effractis claustris milites induxerant per nundinalem portam; Pinius (ut quæ cujusque ipsorum stationi proxima erat) per Danubianam. Igitur ubique strages, rapinæ, stupra, omniaque libidinis crudelitatisque edita exempla; nec quidpiam prætermissum, quo lacrymas & dolorem movet miserrima victarum urbium fortuna. Alibi fores diffringebantur, alibi incidentes in hostem cum multo gemitu dabant jugulum. Si qui per notas deflecterent vias, aliorum occursu haudquaquam morti se subducebant. Nox finem sæviendi fecit. Fama fuit ad novem Mortalium millia ferro absumpta. Cessit militi præda omnis generis opulentissima; Cæsari septuaginta majora tormenta, bellici instrumenti commeatuumque ingens copia. Prætor, Janizarorumque præfectus cum ducentis quinquagenisque armatis in extremum arcis angulum, muro diremptum ab reliquo munimento, confugerant. Facto deditionis signo, Christianorum captivorum turbam ante se locaverant; rati eos clypeum, ne statim opprimerentur, sibi fore; & si declinassent primum furentium impetum, se saltem vita donatum iri. Nec opinio eos fefellit. In servitutem accepti; Prætor Viennam dimissus, Præfectus ab Octoviro Comiti Serenio dono datus; reliqui sub corona venierunt. Stetit Germanis illustre facinus bis mille quingentûm suorum vita; in his pugnantes occubuere Comites Philippus Lictesteinus, Emma-

*Quanta fuerit.*

*Quæ relata præda.*

*Prætor & pauci alii in servitutẽ accepti.*

*Quanti istud facinus Germanis steterit.*

manuel Furstembergius, Scarfembergiusque, & Auspergius, & Styrum, & Rosembergius cum Starembergio, ejus, qui Viennam tutatus fuerat, filio. Ad mille ducentos saucii, quos inter Princeps Commercius, atque ipse Octovir leviter malam ictus. Nudius tertius ab Alba capta ac direpta Sulficarus & Maurocordatus, de quibus jam facta mentio, Solymani regis legati Octovirum convenere. Iter acceleraverant, spe oblatis conditionibus, quibus pax aut induciæ reconciliari possent: urbem ab excidio vindicaturos. In id Gengien quoque literis Bojoarium rogaverat, ut quoad legatos audisset, se sustineret, reputaretque, moram nec inutilem nec injucundam fore. Rescripserat autem, sibi non datam pacis sed belli curam. Si Cæsarem legati adire vellent; ut tutò adeant, imperaturum. Accepta fide, Octovirum salutatum venerant. Is ad augendam cladis horrore Principis majestatem, ostentandamque ejus armorum potentiam, illos in arcis prætoriam domum adduci ad se jubet. Ab vallo per instructam aciem dejectaque mœnia oppidum ingrediuntur, peragrantque fœdas stratasque cadaveribus vias. Ibant composito ad mæstitiam vultu, sed intrepido; funestam cædem suorumque calamitatem miserati potius quàm admirati. Quin Sulficarus non e barbarica disciplina, sed ipsa in maximis ærumnis docente natura, socium identidem admonebat: nil mirum, si tot infortuniis plecterentur probra suæ gentis; non enim felicem semper esse protervitatem. Uno isto telo & alienis vi-

1688.

*Turcarum Legati Albam gracà perveniunt,*

*Quomodo & ubi excepti.*

*Quo animo & vultu incederet,*

*Quos agitarent sermones.*

1688. vitiis, non sua virtute, insuetos antea, Christianos vincere. Ubi in Octoviri conspectum venere, Sulficarus, qui primas agebat partes, illum gentis more paucis alloquitur. Se se nuntiatum ad Cæsarem mitti: Solymanum, Mehemete fratre in ordinem coacto, Turcico diademate inauguratum fuisse, nec alienum ab sua dignitate, quin suo ingenio institutisque, pacis non belli cupidis, consentaneum existimasse, legatione officiisque testari veterem Othomanorum cum Austriacis necessitudinem; quam non probaret a fratre dissolutam, nec per ipsum fore, quin iterum obstringatur. Nimis enim expertum didicisse, quàm grata hominum generi quies sit. Nihil proinde charum jucundumque sibi magis e diuturno, quod egit, otio in solium adduxisse, quàm pacis alumnas fidem & amicitiam. Utramque, si per Cæsarem liceat, exculturum. An verò liceat, certiorem fieri velle. Nam, quòd eximiæ id utilitatis futurum sit, neminem dubitare posse, qui tantam militum feritatem, tantas provinciarum clades aut subjiciat oculis, aut animo complectatur.

*Sulficari ad Bojoarium verba.*

*Bojoarii responsum.*

Responsum tulit: Quæ de pace, maximo humanorum bonorum, diceret, vera esse; sed ea parum adhuc suæ genti (cujuscumque fuerit culpa) in pretio fuisse; atque huc referendos amplificatos ab ipsa nullo juris injuriæque discrimine Imperii fines, solicitatam adversus legitimos Principes populorum fidem, perfidiam armis pecuniaque fultam, violatas inducias. Hæc si Solymanus infecta velit sarciatque;

in-

indolem, quam verbis præseferat recti honestique appetentem, re ostensurum. Qua patefacta, nullo negotio cum Cæsare amicitiam, conciliante illam pari quietis studio ejusdemque voluntatis similitudine, instauratum iri. Sed ista privatim; nam publica auctoritate nihil, quod referat, se habere. Secum deinde epulatos Semlinum ante noctem dimisit; ipsorum libenter obsequutus desiderio, quibus atrox spectaculum dolorem molestiamque acceptæ cladis cumulabat. Ipse dato negotio, ut projectis in Danubium Turcarum cadaveribus, quæ secum terrorem circumferrent, Germanorum sepultis, purgaretur oppidum, relictoque ibi valido præsidio Vidone Starembergio præfecto; cùm in stativa reliquum exercitum divisisset, Viennam pergit, ingenti Cæsaris omniumque Ordinum plausu exceptus; splendidum per se facinus augente viri, cujus auspiciis gestum fuerat, majestate. Capta Alba græca, cumulus accessit ad eam lætitiam, qua Cæsarem Bosniensis victoria, Ludovici Badensium Principis virtute parta, dudum perfuderat. Is cum memorato paullo ante exercitu principio æstatis per sinistram Savi ripam iter fecerat adverso flumine; ab Turcarum præsidiis, quæ pauca illic manserant, omnem prorsus Sclavoniam expediturus. Progredienti nihil usquam cis flumen moram attulit; sponte Barbaris, prout infesta admovebantur signa, cedentibus in adversam ripam. Sic enim Bosniæ prætor apud se constituerat: ut munita stationibus ulteriore

1688.

*Legati dimittuntur.*

*Purgata cadaveribus Alba græca committitur Vidoni Starembergio.*

*Exercitus in stativa dimittitur.*

*Bojoarius Viennam pergit.*

*Badensis Principis Res gestæ enarrantur.*

*Turcæ prorsus trans Savum se referunt.*

1688. amnis ripa Badensem ab eo trajiciendo prohiberet; reliqua nil pensi haberet. Quocirca delectu per provinciam habito duodeviginti contraxerat armatorum millia; quorum parte firmaverat faciliores aditus, cum reliquis circumvolitabat, imminens ex adverso Germanorum copiis. Badensis, jam prope Sclavonia peragrata, non ultra procedendum ratus, Comitem Hofchirchium cum octingentis Croatis, bis centum Germanis concubia nocte tranare jussit. Is ripæ succedens, paucis, quos carris invexerat, lintribus tacite in aquam demissis, traducere catervatim milites aggressus, quingentos jam exposuerat; cùm duo non procul inde excubantia Turcarum millia rem comperisse, ac se se ad irrumpendum comparare, ex ipsorum tumultu accepit. Veritus impendentem perniciem, ab suis illam majori obeundo periculo amoliri statuit. Acie instructa hostem invadit, geminatque primùm tela, mox irruit effuso cursu. Turcæ ex audacia majorem Germanorum numerum suspicati, in pedes se conjiciunt, trecentis primo congressu desideratis, incruenta tamen fuga; non ausis, ne se minores opinione detegerent, Germanis insequi. Aditu explicato legiones Badensis traductas ad hostem ducere instituit. Prætor trans Unnam fluvium castra posuerat, collegeratque ab Savo finitimisque oppidis quicquid ibi armatorum erat, vada impediturus. Ad horum alterum Badensis promovit signa, locatisque tormentis nudavit milite oppositam ripam, in eamque transcendit. Quod

*Bosnıensis Prætoris exercitus quid agat.*

*Quomodo Badēsis Savum trajecerit.*

*Hofchirchius Turcarum globũ aggredi antevertit.*

*Turcæ paventes se recipiunt.*

*Turcæ ad Unnam castra locant.*

Quod ubi a Thrace conſpectum, Conſtanitiam, 1688.
amni ſuperſtantem, validiori firmat præſidio; ipſe *A Badenſi petiti ſe referunt.*
in proximi collis dorſum legiones erigit, tutoque *Germani Cōſtaniam invadunt.*
loco vallum ponit. Oppidum Germani corona cingunt, apertoque arietibus muro non antea ab continua dimicatione abſiſtunt, quam illud obfirmata *Vi capiunt.*
per quatuor horas pugna, dejecto trucidatoque præſidio, vi capiant. Inde continuato itinere Dubitzam petunt. Dum iret, prætor ab tergo eos invadit; ſed immiſſo Germanorum equitatu, non auſus prælio ſe committere, intra vallum rediit. Oppidum a civibus deſertum in hoſtium poteſtatem venit. Dubitza capta, Gradiſcam Savo impoſitam *Alia oppida in ipſorum poteſtatem veniunt.*
digreſſi, vacuam milite aperientemque portas modico præſidio muniunt. Illinc Bagnalucam, nobile emporium, agmen vertunt. Qua direpta, ſuperatoque Varbo flumine mediam illam ſecante, iterum ad Savi ripam, quam ponte conjungerent, deflectentes, Brodam perveniunt. Hæc quoque nullo obnitente Germanos accepit. Dum pons injicitur, erigendoque ad ejus tutelam aliquo munimento tempus atque opera impenditur; exploratores Badenſi nuntium afferunt: Boſniæ prætorem cum octo armatorum millibus quinque non amplius paſſuum *Iterum ad Prætoris exercitum ſigna ducunt.*
millia ab eo diſtare. Ratus ipſos facilè & improviſò opprimi poſſe, noctu cum ala trium millium & bis mille ſagittariis equitibus illuc movit; juſſo peditatu, quoad potis eſſet, approperare. Conſilium *Quo conſilio.*
inierat: inopinato adventu cum hoſtibus congredi

an-

1688. ante lucem; & si plus nimio cujuspiam munitionis ope, aut loci natura obniterentur, inducto peditatu agmen profligare. At consilium fefellit. Nam &

*Turcæ contra Badensis opinionem majori numero.* impeditis itineribus non prius quàm aperto die in eorumdem conspectu fuit; & oculis subjecta, duplo prope major acies apparuit. Cognitum deinde quindena millia complesse. Deliberanti, quid in tanta

*Qui in ipsum movent.* rerum mutatione gerendum foret, in eamque propendenti sententiam ut tentare pugnam auderet; omnem prætor hæsitationem ademit. Etenim e tumulis, ubi cum exercitu considebat, primum atque alterum longo interjecto spatio Germanorum globum ad se venientem conspicatus, milites per ipsos colles circumducit, ut præoccupato itinere medius inter utrumque hostium agmen descenderet, contunde-

*Quo consilio & arte.* retque, priusquam in unum coirent, ipsorum vires. Re Badensis animadversa artem elusit, collem subeundo irritandisque Turcis, ne ultra progrederentur; misso simul ad secundum agmen, qui renuntiaret: accelerato gradu ut opem ferret pugnam ineunti. Et hæc quidem præmissis aliquot sagittariorum tur-

*Pugna oritur ac describitur.* mis statim provocata, quamquam prætor, ubi vidit hostem in clivum sese erigentem, sponte sua in prælium ruit. Janizaros in medio locat, equites in cornua diducit. Et Badensis peditibus sagittarios opponit, equitibus equites gravioris armaturæ lata quantum licuit fronte. Numero longe superabant Turcæ, virtute Germani. Itaque ex alterutro æquatis viribus initio utraque inflexa stetit acies. Nisi

quòd

quòd Janizari facto cuneo sagittarios urgebant adeo, ut non diu adversus confertam turbam tenere se posse viderentur. Quo viso Badensis, subsidiariis turmis secum adductis, equos immittere subditis calcaribus, imperat. Cursu perrumpunt in medios pedites, iisque circumfusi ferociter dimicabant; & ipse inter gregarios cum hoste congressus, duos Janizaros, qui fræno manum injecerant, vibrato ense neci dedit. Res tamen ingenti in discrimine versabatur, cùm tempestive pedites supervenere; qui extemplo collato pede in Janizaros sese inferunt coguntque isthuc penitus arma ac frontem vertere. Sagittarii sumpto ad respirandum spatio, restitutis ordinibus dant rursus impetum, pedestremque aciem tum demum proscindunt dilacerantque. Hinc fuga & cædes. Citius equites, quippe æquato fere numero, a Germanis impulsi se subripuerant. Occubuere Turcarum ad quatuor millia, in his prætor, præfectusque Janizarorum strenue inter primos ordines digladiati. Capta signa militaria quatuor & triginta, cunctaque impedimenta. Reliqui per notos saltus sibi pedibus consuluerunt, domos regressi, unde tumultuario delectu educti fuerant. Germanorum ducenti solùm morte multati, plures vulneribus. Parta victoria, Badensi animus erat, infesto exercitu provinciam peragrare, ejusque caput Serajum petere. Sed horridi interjacebant montes; quibus superandis non idoneum anni tempus, non militi robur suffectura videbantur. Commeatus quoque in sermo-

*1688.*

*Badensis periculum & bellica virtus.*

*Turcæ fugantur.*

*Quanta strage.*

*Quot Germanorum ceciderint, aut vulnerati fuerint.*

*Cur Badensis victoriã non sit persequutus.*

1688. monem veniebant, Turcis illos facilè subducturis; nec, qui tot incolarum Christianam religionem sectabantur, spem ullam auxilii dabant; dira consuetudine obduratis ad servitutem ipsorum animis. Itaque munitioribus ad Savum oppidis milite confirmatis; reliquas copias eo flumine ad Brodam traducto ad Lotharingium ducere, ut sibi indictum fuerat, aggreditur; quibus ad Gengienem, si fortè Albæ græcæ opem laturus accederet, reprimendum uteretur. Verùm non ita multò post accepto nuntio, hunc viribus invalidum longius recessisse, & Lotharingium ab exercitu digressum; iisdem copiis in hiberna dimissis, Viennam petit. Hæ tot tantæque Turcarum clades Byzantium delatæ luctu metuque civitatem implevere; nec ab tumultu abstinuisset, nisi isthuc sæpius ruentem Mustaphus Visirius non ita multos ante dies plurimorum cæde funditus compressisset. Ad eum postrema conjuratione Quintili ineunte concitandum valuerat opinio dissipata per omnium ordinum cives: Solymanum regem, moderandi Imperii & rudem & insuetum, ab tam sæva reipublicæ tempestate cum omnium pernicie obrutum iri. Nec quidpiam mutandis auspiciis profectum fuisse: quippe inexperto Principe rara civium felicitas. Querelas acuebat commota in Mustaphum ira ex asperiori ingenio, quo ipsi ad severiorem militiæ disciplinam, cogendamque pecuniam utendum erat. Utrumque grave civibus militibusque magnam in eum invidiam conflaverat; & supremus Ja-

*Statuit suas copias ad Lotharingium ducere.*

*Sed cum iis nihil adversus Gengienem opus esse intellexerit in hiberna dimittit.*

*Ipse Viennam petit.*

*Byzantii tumultuatum & quare.*

*Visirius odio habetur, & cur.*

Janizarorum præfectus, privatis cum illo discordiis 1688.
exacerbatus, adduxerat in suam sententiam primores *Ad cujus necem plures conspirát.*
militiæ duces, iique inter se de ipso necando conspiraverant. Simul verò constituerant, Solymanum solio dejectum in pristinam privatæ vitæ consuetudinem reducere, *De Solymano in ordinem cogendo consilium capiūt.* rursumque ad gubernandum Imperii clavum Mehemetem adhibere; quem diu felicem, aliquando beneficum, semper regnandi potentem *Ac de Mehemete in solium reducendo.* experti fuerant. Re deliberata, tertium solemnis statique Turcarum jejunii diem patrando facinori *Conjurationis ordo ac tempus.* edicunt; arbitrati, unumquemlibet prophanæ intentum religioni, cæterisque solutum curis, se facilem aggredientibus præbiturum. Fortè, ut plerumque accidit, *Ea detegitur & quomodo.* unus conjuratorum, seu mobilitate ingenii seu præmii largioris spe, primo celebratæ superstitionis die cuncta Mustapho, hic Regi ordine exposuit. Quem attonitum metu, in omnesque sese affectus versantem Mustaphus jubet bono animo esse; *Regi Visirius animum cōfirmat.* tantùm, ut duo non sibi deneget, silentium & auctoritatem. Quibus impetratis, Bizantii prætorem, *Quid gesserit ad evertendam conjurationem.* præfectumque Janizarorum ad se accersitos, & clam cymbis impositos; cùm hiscere, derepente oppressi, non auderent; longius in Asiam seorsum custodiendos misit. Iis remotis, unde conjuratis robur consiliumque; facto fidissimorum equitum octingentorum globo, capita primùm turbarum petit contrucidatque. Dein quotquot delatione, aut e re nata suspicionem sibi rerum novandarum moverant, ad quingentos brevi momento occidione occidit. Ad

1688\. Solymanum regressus, quæsitusque: Satin salvæ? Salva, inquit, Imperator modò res est, & quies consternatione aut strage parta. Sed quæ metu inducitur, rarò manet; cientibus procellam & ira injuriæ, & spe vindictæ. In tanta Mortalium colluvie, qua Byzantium redundat, tumultus prorsus extinguere, nimium difficile, præoccupare difficilius; obscurante nefaria hominum consilia multitudine, audaciam fovente. Itaque, si fidem mihi adhibes, Adrianopolim, alteram Imperii sedem, progrediendum; ubi minor urbis majestas, major securitas; obedientiam conciliante populi raritate, obsequium inopia. Dictis annuit Solymanus, eodemque die tabernacula extra mœnia poni profecturis, jussit. Postridie iter arripuit, secum Mehemete ejusque filiis adductis; nemini hæc regnandi pignora crediturus. Ita ab domesticis seditionibus coercita paullo ante regia civitas, renuntiata postmodum Imperii vulnera mæsto silentio accepit; quo tamen se comprimere potius ingentem dolorem, in acerbissimas turbas, cùm tempus foret, erupturum; quàm moderate ferre, argumentum daret. In reliquis provinciis apertiores animorum motus, ira, & questus. Sedati verò Visirii prudentia solertiaque. Et ejus quidem virtute tum temporis Othomanicum stetisse Imperium, videri potuit; nunquam illud, postquam ad istam magnitudinem pervenit, vehementiùs concussum. Quamquam re vera inclinatum vacillansque nihil magis firmaverit, quàm

*Regi suadet, Adrianopolim ire. Qui annuit.*

*Ac postridie illuc iter suscipit fratre ejusq; filiis secum adductis.*

*Compressa conjuratione Byzantiū quievit, quāquam tot cladibus exasperatū. In reliquis provinciis inducta quies.*

*Visirii virtute Othomanicū Imperium tunc stetit.*

*Seu potius orto inter Christianos Principes bello.*

quàm ortum ſub hujus æſtatis finem inter Chriſtianos Principes bellum internecinum, atrox, diuturnum; quod mandare poſteritati, ejuſque exponere cauſas jam nunc aggredimur. 1688. *Quod altero volumine deſcribitur.*

*Finis Tomi primi.*

# Monitum Lectori.

*NEmo est, qui nesciat, hanc latine scribentibus dari veniam, ut quæ veteri Latio peregrina adveniunt, externa atque adventitia nuncupent voce; dummodo id non licenter, nec sine lege. Harum illa prima videtur esse, ut novæ rei significandæ ab aliqua eidem simili cognataque nomen accipiant. Quæ si non suppetat, prisco Latinorum more e græco sermone petant. Sic enim ab ipsorum instituto non deflecti, barbariem declinari, ac dictionis elegantiæ melius consuli. Denique ut quicquid recens adducunt, aurium judicio probatum sit. Hujusmodi ego legibus obsequutus haud refugi bombardas majoris tormenti, majoris machinæ, arietis, catapultæ vocabulis appellare. Plura siquidem in utrisque conveniunt. Contra verò nunquam ausus sum Marescalli, Ammiralii, Galeatiæ voces, aliaque id genus usurpare; cum Latini germanas Legati, Præfecti classis, e græcoque traductæ mollitæque usu Hepteris habeant. Aliqui magni nominis Scriptores illas adhibere non dubitarunt. Verùm ego plurima ipsorum dicendi ornamenta, non quidpiam labis imitari vellem. Quin & minores machinas vocarunt tubulos Sclopetosque, barbare quidem & invenuste. Malui ego, parum inflexo a Graiis verbo, pyroscorpiones, pyrobalistas. At enim cujus non ferirent aures Grenatum, Grena-*

ta-

*tarii, vix non Mortaria, Palandræ? Horum nomina, cùm nonnisi ineleganter e Latii lingua, quæ voces ægre conjungit, peti & coagmentari possent, e græca penitus adduxi; & pyrochitrum, ignescentem pilam; pyrochytrophoros, qui eas ferunt; pyrolmum, ignivomens, ut ita dicam, mortarium; pyrolmophoras Palandras nuncupavi; aliaque hujusmodi, quorum mox subdam indicem, ne legenti negotium facessant. Quod attinet ad urbium, fluviorum, provinciarumque nomina, ab latinis censui non discedendum. Sunt, qui perspicuitatis gratia non alia exhibenda contendunt, quàm quæ modo in hominum ore versantur. At non vident, ita rem cæteroquin latine scientibus manifestam, obscuram involutamque redditum iri? Non enim unum idemque ab omnibus Europæ gentibus usurpatur illorum vocabulum. Itali, & Galli, ut exemplum afferam, Serviæ principem urbem Belgradum vocant, Germani Veissemburgum, Hungari Nandorum, Illyrii Biogrodum. Quorum ne igitur ratio habenda est in ejus nomine referendo? Et si unius populi habeatur, an non illud tot reliquis ignotum erit? Quantò igitur melius latina voce Albam græcam proferre, quæ cunctis latinitatis peritis, quibus tantùm hæc nostra qualiscumque lucubratio patère debet, ignota esse nequit. Hæc pauca, amice lector, de re parvi momenti, sed quæ multùm literatorum sermonibus agitatur, te monitum volui. Vale, & nostro non tenui labori faveto.*

IN-

# INDEX

## *Italicarum vocum ad bellicam artem spectantium, quæ in hoc Opere latine exponuntur.*

### MILITARES PRÆFECTURÆ.

| | |
|---|---|
| Generalissimo | ( Imperator<br>( Supremus exercitus Dux |
| Marefciallo | Legatus |
| Generale dell' Artiglieria | Præfectus Fabrûm |
| Tenente Marefciallo )<br>Luogotenente Generale ) | Prolegato |
| Sergente Generale | Instructor exercitus |
| Colonnello | Tribunus militum |
| Tenente Colonnello | pro Tribuno |
| Sergente Maggiore | Instructor legionis |
| Capitano | Centurio |
| Tenente | pro Centurione |
| Sergente | Instructor Cohortis |
| Dragone | Eques Sagittarius |
| Granatiero | Pyrochitrophorus |
| Alabardiere | Hastatus |
| Reggimento | Legio |
| Brigata di Cavalli | Ala equitum |
| Compagnia di Fanti | Cohors |
| Compagnia di Cavalli | Turma |

Com-

| | |
|---|---|
| Compagnia di Cavalli leggieri | Turma levis armaturæ |
| Ammiraglio e Capitan Generale | Præfectus Classis, aut maris |

## INSTRUMENTA MILITARIA.

| | |
|---|---|
| Artiglieria | (Major Machina<br>(Majus Tormentum<br>(Catapulta<br>(Aries |
| Moſchetto )<br>Archibugio ) | ( Pyroſcorpio<br>( Pyrobaliſta |
| Piſtola | Manuale Tormentum |
| Bomba | Olla incendiaria |
| Granata | Pyrochitrum |
| Mortaro | Pyrolmum |
| Palla di Cannone )<br>o di Moſchetto ) | ( Telum<br>( Jaculum |
| Picca | Sariſſa |
| Alabarda | Haſta |
| Cavallo di Friſia | Hiſtrix |
| Sciabla | Enſis Scythicus |

## VARIA MUNITIONUM GENERA EARUMQUE PARTES.

| | |
|---|---|
| Baluardo | Propugnaculum |
| Faccia del Baluardo | Frons propugnaculi |
| Fianco del Baluardo | Latus propugnaculi |
| Piazza baſſa del Baluardo | Inferior area propugnaculi |

Fe-

| | |
|---|---|
| Feritoria | Fenestella |
| Muraglia | Lorica murorum |
| Parapetto | Loricula |
| Banchina | Scamnus |
| Strada coperta | Via tecta |
| Rivellino | ( Triquetra Munitio<br>( Parma promuralis |
| Mezza luna | Opus Semilunare |
| Opera a corno | Opus cornutum |
| Opera coronata | Opus coronarium |
| Bonetto | Castellum |
| Terrapieno delle Mura | Agger interior |
| Ponte levatojo | Pons sublicius |
| Palizzata | Sepes Vallorum |
| Linea di circonvallazione | Vallum |
| Approcci | ( Vineæ<br>( Agger militaris |

## NAVIUM GENERA.

| | |
|---|---|
| Nave da guerra | Bellica navis |
| di Mercanzia | Oneraria |
| di trasporto | Actuaria |
| Palandra | Pyrolmophora |
| Galea | Quinqueremis |
| Galea bastarda | Hexeris |
| Galeazza | Hepteris |
| Galeotta | Biremis |
| Battelli ) | ( Lintres |
| Barche, e simili ) | ( Cymbæ, Lembi |

IN-

# INDEX
## Rerum notabilium.

### A

ABaffius Michael Hungaricas Seditiones fovet. Illum Cæsar in suas partes traducere studet, sed frustra. 385. Vim eludit in arcem ingressus. 386. Opem Turcis submittere parat. 488. Fogaratii se abdit. 491. Cum Lotharingio paciscitur, & quibus conditionibus. Ibidem.

Abdius Budæ prætor, ejus indoles ac strenuitas. 394. Extrema conatur in Urbis discrimine; pugnans moritur. 424.

Acarnania & Leucas in Venetorum potestatem redactę. 288.

Agria Germanis in deditionem venit, & quomodo. 494.

Alba græca describitur. 600. Expugnatur, quomodo, qua strage, & quibus Captivis. 608.

Alba regalis describitur, a Germanis in ditionem redigitur, & quo pacto. 587.

Alostum Gallis ab Hispanis negatur. 56.

Angli Jacobo Eboracensium Duci, qui postmodum Rex, ob Catholicam Religionem adversi. 16. Ingentibus discordiis lacerantur; quæ causæ; unde origo. 12. & seq. Conjurant in Carolum Regem, & quare. 16. Iterum tumultuantur adversus Jacobum Regem, quare, & quomodo. 367.

Anglicanum Concilium in Catholicos sævit, quam ob caussam. 39. Pecuniam Regi negat pro Tingi tuenda. 40. Ejus Aula inferior Eboracensem proscribit. Superior dissentit. 39. Oxonii congregatur; ibi Aula inferior Eboracensem iterum proscribit; Regis auctoritatem minuere conatur. Aula superior dissentit. 45.

Arausionensis Vilhelmus quando primùm de Angliæ Regno occupando cogitarit. Qua re ac spe inductus. 16. Infido & infesto adversùs Jacobum Angliæ Regem animo, & quibus artibus. 360. In Angliam cum aliquot legionibus ire statuit, & quo consilio. Ab Jacobo Rege excluditur, & quare. 366.

Anglicos tumultus fovet. 367.

Argatelius turbas in Scotia movet, quomodo, & quo exitu. 362. Capitur, necatur. 364.

Arduba oppugnatur a Venetis, describitur, & expugnatur. 582.

Argentoratum a Gallis in potestatem redigitur. 59. Quo obtentu, quomodo, & quibus conditionibus. 60.

Asyli jus Romæ a Regum Legatis detentum quando inceperit. 526. A quibus summis Pontificibus prohibitum. 527. Ab Innoc. XI. Pont. Max. deletum. 528. A Lud. XIV. Galliæ Rege retineri curatur. 529. Dimissum, quomodo & quando. 531.

Athenæ describuntur; oppugnantur a Venetis; in potestatem recipiuntur. 505. Deseruntur abductis Civibus. 565.

Atlaglicus Bosniæ prætor Singum occupare conatur. 506. A Venetis repellitur. 507. Ardubam defendit, & in servitutem ducitur. 582.

Avenio in Gallorum potestatem redigitur. 530. Pontifici Maximo restituitur. 532.

Aurelianensis Philippus plura petit hæreditatis jure ab Octoviro Palatino, & quæ 375.

Auria Marchio Joannes Baptista Agriam diu obsessam in deditionem accipit. 494. & seq.

# B

BAtavi bello in angustias redacti, & unde iis subsidia. 4. Invitis Fœderatis pacem cum Gallis constituunt, & quibus conditionibus. 7. Quomodo in id inducti. 8. Auxiliari Hispanis deliberant, sed non unanimes, & frustra. 227. Primi cum Gallis de vicennalibus induciis conveniunt. 240. Jacobo Angliæ Regi infensi clam turbas fovent. 361.

Badensis Marchio Hermanus quomodo bellum adversus Turcas gerendum putet. 307. A Cæsare Budam mittitur pro restituendis afflictis rebus, sed frustra. 274. Specie honoris ab Aula dimovetur, & quare. 476.

Badensis Princeps Ludovicus cum militum globo ad expediendum a Turcis aggerem militarem circa Viennam. 189. Præest dexteræ alæ in prælio prope Parchamum, ejusque magnum ibi ad victoriam momentum. 203. Dextrum agmen ducit in pugna prope Vacciam. 248. vulneratur. 410. aliquot oppida

pida in inferiori Hungaria recipit. 434. De Lotharingio queritur, quare; fine commeatu difcedit. 492. In Bofniam exercitum ducit, & qua ratione Savum tranfmittit. 612. Cōftanitiam, Dubitzam, Bagnalucam, Brodam fub imperium redigit. 613. Cum Bofnienfi exercitu ftrenue pugnat; duos Turcas fua manu trucidat; copias fundit, & quanta cæde. 614.

Bagnaluca Germanis deditur 613.

Bellefontæus a Lud. Galliæ Rege in Cataloniam cum exercitu mittitur, Gerundam oppugnat infelici eventu. 234.

Bethuniæ Marchio Galliæ Regis Legatus Joannem Poloniæ Regem a Turcico bello diftrahit, & quibus ratio nibus. 301.

Bibliotheca Matthiæ Corvini Regis Hungarici ab incendio fervatur, & Viennam deducitur. 426.

Bojoarius Octovir Maximilianus Budam cum octo militum millibus pergit. 269. Mariæ Antoniæ Auftriacæ nubit; quibus conditionibus eæ nuptiæ conciliatæ. 303. quæ gefferit adverfus Ibraimum Serafcherium 326. partem exercitus ducit. 387. Albam regalem invadendam fibi petit. 388. fuas copias Budam ducere abnuit, & quare. Cæfaris auctoritati cedit 392. ingens ejus ftrenuitas in Budæ oppugnatione. 396. & feq: pari imperio cum Lothar: in Turcas exercitum ducit. 477. magna bellica virtute & confilio pugnat. 481. vincit. 482. & feq: quibus conditionibus ad Albam græcam aggrediendam, atque figna illuc ducenda fuadetur. 593. quomodo Savum exercitum traducit. 594. in Albæ oppugnatione ingens ejus ftrenuitas ac facinus. 606. illam expugnat. 607. ejus refponfum ad Turcarum Regis Legatos, & quomodo eos excipit. 610. fummo cum plaufu Viennam redit. 611.

Bonvifius Cardinalis Francifcus Innoc: XI.P.M. Orator apud Cæfarem quantam huic pecuniam curaverit, & unde. 379.

Brandeburgenfis Octovir cum Sveciæ Rege pacem componit & quibus conditionibus. 11. fiftere jubet fuas copias Viennæ obfeffæ auxiliatum miffas, & quare. 173.

Branfuicenfis Dux conciliatur Sveciæ Regi, & qua lege 11.

Broda Germanis accedit. 613.

Buchingani Dux ex Anglicano Senatu pellitur. 25.

Buda defcribitur, & oppugnatur

tur. 252. qui ibi Prætor & quod præsidium. 253. oppugnatio a Germanis deseritur, quanta utriusque partis clade. 275. iterum a Germanis oppugnanda decernitur, & quamobrem. 392. qui ibi Prætor, qui apparatus, præsidiumque. 393. oppugnatur. 395. vi superatur. 425. qua utriusque partis cæde in omni oppugnatione. 426. in discrimen proditione venit. 473. quo auctore, quo ordine, & quomodo res eluditur. 474.

Budianus Comes Christophorus Turcis aditum Arrabonis amnis aperit, & cum perduellibus se suasque copias conjungit. 131. Cæsari cum pluribus Hungarorum Proceribus reconciliatur. 212. ad Budæ oppugnationem vocatur & advenit. 411.

Burgomainerus Hispaniësis Regis Legatus Cæsarem ad pacem Hungaricam suadet, quibus argumentis, & quo consilio. 87.

# C

Calviniani in Gallia plerumque Catholicam Religionem amplectuntur; quid in id rei gestum, ipsorumque querelę. 374. & seq.

Caprara Comes Albertus Cæsaris Legatus ad Mehemetem Regem. 90. Legationis exitus. 92.

Caprara Comes Æneas Tehelio se opponit. 83. Neoselii oppugnationi præficitur, illudque vi expugnat. 332 Cassoviam invadit, 340. in deditionem accipit, 342. præest exercitui, dum Buda expugnatur. 423.

Carolus Angliæ Rex Concilium Eboracensi Fratri adversum dissolvit. 21. Fratrem in Belgium mittit, & quare ibid. se Præsbyterianis permittit ibid. iterum Concilium Fratri infensum dimittit. 22. graviter ægrotat. 23. Conjuratis in Eboracensem infestus. Eorum aliquos Senatu movet. Monumetium in exilium pellit. 25. Ludov. Regem pro tuenda Noviomag. pace petit, sed frustra. 33. Eboracensem in Scotiam mittit, & quare. 34. negat Monumetium sibi e legitimo matrimonio natum. 36. Concilium convocat, & quid in eo proponit. 37. frustra tentatur, ut Eboracensem a Regno excludat, & Concilium dissoluit. 40. quod Oxonii convenire jubet. 41. dimittit, & quare. 47. Urbium privilegia expendit, & quo consilio. 48. quo exitu. 49.

Præs-

Præsbyterianos prohibet a Republica, & in falsos delatores inquirit. 50. in ipsum conjuratur, & quo casu insidias vitaverit. 223. moritur. 358. Catholicam Religionem moriens amplectitur; aliquâ de ejus vita. 358., & seq.

Carolus Hispaniæ Rex de Batavis queritur, & quare. 6. negat ea lege pacisci quaGalli volunt ibid. denique consentit. 8. nubit Mariæ Aloysiæ Aurelianensi. 25.

Carolus Lotharingiæ Dux V. Lotharingius.

Carolus Octovir Palatinus V. Palatinus Octovir.

Carolus Sveciæ Rex V. Sveciæ Rex.

Carrafa Antonius D. Jobi Fanum acquirit. 383. Monchatium invadit, sed frustra, & quare ibid. suas Copias Budam adducit. 411. Segedunum cum iis petit, ac digreditur. 428. in Transylvaniam properat ad prohibendos tumultus. 585. res componit. 586. Lippam invadit, & subigit. 590.

Carrafa Georgius magnus Equ: Hierosf. Magister eligitur. 43.

Casalis arx in Gallorum potestatem venit, quomodo, & quare. Varia pridem ejus sors. 52.

Catholici in Anglia divexantur. 10.

Chalcis, & ejus a Venetis oppugnatio describitur. 567. & seq.

Cometes ingens, & de illo quidpiam. 44.

Concio Abdii Budæ Prętoris ad milites. 394. alia in extremo ejus urbis periculo. 422. Alberti Capraræ ad Visirium pro pace. 91. Burgomaineri ad Cæsarem de conciliandis Hungaris perduellibus. 87. Caroli Anglię Regis adConcilium. 38. alia 45. Coharii ad præsidium Fillechi. 97. Gengienis ad Albæ Gręcæ Prætorem. 597. Genuen. Ducis ad Gal. Reg. 241. HermaniBadensis apud Cæsarem de dividendo exercitu. 307. Hungarorum perduellium ad Mustaphum Visirium. 72. Joannis Poloniæ Regis ad milites. 457. Lotharingii pro suadenda Budæ oppugnatione. 388. alia de non dividendo exercitu. 308. Mauroceni pro Nauplia invadenda. 443. item apud ipsum pro Candia. 561. item pro Eubæa. 562. Mehemetis Budæ prætoris ante pugnam prope Vacciam. 249. Mehemetis Neoselii prætoris ad milites. 332. Mehemetis Regis ad Mustaphum Visirium, dum ei Vexillum pro bello prębet. 128. Muphtii ad Mehemetem Regem pro fugiendo Hungarico bello. 76. Mustaphi visirii ad Mehe-

hemetem pro gerendo Hungarico bello. 98. Mustaphi alterius Visirii ad Solymanum Regem pro suadendo ejus Byzantio discessu. 618. Nahitii ad Mehemetem Regem ut exauthorationi acquiescat. 543. Starembergii ad Viennæ præsidium. 138. ejusdem ad Viennenses. 139. Sulficari Turcici legati ad Bojoarium. 610. Valdestaini ad Poloniæ Regem 105. ejusdem ad Senatum Polonum. 106. Turcarum conjuratorum adversus Solymanum Visirium 538. in Veneto Senatu pro non excipiendis in patricium Ordinem novis familiis. 295. contra pro excipiendis. 296. pro suscipiendo Turcico bello. 218. Veteranii ad milites ante pugnam cum Solymano Visirio. 431.

Condæus Henricus moritur. 523. aliqua de ipso. 524.

Constanitia in Germanorum ditionem transit. 613.

Controversia plurium Oppidorum inter Germanos, & Gallos unde orta; quæ utrinque rationes. 29. & seq.

Corinthus a Turcis deserta Venetis accedit; describitur, & prisca ejus fortuna 501.

Cornelius Hjeronymus Singum occupat. 453. Neocastrum invadit, & occupat. 508., & seq. Ardubam oppugnat, & in potestatem redigit. 582.

Corones oppugnata a Venetis. 344. deditur. 350.

Cosachi qui, ubi degant, quibus legibus & institutis. 280.

Cosmus III. magnus Ætruriæ Dux auxilia Venetis submittit & quæ. 284. 343. 436. 509. 561.

Cotoneri magni Eq: Hjer: Magistri mors. 41.

Chyniacum Galli ab Hispanis obtinent. 56.

# D

Dalmatæ qua indole & disciplina. 194.

Daniæ Rex cum Svecis pacem statuit, & quibus conditionibus. 11.

Deghenfeldus Annibal Venetæ militiæ supremus dux. 351.

Draschovitius Comes adversus Cæsaris postulatis. 533. admonetur ut se cohibeat. 534.

Dubitza in Germanorum potestatem venit. 613.

Dumbartonus pro Jacobo Rege cum Argatelio pugnat felici eventu. 363.

Dunevaldus cum suis copiis Budam advenit. 411. Sclavoniam occupat. 492. & seq.

Duratius Feversami Comes pro Jacobo Rege adversus Monumetium prælium init & vincit, 365.

Eleo-

# E

Eleonora Ferdinandi III. Cæsaris uxor moritur. 523.
Eleonora Magdalena Neoburgensis, Imperatrix, Hungarico diademate coronatur. 85.
Epidaurii Venetis suspecti, & quare. 583. in Cæsaris tutelam se tradunt ibid.
Erdedius Comes Bosniam populatur. 337.
Esterasius Hungariæ Palatinus dissidia suæ Gentis cum Cæsare componere studet, sed frustra. 85. & seq: ab aliquot legionibus deseritur. 141. Budam cum Hungaris pergit. 411.
Eugenius e Principe Sabaudiæ Domo periculum in prælio adit. 396. ejus strenuitas, & vulnus. 410. 601.
Euripi varietas, & reciprocandi causa. 568.

# F

Fillechum Turcis deditur, & diruitur: 100.
Fitzarius aliique delatores in Anglia necati. 50.
Fochieræ Marchio ad Carolum Hisp: Regem Legatus pro tuendo Delphini jure in ea Regna quod responsum acceperit. 305.
Fœdus inter Cæsarem, & Sarmatas adversus Turcas quibus conditionibus ictum. 114. Romæ apud P. M. jurejurando firmatum. 115. inter ipsos & Venetos. 220. inter Germaniæ Principes, qua de causa; ejus quis auctor? Galliarum Regi suspiciosum. 468.
Franciscus Maurocenus. V. Maurocenus Franciscus.
Frangipanus in Leopoldum Cæsarem conjurat & necatur. 65.

# G

Gallenfeldius Vissigradiam a Turcis defendit, ac tradit, quare, & quibus conditionibus. 322.
Galli subobscure Luxemburgum petunt 56. Belgium invadunt. 32. populantur & quare 57. Navarram invadunt, Gerundam obsident, & repelluntur. 233.
Gallovidiæ Comes Henricus causam Calvinianorum agit apud Galliæ Regem, sed frustra. 373.
Gedichus Asiatici tumultus auctor quid agat. 553. quomodo sedatus. 554.
Gengien Osmanus Thracii tumultus auctor, ejus indoles, & res gestæ 553. sedatur, & quomodo. 554. Seraschierius creatur, & Albæ grecæ moratur, quo suorum numero. 592. il-

592. illinc recedit, & quo colore. 597. Bojoarium ab Albæ Grecæ oppugnatione dissuadet, & quibus rationibus. 609,

Genua a Gallis labefactatur ollis incendiariis. 236. frustra armis tentatur. 237. ejus Senatus constantia. 236. cum Galliæ Rege reconciliatur, & quibus conditionibus. 241. ejus Dux cum quatuor Senatoribus in Galliam ad Regem pergit, & liberaliter excipitur. 242.

Germani cum Gallis litigant, & qua de re 28. de Galliæ Rege queruntur, & cur. 29. de Gallis refrenandis cogitant, & quid decernant. 58. & seq. pacem cum Gallis retinendam statuunt, quare, & quomodo. 227.

Granæ Marchio Belgii prætor Gallis obnititur infelici eventu. 225.

# H

Hallevillus cum suis copiis a Turcis petitur, ubi, & qua occasione; vulneratur, & moritur. 245.

Haillerus Neoselium commeatibus prohibet, & quomodo 313. suas legiones ad Budæ oppugnationem ducit. 411.

Henricus Beaumontius Lavardinii Marchio V. Lavardinius.

Henricus Condæi Princeps. V. Condæus.

Hermanus Badensis. V. Badensis Hermanus.

Herzegovinæ prætor Venetorum oppida in Dalmatia invadit, quo utrinque successu. 354.

Heuslerius Tehelium prope Julam, ejusque copias fundit, & fugat. 586.

Hispani a Batavis deserti cum Gallis se componunt, & quibus legibus. 8. arma capiunt Belgium tutaturi, infelici successu. 32. ingenti siccitate, deinde imbribus laborant. 41. cum Gallis de vicennalibus induciis paciscuntur. 240.

Hofchirchius Comes Turcarum globum fugat, & quomodo. 612.

Hovvardus Vilhelmus ab Anglicano Concilio neci datur. 39. falsò insimulatus cum Catholicis in Regem conjurasse. 50.

Humierefus a Galliæ Rege cum exercitu in Navarram mittitur, & quo eventu. 231. cum Bellefontæo Gerundam oppugnat, & repellitur. 234. Rhodam invadit, ac deserit. 238.

Hungaria describitur. Gentis mores, instituta, reipublicæ ratio. 62. quomodo

in Auftriacæ Domus ditionem venerit. 63.
Hungari in Leopoldum Cæfarem feditiofi, & quare. 61. arma capiunt, & quo obtentu. 66. veniam iterum ab eo petunt, & impetrant. 343.
Hungaricum Concilium plura pro fedandis turbis decernit, & quæ. 84. aliqua Cæfaris poftulata rejicit. 532. denique concedit, & quare. 534.
Huffainus Bofniæ prætor Neocaftro opitulari contendit, fed fruftra. 512.

# I

JAblonoufchius Polonorum fupremus dux infelicem in Turcas expeditionem fufcipit. 357.
Jacobus Eboracenfium Dux, deinde Angliæ Rex, invitus filiam Araufionenfi nubit, & quare. 17. ob Fratris morbum in Angliam redit. 23. iterum difcedit. 24. in Scotiam mittitur. 33. Londinum a Rege revocatur. 34. obnoxios habet aliquot Britanniæ provincias, omnemque Scotiam. 35. ab Scotiæ Concilio Regni hæres pronuntiatur. 51. ab Anglicanis Academiis afferitur, ab Regno ob Catholicam Religionem excludi non poffe. 52. infidias Conjuratorum quo cafu declinet. 223. Fratri in Angliæ Regnum fuccedit omnium plaufu. 359. primi in eum tumultus. 360. legem abrogat iniquamCatholicis. 368. quomodo, & quibus argumentis. 369. quæ hinc turbæ ibid. plures ob illas multat, & quos. 370. Monumetium furripi curat, fed fruftra. 361. hunc conjurantem vincit & capite plectit V. Monumethiæ Dux.
Jacobus Joannis Poloniæ Regis Filius a Patre vitæ periculo liberatur. 202. difcrimen adit in Kameneci oppugnatione. 521.
Ibraimus Budæ prætor quam fententiam protulerit pro repellendis Vienna auxiliaribus. 181. ejus virtus in ipfis propulfandis. 186. capite plectitur, & quare. 199.
Ibraimus Serafcherius, quo militum numero prope Budam & quid illic gefferit. 253. 256. 257. 260. 270. & feq. quo exercitu, & quo confilio ad Neofelium liberandum pergit. 320. Strigonium obfidet inani fucceffu. 322. de pace componenda adLothar. mittit. 335.
Ibraimus Vifirius bellum inftruit & quomodo. 215. in Rhodum relegatur, mox occiditur. 380.

Illocum a Turcis deferitur. 588.

Innoc. XI. Pont. Max. opem Cæfari in Turcas fpondet. 103. conciliator Fœderis facri. 114. Genuenfes in Galliæ Regis gratiam reducit. 241. pecunia Cæfarem juvat. 299. Venetis militum & quinqueremium auxilia fubmittit. 284. 343. 436. 509. arbiter conftitutus inter Palatinum, & Aurelianenfem, deinde folùm pacificator, & quare. 376. demum a Galliæ Rege repudiatur & quamobrem. 531. Cæfari aliquot pacis conditiones a Gallis propofitas exponit. 378. aliqua Principum auxilia Cæfari curat, quæ, quo eventu ibid. fidem à Ludovico Rege accipit de non turbanda Germania Palatini caufa. 379. Leopoldum ad profequendum cum Turcis bellum urget. 467. Ludovicum Regem a Germanico bello removet. 469. pecunia Cæfari opitulatur. 476. Afyli jus a Regum Oratoribus Romæ affertum delet. 526. Cardinalem Furftembergium coadiutorem Archip. Colon. dari negat. 530.

Joannes Auftriacus moritur. 26.

Joannes Poloniæ Rex Bellum cum Turcis a fuis decernendum curat. 106. Viennam auxiliatum pergit & quo militum numero. 171. ejus comitas cum Lothar. aliifque ducibus. 172. confulit quomodo ferendum Viennæ auxilium fit. 174. ejus bellica virtus in Vienna liberanda. 189. & feq. Vexillum Turcicum Innoc. XI. Pont. Max. fignum Viennæ liberatæ mittit. 194. cum exercitu in Poloniam redit non fine Germa. querelis & quare. 211. Coccinum occupat 279. Kamenecum fruftra aggreditur. 282. magna fuorum clade in Sarmatiam regreditur, & ejus magnanimum dictum. 283. Turcicum bellum urget, & unde incenfus. 454. fędus init cum Mofchis adverfus Turcas, & quibus conditionibus. 455. exercitum in Scythas ducit. 456. Jaffium occupat. 457. Prefmiliæ Epifcopum legatum mittit ad Innoc. ad Cæfarem & ad Venetos, quibus cum mandatis. 518. ftudet Jacobum Filium fucceforem fibi defignari, & fruftratur. 556. Radziviliæ Nuptias eidem conciliat, & fallitur. 557. inde iratus Kameneci oppugnationem deferi jubet. 558.

Jofeph Auftriacus Hungariæ Rex falutatur. 532. ejus inaugu-

gurationis cæremoniæ. 534.
Ismail adversus Venetos Seraschierius Navarrino opem ferre studet. 439. vulneratur in pugna & recedit. 441. auxilium Naupliam ducit & funditur. 446. Naupliam improviso adoritur, sed frustra. 496. Venetis quomodo se opponat prope Patras. 498. pugnat & vincitur. 499. Athenis auxiliari curat, sed frustra. 505.

# K

Kameneci præsidium erumpens conciditur. 521.
Karansebes Veteranio cedit. 592.
Kiovia in Moscorum ditionem quomodo redacta, & ejus varia sors. 455.
Konigsmarcus Comes Otho Vilhelmus supremus Venetæ militiæ ductor in Peloponneso. 434. ejus bellica virtus in Naupliæ oppugnatione. 450. Eubœam invadendam dissuadet. 564. moritur, & quomodo a Senatu honestatus. 575.

# L

Lacones qua indole, & moribus. 351. Venetos accersunt, & quo successu ibid. & seq.
Lavardinus Lud. XIV. legatus Romam ingreditur; a P. M. non recipitur. 529. quid ibi egerit pro tuendo Asyli jure; quæ inde turbæ, contentiones, acta. 530. discedit, quomodo, quæ de ejus legatione hominum sententiæ. 531.
Leopoldus Cæsar oblatis a Galliæ Rege conditionibus pacem respuit, & quæ illæ fuerint. 5. 8. deinde constituit, & qua lege. 9. legatum mittit in Galliam pro obortis controversiis sedandis. 30. quomodo Hungariæ quieti studeat. 70. Concilium ejus Gentis celebrat. 71. Comitem Saponaram ad Tehelium mittit vano eventu. 89. auxiliari Strasoldum Cassoviæ jubet, sed serò. 95. Comitem Martinitium legatum mittit ad Innoc. XI. P. M. 103. opem a Germanis petit contra Turcas. 104. in Poloniam mittit. 105. exercitum lustrat. 124. jubet Viennenses commeatus in annum comparare. 125. cum Augusta Familia Vienna discedit, & quo periculo 134. a Comite Sdrino insidiis petitur, & quomodo eas evadit. 135. iter ad salutandum Poloniæ Regem suscipit; in itinere con-

consilium mutat & quare. 172. Nuncium accipit Viennæ liberatæ. 195. illuc pergit, & quomodo exceptus; convenit Joannem Regem, unde aliqua animorum alienatio, & quamobrem. 196. Lentiam regreditur, 198. respuit oblatas a Tehelio fedandę perduellionis conditiones, & quæ illæ fuerint. 216. tentat, an mitioribus pacisci velit, & incassum. 217. cum Galliæ Rege de vicennalibus induciis convenit, & quibus legibus. 241. de Polonis suspicatur, & quibus argumentis. 300. de finiendo Turcico bello deliberat & quare. 302. Neoselii oppugnationem decernit. 313. iterum de Turcica pace deliberat. 377. illam Turcis negat. 380. tertiò de pace cum Turcis sancienda ambigit. 467. quas ejus conditiones proponat, a Turcis repudiatas. 471.

Leslæus Mursam occupat, pontem incendit, aliaq; gerit. 336.

Lippa describitur. 590. oppugnatur, & capitur. 591.

Lotharingius respuit restituendæ sibi Lotharingiæ conditiones, & quæ illæ fuerint. 8. Germanici exercitus adversus Turcas dux Neoselium oppugnat. 125. revocatur. 127. Viennę in tempore adest cum omni equitatu ante oppugnationem. 137. Possonium a Turcarum periculo vindicat. 166. ejus bellica virtus in Vienna liberanda. 184. & seq. Budam obsidet. 244. ejus inferiorem partem capit. 258. recedit ab oppugnatione. 275. ejus sententia de Turcici belli gerendi ratione. 308. Neoselium iterum obsidet. 314. ejus ibi audax facinus. 318. Serascherio auxiliatum advenienti occurrit. 321. arte illum ad pugnam elicit. 327. pugnat cum ejus exercitu, & vincit. 329. iterum Budam oppugnat. 402. ibi vulneratur. 408. obviam procedit Visirio Budæ auxiliaturo. 411. discrepat a Bojoario in ducendæ oppugnationis ratione, ejusque sententia vincit. 415. 420. Budam vi occupat. 425. cum Bojoario partitur exercitus imperium, & in Turcas pugnat. 477. recedit cum aliqua clade. 479. in Transylvaniam pergit, præcipuasque ibi urbes occupat. 489. cum Bojoario apud Albam Græcam congreditur, & morbo correptus in Germaniam recedit. 603.

Ludovicus Badensis. V. Badensis Ludovicus.

Ludovicus XIV. Galliæ Rex Batavos a reliquis Fœderatis dis-

ſociat; pacem cum iis conſtituit, & quomodo. 4. Suecum, & Brandeburgenſem ad pacem inter ipſos ſanciendam adigit. 10. Imperatoriam dignitatem Filio quæſiſſe dicitur. 26. Germaniæ Principes ſibi conciliat, & quibus artibus. 27. Forum Briſiaci, & Metis conſtituit, quare, & quo exitu. 28. legatum mittit ad Innoc. XI. Pont. Max. pro Regaliæ controverſia. 118. eidem ſpondet ſe quieturum, dum Vienna obſidetur. 165. iterum in Belgium copias mittit, & quo ſucceſſu. 225. claſſem adverſus Genuam ire jubet, & quo eventu. 235. legatū in Hiſpaniam mittit pro tuendo Delphini jure in ejus Regni hæreditate. 305. quæ delendo Nannetenſi decreto præmiſerit. 372. illud delet, & quæ de Calvinianis ſanxerit. 373. ægrotat, & convaleſcit ingenti ſuorum lætitia. 468. bellum in Germanos molitur, ab Innoc. XI. diſſuadetur, & quieſcit. 469. quid egerit pro tuendo Romę aſyli jure. 529.

Ludovicus Gallię Delphinus nubit Mariæ Annæ Bojoariæ, & nuptiarum pompa. 27.

Ludovicus Sabaudius vulneratur & moritur. 132.

Luxemburgum a Gallis obſidetur. 57. deſeritur & quare. 58. deſcribitur. 228. a Gallis oppugnatur. 229. expugnatur. 232.

# M

MAnsfeldius Cæſaris legatus in Galliam & quam ob rem. 30.

Maria Thereſia Galliæ Regina moritur. 224.

Maria Antonia Cæſaris filia Bojoario nubit. 303. ſe prius abdicat Hiſpanienſis hæreditatis jure. 305.

Maurocenus Franciſcus Leucadem aggreditur & occupat. 285. Sanctæ Mauræ Fanum oppugnat & ſuperat. 287. Nicopolim aggreditur. 288. in deditionem accipit, Amphilochiam tentat & repellitur. 290. Coronem in poteſtatem redigit. 344. cum Turcis prope Thuriam felici eventu pugnat. 352. Zernatam accipit. 351. Laconiæ auxiliatur. 435. Navarrinum capit. 437. Methonem in deditionem recipit. 442. Naupliam oppugnat & obtinet. 445. & ſeq. prope Patras cum Turcis præliatur & vincit. 499. quot inde oppida, & quæ in poteſtate habuerit. 500. & ſeq. Epidaurum Limeram invadit, ſed fruſtra. 504. Athenis potitur. 505.

505. quæ premia a Senatu acceperit. 517. Dux Reipublicæ creatur relicto ei armorum imperio, & qua conditione. 559. Candiam frustra tentat. 560. Chalcidem oppugnat. 565. infelici successu. 580.

Maurocordatus, & Sulficarus Solimani Regis ad Leopoldum Cæsarem legati. V. Sulficarus.

Maximilianus Octovir Bojoarius. V. Bojoarius Octovir.

Mehemetes Turcarum Rex Hungaricum bellum decernit. 81. Vexillum Mustapho Visirio Albæ Grecæ tradit; quibus verbis, & cæremoniis. 128. adversus Gallos iratus, quare. 123. quomodo placatur. Ibid. male apud suos audit & redarguitur. 462. Effendiis tributum imponit, & Muftium relegat. 465. Fratres occidere tentat, sed frustra. 542. exauthoratur, & quomodo; clauditur, & custoditur. 533.

Mehemetes Budæ pretor strenuus & multa bellica virtute in Budę propugnatione. 253. pugnans occiditur. 266.

Mehemetes Neoselii præfectus oppidum tuetur, & quomodo. 313. pugnans necatur. 334.

Melitenses Equites Venetis auxiliantur. 284. 343. 436. 509. 561.

Mercius plura occupat Oppida circa Tybiscum. 338. iterum rem prospere gerit adversus Turcas. 381.

Misitra in Venet. potestatem venit, quibus conditionibus, eæque violatæ. 503.

Misniensis Octovir moritur. 26.

Mocenicus Dominicus Dalmatiæ Prætor male apud Venetum Senatum audit veluti incuriosus, & quare. 291. ei successor datur. 292.

Moguntinus Octovir moritur, & qui ei successerit. 26.

Molinos Michael hæresis novæ auctor; qui ipsius errores, & nefaria crimina. 524. hæresim publice detestatur, & quomodo punitur. 526.

Monasteriensis Episcopus pacem init cum Sueciæ Rege, & quibus legibus. 10.

Monkatium describitur, & in Cæsaris potestatem venit. 583.

Montecucculus Comes Raymundus moritur. 26.

Munumetiæ Dux in spem regni excitatur. 16. tumultuatur. 23. a Rege multatur, & exulat. 24. non paret. 25. a Factiosis pro legitimo Regis Filio renuntiatur. 35. sed a Rege abjudicatur. 36. invito Rege ad Concilium venit. 45. compertus in Regem conjurasse. 50. iterum conjurat. 220. Eboracensis precibus veniam

niam

niam accipit. 223. in Jacobum Angliæ Regem turbas concitat. 360. in Angliam cum copiis descendit, pugnat, & capitur. 364. capite plectitur. 366.
Moschi fœdere cum Sarmatis junguntur adversus Turcas & quibus conditionibus. 455. ipsorum legatio Viennam, & Venetias. 518. quo numero, & apparatu contra Scythas, & quo successu. ibid. qua indole ad bellum. 520.
Mustaphus prætor Peloponnesi auxiliatum Coroni venit, & quo successu. 346.
Mustaphus Naupliæ pretor urbem defendit. 345. dedit, & quibus conditionibus. 452.
Mustaphus Kara Visirius de Hungarico bello cogitat, & quamobrem. 74. frustra illud Mehemeti Regi suadet. 75. deinde ad ipsum inducit, quibus rationibus. 78. Viennam pergit, atque obsidet. 132. quo ordine auxiliaribus se opponit. 183. fugatur, & obsidionem deserit. 192. AlbamGrœcam regreditur, ejusque in militiæ duces crudelitas. 200. pecuniam Regi offert. 213. ei mors decernitur, & infertur, pluraque de ipso. 214.
Mustaphus alius, Visirius cooptatur, ejusque prudentia in rebus gerendis. 552. pacem constabiliendam suadet. 555. Byzantii seditionem comprimit. 617.
Mursa in Cæsaris potestatem venit. 493.

# N

NAnnetense decretū quando, & qua occasione sancitum, ejusque sors varia. 371.
Navarrinum describitur, & a Venetis oppugnatur. 437. deditur. 441.
Nauplia describitur, & a Venetis oppugnatur. 445. quibus conditionibus se dediderit. 451.
Neoburgensis Carolus Radziviliæ nubit. 558.
Neocastrum describitur, & oppugnatur a Venetis. 509. deditur, & quibus conditionibus. 516.
Neoselium invadendum decernitur. 312. describitur, & a Germanis oppugnatur. 314. vi capitur. 333.

# O

OCeani inundatio in Hollandia, & Zelandia. 121.
Olcinienses Piratæ Æmoniæ prætorem, aliosque in ipsa urbe capiunt. 507.
Oppugnatio Albægrœcæ a Germa-

ma-

manis describitur. 599. prima Budæ a Ger. 256. secunda Budæ a Ger. 395. Cassoviæ a Ger. 94. Chalcidis a Ven. 568. Corones a Ven. 344. Eperiarum a Ger. 389. Gerundæ a Gallis. 234. Lippæ a Ger. 590. Luxemburgi a Gallis. 229. Sanctæ Mauræ oppidi a Ven. 286. Monchatii a Ger. 384. Navarrini a Ven. 439. Naupliæ a Ven. 446. Neocastri a Ven. 511. Neoselii prima a Ger. 126. Neoselii secunda a Ger. 315. Strigonii a Germanis. 209. Strigonii a Turcis. 324. Vissegradiæ a Ger. 245. Vissegradiæ a Turcis. 322. Viennæ a Ger. 143.

# P

PAces Carolus Turcas prope Strigonium pugnantes eludit. 246.

Palatinus Octovir Carolus moritur; quæ inde ortæ controversiæ. 375.

Palatinus Octovir Philippus Villelmus Neoburgensis discordias agit cum Philippo Aurelianensi, & quare ibid. pacem Cæsari cum Turcis suadet, & quo consilio. 377. auctor fœderis inter plurimos Germ. Princeps, & quamobrem. 468.

Palotta arx Cæsarianis deditur: 493.

Pax Noviomagi constituta inter Gallos, & Batavos. 5. inter Gallos, & Hispanos. 8. inter Svecum, & Brandeburgensem, aliosque. 10. inter Svecos, & Danos 11.

Petrus, & Joannes Fratres magni Moschorum duces. V. Moschi.

Petri Varadinum a Turcis relinquitur, & quo ipsorum damno. 588.

Pestilentia in aliqua Germaniæ parte grassatur. 41. in Peloponneso. 495.

Pestilentia alicubi brutorum. 121.

Pesthum a Turcis incenditur, a Ger. occupatur. 251.

Philippus Aurelianensis. V. Aurelianensis Philippus.

Poloni de capessendo in Turcas bello fluctuant, deinde illud decernunt, & quare. 113. male adversus Turcas rem gerunt. 357. Bessarabiam invadunt, receduntque, & quo discrimine. 459. bellum prosequi adversus Turcas aversantur, & quare. 520. reliqua in verbo Joannes Poloniæ Rex.

Poloni Concilii forma, instituta, difficultas in rebus agendis. 112.

Pons celeberrimus supra Dravum ad Mursam a Leslæo ince-

tenditur. 336. a Turcis reficitur. 477.
Pugna describitur Anglorum adversus Monumetium. 365. Germanorum cum Turcis, & perduellibus Hungaris. 167. cum Turcis prope Bissembergum. 170. prope Viennam. 184. 191. prope Parcamum. 203. prope Strigonium. 245. 329. prope Vacciam. 248. prope Budam. 254. 261. prope Danubium. 432. prope Mohatium. 481. prope Albam Græcam. 595. in suprema Albæ Græcæ aggressione. 605. in Bosnia. 614. adversus Tehelium. 277. Venetorum cum Turcis ad Coronem. 348. prope Thuriam. 352. prope Navarrinum. 440. prope Naupliam. 447. 449 prope Patras. 499.

# Q

Quesnæus Gallicę classis pręfectus Tripolitanos Piratas contundit, & quo eventu. 122. Genuam ollis incendiariis verberat. 235. in Cataloniam appellit, & quo successu. 236.

# R

Ragotia Aurora Veronica Tehelio nubit, & quo successu. 89. in Cæsaris potestatem venit. 584.
Ragotius Franciscus in Leopoldum Cæsarem conjurat, & absolvitur. 65.
Regaliæ jus in Gallia quid sit, unde, & quomodo. 115. varia ejus sors. 116. a Lud. XIV. propugnatur, ab Innoc. XI. Pont. Max. oppugnatur, & quomodo. 118. controversia componitur, quando, & quo statu modo sit. 120.
Rovigni Marchio. V. Gallovidiæ Dynasta.
Rupis ad Jonam, & Continiaci Principes, aliique Galliæ Proceres periculum a Turcis in Hungaria obeunt. 312.

# S

Saponara ad Tehelium a Cæsare legatus. 90. ejus legationis exitus. 92.
Saxones e Peloponneso discedunt, & quare. 497.
Saytanus Budæ proprætor in hujus propugnatione admodum strenuus. 253.
Scarfembergius Federicus cum exercitu in Transylvaniam mit-

mittitur, & quo successu. 385. Budam cum suis copiis venit. 419. moritur. 609.
Schultius Tehelium aggreditur. 277. Eperias, & plura oppida recuperat. 378.
Sclavonia in Cæsaris potestatem venit, & quomodo. 493.
Scoti Jacobo Eboracensi addicti, quæ inde opportunitates, & seq.
Scythæ Sarmatiam populantur. 358. 519. 523. Sarmatas labefactant. 459. cæduntur. 461.
Sdrinus in Leopoldum Cæsarem conjurat, & necatur. 65. ejus Filius ipsi Cæsari insidiatur, & capitur. 155. & seq.
Segedunum describitur, & a Ger. oppugnatur. 426. in potestatem redigitur. 434.
Segnalæi Marchio quid a Genuensium Senatu petat pro reconcilianda cum suo Rege gratia. 235.
Semlinum Carrafæ deditur. 591.
Shafsburii Comes Angliam turbat. 17. Senatu movetur. 25. iterum res turbat. 45. conjurationis in Regem reus. 50. in Carcerem conjicitur, corrupto judicio dimittitur. 51. in Hollandiam secedit, & quare, ibique moritur. 222.
Siaus Visirius in Mehemetem Regem conjurat. 542. ejus indoles, consilia, & res gestæ. 539. necatur, & qua occasione. 550.
Smolenschum quomodo in Moschorum potestatem venerit, ejusque varia sors. 455.
Solymanus secundus Turcarum Rex salutatur. 544. ejus inauguratio, & quibus cæremoniis. 545. a pace abhorret. 555. legatos tamen officii nomine ad Leopoldum mittere statuit ibid. in ipsum conjuratur, & quomodo; tumultus componitur. 617.
Solymanus Seraschierius adversùs Polonos. 281. Visiriorum Princeps eligitur. 380. pacem Regi suo cum Polonis suadet, sed frustra ibid. Budam auxiliatum pergit. 410. quomodo in rem obnititur. 414. 415. 418. Mursam recedit. 426. legatum Viennam mittit pro pace. 466. hujus Aulæ aliquos corrumpit. 467. prope Mursam se munit. 478. Germanos recedentes insequitur. 479. cum iis pugnat infelici eventu. 481. in ipsum conjuratur. 536. necatur. 541.
Starembergius Ernestus Viennæ præfectus. 134. ingens ejus virtus in Viennæ oppugnatione. Lege in verbo; Oppugnatio Budæ. Budensi primæ oppugnationi moderatur. 256. male ibi rei gestæ redargutus discedit. 274.
Strasoldus Carolus Veneti exercitus Imperator. 287.

Stra-

Strasoldus Hieronymus Onethum defendit, ac Turcis in deditionem tradit. 96.

Stratmanus Theodorus ad Bojoarium, & Lotharingium mittitur, & quare. 416. 602.

Strigonium a Ger. oppugnatur, & in deditionem accipitur. 209. a Turcis oppugnatur. 322. describitur 327.

Sveciæ Rex Carolus quamobrem bellum inferat Daniæ Regi, & Octoviro Brandeburgensi. 9. pacem cum iis statuit ibid.

Sulficarius, & Maurocordatus Solymani Regis ad Leopoldum Cæsarem legati Bojoarium Albæ Græcæ conveniunt, & quomodo excepti. 609.

# T

Tehelius Emericus Conjuratorum Hungarorum dux eligitur, ejus indoles. 67. legatos ad Musthaphum Visirium mittit. 72. arma in Cæsarem movet. 83. Oblatas pacis cōditiones versute eludit, & inducias obtinet; impetrat Ragotiæ Nuptias, & quæ inde mala. 89. Cassoviæ arcem astu obtinet, deinde urbem oppugnatione. 94. Urbes montanas in potestatem accipit. 101. Hungariæ Rex a Budensi prætore inauguratur, & quibus ceremoniis. 102. Principis solum nomen usurpat. 103. legatos ad Cæsarem mittit rem excusatum. 104. Arrabonem fluvium Turcis aperit. 131. legatos ad Joannem Poloniæ Regem mittit, ut Cæsaris sibi gratiam quærat. 212. simul ad Visirium, ut bellum prosequatur. 213. plura in superiori Pannonia oppida in potestatem accipit. 275. & seq.; a Turcis decipitur, & in carcerem conjicitur, quare, & quomodo. 341. liberatur, & quo consilio. 381. Germanos adoritur, & quo successu. 384. magnam cum Hungaris conjurationem molitur. 471. quę detęgitur, & eluditur. 473. prope Julam cum suorum clade fugatur. 586. Albam Græcam cum suis petit. 592.

Tehelius, Stephanus in Leopoldum Cæsarem conjurat, & quo ejus eventu. 66.

Terremotus in Hispania. 41.

Tingis oppidum ad fretum Gaditanum quomodo in Anglorum ditionem venerit. 38. a Barbaris obsidetur. 37. defenditur; deinde deletis munitionibus dimittitur. 49.

Titus Oatius Anglus Catholicorum falsus delator, & quibus fabulis. 18. qua pæna affectus. 50.

Transylvania qua Cives religione habeat. 386.

Tu-

Tumultus Byzantii, ejus causa, calamitas, exitus. 545. iterum. 616. in exercitu Turcarum. 537. ipsorum in Asia. 553. alius in Europa ibid. Eorumdem in Creta. 560.
Turrius Eques Hjerosolym. moritur, & quo casu. 347.
Tybiscum oppidū describitur, oppugnatur, & in Ger. potestatem venit. 589.

# V

Valdestainus Cæsaris legatus ad Polonos. 105.
Valdechii Princeps, quomodo Viennæ auxilium ferendum sit, proponit & probatur: 175.
Valerius Petrus Dalmatiæ prætor Singum invadit, sed frustra. 292. rursus oppugnat inani successu. 353. ei successor datur. 355.
Veneti ad sacrum fœdus accedunt. 217. quibus conditionibus. 220. novas Familias in Patriciorum Ordinem pecunia cooptandas deliberant. 295. recipiendas decernunt. 299. ipsorum facinora, & res bello gestas. V. in verbo Maurocenus.
Venerius Petrus navali prælio cum Turcis dimicat, & quo eventu. 453.
Vienna quo hostium numero oppugnatur. 129. ejus Civium consternatio. 137. oppugnatio qua rerum varietate. 143. & seq. qui ad ei auxiliandum venerint, & quo numero. 171. liberatur, & quomodo. 193. an diutius tenere se potuisset. 194.
Vilhelmus Arausionensis. V. Arausionensis Vilhelmus.
Veneficiis Gallia vexatur, quomodo detecta, & profligata. 41.
Virtovium, aliaque oppida Gallis Hispani cedunt. 56.
Vissegradia a Ger. superatur. 241. deinde a Turcis, & munitionibus nudatur. 332.

# Z

Zernata Venetis deditur. 351.